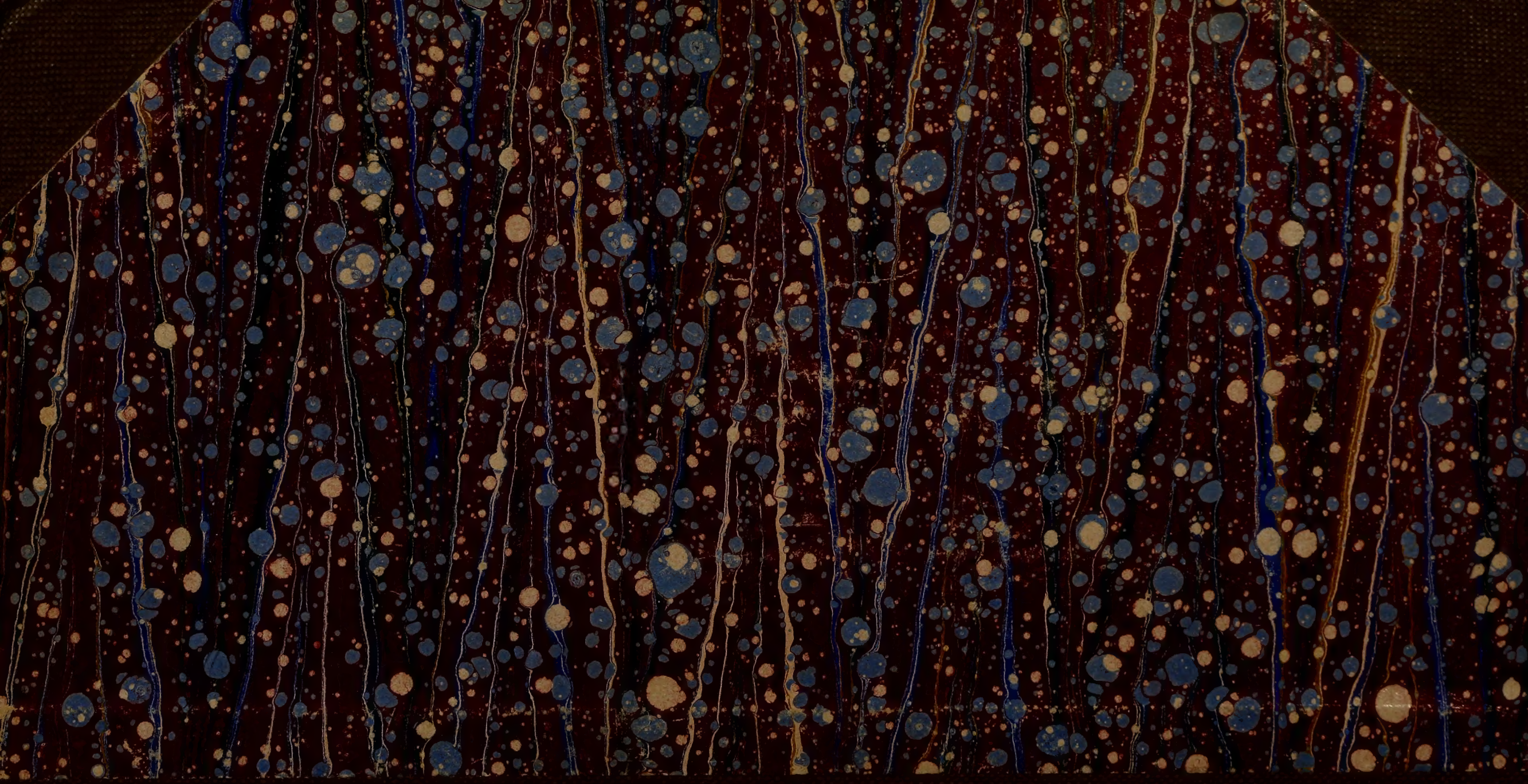

HARVARD UNIVERSITY.

LIBRARY

OF THE

MUSEUM OF COMPARATIVE ZOÖLOGY.

7272

Bought

October 15, 1890.

ACQUIRED 1890
OCT 15 1890

VERHANDELINGEN

VAN HET

BATAVIAASCH GENOOTSCHAP

VAN

KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN.

Deel XXXVI.

BATAVIA.
BRUINING & WIJT.
1874.

LIBRARY
MUS. COMP. ZOÖLOGY,
CAMBRIDGE, MASS.

VERHANDELINGEN

VAN HET

BATAVIAASCH GENOOTSCHAP

VAN

KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN.

463
9-21
2 plts. omit.

LIBRARY
MUS. COMP. ZOÖLOGY,
CAMBRIDGE, MASS.

VERHANDELINGEN

VAN HET

BATAVIAASCH GENOOTSCHAP

VAN

KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN.

Deel XXXVI.

BATAVIA,
BRUINING & WIJT.
1872.

1890, Aug. 22.
Museum of Comp. Zool.

INHOUD.

Bijdrage tot de kennis van taal, land en volk op het Eiland Soemba, door S. Roos.

Eene maand in de binnenlanden van Timor, door J. S. G. Gramberg.

Sinico-aryaca ou recherches sur les racines primitives dans les langues chinoises et aryennes. Etude philologique par G. Schlegel.

Woordenlijst der Sampitsche en Katingansche taal door K. W. Tiedtke.

BIJDRAGE

TOT DE

KENNIS VAN TAAL, LAND EN VOLK

OP HET

EILAND SOEMBA,

DOOR

S. ROOS.

Kontroleur aldaar.

Het is eene niet gemakkelijke zaak om van de zeer wantrouwende Soembanezen iets (vooral wat het huishoudelijke betreft) naar waarheid te weten te komen.

Een verblijf van eenige jaren op Soemba, bekendheid met de taal en een opregt streven om, zoo veel mogelijk, het vertrouwen van het volk te winnen, zijn de eenige middelen om er toe te geraken.

Het weinige, dat men, vóórdat op Soemba ambtenaren werden geplaatst, van dat eiland heeft kunnen te weten komen, was zeer oppervlakkig.

Hoogst zelden, en dan nog wel als ter loops, vertoonde zich aldaar een Resident.

Deze kwam slechts in aanraking met den Arabier, Sjarif Abdoe'l Rachman te Waing-apoe; en daar buiten die kampong, op Soemba, geen Maleisch en zelfs ook in genoemde kampong hoofdzakelijk Soembaneesch en Endeneesch wordt gesproken, was het voor dien hoofdambtenaar, zoowel als voor elken vreemdeling hoogst moeijelijk, ja bijna onmogelijk, om iets anders van Soemba te kunnen zeggen, als hetgeen dat kortstondig verblijf zoo oppervlakkig mogelijk had doen zien, gevoegd bij of overeengebragt met hetgeen voorgangers er reeds van hadden geschreven en wat men van Sjarif Abdoe'l Rachman had kunnen te weten komen, dat wil zeggen, slechts datgene, wat deze had willen kwijt zijn.

Vraagt men hem of Soemba sterk is bevolkt, dan antwoordt hij overeenkomstig het verlangen, dat hij meent op het gelaat des vragers te zien of uit de wijze van vragen te hooren, en hij antwoordt: „banjak! toean" of omgekeerd.

Resident A. zegt te meenen, dat het Endenesche volk (Sjarif's omgeving) een goed volk is.

Sjarif antwoordt onmiddelijk: „er is geen beter!"

Resident B., op wien dat volk een tegenovergestelden indruk maakt, en die dat ook aan Sjarif zegt, wordt in zijn gevoelen gesterkt door de mededeeling van eenige kapitale ondeugden, welke Sjarif zich haast van hen te vertellen.

Hij denkt dienaangaande als bijna alle inlanders op Java, welke meenen te moeten antwoorden in den geest van „bagi mana toean poenja soeka", hetgeen trouwens een hoofdkarakter is van alle onderworpen volken.

Overigens gaat hij van het denkbeeld uit, dat het in zijn belang is, dat men van Soemba zoo min mogelijk iets naar waarheid wete.

Een verblijf alhier van bijna $3^1/_2$ jaar, het min of meer bekend zijn met de taal van het land, het zien, onderzoeken en altijd vragen, waarbij ik met niet weinig moeijelijkheden had te kampen, daar de Soembanees, even als Sjarif, zich zoo menigwerf weêrspreekt, hebben mij in staat gesteld dat te weten te komen, wat ik alsnu zal trachten mede te deelen.

De wezenlijke waarheid mijner mededeelingen zal zeer zeker wel de voornaamste waarde geven aan hetgeen ik schrijf. Daarom meen ik te mogen rekenen op de welwillende toegevendheid mijner lezers.

Over de geschiedenis van Soemba, de eerste volken, van waar zij kwamen en waar zij zich eerst vestigden, heb ik niets kunnen te weten komen. De oudsten van dagen zijn er ten eenen male onbekend mede.

Radja's en volk leven dienaangaande in volslagen onwetendheid, hoofdzakelijk toe te schrijven aan de omstandigheid, dat de Soembanees geen letterschrift heeft, en er dus geen schrijftaal bestaat.

Omtrent de ligging, grenzen en grootte van het eiland wordt door Dr. J. J. de Hollander, in zijne land-, taal- en volkenkunde van Nederl. Oost-Indië, het volgende gezegd: „Soemba is groot 251.8 □ mijlen; het ligt ten zuiden van het „eiland Floris of Mangaraij, waarvan het door straat Soemba of straat Sandelhout „is gescheiden, en wordt overigens door den Oceaan bespoeld tusschen 9° 17' tot „10° 19' 50" Z.B. en 119° 3' tot 120° 55' O. L."

Ik voeg daarbij, dat het eene onderafdeeling uitmaakt van de residentie Timor, en dat in Augustus 1866 aldaar werden geplaatst: een kontroleur der 2e klasse, een ambtenaar ter beschikking, een tolk en twaalf policie-oppassers, welke laatsten later met twee zijn verminderd.

Wanneer men spreekt over Soemba, komt in de eerste plaats in aanmerking het rijk van Kambéra, waar de kontroleur verblijf houdt.

Tot dat rijk behoort de kampong Waing-apoe, gelegen aan het strand aan de Noordkust van het eiland.

In de baai vóór die kampong, meer bekend onder den naam van Nanga-

messi-baai, komen de meeste schepen ten anker, vooral die, welke paarden komen halen.

De boven genoemde Arabier, Sjarif Abdoe'l Rachman, die in die kampong verblijf houdt, is reeds sedert 27 jaren op Soemba woonachtig en wordt door het volk beschouwd als Maramba (Radja, Hoofd) van die negorij of kampong.

Over Sjarif en Waing-apoe zal later een en ander worden gezegd.

De standen of kasten worden verdeeld in:

1e. Meramba-bokoel, ook geheeten Tamoe-oemboe, hetgeen wil zeggen: groote Heer. Deze titel komt toe aan de voorname Radja's en aan alle mannelijke leden der familie, voortspruitende uit het huwelijk van twee vorstelijke personen.

2e. Ana-mendamoe, welke titel toekomt aan personen, geboren uit het huwelijk van een Radja of ander vorstelijk persoon met eene kabisoe (waarover hieronder).

Zij volgen hunnen vader in de regering niet op, kunnen echter wel hoofd zijn over eene kleine negorij met den titel van Meramba, doch worden noch Meramba-bokoel, noch Tamoe-oemboe genoemd.

Huwt een Ana-mendamoe met de wettige dochter van twee vorstelijke personen, dan kunnen de kinderen uit dat laatste huwelijk weder Meramba-bokoel worden.

3e. Kabisoe (vrijen), welke weder worden verdeeld in Kabisoe-bokoel (Grooten) en Kabisoe-koedoe (Kleinen) en

4e. Tau-ata (Slaven), welke ten allen tijde kunnen worden verkocht.

Evenals de ana-mendamoe behoort ook de kabisoe-bokoel tot den zoogenaamden kleinen adel.

Het is uit de kabisoe-bokoel, zooals op Soemba wordt beweerd, dat in vroegeren tijd de Radja's zijn voortgesproten, waarom dezen dan ook als kabisoe genoemd worden naar de plaats, van waar zij of hunne voorzaten afkomstig zijn; zoo is b. v. de Radja van Taimanoe, Kabisoe-anama-aja, die van Soedoe, Kabisoe-la-bakaroekoe, die van Melolo, Kabisoe-ana-boroeng, enz.

Kinderen, door vorstelijke personen buiten huwelijk verwekt bij vrouwen van minderen stand, hetzij eene Kabisoe-koedoe of Tau-ata, heeten Ana-kabawisi.

Zij hebben weinig of geen voorregten, mogen met de echte kinderen niet aanzitten en noemen den Vorst, hunnen vader, evenals elk ander Soembanees, Tamoe-oemboe.

De waardigheid van Meramba-bokoel (radja) is erfelijk in de familie.

De oudste zoon uit het wettig huwelijk met eene princes, volgt zijnen vader op; indien er geen zoon is, dan de oudste broeder des overledenen, dan wel diens zoon van echt vorstelijk bloed.

Bij ontstentenis van dezen heeft de negorij geen Radja, zoo als thans (1869) het geval is met Kambéra.

De nu bijna 6 jaren geleden overleden vorst van dat rijk liet slechts zes dochters na, alle met radja's gehuwd.

Al deze aangehuwde zoons willen vorst van Kambéra zijn, waardoor dat rijk nu zonder hoofd is, hetgeen hoogst waarschijnlijk eerst weder te regt zal komen door het huwelijk van twee zusters kinderen (Kamberasche princessen).

Hier is geen kwestie van keuze door het volk, zooals op de Solor-eilanden en op andere plaatsen in den Timor-archipel.

Soemba heeft een aantal negorijen, waarvan de hoofden „Meramba" worden genoemd, onder welke velen van den meest onbeteekenenden aard en wier rijk zich dikwijls niet verder uitstrekt dan over een 30 à 40 tal huizen. Zij houden zich slechts staande op dezelfde wijze, als zij zich hunne magt hebben verschaft, namelijk door het regt van den sterkeren (hun groot aantal slaven).

Zijn zulke kleine hoofden tevens Meramba-mangoe-tanah, dan gevoelen zij zich meer zeker, althans het volk beschouwt hen dan als grondeigenaar.

Men beweert, dat de bergnegorij Taboendoeng de plaats is, van waar de wezenlijk voorname Radja's afkomstig zijn. Van daar, dat de mannelijke kinderen, voortgekomen uit het wettig huwelijk van Taboendoengsche vorstelijke personen met andere rijke Radja's of hunne kinderen, den titel of rang kregen van Meramba bokoel.

Dientengevolge worden, behalve de vorst van Taboendoeng,

de radja van Kambéra,
" " " Bata Kapédoe,
" " " Melolo en
" " " Tarimbang,

als de voornaamsten beschouwd.

Hunne grootheid heeft zich door huwelijk weder verder medegedeeld aan de radja's van Taimanok, Leewa, Soedoe en Kapoendoe.

Meramba-mañgoe-tanah is hetzelfde, wat men elders in den Timor-archipel onder radja tanah (grondeigenaar) verstaat.

Ook dat regt is erfelijk in de familie; het gaat van vader op zoon over.

Hoe hunne voorouders het verkregen hebben, weten zij niet; hoogstwaarschijnlijk door eerste occupatie.

De Radja van Bata Kapédoe is Meramba-mangoe-tanah over een gedeelte van Kambéra; ook een kabisoe-bokoel is dat, terwijl de laatste vorst van Kambéra mede Maramba-mangoe-tanah over een gedeelte van dat rijk was.

De radja van Sampareeñgoe is radja-tanah over Kanatta, terwijl een kabisoe-bokoel het over Sampareengoe is, waaruit is afteleiden, dat onder dien titel eigenlijk moet worden verstaan landheer of grondeigenaar.

Voor zoover zij niet tevens Meramba-bokoel zijn, hebben zij met betrekking tot de regeringszaken niets te vertellen. Zij zijn echter de personen, aan wie eigenlijk, voor zoo ver het hun grond betreft, vergunning zou moeten wor-

den gevraagd tot het bekomen van een stuk tuin- of bouwgrond. Aan deze verpligting echter wordt, evenals in al onze bezittingen, door wederzijdsche onverschilligheid zelden voldaan.

Kampongshoofden zijn er op Soemba niet. Elk huis heeft een oudsten onder den naam van Ama-bokoel.

Ama is vader; bokoel is groot.

De Ama-bokoel is dus het familiehoofd, aan wien het huisgezin gewoon is te gehoorzamen.

In sommige kampongs ziet men nog wel eens een paar afzonderlijke ama's bokoel. Deze zijn gewoonlijk menschen, welke bij den radja een weinig meer in vertrouwen staan en hem bij het doen van boodschappen als anderszins behulpzaam zijn.

Bij kwestiën tusschen twee verschillende huizen (familien) zijn het dikwijls twee ama's bokoel, die elk voor eene partij als redenaar (advokaat) optreden.

Hij, die het best en het langst praat, wint het, verwerft daardoor naam en soms wel eens een klein geschenk.

Opbrengsten van of gezag over de kampong heeft de ama-bokoel niet; er zijn dus geen kamponghoofden.

Het bestuur is uitsluitend en alleen in handen van den Meramba-bokoel (radja).

In hoe ver en wat hij eigenlijk bestuurt, is niet zoo gemakkelijk te zeggen.

Immers het regelen of doen regelen van zaken, zooals b. v. het op gezette tijden doen opkomen van menschen om te werken, het bespreken der belangen van land en volk, het geregeld onderzoek doen of doen plaats vinden omtrent moord, roof of andere zaken, het naar zekere wetten of hadat opleggen en ten uitvoer brengen van straffen, enz., niets van dat alles bestaat op Soemba.

Van policie, noch justitie heeft men eenig denkbeeld; er is dus geen bestuur.

Tucht of orde kent men niet, de Radja's evenmin als het volk.

De eersten zijn de laatsten in verstandelijke ontwikkeling geen grein vooruit; alles toont aan, dat men hier nagenoeg verkeert in een primitiven toestand.

In gewone omstandigheden doet de Radja niets, en laat hij niets doen.

Elkeen doet wat hij wil of durft, zoodat men al spoedig genegen zou zijn te denken, dat het den Soembanees door zijnen vorst niet moeijelijk, noch drukkend wordt gemaakt.

Hij gevoelt het echter op eene andere wijze, al is het dan ook niet, dat nuttig of nutteloos werk van hem wordt gevergd.

De Radja's zijn in zekeren zin alleenheerschers; zij beschikken zoowel over leven en dood, als over den eigendom hunner onderdanen.

Onder hunne slaven, welke evenals de radja's zelf zeer worden ontzien, zijn er, die als vertrouwelingen van hunnen vorst, wanen groote heeren te zijn.

Het zijn vooral dezen, welke namens hunnen meester, niet zelden ook voor eigen rekening, het volk afpersen en veel doen lijden.

Op de vraag, wat door den Radja dan eigenlijk wordt bestuurd, is het antwoord, dat hij niets ziet, zegt of doet, dan alleen met het doel om zich zelven ten koste van anderen te bevoordeelen.

Het is dus alleen en uitsluitend zijn eigen belang, wat door den Radja wordt bestuurd en niets anders.

De vorsten ontvangen van hunne onderdanen geene bepaalde opbrengsten, doch weten zich die op velerlei wijzen te verschaffen.

De Soembanees is gewoon den Meramba-bokoel met de meeste lijdzaamheid, ja met lafhartige vrees te gehoorzamen, en de Radja's zorgen die vrees steeds levendig te houden om daarmede op de meest despotische wijze hun voordeel te doen.

Wee den ongelukkige, die de begeerlijkheid van zijnen Vorst heeft opgewekt en aan diens te kennen gegeven verlangen niet voldoet.

Uitplundering, slavernij of de dood zouden het gevolg er van zijn.

Behalve het behulpzaam zijn in het aanbrengen der materialen voor, en het opbouwen van de vorstelijke woning, worden geene diensten vereischt.

Noch voor wachtvolk, noch voor bidhuizen, noch voor bruggen, wegen als anderszins wordt over de bevolking beschikt; een en ander is op Soemba nog onbekend.

Komt de Radja bij het schoonmaken zijner tuinen, het werk zijner slaven, soms handen te kort, dan gebeurt het wel eens. dat de menschen uit de negorij te hulp worden geroepen.

Er wordt dan gezamenlijk een geheelen dag gewerkt en des avonds worden een of twee karbouwen geslagt, waarvan velen een gedeelte naar huis nemen.

Deze dienst wordt echter zelden gedurende meer dan één, hoogstens twee dagen in het jaar gevraagd.

Gaat de Radja op reis, dan wordt hij, behalve door een aantal zijner slaven, gevolgd door allen, welke willen en kunnen, tot een getal van 120 en soms meer personen, alle te paard.

De meesten doen dit gaarne, want het is daar, waar zij aankomen, feest voor hen.

Welke gevolgen het overvallen van zulk een troep heeft voor de negorij, waar hij aankomt, en hoe de vreemde bezoekers alsdan te werk gaan, zal later worden medegedeeld.

Het opleggen van straffen naar zekere wetten is op Soemba niet bekend.

Elkeen, die zich daartoe in staat gevoelt, zich sterk genoeg acht, is over een vermeend, hem aangedaan onregt zijn eigen regter.

Hij wreekt zich door moord of wel hij tracht een of meer leden der familie of eenige slaven van den schuldige magtig te worden, welke hij dan in een sluitblok bewaart, of wel hij haalt een tiental paarden weg.

Er worden dan sprekers gezonden; de grieven worden opgenoemd; eenige dagen wordt over de zaak gepraat en, na het betalen der door de partijen bepaalde boeten, worden de menschen of weggehaalde paarden teruggeven.

Wordt eene zaak onder de aandacht van den Radja gebragt of komt eene moord of diefstal, die hem ter oore is gekomen, hem, Radja, gewigtig genoeg voor om er zich mede te bemoeijen, dan heeft die bemoeijenis minder ten doel om den schuldige voor het gepleegde kwaad en tot afschrik voor den vervolge te straffen dan wel om, door het doen betalen van zware boeten, zich zelf te bevoordeelen.

Wordt na een misdaad de gewoonte van wedervergelding niet gevolgd, doch hulp bij den Radja gezocht, dan staat de kans van hem, die met den Vorst bevriend is of die het grootste offer brengt, het best.

Na de uitspraak volgt voor den Radja een geschenk van den winner en een gedeelte van de boete, soms de geheele boete, die den schuldige opgelegd wordt.

Heeft iemand zich schuldig gemaakt aan moord, overspel of eene andere zware misdaad en vreest hij de wraak, dan kan hij die ontloopen door zich onder de hoede van den Vorst te stellen, dat is als slaaf.

Over het algemeen worden misdaden door den Radja niet zeer ernstig opgenomen; hij doet er, zoo mogelijk, zijn voordeel mede, en de zaak is uit.

Doch men wachte zich wel om zich aan hem te vergrijpen.

Hij, die verboden omgang heeft met eene princes, verliest het leven en alle leden zijner familie worden slaven; goederen, paarden, alles valt den Radja ten deel.

De begeerlijkheid van de Radja's en hunne gewoonte om immer te vragen is eigenlijk de grootste straf voor den Soembanees; want het doet hem van zijne bezitting nooit zeker zijn.

De Radja ziet een prachtig paard; hij doet onderzoek naar den eigenaar, zendt hem een tjiendé (doek) ter waarde van een gulden en vraagt om dat paard of hij vraagt het eenigen tijd bij zijne merrie. De eigenaar durft niet weigeren, noch het later terug vragen. Hij is zijn paard kwijt en houdt zich stil.

Door te weigeren zou hij zich den Radja tot vijand maken, en deze zou al heel spoedig reden vinden om al zijne paarden te doen weghalen.

Als de Radja iemands dochter vraagt als volgelinge (wat niet veel verschilt van slavin) voor eene der princessen, dan geeft de vader haar; weigert hij, dan is hij wegens die den vorst aangedane beleediging van zijn leven en al wat in zijn huis is, niet zeker.

Een rijke en voorname kabisoe wordt meer ontzien.

Gewoonlijk bestaat de straf, die aan zoo iemand wordt opgelegd, voor een zoogenaamd bedreven kwaad, in het betalen van zware boeten, zooals 10 paarden, karbouwen, ducaten, een paar slaven, enz. ten voordeele van den Radja.

Daar het regt van den sterkste op Soemba steeds heeft geheerscht, weten de Radja's natuurlijk, hoever zij bij sommige familiën kunnen gaan.

Eene groote Kabisoe-familie, welke rijk en sterk is, vele slaven heeft, wordt door den Radja gevreesd, althans ontzien.

Van daar, dat de Radja's het rijk en daardoor sterk worden van anderen tegengaan.

Hij, die op weg is eenigen rijkdom te verwerven, wordt daarvan door den Radja langzamerhand wêer ontdaan en de arme man gevoelt zich al heel gelukkig, als men hem in zijne armoede met rust laat en hij als vrij man mag blijven leven.

Zooals hiervoren is gezegd, bestaat op Soemba niets, wat gelijkt naar het straffen volgens zekere wetten of hadat.

Hij, wiens leven om 12 uur zal eindigen, weet er om half 12 nog niets van, en behalve de Radja met zijne handlangers (zijne slaven) niemand met hem.

De Radja geeft aan eenige vertrouwde slaven last om zekeren Soembanees met den dood te straffen, dat wil zeggen te vermoorden; deze trachten hun slagtoffer naar de eene of andere stille plaats te lokken; men praat, lacht en kaauwt betel met hem, en de niets kwaads vermoedende man, welke op een daartoe geschikt oogenblik is aangegrepen en op eerbiedigen afstand gebragt van de plaats, waar men hem zou kunnen hooren, wordt op eene eenzame plek afgemaakt. Niet zelden wordt het touw, dat men op Soemba zoo goed weet te draaijen, daartoe gebezigd; een strik wordt om den hals geworpen, door de moordenaars aan beide einden van dat touw met kracht getrokken, en de onschuldige is gewurgd!

Doch daarmede is het niet gedaan.

Heeft hij een vader, broeders of zoons, dan zouden dezen zich kunnen wreken.

Zij worden dus alle bijna op hetzelfde oogenblik op moorddadige wijze afgemaakt.

Alleen de vrouwen en kinderen blijven gespaard en worden tot slavernij gedoemd.

Waar de paarden, karbouwen en andere artikelen van waarde, — niet zelden de prikkel tot dien moord — blijven, is na te gaan. Alles komt in handen van den Radja en zijne familie.

Naar het hiervoren medegedeelde te oordeelen, zou men dus zeggen, dat de Radja alleenheerscher is. Wanneer wij echter zien, dat diezelfde despoot zich zoo dikwijls magteloos en zwak gevoelt; dat hij bij de minst beduidende nietigheden, waarbij intusschen veler belangen gemoeid zijn, tegen over den minderen man zich zoo dikwijls gebonden acht uit vrees voor verzet, terwijl hij in hoogst belangrijke zaken, waarin enkelen betrokken zijn, de grootste willekeur uitoefent en de minderen met slaafsche gehoorzaamheid het hoofd buigen, dan gaat dit bij eene oppervlakkige beoordeeling ons begrip te boven.

De Radja's moeten minder beschouwd worden als vorsten dan wel als de voornaamste personen in eene republiek, wâar de aristocraten en de meest ge-

goeden de hoofdpersonen zijn en blijven, zoo lang zij zich door magt van slaven kunnen staande houden.

De Radja van Taboendoeng, het hoofd van het zoogenaamd vorstenhuis, waaruit de voornaamste Radja's herkomstig zijn, de Meramba-boekoel dus bij uitnemendheid, is arm. Het ontbreekt hem aan magt om zich ten koste van anderen te verrijken; hij wordt niet gevreesd.

De Radja's van Batakapédoe en van Kawangoe (Soedoe) daarentegen, die door roof en moord zich hebben verrijkt, worden gevreesd en slaafs gehoorzaamd; en zoo zijn er velen.

Er heerscht derhalve op Soemba geen ander regt dan dat van den sterkste; het zijn de sterken, die de zwakken de straffen doen ondergaan.

De eerste indruk, dien het volk op elken vreemdeling maakt, is zeer gunstig.

Bij een voorkomen dat over het algemeen gezondheid, kracht en welgemaaktheid van ligchaamsbouw aanwijst, heeft de Soembanees een, wat men noemt, goedig uiterlijk.

Door ons beschermd zou hij, onder goede leiding en rechtvaardige behandeling — het lijdt geen twijfel — aan dat goedige uiterlijk ook beantwoorden.

Hij zou goedaardig en goed, ja meer dan dat, hij zou nuttig werkzaam zijn.

De toestand echter, onder welken hij reeds sedert jaren gebukt gaat, heeft hem er toe gebragt om dat te zijn, wat hij nu is, n. l. leugenaar en huichelaar, die vol draaijerijen zit, die nimmer is te vertrouwen en op wiens woorden geen staat is te maken.

Gastvrij jegens den hem bezoekenden vreemdeling (meer uit vrees dan uit gulheid) is hij overigens in al zijn doen en laten dom inhalig; hij taxeert zijn eigen goed zoo hoog, en dat van anderen zoo laag mogelijk; vraagt, bedelt, bedriegt en steelt, en is onbeschaamd nieuwsgierig.

Hij is over het algemeen vreesachtig en zeer wantrouwend en beoordeelt het karakter van anderen naar zich zelven.

Hij weet zich onder het spreken naar alle rigtingen als een slang te kronkelen en komt als een genie in zijne soort, na vele om- en bijwegen, ten laatste tot het door hem gestelde doel.

Hij wordt een moordenaar niet alleen uit wraak of roofzucht, maar ook uit lafhartige vrees voor zijnen vorst.

Wanneer deze hem met aandrang opdraagt om iemand te vermoorden, zal hij, uit vrees dat bij weigering hem zelf dat lot wacht, niet durven nalaten aan dien last te gehoorzamen.

Hij vergeet alsdan al het goede, dat hij van het slagtoffer mogt hebben genoten, en houdt, zelfs onder den maaltijd met dezen, den strik gereed om hem er meê te wurgen.

Men rekene niet op erkentelijkheid of dankbaarheid van den Soembanees, want dat zijn tot nu toe in zijne taal onbekende woorden.

Met andere negorijen leeft de Soembanees dikwijls in onmin, doch tusschen de bewoners eener zelfde kampong komt weinig verdeeldheid voor.

Ruzie, slaan, schelden of gebruik van beleedigende woorden komen zelden voor.

Diefstal of vrouwen-perkara's leiden soms tot gevechten met de lans, doch meestal tot wraakneming.

Van ligtgeraaktheid is geen kwestie bij de mannen en de vrouwen zijn over het algemeen vriendelijk, lief en zeer vrolijk.

Een menschenleven heeft op Soemba weinig waarde.

Men gaat er even ligt toe over iemand te vermoorden als hem tot slaaf te maken en te verkoopen, in welk laatste geval een mensch niet zelden, als ware hij een stuk lijnwaad of koperdraad, bij de el (span) wordt uitgemeten en naar die mate wordt getaxeerd; treurige toestand!

De prijs van een volwassen slaaf, man of vrouw, is van 20 tot 30 rijksdaalders of een paard.

Eene jonge vrouw, welke goed kan werken en er goed uitziet, haalt 50 en soms meer rijksdaalders of 2 paarden.

Kinderen zijn aan de Endenezen niet zelden verkocht voor 5 à 6 Endenèsche kains (aldaar gekocht wordende voor 2 á 3 parangs per stuk) en bij gebrek aan eten zelfs voor 3 zakjes padi.

Het houden van slaven is op Soemba algemeen; hij, die rijk is, paarden en ander vee bezit, heeft ook slaven; zonder slaven zou hij niet heeten rijk te zijn.

De slaaf bewerkt de tuinen van zijnen heer, past op zijn vee, helpt hem zoogenaamd oorlog voeren (rooven) en is gewoon zijn meester te gehoorzamen.

Overigens leven meester en slaven zeer familiaar met elkaâr en wonen te zamen.

In hun uiterlijk voorkomen is geen verschil.

Over het algemeen wordt de slaaf goed behandeld en is hij doorgaans de vertrouweling van zijn heer.

Dikwijls wordt hij door zijnen meester ontzien; ja soms wel eens gevreesd.

In het laatste geval is zijn tijd daar.

Een getrouwde slaaf, wiens gezin zich eenigszins begint uit te breiden, bouwt zich gewoonlijk een huis en woont met de zijnen afzonderlijk.

Is nu zulk eene slavenfamilie sterk aangegroeid en wenscht de meester zich van eenigen hunner te ontdoen, dan gaat dat niet zoo gemakkelijk; want de oudste der slaven, namelijk het hoofd van het gezin, laat zich van de zijnen niet scheiden. Hij zou wraak nemen; althans zijn meester vreest dat en meent buitendien toch al reden te hebben om hem te wantrouwen.

Het is daarom, dat de oudste slaven dan geweldadig worden vermoord.

Van de vrouwen, kinderen en de nog niet gevaarlijk geacht wordende jongelingen, welke worden verkocht, houdt de meester eenigen bij zich voor de voortteeling; hij beschouwt hen immers als zijn vee.

Zoo doen op Soemba de Radja's.

Zoo doen de rijke kabisoe's (adelijken) en zoo doen allen, welke in het bezit zijn van slaven.

De slaven van Kambéra gaan, als zij het eiland niet verlaten, naar Mendjéli, Waidjéloe, Memboro, Kapoendoe of naar het gebergte, en die uit het binnenland worden aan de kustbewoners verkocht.

De slaven, welke worden uitgevoerd, — hetgeen hoofdzakelijk geschiedt door de Endenezen, welk volk in de verdrukking van den ongelukkigen Soembanees steeds eene niet onbelangrijke rol heeft gespeeld, — worden gebragt naar Endeh, Bima, Sumbawa en Pidjoe. Waingapoe, Soedoe, Mendjéli, Waidjéloe, Tariembang, Memboro en Kapoendoe waren de voornaamste plaatsen, van waar de slaven door de Endenezen werden uitgevoerd.

Alhoewel sedert de vestiging van ambtenaren op Soemba (althans in hunne nabijheid) en de stationering van een gouvernements stoomschip in de wateren van den Timor-archipel, men zich niet meer zoo openlijk durft schuldig maken aan den slavenhandel, is het er echter verre van af, dat de uitvoer van slaven zou hebben opgehouden.

Er wordt echter langzame vooruitgang bespeurd, en de uitvoer van paarden tegen veel hoogeren prijs dan vroeger draagt er zeker toe bij om dien van slaven te doen verminderen; doch al kan de uitvoer van slaven naar andere eilanden worden tegengegaan, iets anders is het de slavernij op het eiland zelf te doen ophouden.

Het houden van slaven is te veel ingeweven in de geheele Soembanesche huishouding, zoo dat eerst, wanneer beschaving en welvaart toenemen, aan afschaffing der slavernij zal kunnen worden gedacht.

De kleeding der Soembanezen is zeer gelijkvormig; een of twee stukken lijnwaad worden om het midden van het ligchaam met een of twee strengen touw vastgebonden en een stuk boomschors, om het hoofd geslagen, voltooit de kleeding der mannen.

Eene meer uitvoerige beschrijving volgt.

De kamballa is een zoogenaamde hoofddoek, iets meer dan een vadem lang en $^1/_2$ dito breed.

Zij wordt vervaardigd van de schors der kamballa-boom (Piengi kamballa) en tulbandsgewijze om het hoofd gewonden, hetgeen velen een flink, mannelijk voorkomen geeft. Zij is doorgaans wit, doch wordt door sommigen rood of geel geverwd gedragen.

De katañga ñgéñgé is een stuk wit katoen, $1^1/_2$ à 2 vadem lang en $^1/_2$ dito breed, dat mede om het hoofd, de tulband en onder de kin wordt gewonden, en dient om bij het paard rijden de kamballa vaster op het hoofd te doen zijn.

Het wordt hoofdzakelijk bij reizen of bij feestspelen te paard gedragen.

De sienggi is een slendang van zeer grof en zwaar katoen met een gebloemden rand en franjes aan de uiteinden.

Eerst wit, wordt zij, vuil gedragen zijnde, zwart geverwd; zij is $1^1/_2$ vadem lang en $^1/_2$ dito breed.

De roesoe banggi is gelijk aan de sienggi, een weinig smaller, doch 4 en soms 5 vadem lang. Deze wordt geweven van zwart geverwd katoen met hier en daar een rooden of witten streep er door heen; aan de uiteinden is een rand met franjes.

De sienggi wordt, losweg om het middel geslagen, met eene der slippen vóór afhangende, gedragen.

De roesoe banggi wordt over de sienggi heen om het lijf gewonden, zoodanig dat het middel, de buik en de dijen van den man zijn bedekt; de beenen, knieën en het bovenlijf blijven bloot.

Het zich stijf en net omwinden met de roesoe banggi vereischt meer tijd dan de Europeaan noodig heeft voor zijn geheel toilet.

De likoe roesoebanggi is een streng dun en net gedraaid touw, dat over het zoo even genoemde lijnwaad heengaat en op den buik wordt bevestigd. Sommigen dragen 2, ja zelfs 3 zulke strengen. Zij worden echter alleen gebezigd bij het gebruik der roesoe banggi.

En hiermede is de kleeding voltooid, welke trouwens, wat zwaarte betreft, zoo wel op het hoofd als om het lijf nog al wigtig is.

Tot sieraad dragen de mannen armbanden van koperdraad, ter dikte van een dunne pink; dit koperdraad ter lengte van p. m. $1^1/_2$ vadem wordt om de pols gedraaid tot armbanden van een hand breed.

Sommigen dragen zware armbanden van ivoor boven de elleboog.

Verder gebruiken de Soembanezen tot sieraad een tongal, ook toongga geheeten, d. i. een bakje van 1 palm lang en hoog, bij eene dikte van 2 duim, van kamoenieng of zwart hout vervaardigd. Dit bakje, waaraan tot verfraaijing eenige koralen hangen, wordt op den buik gedragen en is de bergplaats voor geld, kleine stukjes of schraapsel van goud of zilver om te offeren, enz. en bevat tevens een klein kokertje van bamboe, waarin met de meeste zorg wordt bewaard eene soort van kruiden, schraapsel van hout of wortel, tada ai moeroe kawini.

Het volksgeloof wil, dat deze tada-ai den bezitter het vermogen geeft om jonge meisjes tot zijnen wil te krijgen. Het wordt met sirih en pinang op een bordje gelegd, onder het prevelen van een gebed. Die sirih en pinang, bij eene geschikte gelegenheid het meisje aangeboden, doen haar bezwijken.

Om straffeloos te kunnen moorden of steelen en gevrijwaard te zijn tegen wonden of ongelukken, bevat het kokertje een ander mengsel, tada ai moeroe koboel geheeten.

Het zijn de sluwe Endenezen en andere vreemdelingen uit Waingapoe, die met zulk vuil den dommen en bijgeloovigen Soembanees zijne rijksdaalders afhandig maken.

De kleeding der vrouwen kan niet eenvoudiger zijn, dan zij is; zij bestaat slechts uit een sarong (laauw) van katoen, die zeer dik, grof en smal is, doch eene lengte heeft, welke de draagster in staat stelt haar des nachts bij koude tot zelfs boven haar hoofd te halen.

De sarong is zwart geverwd, soms met figuren doorweven; ook worden er wel kleine zeeschelpen en kralen opgenaaid.

Zij wordt gewoonlijk zoo gedragen, dat de borsten bloot zijn. Kralen en ivoren dunne armbanden dienen tot sieraad.

De sienggi, roesoe banggi en laauw worden op Soemba geweven door de vrouwen; de overige artikelen worden door de mannen gemaakt.

De Radja's en Grooten dragen soms gebatikte hoofddoeken van donkere kleur.

Zij verschillen overigens in kleeding, voorkomen, manieren en gelaatstrekken hoegenaamd niet van het volk, hebben niets vorstelijks en gelijken meer op een koeli van Java dan op een vorstelijk peroon.

De kamballa is weinig kostbaar; men koopt haar voor een of twee parangs.

De prijs van een sienggi is 4 à 5 rijksdaalders.

De roesoe banggi is duurder, naar gelang zij langer is; soms vertegenwoordigt zij de waarde van een niet te duur paard.

Dit is ook het geval met eene laauw met figuren van koralen en schelpen, menschen voorstellende, welke sarong alleen door princessen of hunne slavinnen mogen worden gedragen.

Het wit katoen voor de katañga ñgéñgé en de gebatikte hoofddoeken worden van de Arabieren gekocht.

Van elk der hiervoren omschreven kleedingstukken bezit de Soembanees nooit meer dan slechts één stuk.

Er zijn echter duizenden, die zich misschien nimmer de luxe van eene kostbare roesoe banggi kunnen veroorloven en niets meer hebben dan alleen een sienggi, oud, vuil, bijna versleten en nog even voldoende om hunne schaamdeelen te bedekken.

Aan de west-noordwestkust en in het binnenland is de kleeding minder gekunsteld, en in het gebergte van Massoe zelfs arm.

Ik zag daar verscheidene mannen, die niets aan het lijf hadden dan een lapje boomschors voor de schaamdeelen.

Daar en ook aan de westzijde hebben de vrouwen buitengewoon groote gaten in de ooren, versierd met oorknoppen van hout.

Ik moet hier nog melding maken van de kaloembo, welke iedere Soembanees (man) onafscheidelijk bij zich heeft.

De kaloembo is eene platte, bijna vierkante zak, gevlochten van de bast der boom Pieñgi soma, die veel voorkomt in het gebergte van Massoe.

Deze zak is de tampat sirih van den Soembanees; zij is breed $2^1/_2$ en diep 3 Nederl., palm en hangt onder den regter schouder door middel van een touwtje, dat op dienzelfden schouder rust.

Moge zij niet altijd voorzien zijn van sirih, hetzij versche of gedroogde (niet zooals op Java het blad, doch de vrucht), de pinang ontbreekt nimmer, evenmin als de kalk.

De kalk wordt in een afzonderlijk zakje, in de kaloembo gedragen, bewaard.

De kaloembo verlaat den man nooit anders, als wanner hij haar voor een oogenblik ruilt tegen die van iemand, dien hij ontmoet.

Elk bedient zich uit de hem als beleefdheidsbewijs aangeboden zak en de eigenaar neemt zijne kaloembo onmiddelijk weêr terug. Hij slaapt er zelfs meê.

Men kan aannemen, dat elk Soembanees gewapend is of althans voorzien is van wapens.

Zijne wapens zijn: de niemboe (lans), ter lengte gewoonlijk van twee vademen met de beide armen gespannen, gelijkstaande aan iets meer dan 12 voet Rijnl. en de kabéla (parang of hakmes). De lans wordt op Soemba vervaardigd van ai menéra, een boom, welke veel voorkomt in de bosschen van Massoe.

Uit één boom worden 20 à 30 lansen gemaakt. Door gebrek aan gereedschappen gaat veel hout verloren; er zoude anders wel het dubbel aantal uit kunnen komen.

De punten der lansen zijn meestal van slecht ijzer, dat door de Makassaren wordt aangebragt en op Soemba tot lanspunten gesmeed.

Mij komt de Soemba-lans te buigzaam voor. De kabéla is of een parang van de gewone soort, die in dezen archipel als kapmes alom gebruikt wordt en waarvan de prijs een halve gulden is, of een kabéla madita (lange parang), welke door de Makassaren voor één en soms twee rijksdaalders verkocht worden.

Deze lange parangs zijn in vorm gelijk aan de gewone, maar iets dikker, de helft langer en bevatten een weinig meer staal.

De schede is vervaardigd van rood, zeer ligt hout, veel gelijkende op dat waarvan de sigarenkistjes worden gemaakt, en welk hout mede in het gebergte van Massoe veel voorkomt; de boom heet Pieñgi ai soeréni.

De greep of het gevest wordt mede op Soemba gemaakt, hetzij van kamoening of zeer goed zwart hout, van karbouwenhoorn of van ivoor.

Zoowel de schede als de greep zijn van hetzelfde model en allen aan elkaar gelijk.

Een kabéla madita is het geliefkoosd wapen van elken Soembanees; met een gevest van ivoor heeft het de waarde van een niet al te duur paard.

De Soembanees heeft de kabéla, evenals de kaloembo, onafscheidelijk bij zich.

Zij wordt gebruikt als slagwapen en gedragen tusschen het om den buik

gewonden lijnwaad, met het gevest vóór en nabij den regterschouder, zoodat bij het slechts even opheffen van den arm de hand onmiddelijk aan het gevest slaat, tot welke beweging de Soembanees dan ook al heel spoedig — men zou zeggen als onwillekeurig — overgaat.

Verder is hij tot zijne niet geringe verdediging nog voorzien van een téming (schild), vervaardigd van in de zon gedroogde karbouwenhuid.

Hard als een plank, rond en zeer doelmatig bewerkt, heeft het eene grootte van p. m. 3 voet rijnl. in doorsnede.

In het oostelijk en midden gedeelte van het land tot en met Palmédo is elk man als het ware ten allen tijde gewapend.

Bij het doen van de kleinste uitstapjes zelfs neemt hij zijn lans mede.

Niet alzoo te Memboro en Kětéwe (Laura).

Daar heeft men de kabéla slechts van tijd tot tijd bij zich, en de lans wordt alleen medegenomen op reizen naar afgelegene vreemde negorijen.

De Soembanees leeft met zijne naburen niet zelden in vijandschap, hetgeen hij oorlog noemt, maar zich bepaalt tot het onderling rooven van paarden, karbouwen en zoo mogelijk ook van menschen, welke alsdan als slaven worden verkocht.

Hoewel het van tijd tot tijd wel eens gebeurt, dat zij in massa eene negorij aanvallen, is dit toch minder algemeen. Liever gaan zij er toe over om ter sluiks eenige weerloozen, op wie zij in getal veel vooruit hebben, te overvallen.

Het gebeurt echter niet zelden, dat, wanneer twee verschillende familiën, waarvan de hoofden kabisoe's van beteekenis zijn, met elkander oneenigheid krijgen, een gevecht te voet met de lans volgt, zooals gedurende schrijver's verblijf op Soemba reeds onderscheidene malen heeft plaats gehad. Zulk een gevecht gaat volgenderwijze toe.

Zij, die elkaâr helpen, zijnde gewoonlijk de geheele familie (mannen) met de hun toebehoorende slaven, plaatsen zich zoo digt mogelijk naast elkaâr en tegen over hunnen vijand.

Gewapend met lans en schild, tracht nu elk zijne tegenpartij te treffen, waarbij zeer veel wordt geschreeuwd en elkeen zijne tegenpartij toeroept, dat deze het eerst moet steeken.

De grootste rol speelt echter het schild, want de weinige stooten, welke worden gedaan, komen daarop teregt of, hetgeen wel het meest gebeurt, de punten der lansen bereiken dit niet eens.

Deze gevechten eindigen gewoonlijk, zoodra een hunner, hoe ligt ook, gewond wordt; deze zet het onmiddelijk op een loopen en de anderen haasten zich dat voorbeeld te volgen.

Ook gaan allen aan de haal, als een hunner valt. Doodelijk of ligt gewond, hij wordt in den steek gelaten en door zijne vijanden afgemaakt.

De nu bijna 6 jaren geleden overleden vorst van dat rijk liet slechts zes dochters na, alle met radja's gehuwd.

Al deze aangehuwde zoons willen vorst van Kambéra zijn, waardoor dat rijk nu zonder hoofd is, hetgeen hoogst waarschijnlijk eerst weder te regt zal komen door het huwelijk van twee zusters kinderen (Kamberasche princessen).

Hier is geen kwestie van keuze door het volk, zooals op de Solor-eilanden en op andere plaatsen in den Timor-archipel.

Soemba heeft een aantal negorijen, waarvan de hoofden „Meramba" worden genoemd, onder welke velen van den meest onbeteekenenden aard en wier rijk zich dikwijls niet verder uitstrekt dan over een 30 à 40 tal huizen. Zij houden zich slechts staande op dezelfde wijze, als zij zich hunne magt hebben verschaft, namelijk door het regt van den sterkeren (hun groot aantal slaven).

Zijn zulke kleine hoofden tevens Meramba-mangoe-tanah, dan gevoelen zij zich meer zeker, althans het volk beschouwt hen dan als grondeigenaar.

Men beweert, dat de bergnegorij Taboendoeng de plaats is, van waar de wezenlijk voorname Radja's afkomstig zijn. Van daar, dat de mannelijke kinderen, voortgekomen uit het wettig huwelijk van Taboendoengsche vorstelijke personen met andere rijke Radja's of hunne kinderen, den titel of rang kregen van Meramba bokoel.

Dientengevolge worden, behalve de vorst van Taboendoeng,

de radja van Kambéra,
" " " Bata Kapédoe,
" " " Melolo en
" " " Tarimbang,

als de voornaamsten beschouwd.

Hunne grootheid heeft zich door huwelijk weder verder medegedeeld aan de radja's van Taimanok, Leewa, Soedoe en Kapoendoe.

Meramba-mangoe-tanah is hetzelfde, wat men elders in den Timor-archipel onder radja tanah (grondeigenaar) verstaat.

Ook dat regt is erfelijk in de familie; het gaat van vader op zoon over.

Hoe hunne voorouders het verkregen hebben, weten zij niet; hoogstwaarschijnlijk door eerste occupatie.

De Radja van Bata Kapédoe is Meramba-mangoe-tanah over een gedeelte van Kambéra; ook een kabisoe-bokoel is dat, terwijl de laatste vorst van Kambéra mede Maramba-mangoe-tanah over een gedeelte van dat rijk was.

De radja van Sampareengoe is radja-tanah over Kanatta, terwijl een kabisoe-bokoel het over Sampareengoe is, waaruit is afteleiden, dat onder dien titel eigenlijk moet worden verstaan landheer of grondeigenaar.

Voor zoover zij niet tevens Meramba-bokoel zijn, hebben zij met betrekking tot de regeringszaken niets te vertellen. Zij zijn echter de personen, aan wie eigenlijk, voor zoo ver het hun grond betreft, vergunning zou moeten wor-

den gevraagd tot het bekomen van een stuk tuin- of bouwgrond. Aan deze verpligting echter wordt, evenals in al onze bezittingen, door wederzijdsche onverschilligheid zelden voldaan.

Kampongshoofden zijn er op Soemba niet. Elk huis heeft een oudsten onder den naam van Ama-bokoel.

Ama is vader; bokoel is groot.

De Ama-bokoel is dus het familiehoofd, aan wien het huisgezin gewoon is te gehoorzamen.

In sommige kampongs ziet men nog wel eens een paar afzonderlijke ama's bokoel. Deze zijn gewoonlijk menschen, welke bij den radja een weinig meer in vertrouwen staan en hem bij het doen van boodschappen als anderszins behulpzaam zijn.

Bij kwestiën tusschen twee verschillende huizen (familien) zijn het dikwijls twee ama's bokoel, die elk voor eene partij als redenaar (advokaat) optreden.

Hij, die het best en het langst praat, wint het, verwerft daardoor naam en soms wel eens een klein geschenk.

Opbrengsten van of gezag over de kampong heeft de ama-bokoel niet; er zijn dus geen kamponghoofden.

Het bestuur is uitsluitend en alleen in handen van den Meramba-bokoel (radja).

In hoe ver en wat hij eigenlijk bestuurt, is niet zoo gemakkelijk te zeggen.

Immers het regelen of doen regelen van zaken, zooals b. v. het op gezette tijden doen opkomen van menschen om te werken, het bespreken der belangen van land en volk, het geregeld onderzoek doen of doen plaats vinden omtrent moord, roof of andere zaken, het naar zekere wetten of hadat opleggen en ten uitvoer brengen van straffen, enz., niets van dat alles bestaat op Soemba.

Van policie, noch justitie heeft men eenig denkbeeld; er is dus geen bestuur.

Tucht of orde kent men niet, de Radja's evenmin als het volk.

De eersten zijn de laatsten in verstandelijke ontwikkeling geen grein vooruit; alles toont aan, dat men hier nagenoeg verkeert in een primitiven toestand.

In gewone omstandigheden doet de Radja niets, en laat hij niets doen.

Elkeen doet wat hij wil of durft, zoodat men al spoedig genegen zou zijn te denken, dat het den Soembanees door zijnen vorst niet moeijelijk, noch drukkend wordt gemaakt.

Hij gevoelt het echter op eene andere wijze, al is het dan ook niet, dat nuttig of nutteloos werk van hem wordt gevergd.

De Radja's zijn in zekeren zin alleenheerschers; zij beschikken zoowel over leven en dood, als over den eigendom hunner onderdanen.

Onder hunne slaven, welke evenals de radja's zelf zeer worden ontzien, zijn er, die als vertrouwelingen van hunnen vorst, wanen groote heeren te zijn.

te buigen; dikwijls zelfs komt het hoofd tot onder den buik van het paard.

Het vechten op laatstgemelde wijze vordert oefening en behoort zelfs in hunne feestspelen te huis.

Hij, die bij dat spel door zijne tegenpartij een paar malen goed is getroffen, is even goed af als de verliezende partij van twee Engelsche boksers.

De Soembanees eet djagong, rijst, gierst, katjang tanah, obi, vruchten, kippen, karbouwen, varkens, geiten, paarden, visch, enz.; in één woord, hij eet alles, wat hij kan krijgen, zelfs hondenvleesch.

Vermits echter gierst niet veel en padi slechts zeer weinig wordt verbouwd, is vooral djagong het algemeene voedingsmiddel.

Voor het volk te Laura evenwel, dat padi op sawa's kultiveert, is rijst het hoofdvoedsel.

Men zegt, dat zulks ook op meer plaatsen aan de westzijde het geval is.

Kippen, karbouwen, geiten, varkens en paarden worden slechts bij feesten of zeer bijzondere gelegenheden geslagt.

De Radja's en zoogenaamde grooten voeden zich niet beter dan het volk.

Zij hebben echter rijst en in geen geval gebrek, zooals wel eens het geval is met den minderen man, die gewoon is zijn eten te verkoopen.

Deze lijdt gedurende de laatste maanden van ieder jaar geregeld honger, en dat, niettegenstaande de djagong in overvloed wordt geoogst. De redenen hiervan zullen later worden vermeld.

De kampongs zijn over het algemeen klein en bestaan uit eenige bij elkaar staande huizen.

Eene kampong van 15 à 20 huizen heet reeds groot.

Er zijn echter ook grooteren, b. v. van 40, 70, 110 en meer huizen; — te Laura telde schrijver dezes persoonlijk meer dan 300 huizen, — doch alsdan woont er tevens de radja en heet zij paraing (negorij).

De overige tot de negorij behoorende kampongs, waaronder er zelfs zijn van slechts 3 of 4 huizen, worden kotta genoemd; hoogst waarschijnlijk naar den muur of dikke omheining, waardoor zij voorheen werden omringd.

In vroegeren tijd werd veel werk gemaakt van muren van groote steenen, welke ter hoogte van 5 en ter dikte van $2^1/_2$ voet losweg op elkander werden gelegd. Tegenwoordig zijn de meeste kampongs omheind met verschillende houtsoorten, zooals waroe, doeri en anderen, ook met cactus-planten, in één woord met alles, wat het gemakkelijkst kan worden gevonden.

De ingang wordt des avonds gesloten.

De kampongs hebben meest allen, hetzij er binnen of daar buiten, een zeker aantal klapper-boomen.

In het binnenland zijn de kampongs of negorijen veelal op steenachtige, hooge en moeijelijk genaakbare bergen gelegen.

Het drinkwater wordt verkregen uit de langs die bergen stroomende rivieren

of beekjes, of uit wellen, waartoe de vrouwen dagelijks eenige malen moeten dalen en klimmen, hetgeen een vermoeiend werk is.

Zij, die in de nabijheid der rivier wonen, drinken rivier-water; de meer daarvan verwijderden hebben putten, somtijds in, doch meestal buiten de kampongs, omdat aan het wonen op heuvels de voorkeur wordt gegeven.

Daar vele negorijen slechts aan één of twee punten toegang verleenen, kan een vijand van eenige beteekenis de bewoners van zulk eene negorij letterlijk van dorst doen omkomen of hen dwingen zich te onderwerpen.

Bij het plaatsen der huizen w rdt geen regel gevolgd; zij staan meestal onregelmatig door elkaâr.

In sommige groote negorijen staan de huizen echter in twee rijen tegen over elkaar met eene ruimte in het midden voor de graven.

Elk graf is bedekt met een platten steen.

Aan de grootte dier steenen zijn de graven van vorsten of andere voorname personen te onderkennen.

In de groote negorij Laura bevinden zich tusschen de twee rijen huizen honderde graven, waaronder sommigen bedekt met kolossale steenen.

Ik zag daar verscheidene steenen van p. m. 10 Rijnl. vt. lang en bijna evenzoo breed bij eene dikte van 2 voet. Zij waren plat en goed bewerkt.

De radja vertelde mij, dat aan het overbrengen van zulken steen uit het gebergte naar Laura 300 menschen gedurende 5 dagen hadden gewerkt.

De huizen zijn ruim en, wat de bouworde betreft, allen aan elkaar gelijk.

Die van de radja's zijn niet beter dan de anderen, alleen soms iets grooter.

Zij zijn hoog van den grond en, althans wat de ruimte aangaat, voldoende.

De lontar dient voor palen en balken, waartoe deze boomsoort bijzonder geschikt is.

Meer het binnenland in, waar geen lontar-boomen worden gevonden, bezigt men voor palen en balken boomen van zware en goede houtsoorten, waaraan op Soemba geen gebrek is.

Ook de radja's en grooten, aan de kusten wonende, gebruiken die houtsoorten en niet den lontar-boom.

De vloer der woningen, bestaande uit bamboe, pinang- of laroehout, is zoo hoog van den grond, dat onder het huis paarden, varkens, geiten en kippen kunnen verblijf houden.

Zij is zoo ongelijk mogelijk gelegd en de in hun geheel naast elkâar gelegde bamboe's, dikken en dunnen door elkander, zijn zoo ver van elkaar verwijderd, dat de bewoner gemakshalve al het vuil tusschen de reten door kan laten vallen, waardoor elk huis dan ook met zijn eigen mesthoop is bevoorregt, die eerst wordt weggeruimd en verbrand, als hij begint te hinderen.

De daken zijn van alang-alang en loopen zoo laag af, dat de huizen geen omwanding behoeven.

De keuken of stookplaats is in het midden van het huis en bestaat uit eenige op den vloer gelegde balken, die tot op eene breedte van 2 bij eene lengte van 3 à $3^1/_2$ el Ned. naast en tegen elkaâr liggen; daarop wordt flink aarde aangestampt tot op 1 à $1^1/_2$ voet dikte, en de keuken of stookplaats is klaar.

De rook moet zich maar een uitweg zoeken door het dak heen en door de ingang van het huis.

De daken loopen allen min of meer torenvormig toe.

Ter voorkoming dat binnen's huis de spits van het dak worde gezien, is boven de stookplaats eene soort van plafond of zolder van pinang of ander hout, van gelijke breedte, waar Merapoe (hierover later) wordt bewaard.

Het dak is aan de binnenzijde door den rook geheel en al zwart en met roet aangezet.

Men zit in die huizen immer in rook en duisternis.

Voor slaapplaats van den eigenaar en diens familie is soms een klein hokje afgezonderd; meestal is het slechts door een matje of eenige lontar-bladeren, soms door pinang-latten van 't overige huis afgescheiden.

In zulk een vertrekje of kamertje hangen aan het dak een of meer gevlochten mandjes, waarin het weinige, dat men van waarde heeft, wordt bewaard.

Behalve een lans, een schild, eenig touw, een paar ligmatjes, het weefgetouw, een paar aarden potten, een djoengga (guitaar) en bij de grooten of rijken eenige gong's, is er niets in het geheele huis te vinden of het moest djagong zijn, die gedeeltelijk in huis en gedeeltelijk in de boomen wordt bewaard.

Tafels, stoelen, banken, beddegoed, kisten, kasten, enz., enz., niets van dit alles wordt bij een Soembanees gezien.

Hij slaapt op een matje met een stuk hout tot hoofdkussen.

Ook de Radja's kennen niets anders.

Wat men echter bij de voornamen en meer gegoeden wel ziet, is een sluitblok, geheel en al gelijk aan die, welke gebruikt worden om iemand met blokarrest te straffen.

Bij den Soembanees dient het ter bewaring van menschen, van welke hij zich heeft meester gemaakt en welke bestemd zijn tot slavernij.

In de tuinen zijn de huizen kleiner.

In het rijk van Kambéra ziet men hier en daar in de tuinen een huisje gebouwd in een boom.

Hoewel vorm en inrigting van alle huizen op Soemba aan elkaar gelijk zijn, zijn toch de woningen in het binnenland over het algemeen slechter dan die aan de kusten.

De slechtste en ellendigste huizen van het geheele eiland zag ik te Memboro.

De armste koeli op Java woont beter dan een radja te Memboro.

Te Laura daarentegen worden de ruimste en beste woningen gevonden.

Vloer en omwanding worden daar vervaardigd van bamboe, die in de buurt in overvloed aanwezig is; ook de kleine kamertjes worden daar door bamboe beschotten afgesloten.

Tot berging van padi en andere levensmiddelen zijn daar afzonderlijke huisjes of schuren, zooals ook op eenige plaatsen in het binnenland worden gezien.

De Soembanezen zijn bedreven in het maken van gevesten en scheden voor hunne parangs, die over geheel Soemba van één model zijn; verder vervaardigen zij schilden en lansen; enkelen onder hen smeden het voor de lans benoodigd ijzerwerk, vlechten koperen kettingen en hebben eenige bedrevenheid in het maken van gouden memoeli's (oorhangers van een voor ons bijna ondenkbaar grof soort).

Zij draaijen touw, paardenlijnen, halsters en teugels, en eenigen hunner breiden vischnetten.

Ook houden zij zich bezig met het zoeken van vogelnestjes.

Het draaijen van zoowel dik, als zeer fijn touwwerk, waarin de Soembanees zeer bedreven is, geschiedt met de hand en wordt meer in het binnenland en aan de zuidkust als bedrijf uitgeoefend.

Als grondstof wordt gebezigd de bast van den soewa-boom, die vooral daar wordt gevonden.

Men ziet soms allerfijnst en prachtig touw, welks vervaardiging des te kunstiger mag heeten, omdat de Soembanees geene gereedschappen heeft en de geheele bewerking met de vingers geschiedt.

De vrouwen houden zich bezig met het spinnen van katoen tot garen, weven en verwen hare sarongs en de kleedingstukken der mannen en vlechten een weinig matwerk.

Verder wordt door haar kalk gebrand, zout bereid en suiker (stroop) gekookt uit de sap der lontar-boomen.

Op Memboro leggen de vrouwen zich bijzonder toe op het bakken van aarden potten, pannen en verdere huisselijke benoodigdheden.

Hoewel het volk zich met de hiervoren vermelde bedrijven bezig houdt, heeft het toch niet geleerd zich te gewennen aan gezetten arbeid.

Metselaars, smeden of timmerlieden zijn hier niet; zullen zij er komen, dan moet het zijn van elders.

Goede voorbeelden zullen den Soembanees doen volgen. Aan bevattingsvermogen ontbreekt het hem niet.

Daar de Soembanees zich niet op zee durft wagen, is de visch-vangst van weinig beteekenis.

Zij bepaalt zich tot het werpen van netten, meestal aan de monding der rivier en zelfs dit wordt door slechts weinigen gedaan. Men ziet een enkele, die zich op de schildpadden-vangst toelegt, waarop deze zich dan ook niet weinig laat voorstaan.

Aan goeden visch van allerlei soort is aan de kusten en in de rivieren geen gebrek.

Het land is door de natuur mild bedeeld.

De grond is geschikt, zoowel voor de rijstteelt, als voor verschillende andere kultures en het land is rijk aan water; wat niet van alle eilanden in den Timor-archipel kan worden gezegd.

Het is echter niet gemakkelijk den Soembanees er toe te brengen van die gunstige omstandigheden partij te trekken.

Verschillende oorzaken dragen hiertoe bij, zooals uit het vervolg van dit stuk zal blijken.

Wat de landbouw-kennis van den Soembanees betreft, deze staat nog op den laagsten trap.

In zijne verregaande onkunde klemt hij zich, evenals ieder mensch, die weinig ontwikkeld is, gaarne vast aan oude gewoonten. Egge, ploeg, noch patjol zijn hier in gebruik.

De grond wordt volgenderwijs bewerkt.

Vier, vijf of meer personen, vrouwen en mannen dooreen, plaatsen zich naast elkander.

In elke hand hebben zij een 6 voet langen, puntigen stok, kasoánga geheeten.

Elk arbeider laat zijne stokken met een flinken stoot, zoo diep mogelijk, in den grond gaan, trekt ze er weder uit en herhaalt die bewerking eenige malen, daarbij de lijn houdende der gaten, welke op die wijze door zijne neven-mannen worden gemaakt.

Indien de punten diep genoeg, p. m. 1 voet, in den grond gaan, trekt elk zijne beide stokken te gelijk, doch langzaam en met kracht naar zich toe, welke beweging door alle arbeiders te gelijk wordt verrigt.

Vervolgens bewegen zij zich achterwaarts en herhalen die beweging, welke bewerking kabanda tanah wordt genoemd.

Door het gelijktijdig naar zich toe trekken der stokken wordt de aarde bij stukken van 1 tot $1^1/_2$ voet breed en ter lengte van 2, 3 à 4 el, naar gelang van het aantal werkende personen, omgekeerd, zoodanig, dat de wortels van gras en onkruid boven liggen.

Is de geheele tuin op die wijze omgewoeld, dan worden de aardkluiten met stokken stuk geslagen, waardoor de wortels zich loslaten.

Het vuil wordt met de handen verzameld en vervolgens verbrand.

Het omwoelen van den grond op de zoo even omschreven wijze geschiedt alleen bij nieuw ontgonnen plekken.

Oude tuinen worden niet meer omgewoeld.

Zij worden alleen met de handen, met stukken hout, ijzer, of wat zij daartoe kunnen krijgen, van gras en onkruid gezuiverd.

In het binnenland worden de laag gelegen gronden, niettegenstaande deze onder water kunnen worden gezet, meestal onbenut gelaten.

Men ziet de meeste tuinen aangelegd op berghellingen, alwaar men niet heeft te kampen met gras en alang-alang; de boomen worden omgekapt en verbrand, de grond een weinig omgewoeld en de tuin is klaar.

Te Kambéra zag ik in 1869 verscheidene Soembanezen de patjol gebruiken; dus een bewijs van vooruitgang.

De tuinen der radja's, gewoonlijk gelegen op lage gronden, waarlangs beekjes of kleine rivieren stroomen, worden onder water gezet, waarna een 30 à 40 tal karbouwen er flink doorheen gejaagd worden.

Het gras en onkruid worden verzameld en ook zulk een tuin is alsdan klaar.

In vroegere jaren was die wijze van den grond los en schoon te maken op Soemba meer algemeen. Doch toen waren ook vele kabisoe's in het bezit van karbouwen.

Die tijd is voorbij, doordien de radja's zich van die beesten meester hebben gemaakt.

Meest alle tuinen zijn goed ompaggerd.

De aanplant geschiedt op de wijze, als alom in den Timor-archipel, door het in den grond steken van een stok en het werpen van het zaad in de op die wijze gemaakte gaatjes.

Hierbij is alles werkzaam, mannen, vrouwen en kinderen.

Overigens geschiedt de aanplant zonder de minste regelmaat of orde.

Evenals op de Solor-eilanden wordt op hetzelfde lapje grond alles door elkaâr geplant, wat de Soembanees aan zaad kan magtig worden; men ziet b. v. padi, djagong, katjang tanah, katjang idjoe, gierst, ketan, komkommers, laboe, kool, uijen, verschillende obi-soorten, tabak, katoen, suikerriet, indigo, vruchten en meer, door elkaâr.

De djagong, welke, zooals hiervoren is vermeld, het hoofdvoedsel uitmaakt, is voedzaam en rijk aan korrels. (*)

Rijst wordt alleen bij feesten of bijzondere gelegenheden gegeten; ook wordt zij aan vreemde bezoekers voorgezet.

Er wordt zeer weinig rijst verbouwd. In het binnenland maakt men er trouwens een weinig meer werk van, en aan de Noord Westkust zelfs op tamelijk uitgebreide schaal.

In de maand Augustus werd ik te Laura verrast door het gezigt op uitgestrekte sawa's, waarop, nadat men kort te voren een aller gunstigsten oogst had gehad, de padi aanplant weêr zeer schoon stond.

(*) Opgemerkt, dat de kinderen, die in den Timor-archipel met djagoeng worden gevoed, geen last hebben van wurmen, - zooals elders, waar het hoofdvoedsel rijst is. De djagoeng wordt ten halve geroosterd, dus half raauw genuttigd.

Daar is dan ook geen gebrek aan eten en rijst het hoofdvoedsel.

Op meer plaatsen aan de Westzijde en op eenige in het binnenland is dat ook het geval.

Het volk van Laura weet het water goed te leiden en naar hooger gelegene plaatsen op de voeren.

October is de maand, waarin de tuinen worden schoon gemaakt, het vuil verzameld en verbrand.

De katoenheesters, welke gedurende het afgeloopen jaar (1868) reeds hoog waren opgeschoten en waarvan sedert Junij de katoen continueel was geplukt, werden in het laatst van November met den grond gelijk gesneden, zoodat er niets meer van te zien was; waarschijnlijk omdat de ondervinding hen zal hebben geleerd, dat alleen hierdoor de rupsen uit de heesters worden geweerd.

Die heesters komen eerst weder in het midden der Westmouson te voorschijn.

Het planten wacht nu maar alleen op regen, waarvan de gewone tijd op Soemba is het laatst van November of de eerste dagen van December.

Wordt ook padi geplant, dan wordt alsdan daarmede eveneens een begin gemaakt.

Nadat deze een paar duim is opgeschoten, worden tusschen de padi djagong-korrels in den grond gestopt.

Is de djagong een halve mans lengte hoog, dan volgt het planten van obi, katjang, enz.

Zij, die geen padi, maar oesoe kanoe (gierst) trachten te krijgen, strooijen het zaad een korten tijd vóór het invallen van den regen.

Bij het plukken der djagong in Maart worden de opengevallen plekken onmiddelijk aangevuld door andere djagong-korrels voor den tweeden oogst.

Op vele plaatsen wordt zelfs tot drie malen toe per jaar djagong geoogst. Zelfs in October en November ziet men hier en daar djagong in tuinen, aan de rivierkant gelegen, alwaar door de meer vlijtigen elk plantje afzonderlijk wordt begoten, hetgeen watar pamaŋgassoe wordt geheeten.

Hiervoren, waar over den landbouw is gesproken, is tevens eene opgave gedaan van hetgeen hier en daar op Soemba van het plantenrijk wordt gezien.

De tabak en katoen is wezenlijk van superieure kwaliteit. Voorts produceert Soemba China's appelen, citroenen, manga's, nangka's, ananas, den broodboom, indigo, sirih, pinang, pisang, papaija, vogelnestjes, eene zeer goede soort van wilde kaneel, harst (damar), rottan en bamboe, zoo ook den tamarinde-, klapper- en lontar-boom.

Eindelijk verschillende houtsoorten, waarvan ik eenige namen hier laat volgen, als:

ai-kendara — kajoe setjang,
ai-idjoe — kajoe kederang,
ai-kadoeroe — ?
ai-kaloembang — ?

ai-loboeng —? Goed scheeps-timmerhout.
ai-walangasa —? Goed voor balken en planken.
ai-soeréné —? Heeft veel van het hout, waarvan de kistjes voor Manilla-cigaren worden gemaakt. Op Soemba bezigt men het voor parangscheden.
ai-kasabar — kamoeninghout (veel aan de Oost- en Westkust)
ai-kaseembi — koesambi hout.
ai-kamaroe — de tamarinde boom.
ai-kenawa — kajoe mejrah; is zeer sterk.
ai-menéra — ? Waarvan de lansen worden gemaakt (veel te Massoe).
ai-miteng — ? Zwart meubelhout (veel te Mendjéli).
ai-nitoe — sandelhout (kajoe tjendana).
ai-soewa. — De soewa boom, welke veel wordt gevonden in het gebergte van Massoe en aan de zuidkust te Tarimbang. Van de bast van dezen boom wordt het zoo deugdzame touw gedraaid.

Verder rood en geel verwhout en nog vele andere houtsoorten, waarvan ik de namen niet weet op te geven.

Op de vraag, wat Soemba *kan* opleveren, zou men gerust kunnen antwoorden: „alles, wat eene bekwame en nijvere hand zaait."

Want dat eiland is door de natuur mild bedeeld en rijk aan water; de bodem is zeer vruchtbaar.

Vraagt men echter, wat het thans oplevert, dan is het antwoord treurig; waartoe onderscheidene oorzaken bijdragen en wel in de eerste plaats het totaal gemis van zekerheid voor den Soembanees, zoowel voor zijn persoon, als voor zijne bezittingen; en het afwezen hoofdzakelijk van den Europeschen industrieel.

Behalve paarden, waarvan Soemba een schat bezit, over welke hier achter zal worden gesproken, zijn op Soemba karbouwen.

Vroeger mogten velen van het volk zich verheugen in het bezit van karbouwen, thans echter kan over het algemeen worden aangenomen, dat het hoofdzakelijk, ja bijna alleen de radja's zijn met hunne familie, welke er zich van hebben meester gemaakt.

Tusschen Kadoembo en Melolo worden in de bosschen eene menigte wilde karbouwen aangetroffen, vermoedelijk reeds sedert lang van dezen en genen weggeraakt en eindelijk verwilderd.

Aan geiten en varkens is geen gebrek; zij teelen op Soemba zeer vlug voort.

Even als de karbouwen worden zij echter alleen geslagt bij feesten of zeer bijzondere gelegenheden.

Van pluimgedierte ziet men op Soemba slechts kippen, waaraan de Soembanees trouwens niet rijk is. Voor eigen gebruik worden deze alleen bij sommige feesten gegeten. Overigens dienen zij grootendeels om door het slagten

en nazien der ingewanden te offeren en onderzoekingen te doen bij ziekten, moord, diefstal, het op reis gaan, feesten en bij dergelijke gevallen meer.

Aan hetgeen, wat bij zulk eene gelegenheid de kippen-darm zegt, wordt door den Soembanees veel waarde gehecht; en zonderling genoeg, het vindt zelfs ingang bij den beschaafden Arabier, Sjarif Abdoe'l Rachman. Door dat offeren en onderzoeken kan de kippenstapel zich niet uitbreiden, zoodat het dikwijls gebeurt, dat er geen kip of ei te koop is.

Schapen zijn op Soemba zeer schaars. Te Melolo en Mendjéli zijn een 100tal, den radja van Savoe toebehoorende, en te Waingapoe en Kambéra zijn het de Arabier Sjarif Abdoe'l Rachman en de Kontroleur, welke eenige bezitten. Zij zijn van Savoe overgebragt en teelen zeer goed.

Koeijen worden nergens aangetroffen dan alleen bij den zoo even genoemden Arabier.

Een aantal jaren geleden liet Sjarif een 6tal koeijen en 2 stieren van Bali overbrengen, welke, losgeraakt en aan zich zelf overgelaten, zijn verwilderd. Zij houden verblijf in de nabijheid van Lawanapoe, een paar uren verwijderd van Waingapoe.

Volgens Sjarif zouden zij reeds tot een énormen stapel zijn aangegroeid. Hij geeft niet minder dan 600 stuks op en toch heeft hij in de laatste drie jaren geen koevleesch gegeten, noch eene koe gezien.

Het is bij het jagtmaken op die dieren eene zeldzaamheid, als men één te zien krijgt.

Als er nog 30 koeijen zijn, mág het veel heeten; doch dat doet er niet toe; als Sjarif zegt 600, dan meent hij 30. Hij houdt nog al van vergrooten, als het te pas komt, want zonder vergrooting is niets intéressant.

Herten en wilde varkens, van de laatsten veel, worden in het binnenland aangetroffen.

Honden ziet men bijna in elk huis, en in sommige huizen bij menigte zelfs. Weinig voedsel krijgende, zijn ze stok mager. Zij worden door den Soembanees gegeten en, meer het binnenland in, bij de herten- en varkensjagt gebezigd.

Ook ziet men in sommige huizen katten, doch minder algemeen, zoodat de ratten en muizen ongestoord aan hunne vernielzucht kunnen bot vieren en des nachts den mensch tot veel last zijn. Ik ondervond zulks op mijne reizen in het binnenland, toen zij over mij heen patrouilleerden.

Apen ziet men hier in groote hoeveelheid, doch van de gewone soort.

Verder zijn hier wilde eenden, boschkippen, poejoes, pergams, poeni's, kakatoea's, loeri's, eene menigte van duiven en andere vogels, zoo ook groote roofvogels en vleêrmuizen.

Wijders zijn op Soemba schildpadden, hagedissen, gekko's, leguanen en kaaimans, eindelijk, zooals overal in Indië, vliegen, muskieten, witte, zwarte en roode mieren, sprinkhanen, schorpioenen, zeer groote duizendpooten en meer

kleine insecten, zoo ook bloedzuigers, en ten slotte een aantal slangen, zoowel kleine vergiftige als ook zeer groote.

Eenigen tijd geleden werd een Soembanees te Kětéwé door een reuzenslang overvallen, welke volgens mededeeling van den Radja aldaar niet minder dan 3 vt. Rijnl. in omtrek had.

De slang had zich slechts eenmaal om den man heen gekronkeld, maar dit was genoeg om dien man zoodanig te vermorselen, dat de omstanders het kraken der beenderen van den ongelukkige konden hooren, totdat alles tot gruis was gedrukt.

Dat kraken der ledematen en beenderen, en het bedekken van het geheele ligchaam van het slagtoffer met een slijmachtig vocht, was verschrikkelijk om aan te zien.

Allen, welke op het geschreeuw waren komen aanloopen, stonden roerloos; totdat eindelijk een broeder van den ongelukkige met een kabéla madita het ondier een krachtigen slag toebragt; en toen eerst durfde men het wagen om met vereende krachten het monster af te maken.

Wanneer ik de slangen naga, welke ik persoonlijk op Soemba heb gezien, dan heb ik geen reden om aan de waarheid van het te Kětéwé mij medegedeelde te twijfelen.

In het Massoe gebergte, waar wij in het bosch, genaamd Pabéri waai la dessa, van des morgens 10 tot des avonds half 7 uur verdwaald waren, zag ik een slang van eene dusdanige grootte, als mij nog nimmer was voorgekomen; die slang zou in eene diergaarde in Europa toeschouwers gelokt hebben.

Aan visch, waaronder eene zeer groote verscheidenheid van de meest lekkere soorten, is aan de kusten van Soemba en in de rivieren geen gebrek, evenmin als aan tripang, welke veel wordt gevangen aan de oostkust van het eiland.

Vermits ik geen zoöloog ben, laten mijne opgave der soorten en namen en mijne rangschikking zeer zeker alles te wenschen over.

De paarden teelen op Soemba welig voort; zij loopen los in de weide en veroorzaken den eigenaar geen werk. Vrees voor diefstal is het eenige, wat hem bemoeijelijkt.

Soemba is het land bij uitnemendheid voor de paardenteelt. Geene vrees behoeft gekoesterd te worden, dat de paarden aldaar door uitvoer zullen verminderen.

Want Soemba is aan de zoo gunstig bekende Sandelwood paarden, het schoonst en edelst ras in onzen archipel, wezenlijk rijk; daarbij komt, dat slechts zeer weinige merrie paarden, misschien geen 30 per jaar, worden uitgevoerd.

In vroegere jaren waren er vele Soembanezen, die in het bezit waren van een 60 à 100tal paarden, waaronder zeer prachtige; doch toen, — en dat is niet langer dan een 25 tal jaren geleden, — verkochten de Soembanezen ze onderling aan elkaâr voor een of twee gongs of een paar stukken goed ter waarde

van 8, 12 à 15 gulden, en werden ze ook tegen die prijzen door Sjarif opgekocht en uitgevoerd.

Geld was toen op Soemba nog niet bekend.

Het gebruik — niet de waarde er van — werd hun door hem geleerd, opdat hij de geringste snuisterijen aan hen kon verkoopen voor sovereings of rijksdaalders, wat ook nu nog het geval is; want kleiner geld, zoo als guldens of halve guldens, is voor hem onuitstaanbaar.

En waar moest dat groote geld van daan komen, als het niet was van de paarden?

Naar mate die zoo nuttige dieren al meer en meer in waarde stegen en tegen hoogere prijzen naar Java en Mauritius werden uitgevoerd, maakten de groote roofvogels er zich zooveel mogelijk meester van, zoodat dan ook tegenwoordig de grootste rijkdom aan paarden bij de Radja's en hunne familie zit.

De Radja van Taaimanoe b. v. heeft zooveel paarden, dat het juiste getal hem zelfs onbekend is.

Hij rekent alleen de hengsten, welke hij overal, tot zelfs uren ver heeft losloopen. Men schat dat getal op 250 à 300.

Een zijner slaven houdt het toezigt over 2, 3 of 4 baba's, dat wil zeggen 2, 3 of 4 hengsten met hunne merries.

Wanneer men nu in aanmerking neemt, dat een hengst 6, 8 à 10 merriepaarden en, wanneer hij sterk en vurig is, zelfs meer heeft, dan kan men den rijkdom aan paarden nagaan van de Radja's op Soemba.

Een hengst met zijne — onverschillig hoeveel — merries noemt men sebaba, twee hengsten met hunne merrie-paarden doewa baba, enz.

De slaven overtuigen zich één à twee malen per dag, dat de aan hun toezigt overgelaten paarden aanwezig of in de buurt zijn, en geven van het werpen of van sterfgevallen kennis aan hunnen meester; wat voor hen trouwens gemakkelijk is na te gaan, doordien elke hengst met angstvallige zorg zich beijvert zijne vrouwtjes bij elkaar te houden en niet gedoogt, dat één harer zich van de kudde verwijdert, evenmin als hij zou toelaten, dat een andere hengst in zijne regten treedt. De gevechten, welke men daardoor tusschen twee hengsten soms ziet, zijn dan ook bloedig.

De zoo evengenoemde vorst heeft slaven, welke het opzigt houden over eenige baba's allen van dezelfde kleur, b. v. Isabellen, weder anderen, die alleen schimmels of bruinkleurigen of bontkleurigen hebben, waardoor tevens het oppassen gemakkelijker is.

Doch het is niet alleen de Radja van Taaimanoe, welke rijk is aan paarden.

Ook is dat het geval met die van Soedoe, Melolo, Mendjéli, Kapoendoe, Bata Kapédoe, Tariembang en zoo vele anderen meer; en Soemba heeft een legio van kleine vorstjes.

Ongerekend nog de paarden, welke in het bezit zijn van hunne broeders,

zonen en andere familie leden, welke dikwijls nog meer hebben dan de Radja zelf.

Men moet hen echter nooit over hunne paarden spreken, want dan bekruipt hen onmiddelijk de vrees, dat van hen een paard wordt verlangd of dat zij ze zullen kwijt raken, op de wijze zooals zij er zijn aangekomen.

Zij houden zich daarom dood arm, en haasten zich om u dat te doen denken door dadelijk het woord mila (arm) te zeggen.

Zoo als bekend is, hebben de Soemba paarden eene snee in de ooren. Vraagt men waarom, dan is het antwoord, dat het de tanda, het herkenningsteeken is. Daaraan is echter niet te hechten, omdat toch al die teekens bijna aan elkaâr gelijk zijn.

Het zal hoogst waarschijnlijk de bedoeling zijn geweest, toen men er meê begon.

Sommigen vermeenen, dat het een gunstigen invloed heeft op het paard.

Ziet men in Europa sommigen de paarden angliseren — den staart afhakken — opdat het paard op een Engelsch paard gelijke; op Soemba is de gewoonte het veulen, 3 à 4 maanden oud zijnde, een stukje ter lengte van 1 à $1^1/_2$ duim van den staart af te snijden, de wond met een gloeijend ijzer digt te branden, en het haar, loopende bijna over de geheele lengte van den staart met een mes weg te schrappen (scheren), doch alleen het bovenste gedeelte, niet op zij.

Vervolgens wordt de staart eenige malen langzaam, doch met kracht naar boven gebogen, zoodat deze het kruis bijna raakt.

Is het veulen van edel ras (volbloed), dan draagt het, ook zonder die bewerking, den staart omhoog, doch in elk geval dient die kunstbewerking om het in de hoogte dragen van den staart te bevorderen, waardoor het paard ontegenzeggelijk een fraaijer voorkomen heeft.

Beantwoordt de operatie niet voldoende aan de verwachting, dan wordt op $1^1/_2$ à 2 jarigen leeftijd van het paard, de punt van den staart, naar gelang die weêr is aangegroeid, nogmaals afgesneden en behandeld, gelijk zoo even is gezegd.

Sommigen willen weten, dat die bewerking de vurigheid of levendigheid van het paard zou bevorderen.

Het is mogelijk en zelfs waarschijnlijk; wij durven echter daaromtrent geen oordeel uitbrengen. Doch, alhoewel het waar is, dat een paard vurig en levendig kan zijn zonder den staart in de hoogte te dragen, zoo is het niet minder waar, dat ik op Soemba nimmer een paard zag met opgeheven staart loopende, waarvan kon worden gezegd, dat het lui of, beter gezegd, niet levendig was.

Luiheid of onverschilligheid bij een aantal Soembanezen is oorzaak, dat men vele paarden ziet, welke noch de ooren, noch den staart gesneden hebben.

Een paard, dat met opgeheven staart loopt en daarbij eene gemakkelijke beweging heeft, bijna schuift, veel gelijkende op den telgang, wat men noemt

lakoe reengang (gaauw loopen), heeft voor den Soembanees de meeste waarde, vooral wanneer het daarbij goed kan caprioléren.

Wordt het hem door den Radja niet afhandig gemaakt, dan ontdoet hij er zich niet van, behalve in den hoogsten nood en dan nog tegen een hoogen prijs.

Paarden, welke aan die vereischten niet voldoen, waarin geen vuur zit of welke lui zijn, doch die b. v. goed kunnen draven en galopperen, noemt men djara daangga (koeda dagang) en dezen zijn het, welke aan de Arabieren, paarden handelaars worden verkocht.

Gaat de Radja er wel eens toe over om een wat hij noemt goed paard te verkoopen, dan eischt hij een exorbitant hoogen prijs.

Meermalen zag ik *f* 250.—, *f* 300.— en meer betalen; ja, ik zag eens een Arabier voor een paard van zwarte kleur en niet hooger dan 4 vt. den Radja van Taaimanoh betalen 40 pd. sterling, 10 rijksdaalders en nog eenige goederen, te zamen eene waarde van *f* 550.— uitmakende. Welken prijs moest dat paard op Java opbrengen om er op te winnen!

Vermits de Sandelwood paarden op Java en Mauritius zoo zeer, en meer dan andere paarden in onzen Archipel, zijn gewild en Soemba zoo rijk is aan die zoo schoone paarden, vermeen ik van dat onderwerp niet al te spoedig te mogen afstappen en acht ik het hier de plaats om er iets meer van te zeggen.

De schoone paarden, — waarvan men zou kunnen zeggen paarden van edel ras, — worden gevonden van Soedoe (Kawangoe) naar het Westen gaande tot aan Waidé (Tandjong Sassar).

Ze hebben dunne, vaste pijpen, fijne en korte vetlokken, zijn goed en schoon gebouwd, sterk en vurig, doch over het algemeen weinig hooger dan 4 vt. Rijnl.

Wil men goed gebouwde en de prachtvolste paarden zien, men bezoeke den Radja van Napoe (Sassar) en trachte door een verblijf van eenige dagen zijn wantrouwen te overwinnen.

Dáár is eigenlijk de bakermat van de volbloed Sandelwood paarden.

Hooge, doch over het algemeen minder goed gebouwde paarden worden gezien te Melolo, Rendeh, Mendjéli en Wajéloe.

Zij komen mij voor log en minder sterk en vlug te zijn.

Onder die, welke aldaar thuis behooren, zag ik vele, welke van achteren overbouwd waren, waardoor de beweging of liever de werking te veel naar voren of op de schouders plaats had.

De paarden van Memboro zijn van minder gehalte, misschien wel de minste op Soemba. Zij zijn klein, zonder vuur en mak, doch eigenen zich goed voor lasten te dragen. Voor wagenpaarden komen ze mij voor zeer goed te zijn, beter dan de paarden van Napoe of Kambéra, welke door hunne levendigheid en drift voorzigtigheid vereischen en beter als rijpaard dienen.

Onder die, welke ik zag aan de Noord Westkust te Laura, aan de Zuidkust te Tarimbang en in midden Soemba, zoo als in het gebergte van Laij Woelan, Karita, Taboendoeng, Koeloeñgawa en in het Massoe-gebergte, waren onderscheidene wezenlijk prachtige paarden en ook weder anderen beneden het middelmatige.

Mijn verblijf aldaar was van te korten duur om met zekerheid er iets van te durven zeggen.

Algemeen wordt beweerd, dat de Radja van Tarimbang nog rijker aan paarden zou zijn dan die van Taaimanoe of Soedoe, en deze laatsten bezitten wezenlijk een schat van schoone paarden.

Het schijnt, dat men aan de Oost- en Noord-Oostkust er meer op let voor de voortteeling hooge merriepaarden te bezigen. Ook zouden de paarden aldaar niet al te jong bereden worden; twee voorname punten, welke natuurlijk van zeer veel invloed zijn.

Op Kambéra worden de paarden veel te vroeg bereden. Hoe menigmalen heb ik den Radja en het volk er op gewezen, dat het in het belang van den groei hunner paarden is ze niet beneden de 4 jaren oud te berijden. Doch de mindere man, die slechts over weinig paarden kan beschikken, wil er zoo spoedig mogelijk dienst van hebben en de Radja, zoo rijk aan paarden, acht het van ondergeschikt belang, althans toont onverschillig te zijn.

De Soembanees is een geboren paardrijder. Hij moge door zijne ongelukkige bewapening als vijand niets beteekenen en bij den Boeginees achterstaan, als ruiter stel ik hem echter boven alle volken in onzen archipel.

Naar hetgeen men soms ziet bij het opvangen van karbouwen of van wegrennende paarden, — over steenen, rotsen, bergen, dalen en soms langs afgronden — en bij feestspelen, zegt men onwillekeurig, dat ruiter en paard één zijn.

Doch daarmede is dan ook alles gezegd.

Het ontbreekt hem aan alles, wat wij verstaan onder paardenkennis; en het kan niet anders of het moet bij hen verwondering baren, dat dezelfde djara daangga, door hen alleen geschikt geacht om te worden verkocht, omdat er toch niets in zit, dat ditzelfde paard onder de leiding en behandeling van den deskundigen Europeaan een geheel ander dier wordt.

Hij is ten eenenmale onbekend met de kenteekenen des ouderdoms van het paard en weet alleen, dat als de haaktanden nog niet uit zijn, het paard nog jong is.

Op de vraag naar den ouderdom van zijn paard weet de Soembanees soms te zeggen, hoeveel kinderen of hoeveel oudere broeders het heeft; of weet hij dat niet, dan wijst hij naar de haak-tanden zonder iets te zeggen.

Een groot gedeelte der paarden is gedrukt. De pijnlijke en wezenlijk venijnige steek van den vlieg en de onkunde en onverschilligheid van den Soembanees doet de wond dikwijls zeer groot worden.

Gelukkig voor hen, dat ziekten onder de paarden op Soemba iets vreemds zijn. Ik heb nog nimmer een droezig paard op Soemba gezien. (*) Gelijk beweerd wordt, zou die ziekte hier niet bestaan; men kent ze althans niet.

De prijzen der paarden zijn afhankelijk van het getal schepen (paardenhandelaars), welke bij Soemba te gelijk aanwezig zijn.

Zijn er vele, dan weten de Soembanezen er meesterlijk van te profiteren.

In 1867 lagen voor Waaingapoe en Nangamessi vijf schepen te gelijk. De paarden werden toen uitgevoerd gemiddeld tegen *f* 115,— en *f* 120,— per paard; zoo werd mij althans door de handelaars opgegeven.

Een langer verblijf op Soemba heeft mij geleerd aan de echtheid van die opgaven te mogen twijfelen.

Voor Waidé lag in datzelfde jaar slechts één bark, welke 200 paarden voor *f* 15,000,— dus tegen *f* 75,— gemiddeld het stuk kocht.

De Arabieren, paardenkoopers, slaan in de kampong Waaingapoe of daar, waar zij met hunne schepen voor anker komen, voor de paarden een noodstal en voor zich zelf een klein huisje op, een en ander door het scheepsvolk daargesteld, waartoe zij de materialen (kadjangmatten en bamboe) van Java meê brengen.

Vóór of in de gaanderij van dat huisje moet een zitplaats bij wijze van bank zijn voor hen, welke paarden te koop aanbrengen.

Op die bank zet zich de Soembanees, die een paard wil verkoopen, en blijft uren achtereen daar zitten; terwijl het paard hier of daar wordt aangebonden.

Biedt hij het eindelijk te koop aan of wordt de Arabier ongeduldig en vraagt naar den prijs van het paard, dan is de eisch — dat kan niet missen:
10 dikke dukaten (£ sterling);
10 rijksdaalders;
10 matta's (vademen rood, geel en wit katoen) en soms ook nog
10 gulden.

Haalt het paard 4 vt. Rijnl. of meer hoogte en ziet het er goed uit, — waarmede meer wordt bedoeld, dat het goed in het vleesch zit, dan wel goed en evenredig gebouwd is — dan veranderen de 10 in 20.

De ouderdom en de hoogte zijn het eenige, waarop de paardenkooper let.

Sommigen zien naar de teekens, waarnaar de Javaan op zijne wijze het karakter van het paard beoordeelt en of het paard geluk of ongeluk aanbrengt.

Het paard op en neer te laten stappen en het als een kenner te keuren, daarvan is geen kwestie; tot zóó ver gaat hunne kennis niet; de meesten volgen in dat opzigt den Soembanees; zij kijken of er al of niet haaktanden zijn.

Men doet daarop een bod; de eigenaar blijft nog een uur of langer zitten en laat eindelijk zijn paard in handen van den Arabier voor 10 Rijksdaalders,

(*) Welligt omdat de paarden op Soemba in den natuurstaat voortleven; overvoedering is meestal de oorzaak van den droes.

3, 4, 5 of 6, soms 7 of 8 kleine dukaten, elk eene waarde hebbende van 6 gulden en 5 à 6 vadem of soms een rol Madapollam van de slechtste soort.

Brengt de Radja een paard te koop, dan vraagt hij nooit minder dan 20 ₤ sterling en wat er verder bij behoort; dikwijls meer.

De Arabier, alhoewel aan dien eisch niet voldoende, betaalt het paard van den Radja echter wijsselijk duurder, opdat hij van diens zijde geen tegenwerking ondervinde, welke anders, door het beletten aan zijn volk paarden of gras te koop aan te brengen, zeer goed zou kunnen gebeuren.

Vóór dat op Soemba ambtenaren waren, had Sjarif Abdoe'l Rachman aan de paarden-opkoopers geleerd aan hem — Sjarif — *f* 3 te betalen voor ieder paard. Het heette, dat zij daarvoor wederkeerig van hem ontvingen hulp en bijstand tegenover kwaadwilligheid van Radja's of van het volk; dat bij het losraken en wegloopen der reeds gekochte paarden hij (Sjarif) die zou laten opvangen; dat hij hulp zou verleenen in het verkrijgen van gras en andere benoodigdheden; dat hij een tolk en ook wachtvolk zou leveren, en eindelijk al die diensten zoude bewijzen, welke mogten noodig zijn.

Was de betaling groot, de diensten, daarvoor verleend, waren het (en vooral in dien tijd) waard. Eene zoodanige overeenkomst, gesloten tusschen zekeren Döhne en Sjarif, waarvan volgens laatstgenoemde een contract te Koepang zou zijn opgemaakt ten tijde van den Resident Gronovius, was in alle opzigten billijk en in het belang van beide partijen.

Het voorbeeld, door den eerste gegeven, werd door andere paarden-koopers onder'shands en later stilzwijgend, alsof het zoo behoorde, gevolgd, zelfs toen nog, toen zij zagen, dat de hulp van Sjarif gaande weg verminderde en eindelijk achterbleef.

Naar gelang hij zich geruster en sterker begon te gevoelen, zijne verdiensten van grof goud toenamen en Endenezen, Arabieren en andere Mahomedanen hem al meer en meer eerbiedig en eindelijk onderdanig naderden, begon hij zich te verbeelden, dat de opbrengst van *f* 3,— voor ieder paard verpligtend was; wat hij dan ook niet naliet aan vreemdelingen van Mauritius indirect (al wat hij doet, geschiedt indirect) te doen verstaan. De vlaggestok met de Holl. driekleur, vóór zijn huis geplaatst, was hem hierbij behulpzaam.

Later moest voor den tolk en het wachtvolk afzonderlijk worden betaald, maar de hulp verminderde; wegrakende paarden kwamen niet terug.

Aan den Radja moest door den Arabier aan ankerage-geld 10 ducaten, 10 rijksdaalders, 10 guldens en 10 stukken goed worden gegeven en toch betaalde hij bij zijn vertrek naar Java voor eene lading van 200 paarden *f* 600 (zegge zes honderd gulden) aan Sjarif.

Zij wisten wel (en daar rekende hij op), dat, zoo hij hen ook al geen goed wilde doen, hij hen echter veel schade en kwaad kon berokkenen; de ondervinding, de beste leermeesteresse had hen dat reeds geleerd.

Ook nu nog, niettegenstaande er ambtenaren op Soemba zijn, brengen zij dat offer, omdat een paarden-kooper, die er zich aan had onttrokken, de gevoelige gevolgen daarvan heeft ondervonden, en men voor de wraak van Sjarif zich liefst wil wachten.

In navolging van dien is ook de Radja van Soedoe (Kawaïngoe) begonnen het den handelaren lastig te maken en drie gulden te eischen voor elk paard.

Bij het verlaten van Soemba bedraagt de som, welke de Arabieren mij opgeven, dat de paarden hun zouden hebben gekost, van *f* 80,— tot *f* 85,— per paard, met inbegrip van alle gedwongen uitgaven, daaronder begrepen p. m. *f* 60,— voor een tolk, bijna even zooveel voor wachtvolk, een ton Boslemmer messen, eene massa kleine koralen, voor aankoop van gras voor de reis naar Java.

De paarden-koopers schijnen zich te verbeelden, dat door mij opgaven van prijzen naar Java worden gezonden en doen het daarom voorkomen, alsof de Soemba paarden zoo duur zijn.

Het is waar, dat onder eene lading van 150 paarden een 30 à 40 tal met *f* 100,—, *f* 120,— en eenigen zelfs hooger worden betaald, doch ik ben er zeker van, dat de paarden door elkaâr niet meer kosten dan van *f* 65,— tot *f* 70,—, waarvoor de Arabieren 5 à 6 weken op Soemba moeten blijven en al hun geduld noodig hebben; een werk, waartoe de meer ongeduldige Europeaan over het algemeen minder geschikt is.

Met uitzondering van die paarden, welke dadelijk in het oog vallende gebreken hebben, worden ze over het algemeen gekocht, zoo als ze zijn, omdat het zoo goedkoop en gemakkelijk mogelijk koopen op den voorgrond wordt gesteld.

Ware er kwestie van keuren, in den geest, zoo als reglementair met de remonte paarden plaats vindt, en wilde men geen andere paarden hebben dan die, welke de maat hebben en aan de overige vereischten voldoen, dan zou de prijs niet alleen énorm hooger zijn, doch het schip zou ook veel langer moeten blijven en de tijd, daartoe benoodigd, moeijelijk kunnen worden bepaald.

Het paarden opkoopen geschiedt gewoonlijk van het begin van Maart tot ultimo Augustus.

In Mei 1868 verliet de Arabier Sech Mohamad bin Osman Bahasoan Soemba met eene lading van 151 paarden, aldaar gekocht volgens zijne opgave voor *f* 12,809,— en verkocht op Java voor *f* 34,000,—.

Volgens zijn zeggen, toen hij in Julij daaraanvolgende op Soemba terugkeerde om andermaal paarden te halen, zou hij aan het Gouvernement 100 stuks hebben verkocht voor *f* 25000,— dus tegen *f* 250,— per paard.

Nog een enkel woord over de voeding van het paard.

Gelijk hiervoren gezegd is, loopen de paarden los in de wei, eten dus niets dan gras, welk gras op eenige plaatsen aan de Noordkust in de zeer drooge maanden bijna gelijk aan hooi is.

Wil de Soembanees zijn paard verkoopen en het vóór dien tijd goed voeden en spoedig rond maken, waarop door de paarden koopers, vooral met het oog op de reis, wordt gelet, dan geeft hij het vol op te eten daun djagong, ook soms de zeer jonge djagong of daun obi ketella, dan wel daun katjang tanah, de djagong bladeren zoo groen mogelijk, doch die van de katjang en obi immer eerst goed gedroogd; worden de beide laatsten groen gegeven, dan veroorzaken zij verstopping.

Bij het oogsten van djagong, katjang tanah en obi zal men nooit vergeten de bladeren aan de paarden te geven. Vooral de djagong bladeren, te oordeelen naar de graagte, waarmede het paard ze eet, schijnen een ware lekkernij voor dat beest te zijn.

Eet een paard niet ijverig of gulzig genoeg, dan wordt het naar zee gebragt en laat men het zeewater drinken. Te ver van zee af, kan een handvol zout dezelfde dienst doen.

Omtrent het delfstoffen-rijk kan, noch durf ik met zekerheid iets zeggen.

De Controleur de Vries heeft mij meermalen gezegd, dat de bodem hier en daar op Kambéra hem voorkomt veel overeenkomst te hebben met dien op de Westkust van Borneo, alwaar hij een paar jaren heeft doorgebragt, en dat het niet onwaarschijnlijk is, dat op Soemba goud zou zijn.

Is het moeijelijk, zoo niet ondoenlijk van een eenigzins beduidend eiland in den Timor-archipel de zielensterkte op te geven, voorzeker is dat het geval met Soemba.

Voor den oogenblik kan dat zelfs bij benadering niet geschieden.

Hetgeen, wat daaromtrent wordt gezegd in de land- en volkenkunde van Dr. J. J. de Hollander, is van allen grond ontbloot, en het mag een raadsel heeten, hoe men daaraan is gekomen.

Op alle door mij bezochte plaatsen in het binnenland werd mij eenparig, zelfs door de oudste lieden verklaard, dat, voor zoo ver zij wisten, men daar nog nimmer een Europeaan had gezien; niet eens te Laura, dat slechts 2 uren van het strand ligt, alwaar Sjarif zelf nog niet is geweest, die, niettegenstaande hij reeds meer dan een kwart eeuw op Soemba woont, van het binnenland niets heeft gezien om reden, gelijk hij zelf verklaart, hij er zich niet heeft durven wagen.

Het eenige, waartoe wij vooreerst kunnen geraken, zal zijn door het tellen der huizen tot eene gissing te komen, iets, dat echter met onze tegenwoordige middelen slechts langzaam kan plaats vinden en als een slavenwerk kan worden beschouwd, vermits het door de hier geplaatste ambtenaren persoonlijk moet geschieden.

Doch ook dan nog zal het altijd een gissen blijven, doordien het getal der bewoners in de verschillende huizen zeer uiteenloopt.

Ik zal hier achter laten volgen eene opgave der verschillende negorijen, door mij persoonlijk bezocht, en het aantal getelde huizen.

Naar hetgeen ik tot dus verre heb gezien, komt het mij voor, dat op Soemba, vergeleken met dezelfde uitgestrektheid op Java, weinig menschen zijn; dat dit eiland in vroegere jaren meer, en zelfs zeer sterk bevolkt was, heb ik meermalen vernomen van de ouden van dagen.

Ook de vele graven en de overblijfselen van vele verlaten kampongs en negorijen wijzen dat aan.

Dáár, waar de slavenhandel nog zoo algemeen en het uitmoorden van gezinnen, ja van geheele familiën volstrekt niets vreemds is, moet de bevolking verminderen.

Inmiddels wordt beweerd, dat de westkust van het eiland, en ook het binnenland aldaar, zeer volkrijk zijn, hetgeen ik wel wil aannemen; althans de negorij Laura telt minstens 600 ruime huizen en in die kampong heerscht eene (voor Soemba althans) aangename levendigheid door de vele menschen en het groot aantal kinderen, welke ik daar zag.

Volgens den Radja van dat rijk zouden onderscheidene negorijen, meer west en zuidwestelijk gelegen, in volkrijkheid voor Kětéwé (Laura) niet onderdoen. Hij schat de groote berg-negorij Wajéwa zelfs op tienmaal de sterkte van Laura, en Anakala niet veel minder dan Wajéwa.

De Soembanees heeft geen letterschrift.

De taal, welke hij spreekt, is zeer onbeschaafd.

Vorst en slaaf spreken elkaâr op dezelfde wijze toe; zij kennen slechts één uitdrukking voor het persoonlijk voornaamwoord gij (njomoe).

Overigens is de uitspraak zacht en aangenaam voor het gehoor en met een weinig moeite gemakkelijk aan te leeren.

Gelijk vele kinderen, uit Europesche ouders in Indië geboren, de gewoonte hebben bij het Hollandsch spreken de G en H met elkaâr te verwisselen, bestaat ook bij den Soembanees dat verschijnsel ten opzigte der H en S; b. v. velen zeggen:

voor Soemba, Hoemba,
„ Savoe, Hawoe,
„ Samoe, Hamoe,
„ Sienjo, Hienjo,
„ Sidin, Hidin,
„ Leher, Leser,
„ Pohon, Poson, enz.

De taal is even arm, als onbeschaafd.

Uitdrukkingen voor deugden, ondeugden, voor kunsten en wetenschappen kent de Soembanees niet; eer, eerloos, eerlijk, eerbied, achting, braaf, beleefd, dankbaar en meer dergelijke woorden zijn hem onbekend.

Ik dank u, goeden dag, enz. zijn mede hem vreemde gezegdens. Hij kent geen groet; komt hij, dan zet hij zich neder zonder iets te zeggen of te buigen, en gaat ook op diezelfde wijze weêr heen.

Bij het zich verwijderen wil hij echter wel eens zeggen: „ik ga heen."

Ik laat hier achter eene lijst volgen van woorden, welke te Kambéra en over het grootste gedeelte van het eiland worden gesproken, daargelaten de verschillende dialecten in sommige negorijen.

Aan den Zuid-oostkant wordt de *e* in vele woorden door de *a* vervangen b. v.

Épi heet daar Api.
Wéli „ „ Wali.
Béli „ „ Bali.

Aan de Westzijde worden echter nog 5 of 6 talen gesproken, welke geheel van elkaâr verschillen.

De taal te Memboro gelijkt niets op die van Kambéra en elders oostelijk. Zij verstaan elkaâr niet.

Te Kětéwé (Laura) is weder eene geheel andere taal als die te Memboro en Kambéra, en zoo zijn aan de Westkust en in het binnenland aldaar nog een drietal verschillende talen.

De Meramba of Radja wordt niet beschouwd als de eigenaar van den grond, tenzij hij tevens Meramba Mangoe tanah is. Misschien wel, omdat men aan het uitsluitend bezit geen dadelijke waarde hecht.

Voor zoo ver ik heb kunnen nagaan, worden woeste gronden en weilanden, aan niemand toebehoorende, eigendom door eerste bewerking.

Hij, die er zich heeft neêrgezet en een stuk grond omheind of bewerkt, beschouwt zich daarover als heer en meester.

Sommigen bewerken denzelfden tuin jaar in jaar uit; weder anderen verlaten dien tuin na een 3 tal jaren en kiezen een andere plek, waarmeê niemand zich bemoeit, want er is grond in overvloed.

Het regt van Meramba Mangoe tanah (Radja tanah) zal dus hoogst waarschijnlijk ook wel zijn verkregen door eerste occupatie.

Het staat elk vrij in de bosschen hout te kappen en producten in te zamelen, met uitzondering echter van ai-nitoe (sandelhout), wat het bijgeloof aan elken Soembanees verbiedt, en wat ook den vreemdeling niet wordt toegestaan, tenzij diens magt zóó sterk is, dat men hem niet aandurft.

Regt van eigendom hebben alleen de leden der vorstelijke familie en de groote kabisoe's, omdat zij door magt van slaven dat regt kunnen handhaven.

Het wordt als eene natuurlijke zaak beschouwd, dat bij overlijden de goederen en bezittingen overgaan op de nagelaten vrouw en kinderen of, zoo die er niet zijn, op de naaste bloedverwanten.

Kwestiën daaromtrent doen zich zelden of nooit voor, omdat behalve de familie niemand er zich meê bemoeit.

Wetten dienaangaande bestaan niet.

Op diezelfde wijze gaat bij overlijden van den Radja tanah zijn regt stilzwijgend op de zoons over.

In vroegere jaren was de vaart op Waaingapoe en Kabaniroe door kleine handelspraauwen vrij levendig.

Vermits van Soemba zoo gemakkelijk en straffeloos slaven konden worden weggehaald, was dit wel eene der voornaamste redenen, waarom Endenezen, Bimanezen, Piedjorezen en Boeginezen op dat eiland gaarne handel dreven.

Alhoewel die vreemdelingen hoofdzakelijk kwamen om slaven, werd toch ook door hen uitgevoerd een groote kwantiteit touwwerk, garen, katoen, kamoeninghout, zwarthout, rood verwhout, vogelnestjes van eene zeer goede soort, wilde kaneel, tabak, zeer veel djagong, katjang tanah, lontar bladeren (de laatsten door de bevolking op Sumbawa zoo gewild om cigaren te maken), Soembanesche kains en meer, tegen invoer van door den Soembanees gewilde artikelen als: kralen, parangs, messen, Makassaarsche en Endenesche kains, klappers, pinang, padi, rijst, wit, rood en geel katoen, bijlen, ijzer- en koperwerk, kruid en meer.

Sedert de plaatsing van ambtenaren op dat eiland gaat het uitvoeren van slaven van Nangamessi-Waaingapoe (de vroegere stapelplaats) niet meer zoo gemakkelijk, althans niet zonder gevaar van te worden ontdekt, en is het misschien daarom, dat de vaart op die plaats thans niet meer zoo druk is als vroeger.

De meeste praauwen gaan nu handel drijven te Mendjéli, Melolo, Waidé, Memboro, Kětéwé en eenige plaatsen, aan de zuidkust gelegen, te ver van ons af, dan dat met onze tegenwoordige middelen op hen of op hunne handelingen kan worden gelet.

Behalve de paarden-handel is de in- en uitvoer tegenwoordig te Waaingapoe van weinig beteekenis.

In 1869 werd aldaar en te Kabaniroe ingevoerd:

2653 pikols rijst.
450 „ padi.
2 „ dik koperdraad.
70 pistolen.
61 geweren.
41 pikols en 38 tonnen buskruid.
5010 Endenesche sarongs.
475 Makassaarsche sarongs.
400 hoofddoeken.
1000 slindangs (tjiendé).
16 pikols groote koralen.
82 rollen madapollam.
42 „ rood katoen.
12 „ blaauw katoen.
9 tonnen Boslemmer messen.
5 snoeren Endenesche koralen ad *f* 80,— ieder.

9227 parangs.
32 kisten arak.
451 pikols gedroogde pinang.
242,200 stuks klappers, meestal gedroogd.
8 kojangs gedroogde obi kaijoe (Casave).
37 pikols klapperolie.
400 patjols.
286 bijlen.
4 pikols ivoor en wat betaald is voor uitgevoerde paarden ten bedrage van *f* 89,000,— aan goud- en zilvergeld en een weinig aan lijnwaden, messen en andere kleinigheden.

Tegen uitvoer van:
1110 paarden.
360 pikols padi.
20 zakken katjang tanah.
99/100 pikols vogelnestjes.
88 " touw.
130 " tripang.
± 2 " schildpad.
2 kojangs kaneel.
200 stukken kamoeninghout.
95 Soembanesche kains.
233 pikols katoen.
56 " gierst.
27 kojangs lontar bladeren.
2435 pikols gepelde djagong.
41 gouden memoeli's (oorhangers).
2 kojangs rood verwhout en aan geld *f* 21,103,—

Het vorenstaande is, voor zoo ver mij daarvan door de handelaren te Waaingapoe en Kabaniroe opgave werd gedaan.

Ik ben echter overtuigd, dat meer is omgegaan.

De Endenezen, welke eigenlijk van Soemba leven, halen van Kabaniroe djagong en van Laura padi weg, het laatste in groote hoeveelheid en betalen een en ander met klappers en pinang.

SCHEPEN en VAARTUIGEN gedurende 1869

Aangekomen.

van Java.....	7	barkschepen,	alle	onder	Ned.	
" Mauritius,	1	vlag,	groot	te zamen	1273	last.
" Endeh	64	praauwen	te zamen	247	kojangs.	
" Mangarai	5	"	"	"	17½	"
" Pidjoe	7	"	"	"	55	"
" Makasser	2	"	"	"	11	"
" Bima	3	"	"	"	11	"
" Sumbawa	1	"	"	"	3	"
" Koepang	3	"	"	"	8	"
" Savoe	2	"	"	"	6	"

Vertrokken.

naar Java.....	7	barkschepen,	alle	onder	Ned.	
" Mauritius,	1	vlag,	groot	te zamen	1273	last.
" Endeh	49	praauwen	te zamen	183	kojangs.	
" Mangarai	3	"	"	"	19	"
" Bima	1	"	"	"	4	"
" Sumbawa	4	"	"	"	37	"
" Pidjoe	8	"	"	"	40	"
" Makasser	3	"	"	"	16	"
" Singapore	1	"	"	"	5	"
" Koepang	2	"	"	"	6	"

Hiervoren deelde ik reeds mede, hoe het weinige, wat de Soembanees bezit, hem afhandig wordt gemaakt door zijn eigen vorst; doch ook van vreemden heeft hij dikwijls veel te lijden. B. v. wegens huwelijks- of andere feesten komt een Radja van elders een bezoek brengen bij dien van Kambéra. Hij heeft een gevolg bij zich van 100 tot 150 man, soms meer. Dezen worden bij groepjes van 8 à 10 man bij de verschillende kabisoe's gehuisvest. Behalve het gebruik om sirih en pinang of pinang alleen met gulle hand te verstrekken, krijgt elk man zoo mogelijk twee, doch minstens éénmaal daags rijst te eten; is er volstrekt geen rijst te krijgen, dan eerst wordt djagong gegeven.

Onderscheidene paarden, varkens, geiten en (door den Radja) karbouwen worden geslagt, doch nog veel meer wordt door de gasten op hunne wandelingen, welke eigenlijk strooptogten mogen heeten, gestolen.

Geen klapper, sirih, pinang of pisang blijft aan een boom.

Zelfs de paarden laten zij in baldadigen overmoed grazen in de djagong tuinen.

Die gasten blijven soms twee maanden of langer en gaan eerst weg, als alles op is.

Eenigen tijd geleden gingen de Radja's van Taaimanoe, Batakapédoe en Kapoendoe met bijna 500 man naar Melolo, bleven daar ongeveer 4 maanden en keerden naar hunne respective negorijen eerst terug, nadat te Melolo alles op en kaal was.

Doch ook de kaal geplukte krijgt later zijn beurt en doet alsdan elders evenzoo, als men bij hem heeft gedaan.

Door het uit de tuinen wegrooven der klappers, pisang, enz. komt nooit een vrucht tot rijpheid en oude klappers zijn voor den Soembanees onontbeerlijk, even als pinang.

Om het bezit van klappers en pinang verkoopt hij zijn eten en lijdt daardoor later honger.

Zoo als hiervoren gezegd is, lieten de Soembanezen in 1869 de Endenezen 2435 pikols gepelde djagong uitvoeren, alléén om daarvoor te krijgen klappers en pinang; en wat was het gevolg? Dat zij later door gebrek aan eten werden genoodzaakt 6 rijksd. voor een pikol padi aan de Endenezen te betalen.

In ieder zoogenaamd groot rijk wordt slechts een enkele gevonden, van wien kan worden gezegd, dat hij rijk of liever gegoed is.

Het gros is arm.

Alleen de Radja's en de leden hunner familie zijn rijk, welke rijkdom zich bepaalt tot het bezit van een groot aantal paarden, karbouwen, goudwerken en slaven. Hoe zij er aan komen, is reeds gezegd.

In het ongestoord bezit van een of twee vrouwen, een paar schoone paarden, een flinken tuin, eenige slaven en eenige voorwerpen van opschik zou de Soembanees zich hoogst gelukkig achten, doch het ongestoord bezit bestaat op Soemba niet, zoodat hij, die wat heeft, in gestadigen vrees en kwelling verkeert, dat het hem straks weder zal ontnomen worden.

Dat de Soembanees, die wel zou *willen* en ook goed *kan* werken, niets meer doet, dan hoog noodig is om in zijne weinige behoeften te voorzien, is alleen toe te schrijven aan de omstandigheid, dat onder den tegenwoordigen staat van zaken niets hem waarborgt voor de zekerheid van zijn persoon of goed.

Van daar dus, dat het met de welvaart van het volk op Soemba treurig is gesteld.

De Soembanees is niet zoo lui, als ik wel eens heb hooren beweren, en dat hij om te werken ook zeer geschikt is, daarvan zou ik vele voorbeelden kunnen aanhalen.

Het komt er slechts op aan, of het verdiende hem gewordt, en hij zal van zons op- tot ondergang met vlijt en zelfs goed werken.

Ook van den Europeaan zal men wel niet willen beweren, dat hij werkt uit loutere liefde tot het werk.

Immers hij rekent op het plukken der vruchten van zijn arbeid en weet, dat hij in het bezit daarvan door goede wetten wordt gehandhaafd.

Bij gelegenheid van het aanleggen door mij van een tuin was Kabaniroe vol bewonderaars.

Het beploegen liet ik door eenige Soembanezen doen.

Zij schreeuwden het uit over mijne slimheid.

Zij wilden in mijne nabijheid komen wonen en met dien ploeg groote tuinen maken.

Als het volk door steun in ons te vinden meer van zijn eigendom verzekerd zal zijn; als hier eenige bekwame werklieden komen, zooals smeden en timmerlieden, doch vooral als eenige goede landbouwers van elders hier komen werk maken van padi-aanplant op sawa's en als hier eenige liefhebbers zich vestigen om werk te maken van de katoen-kultuur, waartoe de bodem zeer geschikt is, dan zal dat zeer zeker — het lijdt geen twijfel, — bij het volk navolging vinden.

Naar mate de handel alsdan zich uitbreidt, zal ook de nijverheid toenemen en zoo doende welvaart ontstaan.

Het volk voorziet in zijn onderhoud door een weinig landbouw, veeteelt, vischvangst, handel en roof.

Handel, zoowel als roof is het minst moeijelijk op Soemba.

Het uit de tuinen weghalen van djagongs, vruchten, sirih, enz.; het hier of daar wegkapen van een kip om die artikelen elders te ruilen tegen een gulden, een parang of klappers zijn kleinigheden en in hun oog meer slim of knap dan kwaad.

Alleen het rooven van paarden, karbouwen, slaven of goud is diefstal.

Koopen, verkoopen, ruilen, handelen en kwanselen tot hun laatste stuk goed van het lijf, ja zelfs tot het weinige eten, wat hun nog rest, en het in hun oog onschuldig vermaak om kleinigheden uit de tuinen van anderen weg te halen is dat, waarmede het gros zich onledig houdt.

Aan de Noord- en Oostkust van Ketéwé tot bij Wajéloe wisselt het terrein in de nabijheid van het strand af, van heuvelachtig tot vlak terrein en hoezeer hier en daar steenachtige en onvruchtbare plekken worden aangetroffen, bestaat echter een groot deel uit uitgestrekte grasvelden.

Boomen worden meerendeels in de nabijheid van rivieren of in laag gelegen streken en een weinig meer landwaarts in gevonden.

Ik vermeen, dat sommigen Soemba zich voorstellen, zoo al niet als laag, dan toch als vlak land.

Reizen, vooral door het binnenland, hebben mij echter doen zien, dat, alhoewel er groote grasvelden en schoone valleijen met vlakken bodem en van belangrijke uitgestrektheid worden aangetroffen, het land over het algemeen, wel is waar, niet hoog, maar des niet te min vrij berg- of heuvelachtig is.

Het bergachtige gedeelte, dat over het algemeen zeer kaal is, heeft een steenachtigen, met slechts een dunne aardlaag bedekten bodem.

Het komt mij voor, dat over een uitgestrekt gedeelte van Soemba de bodem uit kalksteen bestaat. De aardlaag, welke haar bedekt, is zwart en bijzonder vruchtbaar.

Vergis ik mij niet, dan is Soemba door de natuur milder bedeeld dan een der overige eilanden in den Timor-archipel.

Worden er uitgestrekte velden gevonden, geschikt voor rijst en vele andere kultures, aan water is ook geen gebrek.

De wellen, bronnen, beekjes, spruitjes en de uit het binnenland naar zee vloeijende rivieren zijn legio.

Zal men het meer dan voldoende water willen dienstbaar maken aan den rijstbouw, dan kunnen onafzienbare rijstvelden worden besproeid of onder water gezet.

Het land wacht maar op goede bewerking door nijvere en bekwame handen en het lijdt geen twijfel of de bestede moeite zal rijkelijk worden beloond.

Alhoewel te Mendjéli, Kadoemboe, Nangamessi en op meer plaatsen in het binnenland beekjes, spruitjes en rivieren worden afgedamd om tuinen te besproeijen, kan toch daaraan de naam van waterleidingen niet gegeven worden.

Zal de Soembanees er éénmaal toe overgaan landbouwer in den waren zin van het woord te worden, dan zal het hem aan water niet ontbreken.

Het land levert ruimschoots gelegenheid op tot het aanleggen van uitgestrekte waterleidingen. Thans zijn er geen.

Behalve een van Kabaniroe naar de negorij Paraij Kamaroe loopende weg, lang 3000 passen, welke de kontroleur tegen betaling uit eigen middelen heeft doen maken en onderhouden, zijn op Soemba geen wegen; ook geen bruggen.

Een voetpad is het eenige middel van communicatie met het binnenland en met de strand-negorijen.

Van die voetpaden, welke over het algemeen zeer goed zijn, kan echter voor het maken eener groote reis slechts in den droogen tijd worden gebruik gemaakt.

In de Westmouson zijn die paden met hooge alang-alang, gras of struikgewas digt begroeid.

Ook kan men de alsdan hoog gezwollen rivieren niet oversteken, waardoor het maken eener belangrijke reis hoogst moeijelijk en gevaarlijk, zoo niet ondoenlijk wordt.

Van den hiervoren bedoelden weg maakt de Soembanees trouw gebruik. Hij vindt dien weg mooi, veel korter en nuttig. Doch Radja's, noch volk denken er aan om bij het onderhouden behulpzaam te zijn; daarvoor is men te onverschillig.

Men vrage dus niet of de Soembanees genegen is nieuwe wegen of bruggen aan te leggen.

De behoefte aan wegen doet zich op Soemba, waar alles te paard rijdt, niet zóó sterk gevoelen als elders, vermits het rijden op of langs paden, alhoewel in het binnenland hier en daar allermoeijelijkst en gevaarlijk, over het algemeen vrij goed gaat.

De voornaamste van de in zee zich ontlastende rivieren zijn de volgende:

Emboe Kambéra aan den Noord-West punt.

Ketéwé ontspringt uit het gebergte van Wajéwa en wordt gevoed door onderscheidene bronnen uit het land van Laura.

Kareendi komt uit den berg Tana riwoe.

Waai wawi komt uit den berg Anakala.

Memboro ontspringt uit het Anakala gebergte, volgt in grootte op die van Kambéra en is voor vaartuigen, niet grooter dan eene kruisboot, bij hoog water een 4 tal palen landwaarts in bevaarbaar. Hare monding is zeer verzand, hetgeen, evenals de golven vóór de monding, het binnenkomen soms moeijelijk maakt.

Palmedo uit den berg Lakoka.

Waidé ook Wéndé uit het land Larasada, niet ver van zee.

Kadessa uit den berg Leewa.

Kapoendoe uit den berg Boondoe bakoel.

Kanata uit het Leewa gebergte.

Lokoe Témoe of Nangamessi komt voort uit den berg Watoe Manoe, niet ver van den tafelberg Ndatar.

Matawaai of Tena Watoe wordt gevormd door drie kleine riviertjes, niet ver van de negorij Lasaroe.

Kambéra is de grootste rivier van Soemba. Zij is op vele plaatsen meer dan 80 el. Ned. breed en voor kleine vaartuigen, vooral bij hoog water tamelijk diep het land in bevaarbaar. Zij wordt gevormd door twee groote rivieren, namelijk door de lokoe Massoe en lokoe Karita, welke te Massoe bij de negorij Samboeroe waai onder den naam van die negorij in één loopen en op korten afstand van daar den naam van Kambéra-rivier aannemen. De monding, welke zeer verzand is, is vooral bij laag water te ondiep voor vaartuigen van grooten diepgang. Hare monding ontvangt ook het water van de

Palamandjeli, welke afkomstig is uit de Waai embidi.

Soedoe komt uit het Massoe gebergte.

Kadoemboe uit den berg Pangadoe.

Petawang.

Melolo volgt in grootte op de Memboro. Hare monding is zóó verzand, dat men bij laag water een groot eind ver te voet in zee kan loopen.

Rendeh is tamelijk diep en aan hare monding wijd genoeg om vele vaartuigen op te nemen. De banken en steenen, welke er voorliggen, bevelen echter voorzigtigheid aan.

De Rendeh ontstaat uit de Poerah.

Mendjéli, in grootte gelijk aan de Melolo.

Verder aan de Zuidkust:

Wajéloe.

Teraba.

Wasang.

Tariembang.

Tidas.

Wanoekaka, ook Manoekaka.

Lamboija

en aan de West: Garoe en Kodi.

Bij hoog water zijn vele rivieren zelfs te paard niet te doorwaden. Een groot deel wordt gevoed door:

1e. de Kendjoeroekoe Seraañgi Mata Waai Larawa te Taboendoeng.

2e. de Pabéri waai ladessa waai la pau in het Massoe gebergte.

3e. door een zoetwater meer in het gebergte van Anakala, en

4e. door het vele water, dat uit het gebergte van Leewa komt.

Op eene reis van Kabaniroe door het midden van het land tot aan de baai van Tariembang (zuidkust van het eiland) moest ik de volgende rivieren passeren, als:

Téna Watoe.

Waai Lawar.

Lokoe lakalisi.

Karalisi.

Snelle vliet Kedarang.

Lokoe Rimandi.

Takaudjak.

Lamanaba.

Lokoe kalala.

Waai Wau en Kendjoeroekoe serangi.

Laatstgenoemde rivier moest 15 malen worden overgestoken. Zij kan honderde bouws sawa-veld onder water zetten.

Behalve de hier opgenoemden werden mij links en regts nog rivieren aangewezen, welke niet behoefden overgestoken te worden en daarom door mij niet zijn aangeteekend.

Uit het vorenstaande blijkt genoeg, dat op Soemba geen gebrek aan water is.

De vele bogten of inhammen leveren voor kleine vaartuigen voldoend veilige ankerplaatsen op.

Voor groote schepen is dat echter minder het geval; althans ze zijn tot nog toe minder bekend.

De beste ankerplaats is aan de Noordkust vóór Nangamessi en vóór

Waaingapoe tusschen Tg. Mandolo en de Ténawatoe rivier op 11 à 12 vadem diepte.

Zelfs de grootste schepen liggen daar, zoo in de West als de Oost mouson, veilig.

Verder vermeen ik, dat groote schepen kunnen ankeren:

voor Emboe Kambera op 22 (?) vadem.
" Ketéwé..... " 18 à 20 (?) id.
" Memboro..... " 18 " 20 id.
" Palmedo ..... " 11 " 20 id.
" Waidé..... " 25 id.
" Taaimanoe..... " 12 id.
" Soedoe..... " 16 id.
Een weinig Oostelijk van de
Kadoembo-rivier ..... op 7, 8, 10 en 12 id.
voor Rendeh..... " 20 id.
in de baai van Tariembang op 12 id.
id. van Tidas op 20 (?) id.
id. van Pandang op 22 (?) id.
id. van Wanoekaka van 7 tot 20 (?) id.
en voor Kodi op 15 à 20 vadem.

Langs de kust is het land meerendeels vlak, hier en daar afgewisseld door heuvelachtig terrein. Dieper het land in wordt het bergachtig. Hoog gebergte heeft Soemba echter niet. Ik geloof niet, dat de hoogste top 1800 voeten bereikt. De Sampareengoe reikt vermoedelijk tot 600 à 700 voet.

" tafelberg Ndatar is tusschen de 800 en 100 voet hoog.
" Bata Kapédoe ± 800 voet.
het Djeriek gebergte 700 voet.
" gebergte van Laij Wolan ± 900 voet.
" " " Karita van 1000 tot 1100 voet.

De met veel hout begroeide berg Pino Passa Massani, gelegen tusschen Karita en Massoe, is 1700 à 1800 voet hoog. Op dien berg houden wilde of verwilderde paarden verblijf.

Het Massoe gebergte reikt tot 1200 à 1300 voet. Karéra is aanmerkelijk lager, Taboendoeng ± 900 voet.

De berg Manda, ook Maandaas ligt.....(?)
Het Leewa gebergte.....
Anakala op.....
Paréwa tana.
Tana Riwoe.

De bergen, waarachter cijfers zijn uitgedrukt, zijn door mij persoonlijk beklommen. De opgegeven hoogten zijn echter volgens eene schatting, waaraan niet te veel waarde mag worden gehecht.

De Soembanees is geen zeevarend volk; hij waagt zich dus liefst niet op zee. Overal waar hij gaat, doet hij zulks te paard, langs ongebaande paden. Het weinige, wat hij heeft te transporteren, houdt hij vóór zich op zijn paard. Hoogst zeldzaam ziet men een paard lasten torschen als pikelpaard gelijk elders. Dit laatste is echter wel het geval te Memboro en in eenige andere digtbij gelegen plaatsen.

De gemiddelde Thermometerstand is, als volgt:

's morgens	om 6u.	77°.
"	" 9u.	84°.
's middags	" 12u.	89°.
"	" 3u.	89°.
"	" 6u.	84°.

November is de heetste maand, wanneer de thermometer dikwijls 95° aanwijst.

Van de laatste helft van Junij tot en met Augustus zijn de nachten zeer koud en wijst de thermometer alsdan niet zelden 60° Fahrenheit, zelfs des ochtends om 7 uur nog 65°.

De in Augustus heerschende ooste wind is onaangenaam en veroorzaakt dikwijls katharrale aandoeningen, koortsen en hoesten.

Onweder doet zich weinig voor.

Aardbevingen, zelfs vrij sterk, herhalen zich elk jaar.

De West mouson, in het laatst van November een aanvang nemende, is het hevigst in de maand Februarij.

In die maand zijn de rivieren zóó gezwollen en de bandjirs zóó sterk, dat de meeste rivieren niet zijn over te steken, althans niet zonder levensgevaar.

Van Mei tot October regent het aan de kust te Kambéra zelden; hetgeen echter vergoed wordt door den sterken dauw, welke des nachts valt.

Te Kadoembo valt meer regen. In September en October ziet het land in de nabijheid van het strand er droog en verdord uit, doch niet verder dan slechts één uur het land dieper in, is het gras groen en voor de paarden vol op voedsel.

Epidémiën zijn, als het ware, vreemd.

In 1844 heeft eene pokken-epidémie geheerscht, welke vele offers heeft geëischt.

Sedert is van dien aard of van andere dergelijke kalamiteiten op Soemba niets voorgekomen, zoodat Soemba gezond, ja zeer gezond mag heeten. (*)

Een passer is op Soemba niet bekend, hetgeen een vreemd verschijnsel in den Timor-Archipel mag heeten, alwaar het markt houden bijna overal in het volk zit.

De paardenhandel verschaft den Soembanees sovereigns, ducaten en rijksdaalders.

(*) Nadat het vorenstaande was geschreven, hebben zich eenige verschijnselen voorgedaan van pokken, welke ziekte hoogst waarschijnlijk is overgebragt van Koepang, Rotti en Savoe, alwaar zij sterk heeft gewoed en van waar in den laatsten tijd eenige praauwen en kruisbooten op Soemba zijn aangekomen.

Ruil, vooral tusschen het volk onderling, is nog altijd de zoogenaamde handel.

Het geld raakt voor een groot deel weêr in het bezit van de Arabieren en Endenezen te Waaingapoe.

Deze willen van klein geld niets weten, zoodat ook de Soembanees bij hetgeen hij verkoopt dat voorbeeld volgt.

Een ander gedeelte van het goudgeld verandert in memoeli's (oorhangers) en kenatars (kettingen), welke bij de Radja's te regt komen.

De Radja van Kapoendoe bragt eenigen tijd geleden 700 dukaten te Taaimanoe om daarvan kettingen te doen vervaardigen. Elke ketting bevat van 60 tot 100 dukaten, heeft eene lengte van ± een vadem en is dik en sterk genoeg om er een hond aan vast te leggen. Zulk een kanatar dient om de bruidschat te betalen, wanneer een vorstelijk persoon wil trouwen. Bij sommige feesten worden de slaven van den Radja met zulk een ketting en met memoeli's omhangen. Personen, niet van vorstelijk bloed, mogen geene kanatars hebben.

Over het algemeen kan worden gezegd, dat de Soembanees met de waarde van het geld nog onbekend is.

Heeft een Radja door het verkoopen van zijne paarden een zeker aantal dukaten en sovereigns bij elkaar, dan haast hij zich om er kettingen en memoeli's van te laten maken en heeft daardoor dan ook meest altoos gebrek aan geld.

Een geit of bok kost 3 à 4 rijksdaalders, een varken 4, 5 à 6 rijksdaalders; is het beest groot en vet, dan wordt het geruild tegen een niet te duur paard.

Karbouwen, meerendeels het eigendom van den Radja en zijne familie, worden niet verkocht.

Geeft men zijn verlangen te kennen om een karbouw te koopen, dan is de vraag 20 rijksd. voor een niet groote karbouw.

Wordt den ambtenaren, wat trouwens hoogst zelden gebeurt, een karbouwtje ten geschenke aangeboden, dan komen zij er af met een tegengeschenk van *f* 25,— à *f* 30,—.

Een gulden is de vraag voor een kip. Ook wel een vadem rood of wit katoen of een parang, als men daar juist om verlegen is. Het gebeurt echter niet zelden, dat in 4 à 5 weken tijd geen kip of ei te koop is.

De djagong is in den oogst-tijd zeer goedkoop; de 40 à 50 stuks worden verkocht voor 2 klappers of een weinig gedroogde pinang, eene waarde van 4 à 5 centen, doch dat is dan ook bijna het eenige, wat op Soemba is te krijgen.

Padi, rijst, aardappelen, groenten, vruchten, koffij, thee, suiker, specerijen, enz., enz., niets van dat alles is hier te koop.

De ambtenaren moeten zulks van Java, Makasser of Koepang trachten te krijgen.

Door dat gemis aan alles moeten zij op het reeds zoo ongezellige eiland Soemba in hunne eenzaamheid dan ook gebrek lijden of zeer duur leven, en

zelfs op de door hen van elders bestelde artikelen door de weinige communicatie-middelen dikwijls maanden lang wachten.

Scholen zijn hier niet, maar ik geloof, dat van scholen of van een paar zendeling-leeraren op Soemba in de toekomst met vrucht iets kan worden verwacht.

Dat de ouden van dagen zich nog zouden laten veranderen, daaraan valt wel niet te denken. Op het jongere geslacht te werken is het meest kansgevend.

De meeste huwelijken, althans van hen, welke eenigzins gegoed kunnen heeten, worden gesloten, nadat men van dat voornemen eerst kennis heeft gegeven aan den Radja, welke kennisgave eenigzins gelijkt op het vragen zijner goedkeuring.

Bij die kennisgave biedt men den Radja geschenken aan.

Om de verschillende kasten zoo min mogelijk te doen verbasteren wordt er op gelet, dat de stand der trouwlustigen zoo veel mogelijk aan elkaâr gelijk zij. Huwelijken van neef met nicht of andere familie-graden komen daarom niet zelden voor. De Radja's zien er voordeel in daarop te letten, want het geeft hun dikwijls gelegenheid om door inmenging zich te bevoordeelen.

Niet zelden toch is het gebeurd, dat de kinderen uit een huwelijk, dat door den vorst was ontraden, omdat de man, zooals het heette, een huwelijk boven of beneden zijn stand had aangegaan, door den Radja als slaven tot zich werden genomen.

De te betalen bruidschat is gewoonlijk zoo hoog, dat door het gros van het volk aan trouwen niet kan worden gedacht. Wat hiervan het gevolg is, zal hier achter worden gezegd.

Zooveel als voor de moeder is betaald, moet ook de dochter opbrengen, waarvan men liefst niet afwijkt dan door voor de laatste meer te eischen.

Het meisje wordt dan ook in den volsten zin van het woord verkocht ten voordeele van den vader of van hem, onder wiens opzigt zij staat, waarvan ook de Radja voordeel heeft.

Over de huwelijken der kinderen — vooral der meisjes — wordt dus beslist door de ouders. Geldt het eene familie van eenige beteekenis, dan geschiedt zulks met inachtname van den Radja in deze te kennen.

Namens de ouders van den jongman wordt door een tusschen-persoon aanzoek gedaan bij de ouders van het meisje, bij welke gelegenheid kleine geschenken worden aangeboden.

Is het antwoord gunstig, dan tracht men het eens te worden omtrent de hoegrootheid der te betalen wooñgoe baanda, waartoe van weêrszijden bij herhaling zendelingen of sprekers nâar elkaâr worden toegezonden.

Dit is ook het geval met de ouders van den jongeling en den vorst; en vermits telkenmale door deze laatste dan om het een en dan om het ander wordt gevraagd, aan welken eisch telkenmale wordt voldaan, zoo wordt zoo iemand dikwijls zóódanig geplukt, dat er wel eenigen tijd wachten voor hem

noodig is om weêr op verhaal te komen, ten einde den bepaalden bruidschat te kunnen aanvullen.

Is hij eindelijk in staat om aan al de formaliteiten te voldoen, dat wil zeggen de bruidschat te betalen, den Radja en zelfs ook aan andere leden der vorstelijke familie te geven, wat deze verlangen, dan wordt de dag bepaald, waarop de bruid kan worden gehaald.

De vrouw komt dus in het huis harer schoonouders of liever de vrouw volgt den man. Dit is echter niet altijd het geval. Want als de jongelieden veel van elkaar houden en de bruidschat kan nog niet betaald worden, dan biedt de jongeling wel eens aan slechts een gedeelte te betalen, in afwachting der geheele afdoening bij den vader van het meisje in te wonen en voor en met dezen te werken, wat meestal wordt aangenomen.

Dat de geheele betaling, al gaan de jongelui later op zich zelf wonen, dikwijls veel te wenschen overlaat, zal ik wel niet behoeven te zeggen, doch die schuld wordt soms na het overlijden van den vader door den oom van het meisje met geweld gevorderd en geeft nog al eens aanleiding tot onderlinge verdeeldheid.

Eenigen tijd geleden werd aan een kabisoe bokoel te Kambéra voor diens zoon door den Radja van Taaimanoe eene vrouw aangeboden, dochter van een kabisoe bokoel te Kanata. Alhoewel de jongman dat meisje nog niet had gezien, durfde men toch niet weigeren en werd de dag tot het afhalen der bruid bepaald.

Bij die gelegenheid, waarbij ik zelf tegenwoordig was, ging de vader van den jongeling en nog andere mannelijke leden der familie met een groot gevolg naar de kampong om de bruid te halen.

De bruidegom moest thuis blijven en mogt zich gedurende de feestdagen aan niemand vertoonen.

Taaimanoe, van waar zij moest worden afgehaald, ligt op $1^1/_2$ uur afstand, zoodat wij te paard gingen; ik telde 75 paarden.

Te Taaimanoe gekomen moesten allen buiten de kampong blijven en zich kampéren op een daar buiten gelegen veld.

Drie door den Radja gezonden sprekers, welke den stoet hadden afgehaald, gingen naar binnen.

Ik volgde hen en merkte gedurende mijne aanwezigheid bij den Radja op, dat zij meermalen naar buiten werden gezonden en weder terugkeerden met gevulde handen, dan eens met een paar dukaten, dan weder met een memoeli (gouden oorhanger), enz.

Nadat eindelijk de handen genoeg waren gevuld en beloofd was, dat aan het verlangen des broeders van den vorst om een paard zou worden voldaan, behaagde het den Radja toe te staan, dat de bruid werd gehaald.

Zij zat in de woning van den Radja op den grond tusschen een 30 tal

vrouwen, die zingende weenden of weenende zongen en naar wier duidelijk verstaanbare woorden allen met de meeste aandacht luisterden. Eenigen onder hen storten zelfs tranen

Het lied behelsde een afscheid aan de achter te laten betrekkingen der bruid en een afsmeken aan haren aanstaande om zacht en goed voor haar te willen zijn.

Haar hoofd was met een stuk lijnwaad bedekt, waardoor haar gezicht voor iedereen verborgen bleef.

Nadat het treurlied was afgeloopen, werd de bruid gekleed, waartoe slechts eenige minuten noodig waren.

Zij werd in aller tegenwoordigheid omhangen met zooveel kains, als zij kon torschen. Ik vermeen, dat zij 6 of 7 dikke kains aanhad.

Op een daartoe van den Radja ontvangen teeken stormden de mannen naar binnen om zich van de bruid meester te maken; wat echter niet zoo gemakkelijk ging, doordien alle vrouwen er zich tegen verzetten.

Onder een oorverdoovend geschreeuw had er dan ook een geregeld gevecht plaats tusschen de mannen en vrouwen om het bezit der bruid, die regts en links, voor- en achter-uit werd getrokken. Een verschrikkelijk rumoer ontstond; door de vrouwen werden aan de mannen klappen uitgedeeld; anderen wierpen hen met water, met vuil, ja zelfs met karbouwendrek. Het was eene allerzonderlingste voorstelling, wel in staat om het den vreemdeling te doen uitschateren, zooals ik trouwens dan ook moest doen, al kreeg ik, doordat ik om het fijne van de zaak te kunnen zien er te digt bijstond, van den karbouwendrek mijn aandeel.

De mannen, eindelijk meester van het veld, droegen de bruid buiten de kampong, waar manden met gekookte rijst werden gebragt en een groot varken geslagt (gestoken), dat nog spartelende boven een vlammend vuur werd gehouden. Een iegelijk liet zich een stukje van dat beest geven, hetgeen hij aan een stokje boven het vuur hield en voor 3/4 gedeelte raauw zonder zout bij zijn portie rijst verorberde.

Na afloop van den maaltijd keerden wij naar Paraij kamaroe terug.

De bruid werd achter een Soembanees te paard gezet; met de beide beenen regts afhangende, zat zij op het kruis van het paard en hield zich vast aan het touw, likoe roesoe bangi van den Soembanees, welke voor haar zat.

Het terugrijden had op dezelfde wijze plaats, als toen wij er heen gingen; iedereen toch jakkerde, schreeuwde en sprong naar harte lust, zonder zich om de bruid te bekommeren of eenigen regel in acht te nemen.

Alleen een 15 tal ruiters bleven achter haar en beantwoorden telkens een lied, dat door een Soembanees werd gezongen, met de woorden „Waai soongo", van welke woorden mij niemand de verklaring wist te geven.

Eenige, bij dusdanige gelegenheden gezongen woorden, — ook bij gelegenheid,

dat men eene negorij gaat aanvallen of beoorlogen — worden bij wijze van refrein met „Waai Soongo" beantwoord.

In de kampong vóór de woning van den bruidegom aangekomen, mogt de bruid niet in ontvangst worden genomen, dan na alvorens hem, die haar te paard had gebragt, een dukaat en een stuk lijnwaad te hebben betaald.

Daarna werd zij door vrouwen van het paard geligt en in huis gebragt, waarbij de mannen niet behulpzaam mogten zijn.

Alsnu werd het huis bestormd door alle vrouwen en meisjes uit de kampong; nu eerst zou de sluijer, welke het hoofd der bruid bedekte, worden opgeligt.

Ik had een klein geschenk voor haar meêgebragt en daardoor gelegenheid mij te overtuigen, dat, naar wat voor haar was betaald, zij duur mogt heeten.

Zij was niet jong meer, ook ver van schoon, zag er min of meer fletsch uit en was, zooals mij werd gezegd, reeds drie malen zwanger geweest, een verschijnsel, dat op Soemba menigwerf voorkomt en waarover later gelegenheid zal zijn te spreken.

Middelerwijl namen de feest-spelen een aanvang, wat ditmaal, met inbegrip van een paar rustdagen, 20 dagen en nachten heeft geduurd en welke spelen afzonderlijk zullen worden beschreven.

Van tijd tot tijd werd eens per dag rijst met of zonder varkens- of bokkenvleesch rond gedeeld, behalve de pinang.

Besloten werd met het slagten van twee karbouwen, na alvorens de bruid door vrouwen buiten en rondom het huis te hebben doen dragen, bij welke gelegenheid men zich beijverde om elkaar te werpen met water, karbouwendrek en ander vuil.

Gedurende al die dagen was de bruidegom niet zigtbaar, doch na afloop van het elkaâr zoogenaamd wasschen (zoo even vermeld) was het feest geëindigd.

Er werd een kip geslagt, de darm onderzocht, het huwelijk is gesloten en de jonggetrouwden moeten maar — en zullen ook wel — zelve weten hoe verder te handelen.

Voor deze vrouw is aan paarden, karbouwen, dukaten, enz. betaald eene waarde van ver over de *f* 1300,—. Gewoonlijk wordt bij zulke gelegenheden geholpen door al de leden der familie en door de goede vrienden; ieder draagt een weinig bij.

Als tegen-geschenk bragt de vrouw aan armbanden, kains en Endenesche koralen mede voor een waarde van *f* 200,—.

Er bestaat nog eene andere wijze van trouwen, waarbij het heet, dat het meisje wordt geschaakt.

Die schaakpartij geschiedt echter met toestemming der ouders; het meisje wordt schijnbaar met geweld te paard gezet; men vlugt met haar voort en betaalt hier en daar op weg, waar men wordt tegengehouden, zoogenaamd tolgeld om te mogen passeren.

Ook wezenlijke schakingen hebben wel eens plaats.

Als b. v. een jong man veronderstelt, dat het meisje, dat hij tot vrouw zou wenschen, hem zal worden geweigerd en hij gevoelt zich door slaven en vrienden sterk genoeg om het te durven wagen, dan haalt hij haar met behulp zijner vrienden plotseling en met geweld weg. Zij wordt dan naar zijn huis gevoerd, waarvan aan haar vader wordt kennis gegeven, met verzoek om bij hen te komen, aan welk verzoek deze gewoonlijk den dag daarop gevolg geeft.

Vermits de zaak reeds is geschied en de schaker eerder zou overgaan tot moord en doodslag dan de schande uit te staan van het meisje terug te geven, kan als regel worden aangenomen, dat de vader er in berust.

Bij zijne komst den volgenden dag brengt hij volgens gebruik geschenken, kains en lijnwaden.

Er wordt alsnu over de zaak bedaard gepraat en door hem bepaald, welke bruidschat voor zijne dochter moet betaald worden.

Kan daaraan worden voldaan, dan behoudt de schaker zijn meisje bij zich als vrouw; zoo niet, dan volgt hij met het meisje haren vader.

Zij leven dan als man en vrouw, doch hij werkt voor haren vader in diens huis en tuinen, totdat de bepaalde som is afbetaald, welke de familie-betrekkingen en goede vrienden trachten bij een te brongen.

Hiervoren zeide ik, dat de mamosa (bruid), wier huwelijksplegtigheid ik heb bijgewoond, reeds drie malen was zwanger geweest.

De reden, waarom zulks met zeer vele, zoo niet met de meesten het geval is, is toe te schrijven aan de hooge bruidschat, welke voor velen de hinderpaal is om te kunnen trouwen. Zoo zij ook al tot een huwelijk geraken, dan is het dikwijls wel wat laat voor haar.

Van daar, dat vele jonge meisjes aan hare driften toegeven en bij zwanger worden gewoonlijk er toe overgaan de vrucht af te drijven.

Princessen b. v., welke alleen met vorstelijke personen kunnen trouwen, hebben, niettegenstaande het groote gevaar voor hem, welke zich aan verboden omgang met haar schuldig maakt, reeds zooveel mogelijk geprofiteerd.

Hij, die zich aan zoo iets met eene princes schuldig maakt, wordt bij ontdekking — het kan niet missen — met den dood gestraft.

Ja, al zou de Radja eerst 10 jaren later er achter komen, de schuldige wordt vermoord en zijne geheele familie tot slaven gemaakt.

In den omgang van meisjes met jonge mannen bestaat de meeste gemeenzaamheid. Er wordt door de ouders nimmer aan gedacht dien gemeenzamen omgang in het minst te belemmeren, doch elk wachte zich voor schade.

Het door een jongman met eene princes gezamenlijk op één paard rijden, het zoo dikwijls met haar alleen in een tuin zijn — daarbij de vrolijkheid en vriendelijkheid, der Soembanesche meisjes over het algemeen eigen — en het door

haar hem dwingen om van den verboden vrucht te eten, is iets, waartoe, ik weet niet wat, noodig is om tegen bestand te zijn.

Om nog niet eens te spreken over de wraak, waarmede zij hem bedreigt, zoo hij aan hare lusten niet zou willen of durven voldoen.

Bij eene ontdekking komt zij er af met een zuur gezicht, hij met den dood!

Vóór het huwelijk der dochters van den laatst overleden vorst van Kambéra, alle thans uitgehuwelijkt aan de Radja's van Melolo, van Soedoe, Kapoedoe en Taaimanoe (de laatste heeft twee zusters te gelijk getrouwd) zijn successief zeven jongelieden vermoord geworden.

Onder deze princessen waren er zelfs, welke des nachts gewapend zich tot het voorwerp harer liefde begaven en hem met eenen onmiddelijken dood bedreigden, indien hij aan hare lusten niet voldeed.

Van een volk zóó onbeschaafd laat het zich begrijpen, dat zijne geneeskunde nog op den laagst mogelijken trap staat; dus ook zijne verloskunde.

Gelijk op zoo vele andere plaatsen is het ook op Soemba gewoonte, dat bij bevallingen eene oude vrouw behulpzaam is.

Behalve een paar oude vrouwen wordt elk ander geweerd.

Mannen en jonge meisjes, die zich zouden willen overtuigen, hoe een en ander toegaat, worden blind.

De vrouw, die moet bevallen, wordt, zoodra de weeën zich beginnen te doen gevoelen, geplaatst bij de stookplaats in het midden der woning.

Op een matje op den grond gezeten, houdt de barende hare beide armen in de hoogte, waartoe een touw boven haar hoofd hangt, dat zij met beide handen vast houdt.

De zoogenaamde vroedvrouw, achter haar gezeten, doet haar best om de verlossing te bespoedigen door haar met beide handen de rug en lendenen met warm water, fijn gekaauwde klapper of olie te wrijven, de lendenen te knijpen en haar middel zaâm te persen.

Door de natuur het meest geholpen, is het meestentijds in die zittende houding, dat de verlossing plaats heeft.

Vervolgens legt zich de vrouw met den rug naar de stookplaats gekeerd neder.

Gedurende een 15 tal dagen wordt nacht en dag een goed vuur in de onmiddelijke nabijheid harer lendenen onderhouden, welke dan ook letterlijk worden geblakerd.

Na ommekomst van dien tijd houdt dat heet houden over dag op, doch des nachts wordt zulks nog maanden lang voortgezet; bij velen zelfs totdat het kind kan loopen.

Het is eene op Soemba alom bestaande gewoonte, dat zuigende vrouwen des avonds vóór het zich ter ruste begeven en bij het opstaan 's morgens, dus twee malen daags, zich de borsten uitpersen en eene groote kwantiteit melk,

welke volgens haar vuil en schadelijk voor de gezondheid van het kind zou zijn, wegwerpen.

Het op nieuw zwanger worden, terwijl het laatst geboren kind nog niet kan loopen, wordt als schande beschouwd, waarom bij zeer velen de gewoonte bestaat, dat echtelingen elkaâr als man en vrouw niet naderen dan $1^1/_2$ à 2 jaren na de geboorte van het laatste kind.

Bij het overlijden van een Soembanees, man, vrouw of kind, wordt hiervan aan al de familie-leden kennis gegeven.

Inmiddels komen eenige vrienden en kennissen het lijk kleeden, waartoe de overledene door een paar mannen overeind gehouden en door andere gekleed wordt; bestaande die kleeding uit de gewone kleederdragt van den Soembanees.

Het hoofd wordt omwonden met een paar vademen zwart en wit katoen, zoodat van het aangezicht weinig zigtbaar blijft.

Vervolgens wordt het lijk gebragt naar de binnengaanderij (kasili bokoel) op zijde en op eenigen afstand van de stookplaats (keuken) met den rug naar die stookplaats gekeerd als blijk, dat de keuken voor den overledene niet meer zal dienen.

Hier wordt het lijk geplaatst op een matje in zittende houding, de beenen ingetrokken, zoodat de voetzolen den grond raken, de knieën tot bij de borst gebragt, de ellebogen tusschen de knieën, de beide handen aan de wangen, de kin door de handen ondersteund.

Sommige lijken krijgen de vuisten tegen elkaar, waarop een gedroogde klapper, in tweeën verdeeld, wordt geplaatst, op welke klapper de kin moet rusten.

De rug wordt gesteund door twee stukken bamboe met een paar dwarslatten in den vorm van een kleinen ladder.

In die houding geplaatst, worden de knieën, de armen en het lijf goed omwonden, eerst met een paar strengen garen (katoen) en vervolgens met lijnwaad, opdat de positie bewaard blijve.

Zij, die het lijk komen bezoeken, zoowel leden der familie, als vrienden en kennissen, brengen geschenken mede. Elk een brengt naar zijn vermogen, zoo als: geld, gouden oorhangers (memoeli's), lijnwaden, dukaten, een paard, enz: al naar gelang van de familie van den overledene en de middelen van den bezoeker.

De begrafenis heeft gewoonlijk 3 à 4 dagen na het overlijden plaats.

Het graf bestaat uit een ronden kuil, in den vorm van een waterput, niet breeder en ook niet dieper dan noodig is om het lijk in zittende houding te bevatten.

Op den bodem wordt een matje gelegd, waarop het lijk wordt geplaatst in de hiervoren omschreven houding; de ladder gaat echter niet meê, want rug en lendenen van den overledene steunen tegen den wand van de kuil.

Van de geschenken gaat een gedeelte meê in het graf; het meeste wordt

echter door de familie des overledene behouden, die, zooals het heet, verpligt is contra-geschenken te geven, waarin men trouwens wel eens nalatig is.

Paarden, karbouwen en ander vee worden geslagt en gegeten — van het overlijden tot aan het begraven worden geweer- en kanon-schoten gelost — volgens de gegoedheid des persoons.

Het hoofd van het lijk wordt gedekt met een matje, waarop een platte, groote steen wordt gelegd, en de kanten worden met klei en andere steenen goed gesloten.

Bij sterfgevallen van Radja's of andere vorstelijke personen wordt een en ander gewijzigd.

Bij het overlijden van Oemboe Toengoe, Radja van Kambéra werden behalve de leden der familie, wijd en zijd wonende, alle vrienden en kennissen verzocht de begrafenis te komen bijwonen.

Nadat het lijk gekleed was en in de binnengaanderij op de wijze, zooals hiervoren vermeld, een paar dagen had gezeten, werd het in een kist liggende bewaard tot den dag der begrafenis. Die kist was geleverd door Sjarif, die met Oemboe Toengoe zeer bevriend was geweest.

De opening van de grafkuil werd voorloopig gesloten met eene gedroogde karbouwenhuid, op en rondom welke kuil 5 slaven en 5 slavinnen nacht en dag tot den dag der begravenis zaten.

Deze waren zoo bont mogelijk opgeschikt en mogten het graf niet verlaten; boven hun hoofd was een huisje of pendoppo opgeslagen, ruim en voldoende om hen tegen zon en regen te beschutten.

Elken ochtend om 6 uur bragt men aan die pendoppo het geliefkoosde rijpaard van den overledene, dat met katoen en lint, zoo veel mogelijk, was opgetooid. Een man, die het aan den teugel had, hield boven het paard een paijong.

Dat paard stond gedurende een uur bij het graf te treuren, middelerwijl langzaam op een gong werd geslagen; des avonds van 5 tot 6 uur geschiedde hetzelfde en elken dag bij het ondergaan der zon werd een paard geslagt.

Successief kwamen de navolgende Radja's met hun gevolg te Kambéra aan als:

de Radja van Soedoe,
" " " Melolo,
" " " Rendeh,
" " " Mendjéli,
" " " Ngapoe,
" " " Kapoendoe,
" " " Batakapédoe,
" " " Karita,
" " " Taboendoeng en nog vele andere kleine hoofden.

Elk hunner bragt geschenken, als paarden, karbouwen, memoeli's, dukaten, lijnwaden of een paar slavinnen.

Behalve deze Radja's bragten al de kabisoe's, al de leden der familie en ook kleinere personen geschenken aan.

De memoeli's, dukaten en andere goudwerken werden gewoonlijk aan den overledene zelf gegeven, terwijl het lijk nog in de binnengaanderij ten toon zat, of op den dag der begrafenis, dat wil zeggen, het werd door den gever tusschen het lijnwaad van het lijk gestopt.

Sommigen stopten stukjes goud en dukaten in zijn mond.

Bij zulk eene zeldzame gelegenheid is het (vooral voor den armen man) in den volsten zin van het woord feest. Niet alleen dagen, maar weken, ja zelfs maanden achtereen werden dagelijks paarden en karbouwen geslagt, ongerekend de varkens, geiten en kippen.

Er was meer dan overvloed aan vleesch.

Een groot gedeelte lag in en buiten de hoofd-negorij te rotten tot aas voor honden en roofvogels, waardoor hier en daar eene verpestende lucht heerschte.

Men schat het aantal geslagte paarden van het overlijden tot den dag der begrafenis op p. m. 300 en even zooveel karbouwen.

Nacht en dag zag en hoorde men bij afwisseling eten en weenen.

Het paard-rijden, kamangdjara geheeten, geschiedde alleen bij dag.

Nadat de overledene 8 maanden was bewaard op de hiervoren vermelde wijze en nadat eindelijk van wijd en zijd alle kennissen waren aangekomen, had de zoogenaamde begrafenis plaats, welke gewoonlijk volgender wijze geschiedt.

Op den daarvoor bepaalden dag wordt het boven het graf opgeslagen huisje langzamerhand aangevuld door zooveel vrouwen en meisjes, als het slechts eenigzins kan bevatten, zoodat zij eindelijk als haringen gepakt op en naast elkaar gedrongen zitten.

Het huis van den overledene is vol mannen, van welke één voorzingt. Van tijd tot tijd worden een paar zijner woorden door de overige mannen zingende herhaald.

Dit gezang, dat minstens een uur duurt, moet verbeelden een gebed en tevens het afscheid van hem, die wordt begraven.

Eindelijk gaat men er toe over het huisje boven de hoofden der vrouwen af te breken, wat voor dezen het sein is om met het weenen een begin te maken. Hiermede gaan zij voort, totdat alles is weggeruimd, als wanneer zij plaats maken om de karbouwenhuid van de kuil weg te doen nemen, waardoor het lijk of beter gezegd een hoop lijnwaad zigtbaar wordt.

De vrienden, kennissen en kabisoe's hebben nu weder gelegenheid om hunne dukaten en wat zij verder hebben meêgebragt, den doode aan te bieden.

Door de familie van den overledene wordt er vooral op gelet, wat door elk een wordt gegeven.

Het lijk, dat in zittende houding geplaatst is op eene gong in stede van op een matje, zooals met mindere Soembanezen het geval is, krijgt nu ook een gong op het hoofd, waarna het graf wordt gesloten met een steen, ter grootte

van de kuil, met klei goed digt wordt gestopt en met een weinig aarde wordt bedekt.

Daarop wordt weder een vierkante, andere steen van dezelfde grootte en tamelijke dikte gelegd.

Aan elken hoek van die steen wordt een steenen pilaar in den grond geplaatst, p. m. 2 vt. hoog.

Op die pilaren komt alsnu een platte, vierkante, zware steen van p. m. 2 ellen lang en 1 el breed.

Met platte steenen, regt overeind in den grond geplaatst, wordt een en ander omwand en het graf is klaar.

Sjarif Abdoe'l Rachman, die bij de begrafenis van den Radja van Kambéra tegenwoordig was, schat hetgeen het lijk in het graf heeft meê gekregen, op eene waarde van minstens *f* 3000,— en zegt, dat oneindig meer waarde aan geschenken in handen van de familie des overledene is gebleven.

Onmiddelijk na het sluiten van het graf worden, behalve karbouwen, onderscheiden paarden geslagt, waaronder de twee schoonste en meest geliefde rijpaarden van wijlen den overledene.

Deze twee paarden worden zoo mooi en bont mogelijk opgetooid.

Zij worden bereden door twee slaven, die hen een paar malen langs het graf laten caprioleren.

Zij stijgen af en een ander, daarmede belaste persoon geeft met zijn kabéla madita aan elk dezer twee paarden een doodelijken slag aan de keel.

Zij worden losgelaten, doen nog eenige sprongen of rennen een eind ver weg en sterven in of buiten de kampong. Waar zij zijn neergevallen, blijven zij liggen tot aas voor honden en roofvogels.

Geen mensch waagt het die paarden verder aan te raken, want het zijn de rijpaarden, welke de vorst in de andere wereld moet gebruiken.

Die paarden heeten Djara Merapoe.

Tot aan het oogenblik van het sluiten van het graf was volgens de meening van den Soembanees de overledene nog altijd in de negorij, al was ook het lijk reeds sedert 8 maanden of langer onder den grond, waarom dan ook, zooals is gezegd, iederen dag des avonds om 6 uur dien doode een paard te eten werd gegeven.

Op het oogenblik, dat het graf is gesloten, heeft de overledene de negorij verlaten en is aangekomen in de heilige negorij te Massoe.

Het bewaken van het graf door de 5 slaven en 5 slavinnen houdt nu ook op. Zij worden niet vrij, zooals ik wel eens heb gelezen, doch keeren als slaven naar het huis huns meesters terug en blijven slaven.

Het door koop, schenking of om andere redenen vrij worden van slavernij bestaat op Soemba niet.

Zoo iets edelmoedigs is op Soemba nog vreemd.

Hebben de vorstelijke personen na hun sterven daar, waar zij aankomen, rijpaarden noodig, ook volk moeten zij hebben, waarom op Soemba reeds in overoude tijden de gewoonte bestond om kort vóór en na het begraven van het lijk van den vorst een zeker aantal menschen te slagten.

Vele kabisoe's schijnen zich eindelijk tegen die barbaarsche gewoonte verzet te hebben.

Althans in latere tijden werden de leden der vorstelijke familie al meer en meer huiverig om zulks openlijk te doen plaats vinden. Doch zij kunnen er niet toe besluiten er geheel van af te zien, want het is te veel in hun belang.

Immers, behalve dat de vorst daardoor geleide op zijnen weg en een zeker gevolg bij zich heeft, bevoordeelt zijne familie zich met de bezittingen van de ongelukkige slagtoffers; en dat laatste is eigenlijk voor hen de grootste prikkel.

Zoo is het mij als zeker bekend, dat 12 dagen na het ter aarde bestellen van het lijk van den Radja van Kambéra:

2 huizen uit kampoeng la Mauliroe,
3 id. " " Pajéti, en
2 id, " " Oema Bara

zijn uitgemoord, alleen te la Mauliroe 10 mannen, terwijl vele vrouwen en kinderen als slaven en al hunne bezittingen in handen kwamen van Oemboe Gaba, Radja van Taaimanoe, die als schoonzoon van den overleden vorst (hij is met twee zusters getrouwd) last tot dien moord heeft gegeven.

Doch het heette nu niet — zoo als vroeger — dat zij den overledene op zijnen togt volgen en daarom sterven moesten; zij waren Mamaroe (soewangi, heksenmeesters) en oorzaak van het overlijden van den vorst.

Evenzoo zijn een paar jaren later, bij gelegenheid van het overlijden en begraven van den Radja van Melolo, minstens 30 menschen aldaar geslagt; zelfs heeft de Radja van Bata Kapédoe Oemboe Daij 7 menschen laten vermoorden, omdat hij eene Melolosche princes heeft getrouwd.

Deze even valsche en inhalige vorst als alle Soembaneesche Radja's vermeende verpligt te zijn den overleden Radja van Melolo die eer en zich zelf de bezittingen van de ongelukkigen te moeten geven.

Zij weten, dat ons Gouvernement tegen die barbaarsche handelingen opkomt, en trachten ze daarom voor ons te verbergen. Hoogst moeijelijk is het dan ook een Soembanees aan het klappen te krijgen uit vrees voor wraak van de Radja's. Toch is mij zulks na het brengen van eenige offers aan eenige mij vertrouwende en mij toegenegen oude Soembanezen gelukt, weshalve wat door mij hier is gezegd, als de waarachtige waarheid kan worden aangenomen.

De Soembanees is heiden. Hij gelooft echter aan een hooger wezen (Godheid), wiens verblijfplaats boven de wolken is, en Oemboe Waloe Mendokoe heet, wat wil zeggen Heer, die alles maakt (schepper van 't heelal). Zij aanbidden hem

niet regtstreeks, doch doen dat aan Merapoe als bemiddelaar. Geen eer wordt door hen bewezen aan de zon, maan of sterren.

De Ratoe moet verbeelden priester te zijn. Hij is de offeraar en op zekere tijden een persoon van gewigt. Hij wendt onheilen af, zorgt, dat er regen komt, althans vraagt er om; hij onderzoekt de lever of het hart van geslagte karbouwen, varkens en geiten en de darmen van kippen; hij wijst daaruit aan, wat gebeuren, doch hoofdzakelijk wat niet gebeuren zal; hij wijst daaruit mede aan den dader van een moord, diefstal of ander kwaad.

Hij is de offeraar en eerste persoon, die beslist, wanneer geplant, en na het planten gezongen en gespeeld mag worden.

In 't kort, hij is de persoon van gewigt in al die zaken, welke iedereen en ook hem zelf vreemd zijn.

Ook het Ratoeschap, alhoewel geen afzonderlijke kaste uitmakende, is erfelijk in de familie; de zoon is even knap als de vader; hij volgt dezen op.

Met bestuurs-zaken heeft de Ratoe niets te maken, in welk opzigt zijn invloed nul is.

Bidhuizen of tempels zijn er niet.

Het is een iegelijk veroorloofd zooveel vrouwen te hebben, als hij verkiest of beter gezegd, als hij zich kan aanschaffen, want de meesten zijn niet zoo gelukkig zelfs de bruidschat voor ééne vrouw te kunnen betalen.

In elk Soembaneesch huis staat op eene kleine balé-balé, hangende aan het dak op eene veilige en weinig zigtbare plek, een gevlochten mandje, waarin worden bewaard één of meer gouden oorhangers (memoeli's) en stukjes goud, al naar gelang der gegoedheid van den eigenaar van het huis.

Sommige kabisoe's hebben er stukjes van gouden kettingen, dukaten en schraapsel van goud in.

Dat mandje met hetgeen er in is, heet Merapoe.

Bij elke gewigtige gelegenheid wordt aan Merapoe geofferd, waardoor deze hoe langer zoo meer in waarde toeneemt.

De Merapoe van den Radja, en ook die van de overige leden der vorstelijke familie, in andere huizen wonende, vertegenwoordigen wezenlijk kleine schatten.

Ook de dooden (afgestorven familie-betrekkingen), die volgens den Soembanees heilig zijn, heeten Merapoe.

In het gebergte van Massoe, Tana Marieñgoe (het koude land), op een afstand van 3 à 4 uren rijden in zuidelijke rigting van de negorij La-au is een uitgestrekt bosch, hoog volgens mijne schatting 1700 à 1800 voet boven de zee en waarschijnlijk wel het hoogste gedeelte van Soemba.

Dat bosch heet Pino Passa massani en is de verblijfplaats van wilde paarden, afkomstig waarschijnlijk van eenige weggeloopen en aldaar verdwaalde paarden, welke hebben voortgeteeld.

Eenige dezer paarden, welke ik ter loops heb gezien, kwamen mij voor groote hoofden te hebben en min of meer lange staarten en manen.

Ook waren zij niet zoo hoog, als men zou verwachten van paarden, welke nimmer zijn bereden.

In vrijen natuurstaat levende, zijn zij zeer schuw en zien er schoon uit.

Volgens het op Soemba algemeen heerschend geloof zijn deze de paarden, welke zijn geslagt, wanneer Radja's of grooten zijn gestorven (hunne rijpaarden).

Zij komen reeds den dag na het slagten aldaar te voorschijn en heeten Djara Merapoe, zoodat men er niet aan durft denken ze te vangen.

Een aantal jaren geleden maakte het volk uit Kaboeroe, niet zeer ver van daar verwijderd, zich aan dit vangen schuldig, welke zondige handeling de verontwaardiging heeft opgewekt van het volk uit de berg-negorij Taboendoeng, hetgeen dan ook Kaboeroe bloedig heeft gestraft.

Pino Passa massani wordt ook genoemd Omang Merapoe (heilig bosch).

Dat de Soembanees aan eene opstanding gelooft, blijkt uit het navolgende.

Op ongeveer een paar uren afstand in zuid oostelijke rigting van La-au, ligt het bosch Kaba-au, meer bekend onder den naam van Paraij Merapoe (heilig land of heilige negorij).

Hier is de plaats, waar de Soembanezen, nadat hun graf is gesloten, van den doode opstaan en bij elkaar blijven voortleven onder de gedaante van voor den levenden mensch onzigtbare geesten.

Sjarif Abdoe'l Rachman noemt die plaats de Sorga van den Soembanees, waarvoor het door elk een op Soemba wordt gehouden.

Elk Soembanees weet vooruit, dat hij na zijn dood in Paraij Merapoe te Massoe te regt komt. Hij is dienaangaande gerust, wat echter niet wegneemt zijne verschrikkelijke vrees voor den dood, zoodat, al heeft hij niets dan een weinig djagong, hij toch liefst zoo lang mogelijk blijft leven.

Ik herinner mij nog zeer goed, dat ik op mijne reis door Massoe in November 1868, op waarschijnlijk iets minder dan een uur afstand, het gezigt had op een bosch, waarvan de bladeren mij voorkwamen eene witte of witgrijze kleur te hebben, en dat men op mijne vraag mij antwoordde „Paraij Merapoe" zonder iets meer te zeggen, dan dat men daarheen niet durfde, noch mogt gaan.

De Soembanees zegt zelden of ooit iets, wat hem niet uitdrukkelijk wordt afgevraagd, vooral niet aan den vreemdeling, en ook dan nog zoo onduidelijk en zoo min mogelijk.

Men moet hem — althans over zulke aangelegenheden — letterlijk de woorden uit den keel halen.

Had ik toen geweten, dat ik mij zóó digt bij den Soembaneschen hemel

bevond, dan zou ik zeer zeker hebben getracht er een kijkje te gaan nemen, namelijk indien ik de vreesachtigheid van de Soembanezen, welke bij mij waren, had kunnen overwinnen.

Voor het woord Merapoe het juiste woord in eene andere taal terug te geven is niet gemakkelijk.

Wanneer men aanneemt, dat de Soembanees er mede bedoelt „beschermheilige", dan komt men de waarheid het meest nabij. Merapoe toch is de bemiddelende persoon tusschen Oemboe Waloe Mendokoe en den Soembanees.

Wenscht men het een of ander, dan wordt aan Merapoe geofferd en zijne of hare hulp ingeroepen om dit of dat aan Oemboe Waloe mendokoe te vragen.

De Soembanees wendt zich dus niet direct tot den Algebieder, maar tot Merapoe, wat immer geschiedt door offeren.

Ongerekend de feesten bij huwelijken van vorstelijke personen en kabisoe's bokoel (klein adelijken), bij het overlijden en begraven van Radja's of andere grooten, worden op Soemba elk jaar twee feesten gevierd, welke de voornaamste mogen heeten, te weten:

1e. Pamañgoe kawoeñga (oogst feest).

2e. Pamañgoé lañgoe paraijng (nieuwjaar feest).

Ngañgoe kawoeñga wordt gevierd of althans heet gevierd te worden door elk huisgezin.

Alhoewel het eigenlijk zou moeten plaats vinden onmiddelijk na den padioogst, heerscht toch daarbij de grootste onregelmatigheid. Immers het hangt geheel af van de gegoedheid en de middelen van den persoon. Zij, die geen rijst hebben en het niet kunnen koopen, stellen het uit tot betere tijden, zoodat het ééne huis 4, 5 en 6 maanden na het andere Ngañgoe Kawoeñga viert, en zeer velen — welke de middelen ontbreken — in het geheel niet.

Dat feest bestaat uit het offeren en te eten geven aan Oemboe Waloe Mendokoe en kan, met betrekking tot den oogst, dus eigenlijk een dank-offer heeten, alhoewel voor dank of dankbaarheid in de Soembanesche taal geen woord bestaat.

Familie, vrienden en kennissen, welke zijn genoodigd, nemen plaats op eenige legmatjes op den grond.

Het eten voor Oemboe Waloe Mendokoe bestaat uit rijst met het hart en de lever van wat wordt geslagt, als van karbouwen, paarden, varkens, geiten of kippen naar gelang der middelen van den persoon.

Het vleesch mag hem niet worden gegeven.

Offert een radja, dan worden 40 mandjes met gekookte rijst en de harten en lever van wat is geslagt op den grond naast elkaar geplaatst.

Groote kabisoe's geven 20 en minderen 10 of minder portiën.

Hij, die bidt of het woord voert, spreekt Merapoe aan en verzoekt hem om aan den Albestierder hunne vreugde of wat zij gevoelen over den afgeloopen oogst te willen betuigen.

Hij roept de middelende hulp van Merapoe in, opdat Oemboe Waloe Mendokoe ook de volgende keer een goed oogstjaar zal willen geven, opdat er geene onheilen gebeuren, enz., enz. en dat Merapoe voor hen aan den Albestierder wil verzoeken voor eenige oogenblikken tot hen te komen en van hen aan te nemen, wat zij hem wenschen aan te bieden

Men kan niet zeggen, dat gedurende dat gebed de minste plegtigheid heerscht; de een luistert er naar, de ander niet; er wordt gepraat, sirih gekaauwd, enz.

Bij deze, zoowel als bij elke andere offer-gelegenheid toont de Soembanees, althans uiterlijk, zijne gewone onverschilligheid.

Alsnu worden van de zoo even vermelde portiën eten door eenige aanwezigen 2 mandjes genomen en geplaatst op eene daarvoor bestemde kleine balébalé, welke men in elk huis binnen komende regts aan het dak ziet hangen.

Op die balé-balé worden zooveel portiën geplaatst, als zij kan bevatten.

Nadat het eten bijna een half uur daar heeft gestaan, wordt het teruggehaald en onder de oudsten en voornaamsten van het gezelschap verdeeld.

Alle aanwezigen krijgen nu hunne portie rijst en vleesch. Door eenigen wordt het onmiddelijk gegeten, door anderen mede naar huis genomen; en aan vrienden en kennissen, welke niet konden komen, wordt hunne portie te huis gezonden. Den daarop volgenden dag wordt weder aan Merapoe geofferd.

Het mandje, dat op eene veilige plaats aan het dak hangt en mede Merapoe heet, zooals hiervoren is gezegd, wordt te voorschijn gehaald.

Het daarin zich bevindende goud wordt schoon gemaakt en met olie ingesmeerd; er wordt weder iets bijgevoegd naar gelang der gegoedheid van den huisheer; Merapoe wordt weder naar boven gebragt, en hiermede is het feest afgeloopen.

Pāmañgoe lañgoe paraijng (nieuwjaarfeest) heeft plaats in de maand Lañgoe paraijng en is het voornaamste, althans het meest vrolijke van alle feesten, hoewel men het weenende aanvangt.

Het feest heeft plaats in de hoofd-negorij.

In de huizen, daar buiten gelegen, blijven een of twee oudjes op de woningen passen; de overigen, althans zij, die eenigzins kunnen, gaan naar de hoofd-kampong.

Reeds des morgens zeer vroeg heeft daar alles een levendig en levenslustig aanzien, waartoe het slaan op gongs en gendangs niet weinig bijdraagt.

Elk een is op het mooist uitgedoscht.

Het doel is, dat de Soembanezen dien dag onderling en in gezelschap der dooden (afgestorven familie-betrekkingen) feestvieren.

Op het daartoe bepaalde oogenblik verlaat elk zijne woning en begeeft zich naar de in het midden der kampong gelegen graven.

Elk een is voorzien van sirih, pinang, kalk en eenigen ook van tabak, dat op de graven wordt gelegd, zoodat de grafsteenen daarmede als bezaaid zijn·

Als nu volgt een luid geween onder dezelde melodie voor allen, waarbij elk een met dezelfde woorden, als het ware, zingende huilt en zegt, dat hij zich arm en bedroefd van hart gevoelt.

Nadat zulks ongeveer een kwart uur heeft aangehouden, verspreidt men zich in de kampong en nemen de verschillende nationale spelen een aanvang.

Is men daarmede een half uur bezig geweest, dan worden de afgestorvenen geroepen.

Dit geschiedt in alle huizen; elk roept zijne afgestorvene betrekkingen tot zich, waartoe men zich op matjes op den grond zet en eenige bakjes met sirih en pinang naast elkander plaatst.

Bij den Radja is het de Ratoe (imam), bij anderen een der ouden, die het woord voert, zoogenaamd semaija (bidden), wat daaruit bestaat, dat hij de doo-den verzoekt Paraij merapoe te Massoe te willen verlaten en bij hen te komen feestvieren, waartoe hun sirih en pinang worden aangeboden.

Na dat gebed wordt verondersteld, dat de geroepenen zijn gekomen en onder en met de levenden feestvieren.

Aan alle aanwezigen wordt nu pinang en sirih rondgedeeld, in elk geval pinang.

Daarop wordt van wege den Radja vóór diens woning een of twee karbouwen geslagt, wat afhangt van het aantal aanwezige personen.

Van één der karbouwen worden de kop en een der voorpooten, in één stuk afgesneden, aan het dak gehangen en bewaard tot den volgenden dag.

Het slagten bij den Radja wordt onmiddelijk vóór alle huizen nagevolgd. Groote kabisoe's slagten een paard, minderen een varken, geit of hond, elk naar zijn vermogen, de kop en een voorpoot van wat is geslagt, wordt door elk huis bewaard, evenals bij den Radja.

Inmiddels zijn de spelen doorgegaan tot op het oogenblik van eten.

Voor de dooden, welke bij wijze van semaja weder worden verzocht meê te eten, worden in het huis van den Radja 40 portiën rijst met een stukje van den lever en het hart van de karbouw gegeven.

In andere huizen 20, 10 of minder portiën rijst met hart en lever van hetgeen, wat is geslagt.

Nadat men, op matjes op den grond gezeten, die portiën eenige oogenblikken tusschen zich in heeft laten staan, worden zij onder de aanwezigen, welke het digtst bij zijn gezeten, verdeeld.

Allen krijgen nu rijst met vleesch en doen zich regt te goed; nu eerst merkt de Soembanees, dat het feestdag voor hem is; want rijst, zoowel als vleesch is iets buitengewoons voor hem.

Na het eten wordt weêr pinang rondgedeeld en elk een loopt, speelt, danst en zingt naar harte lust; wat één dag en één nacht zóó doorgaat.

Kort vóór het aanbreken van den dag keeren de dooden naar Paraij Me-

rapoe, hun verblijfplaats te Massoe, terug en worden door hunne familie-betrekkingen, vrienden en kennissen voor een klein gedeelte van den weg vergezeld.

Daartoe verlaten allen, mannen en vrouwen, hunne huizen.

In de eene hand hebben zij de helft van een klapperdop, gevuld met asch, waarop een pakje ligt, inhoudende het eten, dat wordt meêgegeven, namelijk fijn gestampte djagong, welke met suiker (stroop) tot een balletje is gekneed en digt gemaakt met daun pinang.

In de andere hand heeft elk een stuk brandend hout.

Allen verlaten nu de hoofdkampong onder het zingen op een zeer slependen toon van eenige woorden, waarvan de beteekenis is, dat de dooden nu weder naar hunne heilige plaats worden teruggebragt.

Dit gezang wordt begeleid door het slaan op één gong en één gendang.

Het brandende — niet vlammende — hout wordt bij dien optogt op de maat van het gezang immer rond gezwaaid, totdat allen buiten de negorij zijn gekomen, als wanneer met het uitspreken van het laatste woord van het gezang het brandende hout en de klapperdop met haar inhoud worden weggeworpen in de rigting van Massoe, waarheen de geesten zich begeven, terwijl de levenden weder naar de negorij terugkeeren.

Men rust alsnu een paar uren uit.

In den loop van den ochtend wordt weder gespeeld en rijst gegeten met het overgeschoten vleesch, waaronder de den vorigen dag bewaarde kop en poot, en het pamañgoe-lañgoe-paraijng feest is geëindigd.

Ik laat hier volgen eene kleine schets van de uitspanningen of nationale spelen van den Soembanees.

1°. Kamang djara. 1, 2 of meer ruiters, gewapend met lansen, laten hunne paarden caprioleren (sommigen rennen) tot op een afstand van 70 à 80 passen, al naar gelang het terrein zulks toelaat, waarbij zij de beweging maken, als staken zij naar een vijand.

Onder een vervaarlijk geschreeuw van Hai! Hai!, laten zij aan het einde van de baan of weg hunne paarden met snelheid op de achterhand, als het ware op de plaats, regts of links zwenken, keeren capriolerende naar de plaats, van waar zij zijn uitgegaan, terug en worden door andere liefhebbers en andere paarden vervangen.

Het voornaamste van dit spel bestaat uit de vervaarlijke sprongen der paarden en uit het omzetten der paarden met snelheid, bijna op de plaats zelve.

Ik heb eenige malen paarden gezien, die bij het omzetten zoodanig op het achterstel werden gezet, dat gedurende de wending de voorbeenen den grond niet raakten.

Deze uitspanning is regt mannelijk en aangenaam voor den Europeaan, vooral om de prachtige paarden, welke men alsdan te zien krijgt.

De afrigting- en rij-kunst van den Soembanees strekt zich echter niet ver

genoeg uit om dit spel anders te kunnen doen dan met zeer vurige, meestal raspaarden.

Paarden en ruiters worden aangemoedigd door het uitgillen van li, li, li, li, door de vrouwen.

2°. Seramang. Stelt voor het vechten te voet met de lans, zooals van tijd tot tijd op Soemba voorkomt, waarbij soms de mannen van eene geheele kampong als vijand over hunne tegenpartij staan.

Als spel geschiedt het volgender wijs: 1, 2 of meer mannen te voet, gewapend met lans en schild, treden op met eenige sprongen en de grootste snelheid onder een vervaarlijk geschreeuw van tja! tja! tja! tja! tja!.

Zij laten de beide beenen en de hand, welke met de lans is gewapend, zoo veel mogelijk trillen; en houden met de linker hand hun schild voor zich uit. Soms bedekken zij zich met zoo veel zorg, dat zij hunnen vijand niet kunnen zien.

Onder het zoo even vermeld geschreeuw, waarbij bang makende, groote oogen worden gezet — een en ander om de tegenpartij bevreesd te maken — steken zij éénmaal met de lans naar een gewaanden vijand, treden af en worden door andere liefhebbers opgevolgd.

De actie van elk speler duurt niet langer dan 1 minuut.

Dit spel, dat door den Soembanees gaarne wordt gespeeld, verwekt bij den Europeaan al zeer spoedig verveling.

3°. Nieñgoe. Twee vrouwen of meisjes, zoo bont mogelijk uitgedoscht, met een kabéla (parang) in de eene en met hanenveêren in de andere hand, maken zeer langzame bewegingen met handen en voeten, draaijen van tijd tot tijd regts en links met het hoofd, en geven eene vervelende voorstelling.

4°. Kalaiwes heet ditzelfde spel, wanneer om de vrouwen eenige mannen heen dansen, gewapend met een ontbloote kabéla madita en met een schild.

5°. Reendja laamba. Op een stuk van een uitgeholden lontarboom, overdekt met paarden- of karbouwen-huid — gendang — doet een Soembanees eenige slagen met de linker hand.

Onder een verschrikkelijk geschreeuw en het zetten van de grootst mogelijke oogen zwaait hij met de regterhand de kabéla madita met eene dreigende houding links en regts, alsof hij de geheele wereld uitdaagt, en stampt daarbij met beide beenen, waaraan paardenhaar en belletjes hangen, op den grond, hetgeen zeer woest, doch op de maat van de muzijk plaats vindt. Dit spel duurt slechts een oogenblik en loopt zeer flaauw af, waarna een ander liefhebber voorkomt.

Al deze spelen worden begeleid door de muzijk van vier gongs, waarop met de meeste wildheid wordt geslagen.

6°. Reendja paai. Is eene door 2 of 3 mannen uitgevoerde dans, alleen op de maat van zang, zoo van mannen als van vrouwen.

Langzaam beginnende, neemt die dans hoe langer zoo meer in snelheid en

wildheid toe en mag wezenlijk schoon heeten om reden, hoe vlug en wild ook uitgevoerd, de maat goed wordt in acht genomen en de passen, sprongen en alle overige bewegingen der verschillende dansers volkomen juist en gelijk met elkaâr worden uitgevoerd.

Ook hier mogen de belletjes aan de beenen niet ontbreken.

Deze dans is regt aangenaam en mannelijk en steekt gunstig af bij het op Java zoo lijmerige tandakken door de mannen.

In het belang der eenheid en het schoone van die dans is echter noodig, dat zij, die optreden, die dans meêrmalen met elkaar hebben gedaan en elkander onderling begrijpen.

Bij al deze spelen hoort men van tijd tot tijd het gillen door vrouwen van li, li, li, li, li, zoo luid en lang mogelijk, wat zoowel eene aanmoediging als eene goedkeuring moet beteekenen.

7°. Paai. 20, 30 of zoo veel, als er zijn, vrouwen en maagden loopen achter elkander met de handen op de schouders van haar, die zij vóór zich hebben; zoo digt mogelijk opgesloten maken zij, langzaam voortloopende, een cirkel en van tijd tot tijd sprongen, zeer goed op de maat van het gezang van één man, welk gezang na eenige volzinnen telkens door de vrouwen wordt beantwoord met „langare"!

Ook deze dans mag interessant heeten voor hem, die de woorden verstaat van den zanger, althans als deze zijn vak kent en gerekend mag worden tot hen, welke zingende zeer goed improviseren, hoedanige men op Soemba dikwerf aantreft.

Een dergelijke dans werd des avonds door mij bijgewoond bij gelegenheid van het huwelijk, waarover op bladz. 52 is gesproken.

De zanger was toen de Soembanees Biliora uit Paraij Kamaroe, naar wiens woorden door alle aanwezigen met de meeste aandacht werd geluisterd.

Hij gaf eene vriendelijke les aan allen, die er hun voordeel meê wilden doen; aan bruidegom zoowel als aan bruid; zoowel aan hare achtergelaten betrekkingen, als aan hare aanstaande familie; aan hare bekende en aanstaande vriendinnen; aan getrouwde mannen en jongelingen, hoe zich te gedragen; ook aan getrouwde vrouwen en aan maagden; aan ouders, hoe te handelen met hunne kinderen; eindelijk aan de ouden van dagen, en ten slotte eene les aan den Meramba Kabaniroe (kontroleur).

Hij zong den wensch, dat deze nimmer boos op de Soembanezen mogt worden; dat, terwijl zij te Kambéra geen radja hadden, de kontroleur, die zoo vertrouwelijk in hun midden zat, over hen zoude willen waken; dat het volk van Kambéra eenen vader in hem mogt blijven zien, en eindigde met dat volk aan te manen om dien vader een goed hart toe te dragen.

Er waren onder de aanwezigen velen, welken de tranen langs de wangen liepen, en ik wil wel erkennen, dat een en ander ook bij mij aandoening te

weeg bragt en mij al weder de overtuiging gaf, dat de Soembanees voor ontwikkeling zeer vatbaar is.

Als tot de Soembanesche spelen behoorende, mag ook worden gerekend de djoengga, welke men in vele huizen aantreft.

De djoengga is eene soort van guitaar met 2 koperen snaren, welke met de pink getokkeld worden, terwijl de speler zingt.

Hij, die met zang en spel bekend is, kan, wanneer hij een djoengga ziet, dat instrument moeijelijk onaangeroerd laten.

Uren achtereen kan hij op de maat van dat muzijk-instrument zingende doorbrengen, zoodat men zich moet afvragen, waar hij al de woorden van daan haalt. Want het gezongene is hoogst zelden een van buiten geleerd liedje.

Veelal wordt geimproviseerd, b. v. eene liefdesverklaring aan eene maagd of eene klacht, dat men zich ongelukkig gevoelt, omdat men te arm is om haar te durven vragen.

Soms bevat het gezang een verhaal van de treurige geschiedenis eener vermoorde familie of het opsommen van grieven tegen iemand, wiens naam soms genoemd wordt en op wien de zanger wraak wil nemen; en meer dergelijke.

Pinang, sirih en kalk kunnen beschouwd worden een gedeelte uit te maken van het voedsel van den Soembanees. Is hij op reis, dan kan hij zeer goed een geheelen dag honger en vermoeijenis doorstaan, doch aan het noodige om te „sappa" (sirih-kaauwen) mag het hem niet ontbreken.

Van pinang en kalk is hij altoos voorzien; hij verkoopt er zijn eten voor.

De sirih-zak (kaloembo) heeft elk Soembanees onafscheidelijk bij zich; hij slaapt er meê. Midden in den nacht of des morgens wakker wordende, is het eerste, wat hij doet, de sirih en pinang in den mond, waarmede hij is gaan slapen, tegen versche te verwisselen. Zijn mond is nooit leêg.

De Soembanezen zijn met regt wanhopige pinang-kaauwers.

Is het waar, wat ik wel eens door Soembanezen heb hooren beweren, dan zou hun gebruik van kalk zóó overmatig zijn, dat niet zelden daardoor krenking in de hersenen is ontstaan.

Het rooken van tabak is den Soembanees vreemd. In het binnenland hebben de meesten dit zelfs nog niet gezien.

Groote tegenstelling bestaat derhalve op Soemba met hetgeen dienaangaande op Sumbawa wordt waargenomen, alwaar wanhoopige rookers moeten zijn en waar jaarlijks scheepsladingen lontarbladeren van Soemba worden aangebragt, bestemd om met tabak opgerold als cigaren gerookt te worden.

Meermalen heb ik vernomen, dat men daar kinderen ziet met cigaren in den mond bijna zoo groot, als zij zelve zijn.

Sterke drank heeft voor den Soembanees alleen waarde, als hij ze voor niets krijgt. Geeft men hem een slokje, dan drinkt hij dit gaarne; hij durft

er zelfs om vragen. Maar hij zal drank niet of hoogst zeldzaam koopen en moet dan een buitengewone liefhebber er van zijn. In het binnenland is men er geheel onbekend mede.

Ook het dobbelspel bestaat op Soemba niet. Alleen zij, die met de bewoners van Waaingapoe en met de Endenezen veel in aanraking zijn gekomen, hebben het spel en de arak leeren kennen.

Voor het gebruik van opium bestaat niet de minste neiging. Ik heb nog nimmer een Soembanees opium zien schuiven, weshalve het zeker eene zeldzaamheid zal zijn, indien op Soemba een opiumschuiver wordt aangetroffen.

Onder de Endenezen vindt men een aantal, welke daaraan zijn verslaafd. Ook te Waaingapoe zijn eenige liefhebbers, die echter de lust er voor bij den Soembanees nog niet hebben kunnen opwekken.

De Soembanees onderscheidt zich door onreinheid, zoowel op zijn ligchaam, als in zijne woning. Hoogst zelden gebeurt het, dat hij zich wascht.

Oude klappers, zoowel versche, als in de zon gedroogde, worden in den mond van kinderen of van hen, welke nog voldoend scherpe tanden hebben, fijn gekaauwd en met speeksel vermengd, in een klapperdop met de vingers dooreen gewerkt om het kaauwsel geleiachtig te maken en hiermede wordt het aangezicht en het geheele ligchaam gewreven.

Het is voor den Europeaan walgelijk zulks te zien.

Het woord *wasschen* bestaat niet in de Soembanesche taal; wel pabasa, nat maken en rosoe, wrijven.

Ook de kleederen worden niet gewasschen. Als ze al te vuil en onooglijk zijn, worden ze zwart geverwd en gedragen, totdat het stuk goed van wege het vuil is verstikt of versleten.

De tanden, zoowel van mannen, als van vrouwen worden akelig kort weggeslepen, bij velen tot aan het tandvleesch. Het weinige, dat van de tanden zigtbaar blijft, is zwart.

Het hoofdhaar wordt lang gedragen, door de mannen met een knoop op het midden van het hoofd. De vrouwen winden het in den vorm van een krans om het hoofd en bevestigen het met een kam van ivoor of karbouwen hoorn. Vele vrouwen hebben het haar vóór met eene scheiding zorgvuldig glad gekamd.

De vrouwen, welke het meeste werk doen en dikwerf geen reinigings-middel (klappers) bezitten, zijn dan ook het vuilste, waardoor zij over het algemeen voor den Europeaan er niet zeer aptijtelijk uitzien. Zij zijn vrolijk en toegesproken zeer vriendelijk.

Bij een proper en net uiterlijk zou men spoedig ontdekken, dat op Soemba ook wezenlijk schoone vrouwen zijn, vooral te Melolo.

Blinden, lammen of mismaakte menschen zijn op Soemba zeldzame verschijnselen.

Vraagt men den Soembanees naar zijn naam, dan lacht hij en geeft geen antwoord. Zijn nog andere Soembanezen aanwezig, dan zegt hij: „vraag het aan hem" en wijst daarbij iemand aan.

Deze noemt dan den naam van den persoon, welken men verlangt te weten, en is in staat een anderen naam te noemen, als hij den waren niet weet, waarbij altijd het woord oemboe — mijnheer — vooraf gaat, b. v.

Oemboe Lomoe.

Oemboe Reatang, enz., al is die oemboe een slaaf.

Vorstelijke personen aansprekende, zegt men:

Meramba
of } Radja
Tamoe Oemboe

ook wel oemboe alleen.

Van hen sprekende, noemt men niet hun naam, maar men noemt hen naar één hunner slaven, welke het langst bij dien vorst in dienst is of, beter gezegd, welken hij, nog jong zijnde, het eerst kreeg, b. v. Oemboe Gaba, Radja van Taaimanoe, heet Oemboe Lai Takoe, heer van Takoe; Oemboe Boekoe, zijn oudste broeder, heet Oemboe Lai Saroe, heer van Saroe, enz. of kort weg Meramba Kanata, Meramba Leewa, enz. dus naar het landschap, waarover zij regeren.

Den slaaf, naar welken de vorst zich noemt, beschouwt deze als zijn tweeden ik; hij ontdoet er zich nimmer van en die man zou, God weet, welk kwaad kunnen doen, alvorens de Radja er aan zoude durven denken hem te straffen.

De Soembanees wijst den tijd van den dag aan naar den stand der zon; van tijd of afstand weet hij niets.

Vraagt men hem, hoe ver de plaats *a* van de plaats *b* verwijderd is, dan zegt hij: „het is zoo ver als van *c* tot *d*" en noemt eene, u reeds bekende afstand, of hij wijst de hoogte aan, waar de zon zal zijn bij aankomst te *b*, indien men met zons-opgang *a* verlaat, waarbij hij dan veronderstelt, dat men een goed paard berijdt.

Naam voor dag, week of jaar bestaat niet. De Soembanezen leven, wat de tijdrekening betreft, evenals in alles, in onwetendheid voort.

Het jaar wordt verdeeld in tijdperken, waarvoor 14 namen bestaan, woelan geheeten, naar het Maleische woord boelan.

Onder 50 Soembanezen treft men er trouwens slechts één aan, die in staat is de namen dier tijdperken in behoorlijke volgorde op te noemen of zeggen kan, in welke maand men leeft.

Die namen zijn als volgt:

1 Kawoeloer Koedoe; in deze maand begint men de katoen te plukken.
2 Kawoeloer Bokoel.
3 Waai Kamawa.
4 Reengi Manoe.

5 Amoelaanda; maand, waarin men de tuinen begint aan te leggen en schoon te maken.

6 Waandoe Koedoe; laatste gedeelte van November, wanneer men begint te planten na eenigen regen.

7 Waandoe Bokoel; in dit tijdperk worden de tuinen weêr gezuiverd van gras en onkruid.

8 Siboe
9 Meñgata } sterke regentijd, Februarij.

10 Ngéli Koedoe; oogsttijd van oesoe kanoe (gewone gierst, panicum maliaceum).

11 Ngéli Bokoel; oogst van djagong of maïs.

12 Paloodoe; oogsttijd van watar samoe (groote gierst, holcus sorghum) en van padi.

13 Lañgoe Paraiñgoe; nieuwjaar en feest-maand.

14 Woelan Toewa; in deze maand wordt de manila (katjang tanah) geoogst.

Op Soemba bestaat geen uiterlijk eerbetoon, noch voor den vorst, noch voor wien het ook zij.

Verregaande onbeschaafdheid is oorzaak, dat men daarmede ten eenenmale onbekend is. Het is voor den vreemdeling dan ook niet mogelijk een vorstelijk persoon van een slaaf te onderkennen.

Een resident of welk ambtenaar, hoe hoog ook geplaatst, Soemba bezoekende, rekene er niet op door een Radja of iemand anders te worden verwelkomd of te gemoet gegaan. Men begrijpt zulks nog niet.

De redenen, waarom Soemba weinig bevolkt is, zijn voornamelijk:

1e. het uitvoeren van slaven;

2e. het uitmoorden van geheele gezinnen, ja van geheele familiën;

3e. de moeijelijkheid om tot een huwelijk te geraken wegens de hooge bruidschat;

4e. het zich overgeven door de meisjes aan zingenot en, zwanger wordende, het afdrijven van de vrucht, waardoor zij later als getrouwde vrouwen waarschijnlijk minder vruchtbaar zijn, en

5e. de gewoonte bij vele gehuwden om elkaâr niet al te digt te naderen, wanneer het jongste kind nog niet kan loopen.

Het valt dan ook op, hoe weinig kinderen over het algemeen op Soemba worden gezien.

De Soembanees doet bijna niets zonder vooraf te offeren.

Gaat hij op reis, dan offert hij eerst in huis aan Merapoe en doet dat nogmaals onder een boom in de nabijheid der negorij, waar hij aankomt.

Hij offert door in een blad een weinig pinang en schraapsel van goud of zilver en een stukje klapper te doen en dat aan den voet van den een of anderen grooten boom te leggen, waarbij hij aan Merapoe verzoekt, dat

men hem gul moge onthalen, dat hij moge slagen in zijne voornemens en dat hem geen leed worde aangedaan.

Evenzoo offert hij onder een boom aan of in de nabijheid van het strand bij het ter vischvangst gaan, vraagt een goeden vangst en dat de krokodillen hem ongemoeid zullen laten.

Bij ziekten, bij sterfgevallen, bij het eten geven aan de dooden, bij het oorlog voeren, planten, oogsten, enz., enz., telkens wordt geofferd.

Ook offert men aan een steen, in de kampong vóór het huis van den Radja staande, welke, zooals het heet, de geheele kampong op zich heeft, de onheilen moet afwenden en katoeda kawiendoe heet; zoo ook aan andere steenen.

Op reis wordt elk een, waar hij in huis komt, hetzij hij een bekende of een vreemdeling is, onmiddelijk onthaald op sirih en pinang of pinang alleen.

Merkt de gastheer, dat de aangekomenen bij hem blijven vernachten, dan ziet men na eenige uren de vrouwen bezig padi te stampen.

Bij gebrek aan padi zijn de buren en vrienden behulpzaam.

Minstens éénmaal per dag wordt den vreemdeling rijst voorgezet, wat, wel is waar, het eenige is, dat hem wordt aangeboden, doch waarmede men, zoo slechts eenigzins mogelijk, voortgaat, al mogten de bezoekers hun verblijf dagen, ja weken rekken.

Men zal het niet wagen te doen blijken, dat men van de gasten ontslagen wenscht te zijn.

Slechts in bijzondere gevallen gaat men er toe over voor den bezoeker een geit, varken, paard of karbouw te slagten.

Zoo ja, dan wordt door de huisgenooten daarover eerst lang en breed gepraat en het vleesch aangeboden bij wijze van geschenk.

Men zet alsdan een bakje met een weinig pinang voor u. De gastheer met zijn tolk, die het woord voert, zetten zich bij u neer en met een omhaal van woorden wordt kennis gegeven van het geschenk.

Bij het aanbieden van geld of goed wordt het op het zoo evengenoemde bakje gelegd. Geldt het een kip, dan wordt die op den schoot des sprekers gehouden. Een varken, geit of ander dier ligt of staat vóór de deur.

Men kan er nu meê handelen naar welgevallen, hetzij slagten, eten en de rest bewaren tot den volgenden dag of meênemen of wel het dier levendig meêvoeren.

De kookkunst der Soembanezen strekt zich slechts uit tot het kooken van rijst door de vrouwen. Wil men zich te goed doen, dan neemt een man de functie van kok waar. Hij zet een aarden pot met water en vleesch op het vuur, doet er een handvol zout in, brengt een en ander aan de kook en verdeelt het onder het gezelschap, waarbij zijn parang als voorsnij-mes, zijne vingers als vork en een legmatje op den grond als tafel, bord, zit- en ligplaats dienen.

In het gebergte gebeurt het niet zelden, dat geen zout in huis is, waarop de Europeaan bij het doen van eene binnenlandsche reis wel mag rekenen.

Het spreekt van zelf, dat men, als de maaltijd gereed is, den gastheer ook een stuk gekookt vleesch aanbiedt, wat deze dan gaarne aanneemt.

Bij het slagten wordt weinig omslag gemaakt.

Van een varken worden de pooten bij elkaâr gebonden en een stok er tusschen gestoken; twee mannen tillen het beest op, een derde geeft het met zijn kabéla een diepen steek even achter den regter voorpoot en de dragers brengen het varken onmiddelijk boven een vlammend vuur om het haar te verbranden, zoodat het dier nog spartelende wordt gebrand.

Een paard wordt aan een lijn door twee mannen links en regts vast gehouden; het hoofd van het paard wordt een weinig opwaarts geduwd en één slag aan de keel met de kabéla is voldoende om den strot te doorsnijden.

Op gelijke wijze wordt gehandeld bij het slagten van een karbouw, welke een touw door de neusgaten heeft.

Nimmer wordt iets geslagt zonder daarvan de ingewanden te onderzoeken; van een kip de darm; van een karbouw, varken, geit of bok de lever. Die darm of lever gaat van hand in hand en moet aanwijzen of er ook reden is om ongerust te zijn.

Wat er eigenlijk aan gezien wordt, kan, noch durf ik zeggen, want ik begrijp er niets van en ben overtuigd, dat het met het gros der Soembanezen evenzoo is, al geven sommigen zich den schijn van veel lever- en darm-geleerdheid.

Bij het slagten van een paard of hond wordt de lever niet onderzocht, doch moet de darm van een klein kipje alsdan daartoe dienen.

Ieder persoon, die eenigzins voornaam kan heeten, heeft minstens één tolk, de Radja's hebben er meer.

Die tolken zijn de personen, die het woord voeren bij elke gelegenheid, waarbij over zaken moet gepraat worden.

Hebben twee verschillende familiën of personen de eene of andere gewigtige zaak met elkaar te verhandelen, hetzij in vriend- of vijand-schap, b. v. een huwelijk, diefstal, overspel of iets anders, altoos zijn het de woordvoerders — voor elke partij één — welke de zaken vereffenen.

Al komen ook de belanghebbenden persoonlijk bij elkaâr, toch spreken zij over de zaak elkander niet toe.

A zegt aan zijn tolk op voor elkeen hoor- en verstaan-bare wijze, wat hij te zeggen heeft; die tolk brengt dat, luid sprekende, over aan den tolk van B, voegt er naar gelang van zijne knapheid het een en ander in het belang van zijn heer bij en B verneemt het nog eens van zijn eigen tolk, zoodat hij dat stukje driemalen heeft moeten hooren.

Op dezelfde wijze moet A aanhooren, wat B. heeft te zeggen.

Zoo kunnen zij over in ons oog nietige zaken een geheelen dag zitten

babbelen, waarmede zij, zoo noodig, den volgenden dag voortgaan, totdat zij het eens zijn.

Het praten op die wijze wordt *loloek* genoemd.

Aan eten wordt alsdan minder gedacht, doch zoo veel te meer aan pinang kaauwen. Telkens wordt de kaloembo geopend en tusschen de pinang gezocht, alsof de woorden, welke zij spreken, van daar te voorschijn moeten komen.

Bij elke gelegenheid, waarbij het heet, dat veel gepraat moet worden, doen de tolken hun best om hunne babbelkunst te laten luchten. Uren achtereen kunnen zij met de meeste snelheid doorpraten en hunne toehoorders tot bewondering brengen. Nimmer gaan zij direct op het doel af, doch altoos met de meeste omwegen en komen eindelijk daar, waar zij wezen moeten, teregt. Die het mooist en het langst praat, slaat zijn tegenpartij uit het veld en wint de zaak. Zij zijn, wat het praten betreft, advocaten, natuurlijk Soembanesche!

Hij, die spreekt, wordt nimmer in de rede gevallen.

Op reis is het noodzakelijk, dat men daar, waar men komt logéren, den gastheer eenige geschenken aanbiedt, welke geschenken op een bakje met een weinig pinang worden gelegd, zooals hiervoren is gezegd; en uw tolk voert het woord.

Meestal begint men bij aankomst daarmede en geeft dan het doel der reis te kennen.

De geschenken zijn, als het ware, verpligtend, doch men kan overigens aannemen, dat de Soembanees nimmer iets geeft dan met het doel om iets van meer waarde terug te krijgen. Hij verbeeldt zich dan aan het hengelen te zijn en offert een klein vischje om een grooteren te vangen. Zonder dat zal hij uit eigen beweging niets geven.

Hij, die een geschenk heeft ontvangen, tracht in den loop van den dag te weten te komen, wat als tegengeschenk wordt verlangd, aan welk verlangen wordt voldaan, omdat men niet durft weigeren. Indien het verlangde te bezwarend mogt zijn, geeft de begiftigde de ontvangen artikelen terug, voegt er een stuk lijnwaad of koperen ketting bij als blijk van welwillendheid en laat door den tolk zeggen, dat men het verlangde niet heeft.

Bij het gezamenlijk uittrekken om eene negorij te beoorlogen wordt vóór de vijandelijke kampong op eenigen afstand, doch digt genoeg om elkaâr al schreeuwende te kunnen verstaan, halt gehouden en den vijand toegeroepen.

Deze vertoont zich zonder zijne kampong te verlaten en vraagt naar het doel der komst.

De tolk of prater van de oorlogzuchtige partij roept of, beter gezegd, schreeuwt aan de tegenpartij het antwoord toe, noemt de grieven op, zegt, dat de maat vol is en dat men derhalve is gekomen om zich regt te verschaffen.

Houdt hij op met praten, dan is de beurt aan den woordvoerder der andere partij, die nu mede vertelt, wat aanleiding heeft gegeven, dat zij zich aan het hun ten laste gelegde hebben schuldig gemaakt.

Zoo worden van weêrzijden de grieven opgesomd en tot de vroegste, niet zelden voor elkeen onbekende tijden opgeklommen. Hij, die het best en het langst praat, heeft gelijk.

Kan de tolk der partij, welke gekomen is om aan te vallen, niet meer antwoorden, dan beschouwen zij hunne zaak als onwettig of verloren en men gaat terug.

Schiet echter de ander in het praten te kort, dan beschouwt degeen, die is uitgetrokken, zijne zaak als regtvaardig en valt zijne tegenpartij aan.

Sandelhout (ai-nitoe), waarvan op Soemba veel aanwezig is, mag niet worden gekapt, omdat de Soembanees nergens meer vrees voor heeft.

De ware reden heb ik niet kunnen te weten komen; zij weten die zelf niet.

Sommigen zeggen gehoord te hebben, dat de sandelhout-boomen in verband staan met de eerste wording van Soemba en dat de in die bosschen verblijf houdende geesten den misdadiger eenen onmiddelijken dood zouden doen ondergaan.

Komen echter vreemdelingen, welke door hun aantal en vuurwapenen zich sterk gevoelen, het sandelhout weghalen, zooals in vroegere jaren door de Endenezen meermalen gebeurde, dan berusten de Radja's er in, vooral als hun daarbij eenige geschenken worden aangeboden.

Brengen wij alsnu een vlugtig bezoek aan eenige negorijen, welke door mij zijn bezocht, dan zal dat kunnen bijdragen om met de afstanden, met het aantal huizen, enz. bekend te worden.

Wij zullen de verblijfplaats van den kontroleur als uitgangspunt nemen.

KABANIROE.

In de vlakte van Kambéra, aan den westelijken oever der rivier van dien naam is eene met vele tamarinde-boomen begroeide plaats, Kabaniroe geheeten, hetgeen wil zeggen pilaar of paal (de zware palen, benoodigd voor de huizen van Radja's en grooten, worden gehaald uit het moerassige bosch, aan den oever dier rivier niet ver van daar gelegen).

Hier is de verblijfplaats van den kontroleur. Zijne woning staat aan den voet van een ± 100 voet boven de oppervlakte der zee verheven, bergachtig, onbewoond en onbebouwd terrein, waardoor Kabaniroe van straat Soemba wordt gescheiden tot op een afstand van ± 1 paal.

De langs die woning stroomende Kambéra-rivier is hier 80 ellen breed en bij hoog water $3^1/_2$ vadem diep.

Kotters, kruisbooten en kleine handelspraauwen komen voor die woning ten anker.

Met den stroom meê, zakt men de rivier af tot daar, waar zij zich in N. O. rigting in zee ontlast, in ± 25 minuten.

Van Kabaniroe uit heeft men een ruim en schoon gezigt over een groot gedeelte der vlakte van Kambéra.

Moeijelijk zou op Soemba voor woonplaats van den kontroleur eene schoonere en tevens met het oog op diens betrekking betere plek kunnen gevonden worden.

Hij woont hier tusschen Soedoe, Waaingapoe en Taaimanoe, in het midden van Kambera, en heeft hier meer dan op de meeste plaatsen elders, gelegenheid om met de Soembanezen in aanraking te komen; afgescheiden nog van de omstandigheid, dat de handelspraauwen, vroeger in de Kambéra-rivier zoo dikwerf uitgeplunderd, nu bescherming vinden door de nabijheid van den kontroleur.

Van de kontroleurs woning loopt in westelijke rigting een op eigen kosten door hem aangelegden regten weg, 4 el Ned. breed, bijna $1^1/_2$ paal lang en eindigende bij de hoofd-negorij van het rijk.

KAMBÉRA.

Kambéra wordt over het algemeen beschouwd als het grootste en voornaamste rijk van Soemba en de Radja met diens familie als personen van echt vorstelijke afkomst.

Sedert het overlijden van Oemboe Toengoe, den laatsten Radja van dat rijk, nu bijna 6 jaren geleden, is Kambéra zonder hoofd.

Die vorst liet geene mannelijke erfgenamen, doch alleen dochters na, van welke 2 te gelijk waren gehuwd aan den Radja van Taai manoe:

1 met den Radja van Melolo.
1 " " " " Kapoendoe.
1 " " " " Soedoe en
1 " diens broeder, Oemboe Toengoe.

Al deze schoonzoons zouden gaarne vorst van Kambéra zijn, doch de een durft niet voor den ander. Inmiddels doen allen hun best om zich zoo veel mogelijk te bevoordeelen en het volk van dat rijk uit te zuigen.

Zij zijn overeengekomen de door Kambéra van het Gouvernement ontvangen vlag en stok met zilveren knop pro forma te doen bewaren door Oemboe Jéwa, hoofd der berg-negorij Ndatar, neef van den laatst overleden Radja van Kambéra, doch wiens moeder eene vrouw was van mindere afkomst; reden waarom hij als ana mendamoe niet kan worden verheven tot Meramba bokoel van Kambéra.

Dat rijk zal dus hoogst waarschijnlijk wel zonder Radja blijven, totdat door een der klein-kinderen van den overleden vorst diens plaats weder wordt ingenomen.

Reeds tijdens het nog in leven zijn van den Radja van Kambéra kenmerkte de bevolking zich daar door moord en roof.

Sedert diens dood geheel en al aan haar zelve en aan de roofzucht van al

de vorsten, welke met Kamberasche princessen zijn getrouwd, overgelaten, is zij er natuurlijk niet beter op geworden; zoodat dáár vooral het regt der sterkeren in volle werking en het volk, dat in vroegeren tijd gegoed mogt heeten, tegenwoordig arm is en zich alles behalve gerust gevoelt. Want waren zij vroeger bijna slaafs ondergeschikt aan één Radja, thans hebben zij te voldoen aan de hebzucht van 5 à 6 Radja's.

Zij vinden echter steun in het verblijf in hunne nabijheid van den kontroleur, eene omstandigheid, welke die roofzuchtige Radja's van menige vuile daad terughoudt.

Alom wordt gezegd, dat Kambéra in vroegere jaren vrij wel bevolkt mogt heeten. De overblijfselen van vele verlaten kampongs en het groot aantal graven wijzen dat dan ook aan. Het uitmoorden van geheele familiën, het wegvoeren van vele slaven en het verhuizen naar Soedoe en andere plaatsen zijn zoo vele redenen, waarom dat landschap aan volk zeer is achteruitgegaan.

Kambéra bevat thans nog de navolgende kampongs.

Paraij Kamaroe, hoofdkampong	met	39	huizen.
Lakaripi	"	4	"
Paraij Lio	"	3	"
Ma Batang	"	2	"
Kasoamba	"	3	"
Lain dooñgoe	"	5	"
Sabakiri	"	3	"
Passa woerah	"	7	"
Laen Boelong	"	11	"
Oma malai	"	7	"
Pa moesoe kaba	"	12	"
La Bakaroekoe	"	6	"
Pajeti	"	6	"
La Karara	"	2	"
Matawaai	"	4	"
Kaboeroe	"	7	"
Katang bini	"	3	"
Kali manda	"	3	"
Kottak kabokoel	"	6	"
Kamala poeti	"	9	"
Demi auw	"	2	"
Lasaroe	"	5	"
Papalla	"	9	"
La mauliroe	"	3	"
Transportere		161	huizen.

Per transport		161	huizen.
Tandoe langa loengoer	met	13	"
Papi pitoe	"	2	"
Sau mara	"	2	"
Verspreid in de tuinen	"	68	"
Huizen, in boomen gebouwd	"	8	"
Totaal		254	huizen.

Kambata tanah, Pengadorowa, Laindapoe, Lakendara, Palamendjéli, Lai Paré, La tañga, Depi, Kambotandjara, Lawanapoe en zoo vele andere meer, waaronder vroeger volkrijke kampongs, zijn allen verlaten.

Kambéra is voor het meerendeel laag en vlak land; hier en daar worden trapvormige hoogtens van zachte helling aangetroffen.

In de west mouson is een zeer groot gedeelte bebouwd, vooral met djagong, waarvan veel door de Endenezen wordt uitgevoerd (de Endenezen leven als het ware van Soemba).

Behalve klapper-boomen in of om de kampongs zijn er veel tamarinde, waroe, koesambi, manga, duizenden lontar en vele andere boomen.

De bodem is zoo vruchtbaar, dat men er van kan zeggen: „er groeit, wat „men plant."

Na afloop der west mouson valt er zeldzaam regen.

In de drooge maanden Julij, Augustus, September en October daauwt het des nachts, wel is waar, sterk, doch zulks neemt niet weg, dat door gebrek aan regen alsdan alles een droog en verdord aanzien heeft.

Mogt men willen en ook weten te profiteren van het water der Palamandjeli, Kambéra, Tena Watoe en Nangamessi rivieren, welke het land van Kambéra doorsnijden, dan zou men daar uitgestrekte sawa-velden met rijst beplant kunnen zien.

WAAINGAPOE.

Aan den oever van een inham, ten oosten van en grenzende aan de baai van Nangamessi, is eene kampong, bestaande uit 15 huizen, bewoond door den Arabier, Sjarif Abdoe'l Rachman, twee zijner broeders, zijne zoons en verdere familie-betrekkingen en eenige Endenesche vrienden, welke met hunne vrouwen, kinderen en slaven gezamenlijk een 200 tal zielen uitmaken.

De baai voor die kampong, welke door eene vooruitstekende rotspunt van de Nangamessi-baai wordt gescheiden, maar toch met die baai eigenlijk een geheel uitmaakt, is de meest gewone, de beste en ook veiligste ankerplaats op Soemba, zoodat dáár dan ook de meeste schepen, zoowel groote, als kleine, ten anker komen.

Die kampong heet Waaiñgapoe en levert een vuil en armoedig gezigt op, gelijk het dan ook in der daad een arme boel is.

Komen de schepen in 't begin van het jaar om paarden te koopen, dan tracht ieder bewoner dezer kampong wat te verdienen, hetzij door als tolk te fungeren of door meê te gaan naar Melolo, Rendeh of Mendjéli om paarden te helpen koopen of door een paar paarden aan die schepen van de hand te zetten.

Na met de alsdan ontvangen gelden gedroogde klappers, pinang, kralen, kains, rijst, enz. gekocht te hebben, welke artikelen zij met exorbitante winst aan den Soembanees verkoopen, trachten zij door woekerhandel, door het vangen van visch en door het bereiden en verkoopen van zout en kalk het jaar door te brengen, totdat de schepen weder paarden komen halen. Over 't algemeen leidt de bevolking dezer kampong een armoedig leven.

Alles handelt er en knoeit; ambachten worden er niet uitgeoefend. Alleen de oudste broeder van Sjarif is min of meer goudsmid; hij maakt oorhangers, vlecht kettingen voor de Radja's en wordt voor zijn arbeid met paarden betaald.

Sjarif Abdoe'l Rachman is door de Soembanezen immer beschouwd als de Meramba dezer kampong.

Hij is dan ook gewoon — en door die gewoonte is 't zelfs behoefte voor hem geworden — dat alle vreemdelingen en vooral de Mahomedanen hem, zoo al niet onderdanig, dan toch eerbiedig naderen.

Hij is de spil, waarom alles, wat in Waaingapoe zich beweegt, draait; alle overigen zijn nullen. Zelfs zijne broeders vreezen hem of, beter gezegd, vreezen zijne wraakzucht.

Wordt Soemba door de Savoenezen, Endenezen, Pidjoerezen en Makassaren aangemerkt als eene veilige wijkplaats voor deugnieten en schelmen uit de naburige eilanden, — door mij wordt Waaingapoe beschouwd als het vuilnisvat van Soemba — en hiermede zullen wij van die kampong afscheid nemen om eene reis te maken van Kabaniroe langs de Noord- naar de Westkust van het eiland.

Van Kabaniroe naar Taaimanoe is een afstand van ± 5 paal, op welke reis men passeert:

1° de op ongeveer 2 paal van Kabaniroe verwijderde rivier Matawaai, ook Téna watoe (steenen praauw) geheeten, aldus genoemd naar eene in de nabijheid der monding gelegen zeer groote steen, welke de gedaante heeft van een praauw en volgens het bijgeloof in vroegere jaren een vaartuig was, dat in steen zou zijn veranderd;

2° de Lokoe Témoe, aan welke rivier door de Endenezen de naam is gegeven van Manañga messi, omdat zij aan den mond van die rivier in vroegere jaren kwamen zout maken, (messie wil zeggen zout). Temoe is een laag gelegen en uitgestrekt stuk grond, waar langs die rivier stroomt.

Die plek is zeer geschikt voor natte rijstkultuur en wordt als zoodanig dan ook benut door den radja van Taaimanoe en diens familie, doch zij profiteren er van op Soembanesche, d. w. z. zeer gebrekkige wijze.

Sjarif vermeent, dat nijvere en kundige handen er ieder jaar een paar honderd kojangs rijst van zouden kunnen halen.

Van Témoe iets meer dan een paal naar het westen gaande, komt men in de aan het strand gelegen kampong Taaimanoe, voor welke negorij de schepen op 12 vadem ten anker kunnen komen.

In de buurt dier kampong, de verblijfplaats van den vorst, Oemboe Gaba, en eenige uren verder langs het strand, het westen volgende tot aan Tg. Maudolo, ligt een 14 tal zoogenaamde kampongs, tot Taaimanoe behoorende.

Zoowel het land van Taaimanoe als dat een Témoe en Waaiñgapoe behoort tot het rijk van Kambéra; Oemboe Gaba is eigenlijk Radja van de berg-negorij Sampareeñgoe, gelegen op ± 10 palen van Taaimanoe.

Vermits echter in het gebergte aldaar de bodem schraal, steenachtig en voor kultuur minder geschikt is, heeft de Radja in navolging van zijne voorzaten zich met der woon gevestigd aan het strand, in de nabijheid zijner tuinen.

Successief is dat voorbeeld gevolgd door een aantal volk uit Sampareeñgoe en door eenigen uit het meer oostelijk gelegen gedeelte van Kambéra, ten gevolge waarvan het aantal huizen langzamerhand zoodanig is toegenomen, dat men aan een negorij of rijk gaat denken; doch alhoewel Radja en volk er zich voor vast hebben gevestigd, beschouwen zij toch Taaimanoe als tuinen en Sampareeñgoe als de hoofd-negorij.

De aan het strand gelegen kampongs, tot Taaimanoe behoorende, zijn de navolgende:

Taaimanoe, hoofdkampong	12	huizen.
Lakambala	4	"
Landowa	4	"
La Koeta	4	"
Tabaroe	4	"
Taboongas	10	"
Pameti Savoe	3	"
La Laanda	8	"
La Kaliti assoe	3	"
Ma pakaliemboe	5	"
Nassoe	5	"
La menañga missi	8	"
Kabaroe No. 2	5	"
Lokoe Aroe	10	"
Maudoloe	7	"
Nog hier en daar verpreid	17	"
Totaal Taaimanoe	109	huizen.

In den regentijd ziet het land van Taaimanoe en omstreken er goed en

vruchtbaar uit, doch een groot deel van den voor tuinbouw geschikten bodem wordt onbenut gelaten.

Paarden en karbouwen, den radja toebehoorende, grazen hier bij menigte, alhoewel hij nog honderden wijd en zijd, op verder afgelegen plaatsen heeft losloopen.

Oemboe Gaba, Radja van Sampareeñgoe en van Taaimanoe, wordt ook Meramba Kanatta genoemd; hij is Radja tanah van dat landschap.

Gelijk hiervoren reeds is gezegd, is hij gehuwd met twee Kambérasche prinsessen (zusters), van welke eene verblijf hield in de hoofd-kampong Kambéra en er tot aan haren dood als vorstin een zeker gezag uitoefende.

Ook hij heeft daardoor, meer dan iemand anders, invloed, ja ik mag wel zeggen gezag over het volk van Kambéra, waarom die Radja met zijne familie kunnen worden beschouwd als de voornaamste en gewigtigste vorstelijke personen van geheel Soemba.

Met dezen Radja en zijne familie komen de ambtenaren het meest in aanraking.

Wat den geest van die vorstelijke personen jegens ons bestuur betreft, hebben wij tegenwoordig alle reden om tevreden te zijn.

Ik zeg „tegenwoordig," omdat de ambtenaren bij hunne komst op Soemba, zooal niet vijandig, dan toch zeer wantrouwend door hen werden behandeld en zij niet verheelden, dat zij ons liever zagen gaan dan komen.

Na het opleggen aan dien Radja eener boete van 70 paarden wegens strandroof konden wij dan ook niet verwachten, dat hij in ons vrienden zoude zien.

De ambtenaren hadden met wantrouwen, tegenzin, tegenwerking en wat niet al meer te kampen, doch hebben dat alles overwonnen, zoodat de Radja met zijne geheele familie ons tegenwoordig niet alleen vertrouwelijk, maar zelfs zeer vriendschappelijk nadert.

In den laatsten tijd vooral hebben zij zich tegen andere Radja's meermalen in den gunstigsten zin over het Gouvernement uitgelaten en daarbij doen uitkomen, dat zij inzien, hoezeer het in hun belang is, dat op Soemba ambtenaren zijn geplaatst. Zij lieten niet na daarbij te wijzen op hetgeen zij vroeger hadden te lijden van het volk van Endé, door welk volk Soemba soms werd overstroomd en ..... mishandeld.

Twee broeders van dien vorst, Oemboe Boekoe en Siena, houden verblijf te Sampareeñgoe, doch komen dikwijls beneden.

Hij zelf woont met zijne vrouw, twee kinderen (zoon en dochter) en zijn broeder, Oemboe Gouw, te Taaimanoe. Oemboe Boekoe, de eenige van de geheele familie, die Maleisch en Endeneesch spreekt, heeft het meeste overwigt op den Radja en is zijn voornaamste raadsman. Hij komt veel te Kabaniroe en is met de ambtenaren zeer ingenomen.

Van zijne vriendschappelijke gezindheid heb ik meer dan eens bewijzen ontvangen.

Het door die vorstelijke familie aan boord van het stoomschip komen om den resident Caspersz, die Soemba bezocht, hunne opwachting te maken kan, althans op Soemba, als een bewijs van vooruitgang worden beschouwd. Hunne ontvangst door dien resident, de tevredenheids-betuiging aan den Radja wegens zijne goede gezindheid en het hem kwijt schelden der betaling als boete van nog 17 paarden zullen zeer zeker veel bijdragen om hen vertrouwen in ons te doen stellen en hen al meer en meer aan ons hechten.

In de nabijheid van Taaimanoe wonen sedert eenige jaren eenige Endenezen, die handel drijven, zich op het vangen van visch toeleggen en oorzaak zijn, dat men aan het strand aldaar verscheidene sampans ziet liggen, welke, behalve te Waaingapoe, elders op Soemba weinig worden gezien.

KANATA.

Van Taaimanoe den weg westwaarts vervolgende, dan eens langs het stand, dan weder het strand verlatende, gaat men langs zoogenaamde kampongs en tuinen van Taaimanoe tot aan Maudolo.

Verder over bergachtig terrein tot aan de vlakte van Kanata gekomen, bereikt men, na die vlakte nog een paar palen ver te hebben doorgereden, de negorij van dien naam. Kanata zal van Kabaniroe ± 16 paal verwijderd zijn.

De geheele negorij, Paraij Waleeñgoe genaamd, bestaat uit eene kampong van 10 huizen en uit een 17 tal in de tuinen verspreid liggende woningen.

De kampong zelf, Kanata Lamoondoeng geheeten, ligt op eene hoogte, vermoedelijk 100 voet of iets meer boven de zee, en is omringd door een steenen muur.

Het hoofd van die negorij heet Oemboe Kaboela, die in het bezit is van eene van het Gouvernement ontvangen vlag en stok. Hij is echter min of meer ondergeschikt aan Oemboe Gaba, Radja van Sampoereeñgoe en Taaimanoe, die door de Soembanezen ook Meramba Kanata wordt genoemd en over dat landschap tevens Meramba mañgoe tanah (Radja tanah) is.

Vele zijner paarden en karbouwen grazen te Kanata en in de vlakte aldaar, waarover Oemboe Kaboela min of meer toezigt houdt.

De tuinen zijn meestal aangelegd aan den oever der Kanata-rivier, welke tamelijk groot is.

Vóór de monding komen dikwijls Endenesche praauwen ten anker om handel te drijven, zoo met het volk van Kanata, als met dat van het niet ver van daar gelegen

KAPOENDOE.

Van Kanata een 5 tal palen naar het westen gaande, komt men aan eene met lontar boomen begroeide, vruchtbare vlakte en vervolgens te Kapoendoe.

Deze negorij bestaat uit de navolgende kampongs:

Kapoendoekoe madjaangameiman sa loongi, hoofd-negorij	22	huizen
Kaloemoe	5	//
La Karoekoe	4	//
La Paloemoeng	3	//
La Kamba	4	//
La Saroe	3	//
Haparoe	3	//
Kaloembang	2	//
La Kararoe	4	//
Aoe Jawa	5	//
Paraij Karokoe	5	//
Kamboe Kéla	3	//
Paraij Oentoe	4	//
Verder in de tuinen hier en daar nog verspreid	± 25	//
Totaal	95	huizen.

De hoofd-negorij, omgeven door een steenen muur van een mans hoogte bij eene dikte van niet minder dan $3^1/_2$ voet, is gelegen op een berg, welks hoogte boven de oppervlakte der zee waarschijnlijk 350 voeten zal zijn, en is gemakkelijker te voet dan te paard te bereiken.

De overige kampongs liggen meerendeels in de nabijheid van en aan den oever der vrij breede rivier van Kapoendoe.

Tuinen worden hier niet gezien; zij liggen op verren afstand, omdat de bodem in de nabijheid der kampongs en der rivier nog al steenachtig is.

Dat neemt echter niet weg, dat Kapoendoe eene prachtige en nog al uitgestrekte vlakte bezit, met vele lontar boomen begroeid, welks bodem er zeer vruchtbaar uitziet, doch jammer genoeg, naar wat ik er van zag, behalve tot het doen grazen van paarden en karbouwen, onbenut wordt gelaten.

De Radja heet Oemboe Soeki Landoe Djama; hij stamt af van echt vorstelijk bloed en wordt als een voorname Meramba bokoel beschouwd.

Hij ontving van het Gouvernement vlag en stok en mag heeten nog al Gouvernements gezind te zijn; althans de geest van dien Radja jegens het bestuur laat niets te wenschen over.

Gehuwd met eene princes van Kambéra, is hij dus de zwager van den vorst van Taaimanoe, welken hij dikwijls bezoekt, als wanneer hij zelden in gebreke blijft ook den kontroleur eene visite te brengen, dien hij ama (vader) noemt.

Hij heeft zich jegens de ambtenaren immer welwillend en vriendschappelijk

gedragen en is, na den vorst van Taaimanoe, degene, met wien tot dus verre de ambtenaren het meest in aanraking kwamen.

Oemboe Soeki Landoe Djama is een man van ± 38 jaar. Hij heeft eene lengte van niet veel minder dan 6 voet en een regt mannelijk en aangenaam voorkomen, waarin hij door velen van zijn wordt geëvenaard. Zijne verblijfplaats is bij afwisseling de hoofd-negorij of de kampong Kaloemoe.

SASSAR, ook NAPOE of KADESSA geheeten.

Dit landschap ligt niet ver van Kapoendoe verwijderd.

Wanneer men de Kapoendoe-rivier is gepasseerd en de vlakte, waarover met een paar woorden hier voren is gesproken, nog een 5 tal palen in westelijke rigting heeft doorgereden, dan komt men aan de Kadessa-rivier, welke vrij breed is en waarlangs door het volk van den Radja van Napoe, wiens gebied hier begint, vele tuinen zijn aangelegd.

Westelijk van die rivier wordt het terrein al spoedig berg- en steenachtig en wel zóódanig, dat het gaan, zelfs voor de paarden vermoeijend is en men blijde is aan de westelijke zijde van Tg. Sassar bij Waidé aan het stand gekomen, dat onaangename terrein achter zich te hebben.

Napoe, de kampong, waar de Radja verblijf houdt, ligt op eenige palen van zee en bevat niet meer dan 3 flinke en ruime huizen.

De hoofdkampong, Woeïnga, op een 2 tal palen van Napoe, ligt vermoedelijk tusschen de 300 en 400 voeten boven de zee tegen de helling aan van het ± 600 voet hooge voorgebergte van Tg. Sassar.

Die kampong telt 22 huizen en kan met de 3 huizen te Napoe en die, welke in de tuinen hier en daar liggen verspreid, gezamelijk een getal van 50 huizen niet te bovengaande, als de geheele negorij van Napoe, Kadessa of Sassar worden beschouwd.

Door het steenachtige van den bodem zijn de tuinen op groote afstanden gelegen. Toch ontbreekt het niet aan goed gras voor de paarden en is het hier, waar de schoonste paarden van Soemba worden gezien.

Napoe kan worden beschouwd als de bakermat van de volbloed sandelwooters.

De Radja, Oemboe Wiendi geheeten, die, alhoewel nog niet oud, zich toch zwak gevoelt, heeft langzamerhand het bestuur overgelaten aan zijnen zoon, Oemboe Daij Koedoe, een flink en forsch man, die mij gul en vriendelijk onthaalde en zijne goede gezindheid jegens ons duidelijk deed uitkomen. Hij is de zwager van den Radja van Bata Kapédoe en wordt, alhoewel zijn rijk niet groot is, toch gerangschikt onder de Meramba's bokoel, dus onder de personen van vorstelijke afkomst. Hij is in het bezit van stok en vlag, hem door het Gouvernement geschonken.

Napoe kan van Kapoendoe verwijderd liggen ± 9 paal.

PALMÉDO.

Van Napoe naar Palmédo loopt de weg gedurende een paar uren over bergachtig terrein in N. W. rigting tot aan het strand bij Waidé in de nabijheid der rivier van dien naam.

Van daar het strand volgende, verlaat men dat na een uur rijdens weder om bergen te beklimmen en, na aldus nog een paar palen te hebben afgelegd, bevindt men zich te Palmédo.

Waidé, hiervoren genoemd, ook Wendé geheeten, is geene negorij, maar de naam der rivier en van de plaats, in de nabijheid waarvan dikwijls schepen ankeren om paarden te koopen.

De schepen liggen daar zeer goed en het volk van Kapoendoe, Napoe, Palmédo, Memboro en uit het binnenland brengen aldaar hunne paarden ter verkoop.

Palmédo ligt, wat de afstand betreft, misschien niet verder dan 9 paal van Napoe. De gesteldheid van den grond maakt echter een rijden van minstens 4 uren noodig.

Het land van Palmédo bevat de navolgende kampongs, als:

Léna ook Lénan, hoofd-kampong	met 21	huizen.
Waroe Djawa	" 4	"
Laba Koekies	" 12	"
Paraij Kalaanga	" 6	"
Giltas	" 14	"
Paraij Kabéroe	" 6	"
Paraij Engaanga	" 6	"
Boenoe Seroe	" 3	"
Hier en daar verspreid liggende	22	"
Totaal	94	huizen.

Oemboe Lomoe, een afstammeling van den vroegeren Radja, zou thans regtens te Palmédo moeten regeren.

Hij is echter door aanhuwelijking geparenteerd aan den Radja van Kapoendoe, bij wien hij reeds sedert een aantal jaren woont, waardoor hij te Kapoendoe niet weinig gezag uitoefent. Hij is de vertrouweling van dien vorst.

Van Palmédo neemt hij geen notitie; hij komt er nooit en heeft er dan ook volstrekt geen gezag.

Het bestuur over dat rijk is thans in handen van den radja tanah, Oemboe Diké Serimadjaanga, en van Landoekoerang, deze laatste ook bekend onder den naam van Djoeroebasa, omdat hij afstamt van een vroegeren tolk van den Radja.

De eerste heeft gezag door zijne geboorte en de ander door zijnen invloed, hoofdzakelijk verkregen door kracht of magt van slaven.

Zij zijn met elkaâr bevriend en regelen de zaken te zamen op voor beiden bevredigende wijze.

Zoowel Oemboe Diké als Landoekoerang (de laatste begint reeds oud te worden) zijn beiden vriendelijk en hulpvaardig; althans ik had alle reden om over hunne ontvangst tevreden te zijn.

De zoogenaamde hoofd-negorij Léna, gelegen op eene hoogte van ± 300 voet, kan vermoedelijk $^3/_4$ uur gaans van het strand verwijderd zijn.

Westelijk van die negorij stroomt ook langs de andere kampongs de rivier van Palmédo, aan wier oevers de tuinen zijn aangelegd.

Vóór Palmédo kunnen groote schepen in de Oostmousen ten anker komen en liggen daar, vermeen ik, beter dan op eenige andere, meer westelijk gelegen plaats.

Vreemdelingen, Palmédo bezoekende, komen bij Landoekoerang beter dan bij iemand anders teregt, omdat hij en zijne zoons de eenige zijn, die een weinig Maleisch spreken.

Men vindt hem in kampong Warroe Djawa of in de hoofd-kampong Léna.

MEMBORO.

Het huis van Djoeroebasa in kampong Warroe Djawa voor eene reis naar Memboro verlatende, treft men eerst een weg aan door eene boschachtige streek, alwaar de jagtliefhebber door het schieten van pergams, welke bij menigte in de hooge boomen worden gezien, ruimschoots gelegenheid heeft aan zijne jagtlust te voldoen.

Na een paar palen te hebben afgelegd bereikt men het strand.

Alsdan heeft men westelijk zijnen weg langs de zeekant nog een 3 tal palen te volgen en verlaat het strand om in Z. W. rigting voort te gaan over een berg- en steenachtig terrein, totdat men een 4 tal uren na dien plotseling afdaalt in eene schoone vlakte.

Is het rijden van 13 à 14 palen over een naakt en steenachtig terrein, in de brandende zon, vooral in de laatste dagen van Julij, als wanneer alles een droog en verschroeid aanzien heeft, ver van aangenaam, het wordt vergoed door de wezenlijk schoone vallei, welke men alsnu vóór zich heeft.

Staande op eene hoogte van 250 à 300 vt, heeft men het gezigt op een prachtig, vlak terrein, waarvan de vruchtbaarheid al dadelijk in't oog valt en waar honderde karbouwen en paarden grazen. Het is de vlakte van Memboro, aan de westzijde waarvan de rivier van dien naam stroomt en langs welke rivier de verschillende negorijen zijn gelegen, behoorende tot het landschap of rijk van Memboro.

De afstand van Palmédo tot aan deze rivier wordt door mij geschat op 18 à 19 paal.

Behalve de rivier van Palmédo worden geene andere gepasseerd.

Ik zag, wel is waar, eene kleine rivier, de Péré geheeten, doch deze is in de oost mouson van weinig beteekenis. Zij heeft alsdan niet voldoende water om in zee uit te loopen.

De rivier van Memboro, welke haren oorsprong heeft in het gebergte van Anakala, is nog al belangrijk en na die van Kambéra waarschijnlijk de grootste op Soemba.

Voor kruisbooten, kotters, en vaartuigen van geen grooteren diepgang dan eerstgenoemde is zij een 4 tal palen landwaarts in bevaarbaar.

Hare monding echter is zeer verzand, waardoor en door de golven vóór de monding het binnenkomen soms moeijelijk is, althans oppassen vereischt. Groote schepen kunnen in de oost mousen voor den mond, doch niet te digt bij, ankeren in 12 tot 20 vadem diep water.

In deze rivier komen dikwijls praauwen van Endeh, Bima, Sumbawa en Pidjoe om met het volk van Memboro en van het binnenland aldaar handel te drijven en slaven weg te halen, wat daar nog tot de meest gewone zaken behoort.

De plaats, waar de handelspraauwen in die rivier ten anker komen, heet Poti en is een paar palen van zee verwijderd.

Poti maakt, als het ware, de grensscheiding uit van de vlakte van Memboro.

Hier is men in de nabijheid van vijf verschillende negorijen, elk, wel is waar, met een op zich zelf staand hoofd, doch allen behoorende tot het rijk van Memboro, als:

Memboro bokoel (Groot-Memboro) ook Menoea Kalala of Barabadja geheeten	met	114 huizen.
Tana Kadoengoer	"	29 "
Paleendi	"	33 "
Kotta	"	19 "
Sangmatta	"	46 "
Verder liggen nog afzonderlijk, welke tot die negorijen behooren	±	109 "
Zoodat het geheel bestaat uit	±	350 huizen.

De beide eerstgenoemde negorijen zijn gelegen op hoogten, westelijk van de rivier en aan den zoom der hiervoren genoemde vallei of vlakte.

Ten oosten der rivier en in de vlakte liggen de overige drie negorijen, Paleendi en Kotta, op een kanonschot afstand van Poti, doch alle in een omtrek van niet meer dan 3/4 uur van elkaar verwijderd.

De meer genoemde vlakte doet hier en daar nog zien, dat zij in vroegere jaren heeft gediend voor rijstkultuur. Ook aan de andere zijde der rivier, bij Poti en verder op, is daartoe ruimschoots gelegenheid. Thans ziet men er echter

niets dan paarden, geiten en honderde karbouwen grazen. Slechts hier en daar wordt aan den oever een onbeduidend tuintje aangetroffen. De grootere tuinen zijn ver afgelegen.

Padi wordt weinig, doch djagong, katjang tanah en obi veel verbouwd.

Aan djagong was in het laatst van Julij geen gebrek. Men verkocht 150 stuks voor één boslemmer mes. Klappers, sirih, pinang, pisang, nangka en vele andere boomen zijn daar bij menigte. Gebrek aan eten heeft het volk niet.

Mogten zij ook al te veel aan de Endenezen hebben verkocht, dan zijn Anakala, Parewatana en Laura de graan- of padi-schuren voor Memboro.

De vrouwen maken veel werk van het bakken van eene zeer goede soort aardewerk, als potten, pannen enz., welke aan vreemdelingen zeer goedkoop worden verkocht.

Memboro komt mij voor niet rijk te zijn aan paarden. Ze zijn daarbij kleiner dan elders en ook van minder gehalte.

Voor last- of pikol-paard om padi uit het gebergte te halen doen velen dienst, waartoe zij zich goed eigenen; waarschijnlijk zijn ze ook beter dan andere paarden op Soemba geschikt voor trekpaard, omdat ze makker zijn.

De landtaal is geheel verschillend van die, welke op de overige plaatsen, oostelijk van Memboro gelegen, wordt gesproken.

Enkele Soembanezen verstaan een weinig Maleisch, doch er zijn vele, die goed Endeneesch spreken, het laatste ten gevolge van de omstandigheid, dat vele Endenezen zich daar met der woon gevestigd en door huwelijken met het volk van Memboro vermengd hebben.

De kleederdragt, gelijk aan die van Kambéra, is minder gekunsteld of, beter gezegd, armoediger.

Het gewapend zijn, vooral met de lans, geschiedt alleen bij het doen eener groote reis en niet, gelijk elders oostelijk van Memboro, alwaar het zeldzaam is buiten 's huis een niet gewapenden Soembanees te zien.

In het wonen der Radja's is geen verschil met het wonen van den minderen man; de huizen te Memboro zijn van dien aard, dat ik niet geloof, dat op geheel Soemba ellendiger huizen worden aangetroffen.

De indruk, dien de vreemdeling bij een bezoek van Radja's en volk krijgt, is, dat luiheid en armoede hunnen hoofd-zetel daar hebben opgeslagen; en toch wordt beweerd, dat nergens op Soemba grooter schat of meer rijkdom aan goudwerken is dan bij de Radja's van Memboro.

Gelijk hiervoren gezegd is, hebben elk der vijf negorijen een op zich zelf staand hoofd. De Radja van Barabadja (groot Memboro), Oemboe Dalla geheeten, is echter Radja Tanah van het geheele rijk. Zijn negorij is daarbij verre weg de grootste van alle en hij in allen deele de voornaamste persoon, zoodat men reeds van ouds her in gewigtige zaken van algemeen belang hem beschouwde als het oppergezag te hebben.

De vlag en stok, door het Gouvernement aan Memboro geschonken, zijn echter niet in handen van hem, doch in die van een minder hoofd, hetgeen hoogstwaarschijnlijk aan een misverstand moet worden toegeschreven.

Het zeggen daaromtrent is, dat, toen eenige jaren gelegen (in 1860?) door den Resident van Timor contracten met de Radja's werden gesloten, wel alle hoofden van Memboro te Palmédo zijn opgekomen, maar, toen de stokken en vlaggen zouden worden uitgereikt, de Radja van Memboro bokoel (waarschijnlijk uit vrees) niet aanwezig was, ten gevolge waarvan de stok met zilveren knop en vlag zijn gegeven aan Oemboe Raandja, Radja van Paleendi.

Nu zijn, wel is waar, al die hoofden door huwelijken na aan elkaâr verwant, doch zulks neemt niet weg, dat het bezit van vlag en stok door den Radja van Paleendi, die daardoor wordt beschouwd het regt te hebben om van de vaartuigen eenige opbrengsten te heffen, hem zeer wordt misgund door dien van groot Memboro, welken laatsten ik *dzarom* door het geven van meêr geschenken deed zien, dat ik hem, Oemboe Dalla, als den voornaamste van allen beschouwde, gelijk hij dan ook in der daad is.

De Radja van Paleendi, Oemboe Raandja, is met de door hem ontvangen onderscheiding (vlag en stok) zóó ingenomen, dat hij zich anak kompeni noemt, en zulks toonde door gewillig en behulpzaam te zijn en mij een groot eind van de reis te vergezellen.

Men stelle zich van het gezag dezer hoofden over het volk niet veel voor.

Wat zij als sterkeren aan dat volk kunnen en, als het in hun kraam te pas komt, ook wel zullen doen, is eene andere zaak; doch overigens is hun gezag al vrij luttel.

Het rijk van Memboro kan niet geacht worden een Meramba bokoel te hebben in den zin, zoo als de vorst van Taaimanoe, van Kambéra, Soedoe en nog eenige andere zijn.

Te Memboro is het vrij levendig, hetgeen reden geeft om aan te nemen, dat het nog al bevolkt is.

Mogt het met der tijd op Soemba tot eene uitbreiding van personeel komen, dan zou mijns erachtens o. a. ook Memboro eene plaats zijn, gewigtig genoeg om er een ambtenaar of beambte te doen verblijf houden, zoo om het land zelf en om de ligging van de plaats, alsook om den slavenhandel, welke aldaar nog gedreven wordt, en tot bescherming van het volk tegen de verdrukking, welke zij van de Endenesche schavuiten hebben te lijden.

KETÉWÉ OF LAURA.

26 palen kan de afstand zijn, gelegen tusschen Memboro en Laura.

Wanneer men de hoofd-negorij van Memboro (Menoea Kalala) verlaat, heeft men $^3/_4$ uur noodig om het strand te bereiken; dan gaat men langs den zeekant naar het westen, passeert na $1^1/_2$ uur rijden de rivier Waai Wasei

en 1 uur verder de rivier Kareendi, afkomstig uit het gebergte Anakala en Tanariwoe.

Alsnu verlaat men het strand en gaat eerst in Z. W. en dan weder in westelijke rigting voort over een uitgestrekt grasveld.

Slechts van tijd tot tijd ontmoet men eene steenachtige plek, doch over het algemeen gaat de weg over een vruchtbaren bodem, begroeid met prachtig groen gras, dat in de maand Augustus elders, althans te Kambèra, niet wordt gezien.

Na $2^1/_2$ à 3 uur rijden steekt men de Ketéwé-rivier over en komt aan de op een heuvel gelegen kampong Ketéwé.

Die kampong, welke bestaat uit 6 groote en goede huizen, is de tuinkampong van den Radja van Laura of Ketéwé.

Langs die kampong stroomt de zoo even vermelde rivier, welke zich in zee ontlast.

Deze rivier ontspringt uit het gebergte van Wajéwa, wordt gevoed door eenige bronnen in het land van Ketéwé en haar water dienstbaar gemaakt aan het kultiveren van padi op sawa's.

De zoo even genoemde kampong verlatende, gaat men in Z. W. rigting weder voort over een onafzienbaar vlak terrein, waarvan de schoone en vruchtbare bodem, voor vele kultures geschikt, bij goede bewerking rijke resultaten belooft.

Laura, de hoofd-negorij van het rijk van dien naam, is ± 2 uren gaans van de hier voren genoemde, aan de rivier gelegen kampong Ketéwé en even ver van zee.

Behalve een legio kleine kampongs in dit landschap met 8 à 10, en negorijen met 40 en meer huizen, telde ik in de hoofd-negorij, welke op een steenachtigen berg ligt, 302 huizen, vrij regelmatig naast en over elkander gebouwd, met graven in het midden, de laatsten gedekt met mooije, platte, vierkante steenen, waaronder van énorme grootte.

Het rijk van Laura bevat minstens 600 huizen, welk aantal voor Soemba groot mag heeten.

Ook hier wordt weder eene taal gesproken, die geheel en al verschilt met die van Memboro en de andere, meer oostelijke talen.

Het bestuur is in handen van de broeders, Oemboe Koondi en Oemboe Mitiboro, die beiden in de kracht van hun leven zijn en zeer goed Maleisch en Endeneesch spreken.

De eerste is een 4 tal jaren geleden met een Arabier naar Grissee vertrokken, heeft Soerabaija, Samarang en Batavia bezocht, is gedurende een jaar op Java gebleven en staat daardoor in beschaving en manieren boven al de Radja's op Soemba.

Djagong wordt weinig, doch padi op sawa's in overvloed gekultiveerd.

De ploeg is niet in gebruik. Nadat de grond is onder water gezet, wordt eene massa karbouwen er door heen gejaagd, op die wijze losgemaakt, omgewoeld en van onkruid gezuiverd.

De aanplant geschiedt overigens op de wijze als op Java.

Rijst en niet djagong is daar het hoofdvoedsel, en wordt door de Endenezen in groote kwantiteit uitgevoerd; ook door het volk van Memboro wordt veel gekocht.

Voor één parang of één span met de hand dik koperdraad bekomt men een zak ($^1/_2$ pikol) padi.

Het koper is te Laura zeer gewild en dient tot het vervaardigen van zware arm- en voetbanden.

Ook nu weder stond de een 6 tal weken geleden geplante padi zeer gunstig.

Het gezigt op die overheerlijk groene padivelden, vooral in dezen droogen tijd (Augustus), was verrassend, althans op Soemba.

Alle huizen zijn hoog van den grond, ruim, groot en goed, beter dan die, welke ik elders op Soemba zag. Vloer en omwanding zijn van bamboe, waaraan Laura rijk is.

Voor padi en djagong zijn afzonderlijke tuinhuisjes.

Karbouwen worden hier bij honderden gezien; zij zijn, evenals op Java, mak en worden als last-dieren gebezigd; men ziet ze door kinderen berijden.

Duidelijk is zigtbaar, dat hier eene zekere, Soembanesche welvaart heerscht. Het gejoel der vele kinderen en de drukte der vrouwen bij het water halen geeft iets levendigs. Men waant zich hier, als het ware, in het binnenland van Java verplaatst.

De klapperboom teelt weelderig en wordt in overvloed en met vruchten beladen gezien.

Ook andere boomen van verschillende soorten zijn hier bij menigte en geven aan den jagtliefhebber gelegenheid om pergams en andere vogels naar hartelust te schieten.

De Ketéwéërs weten voor den rijstbouw van het water meesterlijk te profiteren en het naar hooger gelegen plaatsen goed te leiden.

De Adsistent Resident, later Gouverneur van Celebes, Bakkers, die in zijn rapport over Soemba aan de Regering over de schoonheid en vruchtbaarheid van dat eiland een allergunstigst oordeel velde, zou bij een bezoek aan Laura zeer zeker zeggen, dat dit landschap alles overtreft, wat hij op Soemba zag.

Ook ik zou daartoe bijna genegen zijn, ware het niet, dat ik terug werd gehouden door het schoone land van Kadoembo met zijne prachtige vlakte, vooral door het aldaar meer landwaarts in gelegen gedeelte, en door hetgeen ik zag op eene reis door het midden van het eiland, tot aan de zuidkust, - doch helaas! het ontbreekt op Soemba aan volk, zoo als de Ketéwéërs.

De mannen aldaar baden zich in de kleine vijvers aan de bronnen ongegeneerd naakt; en van welk volk elders op Soemba kan dat worden gezegd?

Het land van Laura is sterk bevolkt, wat volgens mededeeling met het geheele westelijke gedeelte van het eiland het geval moet zijn.

Volgens de beide Radja's van Laura en ook volgens anderen zou Kodi grooter en volkrijker zijn dan Laura.

Lamboja idem.
Wanoekaka idem.
Lauli idem.
Tanah Mariengi, idem.
Tanah Riwoe idem.

Anakala zoude zelfs zes- en het rijk van Wajéwa minstens tienmaal de volkrijkheid van Laura bevatten. Ook zou op meer plaatsen aan de westzijde veel werk van de rijstkultuur worden gemaakt.

Hoe gaarne ik ook zou voortgegaan zijn tot aan de negorij Kodi, gelegen aan de westkust van het eiland, en hoezeer ik verlangde om het binnenland aldaar te bezoeken, moest ik toch daarvan afzien, omdat onze paarden gedrukt, mager en vermoeid waren en vooral voor de terugreis naar Kabaniroe dienden gespaard te blijven.

Paarden in leen of huur te krijgen gaat niet gemakkelijk, al is men ook op Soemba in het land der paarden. Gehechtheid aan zijn paard en wantrouwen in den vreemdeling doen den Soembanees er niet of althans noode toe overgaan zijn paard af te staan.

Ik zou den Radja hebben kunnen dwingen mij te helpen en hoogst waarschijnlijk geslaagd zijn, doch dwang is niet het middel om vertrouwen te verwerven en voor ambtenaren vooralsnog niet de weg, welken zij op Soemba moeten inslaan, vooral niet op ver afgelegen plaatsen, waar het volk van het Gouvernement of van ambtenaren nog weinig heeft gehoord en niets gezien.

Om die reden en ook wegens gebrek aan genoegzame geschenken (op Soemba bij het doen van reizen zoo onontbeerlijk) moest ik van mijn verlangen om de reis verder uit te strekken voor ditmaal afzien; wat mij te meer hinderde, omdat ik zoo gaarne het binnenland aldaar (Anakala) had willen bezoeken, alwaar volgens geruchten een groot zoet-water-meer zou zijn, en welk landschap den naam heeft van het schoonste en vruchtbaarste gedeelte van Soemba uit te maken.

Wij hopen echter later op die reis terug te komen.

Alhoewel ik over de ankerplaats vóór de Ketéwé-rivier met zekerheid niets durf zeggen, zoo geloof ik toch, dat zij niet veel minder is dan die voor Memboro en dat in de Oostmousoń groote schepen op ± 20 vadem diepte aldaar kunnen ankeren.

Volgens Oemboe Koondi, den Radja van Laura, zou van tijd tot tijd daar wel eens een schip komen om paarden te koopen.

Wij keeren dus naar Kabaniroe terug om van daar uit een paar plaatsen te bezoeken, welke oostelijk van Kambéra zijn gelegen.

SOEDOE.

De Kambéra-rivier is bij hoog water niet, en bij laag water slechts op twee plaatsen te paard te doorwaden, n. l. bij Kabaniroe en bij Tandoelangaloengoer; andere oversteken zijn te ver af.

In de westmouson is zij dikwijls niet te passeren. Wanneer men te Kabaniroe, — daar, waar de Kontroleur woont, — de rivier oversteekt en in oostelijke rigting gedurende een groot half uur goed doorrijdt, bereikt men de rivier van Palamandjéli en een paar paal verder de kampong Kawañgoe.

Vorengenoemde rivier, welke met uitzondering van springvloed of bandjir ten allen tijde is te doorwaden, ontspringt in de nabijheid der negorij Waai Embidi en ontlast zich aan of in den mond der Kambera-rivier. Bevaarbaar is zij niet, doch kleine praauwen kunnen in de monding komen.

Van de Kambéra-rivier tot aan Kawañgoe, — eene schoone en onafzienbare uitgestrektheid, begroeid met vele lontarboomen, — wordt de vruchtbare bodem onbenut gelaten.

Men gevoelt zich aan die zijde der rivier niet meer veilig, want te Kawañgoe woont (zooals de Soembanees zegt) „de Meramba kaborang" (Radja brani.)

Niet ver van Kawañgoe zijn nog de overblijfselen van een steenen muur, overblijfsel van de groote negorij Soedoe, welke een 40 tal jaren geleden ten gevolge van oorlogen en verwoesting is verlaten.

Het volk, genoodzaakt naar het gebergte te vlugten, vestigde zich later in de nabijheid van Tidas, Z. W. gedeelte van het eiland.

Een 8 tal jaren geleden hield de radja uit de berg-negorij Leewa pakoe te Lawanapoe (Kambéra) verblijf, van waar hij werd verdreven door den vorst van Bata Kapédoe met behulp van den Arabier Sjarif. Hij vestigde zich toen in de buurt van het vroegere Soedoe, waarheen hij werd gevolgd door volk uit Leewa pakoe en Kambéra, ten gevolge waarvan de nieuw gestichte negorij Kawañgoe, met de omliggende kampongs, langzamerhand weder den naam van Soedoe heeft gekregen.

Te Karañgoe, de hoofd-kampong, woont de vorstelijke familie. De Radja, Oemboe Diké, vreest zijnen broeder, Oemboe Toengoe, dusdanig, dat hij hem toelaat, zich al het gezag aan te matigen en daarbij zeer roofzuchtig, willekeurig en zelfs wreed te werk te gaan.

De namen der kampongs, tot het tegenwoordige rijk van Soedoe, ook Kawañgoe geheeten, behoorende, zijn:

Kawañgoe, hoofdkampong .	met	48 huizen.
Paraij Kloka.	„	7 „
Per transportere		**55 huizen.**

Per transport.		55	huizen.
Praij Kamaroe	"	15	"
La Koomboe	"	5	"
Koomboe Kajoonga . . .	"	5	"
Samba Kawoendoet . . .	"	8	"
La Kalisi	"	7	"
Paraij Pasiengi	"	8	"
Paloemoe	"	4	"
Paleendi	"	6	"
Kottah djoeroe	"	2	"
Kambota tanah	"	5	"
Lai Paré	"	2	"
Kili batoe	"	4	"
La Lambong	"	9	"
Verspreid	"	17	"
Totaal . .		152	huizen.

De meeste dezer kampongs liggen aan de Palamandjéli-rivier, sommige 100 à 120 vt. hoog.

Het bergachtig gedeelte, waarop Paraij Kloka ligt, bestaat uit kalkgrond, waarvan de steenen dienen tot vormen voor de koperen bellen, welke de Soembanezen zoo gaarne onder de keelholte van hun paard hangen.

Ofschoon niet voldoende, zoo wordt toch een tamelijk gebruik van den grond voor tuinen gemaakt.

Velen hunner hebben daarbij ook nog tuinen op verren afstand, sommigen zelfs uren ver van de kampong tegen berghellingen aangelegd, alwaar zij minder moeite hebben met alang-alang en gras.

Oemboe Toengoe zelf profiteert van de sawavelden te Kadoembo. Deze Radja, die bij afwisseling te Kawañgoe, Kadoembo en in het gebergte te Leewa pakoë verblijf houdt, wordt genoemd:

Meramba Leewa, ook
Meramba Kawañgoe (Soedoe) of
Meramba Kaborang (Radja brani.)

Hij is de zwager van de Radja's van Taaimanoe, Melolo en Kapoendoe.

Niet alleen met hen, doch ook met die van Bata Kapédoe en met nog vele andere negorijen leeft hij door zijne roofzucht in vijandschap; ook met Sjarif was hij vroeger onwel, wat echter is bijgelegd, zoodat deze twee thans boezemvrienden zijn.

Hij wordt over het algemeen zeer gevreesd en gehaat; en het is waarschijnlijk toe te schrijven aan hunne verwantschap met hem, dat zijne vijanden er nog niet toe zijn overgegaan om met vereende krachten hem ten onder te

brengen; naarbij nog komt gebrek aan eenheid en lafhartige vrees, het laatste vooral eene reden om een openlijken aanval op dien „Meramba Kaborang" niet te durven wagen zonder hulp van Endé of Savoenezen.

Hij is valsch, kwaadaardig, koppig in den hoogsten graad en bloeddorstig.

Het aantal menschen, welke hij uit wraak of om zich met hunne goederen te verrijken heeft laten ombrengen, is belangrijk; menigen moord heeft hij met eigen hand bedreven.

Behalve zijn eenigen vriend Sjarif wantrouwt hij elkeen; en de grondtrek van zijn karakter is lafhartigheid.

Jegens den resident Coorengel toonde hij zijne koppigheid door te weigeren aan de oproeping gevolg te geven; hij is dan ook gewoon te zeggen, dat hij alleen de Radja is van Soemba en al de overige slaven zijn van den resident, met wien hij niets wil te maken hebben.

Het laatste was ook het geval met de op Soemba geplaatste ambtenaren, aan wie hij brutaal weg weigerde een bezoek te brengen en tegen over welke hij eene alles behalve vriendschappelijke houding gewoon was aan te nemen; waartoe de hem opgelegde paarden-boete aanleiding had gegeven. Die ambtenaren verkeerden hierdoor in eene tamelijk valsche en ver van aangename positie, hetgeen is te begrijpen, wanneer men weet, dat die vorst (welke te lafhartig is om openlijk een vijandelijken aanval te wagen) zich meermalen in vijandigen zin over het Gouvernement uitliet en te beschouwen is als een man, die als sluipmoordenaar tot het doen van veel kwaad in staat is.

Genoeg, door onze handelingen tegenover andere Radja's en jegens het volk, zoowel van Kawañgoe, als van andere negorijen; door veel geduld, en door eenige bijkomende zaken, waarover hier de plaats niet is om uit te wijden, is de koppige Oemboe Toengoe in zoo verre overwonnen, dat hij in den laatsten tijd meermalen in vriendschappelijken zin bij den kontroleur bezoeken heeft gebragt.

De ankerplaats vóór Soedoe is zeer goed. Meermalen komen daar groote schepen op 15 à 16 vadem diepte ten anker om paarden te koopen, wanneer aan het strand aldaar een huisje en stal gebouwd worden op dezelfde wijze als te Waaingapoe, gelijk vroeger is vermeld.

De omstandigheid echter, dat de Radja van Soedoe, in navolging van Sjarif, de handelaren wil dwingen, behalve ± *f* 100 voor ankerage geld, nog *f* 3:- voor ieder paard, dat wordt uitgevoerd, op te brengen, doet conflicten ontstaan, welke de handelaren huiverig maakt terug te komen.

KADOEMBO.

Van Kawañgoe in oostelijke rigting gaande, komt men na iets meer dan een paal te hebben gereden aan de Soedoe-rivier, op wier bevaarbaarheid is toe te passen wat van de Palamandjéli is gezegd.

Aan den oever ziet men eenige huizen, bewoond door slaven van den Radja,

belast met het toezigt over zijne karbouwen en paarden, welke hij hier en verder op laat weiden.

Alsnu loopt het terrein een weinig hooger op en wordt kaal en steenachtig.

Na ruim 3 uren rijden komt men aan de vlakte van Kadoembo.

De weg van de Soedoe-rivier af is, wel is waar, weinig golvend en over het algemeen vlak; ook vinden de paarden er meer dan voldoend voedsel, doch zulks neemt niet weg, dat dit land in het drooge jaargetij er vrij dor uitziet.

Behalve een klein boschje, Papoe genaamd, in de nabijheid waarvan men nog een ringmuur ziet, overblijfselen van eene vroegere negorij, en in dat boschje zelf een kleine wel, den reiziger voldoende water gevende om zijne dorst te lesschen, ontmoet men gedurende dat traject niets dan van tijd tot tijd een troep grazende paarden (eigendom van den Radja van Soedoe), terwijl men hier en daar een alleen staanden boom aantreft.

Ten noorden ziet men op een verren afstand de zee.

Aan het strand is hier en daar moeras en boschachtig; op vele plaatsen staan zelfs zeer groote boomen, waaronder ook de bébak boom.

Bij Tg. Batoe Ata o. a. is een tamelijk uitgestrekt terrein met hout begroeid, waaronder geschikt voor masten. De beste sparren worden van daar en van Kadoembo gehaald. Van al dat hout is echter op reis naar Kadoembo niets te zien wegens te groote afstand van de zee.

In de vlakte van Kadoembo gekomen, is het wezenlijk treffend, hoe gunstig de bodem afsteekt bij het zoo even verlaten, ietwat hooger gelegen terrein.

Men is alsnu daar, waar de grond vlak is zonder golving; waar het gras zelfs in den droogsten tijd van het jaar groen, de bodem allervruchtbaarst is; waar duizenden en nogmaals duizenden lontar-boomen staan, en waarvan de uitgestrektheid niet is te overzien.

Die vlakte doorsnijdende, komt men aan de rivier van Kadoembo, welke ontstaat uit den berg Pengadoe en zich in N. W. rigting in zee ontlast. Aan hare monding komen wel eens praauwen, maar zij kunnen die rivier slechts weinig opvaren.

Om van Kabaniroe tot aan den mond dezer rivier te komen zijn $5^1/_2$ à 6 uur te paard rijden en goed aanstappen noodig.

De gewone ankerplaats voor groote schepen is op een kanonschot oostelijk van die rivier op 7, 8, 10 en 12 vadem diepte.

Ook hier slaan de paarden-handelaars aan strand een huisje en stal op, en graven zich een put voor drinkwater.

Ik zag in het laatst van Junij door de equipage der voor Kadoembo liggende bark Kolatan, op niet verder dan 40 passen van 't strand een putgraven, welke op niet meer dan één vadem diepte overheerlijk drinkwater gaf en meer dan voldoende was om de geheele bemanning en al de paarden te drenken en alle leggers en tonnen aan boord te vullen.

Wanneer men van de monding der rivier landwaarts in ± 1 uur rijdt, komt men aan de tuinkampong van Lakipoera, zoon van den gewezen Radja van Kadoembo. Ook de Radja van Soedoe heeft op kleinen afstand van daar eenige huizen en tuinen. Nog zijn er kabisoe's uit Kambéra, die hier tuinen hebben aangelegd. Ook houden eenige Savoenezen daar verblijf.

Van daar een 3 tal palen verder het land in ligt de kampong Rara Mata, welke vroeger eene groote kampong moet geweest zijn, doch nu staan er nog slechts drie huizen, bewoond door de familie van Lakipoera.

Eene reis daarheen is eene wezenlijk genotvolle reis door het frisch groene, dat men overal rondom zich heeft, zelfs in den droogsten tijd van het jaar (September en October).

Men passeert de overblijfselen van eene, in vroegere jaren groote, Savoenesche kampong, ook van eene Endenesche kampong, wier bewoners door de Savoenezen zijn verjaagd. Eindelijk den steenen ringmuur van de hoofd-negorij Kadoembo, gelegen op een berg, aan den voet waarvan de vruchtbare bodem heeft gediend voor padi-aanplant op sawa's.

In die negorij was de vader van Lakipoera Radja.

In de stribbeling tusschen de Savoenezen en Endenezen werd ook hij gewikkeld. Hij verliet met zijn volk Kadoembo, ging diep het land in wonen, stierf en werd door zijnen broeder in de regering opgevolgd.

Lakipoera, te Kadoembo teruggekeerd, heeft daar nu niet veel meer te beteekenen dan een kabisoe bokoel. Hij staat op goeden voet met den roofzuchtigen Radja van Soedoe, welken hij zeer vreest en op wiens paarden en karbouwen (om dien vorst te believen) hij een wakend oog houdt.

Hij zelf is arm; bijna al de paarden en karbouwen aldaar zijn het eigendom van den Radja van Soedoe.

Kadoembo moet thans niet meer worden beschouwd als eene negorij. Het is de plaats bij uitnemendheid voor tuinen en voor de paardenteelt.

Het aantal huizen, hier en daar verspreid, gaat niet boven de 25.

In de west mouson wordt daar padi en twee malen, door enkelen zelfs drie malen, djagong geplant.

De tuinen kunnen onder water worden gezet met behulp van de spruitjes, genaamd Lakanoro, Lamatiri, en Lamaudatang, die hun water in de buurt van Wañgi-aau ontvangen.

De Kadoembo-rivier is omzoomd met tamarinde en andere boomen, waaronder ook de bébak (atap).

Mogt het Gouvernement er ooit toe over gaan op Soemba eene paardenstoeterij in het leven te roepen, dan zou Kadoembo de plaats bij uitnemendheid daarvoor zijn. Want bij overvloed van voedsel voor de paarden, kunnen zij, die het opzigt op die beesten houden, indien zij landbouwers zijn, door het bewerken van den grond zich alles verschaffen, wat, en zelfs meer dan noodig is.

Ook voor eene volkplanting van de, als het ware, van suiker levende Savoenezen en Rottinezen is Kadoembo, zoo rijk aan lontar-boomen, bijzonder aan te bevelen.

BERG-NEGORIJEN. SAMPAREENGOE.

Deze negorij ligt ten Z. W. van en boven Taaimanoe.

Van laatstgenoemde negorij gaat men langs het strand gedurende een uur, nu en dan door het mulle zand, hetgeen op den duur voor de paarden vermoeijend is. Bij de Nangamissie-rivier neemt de weg eene andere rigting.

Deze rivier, niet te verwarren met de rivier van Nangamessi, gelegen tusschen Taaimanoe en Waaingapoe, is, evenals die van Taaimanoe, in de oostmouson droog en heet daarom missi (droog). Beide stroomen zijn dientengevolge door mij niet onder de rivieren opgenomen.

Om reden alleen in den regentijd in die rivieren water gezien wordt, heeft de Radja meermalen karbouwen vleesch aan de Taaimanoe-rivier te eten gegeven, opdat zij voedsel zoude hebben ten einde ook in de oostmouson water te kunnen afvoeren; doch, vermits dat offeren tot dus verre vruchteloos was, heeft hij er in berust. Hij wil het echter nog éénmaal beproeven en is van plan te Kabaniroe vóór de kontroleurswoning een karbouw te doen slagten, wat natuurlijk zal helpen.

Bij de Nangamissi-rivier gaat men links af en bijna dadelijk den berg op, als wanneer men een weg aantreft, die meer dan slecht mag heeten.

De meest begane en, zooals ik moet aannemen, ook de kortste weg naar Sampareeñgoe is een voetpad met hier en daar vastliggende groote steenen, welke als bezaaid zijn met ontelbare, scherpe, kantelige en losliggende kleine steenen. Het klimmen wordt niet alleen moeijelijk, maar men moet ook de paarden goed in de hand houden om niet te storten. Aangenaam mag die togt niet heeten. Boomen worden schaars gezien. Het gras groeit tusschen, ja ik mag wel zeggen, op de steenen welig genoeg.

Op zekere hoogte heeft men een zeegezigt, dat nog al schoon is. De praauwen in zee schijnen alsdan speelgoed.

Eindelijk komt men op eene vlakte, welke vrij uitgestrekt is, doch voor het grootste gedeelte uit steengrond bestaat; boomen of planten worden er niet veel gezien. Vermoedelijk ligt die vlakte ± 650 voet boven de zee.

Sampareeñgoe ligt aan een der uiteinden van de vlakte, juist dáár, waar diepe valleijen de vlakte met steile wanden begrenzen.

Door die wanden is de hoofd-negorij tegen een inl. vijand nog al versterkt, terwijl daar, waar de natuur te kort schoot of niet behulpzaam was, een muur van los op elkaar gestapelde groote steenen, ter hoogte van meer dan eene manslengte bij eene dikte van ± 4 voet, de versterking voltooit.

Aan dien muur is eene geschiedenis verbonden, omtrent welke ik echter

niet meer kan zeggen, dan dat de Radja van Larentoeka (oost-Flores) den muur zou hebben gebouwd.

In de hoofd-negorij staan 28 groote en ruim gebouwde huizen onregelmatig door elkaar. Achter het huis van den Radja bevinden zich de graven, waarvan slechts dat van den grootvader van den tegenwoordigen vorst door zijne bijzondere grootte en door een weinig metselwerk, dat Endenezen daaraan hebben gemetseld, de aandacht verwekt.

In de negorij zijn een 25 tal klapper, een tamarinde en eenige waroe-boomen.

Buiten de hoofdkampong liggen op verre afstanden ± 70 huizen verspreid.

In de valleijen aan den voet des bergs zijn eenige djagong-tuinen, terwijl op grooten afstand van de negorij, waar een broeder van den Radja woont, nog eenige groote tuinen liggen.

Het drinkwater wordt gehaald uit bronnen, waartoe dalen en klimmen noodig is.

De weinige geschiktheid van den grond voor kultuur doet zoowel den Radja als velen van het volk te Taaimanoe aan het strand wonen.

Die vorst heet Oemboe Gaba, over wien hiervoren onder Taaimanoe reeds is gesproken.

Twee zijner broeders, Oemboe Boekoe en Oemboe Sina wonen te Sampareeñgoe, de eerste in, de andere buiten de negorij

Oemboe Boekoe, het orgaan van den Radja, is met den kontroleur zeer bevriend en komt dikwijls te Kabaniroe.

Het aantal huizen, tot het rijk van Sampareeñgoe behoorende, kan geschat worden op ± 100 en de afstand van de hoofd-negorij tot aan Kabaniroe op 14 à 15 paal.

NDATAR.

Van de reede Waaingapoe of Nangamessi heeft men in W. rigting het gezigt op den tafelberg Ndatar, welke de hoogste top is in den omtrek van Kambéra, maar toch vermoedelijk niet meer dan ± 900 voeten boven de zee ligt, alhoewel die top, van uit zee gezien, hooger schijnt.

De afstand van Kabaniroe tot aan de kampong Ndatar, gelegen op den top des bergs, bedraagt 8 tot 9 paal. Van dien top kan men ten oosten geheel Kambéra overzien, ten N. W. ontwaart men Sampareeñgoe en ten Z. O. ziet men Bata-Kapedoe.

Op den berg Ndatar zijn slechts weinige klapper-boomen, doch andere boomsoorten met duurzaam hout zijn er onderscheidene. De tuinen liggen aan den voet des bergs.

Het geheele rijk van Ndatar bestaat uit:

kampong Ndatar met 8 huizen.

Per transport 8 huizen.

Per transport	8	huizen.
Kampong Latang	10	"
" Waai-rau	6	"
Hier en daar verspreid	11	"
Te zamen	35	huizen.

Alleen de eerste kampong ligt op den top des bergs, terwijl de beide andere aan den voet zijn gelegen, t. w. Latang ten Z. O. en Waai-rau ten zuiden van Ndatar, en wel beneden in een ravijn, alwaar men van den aanplant van pinang-boomen veel werk maakt.

Oemboe Jéwa Kalimanda is de zoogenaamde Meramba van dat landschap; hij is een ana Mendamoe en tevens tijdelijk wd. Radja van Kambéra, zoodat hiervoren reeds met een paar woorden over hem is gesproken.

BATA-KAPÈDOE.

Deze berg-negorij, westelijk van Kambéra gelegen, is van Kabaniroe uit te zien. Men zoude denken haar in een paar uren te kunnen bereiken, doch de vele kronkelingen van het voetpad maken minstens $4^1/_2$ uur rijden goed noodig.

Wanneer men het land van Kambéra en de daartoe behoorende kampong Lasaroe achter zich heeft, wordt de weg berg- en steen-achtig. Vooral is dat het geval in de nabijheid der negorij.

Het moeijelijkste gedeelte van de geheele togt is het beklimmen van den berg, waarop Bata Kapedoe ligt. Onwillekenrig vraagt men zich onder het stijgen af, hoe het mogelijk is, dat men in een land, waar het niet aan goede en vruchtbare plaatsen ontbreekt, de steenachtigste en moeijelijkst bereikbare plek tot verblijfplaats heeft kunnen uitkiezen, waar de vrouwen en meisjes dagelijks eenige malen een half uur dalen en klimmen moeten om drinkwater uit de rivier aan den voet van dien berg te halen.

Geen andere reden kan voor die vreemde keus bestaan hebben dan dat men zich daar veilig gevoelde voor roofzuchtige vijanden.

Men passeert op den weg daarheen:

de rivier Téna Watoe,
" " Waai Lawar,
" " Téna Watoe ten tweede male.
" " Lokoe Lakalisi.

De laatstgenoemde, welke snelvlietend is, moet men op een half uur afstand van Bata Kapédoe oversteken.

Het gebruik wil, dat men aan den oever van dien vliet onder twee schaduwrijke boomen halt houdt en aan een steen offert.

De negorij Bata-Kapédoe ligt boven op het plateau des bergs, op eene hoogte vermoedelijk van 800 vt. boven de zee.

Behalve op een paar plaatsen, waar men, — en dan nog zeer moeijelijk, — die negorij al klimmende kan bereiken, wordt dat plateau bijna aan alle kanten begrensd door diepe valleijen met steile wanden.

Aan die grenzen staande, is het gezigt in den afgrond, dien men vóór zich heeft, duizeling wekkend.

In N. O. rigting heeft men het gezigt op de reede van Waaingapoe. Aan de andere zijde, doch lager ziet men een groep klapperboomen, waar de negorij Djeriek ligt, op het oog niet verder dan een kanonschot.

Bata Kapédoe telt ± 90 huizen, n. l. 35 in en 55 buiten de hoofd-kampong.

De Radja heet Oemboe Daij en wordt als een groot persoon (Meramba bokoel) beschouwd. Hij was vroeger een kwaad heer (Meramba béni) en een gevaarlijk vijand. Voor zeer kleine misgrepen liet hij zijne ondergeschikten om het leven brengen en bovendien nog diegenen, met wier goederen hij zich wilde verrijken, zoodat hij menigen moord op zijn geweten heeft.

Hij kan 46 jaren oud zijn, heeft echter sterk geleefd, is nog zeer zinnelijk en teekent daardoor ouder dan hij is, zoodat van de weleer alom gevreesde Oemboe Daij niet veel meer is overgebleven dan een verwijfd en zinnelijk oud man, een viesen sirih-kaauwer.

Vóór de woning van den Radja staan eenige staken in den grond, op de punten waarvan zeven menschen hoofden zijn gestoken.

Deze hoofden zijn van verslagen vijanden, menschen uit Soedoe.

De Radja van Soedoe en van Bata Kapédoe waren vroeger intieme vrienden, maar die vriendschap is tot zulk eene vijandschap overgeslagen, dat het thans Oemboe Daij's grootste genot zou zijn, indien hij zijn ouden vriend eigenhandig kon vermoorden.

Er waren dan ook gedurende mijn verblijf ten zijnent twee onderwerpen, waarop hij telkens terugkwam, t. w.

1e oorlog met Soedoe, waarbij hij door mij wenschte geholpen te worden, en

2e medicijnen om te kunnen voldoen aan zijn wellust, waartoe hij onvermogend was.

Zijne voornaamste vrouw is eene Melolosche princes. Zij kan iets meer dan 30 jaren oud zijn, ziet er lief uit, en is vrolijk en gastvrij.

Zij heeft echter de onhebbelijkheid van om alles te vragen en hield niet op met als een kind te bedelen, voordat zij in het bezit was van de nieuwe halve guldens, welke uit mijn zak waren gevallen; daarbij geheel en al vergetende de geschenken, welke zij reeds van mij had ontvangen.

Is regtvaardigheid en vriendelijkheid de weg tot het verwerven van vertrouwen op Soemba, toch is dat alleen niet voldoende. Hoofdzakelijk naar hetgeen hij krijgt, beoordeelt de Soembanees, en vooral de Radja, anderen.

Gaandong, de vertrouweling van Oemboe Daij, is een Soembanees, die door het plegen van veel kwaad zich heeft berucht gemaakt en met zijn meester

er steeds op peinst om Soedoe ten onder te brengen. Toen die man mij bezocht, was ik natuurlijk beleefd en vriendelijk jegens hem, doch de zeven hoofden op palen, welke juist vóór mij stonden, maakten, dat ik in hem den eersten Soembanees zag met een echt moordenaars-gezicht, waartoe de blik uit de onaangename, grijskleurige oogen (op Soemba een vreemd verschijnsel) veel bijdroeg.

De tuinen van het volk liggen op grooten afstand van de negorij. Velen hunner hebben zelfs tuinen op Kambéra's grond, waardoor zij zich als burgers van beide negorijen beschouwen en Oemboe Daij, die van oudsher een voornaam vorst heet te zijn, vroeger invloed uitoefende op het volk van Kambéra. Zelfs niet lang geleden had de bevolking van Kambéra nog veel van zijne roof- en moord-zucht te lijden, doch door de plaatsing van ambtenaren durft hij nu niet meer aan hen tornen.

Ik schat den weg van Kabaniroe tot aan Bata Kapédoe op ± 13 paal.

Tot het gebied van den Radja van Bata Kapédoe behoort ook de negorij Kiritana, waarover later een en ander zal worden gezegd.

DJÉRIEK.

Van Bata Kapédoe naar Djériek zijn $2^1/_2$ uur rijden noodig, alhoewel beide negorijen oogenschijnlijk veel digter bij elkaâr zijn gelegen.

Gedurende dit traject is het eene aaneenschakeling van klimmen en dalen over bergen, waaronder enkele van meer dan 150 vt. hoogte.

Aan den voet van den berg Djériek druipt het water in een kom, waaruit het drinkwater door de vrouwen onder een moeijelijk dalen en klimmen van ± een half uur wordt gehaald. Dat water loopt onder en tusschen de steenen door en vormt een klein beekje, Waai Roka geheeten, dat wij op $^1/_2$ uur van dat punt passeerden.

Bij het naderen van het huis van den Radja, Oemboe Dawa Samba ka Wasa, gelegen op den berg in het midden der negorij, zag ik een paar jongelingen en eenige vrouwen de vlugt nemen; praten of schreeuwen hielp niets; zij bleven weg.

Ik ging dus op het geluid van een schreeuwend klein kind het huis binnen, vleide mij naast het kind neêr, gaf het tot speelgoed eenige koralen en wachtte geduldig af, wat komen moest.

Het duurde dan ook niet lang of het huis werd bestormd door vrouwen, gewapend met gevlochten mandjes, beladen met sirih en pinang.

Vier harer boden mij bevende de sirih aan, met de verzekering, dat zij voor den Meramba bara (witte koning) bevreesd waren.

Zij waren de vier vrouwen van den Radja, die met zijn volk op de varkensjagt was en een uur later te huis kwam.

Hij is een man van omstreeks 40 jaren, heeft een ruw en flink voorkomen en iets goedigs in zijn gelaat.

Dat goedige uiterlijk is echter niet veel te vertrouwen, want de bevolking staat als roofzuchtig bekend; en de Radja zal wel gewoon zijn hen vóór te gaan.

Djériek is eene schoone negorij met 28 goede huizen, welke een aangenamen indruk maken.

Ofschoon ook steenachtig, is de grond er toch tamelijk vruchtbaar. Er zijn zeer vele klapper-, pinang-, sirih- en pisang-boomen en vele andere schaduwrijke boomen, in welke laatsten pergams, poeni's en duiven wemelen.

De tabak groeit er welig. Behalve varkens en eene groot soort van geiten ziet men er geen vee. De paarden grazen in de nabijheid der tuinen op verren afstand van de negorij, zoo ook een groot aantal karbouwen, eigendom van den Radja.

Djériek is eene plaats, welke tot het drijven van handel den Endenees in vroegeren tijd lokte. Hij blijft er echter van daan, sedert die negorij door de Endenezen is uitgeplunderd en verbrand, hetgeen een 6 tal jaren geleden heeft plaats gehad.

Over het algemeen is de Djerieker nog al werkzaam, blijkbaar uit de vele en groote tuinen, door hem op verren afstand van de hoofd-negorij aangelegd.

Het aantal huizen, tot het rijk van Djériek behoorende, bedraagt ± 80.

De Radja is, wel is waar, onafhankelijk, doch vreest den vorst van Bata Kapédoe zóó zeer, dat Oemboe Daij niet alleen wordt ontzien, maar ook door den Radja van Djériek wel eens wordt gehoorzaamd.

Om deze negorij, welke vermoedelijk 700 vt. boven de oppervlakte der zee ligt, van Kabaniroe te bereiken moet men een weg van ± 20 paal afleggen.

TARIMBANG EN ANDERE PLAATSEN.

Wij zullen eindigen met een — voor een groot gedeelte — uittreksel uit het door mij aan den Resident van Timor aangeboden verslag, behelzende de beschrijving eener reis door het midden van het eiland tot aan Tarimbang (zuidkust van Soemba), waaruit ook zal blijken, wat het reizen door dit onherbergzame land voor de ambtenaren eigenlijk is.

8 November 1867. Ik vertrok heden ochtend ten 7 ure van Kabaniroe met den tolk en 5 policiedienaren. Van deze laatsten waren 4 van geweren voorzien, de tolk van een lans en ik van een paar revolver pistolen.

Gepasseerd ten 7^u 20^m de Téna Watoe rivier bij Pajéti en ten tweeden male ten 7^u 40^m bij Lasaroe.

Hier werd mijn gevolg vermeerderd met den Soembanees Kapoe Endang, diens zoon en 2 volgelingen.

Het was aardig te zien, hoe zij zich verheugden met, ja zelfs trotsch waren op de vuurwapens, welke wij bij ons hadden.

Van daar om 9^u vertrokken en ten 1 uur halt gehouden om de paarden te

doen eten in de nabijheid van een klein stilstaand water, Mata-waai-paraij-mabotoe geheeten.

Paraij mabotoe is eene sedert eenige jaren verlaten kampong.

Om 2 uur van daar vertrokken, reden wij westelijk langs de berg-negorijen Bata-Kapédoe en Djériek en kwamen ten 6^u 15' aan een tuinhuisje van den Radja van laatstgenoemde negorij.

Over den weg van Kabaniroe naar Bata-Kapédoe en Djériek, zoo ook over die negorijen zelve, is hiervoren reeds een en ander gezegd.

Van Mata-waai-paraij-mabotoe af is de weg goed.

Al spoedig wordt het steenachtige minder en begint de bodem een meer vruchtbaar aanzien te krijgen. Hier beginnen dan ook de tuinen van het volk van Djériek, welke meest alle zijn aangelegd in valleijen tusschen bergen.

Uren achtereen langs tuinen rijdende van de Djeriekers, bespeurt men, dat het volk hier niet lui is.

In deze tuinen zag ik voor het eerst op Soemba ananas geplant; ook schenen die tuinen onderling te wedijveren om het bezit van het grootst mogelijke aantal papaija-boomen.

Ofschoon men in de laatste uren geene rivieren passeert, is hier toch alom geen gebrek aan drinkwater. Het volk, in de tuinen verblijf houdende, haalt zulks uit de bronnen, welke hier en daar aan den voet van een berg worden aangetroffen. Ik telde er vijf, door mij zelf gezien.

De Radja van Djériek kultiveert een weinig padi; ook eenige mindere Soembanezen doen dat.

Wij werden in zijn tuinhuis onthaald op ongaar gekookte rijst en een klapperdop bron-water.

De omstreken zijn vruchtbaar en zelfs in den droogsten tijd van het jaar vinden de paarden hier groen en goed gras.

In het huis, meer gelijkende op een hok, was op de ongelijk gelegde stokken niet te slapen; ook werd ik door het énorme aantal ratten er uitgejaagd.

Ik bragt den eersten nacht onder den blooten hemel door.

9 November. — Om $6^1/_2$ uur van daar vertrokken; ten 7 uur gepasseerd de snelle vliet Kedarang, komende uit den berg Kambaroe-sisoe.

Om 8 uur reden wij langs een uitgestrekt bosch, Omang-oetoe-manoe geheeten.

Dat énorm uitgestrekte bosch en zoo vele andere, welke ik op mijne reis langs reed, zijn de schrik voor den Soembanees. Immers daar groeit de ai-nitoe (Sandelhout of Kajoe Tjendana).

Men durfde er niet ingaan en ik wilde de welwillende Soembanezen, die ik bij mij had, niet ontstemmen door daarop al te sterk aan te dringen.

Het ontging mij niet, dat de voor mij rijdende tolk, Soeroelandja, zijn hoofd, zooveel mogelijk, van dat vreesverwekkende bosch afgewend hield. Die man is trouwens lafhartig bang en heeft een hart als een garnaal.

Alleen zijn vertrouwen in mij kon hem doen besluiten meê te gaan, wat echter zonder het meênemen van vuurwapens toch niet zou zijn gebeurd.

Bij gevaar ben ik zeker, dat mijn tolk de eerste zal zijn, die wordt gemist.

In het zoo evenvermelde bosch zag ik hooge en prachtvolle boomen van verschillende houtsoorten.

Toen wij het voor de helft waren omgetrokken, had een oppasser de onvoorzigtigheid met zijn geweer tegen het hoofd van mijn paard te stoten. Het dier, dat voor zulk eene reis niet mak genoeg en al te schichtig was, vloog met mij eene nog al steile laagte af, viel en deed mijn hoofd met de steenen zóódanig in aanraking komen, dat het water uit de langs het bosch stroomende Kedarang mij zeer te stade kwam en wij eerst een groot uur later de reis konden voortzetten.

Om 11 uur gepasseerd de rivier Lokoe-rimandi, en om 12u 30' de rivier Ta-Koudjak. Beiden zijn afkomstig uit den berg Maandas en ontvangen tevens water uit het Leewa-gebergte.

De Kambera-rivier wordt door deze twee rivieren, zoo ook door de hiervoren genoemde Kedarang, gevoed.

Ten 2u bereikten wij Laij-Woelan.

Laij-Woelan is eene negorij, gelegen op een ± 100 voet hoogen berg, met 6 huizen en een 12 tal tuinhuizen, in de laagte verspreid.

Het hoofd, Oemboe Djoeroe Sappa, regeerde vroeger elders over eene grootere negorij, werd verdreven naar Djériek, van waar oorlogen hem naar Laij-Woelan hebben doen verhuizen, bij welke gelegenheid hij door een gedeelte van zijn volk werd verlaten.

De Soembanees hecht zich over het algemeen niet zoo zeer aan het plekje gronds, waar hij het eerste levenslicht aanschouwde, als andere volken. Hij gaat er ligt toe over eene andere woonplaats te zoeken, waartoe hij trouwens door de omstandigheden dikwijls wordt genoodzaakt.

Omboe Djoeroe Sappa, die eigenlijk slechts een kabisoe bokoel is, wordt hier Meramba genoemd.

Soemba levert een tal zulke niets beduidende Radja's op.

Ik was te vermoeid en had te veel pijn om dien dag verder te gaan. Wij bleven dus te Laij-woelan.

Des middags om 5 uur kreeg ik rijst met één ei, — het eerste voedsel, dat ik dien dag nuttigde.

De weg tot bijna een uur vóór Laij-Woelan is betrekkelijk goed, zonder te spreken over het klimmen, dalen en omtrekken van bergen.

Wanneer ik spreek van een weg, bedoel ik een voetpad.

Op Soemba zijn de paden dikwijls digt begroeid met alang-alang of ander struikgewas, doch daar, waar de grond steenachtig is, zijn die paden niet zelden als bezaaid met los liggende, kleine steenen.

Aan rijden onder of langs schaduwrijke boomen valt niet te denken.

Boomen worden bijne uitsluitend in laagtens gezien, zelfs geheele bosschen, doch in die laag gelegen streken is de bodem dan ook zeer vruchtbaar.

Bijna 1 uur, vóór dat men te Laij-Woelan komt, begint de weg al meer en meer moeijelijk te worden.

10 November. Des morgens ten $6^1/_2$ uur van daar vertrokken.

De daauw was hier zóó sterk, dat wij niet verder dan hoogstens een paar honderd passen voor ons uit konden zien.

Achtereenvolgens passeerden wij de rivier Lamanaba, komende uit den berg Maandas, de grootste, welke wij tot nu toe waren overgestoken en waarin veel krokodillen huishouden; de Loko Kalala, komende uit den berg Lapaloe, en de rivier Kendjoeroekoe Serangi, welke komt van de Mata-Waai-Larawa.

Ook van deze rivieren ontvangt de groote Kambéra-rivier haar water.

Des middags ten 12^u 15' kwamen wij in het tuinhuis van den Radja van Karita aan.

De weg van Laij-Woelan af is hoogst moeijelijk en op vele plaatsen zelfs gevaarlijk.

Door de steile, moeijelijk te beklimmen en af te dalen paden is die weg voor een deel te voet moeten worden afgelegd.

De natte alang-alang, het oversteken der rivieren en de daauw waren oorzaak, dat wij te Karita door en door nat aankwamen.

Door den nevel, waarin wij gedurende bijna 3 uren waren gehuld, was het gezigt van de bergen naar de laagte, als zagen wij in zee.

Vóór wij te Karita kwamen, had een voorval plaats, dat mij mijn gedrag voor de verdere reis deed regelen.

Toen men n. l. niet ver van die negorij ons in 't oog kreeg, hoorden wij rumoer en geschreeuw en zagen eenige Soembanezen wegrennen, waarschijnlijk met het doel om het volk te waarschuwen; althans kort daarop kwam in drift aangeloopen een troep volk, allen gewapend met kabéla madita en lans.

Ofschoon slechts een klein gevolg bij mij hebbende, gevoelde ik mij met 4 geweren, waaronder een dubbelloop, geladen met eene flinke lading hagel van de grootste soort, en met twee revolver pistolen, sterk tegen over een hoop ongelukkig gewapende Soembanezen.

Ik riep daarom den tolk en de Soembanezen, die ik bij mij had, toe, dat zij zich stil en bedaard moesten houden en dan alleen bevreesd mogten zijn, als zij zagen, dat zulks ook met mij het geval was. Ik beloofde den tolk nog extra het eerste revolver-schot, als hij zich van mij trachtte te verwijderen zonder mijne toestemming.

Inmiddels was die troep genaderd; ik telde 43 koppen; slechts één was te paard.

Het was volk uit Kalala, waaronder Oemboe Kenditana, een man van ± 35 jaren, met diep in de kassen liggende kleine oogjes en een valsch uiterlijk; hij

was de zoon van den Radja dier negorij en droeg gouden memoeli's (oorhangers).

Kapoe Endang haaste zich om den ruiter aan 't verstand te brengen, wie ik was en het doel mijner komst.

Mijn tolk, die plotseling de geelzucht had gekregen, volgde dat voorbeeld.

De man te paard, vernam ik later, was de kaboran (orang brani of voorvechter) van Kalala.

Men hield ons in de brandende zon aan de praat en, vermits de tolk op mijn herhaald vragen niet antwoordde, de man met de kleine oogjes en het valsche gezicht zeer bewegelijk was en begeerige blikken sloeg op de twee pikolpaarden, beladen met tonnetjes buskruid en andere goederen, trad ik op dezen laatsten toe, legde mijn hand vertrouwelijk op zijn schouder en sprak hem bedaard en minzaam aan, hem te kennen gevende, dat er geen reden tot vrees of ongerustheid was, want dat ik als vader tot hen, mijne kinderen, kwam, enz.

„Ik ben niet bang! Waarom komt gij hier? Wat wilt gij?" en meer dergelijke norsche en met drift uitgebragte woorden was alles, wat ik ten antwoord kreeg.

Het was mij niet ontgaan, dat hij de lijn van mijn paard had gevat en — misschien ook wel uit zelf-verdediging — de andere hand aan de greep van zijne kabéla madita hield geslagen.

Bij het angstvallige gezicht van mijn tolk had mijne al te vriendelijke toespraak het niet beter gemaakt; — ik gevoelde, dat de man aan het laatste eene verkeerde uitlegging gaf en oordeelde het daarom noodig den knoop, zoo spoedig mogelijk, door te hakken.

„Gij zijt de Radja van Kalala, niet waar?"

„Ja!"

„Welnu, *ik* ben de Radja van *geheel Soemba* en eene dergelijke behandeling „niet gewoon, want dan wordt ik boos!"

Hier liet ik hem zien, dat ook *ik* een kabéla had door mijn revolver te voorschijn te halen.

„Wijs mij spoedig, waar de Radja van Karita woont; daar moet ik zijn".

De wijze, waarop ik hem dat zeide, gevoegd bij den blik, welken ik hem toewierp, deed den man met de kleine oogjes een pas achterwaarts gaan en de lijn van mijn paard loslaten.

Ik volgde de rigting van zijn vinger en liet hem staan.

Toen wij bij den Radja van Karita kwamen, gevoelde niemand zich sterker dan mijn tolk; hij was van de geelzucht genezen.

Karita was in vroegeren tijd eene groote negorij, staande onder één hoofd (Radja).

Diens afstammeling in regte lijn, thans Radja van Koekitaloe en Paleendi, heet

Oemboe Damoe Bilinau Mapakoondoe; — hij is door huwelijk geparenteerd aan den Radja van Batakapédoe en Melolo.

Verder behooren onder Karita de negorijen La Atoe, La Kaloe, Soea en Otoe, alle onder hoofden, die vroeger onder het gezag van Koekitaloe stonden, doch zich langzamerhand hebben losgemaakt en zich Meramba laten noemen.

De namen op te geven van zoogenoemde Radja's over een tiental huizen is minder noodig.

Men stelle zich dus over het rijk van Karita slechts één Radja voor, verblijf houdende in de hoofd-negorij Koekitaloe.

Thans is deze de hiervoren genoemde Oemboe Mapakoondoe, in wien trouwens bij gewigtige gebeurtenissen van algemeen belang de overigen wel degelijk den Meramba bokoel zien.

De huizen, tot het rijk van Karita behoorende, zijn 110 in aantal.

De hiervoren genoemde negorijen, beter gezegd kampongs, zijn gelegen op moeijelijk te beklimmen bergen.

Te voet naar Atoe had ik $1^1/_2$ uur noodig om er te komen; wij klommen 200 voet en moesten ons op dien berg, als het ware, wringen door een met veel hout begroeid bosch, alvorens wij de huizen zagen.

Te paard naar Koekitaloe gaande, moest ik dien berg gedeeltelijk te voet beklimmen.

Op enkele plaatsen was het klauteren tegen steilten met eene helling van 70°. Na 350 v^t. geklommen te zijn waren wij er.

Hier en daar zag ik van Koekitaloe uit aan de noordzijde de zee, echter zeer flaauw en als een schemering.

Vermoedelijk liggen de toppen der bergen van Karita niet hooger dan 1100 voet boven de zee; eene schatting echter zonder meer, waaraan niet te veel waarde kan gehecht worden.

Men is hier tot des morgens 9 uur in een nevel gehuld; de zeer sterk vallende daauw, welke alles nat maakt, doet denken aan fijnen motregen.

Te Karita worden gekultiveerd padi, djagong, obi, katjang, tabak, suikerriet en meer.

Men ziet in overvloed China's appelen, mangga's en pisang-boomen, zoo ook veel ananas; jammer maar dat de vruchten lang vóór het rijp zijn reeds worden weggehaald.

Klapperboomen worden er onderscheidene, doch pinang-boomen bij duizenden gezien. Ook zijn hier vele bamboe-bosschen.

De verschillende houtsoorten zijn te talrijk om alle op te noemen.

Aan paarden en karbouwen is mede geen gebrek.

Men zou in 't kort kunnen zeggen, dat aan de behoeften van den Soembanees te Karita geen gebrek bestaat; ook wordt hier touw vervaardigd.

Ofschoon hier prachtvolle valleijen zijn, zoo zijn het toch hoofdzakelijk bergen, welke men overal om zich heen ziet.

In een dezer schoone valleijen, genaamd Parorong Gédi, staat het tuinhuis van den Radja, waar wij logeerden, langs welke vallei de rivier Kendjoeroekoe Serangi stroomt, omzoomd door een bosch van allerlei boomen.

Die rivier is daar 26 passen breed en op sommige plaatsen meer dan een vadem diep.

TABOENDOENG.

13 November. Des morgens ten 9 ure van Karita vertrokken en ten half 1 ure aangekomen te Karéassa ten huize van den Radja van Taboendoeng.

De weg was vlak en aangenaam.

Wij hadden die $3^1/_2$ uur flink en zeer sterk aangestapt, continueel rijdende door uitgestrekte, vruchtbare en inderdaad schoone valleijen langs en door bosschen, begroeid met prachtvolle boomen, geschikt voor meubel- en scheepstimmerhout; ook zagen wij een massa bamboe en rotting.

Hier is de beste gelegenheid tot het kultiveren van padi op sawa's, waartoe de rivier Kendjoeroekoe Serangi, welke wij 15 malen moesten oversteken, den vlijtigen arbeider in staat stelt.

Er wordt echter niet van geprofiteerd, evenmin als te Taboendoeng, alwaar honderde bouws sawa-grond onbenut liggen.

Te Taboendoeng ziet men aan de galangans, dat vroeger de velden nuttig hebben gediend, doch er moet reeds eene reeks van jaren zijn verloopen, sedert men er van heeft af gezien.

De ouden zeggen, dat Taboendoeng vroeger veel padi gaf, doch toen ook rijk was aan karbouwen, welke door de onder water gezette velden werden gejaagd om het gras los te trappen. Die karbouwen ontbreken nu, en de sawa's met handen te bewerken is te moeijelijk.

Thans zijn de tuinen hier alle op berghellingen.

Men hakt en verbrandt het hout, de grond wordt een weinig ongewerkt en de tuin is klaar.

Daar heeft men minder te kampen met het gras en dat zal wel alleen de oorzaak zijn.

Taboendoeng maakte op mij den indruk van verregaande luiheid.

In de kampongs en onder de huizen is het zeer begroeid en vuil.

De huizen hier en te Karita zijn op dezelfde wijze gebouwd als te Kambéra, doch hier zijn geen lontarboomen en de palen en balken van goed en deugdzaam hout, zoomede bamboe en rotting de bouwmaterialen.

Onder het huis logeren paarden, varkens en kippen. Men slaapt, met den neus tegen het afdak, op bamboe, welke niet wordt gespleten, doch in haar geheel, zoo ongelijk mogelijk, wordt gelegd, dikke en dunne soorten naast, doch ver genoeg

van elkander om gemakshalve al wat maar vuil en zelfs iets, wat nog meer dan vuil is, door de reten te kunnen laten vallen.

De stank, daardoor veroorzaakt, wedijvert met den onuitstaanbaren rook, welke, uit de stook- of kookplaats — in het midden van het huis — geen uitweg kunnende vinden, overal het huis indringt, van binnen zwart maakt en de logeergasten wegens pijn aan de oogen telkens naar buiten jaagt, om niet eens te spreken over de verschrikkelijke last van ratten, welke des nachts over ons heen exerceerden.

Ook Taboendoeng levert op, wat ik bij Karita heb vermeld; voorts veel kaneel, touw, vogelnestjes en vele houtsoorten.

Hier zag ik even als te Karita wilde eenden.

Het schieten door mij van een paar dezer vogels bragt zoowel Radja's als volk in vervoering.

Eenigen hunner, mannen op leeftijd zelfs, sprongen naakt in 't water om de geschoten eenden te halen.

Zij schreeuwden, sprongen, klapten in de handen als kinderen, bewonderden mijne kunst en verzekerden mij, dat ik sterk was en op Soemba nergens bevreesd behoefde te zijn, tot groote geruststelling en genoegen van mijn tolk.

Taboendoeng, dat ik schat op 14 paal van Karita te liggen, telt de volgende negorijen, als:

Taboendoeng bokoel (groot Taboendoeng), bestaande uit de hoofd-negorijen

La pau
Paraij Karéassa en } met Oemboe Gaba als Radja.
La anaraandi

Verder zijn er nog de negorijen Okkatana, Laij Paboendoe, Laij Goesar en Tapiel.

Alhoewel de hoofden der laatstgenoemde vier negorijen Meramba worden genoemd en onder gewone omstandigheden op zich zelf staan, zoo kan toch Taboendoeng worden beschouwd slechts één vorst te hebben, zijnde de Radja van Taboendoeng bokoel, aan wiens oproeping bij het voeren van oorlog en bij andere groote gelegenheden door allen gehoor wordt gegeven.

Het geheele rijk van Taboendoeng, dat tegenwoordig niet meer dan 125 huizen telt, wordt aangewezen als het landschap, van waar de meeste en voornaamste Radja's afkomstig zijn.

Misschien is dat wel de reden, waarom dat land heilig wordt genoemd; misschien ook door de Matawaai Larawa.

Op vele plaatsen moet men zich in acht nemen niet luidruchtig te zijn en niet vuil te spreken, noch te handelen.

In de maand, waarin padi wordt geplant, zal ieder zich onthouden van onkuischheid.

Het wordt hier voor vast en waar gehouden, dat zij, welke niet zijn getrouwd en in die maand aan hunne driften voldoen, ongeluk veroorzaken.

De Radja's van Melolo, Kambéra, Taai manoe, Kapoendoe, Tariembang, Karita en nog eenige zijn alle door huwelijk geparenteerd aan de Radja's van Taboendoeng.

Oemboe Gaba, de hoofd-Radja hier, is reeds oud en sufferig; ook is hij arm; trouwens geheel Taboendoeng komt mij voor arm te zijn, toe te schrijven aan luiheid, vuilheid en onverschilligheild.

Alleen de Radja van Okkatana noemt men rijk aan paarden en karbouwen.

15 November. In de nabijheid van Okkatana is een ± 250 vt. hooge berg, genaamd Kendjoeroekoe Serangi, aan den voet van welken berg het water met snelle kracht uit onderscheidene openingen tot op eene breedte van 15 passen stroomt en een waterval, echter van onbeduidende hoogte veroorzaakt, waaraan de naam van Matawaai Larawa, Kendjoeroekoe Serangi wordt gegeven.

Waai Serangi wil zeggen waterval.

Op verschillende afstanden van elkâar aan de andere zijde van dien berg zijn nog vier mata's, welke het water met kracht uitwerpen.

Geheel Taboendoeng wordt besproeid door het water uit den Matawaai Larawa.

Men leeft hier zoo nat mogelijk; overal ziet men water, dat zich op vele plaatsen een weg over de grasvelden baant.

Wat zou van dat prachtige land door nijvere en bekwame handen al niet gemaakt kunnen worden!

De rivier draagt den naam naar den berg Kendjoeroekoe Serangi. Zij loopt door het land van Karita, wordt iets lager lokoe Karita genoemd, stroomt door het land van Massoe, vereenigt zich bij Samboeroe Waai (Massoe) met de lokoe Massoe, wordt daardoor eene belangrijk breede rivier en neemt weldra den naam aan van lokoe Kambéra (Kambéra rivier).

Alvorens men mij naar de Matawaai bragt, liet de Ratoe (priester) mij een gulden offeren; er moest gebeden worden, als ik er heen wilde; — mijn gulden verdween in den sirih-zak van den Ratoe.

In ieder huis, dat ik bezocht, zag ik eenige honden. De Radja's hebben er minstens 6 à 8, welke dienen voor de wilde varkens jagt. Die honden logéren niet onder, maar in de huizen. De arme dieren zijn stok mager, uitgehongerd en veroorzaken daardoor niet weinig last. Als men zit te eten, is het niet gemakkelijk ze van zich af te houden. De verschrikkelijke honger maakt hen, het kan niet anders, tot uitmuntende Soembanésche jagthonden.

Ds Radja van Okkatona had de beleefdheid bij de ons aangeboden rijst een varken te geven, de eerste maal, dat ons zoo iets overkwam.

Het vleesch was, gekookt en aan stukken gesneden, reeds in een grooten mand gesmeten om onder de aanwezigen te worden verdeeld, toen na een onbewaakt oogenblik, plotseling een oorverdoovend rumoer ons deed ontdekken, dat in die mand op en tusschen het gekookte varkensvleesch een allervenijnigst gevegt plaats had tusschen twee honden.

Hélaas! ook heden at ik drooge rijst, want mijn lust in varkensvleesch uit die mand was weg.

Thans, nu ik er hier melding van maak, kan ik mij niet onthouden er hartelijk om te lagchen, vooral als ik tevens denk, hoe aller blikken met verbazing op mij gevestigd waren en niemand in den eersten tijd er aan dacht het vleesch te redden; doch ik wil wel erkennen, dat ik op dat oogenblik geen lust tot lagchen had.

Mijn tolk was het dan ook volkomen met mij eens, wat hem echter niet verhinderde om zich aan dat vleesch ongeredderd te goed te doen.

TARIEMBANG.

16 November. — Des morgens ten 10 ure verlieten wij Taboendoeng, gingen in Z. W. rigting, reden gedurende een groot half uur op nagenoeg vlak terrein en beklommen daarna eenige bergen.

Op den hoogsten top van een hunner gekomen, vermoedelijk 250 vt. boven de negorij, heeft men in eene N. O. rigting het gezigt op eenige negorijen van Taboendoeng.

Aan de andere zijde van dien berg ziet men neêr op een schoone vallei, waarin de negorij Tapiel ligt met hare tuinen.

Westelijk, op een bergspits, is de hoofd-kampong van het rijk Tariembang en zuidelijk de zee te zien. Het geheel is wezenlijk schoon.

Hoe zeer regretteerde ik het gemis aan een Europeschen reisgenoot, die met mij kon gevoelen.

Wat zou voor den belangstellenden lezer stylistisch over deze reis al niet kunnen worden geschreven, doch helaas! ik ben geen schilder, het ontbreekt mij ten eenen male aan schoone woorden.

Om den lezer te boeijen of belangstelling in te boezemen zou een bekwamer pen noodig zijn.

Om 12 uur kwamen wij te Tapiel, zooals reeds hiervoren is vermeld, tot Taboendoeng behoorende.

Die kampong, op een heuvel gelegen, telt 5 huizen; verspreid in de tuinen zag ik nog 22.

Aan den voet van dien heuvel stroomt de rivier Waai Wan, komende uit den berg Atoe (Karita). Zij stort zich oostelijk van Tariembang in zee en het is vermoedelijk die rivier, welke op de kaart van Versteeg voorkomt als de rivier van Tarimba.

Terwijl ik in die rivier een bad nam en mij verbeelde alleen te zijn, kwam een meisje van 15 à 16 jaren aan den oever staan, en ik hoorde haar hare vriendinnen toeschreeuwen om toch spoedig den witten koning te komen zien. Ik haaste mij er uit te komen en had nog even tijd om te voorkomen, dat ik niet in Adams kostuum tusschen een 6 tal huwbare meisjes stond, wat nu slechts het geval was met ééne, welke er lief uitzag en hare oogen de kost gaf.

Het zien van een naakten, witten koning komt dan ook op Soemba niet dikwijls voor.

Wij vertrokken van daar om 4 uur en kwamen om half 6 bij den Radja van Tariembang in zijn tijdelijk verblijf, gelegen op een heuvel, waar 4 huizen staan.

Te Tapiel was mijn gezelschap vermeerderd met een familie-lid van dezen Radja, die in de nabijheid van Tariembang menschen ziende, hun onder het maken van veel bereddering toeschreeuwde: „gaat weg! daar komt de Meramba kapal épi" (koning van het vuurschip).

Zij vlogen uit elkaâr en weg, als een troep schichtige paarden.

De Radja van Tariembang heet Oemboe Lota maroe mata, is vermoedelijk 50 jaar oud, en een gespierd, forsch en lang mensch. Hij heeft het voorkomen van een bergman in den volsten zin.

Toen ik eenige oogenblikken na mijn tolk den heuvel opkwam, had deze goed gevonden den Radja te doen begrijpen, dat hij mij de hand moest reiken.

De Radja, ofschoon niet wetende wat er op zou volgen, wachte mij dienten-gevolge vóór zijn huis op met opgeheven, min of meer gebogen arm, de gesloten vuist naar voren en boven zijn hoofd houdende.

De man kon geene betere houding hebben aangenomen om met zijn reuzen-vuist iemand een verpletterenden slag te geven.

Ik verbeelde mij dan ook alle kans te hebben een slag in mijn gezicht te krijgen, maar hij bleef in die houding gelukkig staan, totdat ik zijn arm naar beneden had getrokken.

17 November. — Ik ging heden op verkenning uit.

Tariembang bestaat slechts uit één negorij met voornoemden Radja aan het hoofd. Die negorij heet Paraij koroe manoe tana Tariembang en ligt op een berg, welke zeer steil en slechts te voet te beklimmen is.

Het gezigt uit die negorij in zee doet denken, dat men daar 280 à 300 voet boven de oppervlakte is. Ik geloof, dat projectilen uit werpgeschut van het strand de negorij kunnen bereiken.

Het aantal huizen op dien berg bedraagt 29. Op korten afstand van daar liggen er 16.

Water wordt verkregen uit mata's.

Het wonen op die moeijelijk genaakbare bergen moge de Soembanees veilig vinden, jammer maar dat hij er niet bij denkt, dat de vijand hem van dorst kan doen omkomen of hem dwingen zich over te geven.

Evenals in de berg-negorij Batakapédoe, zag ik ook hier 7 menschen hoofden geplaatst op staken, welke hoofden, evenals daar, behoorden aan verslagen vijanden uit Soedoe.

Het had niet weinig moeite in om tegen betaling een paar Soembanezen meê te krijgen naar de plaats, waar de boomen worden gevonden, van wier bast het zoo deugdzame Soembanesche touw wordt gedraaid.

Wij daalden te voet zeer laag af in een digt begroeid bosch en klommen vervolgens weder als katten, ons vastklemmende aan een bijna loodregten berg onder het grootste gevaar van naar de laagte te storten.

Mijn tolk had tranen in de oogen van woede over mijne — volgens zijn begrip — domme liefhebberij om ons zoo te vermoeijen.

Dat bosch heet Pandang en levert, behalve den door mij gezochten boom, ook verschillende andere houtsoorten, waaronder, zooals het mij voorkwam, geschikte voor meubel en scheepstimmerhout; ook veel rotting.

De Soewaboom (Pieñgi Soewa) bereikt eene tameijke hoogte bij eene gemiddelde dikte van 2 à $2^1/_2$ Ned. palm in doorsnede.

De boom wordt slechts voor een gedeelte van zijnen bast ontdaan; het overgebleven gedeelte groeit voort, wordt dikker en verspreidt zich weder, zoo veel mogelijk, om den boom.

Na 2 à 3 jaren kan men van dienzelfden boom op nieuw profiteren, die zoo doende in 't leven blijft.

De schil of bast wordt uitgeplozen, gedraaid en met de vingers geheel en al tot touw afgewerkt; gereedschappen bestaan hier niet.

Of touw van den Soewaboom, met zorg en kennis vervaardigd, niet zou kunnen gerangschikt worden onder de beste touwsoorten, zou een deskundige moeten beslissen.

Door regen was ik verpligt zonder kousen te gaan, waardoor ik de vele bloedzuigers in dat bosch aanwezig ontdekte. Wij hadden de voeten er mede als bedekt.

Ik zag gisteren avond voor het eerst op Soemba eene soort harst branden om het huis te verlichten, genaamd Karitak koe kassie.

18 November. — Ik stond heden aan de zuidkust van Soemba, aan de baai van Tariembang, welke baai diep genoeg inloopt om kleine vaartuigen, zooals kotters en kruisbooten, vooral in de oostmouson, goed beschermd ten anker te doen komen. Ook is zij breed met, zooals mij voorkwam, een bodem van zand zonder steenen.

Zij heeft den vorm van een halven cirkelboog, waardoor en door de hooge bergen, waarmede zij is begrensd, men, in die baai aan strand staande, van de kust niet verder zien kan dan tot aan de beide uiteinden der baai, in de nabijheid waarvan het water mij voorkwam ondiep en rotsachtig te zijn.

Groote schepen, welke die haven willen binnenloopen, zullen het best doen, zooveel mogelijk, het midden te houden en niet te ver inloopen dan na vooraf zich overtuigd te hebben, hoe het er uitziet bij lagen waterstand.

Volgens mededeeling van den Radja is in die baai vier jaren geleden voor

het laatst een groot schip geweest, welk schip na twee maanden met eene lading van 180 paarden vertrok.

Hij wist het niet zeker, doch vermeende, dat dit schip op 11 vadem water ten anker lag.

Aan de noordkant is in de onmiddelijke nabijheid dezer baai een bosch.

Op het strand, dat langzaam glooijend afloopt, ziet men niets dan zand, geen enkelen steen.

De baai, welke mij voorkomt wezenlijk groot, breed en schoon te zijn, ontvangt het water van eene kleine rivier, Lokoe latoe geheeten, haren oorsprong hebbende in den berg Paraij Kapisak.

Aan den mond dier rivier staat een huisje, eigendom van een Endenees, die elk jaar met een paar praauwen daar komt om touw, vogelnestjes en kaneel te halen.

Bij het verlaten der baai het zoo evenvermelde bosch, begroeid met hooge boomen van verschillend hout, doorgedrongen hebbende, komt men aan een prachtig open veld, dat mij deed denken aan het Koningsplein te Batavia, waarvan het waarschijnlijk den omvang heeft.

Ik durf het echter niet den naam van plein geven, omdat het daarvoor te uitgestrekt is.

Aan eene der zijden staande, is het gezigt op en over dat prachtvol veld op het geboomte en de bergen, waardoor het aan alle kanten wordt omzoomd, verrukkelijk schoon.

N. W. van dat veld was in vroegere jaren op een berg de hoofd-negorij, Paraij Panoñgoe genaamd.

Men is van daar verhuisd naar Koroe Manoe, ± 1 uur rijden van de baai in N. O. rigting.

Op den weg daarheen rijdt men van het zoo even beschreven veld af continueel over bergen, en gedurende een kwart uur langs eene diepe, met veel boomen begroeide, vruchtbare en uitgestrekte vallei.

Reeds in de baai komende, ziet men tegen de berghellingen de tuinen en de daarbij liggende huizen.

Evenals te Taboendoeng en om dezelfde reden wordt ook hier alom tegen de berghellingen geplant. Nadat zulk een plek twee à drie jaren voor tuin gediend heeft, worden andere plaatsen gezocht; en met verandering van tuin volgt niet zelden verandering van woonplaats.

Daaraan moet worden toegeschreven, dat hier van de huizen minder werk wordt gemaakt dan aan de noordkust van Soemba.

De huizen zijn over groote uitgestrektheden verspreid; hier ziet men een heuvel met 3 huizen, elders met 4, enz.

Bij elk huis is eene kleine padi- of djagong-schuur, wat ook het geval is te Karita en Taboendoeng.

Van den padi-aanplant wordt veel meer werk gemaakt dan te Kambera.

Ik was heden ochtend om 7 uur de deur uitgegaan, om half drie teruggekeerd en kreeg om 4 uur voor het eerst drooge rijst te eten.

Ik was wee en verlangde naar een stukje vleesch, doch de vorstin vertelde mij, dat de kippen in de tuinen, ver van daar verwijderd waren.

Haar een gulden gevende met verzoek een kip te laten koopen, bekwam ik voor mijn gulden drie eijeren, waarvan 1 tot de voortteeling reeds werkzaam was.

19 November. — Naar wat ik zag en telde, kan Tariembang 170 huizen hebben.

Het land hier is, evenals te Karita en Taboendoeng, rijk aan boomen van verschillende houtsoorten, rotting en bébak.

De grond is vruchtbaar, doch bergachtig; vlak terrein wordt hier minder gezien.

Tariembang levert op padi, djagong, tabak, veel touw, vogelnestjes, kaneel, obi, katjang, harst en meer.

De Radja wordt geschat minstens zoo rijk te zijn aan paarden als de vorst van Taaimanoe.

Ook zijn hier veel karbouwen.

De Radja hier is een echte despoot; men vreest hem zeer; voor diefstal laat hij den schuldige ombrengen.

Bij het hem begrijpelijk maken, hoedanig zich te gedragen bij voorkomende gevallen van schipbreuk, opdat het hem niet ga als de vorsten aan de noordkust, welke wegens strandroof zijn gestraft moeten worden, gaf de Radja de verzekering zich stipt daaraan te zullen houden.

Ook vertelde hij, dat sedert de kapal épi (stoomschip) op Kabaniroe woont, hij geen slaven meer aan de Endenezen heeft verkocht. Dit zeide mij een Radja, met wien wij, als met zoo vele anderen, geen kontracten gesloten hebben en op welken ons overwigt — zoo wij ons aan hen vertoonen — niet minder is dan op hen, met welke wel kontracten zijn gesloten.

Ik kan niet aannemen, dat zij zich van die kontracten eenig denkbeeld kunnen vormen, ja ben zelfs zeer genegen te geloven, dat niet één hunner er ooit aan denkt.

Den Radja een bewijs afgeven, waarbij wordt verklaard, dat het ons is bekend, dat hij de vriend van het Gouvernement en Radja is van dat of dat rijk, en hij door het bezit van dat bewijs als zóódanig door het Gouvernement wordt bevestigd, zou mijns erachtens voldoende en, zoo het tevens in het Soembaneesch vertaald was geschreven, wenschelijk zijn.

De Radja, vernomen hebbende, dat ik geen hondenvleesch eet, heeft heden een bok doen slagten.

20 November. — Er begint al meer en meer regen te vallen.

Men raadt mij sterk af nu nog het bosch Pino passa massani, vermoedelijk 45 paal van hier verwijderd, te bezoeken, in welk bosch, gelegen op vermoedelijk den hoogsten berg van Soemba, wilde paarden verblijf houden, welke Merapoe (heilig) zijn. Dat bosch later van uit Massoe te bezoeken is gemakkelijker.

Een mijner oppassers is ziek; ook zou ik om de reis verder uit te strekken andere paarden dienen te hebben; ik moet dus denken aan terugkeeren.

Wij vertrokken heden ochtend vroegtijdig en kwamen, om 11 uur te Soea aan. Hier voorzag ik mij van rotting, vogelnestjes en touw.

Het volk van Soea legt zich zeer toe op het zoeken van vogelnestjes en het maken van touw.

Van hier om 2 uur vertrokken.

Wij hadden flink en sterk aangereden en kwamen, Taboendoeng oostelijk latende liggen, des avonds om 7 uur te Karita.

21 November. — Ik had met den Radja afgesproken om bij mijne terugkomst van Tariembang alle hoofden en zooveel mogelijk van het volk van Karita te verzamelen, ten einde hun onder 't oog te brengen hunne verpligting jegens den wezenlijken vorst, wat dan ook heeft plaats gehad.

Alleen met den Radja van Kalala ben ik niet meer in aanraking geweest.

Deze had mij doen antwoorden, dat, wanneer ik te Karita was gekomen om Radja's en volk het stelen, moorden en het drijven van slavenhandel af te leeren en onderlinge vijandige geschillen bij te leggen, ik dan maar eerst zijne vijanden moest bezoeken, over welke hij zich sterk had te beklagen en wier aantal nog al aanmerkelijk was.

Het was daarom een reden voor mij te meer die kampong te bezoeken, maar ben er niet toe overgegaan op aanhoudend en dringend verlangen van den Radja van Karita.

Deze heeft vele en zware beleedigingen, van Kalala ondervonden, te wreken en wilde die negorij binnen kort geducht straffen.

Hij vreesde, dat mijne tusschenkomst de vijandschap zou bijleggen, waardoor ik hem een grooten ondienst zou bewijzen.

Kunnen de ambtenaren op Soemba ook al nuttig werkzaam zijn door vriendschappelijk tusschen beiden te komen en daar, waar het moet, flink op te treden, de zaak van den Radja, aan wien het zelfbestuur is overgelaten, mogen zij in geen geval tot de hunne maken.

Ik heb de kampong Kalala dus niet bezocht.

De Radja van Karita, zoo ook zijne vrouw en kinderen zijn minzame menschen. Zij deden, wat zij konden, om mijn verblijf ten hunnent genoegelijk te maken, wilden mij nog eenigen tijd bij zich houden en toonden zeer hartelijk te zijn.

Ik zou hier, in dat schoone dal aan de rivier Kendjoeroekoe Seraŋgi bij die

goede menschen gaarne nog eenige dagen hebben willen blijven om uit te rusten, maar moet morgen weg. Want als plotseling de westmouson voor goed begint in te vallen, kan ik in de drie eerste maanden niet meer terug.

Heden middag is een kleine karbouw geslagt, de eerste maal gedurende mijne reis.

Volgens gebruik werd de lever onderzocht, welke een weinig aangedaan was, hetgeen ten gevolge had, dat men zich ernstig ongerust maakte.

Men schaarde zich om mij heen en de Radja sprak met zijne familie af met een troep volgelingen mij tot aan Laij Woelan te vergezellen, van waar ik dan weder anderen moest meênemen, opdat ik behouden te Kabaniroe mogt aankomen.

Wat ik ook in 't midden bragt, het hielp niets; men hechtte hier van ouds her te veel aan die waarschuwingen.

Eindelijk haalde ik hen over om door het slagten van een kip te onderzoeken of de karbouwen-lever zich niet had vergist, en ziet, nu had er eene aangename ommekeer in de gemoederen plaats.

Men was weder gerust; de kippendarm had niet gezegd, dat men mij kwaad wilde doen, doch dat men op Kambéra over mijn lang uitblijven zich ernstig ongerust maakte, want dat aldaar was verteld, dat mij een ongeluk was overkomen; en aardig genoeg, zooals mij later bleek, had die kippendarm het zoo heel erg niet mis.

22 November. — Wij vertrokken heden ochtend van Karita.

Wegens het vreemde mag ik hier niet onvermeld laten, dat bij het afscheid nemen de Radja de oogen vol tranen had en zijne vrouw als een kind stond te schreijen.

Door den in de laatste vijf dagen gevallen regen had de weg zulk eene verandering ondergaan en was zóó moeijelijk bij het klimmen en dalen geworden, dat minstens een derde daarvan te voet is moeten worden afgelegd. Aan het aanhouden van schoenen was weldra niet meer te denken.

Bij het oversteken der rivier Lamanaba liet een oppasser mijn trommel met kleêren in het water vallen.

Die rivier was zeer gezwollen en voerde haar water met zulk een vaart af, dat er niet aan te denken was, haar anders dan met de meeste behoedzaamheid te voet te doorwaden, waarbij wij tot digt onder de armen door het water gingen.

Door de vele en énorm groote steenen in die rivier en door den sterken stroom was een groot uur voorbij gegaan, alvorens alle paarden over waren, en hadden wij alle reden om dankbaar te zijn, dat de krokodillen ons ongemoeid hadden gelaten.

Onder een regenbui, welke daarop volgde, sukkelden wij voort, niet zelden de paarden tegen bijna loodregte hellingen optrekkende of met hen afglijdende.

Een der paarden kon om 5 uur met zijn ruiter niet meer voort; het moest onbereden worden voortgetrokken.

Des avonds om 7 uur kwamen wij te Laij Woelan.

Mijne schoenen was ik kwijt en aan de rivier Lamanaba had ik te danken, dat ik geen drooge kleêren had.

Van Karita tot één uur voorbij Laij Woelan, zijnde een afstand van 7 uur rijden, is de reis in de oostmouson moeijelijk, doch in den regentijd verschrikkelijk, vooral ook doordien men bij het rijden en loopen over zeer smalle en glibberige paden langs steile wanden bij den minsten misstap het naar de laagte storten voor oogen heeft.

24 November. — Gisteren ochtend om 9 ure van Laij Woelan gaande, kregen wij tegen 11 ure verschrikkelijk weêr.

Wij waren in het midden van 't gebergte. Zwaar onweêr, ratelende donderslagen, weerlicht en aanhoudende slagregen maakten onzen toestand niet benijdenswaardig.

Wij stapten langzaam voort tot aan de rivier Lokoe Rimandi, welke echter door sterke bandjir niet was over te steeken.

Een der Soembanezen wist, dat daar in de buurt een klein huisje moest zijn. Wij gingen dus terug en vonden na ± 1 uur zoeken een hokje.

Het was 4 uur des middags.

Hier werd des avonds een zakje rijst gekookt, dat de vorstin van Karita als vriendschapsbewijs voor mijne vrouw had meê gegeven. Wij waren voor dien nacht onder dak.

Voor het geval het tooneel van den vorigen dag zich mogt herhalen en daarmede het invallen der westmouson, dan zouden de nog te passeren rivieren niet overgestoken kunnen worden en een terugkeeren naar Kambéra in den eersten tijd, zoo niet onmogelijk, althans hoogst gevaarlijk zijn.

Ik besloot dus tot een geforceerden marsch.

Met kleeren aan, welke de laatste 48 uren niet droog waren geweest, vervolgden wij heden ochtend met het aanbreken van den dag onze reis en kwamen heden avond over half 7 ure te Kabaniroe aan.

Drie malen de paarden een weinig doende eten en rusten, waarvoor ± 2 uren zijn gebezigd, hebben wij den laatsten dag 11 uren te paard gezeten, wat, op Soemba althans, wel een geforceerde marsch mag heeten.

Wij hadden sedert den vorigen avond niets gegeten en ik kwam blootvoets te Kabaniroe terug.

EENIGE BESCHOUWINGEN.

Het doen eener reis door het binnenland van Soemba, waar nog nimmer een Europeaan was gezien en waarvan bij ons nog niets was bekend, was mij zóó zwart geschilderd èn door enkele Soembanezen èn door den Arabier Sjarif

Abdoe'l Rachman — welke laatste trouwens van het binnenland nog niets heeft gezien — dat ik op vermoeijenissen was voorbereid en een en ander mij niet ligt kon tegenvallen.

Doch als Europeaan alléén 17 dagen in het binnenland van Soemba!

Men denke er niet te ligt over en make, in de verte zelfs, geen vergelijk met een toertje op Java.

Er zullen op de buitenbezittingen voorzeker meer, ja zelfs vele plaatsen worden gevonden, waar men bij het doen van eene met ontberingen gepaard gaande moeijelijke reis (en zelfs moeijelijker dan op Soemba) onwillekeurig aan dat schoone Java denkt; dat Java, alwaar de vermoeide reiziger door het zoo gastvrij volk gul en minzaam wordt ontvangen; waar men hem begrijpt en alwaar aan zijne hoog noodige behoeften veelal onmiddelijk kan worden voldaan.

Doch vooral is het op het zoo zeer onherbergzame, ons nog geheel vreemde eiland Soemba, dat men moet reizen om van tijd tot tijd overvallen te worden door een weemoedig terugdenkeu aan dat zoo liefelijke Java met haar — over het algemeen — goedig en in elk geval meer ontwikkeld volk.

Op Soemba reist de ambtenaar uren achtereen door de brandende zon, zonder een menschelijk wezen te zien; dikwijls is er zelfs geen boom om onder te kunnen rusten.

Hij heeft hier niets dan vermoeijenis, gebrek, honger! Zelfs het voor den Europeaan minst onontbeerlijke mist hij hier; hij kan het zich niet verschaffen, ook niet voor goud.

Ik bood een gulden voor een paar rijpe pisangs of voor eenige andere vrucht; er was niet aan te komen.

Om redenen, hiervoren reeds omschreven, is van rijpe levensmiddelen veelal niets te koop dan djagong.

De kontroleur of wie ook, hier reizende, kan op de plaats, alwaar hij vermoeid, afgemat en hongerig aankomt, bij den Radja logéren en is verheugd, als hem na 3 of 4 uren een mandje rijst, dikwijls ongaar gekookt, en een klapperdop, gevuld met bronwater, wordt aangeboden; wat trouwens dan ook overal geschiedt.

Verlaat hij des morgens vóór 9 of 10 uur eene plaats, dan vertrekt hij met ledige maag en wacht met eten tot daar, waar hij aankomt; dáár begint hij met den Radja en diens familie kleine geschenken aan te bieden en vertelt het doel van zijne komst.

Hij moet met den Radja en diens omgeving praten, ja zelfs veel praten, wat dikwijls vermoeijend is.

Hij dient daar, waar hij is aangekomen, het land en volk te zien, waartoe weêr uren achtereen paard rijden, loopen, klimmen en praten noodig is.

Was hij vóór het op reis gaan zoogenaamd deftig, dan late hij die (op Soemba althans misplaatste) gewoonte thuis en vleidt zich daar, waar hij aankomt, op den vloer, n. l. op den zoo ongelijk mogelijk naast elkaar gelegde

ongespleten bamboe, naast en tusschen zijne oppassers — er is geen andere plaats voor hen — slaven van den Radja, honden, en wie hij ook mogt zien zitten of liggen, neêr; en laat zich een stuk hout zoeken voor hoofdkussen.

Hij zij tegen den nog zoo zeer onbeschaafden Soembanees welwillend, minzaam, zooveel mogelijk vaderlijk en zelfs goedgeefs; en hij zal hen tot zich trekken.

Doet hij dat niet, dan blijve hij thuis, want er is op Soemba geen andere keus.

Stugge, met zich zelf nog al ingenomen en altijd om het zoogenaamd prestige te bewaren denkende ambtenaren worden op Soemba — waar het woord „hormat" niet bestaat — niet begrepen.

Zij zullen hier niemand tot zich trekken en niets kunnen uitrigten dan Radja's en volk van ons vervreemden.

De Soembanees, welke ons niet roept, biedt ons allen (en al hadden wij ook een gevolg van 50 man bij ons) van het weinige, wat hij heeft, te eten aan; zij het dan ook slechts drooge rijst.

Wat wil men meer?

Waar is de Europeaan, die zulks ten allen tijde aan elken vreemdeling zal doen?

Beesten worden slechts geslagt bij feesten, en in zeer bijzondere gevallen op andere tijden.

De mindere man heeft niet veel en de Radja's zijn dienaangaande over 't algemeen gierig, zoodat het slagten altijd kan beschouwd worden als eene soort van offer.

Het door middel van betaling zich verschaffen van vleesch gaat niet zoo gemakkelijk, als men misschien mogt denken. Want behalve dat bij de vraag om een klein varken te koopen 4, 5 of 6 rijksdaalders worden verlangd, gaan de meesten er niet toe over ze te verkoopen en wat de kippen aangaat, deze zijn zoo schaarsch, dat zelfs op Kambéra soms in vijf weken tijds niet één kip kan worden gekocht.

Had ik de op Soemba bestaande gewoonte van de Radja's gevolgd, als zij met hun gevolg in eene vreemde negorij komen en zich zelf vleesch verschaffen door het doodsteeken van varkens, geiten of wat hun voorkomt, eigendom van den kleinen man, waartegen deze zich niet durft verzetten, voorzeker wij zouden het op onze reis beter gehad hebben.

Doch zoo iets moet men van ons niet verwachten, noch behoeven te vreezen.

Het is de weg niet door de ambtenaren hier te volgen. Wel gevoel ik ten volle de waarheid der woorden van den voormaligen Gouverneur van Celebes, Kroesen, waar zHEdG. in een schrijven aan de regering spreekt over de moeijelijke en onbeschrijfelijk onaangename taak, den kontroleur van Soemba opgelegd.

ALGEMEENE BESCHOUWINGEN.

Alhoewel uit het hiervoren beschrevene genoegzaam zal zijn gebleken, hoe de toestand op Soemba is, toch vermeen ik dezen niet te mogen sluiten, dan na nog een en ander over dien toestand te hebben gezegd en te kennen gegeven, in hoeverre, volgens mijne zienswijze, al of niet gunstige veranderingen verwacht kunnen worden.

Gelijk hiervoren gezegd, bestaat op Soemba geen regt van eigendom, noch zekerheid voor personen of goederen.

Zoo iemand, dan is het de Soembanees, wiens bestaan zeer onzeker is. Immers plotseling wordt zijn levensdraad afgesneden, hetzij dat de vorst vermeent, dat iemand gevaarlijk voor hem is of kan worden of om andere redenen.

Elk een, die zich door een tal van familie-leden en door het bezit van eenige slaven een weinig sterk gevoelt, is zijn eigen regter.

Een menschen-leven heeft op Soemba al heel weinig waarde.

Moord, roof en slavenhandel — al geschiedt dat dan ook niet meer in onze onmiddelijke nabijheid — zijn nog gewone zaken.

Ook de Endenezen en andere vreemdelingen hebben gedurende eene reeks van jaren het arme volk veel doen lijden, wat echter in onze nabijheid heeft opgehouden.

Aan dien ongelukkigen toestand moet dan ook worden toegeschreven, dat de Soembanees slechts leeft voor het oogenblik en niet denkt aan den dag van morgen; want het is vooral van hem, dat kan worden gezegd, morgen breekt misschien de dag voor hem niet aan.

Aanhoudend en bij elke zich voordoende gelegenheid zijn Radja's en volk door ons er op gewezen, hoe onhoudbaar zulk een toestand is en hoe land en volk zoodoende te niet moeten gaan.

Onvermoeid wordt door de ambtenaren getracht om Radja's en volk de oogen te openen.

Zij luisteren met aandacht, beamen het aangevoerde ten volle, maar . . . . . de menschen zijn nog niet rijp.

Wanneer ik terugdenk aan de zoo al niet vijandige, dan toch aller ongunstigste stemming van Radja's en volk jegens de ambtenaren bij hunne aankomst op Soemba, dan hebben wij thans waarlijk alle reden om tevreden te zijn.

Immers, men nadert ons tegenwoordig niet alleen vertrouwelijk, maar zelfs vriendschappelijk; en de opwachting, welke eenige Radja's bij den Resident Caspersz maakten — iets, wat vroeger hun vreemd was — kan althans op Soemba een gunstig verschijnsel heeten. Zij toonen dan ook jegens het Gouvernement al meer en meer goed gezind te zijn.

Het hun minzaam en liefderijk te gemoet komen, gelijk de Resident Caspersz deed, draagt niet weinig daartoe bij.

De ambtenaren op Soemba, die alles of althans zooveel mogelijk moeten zien, onthouden zich vooral ook alles te willen opmerken.

Zij gaan daarmede langzaam en voorzigtig te werk, en treden eerst dan meer krachtig vooruit, wanneer meer genoegzaamheid van middelen hen daartoe in staat stelt.

Vriendelijke, ja vaderlijke behandeling; het van tijd tot tijd te gemoet komen met kleine geschenken; het bij elke gelegenheid voorhouden wat goed of kwaad is; het toonen, dat wij belangstellen in hun lot, en door onze handelingen duidelijk doen zien, dat zij van ons niets dan goeds hebben te verwachten, is voorzeker de weg om hen tot ons te trekken en hen in ons vrienden te doen zien; daarmede moeten wij dan ook vooreerst tevreden zijn.

Voor den oogenblik meer te vergen zou onvoorzigtig, zou dom gehandeld zijn.

Doch mogen wij ook al reden hebben om voor den oogenblik er ons mede tevreden te kunnen stellen, bij de plaatsing van ambtenaren op Soemba werd door het Gouvernement iets meer verwacht dan alleen, dat men ons duldt, ons met rust laat of vertrouwelijk nadert.

Maar onder den bestaanden staat van zaken is het met onze nu beschikbare middelen eene niet gemakkelijke zaak er gunstig tegen in te werken.

Het is waar, dat wij invloed kunnen uitoefenen.

Het is waar, dat de kontroleur door zijn moreel op Radja's en volk gunstig kan werken, en hen van het plegen van menige ongeoorloofde daad terughouden.

Doch hij moge ook al de meest beschaafde, de meest energieke man zijn, toch zal hij op Soemba nog iets meer noodig hebben dan alleen de moed en kracht, die in hem zelf zit; althans zal hij kunnen voldoen aan wat met regt van hem kan worden gevergd, dat is: dat hij in het belang van land en volk zoodanig nuttig werkzaam zij, dat hij voor elkeen blijkbaar vooruitgang doet ontstaan.

De Soembanees staat èn in bevattingsvermogen èn in geschiktheid om te werken, ver boven vele andere volken in den Timor-archipel.

Hij is er echter nog ver af het tot gewoonte geworden kwaad al dadelijk na te laten, alléén door het aanhooren van onze, hoe goed ook gemeende en met nadruk zelfs, hem gegeven zedelessen.

Het is te veel van den Soembanees, die nog nimmer iets van ons heeft gezien, te vergen, dat hij alleen door redenering en goede voorbeelden tot het goede zal kunnen worden gebragt.

Daartoe is iets anders noodig.

Welk een toestand is het voor den ambtenaar te moeten toelaten, dat er straffeloos geroofd, gemoord en ander kwaad bedreven wordt, zonder dat zelfs de Radja er zich meê bemoeit.

Toch mogen wij geen bepaalden last geven of een verbod doen, als wij niet vooruit zeker zijn, dat uitvoering aan dat bevel wordt gegeven of dat wij het

bevel of verbod kunnen handhaven. Daardoor volgt als van zelf, dat de ambtenaren, met bestuur belast, soms moeite moeten doen niet te doen blijken, dat hun bekend is, welk kwaad nu en dan wordt bedreven.

Hij, die op Soemba magt heeft, wordt niet alleen gevreesd; hij wordt gehoorzaamd; daarin zit alleen de kracht der Radja's.

Een Meramba bokoel — hij moge van de meest adelijke afkomst zijn — heeft zonder zijne slaven niets te vertellen.

Magtsvertoon is derhalve vooralsnog dat, wat hier het best wordt begrepen; en het zal dan ook hoofdzakelijk door magtsvertoon zijn, dat met der tijd van Soemba iets goeds verwacht kan worden.

Zooals het nu is, kunnen de ambtenaren op Soemba met hunne tien oppassers, tusschen hen beiden verdeeld, slechts worden beschouwd als te zijn politieke agenten, welke zich met den stand van zaken bekend maken, daarvan rapport doen en overigens zich er op toeleggen Radja's en volk mak te maken en aan ons te wennen.

Doch daarvan is niet te verwachten datgene, wat het geval zal zijn, als Soemba direct onder ons gezag wordt gebragt; als er een geregeld, krachtvol en aan alle behoeften voldoend bestuur wordt geplaatst, gelijk de adsistent-resident, later Gouverneur van Celebes, Bakkers dat heeft beschreven in zijne aan den toenmaligen Gouverneur Kroesen gerigten brief van den 5^{n} Julij 1864 No. 44^{J}/z, bij welk verslag een zeer gunstig oordeel over Soemba werd uitgebragt.

Dat, blijkens datzelfde schrijven, de heer Bakkers vermeende het eiland Soemba sterk bevolkt te zijn, daartoe had ZEdG. wel reden.

Doch de vele menschen, welke toen bij een werden gezien, waren verzameld, omdat te Melolo en Rendeh feesten werden gevierd, waarbij van wijd en zijd vrienden en bekenden waren genoodigd, terwijl de nog al bevolkte kampong Waaingapoe, alwaar het volk uit Soedoe, Kambéra, Bata Kapédoe, Ndatar en Sampareeñgoe komt om met de Endenezen handel te drijven, somtijds almede eene levendigheid vertoont, welke den vreemdeling aan eene sterke bevolking zou kunnen doen denken.

Memboro mag heeten nog al bevolkt te zijn, wat ook — zoo als ik reden heb aan te nemen — het geval is met alle negorijen, west- en zuidwestelijk van Memboro gelegen.

Doch wat het overige en verre weg het grootste gedeelte van Soemba aangaat, zij het mij vergund te zeggen, dat het schaarsch van volk is voorzien.

Doch is het niet sterk of liever weinig bevolkt zijn van een nog al uitgestrekt en vruchtbaar eiland, zoo rijk aan schoone paarden, een reden om het daarom zóó te laten?

Ik vermeen, dat volgens het gevoelen van den voormaligen resident van Timor, Coorengel, het weinig bevolkt zijn van Soemba het eenige struikelblok zou zijn om van dat eiland met der tijd iets te kunnen verwachten.

Is dat zoo, wat kan er dan tegen zijn om op Soemba eene volkplanting van 500 of meer Rottinezen te doen plaats vinden, terwijl toch in 1865 bij den heer Coorengel wel het plan bestond voor eene Savoenesche volkplanting te Pritti, in de nabijheid van Koepang.

Savoe zoowel als Rotti zijn nietige stipjes op de kaart in onzen archipel.

Wat kan van die kleine eilandjes, welke meer dan overbevolkt zijn en alwaar zooveel honger wordt geleden, gemaakt worden?

Aan het onder geregeld bestuur brengen van Soemba, het is waar, zijn meer uitgaven verbonden en de residentie Timor is reeds zulk een groote lastpost.

Doch op Timor is koper, op Endeh tin, Soemba is rijk aan Sandelwood paarden en bij uitnemendheid geschikt voor eene Gouvernements paarden-stoeterij.

Daarbij kan men van dat eiland zeggen, dat er, als het ware, alles groeit, wat eene nijvere en bekwame hand plant.

Zal de residentie Timor immer een lastpost behoeven te blijven?

Zeide ik reeds in den aanhef, dat ik in alle opzigten welwillende toegevendheid zou noodig hebben; thans gevoel ik mij verpligt verschooning te vragen voor mijn langwijlig schrijven.

Doch op welke wijze ik mij moge uitgedrukt hebben, ik heb getracht iets bij te dragen tot de kennis van taal, land en volk van Soemba.

Mogt het een of ander er in gevonden worden, dat, hoe weinig ook, eenige waarde heeft, dan zal ik mij rijkelijk beloond achten.

STAAT, aantoonende de door mij bezochte Rijken of Landschappen, met opgave der namen van de voornaamste Radja's, het aantal huizen en van den approximativen afstand van Kabaniroe.

Rijken of Landschappen.	Namen der voornaamste Radja's.	Aantal huizen.	Approximative afstand in palen van Kabaniroe.
KAMBÉRA	Oemboe Jéwa, waarnd Radja.	254	—
WAAINGAPOE	" " " "	15	3
TAAIMANOE	Oemboe Gaba, tevens Radja van Sampareengoe.	109	5
KANATA.	Oemboe Kaboela.	27	16
KAPOENDOE	Oemboe Soeki Landoe Djama,	95	22
SASSAR, ook NAPOE of KADESSA geheeten.	Oemboe Wiendi.	50	31
PALMEDO	Oemboe Diké Sérimadjaanga en Landoe Koerang.	94	40
MEMBORO	Oemboe Dala, de voornaamste vorst, en Oemboe Raandja, die in het bezit is van stok en vlag.	350	59
LAURA of KETÉWÉ	Oemboe Koondi en Miti Boro.	600	85
KAWANGOE (Soedoe).	Oemboe Toenggoe.	152	4
KADOEMBO.	.....	25	21
SAMPAREENGOE.	Oemboe Gaba, tevens Radja van Taaimanoe.	98	15
NDATAR.	Oemboe Jéwa, tevens waarnd Radja van Kambéra.	35	9
BATA KAPÉDOE.	Oemboe Dai.	90	13
KIRITANA.	idem.	16	8
DJÉRIEK.	Oemboe Dawa Samba Kawasa.	80	20
LAI WOELAN.	Oemboe Djoeroesappa.	18	56
KARITA.	Oemboe Damoe Bilinaoe Mapakoondoe.	110	71
TABOENDOENG	Oemboe Gaba.	125	85
TARIEMBANG.	Oemboe Lota Maroemata.	170	99
MASSOE (tanah mariengoe) (het koude land).	Oemboe Lambanaauw Taloedjawa, Radja van Lai Tama en van Massoe Bokool (Groot Massoe).	450	62
	Totaal...	2963	

WOORDENLIJST EN ZAMENSPRAKEN.

HOLLANDSCH EN SOEMBANEESCH.

In de Soembanesche taal valt de klemtoom op de vóórlaatste lettergreep.

A.

aan.	lai-njoena.	aankoopen.	dieñgie.
aanbetrouwen.	tandji.	aankweeken.	rada of keñgaboer.
aanbevelen (prijzen).	oetoe.	aanleeren.	papéakang.
aanbidden.	semajam merapoe.	aanleiding.	manjéloe of karoeñga kiri.
aanbieden.	oenja ka, woonda, ook woonja.	aanmanen.	pesorong.
aanbinden.	pekieta.	aanmatigen.	pe-isie meoendoeng.
aanblaffen.	bangga.	aannemen.	kee.
aanblazen.	poeja na épi.	aanplanten.	patoondoe.
aanbod.	péka na wilina.	aanpunten.	soeboek kana daka.
aanbonzen.	ketokang.	aanraken.	rama.
aanbouwen.	pawoeloe of rama.	aanranden.	pewasi.
aanbrengen.	ngendi.	aanroepen.	pa-auw.
aandacht.	pekenandi.	aanscherpen.	déli kandaka.
aandeel.	tanggoem.	aanschreeuwen.	kajaka.
aandienen.	lasanggang.	aanslijpen.	délie kendaka.
aandoen.	lakoe li hamboe.	aansporen.	melaka.
aandragen.	jetoe of ietoe.	aanstampen.	sósoek.
aandrukken.	nokoeng.	aansteken.	pedatal of pakadaki épi.
aanduiden.	pengñgieta.	aanstonds.	napa kediroe.
aaneenbinden.	soondoeng pa sama.	aanstooten.	sembang.
aaneenhechten.	penoea.	aantal.	daañgoe.
aaneenvoegen.	perapoe.	aantoonen.	peñgieta.
aangenaam.	pemboesa éti.	aantreffen.	pesamboer.
aangezicht.	kaba mata.	aanvangen.	kaoeñga.
aangroeijen.	embada toemboe.	aanvatten.	kitang, ook katang.
aangrijpen.	kitang.	aanvegen.	kendjékoe.
aanhalen.	jéla.	aanvoeren.	ngendi.
aanhalen (streelen).	podas, ook pamopoe.	aanvullen.	pe-isi.
aanhitzen.	perasa, ook patjoetak	aanzienlijk (personen).	kabisoe bokoel.
aanhoogen.	wotoe padjanga tana	aanzienlijk (veel).	daañgoe.
aanhooren.	rooñgoe.	aap.	boeti.
aankijken.	ieta.	aard (karakter).	oekoe éti.
aanklagen.	loh-papéka.	aard (wijze, manier).	pa-anggal.
aankleeden.	pakeë.	aardappel.	ketabie djawa.
aankloppen.	katokkoe.	aardbeving.	opoe.
aankomen.	maai ka, ook namoe.		
aankondigen.	lohpé-isie.		

aarde.	tana.
aardig.	patang gédji.
aardworm.	ngéli.
aarzelen.	penamoe.
aas (voedsel).	panieng.
abuis.	endokoe.
acht.	waloe.
achteloos.	meroamba.
achter.	lakadjéa of lakadeeñga.
achteraan.	lamalamiri.
achterhalen.	lakoe toma.
achterlast.	lahambéli,
achtermiddag.	pisil la lodoe.
achtervolgen.	lakoe tiendoeng.
achttien.	sekomboeloe waloe.
adelijk.	tau bokoel of kabisoe bokoel.
adem.	kajékoe.
ader.	kalotoe.
advokaat.	ama bokoel mengena of matanggoe loloek.
afbedelen.	pa karaai.
afblijven.	jammang, amboejappa.
afbranden.	soeloeja endaba.
afbreken.	wésar of tah wésar.
afdalen.	poeroeng sewawa.
afdanken.	peloesoe.
afdingen.	péka na wilina.
afdrijven (met den stroom).	méli.
afdroogen.	podas pa médoe.
afgaan.	loa lahambéli.
afgeven.	woonja, oenda, woonda.
afgezant.	paléwa.
afgod.	merapoe.
afhandelen.	nadjappoe ka kanjañgie.
afhebben.	salaka.
afkeerig.	déna emboesa.
afklimmen.	poeroe.
afknippen.	goentieng.
afkomen.	poeroe.
aflikken.	djallie.
afloeren.	pamélie tañgar.
afluisteren.	pateengi kesiloe.
afmaken.	pendoi sala of woloe mañga.
afmatten.	pa manggil.
afmeten.	soekoet.
afnemen.	kee, ook piti.
afperken.	pendoi oaka of toondi
afpersen.	napoeng.
afplukken.	papoe of sapi.
afraden.	sirrie.
afreizen.	pa lakoe.
afrijden.	kaliti pamanggil.
afrigten (een paard).	pendoi na djara.
afscheuren.	kasiera.
afschrikken.	pa-mañgadat.
afsnijden.	pa-kadiepoe.
afspringen.	pakemboeroeng, boeroeng bésa.
afstammen.	pawélien.
afstraffen.	paloesoe wañgoe of hoekoena.
afvallen (als bladeren).	moendjoe.
afwachten.	napa kediroe.
afwasschen.	pa bassa.
afwenden (het hoofd)	wilak of pembélie.
afzenden (iemand).	paléwa.
alhier.	lajézoe.
alledaags.	endamang.
alledagen.	noeang-noeang of sau lodoe-sau lodoe.
alleen.	dédie.
allemaal.	boloe endabah.
allerlei.	métoe endabah.
alles.	endabah.
als (wanneer of toen)	djaka.
altijd.	toemémana.
alwaar.	lai séana.
alwetend.	papieñgoe en dabah.
alzoo.	toenanoe.
ambachtsman.	atang gassoe.
ananas.	panda djawa.
ander.	añgoe.
angel.	lama oelar.
angst.	meñgadat.
anijl (indigo).	wora.
anker.	watoe tanaangga.
ankeren.	penaboe watoe laboe
antwoord.	séma of kanjañgi.
arabier.	djawa arab.
arak.	woloe arak.
arbeid.	pendoei of pawoeloe.
aren.	kalotoe.
arm.	mila.
arm (de).	liema.
armband.	kara.

asch.	awoe koemboer.
avond.	maling.
azijn.	woloe mailoe.
B.	
baai (inham).	endjoboe.
baard.	woeloe ñgora.
babbelen.	pani padjoeloe.
baden.	iessoe.
bakken.	sooñgoe.
balk.	patéañga, ook lambanapo.
bamboe.	auw.
bang.	meñgadat.
bank.	kendjaka.
banneling.	tau pawarroe.
bannen.	pa warroe.
baren.	peanak.
bast.	tada pieñgi ai.
beantwoorden.	pelomai.
bebouwen (land).	létang.
bed (slaapplaats).	peñge katoedang.
bedaard.	kesĕma.
bedeesd.	makéa.
bedekken.	pendeda.
bedelen.	kali pa karaai pakoe.
bedenken.	pakenandi.
bederven.	pandéa samoe.
bedingen.	pendjandji.
bedoeling.	petiki.
bedrag.	wélina.
bedriegen.	kaléka, pepoeti.
bedrinken.	pa-mauw.
bedroeven.	pakandoeka, wanggoe éti.
beduiden	pakenandi kediroe.
bedwingen.	tooroe.
bedwelmd.	mauw.
beëedigen.	woonja sara.
beek.	anak lokoe.
beenderen.	na riena.
beenen (voeten).	wisi.
beetje.	sekoedoe.
begeeren.	koetikie-bé.
begeleiden.	lakoe sama.
begieten.	meng-gasoe.
begin.	bédi.
begluren.	lĕpe koki.
begraafplaats.	réti.
begraven.	pamoela of taming.
begrijpen.	menggena.
begrooten.	petanda.
behagen.	emboesa.
behendig	papieñgoe rama.
bejaard.	matoewa of kawedah.
beijveren.	merana.
beitel.	pabolla.
bekijken.	petangngar.
bekocht.	laloe pawéli.
bekommerd.	sendoeka na eti ñgoe
bekomst.	bisoe.
bekorten.	pendoi maka baba.
bekrachtigen.	péka palañgataka.
bekwaam.	pienja, ook tau papieñgoe.
belasting.	pesapa menañga.
beleedigen.	pemakéa of pekéba.
belemmering.	sendétoe.
beletten.	si-ri.
belhamel.	kaboran.
beliegen.	kembaleek.
belofte.	padjandji.
beloonen.	pelomei.
beloven.	pendjandji wañgoe.
bemagtigen.	pajappa.
bemerken.	peñgita.
bemiddelaar.	tau menggena of matanggoe loloek.
bemiddeld.	niengoe woloe baanda.
benadeelen.	roonggi.
benaming.	ñgara.
beneden.	sa-wawa.
benedenlanden.	toe pekemboeroe.
benijden.	pa majau.
bepeinzen.	pakenandi,
beplanten.	pa toondoe.
beproeven.	kama.
beraadslagen.	bata.
bereiden.	métoen endaba.
berg.	tendoelang.
bergen (bewaren).	kenoma.
berigt.	peñgandi langgoe.
berijden.	keliti.
berooven.	wessi.
berouw.	sendoeka.
beruiken.	poedoek.
beschaamd.	makéa.
beschadigd.	béra.
beschermen.	mang-ñga.
beschieten.	pasoeloe bandil.
beschonken.	mauw.

beschouwen.	tañgar of ita.
beschuldigd.	mendjala.
besmettelijk.	sidoe pakédaki.
bespoedigen.	pendoi paréanggang.
bespotten.	kendjékoe.
bestand.	toeroe.
bestelen.	meñgañga.
bestellen.	paléwa.
betalen.	peloesi.
betasten.	rama.
betel.	koeta.
beter.	résí samoe.
betooveren.	mamaroe.
betwisten.	peséma.
bevallen.	emboesa.
bevalling.	pa-ana.
beven.	penggadoe endaba.
bevochtigen.	pembasa.
bevolking.	tau paraing.
bevoordeelen.	paména wañgoe.
bevredigd.	embada samoe.
bevreesd.	meñgadat.
bevriend.	pa-aria.
bevrijden.	peséla.
bewaken.	mangga.
bewaren.	kenoma.
bewegen.	penggadoe.
beweren.	péaka.
bewerken.	pendoi of parama.
bezeeren (zich).	engana sidoe.
bezem.	kendjékoe.
bezigheid.	rama-rama.
bezigtigen.	pa tañgar.
bezitten (hebben).	nieñgoe.
bezoldigen.	bené pamelaandja.
bezweren.	saro.
bezwijken.	méti.
bidden.	semajam of woonda pasappa merapoe.
bieden.	péka na wilina.
bij.	sama.
bij (honig-).	mangaloang.
bijaldien.	djaka.
bijeen.	paoesi.
bijeenbrengen.	paoesi.
bijeenkomen.	téka pa-oesi.
bijeenroepen.	pa-auw endaba.
bijeenzamelen.	paoesie endaba.
bijkans (bijna).	sekoedoe-ki.
bijl.	ketaka.
bijslapen.	ketoedang pesama of pajora.
bijstaan.	panamoe.
bijten.	witoe of kati.
billen.	kelili.
billijk.	engana endaba.
binden.	pai, ook soondoe.
binnen.	nau daloe.
bitter.	paiet.
blaar.	keliboe.
blaauw.	moeroe miting.
blad (bladeren).	roe, ook raoena.
blaffen.	bangga.
blazen.	sepoei.
bleek.	wéla.
blijde.	samoeka éti.
blijk.	petanda.
blijkbaar.	tandji.
blijven.	endadiek.
blik.	kĕnai.
bliksem.	bilak.
blind.	kapoké.
blinken.	kebilak.
bloed.	rae.
bloed ader.	kalotoe.
bloeddorstig.	toebili.
bloedverwant.	kaleembi.
bloedzuiger.	lamakat karambowa.
bloeden.	reana.
bloei (welvaart).	remi.
bloem.	walla.
bloesem.	pawéla.
blok (sluit-).	taangga.
bloot (naakt).	kaloeloe.
blozen.	makéa.
blusschen.	péda.
bod (bieden).	kadoena.
boete.	peloesoe.
boezem.	soesoe.
bok.	boemboe of kamimbi meni.
bolwerk.	kiliembatoe.
bont (gevlekt).	embelah.
boom.	piengi.
boonen.	kambi.
boor.	koessi.
boos.	oendjar.
boosheid (slechtheid)	kaboran.
boot.	ana téna.
bord.	kawieñga.
borgen.	pa-oetang.
bos.	pai.
bosch.	omang.

bottel (flesch).	boti.
bouwen.	pa woloe.
boven.	soedita.
bovenlanden.	toe pesai.
braken.	moeta.
brand.	moetoeng.
branden.	toenoe.
branding.	ngali bokoel.
brandhout.	ai patoenoe épi.
breed.	embélar, ook belar.
breken (als hout).	bérah.
breken (als glas).	bérah.
breken (als touw).	embota.
brèngen.	ñgendi.
breuk.	kenna, sendjali oe-rat.
brief.	soerat.
brij.	boeboe.
bril.	kaninoe mata.
broeder.	añgoe paloesoe.
broeijen (op eijeren).	tódoe.
broek.	sĕkĕlaki.
bron.	mata waai.
broodboom.	pieñgi koeloe.
brug.	peleendi.
bruin.	miteng bila.
buffel.	karambowa.
buigen.	pa-kaléka.
buik.	kamboe.
buisje.	kaleembi.
buiten.	la hambéli.
bukken.	keroedoek.
bundel (pakje).	kawoesoe.
buur (buurman).	pembapa.
buurt (wijk).	kottak.

C.

caprioleren.	kadjéki.
citroen.	djériek.
citroenboom.	pieñgi djériek.

D.

daad.	séra pawoloe.
daar.	lai séana.
daarom.	lai iejana of pieng-giena.
dagelijk.	taai-ki.
dag (de).	lodoe.
dadelijks.	sau lodoe-sau lodoe
dagen (dageraad).	séri.
dak.	pawitoe.
dal (vallei).	kerasa tendoelang.
dalen.	poeroe.
dan.	sembeli.
dansen.	reendja.
dapper.	béni.
darm.	tenai.
dat.	iejana.
dauw.	waai lemboeroe.
de.	iejana.
deelen.	pabéri.
deernis.	sendoeka éti.
degelijk.	samoe lañga taka.
degene.	njoena.
deinzen.	doemoer of kendoeli.
deken.	sienggi.
dekken.	pendéda.
delven.	áki.
dempen.	koeloe.
denken.	kenandi.
dergelijk.	toenanoe.
derhalve.	lai iejána.
dermate.	toenanoe.
dertien.	sekomboeloe tiloe.
dertig.	tiloe komboeloe.
derwaarts.	lai séana.
deskundig.	tau papieñgoe.
deugniet (een man).	kaboelar.
deugniet (een kind).	kadjoelak.
deur.	wiendoe.
deze.	ieja.
dezelfde.	iejaka.
diarrhé.	mendjéroe.
die.	iejána.
dief.	tau meñgañga.
diefstal.	meñga ñga.
dienst.	makéta oekoe.
diep.	nau daloe.
digtbij.	meréné.
dijk.	latan.
dik.	tiembi.
dik (digt op elkaâr).	tiembi pedassi.
dik (gebonden).	kerita.
dik mensch.	tau pandjandji.
dik kind.	ana kemboomboe.
dik paard.	djara emboáka.
dik varken.	wee emboaka.
dik hout.	ai tiembi.
dik touw.	likoe bokoel.
dikwijls.	sau lodoe-loedoe.
dingen.	kadoena.
dit.	ieja.

djagong. watar.
dobbelen. aŋga baanda wiki.
doch. djaka.
dochter. ana kawini.
docter. tau mapieŋgoe tada ai.
doek. téra leentjoe.
doel (plan). petiki.
doel (mikpunt). pakatoetoe.
doen. pendoi.
dol. sengga.
dolen. endjarang.
dolk. kesidi pa banggi.
dom. kambangŋga.
donderen. kendoeroe.
donker. kĕpĕtang.
dood. méti.
doodschieten. bandil paméti.
doodslaan. paloe pameti.
doodsteken. kodjak paméti.
doof. kawaŋga.
doorgaan (een paard) ngindi palai.
doorhakken. pooŋgoe.
doorn. kendara.
doorslikken. walloe.
doorsnijden. ketas loondoe.
doorwaden. pa-pala.
dor. mĕdoe.
dorp. engoendoe.
dorst. madau.
draad. loloe kaamba.
draagzadel. kalatoe.
draaijen. poeti, wieŋgoe.
dragen. dókoe.
drank. pa-oenoe waŋgoe.
draven. karadjak.
dreigen. méla-méla.
drek. taai.
drie. teloe.
driemaal. pendieloeng.
driftig. kerau.
dringend. handaka-daka of endéa djama djoa.
drinken. oenoe.
droevig. sendoeka.
dronken. mauw.
droog. mĕdoe, ook missi.
droomen. makadipang.
droppel. pakambatiek.
druipen (lekken). djiri.
drukken. noekoe.
duidelijk. patandjina.
duim. baai lima.
duister. kepetang.
duizelig. wieŋgoe.
duizend. serata.
duizendpoot. lembaroe.
dukaat. doekaat.
dun. manipa.
durven. déna meŋgadat.
duur. emboti wéli.
duurzaam. mendai.
duwen. djoeka.
dwaas. ketoba.
dwalen. endjarang.
dwars. kesangga.
dwarsweg. pendabar.
dwerg. tau panda.
dwingeland. mĕnggĕna.
dwingen. penapoe.

E.

eb. waai wawa.
ebbenhout. ai miting.
echtbreken. pajora.
echter. tauna.
echtgenoot (man). mini laimoe.
echtgenoot (vrouw). kawini papasang.
eed. sara, ook sarang.
eedbreken. kendoeli.
eelt. pakaba.
een. seau of disa.
eend. kēendi.
eenige. pe-pira-pira.
eenmaal. sendaka.
eenoogig. kapoké sau mata.
een paar. pesama.
eenparig. pesama-sama.
eensklaps. kĕteta.
eenvoudig. kaloongga.
eenzaam. kĕsĕna.
eerst. meŋgieloe.
eerste. la sangga.
eerste keer. mama ŋgieloe.
eertijds. amang.
eeuw. seŋgassoe endau.
eeuwig. wéli amang.
effen. mandidar, ook mandidas en liendjak.
effenen. pendoi pa mandidar.
ei. télo.
eijeren leggen. ma télo.
eigenaar. maŋgoe baanda.

eigendom.	mañgoe.
eiland.	noessa.
einde.	salaka.
eindelijk.	lakadjéa-pa.
eindigen.	pandjang.
eischen.	pa keraai na.
elf.	sekomboeloe sau.
elk.	tanggoena.
elkander.	pakedoea.
elleboog.	siekoe.
en.	méla djia
erbarmen.	namoe.
erf (grond).	padira.
ergeren (iemand).	woeloe pasiedoe wañgoe éti.
erkennen.	pa isi.
erwten.	kambi.
eten.	ñgañgoe.
etmaal.	sau roedoe sau lodoe.
etter.	witoe.
europeaan.	tau djawa bara.
eveneens.	sama djoewa.
evenaren.	pasama kanjoena.

F.

fakkel.	soepoe épi.
familie.	kaleembi.
feest.	pamañgoe.
fijn.	maras.
flaauwte.	méti widi.
flambouw.	soepoe épi.
flesch.	boti.
flikflooijen.	pa-mopoe.
flikkeren.	kebilak.
fluisteren.	kenggoeroe.
fluit.	engoenggi.
fluiten.	taléli.
fluitspelen.	padjoeloe engoenggi.
foei.	thi.
fokken.	rada, ook pa ana daañgoe.
folteren.	woeloe pasidoe wañgoe.
fonkelen.	kedjilak.
foppen.	kali kembéli pakoe.
forsch.	atal.
fort.	kottak.
fout.	pa djala.
fraai.	menanda.
franje.	oeloe mata siengi.
frisch.	segar.

G.

gaan.	lakoe.
gaar.	mémi.
gaarne.	emboesa.
gaauw.	reanggang.
gal.	kapidoe.
galopperen.	paka tidi.
gapen.	iejai.
garen.	lóloe kaamba.
garnalen.	koerang.
gast (vriend).	aria.
gat.	koboe.
gebak.	kanggoeta.
gebeente.	ri.
gebergte.	tendoelang.
gebeten.	embada witoe.
gebeuren.	dédi.
gebeurtenis.	embada salah.
gebieden.	makita paraing.
gebieder.	meramba makitang paraing.
gebit.	ngandoe-ngandoe.
gebloemd.	soerat, ook pasoedoe.
geboren.	embada pa-ana.
gebrek.	endapa tóama.
gebruiken.	katoema pepáké.
gedaan.	sala parama.
gedaante.	tada isina.
gedachten.	kenandi.
gedeelte.	tanggoem.
gedrag.	panggadjina.
geduld.	matoeroe.
gedwee.	mopo.
gedwongen.	penapoe.
geel.	woenggi.
geen.	danieñgoe.
geest.	tau maras.
geeuwen.	iejai.
geheel.	boloe endaba.
gehoord.	embadah rooñgoe.
gehoorzaam.	koetoendoe.
geit.	baai kemimbi.
gek.	katóaba.
gekko.	téké.
gekreukeld.	keloedoe.
gelaat.	kaba mata.
geld.	amas.
geleiden.	patoesa.
gelieven.	emboesa.
gelooven.	koerooñgoe njoena.

geluid.	kanjañgi na.
geluk.	oerana.
gemakkelijk.	kaloongga.
gemeen (laag).	endapa lieggi.
genaken.	pedési.
genegen.	emboesa.
genoeg.	tóama of iejáka.
genoegelijk.	samoe na éti.
genoegen (bekomst).	bisoe.
genomen.	embadah teeki.
gereed.	metoe endaba.
gereedschap.	perama wañgoe.
gerinkel.	rooñgoe ka walanggiri.
geschenk.	pa woetoen.
geslacht.	kabisoe.
geurig.	wau samoe.
gevallen.	kenabo.
gevangene.	tau malara.
geven.	woonja, woonda, oenda.
gevlugt.	embada palai.
geweer.	bandil.
geweld.	penggoro.
gewigt (zwaarte).	embotoe.
gewis.	lañga taka.
gewond.	manoea.
gewoon.	pendamang.
gewoonte.	oekoena.
gezang.	loedoe-loedoe.
gezant.	papalewa.
gezegd.	embadah péka.
gezelschap.	añg ñgoe.
gezien.	embadah ieta.
gezond.	déna siedoe.
gezwel.	kaliboe.
gezwind.	pa réanggang.
gids.	mapapieñgoe ñgarañgé.
gierig.	koetoes.
gierigaard.	tau koetoes.
gierst.	oesoe kanoe.
gieten.	pa mañgasoe.
gij.	njomoe.
gillen.	pe-aauw.
ginds.	la séana.
gissen.	koekira.
gisteren.	kañgio.
gitaar.	djoengga.
glad.	tendjerriek.
glas (een).	kassa.
gloeijend.	kadjilak.
god.	oemboe waloe mendokoe
goed.	samoe.
goedkoop.	pa wawa of endapa wéli.
golf.	ñgali.
gom.	karitak koe kassi.
goochelaar.	tau mapapi ñgoe balé mata.
goochelen.	balé mata.
gooijen.	toekoe.
gorgelen.	kemoemoe.
goud.	amas rara.
graf.	réti.
gramschap.	kerau éti, ook béni.
gras.	roemba, ook oesoe dan djara.
grassnijden.	kau roemba.
graven.	aki.
grijpen.	jappa.
grijs.	oewa.
grijsaard.	maka wédang.
groeijen.	bédi toemboe.
groen.	moeroe.
groep.	pa-oesi.
grof.	oera bokoel.
grommen.	kali kanggoeroe pakoe.
grond.	tana.
groot.	bokoel, ook bakoel.
grootvader.	bokoeng.
grootmoeder.	appoeng.
gruwen.	menggili.
gulden (een).	roepi.
gulzig.	kali ñgañga.

H.

haai.	iejoe.
haak (visch-).	manjéla iang.
haan.	manoe woeloe.
haar (voorn. w.).	njoena.
haar (onz.)	loonggi.
haast (spoed).	réanggang.
haat (nijd).	majau.
hagedis.	koemboe lai.
hagel.	panaamboer.
hakken.	pooñgoe of tatar.
hakmes.	kabéla.
halen.	téki.
half.	para doewà.
halt houden.	pandjang.

hals.	enggoeroeng.
halster.	ketañgan djara.
hamer.	passa.
hand.	lima.
handelen.	dāangga.
handelaar.	tau padaangga.
handeling.	perama.
handgeklap.	petaba lima.
handteekening.	taanda lima.
hanengekraai.	sikokoe.
hangen.	kandaila of tiwal.
happen.	pesoba.
hard.	mandong, ook selata of atal.
harig.	pawoeloe isi.
hars.	roetoes ai, ook karitak koe kassi.
hart.	poesoe of éti.
hartzeer.	sendoeka éti of sawina.
haven.	pannje watoe laboe.
hebben.	mieñgoe.
heden.	loedoe nassoe.
heelal.	emboelang tana.
heer.	oemboe.
heerschen.	makitang paraeng.
heesch.	kaseri engoeroeng.
heester.	pieñgi pieñgi koedoe.
heet.	embana.
heg.	okka.
heil (welvaren).	samoe of remi.
heilig.	serri of merapoe.
heiligschennis.	enda kawaina.
hek.	okka.
hekel.	majau.
heksen.	mamaroe.
helaas.	namoe.
helder.	serri.
helen (verbergen).	pa kawini.
hellen (over–).	silienggi.
helpen.	endoelang.
hem.	njoena of jeloh.
hemel.	paraij merapoe.
hemel (uitspansel).	awang.
hen of hun.	njoeda.
hen (kip).	baai manoe.
hengelen.	padoeloeng.
hengst.	djara méni.
herdenken.	pa kenandi of siena koepieñgoe.
herhalen.	pelomáe.
herkaauwen.	soba pabéli.
herkennen.	pienja of pieñgoe.
hersenen.	kotoe.
herwaarts.	lajézoe.
hert.	roesa.
heuvel.	tendoelang koedoe.
hevig.	kawaloe of oendoeng
hiel.	tandang.
hier.	lajézoe.
hierheen.	maai namoe.
hij.	njoena.
hijgen.	kajékoe.
hikken.	langiediep.
hinder.	sendoeka.
hinken.	kendjiekoe.
hinniken.	kañgi.
historie.	peka analaloe.
hoe (hoedanig).	engiki na.
hoedanigheid.	tada isi na.
hoede.	patienggi.
hoef.	kambisang djara.
hoelang?	piera mandaij?
hoen.	manoe.
hoer.	kawini kabota of kawini kaboelar.
hoeréren.	pajora.
hoest.	tanggi.
hok.	okka.
hol.	koeboe.
hond.	asoe.
honderd.	señgassoe.
honen.	pelapi.
honger.	mendjioe.
hongersnood.	riembang.
hoofd.	katikoe.
hoofdig.	kawañga of salata katikoe.
hoog.	djaangga.
hoogwater.	waai bokoel.
hooi.	roemba méti.
hoop.	moenoeng.
hooren.	rooñgoe.
hoorn.	kadoe.
hoos.	kepoeti asoe.
hoovaardig.	pe anggal.
hout.	ai.
huichelen.	kaléka.
huid.	menoelang of kelitoe
huilen.	si.
huis.	oema.
huiverig.	merieñgoe.
hulp.	pendoela.

huren.	woonja oendana.
hurken.	petieka.
huwbaar.	ana kréa.
huwelijk.	pepékang mamosa.
huwen.	pepasang.

I.

ieder.	mésa-mésa.
iemand.	sa-tau.
iets.	anang engara.
ik.	njoengga.
immer.	toeméma na.
immers.	tandji langa taka.
in.	naudaloe.
inachtnemen.	pawĕla.
inademen.	kajékoe.
inbeelden.	bisa.
inboorling.	tau la paraing.
inborst.	eti na.
inderdaad.	lañga taka.
indien.	djaka.
indigo.	worah.
indigo-plant.	pieñgi wora.
indoen.	poesi nandaloe.
inhalig.	koetoes.
inham.	endjoboe.
inhoud.	isi.
innen (ontvangen).	keejaka.
inslikken.	walloe.
insmeren.	rosi of rosoeng.
instorten.	endjora.
invloed.	atal.
ivoor.	engeedieng.

J.

ja.	owa.
jaar.	endau.
jagen.	késa.
jager.	tau mekésa.
jaloersch.	maanggang.
jammer.	namoe.
janken.	kamaliek.
jeugdig (jong).	mangoera of bidi.
jeuken.	embadi.
jokken.	kembaleek.
jong.	bidi of mengoera.
jongeling.	ana méni.
jong paard.	kambokang djara, ook bidi djara.
juist.	lañga taka.

K.

kaal.	kamoeloek.
kaap.	ñgaroe.
kaauwen.	menjama.
kak.	taai.
kakatoe.	kaka.
kakkerlak.	kapéla.
kalk.	kapoe.
kam.	saie.
kamer.	koeroeng.
kameraad.	aria.
kaneel.	kanienggoe.
kaneelboom.	pieñgi kanienggoe.
kanon.	bandil bokoel.
kant (zijde).	kerasa.
kapel.	kabebak.
kapoen.	manoe pekela.
kapok.	kaamba sika.
kappen (hakken).	pooñgoe.
karbouw.	karambowa.
kat.	méo.
katoen.	kaamba.
keel.	daloe engoroeng.
kemiri.	kawieloe.
kennen (iets of iemand).	piñgoe of pinja.
kermen.	si.
ketel.	kadisi.
keten.	kéla.
keuken.	oema menassoe.
keurig.	menanda.
kies.	peróa.
kijken.	wielak.
kijven.	pesanggang.
kiezen.	potoe.
kikvorsch.	kapaké.
kin.	ñgora.
kind.	ana.
kinderbaren.	pa-ana.
kip.	manoe.
kist.	peti.
kittelen.	menggieliek.
klaar.	sallah of embada rama.
klaauw.	woena.
klagt.	loh paési.
klank.	lieñgoe.
klap.	tabba.
kleeken.	kalamboeng.
kleeding.	sienggitéra.
klei.	tana sĕpĕla.

klein.	koedoe.
klemmen.	engapi.
kleur.	señgé-señgé.
kleven.	keritak.
klier.	repi sañga.
klimmen.	lokosee.
klinken (klank).	lieñgoe.
kluiven.	samboer.
knap.	menggana.
knecht.	tau petoendoeng.
knellen.	kassa.
knevels.	woeloe ñgaroe.
knie.	kambakkoe.
knielen.	karodoek.
knijpen.	itiel.
knikken.	kadoek.
knippen.	goentieng.
koe.	takaka.
koel (frisch).	pemaauw.
kogel.	ana bandil of wa bandil.
koken.	menassoe.
kokosnoot.	kokoer.
kom.	kawiñga ri.
komen.	maai of namoe.
komkommer.	kadienggier.
koning.	meramba.
koningin.	tamoe ramboe.
koopen.	pekēe.
koopman.	tau medaang gang.
koorts.	pariti.
koper.	woedoe keliang.
koperdraad.	iris woedoe.
idem (dik).	keliang.
koraal (kralen).	sada.
kort.	pandak of kebaba.
koud.	meriñgoe.
kraai.	gaga, ook gaangga.
krabben.	kauw.
kracht.	tenggoe.
kramen.	bidi dédi.
kramp.	mejieloe.
krank.	sidoe endai.
kreeft.	kereengoe.
krekel.	kariekoe.
kreupel.	kendjekoe.
krijgen (ontvangen).	engana.
krom.	kaléka.
kruid.	oambat.
kruipen.	beela tana.
kuil.	koboe.
kuit (van visch).	tilo ieang.
kuiten.	kembisa wisi.
kus (zoen).	poedoek.
kussen (hoofd–).	noelang.
kust (strand).	pekerasa.
kwaad (boos zijn).	oendjar.
kwaad (slecht).	endena samoe.
kwaal.	pasidoe.
kwanzelen.	pandjépa jépa.
kweken.	rada.
kwellen (plagen).	pebana.
kwetsen.	pa menoea.
kwijnen.	penamoeng.
kwijt.	emboelang.
kwispedoor.	kaba peñgandji.

L.

laag.	oewawa of pandak.
laag water.	waai wawa.
laat.	lapas manda lora.
ladder.	panoenggoe.
lagchen.	rieki.
lam.	maliedja.
landbouw.	oeloe lĕtang.
landtong.	soepoe tana.
lang.	madita, malaij, mandaij.
langs.	karasa of pipiet.
langzaam.	ñgieri of maardjil.
lans.	niemboe.
lanssteek.	koodjah.
last.	sendoeka.
laster.	kanjañgi pawoeloe.
leder.	menoelang djara of karamboa.
ledig.	endapa isi.
leedwezen.	penamoe.
leeftogt.	pa meñgañgoe.
leelijk.	endéna menanda.
leeren.	pepékang.
leggen.	bandjal.
lekkage.	djirik.
lekker.	samoe.
lemmetjes.	djariek.
lendenen.	banggi.
lepel.	soerrol.
leven.	loeri of mieriep.
levendig.	kajau.
lever.	kalapar.
licht.	serri.
lied.	loedoe.
lief.	menanda.

liefde. penamoeng, ook patiki.
liegen. kembaliek.
ligchaam. tada isi.
liggen. tengieloeng, ook ketoedang.
ligt. seliemoe.
likken. djalli.
limoen. djariek.
links (linker). kalaé.
lippen. tada ngaroe.
listig. pelapi.
loeren. paméli.
lokken. pamopoe.
lommer. mau.
lomp. kambañga.
lontarboom. pieñgi mēenggiet.
lontarbladeren. rauoe mēenggiet.
lood. temboera.
loopen (gaan). lakoe.
loopen (weg-) (vlugten). palai.
los. kaloōngga of pĕsăla.
loslaten. pĕsăla.
losmaken. wakka.
losschieten. endjala.
lostrekken. ijéla warroe.
luchten. dienggi.
lui. majau.
luiaard. tau majau.
luid. kendoeroek.
luis. oetoe.
luisteren. rooñgoe kesiloe.
lust. emboesa.

M.

maag. senggassoe.
maagd. ana kréa.
maaltijd. peñgañgoe.
maan. woelan.
maand. endjapoe woelan.
maar. tauna.
mager. melakang.
magt. atal.
mak. mopoe.
maken. woeloe of pendooi of parama.
man. tau méni.
mand. ketanga.
manga. pauw.
mast. tandai lamañga.
mat. topo.
matroos. tau téna of tau kapal
mazelen. oetah.
mededeelen. loh papaési.
mededoogen. penamoeng.
medegaan. patoendoeng.
medegeven. ija peñgendi.
medenemen. ñgendi lakoe.
medicijn. moroe of tada ai.
meenen. pekenanandi.
meer (water). waai ramoek bokoel.
meer. résí.
meermalen. endaka pira.
meest. leembar.
meisje. ana kawini.
melk. waai soesoe.
melken. poesong soesoe.
menig. daañgoe.
menschen. tau-tau.
merk. taanda.
merrie. baai djara.
mes. kesidi.
met. sama.
meten. soekat.
middag. tidoeng lodoe.
middelste. padoewa.
mier. kasoedoek.
mier (witte). kamawa.
mij of mijn. la njoengga.
minzaam. maliedja samoe.
mis. enda engana.
misdrijf. endjala.
mislijden (bedriegen) kembaleek.
misschien. enda petoetoe.
misselijk. laboe éti of koboel.
mist. semboongoe.
mismoedig. mila éti.
modder. kapisak.
moede. manggil.
moeder. ina.
moedig. embéni of keborang.
moeijelijk. kalivetoe of enda kaloongga.
moeras. waai keliboek.
mogelijk. ñgala.
mond. ñgaroe.
mooi. menanda.
moorden. paloe paméti.
moordenaar. tau paloe paméti.
morgen. seromoe.
morsig. merisak.

mug.	kaneniek.
muis.	kalaoe.

N.

naad.	roekoe paoetoe.
naaijen.	pa-oetoe.
naakt.	kaloelo.
naald.	oetoe.
naam.	tamoe of ĩngara.
naar.	la njoena.
naarstig.	merana éti.
naast.	pendallar.
naauw.	kesak.
naauwelijks.	bédi.
naberouw.	sendoeka éti.
nabij.	meréné of lalisi.
nacht.	roedoeng of ridoeng.
nadeel.	roonggi.
nadenken.	kenandi.
nader.	résí meréené.
naderen.	pa-meréné ké, ook namoe.
naderhand.	napa kediroe laka djéa.
nadoen.	toondoe sama.
nagel.	woe.
najagen (vervolgen).	késa.
najuichen.	kajaka.
nalatenschap.	baanda tau maméti.
nalatig.	meroamba djoa.
namaken.	pendoi sama toena ka jéna.
namiddag.	pisil la lodoe.
naoogen.	tañgar pakiri.
nachreeuwen.	maréo.
nat.	embasa.
natuurlijk.	toetoe njéna.
navel.	poesoe.
navolgen.	kikoe lakadjéa.
navragen.	pa keraai.
nazeggen.	kikoe papéka.
nazien.	pa-ara.
nederbuigen.	karoedoek.
nederdalen.	pa-kamboeroe, ook poeroe.
nederdrukken.	nokoe sewawa.
nederhalen.	iejiela papoeroe.
nederig.	tau éti mĕkĕndi.
nederlaag (verlies).	mataloe.
nederleggen.	bandjal.
nedervallen.	kenaboe.
nederwerpen.	warroe.
neef.	ana angoe paloesoe.
neen.	endéa.
neerslagtig.	endéa kaséna of mila éti.
negen.	siwa.
negentig.	siwa komboeloe.
negorij.	parai, ook paraing.
neiging.	teeki na éti.
nek.	kasoeki.
nemen.	teeki of kee.
nergens.	salla-salla danienja.
nest.	peñgéna.
net (proper).	menanda of samoe.
net (visch-).	djalla.
neus.	oeroeng.
nevel (damp, wolken).	waai emboeroe.
nevens (naast).	pendallar.
nicht.	tambaroe ana kawini.
niemand.	damieñgoe satau.
niet.	endakoe.
niet meer.	damieñgoe résí.
niets.	damieñgoe engara-engara.
nieuw.	bidi of barra.
nieuwsgierig.	haĩgañga.
niezen.	assiek.
nijd.	majau.
nijdig.	oendjar.
nijptang.	kakatoea.
nijver.	merana.
noemen.	péka.
nog.	añgoena, ook résí.
nogmaals.	sili sendaka of sendaka walli.
nogniet.	endedi.
nogthans.	tauna.
nood.	kebara éti.
noodig.	patieki.
noodeloos.	pa-ési.
noodlot.	mendjala.
noodzaken.	paroeka.
nooit.	endédi sendaka.
notenmuskaat.	mangalawa.
norsch.	ma kajau.
nu.	nassoe.
nu en dan.	woela-woelana.
nuttig.	palieñgoe na.
nutteloos.	endea engara palieñgoe.

O.

obi.	ketabi of loea.
ochtend.	baroe.
oefenen.	papékang.
oester.	nierip.
oever.	la lisi tési.
of.	tauna.
offeren.	pesapa merapoe.
olie.	waai lonas.
omdammen.	pa moetoe.
omdat.	kamalla añgoe.
omdraaijen.	pembéli.
omhelzen.	pa baanggil.
omhijnen.	pendoi oka.
omkappen.	poonggoe.
omkijken.	wilak la kadjéa.
omringen.	wienggier.
omroeren.	koeloek.
omschudden.	kadoek.
omspitten.	aki tana.
omspoelen.	pa kandjakoe.
omtrekken.	lakoe wienggier endaba.
omvallen.	kenaboe pendéla.
omvatten.	avel.
omverhalen.	tawésa.
omwinden.	koeloer.
onaangenaam.	penandjal.
onachtzaam.	endéna toáma kenandi.
onbedacht.	endéa sili wila.
onbegrijpelijk.	endakoe pienja pakira.
onbekend.	endapa tanda.
onbekommerd.	endakoe waai.
onbeschaamd.	enda makéa.
onbevreesd.	endéna meñgadat.
onbeweeglijk.	oendoeng.
onbewoond.	oema endamiñgoe isiena.
onbruikbaar.	endéna pieñgoe paliengoe.
onder.	la loemboe.
onderdanen (volk).	tau la paraing.
onderdanig.	karoedoek.
onderhouden.	parada.
onderrigten.	namoe papékang.
onderweg.	la ñgarañgéa.
onderwerpen.	paroeka.
onderwerpen (zich).	patoendoeng, ook karoedoek.
onderzoek.	pa-ara.
ondeugd.	penggora.
ondeugend.	kaboran.
ondiep.	endéa mendjoloe.
ongeduldig.	endéa ñgala patoeroe.
ongelijk.	endéa mandidar.
ongelooflijk.	déna pieñgoe rooñgoe
ongemakkelijk.	enda kiloonga.
ongemanierd.	enda pieñgoe oekoe.
ongerust.	kebara éti.
ongestadig.	enda mandang.
ongewoon.	enda endamang.
ongezond.	penjé mesari.
onkosten.	melāandja.
onkruid.	roemba mendasamoe
onkwetsbaar.	koeboe.
onlusten (oproer).	kajau.
onmagtig.	enda maka.
onmeedoogend.	enda penamoe.
onmiddelijk.	kadiroe.
onmin (vijandschap).	pepapang.
onmogelijk.	enda na ñgala.
onnoodig.	djamaka.
onregt.	mendjala.
onrijp.	endédi memi of moeroe.
ontbieden.	pa–au.
ontblooten.	pekalooloe.
ontbreken.	enda toma.
ontdekken.	ngala.
ontevreden.	pesoondar.
onthouden.	amboe boelang.
ontkennen.	kendoelang béli.
ontkleeden.	alli pakaleembi.
ontkomen.	loesoe.
ontkurken.	boetoes tañgana.
ontlasting.	lahambéli.
ontmoeten.	pasaamboer.
ontnemen / ontrooven	na raamba of wassi.
ontrusten (iemand).	ketatak.
ontsieren.	rama enda patoetoe.
ontsnappen.	loesoe, palai.
ontsteken.	pakadaki.
ontstelen.	meñga-ñga.
ontvangen.	kee–ka.
ontveinzen.	pa-kandoeling béli.
ontwaken.	menggoeling.
ontwaren.	ieta.
ontwijken.	pesienggiel.
ontzag.	meñgadat.

onverbiddelijk.	ketikoe watoe.
onverhoeds.	ketatak.
onverkrijgbaar.	enda penggala.
onvermijdelijk.	enda ñgala wali.
onvermoeid.	enda manggil.
onverschillig.	enda pengñgoma.
onverstandig.	enda menggena.
onverwachts.	enda papieñgoe risi of katalak.
onverzadigd.	endè na bisoe.
onvoorzigtig.	enda manggang.
onvriendelijk.	ma kajau.
onvruchtbaar.	enda nieñgoe wana.
onwaarheid.	enda patoetoe.
onwillig.	enda bisoe, ook déna bisoe.
oogen.	mata.
oogst.	moeti.
ooit.	endamang.
ook.	wali.
oom.	poelangé.
oor.	kasiloeng.
oorbellen (oorringen)	memoeli of poela.
oordeel.	engasoe samoe.
oorlog.	pepápang.
oorsprong.	kawoengga.
oorzaak.	ta oena ka.
oosten.	timoe wandoe.
op.	dita.
opdat.	tauna ka.
open.	tawaka.
opendoen.	boenggas.
opeten.	ñgañgoe pandjapoe.
opheffen.	oetoe dita.
ophitzen.	pa woeloe.
opjagen.	késa.
opklimmen.	saie.
opletten (oppassen).	endjaga-ka.
opligten.	téki.
oprapen.	poetoe, ook teeki.
oproer.	kajau.
opregt.	tandji.
opschik (sieraad).	pa menanda.
opsporen.	iemboe namat.
opstaan.	sadang.
opstapelen.	pendani.
opstijgen (te paard).	kaliti.
opvouwen.	lapiet.
opwachten.	pa-napa.
opzettelijk.	wéli éti.
oranje appel.	djériek langga.
order (bevel).	hoekoena.
oud.	toewa.
oud mensch.	maka wédang.
ouders.	ama, sama ina of ama jéra.
over.	peembar.
overal.	wienggier.
overblijven.	résí.
overdekken.	pendabi.
overgeven (braken).	moeta.
overgeven (zich).	padjola njoena.
overgieten.	pa boeri.
overig.	risiena.
overigen.	mésa.
overhaasten.	laloe réanggang.
overklimmen.	sai pakamboeroeng.
overkoken.	nasoe pabéli.
overleggen (nadenken).	pekenandieng.
overlijden.	lepas méti.
overmorgen.	doewa modoeng.
overnachten.	toedoe.
overrijden.	djonggar.
overspel.	endjoerakoe la kawini.
overspringen.	kakaidjak.
oversteeken.	pa-pala.
overstrooming.	iewa.
overtuigen.	peñgita.
overvloedig.	laloe dañgoe.
overwegen.	patiembang la ñgarañgé.
overwinnen.	talo.
overzijde.	sepapa.

P.

paaijen.	pa-maanda of pa mopoe.
paal.	kabaniroe.
paard.	djara.
paard (hengst).	djara mini.
paard (merrie).	baai djara.
paard (veulen).	ana djara.
paard (telganger).	djara lakoe réanggang.
paardrijden.	keliti djara.
paarl (parel).	nérip.
paarlemoer.	tada na nérip.
pad (voetpad).	ñgarange kesak.
paddestoel.	pemanggoe.
padi (rijst).	oesoe bara.
padi (ketan.)	oesoe kadita.

pak.	kawoesoe of kemboeroe.
pakken.	kawoesoe ka.
paling.	toenah.
pan.	besi tarra.
pand.	penapa wangoe.
pantalon.	sekelaki.
pap.	boeboe.
papier.	soerat.
paren.	pawoloe.
patrijs.	kaloeki.
pas (onlangs).	bédi.
pees.	kaloetoe.
peilen.	soekoet mendjoeloena.
peinzen.	kenandi.
pellen.	bienoe.
peluw.	noela of noelang.
pens (ingewand).	kamboe tenaina.
peper (spaansche).	boekoe sau.
permissie (toestemming).	wotoe.
persen.	napoe.
persoon.	tau.
peuteren.	koessi.
piek (lans).	niemboe.
pijl.	ana pana.
pijn.	ketioe.
pikken.	tassiek.
pilaar.	kabaniroe.
pinang.	wienoe.
pink.	ana walima.
pinkoogen.	padjoeloe mata.
pissen.	paliendji.
pisang.	keloe.
pistool.	bendil koedoe.
pit.	oewa daloe.
plaats (plek).	peng ngé.
plaatsen (iets).	bandjal.
plagen.	penggenggal.
plan.	patiki.
plank.	kapapa ai.
plant.	patoondoe wanggoe.
planten.	toondoe.
plat (vlak).	kabang.
pligt.	katoetoe.
pluim.	landoeng.
plukken.	papoe.
plunderen.	wassi.
poep.	taai.
poes.	méo.
pogchen.	keboelar, ook peanggal.
pogen.	kamang.
pokken.	siaut.
pokdalig.	roekoe siaut.
pols.	maka tilak.
polsen.	menggéla.
ponjaard.	liedieng.
poort.	piendoe.
post (schildwacht).	djangga.
pot.	oeroeng of lodja.
pottenbakken.	toenoe oeroeng.
praten.	pani, ook loloek.
priester.	ratoe.
prikken.	pasaka.
prins.	tamoe oemboe.
prinses.	tamoe ramboe.
prijzen.	pawoetoe.
probéren.	kamang.
proeven.	kamang.
pronken.	keboelar.
prop.	tang ngana.
pruttelen.	mendja ngaroe.
punt.	soepoe.
puntig.	daka.
put.	soemoer.
putten.	petakoe.

R.

raad (overleg).	loloek.
raadsvergadering.	pepiendi kanjanggi. wanggoe.
raadselachtig.	endéa keséna.
raak.	engĕna.
raam.	ketongga.
raar (zeldzaam).	endéa pekali ngita.
raauw.	endédi mémi.
rad (vlug.)	réanggang.
raden (raadgeven.)	toela peni wanggoe.
rag (spinrag.)	penggé gienggi.
ram.	beembi méni.
ramp.	engena mandéa samoe
rand.	selienggi
rangschikken.	pendallar.
rapen.	teeki.
ras.	kabisoe.
rasch (spoedig).	paréanggang.
rat.	kalaauw.
razen.	kajau.
razend.	senggang.

rebel (oproermaker).	péka angga.
redden.	toela.
redelijk.	ijam djaka.
reden (oorzaak).	pieñgina.
redeneren.	peni-peni, ook loloek.
redetwisten.	pepapa paloloek.
ree of reebok.	pilandoe.
reede (ankerplaats).	peñgé téna.
reeds.	iejaka.
reet.	roekoena.
regelen.	bata, ook pendallar.
regelloos.	enda pendallar.
regelregt.	peaai loloe.
regen.	oerang.
regenboog.	iesi oerang of kepoeri.
regeren.	kitang paraijng.
regt (billijk).	matandji.
regterhand.	lima kawana.
regtmatig.	matandji.
regts.	kawana.
regtspraak.	papéka oekoena.
regtuit.	peaai loloe.
regtvaardig.	matandji.
reiger.	gonggali.
reiken.	padjola.
reikhalzen.	penggeba.
rein.	tendjeri.
reinigen.	pendoi tendjéri.
reizen.	lakoe.
rekenen.	padisa.
rekken.	peoeli.
rennen.	pa lai pareendja.
reuk.	mewau.
ribben.	kerasa.
ridselen.	kenggoeroek.
rigten (mikken).	pa ka toetoe.
riemen (roei-).	boesi.
riet.	iewi.
rif.	ngora mesil.
rijden.	kaliti.
rijkdom.	woloe baanda.
rijp.	rara.
rijst (in den bolster).	oesoe mañgoe tada.
rijst (ontbolsterd).	karoesoe oesoe.
rijst (gekookt).	oesoe mémi.
rijst (ketan).	oesoe kadita.
rijstblok.	ngoesong.
rijst- of padie-schuur	oema oesoe.
rijststamper.	aloe.
rijstveld (laag).	letang.
rijstveld (hoog).	letang mara.
rijstzak.	lappoe.
rijzen.	masa eei.
rimpel.	pai añga-añga.
ring.	taoerong.
rinkelbel.	katañgi.
rinkelen.	malieñgoe.
rivier.	lokoe.
roeijen.	boesiwa.
roeiriemen.	boesi.
roekeloos.	béni da ñgiri.
roepen.	pa-auw.
roeren.	koloek.
roest.	petaai rara.
roet.	kelitoe épi.
rogchel.	pagai.
rollen.	tanggieloeng.
rond.	kawoeri.
ronden.	pendoi makawoeri.
rondom.	wienggier.
ronduit.	peni patandji loloe.
ronken.	kaworoe.
rood.	rara.
roofgierig.	tau pa wassi.
roof.	pa wassi.
rook (damp).	kawoe épi.
rooken (cigaren of tabak).	paripi.
rooven.	wassi.
roover.	tau kaborang, ook tau pa wassi.
rotachtig.	moesoe.
rots (klip).	karoa kapoe.
rotting.	iewi.
ruchtbaar.	pa-roongoe wanggoe.
rug.	kadjéa.
ruiken.	poedoek.
ruilen.	pendjéapa.
ruimnaald.	oetoe bandil.
ruimte.	meloa.
ruiter.	tau pakaliti djara.
rumoer.	kajau.
rups.	katara embadi.
rust.	kagana.
rusten.	pandjang.
rustig.	kagana samoe.
rustplaats.	pengé pa pandjang, makalitoe bokoel.
ruw.	kajau.
ruzie.	

S.

sabel.	sepada, sepaanda of pasoeri.
salpeter.	poedji.
sandelhout.	ai–nitoe.
sap.	waaina.
sapanhout.	ai–iedjoe.
sarong (mannen).	sienggi.
sarong (vrouwen).	laauw.
savonds.	malieng, ook malong
schaamdeel.	petauwang.
schaamte.	makéa.
schaamteloos.	enda makéa.
schaap.	beembi.
schaar.	engoeti.
schaarsch.	endapa kalieng ita.
schaden.	roonggi.
schadevergoeding.	siloe.
schaduw.	kaninoe.
schaken (een meisje).	pelai ngendi kawini.
schat.	ma woloe baanda.
schateren.	pakariki.
schatten.	kadoena.
schavuit.	tau endapa lienggoe.
schedel.	kaba katiekoe.
scheef.	kendjieli.
scheelzien.	mata kendjieli.
scheiden.	peséa.
schelden.	mengitoe.
schelm.	tau endapa lienggoe.
schelp.	soesoe endoonggoe.
schemering (s' morgens).	sarri.
schemer. (s' avonds).	kepĕtang koedoe.
schenken (geven).	woonja.
scheppen (water).	patakoe waai.
schermen.	padjoeloe madaka.
scherp.	daka.
scherpen.	déli padaka.
schertsen.	panggera wanggoe.
scheurbuik.	niengoe la ngaroena.
scheuren.	sierra.
schielijk.	paréänggang.
schieten (met vuurwapens).	soeloe.
schieten (met pijl en boog).	papana.
schikken (op zij).	kendoeli.
schijnheilig.	pamangga nadokoe.
schil.	tada.
schild.	téming.
schildpad.	tanóma.
schildpad (land–).	lawora.
schildwacht.	tau medai.
schillen.	binoe.
schim.	kaninoe.
schimmel (wit paard)	djara bara.
schimmel.	jau.
schimpen.	penggéra.
schip.	téna kapal.
schipbreuk.	téna kapal membéra.
schipper.	ana kondana.
schitterend.	menanda endéa ñgiri–ñgiri.
schokken (schommelen).	kadoe.
schoonheid.	la menaanda na.
schoppen.	tila.
schoppen (achteruit).	kembara.
schorheid.	pené makanggoeroe.
schorpioen.	tamisi.
schors.	tada–ai.
schot.	patoetoe na.
schotel.	kaba kalamba.
schouder.	koondoe.
schraal.	malakang.
schrander.	tau menggĕna.
schreeuwen.	kajakka.
schreijen.	si.
schrijven.	pa soerat.
schrikken.	katatak of kawoondoek.
schroef.	pa boetoes sewanggoe.
schubben.	oena na,
schudden.	kadoe.
schuilen.	pakawini.
schuim.	wora.
schuins.	pahalienggi.
schuit.	téna koedoe.
schuiven.	kendoeli.
schuld (fout).	mandokoe.
schuldeisscher.	pa–oeta.
schulden.	oeta, ook oetan.
schuldenaar.	tau ma oeta.
schurft.	woetoe rara.
schurk.	tau enda pa lienggoe.
schutter.	tau ma piengoe pa katoetoe.
schuur (padischuur).	oema oesoe.
schuw.	ma temba.
sedert.	amang, ook mandai.
sein.	patanda wanggoe.

sidderen.	kandanda.
sieraad.	pa djangga wanggoe.
sierlijk.	menanda.
sirih (betel).	koeta.
sirihzak.	kaloemboe.
siroop (stroop).	woloe mémi.
sjorren.	pai.
slaaf.	ata.
slaan.	paloe.
slaapplaats.	peñgépa katoedang.
slag (knal).	lienggoe.
slagten (een kip).	ropoe manoe.
slagten (een varken).	soendjoe wee.
slagten (een geit).	rori kamimbi.
slagten (een paard of karbouw).	tobong djara, karamboa.
slang.	kataroe, ook oelar.
slangenbeet of steek.	ngandoe kataroe.
slapen.	messoeroe.
slaperig.	tatiek.
slavin.	ata kawini.
slecht.	endéa samoe.
slechts.	dédi.
slenteren.	pa loa mai.
slepen.	ijiela.
sleutel.	ana koessi.
slijk.	kapiesak.
slijm.	karieta.
slijpen.	pa déli.
slijpsteen.	watoe déli.
slikken.	walloe.
slim (sluw).	menggĕna.
slingeren.	kadoe.
slobberen.	jieri.
sloep.	tena pelo mai.
sloot.	londa wai.
slordig.	menggĕna merisak.
slot.	koessi.
sluimeren.	tatiek of embada lapas katoeda.
sluipen.	roenoe.
sluiten (de deur).	bita of rapiet.
idem een kist.	pendabi.
sluw.	menggĕna.
smaak.	rasa.
smakelijk.	ijam djaka.
smakeloos.	keba.
smakken.	kabassak.
smal (naauw).	kessak.
smal (niet breed).	da bélar.
smeden.	paroeroe.
smelten.	loei.
smeren.	rosoe.
smerig.	merisak.
smid.	atang gasoe bési.
smiddags.	pisil lodoe.
smijten.	toekoe.
smoren.	méti malĕdja.
smorgens.	embaroe.
snaar.	loloe djoengga.
snaauwen.	makaréoe.
snede.	menola.
snel.	réanggang.
snibbig.	oendjar.
snijden.	kadiepoe.
snikken.	kajékoe.
snoeijen.	karanggana.
snoeven (pogchen).	peanggal, ook keboelar.
snorken.	kawoeroe.
snot.	wirra.
snuiten (de neus).	alli wiera.
solderen.	piendji.
som.	pemboeloe.
sommigen.	pira-pira.
somtijds.	déna pandjang djoea.
soort.	tada isi na.
spaansche peper.	boekoe sau.
spalken.	panoea.
span (een).	sepangga.
spek.	toloe wéé.
spel.	padjoeloe.
speld.	oetoe nieñgoe kati koe.
spenen.	peséwa soesoe.
spiegel.	kaninoe.
spier.	kalotoe.
spies (lans).	toebieli, ook niemboe.
spijker.	pakoe.
spijs.	peñgañgoe.
spin.	lang gienggi.
spinnen (katoen).	patinoe.
spinrag.	peñgé gienggi.
spion.	tau makoki.
spioneren.	menggadoe.
spleet.	membéra.
splijten.	pabéra.
splinter.	kaboe.
spoed.	réanggang.
spoedig.	pa réanggang.
spook.	tau pe tau tana.
sport.	ana panooñgoe.
spotten.	majau anggoe.

spraak.	siloe.
spreken.	loloek, siloe, peni of péaká.
sprengen of sprenkelen.	menggasoe, ook sanéba dja waai.
springen.	kakaudjak.
sprinkhaan.	kabala.
sproeten.	ñgandoe kokoe.
spuiten.	pesepoe wanggoe.
spuwen.	pañgandji.
staal.	bési tara, ook wadja.
staan.	dienggier.
staart.	kikoe.
stal.	oka.
stam.	pola-ai.
stamelen.	kedetal.
stampen.	bai.
standvastig.	ma patoetoe.
stang (met teugel).	rapa.
stank.	na waoe mosoeng.
stap.	sanda kapangga.
stapelen.	pendani.
stappen.	ñgiri lakoe.
staren.	tangger pedai.
steen.	watoe.
steigeren.	patoe lang gaangga.
steil.	soeroet.
steken.	siekoe of kadjoek of soendjoe.
steken met de lans.	pa koodjak.
stelen.	meñgañga.
stellig.	tandji langa taka.
stem.	penina.
ster.	kandoenoe.
sterk.	oendoeng.
sterk mensch.	tau oendoeng pari.
sterk paard.	djara atal.
sterk touw.	likoe mandoeng.
sterk hout.	ai kalatoeng.
sterk binden.	soondoe pa mandoe.
sterven.	pa méti.
stervensuur.	soepoena.
steunen.	tokoeng.
stevig.	pandanggi.
stijf (stram).	selata.
stijfkop.	mendéa taloe.
stikken.	méti malidja.
stil.	kendi.
stinken.	na waoe mosoeng.
stoeijen.	kali kedjoeki.
stoel.	kendjaka.
stof.	awoe.
stok.	tokoeng.
stoken.	padoekoe épi.
stom.	kambanga.
stomp (bot).	endeá daka.
stoomschip.	kapal épi.
stooten (stompen).	djoekar.
stooten (met de hoornen).	na pa sikoe.
stooten (zich).	patoka.
storm.	ngiloe bokoel, ook ngiloe banget.
storten.	emboongoe.
stortregen.	oerang bokoel.
stout.	kadjoela.
stoutmoedig.	embéni.
straal.	la sarina.
straat (zee-engte).	la manggawana.
straks.	napa taai.
strand.	la lési tési.
stranden.	masaéla mara.
streep.	karet.
strelen.	oadas of pamanda.
streng.	melara li.
striem.	pegambas, ook ladjiek.
strik (een).	siroe of taadjiek.
strikken (een paard).	taadji djara.
stroo.	witoe.
strooijen.	sebar.
stroom.	waai kambanggat.
strop.	siroe taadjiek.
strot.	enggaroe.
struik.	ngarana matoemboe
struikelen.	sémba.
stuipen.	ketenggal.
stuiven.	penggindi ngiloe, ook awoe.
stuk (een).	sa ka diepoe.
stuk (gebroken).	embéra.
stuursch.	kawoena matana.
suf.	emboela pakanandi wanggoe.
suiker.	mési langga.
suikerriet.	tiboe.

T.

taal.	siloena.
tabak.	tambako.
tabaksblad.	rau tembako.
tachtig.	waloe komboeloe.
tafel.	kandjaka.
tak.	kasanga.

takkeloos. pai-ai.
talrijk. daangoe.
tam. mopoe.
tamelijk. padoea.
tamarinde. kamaroe.
tamarinde boom. piengi kamaroe.
tand. ngandoe.
tandvleesch. isi ngiesa.
tang. ngepi épi.
tang (om den baard uit te trekken.) gapit woeloe ngora.
tasten. raba.
taxeren. toenja wélina.
te. la.
teder. maliedjang.
teef. baai assoe.
teeken. taanda.
teelt. pa anak daangoe of rada.
teenen. oewa wisi.
tegelijk. sendaka.
tegemoetgaan. loh patoma.
tegenaan. perapé.
tegengaan. enda pa madjan.
tegengeschenk. wapa béli.
tegenhouden. patoe.
tegenkomen. patoma.
tegenover. la sanggang.
tegenpartij. pepapang.
tegenpraten. peséma.
tegenspoed. endoekoe ka.
tegenstreven. embéni.
tegenstroom. mela la katiekoe.
tegenwind. ngiloe wéli sanggang.
tegenwoordig. nassoe.
tegenzin. majau.
telen. rada of pa-ana daaīngoe.
telganger. djara wanja lakoe bokoel, ook lakoe réanggang.
telkens. pe-aīnga.
tellen. disa.
temmen. pa mopoe.
tenger. rakana.
tepel. soepoe soesoe.
teregtstellen. mai perooīngoe.
tergen. pa-kajau.
tering. kiela.
terstond. tiengki.
terugbrengen. īngendi pabéli.
terugdeinzen. kendoelieng.
terugdrijven. pesienggiel.
terugeischen. kerai pabéli.
teruggaan. lakoe wali.
teruggeven. oenja pabéli.
terughalen. loh piti pabéli.
terughouden. pa kawini.
terugjagen. kajaka pakandoelieng béli.
terugkeeren. lakoe béli.
terugkomen. maai béli.
terugloopen. embada palai beli.
terugnemen. piti wali.
terugreizen. lakoe béli.
terugroepen. pa-au béli.
terugslaan. paloe wali.
terugspringen. kakaudja wali.
terugwijken. kandoeli béli.
terugzenden. pa-īngendi wali.
teugels. rapa djara.
tevens (tegelijk). sama.
te vergeefs. enda senggana.
tevredenheid. mandang éti.
thans. nassoe.
tien. sekemboeloe.
tienmaal. endeka semboeloe.
tijd. toma soekat na.
tijdstip. nassoe memana.
tijding. perooīngoe-goe.
tikken. katoondoe.
tillen. woelak.
timmerman. enggassoe-ai.
tin. temboera watoe.
tiran. melara éti.
titel. oetoe tamoe na.
toebehooren. maīngoe baanda.
toe-eigenen (zich). piti baanda njoena.
toegevend (zijn). mandang éti.
toekijken. penggadoe.
toeknikken. kadoek.
toekomstig. namoe taka.
toelaten. matanja-ka.
toen. amang.
toereikend. engenap.
toeroepen. pa-auw.
toerusten. kenomang pasamoe.
toeschreeuwen. kajaka.
toespreken. pa-arang.
toestaan. malaka doena.
toeval (ziekte). octoe manoe.
toeval (lot). oerat njoena doena.
toevertrouwen. pa monoe.

toewenschen. pe-selama.
toezien. tañgar-ka.
tolk. djoeroebassa.
tonder. kedoedoe.
tong. lema.
toom. rapa.
toomen (optuigen). toenja rapa.
toon (klank). lieñgoe-na.
toonen (wijzen). toedji.
toorn. kerau éti.
toorts. soepoe épi.
toppen. kerangga.
toovenaar. tau mamaroe.
torschen. ietoe.
tortelduif. koeroendassi of bara gilang.
tot. pata ka lainoe.
touw. likoe.
touw draaijen. poeti likoe.
traag. majau.
trachten. kama.
tranen. waai mata.
trap (ladder). panoenggoe.
trappen. liti.
tred. pangga.
treffen (raken). engana.
trekken. iroe of jila of boetoes.
trens. rapa.
treurig. mila éti.
troep. pa-oesi.
trom (gendang). lamba.
tromslaan. toendoe lamba.
troosten. pa-mandang.
trotsch. oetoe wiki.
trouweloos. enda patoetoe.
trouwen (met eene vrouw). pe-pasang, ook la lee.
idem (met een man). me-ñgoma.
tucht. kitang peraij oendoeng.
tuchtigen. hoekoe.
tuimelen. tenggoenggoel.
tuin. woáka.
tuinman. tau la woáka.
turksche tarwe of mais. watar.
tusschen. la-padowa.
tusschenruimte. lerang.
twaalf. semboeloe damboe.
twee. damboe.
tweede. pendoea na.
tweedragt. passanggang.
tweelingen. ana endoea.
tweemaal. pendoeang.
twijfelachtig. enda patoetoe.
twijfelen. manggang.
twintig. doea komboeloe.
twisten. passanggang.
twistmaker. mekèréok.

U.

u. njomoe.
uije. bawang.
uije plant. pieñgi bawang.
uijer. soepoe soesoe.
uil (kleine). iekiet.
uil (nacht-). wanggi.
uil (kat-). kato wee.
uit. loesoe.
uitbarsten (springen) telisoe.
uitblazen. pada épi.
uitblijven. endadiek mandai.
uitbreiden. lerang.
uitbroeijen. toedoe.
uitdagen. petelandjier.
uitdiepen. pa-mandjoeloeng.
uitdijen. pembóa.
uitdoen (kleêren). boenggas kelamboeng.
uitdoen (vuur) of uitdooven. pada épi.
uitdrinken. oenoe sèla.
uitdrukkelijk. pa-langataka.
uitduiden. pa isi pasamoe.
uiteinde. soepoe-na.
uiterlijk. sembéli-na.
uitgaan (wandelen). loh padjoeloe.
uitgaan (vuur of licht). embada méti épi.
uitgaven. malaandja.
uitgebrand. moetoeng sèla.
uitgeven (geld). peloesoe amas.
uitglijden. sendjalier.
uitgraven. aki.
uithalen. peloesoe béli.
uithollen. bóa.
uithooren. rooñgoe kendjañgi.
uithouden. pattoe.
uitjagen. kajaka.
uitjouwen. pekiekoeng.
uitkaauwen. njama-njama.

uitkiezen.	piti of poetoe.
uitkomen (op hetzelfde).	sama njaka.
uitlagchen.	riki-na.
uitleggen.	péka pasamoe.
uitpluizen.	sira of wira.
uitplunderen.	wassi sala.
uitpraten.	endjapoe kanjang ñgi.
uitpruilen.	pemboa.
uitputten.	taka sala.
uitredden.	pendoelana.
uitrekenen.	disa paoesi.
uitroeijen.	pembocta.
uitroepen.	kenggoeroek.
uitrusten.	pandjang.
uitscheiden.	menggietoe.
uitschudden.	kembas.
uitslapen.	ketoedoe sala.
uitsnuiten (neus).	alli wira.
uitspanning.	padjoeloe djoeloe.
uitspreiden.	wiewar.
uitspuwen.	pengnandji.
uitstaan.	pattoe.
uitsteken (de hand).	toedji.
uitsteken (de tong).	peloesoe lamma.
uitstellen.	napa.
uitsterven.	méti emboeta.
uitsturen.	paléwa.
uittrekken.	boetoes.
uitvallen (gebeuren).	dadi-ka.
uitvezelen.	wira-wira.
uitvinden.	ñgala.
uitvlugt.	pa-añga-añga.
uitvorschen.	manggéla.
uitwasschen.	pa bassa.
uitwendig.	sembéli.
uitwerpen.	endoesa sembéli.
uitwisschen.	pemboelang.
uitwringen.	poessoeng.
uitzenden.	pa-ñgendi, ook paléwa.
uitzoeken.	poetoe.
uitzonderen.	peséwa.
uitzuigen.	la moedji.
uitzweeten.	loesoe senggoboe.
uw.	tañgoe njomoe.

V.

vaak.	enda pandjang djoea.
vaal.	awoe.
vaartuig.	téna.
vadem.	serapa.
vader.	ama.
vallei.	kerasa tendoelang.
vallen.	kenaboe.
vallende ziekte.	méti wiedi.
valsch.	pa-kéokau.
valstrik.	siroe.
van.	taoek of wili na.
vangen.	jappa.
varken.	wee.
varken (wild).	wee roemba.
vast.	oendoeng.
vastbinden.	paai of soendoeng.
vasthaken.	senggietoe.
vasthechten.	soondoeng.
vastland.	mara.
vastslaan.	paloe pawandi.
vastspijkeren.	paloe pakoe pawandi
vastzitten (te paard).	mendapoe oendoeng.
vatten.	kitang, ook jappa.
vechten.	pesadang.
veder.	woeloe.
vee.	makajiediek.
veel.	daañgoe.
veelsoortig.	señgé señgé.
veeltijds.	endana pandja.
veelwijverij.	daañgoe kalawisi.
veertien.	semboeloe patoe.
veertig.	patoe kemboeloe.
vegen.	kendjékoe.
veilig.	kasanang.
veinzen.	pa-añga-añga.
vel.	menoelang.
veld.	sebandja.
velen (uitstaan).	pattoe.
velerlei.	señgé-señgé.
vellen (omhakken).	pooñgoe.
venkel.	wala woeñga.
venster.	ketongga.
ver.	merau of meliroe.
verachten.	majau.
verademen.	pa-kajékoe.
veranderen.	pa-kambéli.
verantwoorden.	pa-séma.
verbaasd.	senggatar.
verband.	pa-noea.
verbannen.	endoesa.
verbeelden.	disa.
verbergen.	pakawini.
verbeteren (zich).	embada samoe.
verbeurd verklaren.	paloesoe emboelang.

verbeuren.	engena paloesoe.	vergenoegd.	kesena éti.
verbieden.	amboe pamadja.	vergeten.	maróamba of emboelang.
verbinden (zich voor iets).	tanggoena.	vergeven (vergiffenis).	mendjerekéka.
verbitterd.	kerau éti.	vergewissen.	pa pienja pasamoe.
verbleeken.	pa-barra walla.	vergezellen.	loh petoeja.
verblijden (zich).	pemboesa éti.	vergif.	tada ai paméti wanggoe, ook kabaainja.
verblijf.	endadieh laina.	vergiftigen.	oenja tada ai pa méti wanggoe.
verblinden.	kepètaug mata.	vergissen (zich).	endjala.
verbod.	enda pamadja.	vergulden.	toenja tana amas.
verbond.	pa-djandji-na.	vergunnen.	embada pa-isi.
verbranden.	toenoe.	verhaal (geschiedenis).	liendai.
verbrijzelen.	pa-wésar.	verhangen (zich).	kendila wiki.
verbruiken.	paké sala.	verharen.	pendjepa tada ési.
verdacht.	engana njoena doena	verheffen.	woelak.
verdedigen.	pembéni béli.	verhelen.	pa-kawini.
verdeelen.	pa-béri.	verhelpen.	pa-resi samoe.
verdelgen.	pa wésar of tenjanggar.	verheugd.	pembasa éti.
verdenken.	engana njoena doena	verheven.	dita.
verder.	résí meliroe.	verhinderen.	enda pamadja.
verderf.	engana tanggoena.	verhit.	embana.
verdiend.	patoetoe.	verhooren.	pa-arang.
verdobbelen.	pa-aīga baanda wiki.	verhuizen.	passa lélé.
verdord.	embada méti, ook maddoe.	verhuren.	oendana.
verdraaijen.	endjala poetieng.	verjagen.	kajaka.
verdriet.	mila éti.	verjaren.	tama pa manggoe.
verdrijven.	kajaka.	verkeerd.	endjala.
verdringen.	pedassiek dassiek.	verkeeren (omgaan).	pa-aria.
verdrinken.	méti temboeloeng.	verklagen.	loh papéka.
verdroogd.	maddoe.	verklaren.	péka patandji.
verdubbelen.	toenja aīgoe na.	verkleeden.	pendjépa pakee.
verduidelijken.	pesarri.	verkleinen.	pendoi pamaras.
verdwaald.	endjarang.	verklikken.	pa-isi.
verdwijnen.	emboelang.	verknoeid.	woeloe mendjala.
vereelt.	metti.	verkondigen.	loh papéka.
vereenigen.	pendappiel of paoessi.	verkoopen.	daanggang.
vereenvoudigen.	pakalongga.	verkorten.	woeloe pandah.
vereffenen.	pesama meries.	verkouden.	meraaīga.
verergeren.	dadi sendoeka.	verkrijgen.	ngala patiki.
verfoeijen.	majau.	verkwanzelen.	pendjépa djépa.
verfraaijen.	pendoi pasamoe menanda.	verkwikken.	sebola tada isi.
vergaan.	endjala-ka.	verkwisten.	īgaīgoe sèla.
vergaan (een schip).	saei la mara.	verlagen (de prijs).	pa wawa wilina.
vergaderen.	pa-oesi.	verlamming.	malidjang.
vergadering.	paoesi la kesili boekoel.	verlangen.	emboesa.
vergeefs.	īngala endoekoe.	verlaten (zich op iets).	moenoeng.
		verleden.	siengiel.

verleeren.	maroamba pa kékang.
verlept.	mali.
verlichten.	pa sari.
verliefd.	patiki.
verlies (schade).	roenggi.
verliezen (verspeeld)	idem.
verliezen (weg raken).	emboelang.
verligten.	pasalimoe.
verlof.	pamadja-na.
vermaak.	embasa éti.
vermanen.	loh papéka.
vermeenen.	disa.
vermeerderen.	pa résí.
vermeesteren.	oetoe.
vermelden.	tiki.
vermengen.	pa-oesi.
vermeten (zich).	embéni.
vermijden.	kesienggiel.
verminderen.	enda toma.
vermist.	emboelang.
vermoeden.	disa.
vermoeid.	manggil.
vermolmd.	maboe.
vermomd.	pa kambéli.
vermoorden.	pa-méti.
vernachten.	toodoe.
vernemen (hooren).	rooñgoe.
vernemen (naar iets)	pa-arang.
vernielen.	pandjala baanda angoe.
vernuft.	serri éti.
veronachtzamen.	enda pakanandi.
verongelijken.	pitak.
verontwaardigen.	karau éti.
veroordeelen.	hoekoena.
veroorloven.	pa madja-na.
verordenen.	pendalar.
verouderd.	embada kawédang.
veroveren.	pa wassi.
verplaatsen.	pasienggil.
verpligten (dwingen)	piti lerang.
verpoozen.	pandjang.
verraad.	kaléka éti.
verregaand.	laloe lapas.
verrekenen (zich).	endjala disa.
verrekken (zich).	ketatiek emboelang.
verrigten.	pendoi.
verrijken.	ma woeloe baanda.
verroeren (zich).	enggadoek.
verroest.	taai rara bessi.
verruilen.	siloe-na of pendjéapa
versch.	bidi-na.
verschaffen.	pedjola.
verscheuren.	sira.
verschieten (van kleuren).	pendjépa roepa-na.
verschijnen.	tagala sanggang.
verschil.	enda pasama.
verschrikken.	ketatak.
verschuilen.	pa kawieni.
verschuiven.	djokar.
verschuldigd.	oetang.
versieren.	pamenanda.
verslaafd.	pakikoe ietieng.
verslaan.	oetoe.
verslag.	pa-isi.
verslapen.	katoeda laloe mandai.
versleten.	maboe.
verslikt.	sendoeka engoeroeng
verslimmeren.	risi menda samoe.
verslinden.	walloe réanggang.
versmaden.	pasiri.
versmelten.	djieriek.
verspreid.	tawesar of pabéri.
verstaan.	pieñgoe-ka.
verstand.	menggana.
versterken.	woeloe pa oendoeng.
verstopping.	kabita kiri kamboe.
verstopt.	kabita.
verstrooid.	tawésar of pabéri.
verstuikt.	endjala oerat.
vertellen.	péka ana laloe.
vertoeven.	endadiek.
vertolken.	tanggoe pa isi, ook sieloe na.
vertoonen.	oenda ta tanggar.
vertrapt.	liti.
vertrekken.	salakoe.
vertrouwen.	moenoeng.
vervaardigen.	pendoi.
vervalschen.	pa koeroeng.
vervelen.	majau éti.
vervellen.	pendjépa tada isi.
vervoeren.	pa-ngandi.
vervolgen (zoo voortgaan).	pa kiekoeng.
vervolgen (nazetten)	késa.
vervolgens.	ai loeloe.
verw.	pelakang.
verwaand.	pa-anggal.
verwaarloozen.	endakoe engóma.

verwachten.	moenoeng.
verwantschap.	endanina of kaleembi.
verward.	kalioetoe.
verwarring.	kenjaur endokoe.
verwelken.	melai of medoe.
verwennen.	endamang.
verwerven.	ñgala-ka.
verwhout.	ai-pelakang.
verwijlen.	napa, ook pandjang.
verwisselen.	pendjépa.
verwittigen.	lo-pa isi.
verwoed.	embéni.
verwoed moorden.	pakodja endokoe.
verwoesten.	pengnjanggar.
verwonderd.	sengñgañga.
verworgen.	pekendila.
verzadigd.	embisoe.
verzaken.	pa-kawini.
verzameld.	pa-oesi.
verzekeren.	pa-toetoe.
verzenden.	pa-ñgandi.
verzetten.	pendjiloeng.
verzoek.	pa-karaaing.
verzuimd.	emboelang.
verzwijgen.	pa-kawini.
verzwikken.	endjala oerat.
vesting.	kotak.
vet.	pendjandi.
veulen.	ana djara.
vezelachtig.	kesapat.
vier.	patoe.
vierkant.	pelara.
viermaal.	pombatoeng.
vijand.	papapang.
vijf.	lima.
vijftien.	sekomboeloe lima.
vijftig.	lima kemboeloe.
vijl.	koerienda.
vijver.	waai koeloek.
vijzel.	ñgoesoe.
villen.	bisoe.
vinden.	ñgala.
vinger.	oewa lima.
visch.	iejang.
visch vangen.	pa-iemboe iejang, ook pa-djala iejang.
vlag.	piendji.
vlaggestok.	manggoe piendji.
vlak.	kabang.
vlakte.	padang.
vlam.	doeroe.
vlas.	la moedoet.
vlechten.	poeti.
vledermuis.	pani.
vleesch.	tolong.
vleijen.	pa-mopoe.
vlerken. / vleugels.	woeloe kapa.
vlieg.	walebau.
vliegen.	sa woerong.
vliet.	ana lokoe.
vlijtig.	merana.
vloed.	waai embénoe.
vloeibaar.	perapang.
vloo.	woetoe assoe.
vlug.	réanggang.
vlugten.	pa lai.
voederen.	woonja pañgañgoe.
voedsel.	pa-ñgañgoe.
voelen.	rama.
voet.	wisi.
voetpad.	kendjélitoe.
voetzool.	taba wisi.
vogel.	massa woerong.
vogels vangen.	ijappa massa woerong.
vogels strikken.	bata siroe idem.
vol.	embinoe.
voldaan.	embada paloesoe.
voldoende.	endjapoe.
voldoening.	paloesoe wanggoe.
volgeling.	tau pakaream of tau pekikoe.
volgen.	pekikoe.
volgzaam.	patoondoe.
volharden.	tiendja.
volhouden.	tooroe.
volk.	tau.
volkomen.	emboloe.
volkrijk.	daañgoe na tau.
volkstammen.	endaniena.
volmaakt.	maka woeri.
volstrekt.	sendaka daka.
voltooid.	embada salaka.
vonk.	walla épi.
vonnis.	oekoe.
voogd.	tau paléwa matandji.
vóór.	la sangga.
vooraan.	toebala sangga.
vooraf.	ma mañgiloe.
vooral.	endéa djama djoea.
voorbarig.	ketatak.

voorbedacht.	ñgasasa.
voorbeeld.	pakiri kajana.
voordeel.	oetoe.
voordeelig.	palienggoe.
voordoen.	padjolla.
vooreerst.	ma-mañgiloe.
voorgaan.	lakoe mañgiloe.
voorgevoel.	rasanggoe.
voorgrond (plein).	mendidar.
voorhanden.	ñgieñgoe.
voorheen.	kawoengga of amang
voorhoofd.	kaba mata.
voorkomen.	tada isi.
voorkomend.	maliedja.
voorkeur.	pa piendi.
voorlichten.	pa sarri.
voorliegen.	endookoe, ook kembaleek.
voormiddag.	tidoe lodoe.
voornacht.	menda lora.
voornoemd.	embada lepas péka.
voorouders.	tau kawoengga.
voorplein.	mendidar.
voorschot.	penapa wanggoe.
voorschrift.	ma paléwa.
voorspellen.	pa koki.
voorspoed.	pa oetoe wanggoe.
voorspraak.	panamoe pani wanggoe.
voorste.	la mañgiloe.
voortaan.	sili sendaka.
voortgaan.	lakoe.
voorteeken.	tanda.
voorts.	wili kadjéa.
vooral.	paloloe ka-wanggoe.
voorwaarde.	pandjandji wanggoe.
voorwaarts.	réanggang.
voorzeggen.	péka kawoengga.
voorzeker.	langa taka.
voorzien.	djaka menggoeka.
voorzigtig.	mañga pasamoe.
vorderen.	résì résì endjapoe.
vorig.	la kawoeñga.
vorm (om bellen te gieten).	peñgé palala wanggoe.
vorst (monarch).	pa oemboe wanggoe of meramba bokoel.
vorstelijk.	pa bokoel wanggoe.
vouwen.	lepi.
vraag.	pa-karaaing.
vragen.	karaai.
vratig.	dira pakoe.
vrede.	kaloangga.
vreemd.	rowa.
vreemdeling.	tau bidi of tau parai añgoe.
vrees.	meñgadat.
vrek.	tau koetoes.
vreugde.	embasa éti.
vriend.	aria.
vriendelijk.	maliedja.
vriendschap.	pa-aria wanggoe.
vrij.	kabisoe.
vrijlaten.	pa salla.
vrijwillig.	nga sana.
vroedvrouw.	tau pienggoe penggeri pasa-na.
vroeg.	embaroe.
vrolijk.	pemboesa éti of embasa éti.
vrouw.	tau kawini.
vrouw (getrouwde).	ma ñgoma.
vrouwelijk.	sama kawini.
vruchten.	oewa-oewa.
vruchteloos.	kaséwa.
vuil.	merisak.
vuist.	pa woenggong.
vuistslag.	pa takkiel.
vullen.	pa isi.
vuren.	pa bandil.
vurig.	embana na épi.
vuur.	épi.
vuurhaard.	mata épi.
vuurtang.	ñgepi épi.

W.

waadbaar.	pieñgoe papala.
waagstuk.	ñgala paka.
waaijen.	sa ielar-na.
waakzaam.	pawala riri.
waan.	pakanandieng.
waar?	engini?
waar (waarheid).	lañgataka, ook tandji.
waarachtig.	lañga lañgataka.
waarborg.	tanggoe-na.
waarde.	wieli-na.
waarderen.	bandjal wielina.
waarheen.	engiloh.
waarlijk.	langataka.
waarmede.	sama.
waarom.	kenggikina.

waarschijnlijk.	enda patoetoe.
waarschuwen.	napa pa-iesi.
waarzeggen.	péka patandji.
wacht.	tau djaga.
wachten.	ma napa.
waden.	pa-pala.
wagen.	embéni pa-kamang.
waken.	sada of djaga.
wakker worden.	pa-walla.
wakker zijn.	embada pa walla.
walvisch.	iejang tadanoe.
wandelen.	loh padjoeloe.
wang.	papoe.
wanhoop.	embota panggala-na.
wankelen.	manggang.
wanneer?	pira-ka?
wanorde.	kenjaur.
want.	tauna.
wantrouwen.	mangga.
wapen.	madaka.
wapperen.	ta kambas.
waren (goederen).	baanda.
waren (geweest zijn)	dadi of embada lakoe laina of embada mienja.
warm.	embana.
wartaal.	péka endókoe.
wasem.	koetoeng.
wasschen.	pabasa.
wat.	engara-ka.
water.	waai.
water bedammen.	bietang.
wateren.	pa liendji.
waterleiding.	waai endjandjar.
waterval.	waai seraĩngi.
weder.	walli.
wederantwoorden.	séma walli.
wederbekomen.	ĩngala paka.
wederbrengen.	ngindi pabéli.
wedereisschen.	karaai pabéli.
wedernemen.	teeki pabéli of kee pabéli.
wederom.	sendaka walli.
wederpartij.	papana.
wedervinden.	ngala walli.
wederzenden.	pa-ngindi béli.
wederzien.	ita pa-béli.
wedloopen (wedrennen).	pa kama djara.
weduwe.	méti léna.
weduwenaar.	id. tau aĩngoena.
week (zacht).	maliedja.
weeken.	pa-lomoeng.
weekhartig.	maliedja éti.
weemoedig.	mila éti.
weenen.	si.
weerhouden.	pattoe.
weerlicht.	kabilah.
weerloos.	enda maka.
weerom.	bali of béli.
weêrspreken (zich).	kendoelieng béli.
weerzin.	manggieliek.
wees.	kamesa.
weetgraag.	emboesa papieĩngoe.
weetniet (domoor).	kambaĩnga.
weg (de).	ĩngaraĩngéa.
wegbergen.	pa kawini.
wegbranden.	toenoe salla.
wegbrengen.	ĩngindi.
wegens.	tauna.
weggaan.	sienggiel.
weggooijen.	toekoe, ook endoesoe of warroe.
weghalen.	piti.
wegjagen.	kajaka.
wegkruipen.	pa-kawini.
wegloopen.	pa lai kawai.
wegmaken.	pa emboelang.
wegnemen.	djiedjiek of woelak.
wegraken.	emboelang.
wegspoelen.	waai iwa ngindi.
wegvegen.	kendjékoe.
wegvlugten.	palai merau, ook palai kawai.
wegvoeren.	palai ngindi.
wegwijzen.	pa-ieta ĩngaraĩngé.
wegwijzer.	tau papieĩngoe ĩngaraĩngé.
weifelen.	enda patoetoe.
weiland.	padang.
weinig.	sawoetoe of sekoedoe
wekken.	loh pabeenggi.
wel (bron).	mata waai.
welaan!	malla, ook malakka.
weldra.	napa reéngga.
weleer.	ammang.
welgezind.	samoe éti.
welig.	réangga toemboe.
wellevend.	pieĩngoe oekoe.
welligt.	enda patoetoe.
wellustig.	tau emboesa pajora.
welvaart.	kasanang.
welvoegelijk.	tau naka.
welwillend.	samoe éti.

wemelen.	rémi.
wenden.	pa-kambéli.
wenkbraauwen.	oekoe mata.
wenken.	kadoek.
wennen.	pendammang.
wenschen.	moenoeng-ka.
werkelijk.	tandji palangataka.
werkeloos.	enda na rama.
werken.	parama.
werktuig.	iesi pa rama.
werkzaam.	ma-rama, ook merana éti.
werpen.	toekoe.
weten.	pieñgoe, ook pienja.
wettig.	tandji.
weven.	pa tinoe.
wezen (of zijn).	dadi, ook nienja.
wieden.	boetoes.
wij.	njoema.
wijd.	ka-loangga.
wijken.	kendoelieng.
wijs.	tau papieñgoe.
wijzen.	toedji.
wikkelen.	kemboeroeng.
wikkelen (zich in eene zaak).	pakoeroeng kanjañgi
wild.	ma-tamba.
wildernis.	omang.
wildzwijn.	wee roemba.
willen.	emboesa, ook bisoe.
willig.	emboesa pakiekoe.
wind (een).	kapisoe.
wind.	ñgiloe.
wind (harde).	ñgiloe bangat.
wind (zacht).	ñgiloe mala-na.
windhoos.	ka-oeloer.
winst.	mannang.
wisselen.	pendjépa.
wisselvallig.	enda patoetoe.
wit.	bara.
woede.	kerau éti.
woelen.	enggoelieng.
woest (wild).	ma-tamba.
wol.	woeloe.
wolk.	karoema.
wond.	menoea.
wenden.	pa-menoea.
wonen.	endadiek.
woning.	oema.
woonplaats.	peñgé-na.
woord.	kanjañgé-na.
worden.	dadi.
worm.	ñgéli of ñgali.
worstelen.	pa kieloeng wieki.
wortel.	amoe-na.
woud.	omang bokoel.
wraakzucht.	toenja la éti.
wrat.	menggarieng.
wreed.	kapoedang.
wrijven.	rosoe of podas.
wringen.	posoeng.
wroeten.	ngoeri.
wurgen.	posoeng ngorong.

IJ.

ijver.	merana éti.
ijzer.	bissi.

Z.

zaad.	oewa daloe, ook wini-na.
zaag.	roonda.
zaaijen.	sabar.
zaakvoerder.	tanggoe loloek.
zacht.	maliedja.
zadel.	sellapa djara.
zadelen.	toenja sellapa.
zagen.	pa-roonda.
zak.	lappoe.
zamelen.	pa-oesi.
zamen.	sama sama.
zamenbinden.	pai pasama.
zamengaan.	lakoe sama.
zamenkomen.	maai sama.
zamenspraak.	pani sama.
zamenwonen.	endadiek sama.
zand.	warra.
zandbank.	warra pa boondoeng.
zang (wijs).	loedoe-na.
zanger.	tau maloedoe.
zeden.	hoekoena of oekoena.
zee.	teesi.
zeeboezem (baai).	endjoboe.
zeef.	jongga.
zeer (erg).	embañgat.
zeer doen.	woeloe masidoe of katioe.
zeerover.	panggora.
zeeziek.	mau teesi.
zeggen.	peni, ook péaka.
zeil.	lieroe.
zeilen.	lakoe la teesi.

zeker.	lañga taka.
zelden.	enda marana.
zelf.	mésa of wiki.
zelfmoord.	pa-méti wiki.
zemelen.	oeta karoenggoe.
zendbode.	pa léwa-na.
zenden (goederen).	pa-ngindi.
zengen.	moetoeng.
zenuwachtig.	katatak.
zenuwen.	oera of kaloeta-na.
zerk.	watoe réti.
zes.	nomoe.
zestien.	sekomboeloe nomoe.
zestig.	nomoe kemboeloe.
zetten.	bandjal.
zeven.	pisoe.
zeventien.	sekomboeloe pisoe.
zeventig.	pisoe kemboeloe.
zich.	njoena.
ziek (pijnlijk).	sidoe.
ziekte.	kena sidoe.
ziel.	semañgoe.
zieltogen.	meréné méti.
zien.	tañgar, ook ieta.
ziften.	ijonggang.
zigtbaar.	ñgita.
zij (of haar).	njoena.
zij (of hen).	njoeda.
zijde (of dij).	kaoeloer kadja.
zijde (of kant).	karassa.
zijde (stof).	soetra.
zijdelings.	sepapa.
zijn (of van hem).	tanggoe njoena.
zijn of wezen (bestaan).	mienja of dadiek.
zijpelen.	kembatti.
zilver.	lata bara, ook amas bara.
zin (lust).	pemboesa.
zingen.	loedoe.
zinken.	temboeloeng.
zinneloos.	katéaba.
zinspelen.	dékang.
zitplaats.	pañgé mendapoe.
zitten.	mendapoe.
zoeken.	siemboe.
zoen.	poedoek.
zoet.	langgang, ook langga
zon.	mata lodoe.
zonde.	mendjala.
zonder.	enda mieñgoe wañgoe.
zonneschijn.	embana lodoe.
zóó.	toena noe.
zoon.	ana méni.
zorg (kommer).	sendoeka éti.
zorgeloos.	emboelang éti.
zout.	misien, ook mési of messi.
zoutachtig.	pa boedoe.
zuigeling.	ana rara of ana kedang enda pasala soesoe.
zuigen (aan de borst).	pa soesoe.
zuigen.	lamoedji.
zuiver.	massa.
zuiveren.	pa massa ka.
zulk.	toenanoe.
zuster.	ana wini.
zuur.	majéloe, ook maieloe.
zwaar.	embótoe.
zwaard.	sepada, ook sepaanda, ook pasoeri.
zwager.	ijera-na.
zwak.	déna åtal, ook maliedja.
zwam.	kadoedoe.
zwanger.	pakamboe.
zwart.	miting.
zwavel.	melierang.
zweep.	rambas.
zweer.	menggorieng.
zweet.	señgoboe.
zwellen.	memboa.
zwemmen.	engeni la waai.
zweeren (een eed doen).	pa djandji, ook sarak
zweren (etteren).	loesoe witoe na.
zweven.	méli ka.
zwijgen.	kandi kasanang of amboe péka.
zwijn.	wee.
zwikken.	sendjalier.

Ik.	Njoengga.
Gij of u.	Njomoe.
Hij of zij.	Njoena.
Wij of ons.	Njoema of Njoeta.
Gijlieden.	Njémi.
Zijlieden.	Njoeda.
Eens of éénmaal.	Sendaka.
Tweemalen.	Pendoang.
Driemaal.	Pendélang.
Viermaal.	Pembatong.
Ik ben ziek.	Njoengga siedoe.
Gij zijt arm.	Njomoe mila.
Hij is boos.	Njoena oendjar.
Ik heb dorst.	Njoengga madau.
Ik heb veel wit katoen.	Njoengga nieñgoe daañgoe téra bara.
Hij heeft niets.	Njoena enda nieñgoe engara.
Wij hebben veel rijst.	Njoema da daañgoe da oesoe.
Zij hebben honger.	Njoena jéloh mendjioe.
Hebt gij al veel?	Njomoe embada nieñgoe daañgoe.
Nog niet veel.	Endédi pa daañgoe.
Alle dag een weinig.	Sau lodoe sawoetoe.
Kom binnen.	Maai kau tama.
Gaat naar buiten.	Loh loesoe sembéli.
Hoe is uw naam?	Engara tamoe?
Hoe heet hij?	Engara ñgara njoena?
Gaat daar zitten.	Mendapoe la séana.
Neem een stoel.	Teeki kendjaka.
Blijft wat praten.	Napa ta pani.
Ik wil u spreken.	Njoengga emboesa pani daañgoe moe njomoe.
Wat wilt gij zeggen?	Engaraka njomoe emboesa papéaka?
Hoe oud zijt gij?	Pira endau njomoe?
Ik weet het niet.	Dakoe pienja.
Waarom weet gij dat niet?	Kenggikina njomoe endéna pieñgoe?
Waar woont gij?	Engini peñgé moe?
Waar is uw huis?	Engini oema moe?
Hier digt bij.	La lisi jézoe.
Niet ver van hier.	Déna merau.
Het is hier zeer vuil.	Da daañgoe merisak la jézoe.
Gijlieden moet hier goed aanvegen.	Njémi kendjékoe pa-samoe la jézoe.
Hebt gij 't gehoord?	Rooñgoe doeka?
Vergeet het niet.	Amboe meroamba.
Ik hoor het.	Koe rooñgoe.
Ik zal het niet vergeten.	Njoengga dakoe emboelan.
Wie zijt gij?	Engara tau njomoe?
Wat is uw bedrijf?	Engara parama moe?
Ik ben ambachtsman.	Njoengga atanggassoe.
Ik bewerk mijn tuin.	Njoengga paboloeng na woáka koe njoengga.
Hoeveel tuinen hebt gij?	Pira emboea da woáka moe?
Slechts twee.	Damboe djoewa.
Wat kost dat paard?	Pira wilina djara ieja?

Dat is te duur.	Ieja la loe pawéli.
Het is te klein.	Laloe koedoe.
Ik wil een hoog paard koopen.	Njoengga pemboesa djara djaangga.
Gij moet jonge paarden brengen.	Njomoe ngindi bidi djara.
Dit paard wil ik niet hebben.	Djara ieja njoengga dakoe bisoe.
Brengt het paard naar stal.	Ngindi sa la oka na djara.
Bindt het goed vast.	Soondoe pasamoe.
Dat het niet los raakt.	Amboe da tamboea.
Houdt het goed vast.	Pamandoe pasamoe.
Laat het niet los.	Amboe pasalla.
Ziedaar, het is al weggeloopen.	Tañgar, embada palai.
Dat is uw schuld!	Mendokoe njomoe.
Ik kan het niet helpen, mijnheer.	Njoengga endéna djala, oemboe.
Vangt mijn paard op.	Jappa djara njoengga.
Gaat het spoedig zoeken.	Loh pasiemboe pareanggang.
Geeft aan de paarden te drinken.	Loh pa oenoe dja waai na djara.
Geeft ze te eten.	Toondjoe oesoe dan djara.
Wat hebt gij?	Engara ka nieñgoe moe.
Wat hebt gij te koop?	Engaraka ka nieñgoe padaangga moe?
Ik breng een jong paard, mijnheer!	Njoengga ñgindi ana djara, oemboe.
Hoe veel paarden hebt gij?	Pira njioe djara nieñgoe moe.
Dat is een mooi paard.	Ieja djara menanda.
Vat mijn paard.	Kee djara njoengga.
Ik wil gaan rijden.	Njoengga emboesa pakaliti.
Wilt gij rooken?	Njomoe emboesa paripi?
De Soembanezen kunnen niet rooken.	Tau Soemba déna pieñgoe paripi.
Zij kaauwen veel betel.	Njoeda daañgoe pasappa.
Zijt gij getrouwd?	Niengoe pepasang?
Ja wel.	Owa pi.
Waar is uwe vrouw?	Engini tau añgoe?
Waar is uw man?	Engini na lei moe?
Waar zijn uwe ouders?	Engini ama jéra moe?
Zij zijn reeds dood.	Embada méti.
Val niet.	Amboe kenaboe.
Zijt gij gevallen?	Njomoe kenaboe?
Hebt gij u bezeerd?	Njomoe kenaboe ketioe?
Is de padi al geoogst?	Salla ka pa moti oesoe?
Ik heb niets te eten.	Njoengga danieñgoe pañgañgoe.
Hebt gij honger?	Njomoe mendjioe?
Ja, mijnheer.	Owa oemboe.
Wacht een weinig, dan zal ik u wat eten geven.	Napa sekoedoe koe woonda pañgañgoe.
Is de rijst nog niet gaar?	Oesoe endedi mémi?
Nog niet, straks.	Endédi napa taai.
Hebt ge niets voor mij te drinken?	Danieñgoe pa oenoe engaraka?
Als gij dorst hebt, gaat dan water scheppen.	Djaka njomoe madau loh patakoe waai.
Is uwe woning ver weg?	Oema moe merau?
Ik ben vermoeid.	Njoengga manggil.
Ik zie een huis.	Njoengga koe ita seau na oema.
Dáár gaan wij zitten.	Laini njoeta ta mendapoe.
Dáár gaan wij slapen.	Laini njoeta lakoe li ta katoedang.

Ik ben verheugd, dat wij er zijn.	Njoengga na samoe ka bakoe taka.
Wij komen u eene visite brengen.	Njoema maai padjoeloe lai njomoe.
Gij moet ook bij mij komen.	Napa njomoe maai lai njoengga.
Wat heeft hij gezegd?	Engara njoena embada papéaka?
Ik weet het niet.	Dakoe pienja.
Ik kan niet.	Njoengga enda pa pieñgoe.
Wie is hij?	Engar atau njoena?
Ik heb hem nog niet gezien.	Njoengga endédi koe ñgita njoena.
Is hij boos?	Oendjar njoena?
Ik geloof het niet.	La éti koe enda njoena.
Ik geloof het wel.	La éti koe djia ka njoena.
Wilt gij mij helpen?	Njomoe bisoe endoelang ka njoengga?
Goed mijnheer, ik zal straks terug komen.	Mallaka oemboe, napa taai koe maai pabéli.
Ik geloof u niet.	Njoengga dakoe rooñgoe moe.
Wijst mij den weg.	Pa toedji njoengga ngarañgéa.
Ik zal er u voor beloonen.	Napa koe woongga moe malaandja.
Wilt gij mijn vriend zijn.	Njomoe bisoe pa-aria daañgoe njoengga.
Ik zal u wat zeggen.	Napa koe pa isi engamoe.
Wat zegt hij?	Engara pa pani na njoena.
Ik versta hem niet.	Njoengga dakoe pieñgoe papéka na njoena.
Zijt gij rijk?	Njomoe woloe baanda.
Neen, ik ben een arm mensch.	Endéa njoengga tau mila.
Van wien is deze tuin?	Engamoe woaka da njanina?
Is dat uw tuin?	Né loa woaka moe njomoe?
Wat hebt gij geplant.	Engaraka patoondoe?
Hoeveel padi krijgt gij dit jaar?	Pira na oesoe napa moti endau nassoe?
Ik heb geen tuin.	Danieñgoe woaka.
Gij moogt niet steelen.	Njomoe amboe meñgañga.
Dat is zoo, mijnheer, ik ben er ook te bang voor.	Toetoe oemboe, njoengga laloe meñgadat.
Gij moogt geen handel drijven in slaven.	Amboe njomoe daangga tau ata.
Waar is de Radja?	Engini tamoe oemboe.
Wie is de Radja in deze negorij?	Engamoe meramba bokoel la paraing jézoe?
Waarom zijn de Soembanezen niet rijker?	Engikina tau Soemba endéna parési pa woloe baanda?
Om reden de Radja hun de boel afneemt.	Na raamba dja Meramba da baanda.
Gij moet met mij medegaan.	Njomoe kiri ka njoengga.
Waar heen?	Engini ta loa?
Naar Memboro.	Loa la Memboro.
Ik heb geen paard.	Danieñgoe djara pakaliti.
Waar is dan uw paard.	Engini sada djara moe?
Vroeger had ik zes paarden, doch de Radja heeft ze alle genomen.	Amang nieñgoe djara nomoe, Meramba salla papiti endaba.
Gaat achteraan.	Loh la malamiri.
Ga vooraan.	Lakoe la mañgéloe.
Is het genoeg?	Tohma doeka?
Neen, niet genoeg.	Endéa, endédi tohma.
Zóó is het goed.	Toenanoe na samoe.
Gaat naar boven.	Lakoe la pinoe.

Naar beneden.	Poerong soewah.
Ik ga wandelen.	Njoengga mata koe loh patoama.
Gaat gij meê?	Njomoe bisoe pakaréang.
Ik zal maar thuis blijven.	Mata ka koe dienggier la oma.
Ik heb slaap.	Njoengga tatiek.
Gij zijt lui.	Njomoe majau éti.
Men moet niet lui zijn.	Njammang pa majau na tau.
Kijkt naar de mieren.	Tangaroe ka soedoek.
Die zijn naarstig.	Njoeda na merana.
Ik ben niet lui.	Njoengga dakoe majau.
Ik heb de koorts.	Njoengga siedoe pariti.
Als dat zóó is, zal ik u geneesmiddelen geven.	Djaka toenanoe, napa koe woonga tada ai.
Komt gij nu eerst terug?	Njomoe sina moe taka pabéli?
Wat brengt gij?	Engaraka paŋgindi?
Werpt het maar in de rivier.	Loh pawarroe ŋja la lokoe.
Leg het daar neêr.	Bandjal lai na.
Spreekt niet luid.	Amboe pani pakodoeng.
Spreekt niet te vlug.	Amboe laloe paréanga pani.
Spreekt langzaam.	Ngiri pani.
Gaat water putten en breng het in de badkamer.	Loh patakoe waai ngindi la koeroeng padiesoe.
Ik heb het u vroeger reeds gezegd.	Amang embada koe pékang sendaka.
Waarom luistert gij niet?	Engini na enda kau rooŋgoe?
Gij moet Maleisch leeren.	Njomoe papéakang siloe djawa.
Het is zeer moeijelijk.	Kalioetoe pakoe na jéna.
Gaat een mes halen.	Loh papiti kasidi.
Snijdt dat door.	Pakadipoe jéna.
Het is gedaan, mijnheer.	Salla ka oemboe.
Zóó is het genoeg.	Iejaka toenanoe.
Het is drie dagen geleden.	Embada téloe emboea lodoe.
Gij spreekt onwaarheid.	Njomoe pékang dokoe.
Dat is niet zoo.	Enda toenanoe.
Gij liegt.	Njomoe kembaleek.
Steekt het tali-api aan.	Pakadaki na likoe épi.
Gij zijt lang weg gebleven.	Njomoe endadi mendai pakoe la séana.

119°
120°
121°
10°
T9 Sassar
T9 Roda
T9 Ngaroemoe
T9 Mandolo
T9 Batoe ata
T9 Kadoemboe
T9 Petawang
T9 Rendeh
T9 Tapi
T9 Mondjéli
Noesa mano
T9 Membora
T9 Palmeda
Palmeda
Tanganang
Kapoendoe
Lokoe Ketabo
Karoeloe
Rakamatoe
Samparagoe
Datar
Mildabong
Batakapere
Laiwoelan
Leewa
Karita
Maanalas
Taboendeng
Massoe of Tanah mariengoe
Karera
Waar bidi
Kadoemboe Lantakoe
Kawangoe
Rendeh
Melolo
Wageloe
Tarroeri
Teraba
Poeloe Sedoelang
ook genaamd
Poeloe Saloera
Poeloe Mangoedoe
Poeloe Noesarongo
INDISCHE OCEAAN
KAART
van het
EILAND SOEMBA.
gevolgd naar die van W.F. Versteeg. 1860.
en verbeterd door,
S. Roos.
1869.
de kustlijn, volgens gegevens van het hijdrographisch bureau.

EENE MAAND

IN DE

BINNENLANDEN VAN TIMOR

DOOR

J. S. G. GRAMBERG.

I.

DE ZENDING.

Reeds meer dan zes jaren had de twist tusschen de rijken van Sonnebait en Amfoeang de bergstreken van Zuid-Westelijk Timor niet alleen in een staat van onrust en spanning, maar zelfs in dien eigenaardigen, om zoo te zeggen stilzwijgenden oorlogstoestand gehouden, welke onbeschaafde volksstammen dikwerf gewoon zijn als een status belli aan te nemen.

De paden waren wat men noemt gesloten; akkerbouw en jagt konden geen plaats hebben; het inzamelen van was en honig was eene onmogelijke zaak en de kampongs hadden zich zoo goed mogelijk tegen een onverhoedschen aanval versterkt.

Deze ongelukkige staat van zaken drukte en verarmde niet alleen de bevolking der beide strijdvoerende rijken, doch werkte ook zeer nadeelig terug op den handel; want juist die streken leverden onder anderen de meeste en beste soort van pinang-noten.

Daarvan voorzagen zij den ganschen Solor-archipel, Larentoeka, Ende, Soembah en zelfs de markt te Koepang. Ook de aanvoer van was had sedert lang grootendeels opgehouden, zoodat de handel ontegenzeggelijk daardoor zware verliezen moest lijden.

Natuurlijk was het, dat de handelsstand zich meermalen over dezen voor haar zoo ongunstigen staat van zaken beklaagde.

Deze had toch reeds in de laatste jaren gevoelige slagen geleden. Eerstens door het niet meer ter reede van Koepang komen van de talrijke walvischvaarders, die vroeger op Timor water en ververschingen kwamen halen en vrij wat levendigheid aanbragten.

De walvisschen toch waren naar meer Noordelijke zeestreken verhuisd, zoo

dat het aandoen van Koepang door de visschers als geheel uit den weg vermeden werd. Ook de belangrijke daling in prijs van het vroeger in China zoo gewilde sandelhout deed sedert lang haar nadeeligen invloed gevoelen, terwijl eindelijk de kleinhandel veel had geleden door de intrekking van de verschillende garnizoenen te Larentoeka, Atapoepoe en Koepang.

Hoezeer het Nederlandsch bestuur ter hoofdplaats Koepang dien staat van zaken betreurde en gaarne pogingen tot verbetering te dien opzigte zou hebben aangewend, kon dit echter niet gevoegelijk geschieden, aangezien den vorsten van Amfoeang en Sonnebait even als aan de overige hoofden des eilands het zelfbestuur grootendeels was overgelaten.

Eene geheel andere zaak werd het toen de twistende hoofden den strijd eindelijk zelf moede werden. Zij haakten naar vrede, maar konden er niet toe komen.

Partijen, met hare wezenlijke of vermeende regten, gaven elkander niets toe en telkens was er een nieuw struikelblok, waarover men viel bij de eerste stappen tot verzoening.

Toen werd besloten de hulp van „Mai-Bapa-Kompani" (het Nederlandsch-Indisch Gouvernement) in te roepen; want zonder hare bemiddeling zag men geen einde aan de zaak.

Aan die roepstem meende het bestuur te Koepang gehoor te moeten geven.

Niet alleen gebood dit de menschelijkheid, maar ook was het in het belang des handels, terwijl bemiddelende tusschenkomst op verzoek van partijen eene geheel andere zaak was dan eene eigendunkelijke inmenging.

Mij werd alzoo door den Resident van Timor de vereerende last opgedragen de leiding dezer aangelegenheid op mij te nemen. Ik zou namens het Gouvernement als bemiddelaar optreden en zoo mogelijk verzoening en vrede brengen in die zoo lang door oorlog geteisterde streken.

Dat die opdragt wij welkom was, laat zich begrijpen. Niet alleen ging het mij als elk ander aktief ambtenaar, die gaarne zijn ijver toont, doch ook zou ik kennis maken met een voor mij om zoo te zeggen vreemd volk met al zijne eigenaardige zeden en gewoonten en zou ik daarbij tevens gelegenheid vinden iets van den bodem en diens productive krachten te zien.

Voor deze expeditie werden mij als medehelpers toegevoegd de heeren *E. F. Kleian*, civiel gezaghebber van Beloe (midden-Timor) en *F. M. Huppe*, posthouder te Pariti, welke wegens hun langdurig verblijf op Timor geacht konden worden eenige kennis der inlandsche toestanden te bezitten, terwijl radja Topito als tolk voor de Timorsche taal zou optreden.

Ons gevolg zou overigens bestaan in eenige Rottinesche en Savoenesche ruiters, welke als kolonisten in het naburig district Babauw woonden en daar bekend staan onder den naam van Mardijkers of vrijburgers.

Ettelijke met karabijnen gewapende politie-dienaren zouden de eigenlijke lijfwacht der commissie uitmaken.

De togt zou aanvangen met het omtrekken der baai van Koepang, om vervolgens van Soelamoe door het bergland naar Barati te trekken. Van daar zou de strandlijn weer worden gevolgd tot het aan zee gelegen Amfoeang (Naklio), om eindelijk de binnenlanden Sorbian en Sonnebait te bezoeken.

Den 3n September vertrokken wij van Koepang naar Babauw.

De weg derwaarts was eentoonig en dor. Trouwens, ik herinner mij niet in gansch Indië eene onvruchtbaarder streek te hebben gezien dan de omgeving van Koepang. Ja, men mag dit van de gansche baai getuigen met inbegrip zelfs van de zandige en steenachtige omstreken van Soelamoe. Groen is nabij Koepang en Babauw alleen in den regentijd te vinden.

Hier en daar een dwergachtige boom met spaarzame bloesems en bladerloos, een verschrompelde struik of heester of eene verdorde graszode is alles wat de vegetatie, anders zoo rijk in Indië, den reiziger te aanschouwen geeft.

De naakte kalkbodem, hier en daar met ijzeroxijde vermengd, kaatst de zonnewarmte op onaangename wijze terug, terwijl de rijweg, zegge het voetpad, zich door grijze steenblokken slingert, die alle waakzaamheid vordert van paard en ruiter.

De geheele omtrek van Koepang bestaat uit Jurakalk, ten minste als men de korrelige conglomeraatachtige structuur in aanmerking neemt.

Ook is tusschen deze door de verweering ingevreten en met eene zwarte laag overdekte steensoort eene kalkvorming van veel lateren dagteekening waar te nemen.

Ligt te begrijpen is het derhalve, dat de natuur hier niet overweelderig is. Gawang (*) en lontarpalmen, eenige cactussoorten, waaronder de grillig gevormde Cactus nereï folia, eene enkele aangeplante kokos- en pinang-palm en wat kreupelhout. Zie daar alles, wat het grootste deel der baai van Koepang te aanschouwen geeft.

Na een tamelijk warmen rid kwamen wij te Babauw aan, waar veel voor den aan te vangen togt moest geregeld en beredderd worden.

Ons gevolg moest zich hier bij ons aansluiten en de levensmiddelen op de pakpaarden worden verdeeld. Dit alles is gemakkelijker te beschrijven dan de uitvoering bleek te zijn.

Om een en ander duidelijk te maken dient eerst een enkel woord over het district Babauw te worden gezegd.

Dit is eene dorre, onvruchtbare vlakte, schaars van water voorzien en alleen groenend in den regentijd. Het landschap staat onmiddellijk onder ons gezag als behoorende tot het grondgebied der „Kompanie"; het grenst ten N. O. aan het rijk van Sonnebait of liever aan een onderdeel er van, genaamd Manoebait, terwijl

(*) Corijpha Gebanga Bl. en Borasus flabelli form.

het ten Westen en N. W. leunt aan 't binnenste gedeelte (Cul de Sac) der baai van Koepang.

De Kampongs, welke tot dit district behooren, zijn hoofdzakelijk Oi-San, Noen-Koeroes, Olio en enkele meer. De bevolking is er niet oorspronkelijk. Zij bestaat uit kolonisten van Rotti en Savoe, benevens enkele verdwaalde Timorezen en Koepangers. Ook is er eene afzonderlijke kampong, bestaande uitsluitend uit Amanoebangers.

Deze leven er sedert jaren als ballingen wegens vroeger gepleegden opstand, ten gevolge waarvan zij naar Babauw zijn verbannen.

Het grootste deel der bewoners van Babauw draagt den naam van Mardijkers of vrijburgers. Hunne hoofden, die den titel van luitenant voeren, worden meestal door het bestuur te Koepang gebruikt tot zendingen naar de omwonende radja's en feitors (*). Dit geval deed zich dan ook nu weer voor.

De oude luitenant Benjamin Jan, die reeds herhaalde malen als Gouvernements zendeling was opgetreden, zou nu ook den vorst van Sonnebait en diens feitors kennisgeven van de kort op handen zijnde komst van eenige heeren der „Kompanie" om den oorlog te beeindigen. Hij had daarbij in last om de aan dralen gewoon zijnde inlandsche hoofden aan te sporen om tijdig op de aangewezen vergaderplaats te Noi-Niti (Soengi Loijan) te verschijnen.

De luitenant zou zijn weg om de Oost nemen, doch de commissie zou over Amfoeang reizen om op haar weg de verschillende hoofden tot gereede opkomst aan te manen.

De Mardijkers zelve leenen hunne diensten vaak aan het gouvernement bij transporten en expeditien. Zij strekken tot geleide van personen en goederen. Elk hunner bezit een paard en een geweer. Het is een ongeregelde troep, niet gewoon aan orde of tucht en bij eene expeditie met geene mogelijkheid bij elkaar te houden.

Meermalen toch is het gebeurd, dat deze zoogenaamde hulpbenden nabij den vijand eensklaps uitzwermden en onze troepen in den steek lieten, alleen om jagt te maken op een troep wilde karbouwen, die zich ongelukkig op dat oogenblik voordeed.

Zij hebben wel iets van de Kozakken, uitgenomen dat zij spoediger aan den haal gaan, zoo als bij onderscheidene gelegenheden is gebleken. Behalve ettelijke heidenen — Chinezen en eigenlijke berg-Timorezen — zijn de Babauwers Christenen.

Babauw wordt de eigenlijke rijsttuin van Koepang genoemd.

Dit moge vreemd klinken na de minder gunstige schets door mij gegeven van land en volk. Maar niet te min is het waar, dat Babauw voor een deel

(*) Bij voorkeur schrijf ik feitor in plaats van het verbasterde fettor. Het woordt is zuiver Portugeesch en staat gelijk met het latijnsche Factor. Men weet dat onze residenten vroeger in de Molukken ook den naam droegen van Feitor.

de benoodigde rijst levert aan Koepangs inwoners. De zaak is deze. Wanneer de regentijd de kleine rivieren doet zwellen, dan kan door middel van dammen en waterleidingen een groot deel der Babauwsche vlakte in sawah's worden herschapen.

Deze behooren gedeeltelijk aan eenige gegoede ingezetenen van de hoofdplaats Koepang.

Dezen trekken dan ter behoorlijker tijd naar hunne sawah's om toezigt op den oogst te houden.

Van eigenlijke bewerking des bodems door middel van ploegen is hier geen sprake.

Men jaagt op het reeds besproeide sawahveld een vijftig- of honderdtal karbouwen, die zich daar naar welgevallen omwentelen en den grond zoodanig vertreden, dat men hem als geploegd beschouwt.

Daarna wordt geplant en als de regentijd regelmatig afloopt geoogst. Valt er namelijk te weinig regen, dan verschroeit de rijst in den dorren bodem; regent het te veel, dan wordt alles overstroomd en de oogst is insgelijks verloren.

In vroegere jaren trok het Gouvernement het tiendregt van deze sawahvelden, het welk nog al iets opleverde. Ten gevolge van een of twee jaren misgewas werden de sawahplanters hiervan tijdelijk ontheven.

Door een zamenloop van omstandigheden is echter die opbrengst in het vergeetboek geraakt.

Ik voor mij geloof niet, dat deze tijdelijke kwijtschelding eene reden mag zijn om voortaan niets meer op te brengen.

Na een dag van drukte en bereddering vingen wij onder het geleide van een tiental karabiniers en vijftig man ongeregelde ruiterij onzen eigenlijken togt aan.

De baai van Koepang werd omgetrokken, waarbij wij onder anderen de kleine kampong Nonkoeroes aandeden, welke in 1847 door de berg-Timorezen is uitgemoord geworden, doch thans weer bewoond is. Vervolgens passeerden wij Bi Pollo en bereikten na een togt van 16 palen Pariti.

Wat de zee in den westmoesson van het zuidelijk strand der baai van Koepang afneemt, voert zij naar het binnenste der baai, waar de bezonken stoffen als in een dooden hoek blijven liggen. Daardoor is een alluviale bodem van vrij late dagteekening ontstaan, welke niet alleen het oostelijk gelegen district Babauw omvat, doch zich ook noordwaarts uitstrekt tot omstreeks Poeloe Boerong. Heeft nu, zoo als wij reeds zagen, de vlakte van Babauw in den oost-moesson een dor aanzien, anders is dit in de omstreken van Pariti. Het geheele jaar door kan men er groenende velden en lommerrijke plekken vinden, dewijl de bodem er waterrijker is. Veld- en boomvruchten zijn er niet zoo schaarsch als in de omgeving van Koepang en Babauw.

De kleine Paritirivier besproeit zelfs in den droogen tijd eenige gras- en sawahvelden en de tuinbouw is daar niet zoo onmogelijk als nabij Koepang.

Dit heeft in der tijd het denkbeeld doen ontstaan om de hoofdplaats te verleggen. Ook suikerkultuur op groote schaal, meende men, zou daar gelukken.

Voor beide doeleinden heeft Pariti echter bewezen ongeschikt te zijn.

Eene goede reede bestaat er niet; en eene landing, zelfs met eene kleine sloep, is eene zeer moeijelijke zaak ten gevolge der zich ver in zee uitstrekkende modderbanken. Voor de kultuur betoonde Pariti's bodem zich niet minder ondankbaar. Een hooge schoorsteen, eenzaam gelegen, en een met struikgewas begroeid veld toont den reiziger aan, dat daar eene suikerfabriek heeft gestaan, welke uit gebrek aan riet niet werken kon. De aanplanting verrotte telken male; de ondergrond was namelijk zóó ondoordringbaar, dat afvoer van water onmogelijk was. Pariti is derhalve noch suikerdistrict noch hoofdplaats kunnen worden.

Wij betrokken bij onze aankomst te Pariti de woning des posthouders, die, zoo als gezegd is, onze reisgenoot was en hier op zijne standplaats nog vrij wat drukte had, aangezien van hier insgelijks een vijftigtal ruiters ons zou vergezellen.

Den volgenden morgen leverde het anders zoo eenzaam plaatsje een schouwspel van bijzondere levendigheid op. Het getrappel en gehinnik van ruim een honderd paarden, de bedrijvigheid hier en daar in het opladen der goederen en het zadelen der rijpaarden, het heen en weer loopen onzer bedienden, de luide bevelen der verschillende hoofden onzer volgelingen, wier eigenaardige kleederdragt niet weinig toebragt tot decoratie van dit morgentoneel. Vooral de Rottinezen met hunne fantastisch gevlochten stroohoeden moesten de aandacht trekken van hen, die dit volkje nog nimmer in grooter getale vereenigd hadden gezien.

Deze Rottinezen zijn landbouwende kolonisten, die niet alleen het grootste deel van Babauws bevolking uitmaken, doch ook het hoofdbestanddeel vormen der inwoners van Namsaing, Oba, Pariti, Soelamoe, ja van alle strandplaatsen der baai van Koepang. Zelfs Barati is nog eene Rottinesche nederzetting. Hunne voeding bestaat hoofdzakelijk uit djagoeng en suiker, welke in deze streken wordt bereid uit den lontarpalm even als die op Java uit den arengpalm. Hoewel ongedisciplineerd zijn het uitmuntende ruiters en zitten zij als op hunne paarden geplakt.

Eindelijk was alles gereed en trokken wij op Soelamoe aan. De weg liep aanvankelijk door eentoonige gawang- en bamboe-doeri bosschen, waar leven noch beweging heerschten.

Het eenige geluid, dat nu en dan vernomen werd, was het verwijderd gekraai van een boschhaan, terwijl de eenigste afwisseling op ons pad bestond in het overtrekken van een paar steenachtige rivierbeddingen, aan welker oevers eenige eenzame Casuarinen ruischten.

Ook voerde onze weg door een paar drassige vlakten, wier donkergrijze bodem uit ziltigen modder bestond, dewijl zij bij volzee onder liepen. Hier zag ik eenige inlandsche gezinnen in ellendige hutten verblijf houden. Zij hielden zich bezig met het bereiden van zout uit dezen modder, eene bewerking welke alleen op doorzijgen berust door een grof stuk doek en het verkregen vocht uit te dampen.

Na een tamelijk vervelenden rid, waarbij wij op eenigen afstand de bergen Kalali en Péneh-Péneh regts (± 2000 voet hoog) hadden laten liggen, bereikten wij Soelamoe, eene kampong op eene dorre zandige landtong tegenover poeloe Tikoes gelegen.

Hier hadden wij gelegenheid het azimuth ten opzigte van het tegenover ons liggend Koepang te bepalen (*), waaruit bleek, dat Soelamoe enkele graden te oostelijk op de kaart van Timor voorkomt. Alhier kregen wij een bezoek van den radja van Baä (Rotti).

Deze vorst had eenigen tijd onder de hier levende Rottinesche kolonisten verblijf gehouden. Hij zou weldra naar zijn eigen gebied terugkeeren, doch bood zich vrijwillig aan om ons met eenige volgelingen te vergezellen.

Dit was ons zeer welkom, niet alleen dewijl de radja als grondbezitter in deze streken eenigen invloed uitoefende, maar vooral omdat hij bevriend was met verscheidene in de veete betrokken hoofden en derhalve een gunstigen invloed zou kunnen uitoefenen op de verbitterde gemoederen.

Onze volgende étappe was Barati, op de kaarten voorkomende als Baratta, Barata en Belerata.

Van Soelamoe vertrekkende begon onze weg onmiddellijk te rijzen.

In eene noordelijke rigting trokken wij eerst over spaarzaam met koesambi- en kabisakboomen en alang-alang begroeide heuveltoppen.

Daardoor konden wij Barati in eene zoogenaamde regte lijn bereiken en den grooten omweg over tandjong Pakoela vermijden.

De piek van Soelamoe — eigenlijk goenoeng Bimanasi — verhief zich aan onze linkerhand, terwijl ik regts van ons pad voor het eerst een van deze eigenaardig grijze en steile rotsgevaarten zag verrijzen, welke door hunne grillig gevormde toppen en spitsen aan de ruïnen van oude ridderkasteelen doen denken.

Deze bijna loodregte gevaarten, soms van 3000 en meer voeten hoog, behooren wel tot de oudste formatiën van Timor en kunnen naar mijne meening tot het grauwacke tijdperk worden gerekend. De stukken dezer klippige gevaarten, die ik mij nu en dan gedurende de reis liet bezorgen, toonden allen dezelfde structuur: kalkspaath, hier en daar door ijzeroxijde gekleurd, nu en dan goed ontwikkelde kristallen vertoonende; zandsteen werd hier en daar ook aangetroffen, doch de overhand had de kalkformatie.

Nimmer ook was een stuk zandsteen afkomstig van de beschreven rots-

(*) 192°.

gevaarten, daarentegen wel van de andere bergvormen, die zich als ruggen en zadels voordeden, en wier toppen een meer afgeronden vorm bezaten.

De inlanders zelven maken ook in de benaming dezer bergsoorten onderscheid. De steil in de lucht rijzende grijze rotsen noemen zij Tatoe (Batoe), terwijl de bergvormen van meer glooijenden aard Nèten heeten.

Tot nog toe was onze weg tamelijk vrij van groote moeijelijkheden geweest. De golvende en vaak slingerende vorm van ons pad had zelfs nu en dan voor ons een schilderachtig gezigt opgeleverd, vooral als wij den blik lieten gaan over ons bont gekleed gevolg, dat wij zooveel mogelijk vooruit lieten gaan uit vrees voor achterblijvers. Nu eens zag men de laatsten hunner in eene vallei afdalen, terwijl de meest voorlijke ruiters reeds bezig waren den heuveltop aan de overzijde te bestijgen.

Als dan zulk eene bonte menschen- en dierenmassa zich langs een kronkelend pad door een open dal voortbewoog als ware het een monsterachtige slang, dan bevatte dit gezigt, althans voor mij, inderdaad iets schilderachtigs.

Doch de weg werd moeijelijker. Wij waren ongeveer tot 1500 voet gestegen; wij hadden den top eens heuvels bereikt en moesten weer dalen.

Het pad was echter zoo steil, zoo begroeid met doornachtig struikgewas en zoo bezet tevens met puntige klipsteenen, dat de grootste oplettendheid noodig was voor paard en ruiter om in het zoo abrupt afdalen van ± 700 vt. geen ongeluk te bekomen. De meesten onzer paarden echter waren van Rottineesch ras.

Genieten nu de Bataksche paarden den welverdienden naam van goede bergklimmers te zijn, de Rottinesche doen hierin niets voor hunne Sumatraansche lotgenooten onder.

Ook mag hier van het Rottineesch paard worden gezegd, dat het uitmuntend telt, iets wat noch de Soembanesche noch de Timoresche paarden goed schijnen te kunnen.

Na deze moeijelijke nederdaling bevonden wij ons in een digt bosch van gawangpalmen, en, na dit doorgereden te zijn, trokken wij over de vrij breede, doch drooge bedding der Koesambi-rivier om weder aan de overzijde een steilen en hoogen oever te beklimmen. Dewijl echter paarden en menschen even vermoeid waren, werd besloten een half uur halt te houden.

De paarden werden in eene nabij zijnde kom gedrenkt; de volgelingen dronken meê en wij zelven maakten het ons zoo gemakkelijk mogelijk op een of ander rotsblok in de rivier, waar wij ons ontbijt namen.

Het reizen of liever het leven op reis in Indie heeft zijne bijzondere eigenaardigheden en biedt vaak de meest uiteenloopende toestanden aan. Ik spreek hier niet van het reizen op de groote wegen op Java of Sumatra's Westkust noch van een togt door de Molukken per stoomschip. Daar toch is alles zooveel mogelijk tot gemak van den reiziger ingerigt. Doch dit is niet

het geval met weinig bezochte districten op afgelegen buitenposten, waar men door „grooten weg" een redelijk begaanbaar voetpad te verstaan heeft en men bij gebrek aan zulk een „grooten weg" zijn pad zoeken moet door digt begroeid bosch, waar twijfelachtige voetpaden elkander meermalen kruisen of de te volgen rigting door de drooge bedding van een bergstroom voert. Stations, pasangrahan's of zelfs eene enkele warong, van dat alles is niets te vinden en het gebeurt daarbij meermalen, dat men eerst na dagen reizens eene kampong doortrekt, waar met moeite eene kip of een paar eijeren te krijgen zijn.

Nu eens is de weg eentoonig, dan afwisselend, nu eens moeijelijk, ja gevaarlijk. Soms heeft men uren lang de felste zonnehitte of treft men halfweg een in Europa ongekende stortregen, die menschen, goederen en levensmiddelen doorweekt. Op een anderen tijd schiet een ruiter bij het afdalen van eene ravijn met zadel en al over den kop van het paard of struikelt een lastdier met levensmiddelen, waardoor de kleine voorraad wijn of bier, bestemd voor de geheele reis op eens verloren gaat. Den eenen dag doet de reiziger een goed maal met een hertebout, den anderen moet hij tevreden zijn met rijst en ding-ding of drooge visch.

Onze reis had nog niet lang geduurd; de provisiën waren bijna nog niet aangesproken; het ontbijt kon dus rijk zijn. Het bestond in een klein blik sardijntjes, een stuk beschuit en een glas bier. Nadat mensch en dier verkwikt waren, bestegen wij den steilen oever en na eenige honderde voeten te hebben geklommen, bereikten wij eene ligt golvende hoogvlakte, waar wij een geheel ander tooneel aanschouwden dan wij tot nu toe hadden gezien.

Beneden in de diepte lagen de eentoonige gawang- en bamboebosschen. Iets hooger langs de heuvelhellingen was het rijk der kabisak- en kasoembiboomen, op wier frisch groene kruinen wij nederzagen, terwijl op het plateau zelve een zacht groen tapijt van kort gras lag uitgespreid. De boomen waren hier vrij talrijk, doch wijd uit elkander staande. Zij vertoonden een eigenaardig schouwspel; hunne stammen waren helder wit en zoo glad en gaaf alsof zij met porceleinlak vernist waren. Ik geloof, dat het dezelfde boomsoort was, die door Rumphius met den naam van arbor albus bestempeld is geworden. Bladeren en takverdeeling hadden veel van den Hollandschen peppel, echter niet te verwarren met de hoog opgaande Italiaansche populier, die zulk een eigenaardig aanzien geeft aan lanen en kerkhoven. Hier waren ook zachte hellingen en breede dalen in plaats van abrupte steilten en ravijnen.

Onder het gaandeweg aanschouwen van deze niet onaangename omgeving pakten zich om de toppen der omliggende bergen donkere wolken te zamen en dreigden ons maar al te zeer met een stortvloed te overstelpen. Wij waren nog drie palen van onze halt te Barati.

De paarden werden aangezet en in vollen draf toog de karavaan verder.

Doch de driftige vaart der wolken was sneller dan de onze. Spaarzame, groote droppels verkondigden ons wat wij weldra te wachten hadden.

Een enkele donderslag, die door de omliggende bergen weerkaatst werd, scheen het sein waarop de loodkleurige wolkgevaarten schenen gewacht te hebben. Een stortvloed, zooals de tropen ze alleen opleveren, overstelpte ons plotseling en in minder dan drie minuten waren wij doornat. Aan hard rijden was geen denken meer.

Het pad was te glibberig en voerde ook dikwerf langs den rand van vrij diepe dalen. Langzaam reden wij dus voorwaarts in de hoop van dan toch over een uur onder dak te zijn; want het kamponghoofd te Barati had vooraf last bekomen een tijdelijk nachtverblijf voor ons te doen opslaan.

Het uur was om en wij trokken de kampong met een verheugd gemoed binnen. Zij was klein, doch zindelijk en aangenaam gelegen, even aan den binnenkant van tandjong Barati, ongeveer 300 voet boven zee en gaf een niet onaangenaam uitzigt op de baai van dien naam.

Het kamponghoofd wachte ons heel beleefd af, maar, eer wij tijd hadden om af te stijgen, deelde hij met het onnoozelste gezigt van de wereld mede, dat onze hut niet in de kampong zelve, doch beneden aan het strand, aan de overzijde der kleine rivier was gebouwd.

Grooter teleurstelling had ik in lang niet ondervonden; stijf en verkleumd moesten wij onze paarden wenden en de daling naar het strand aanvangen.

Dit was geene gemakkelijke zaak. Het pad was smal en glad en liep zoo digt langs de steile bergwand, dat bij den minsten misstap der paarden eene onmiddellijke neerstorting in de diepte te vreezen was.

Wij stegen dus af en leidden de paarden bij den toom. Nu eens glijdende, dan weer eens een kleine sprong nemende of ons aan de struiken vasthoudende bereikten wij het strand. Daarop trokken wij over de rivier en bereikten ons bladerhuis.

Eene tweede teleurstelling, niet minder groot, was dat het in ons verblijf even hard regende als daar buiten, zoodat ieder onzer zijn best moest doen voor zich een droogen hoek op te zoeken.

Dat ik uitvoer tegen den schuldigen laat zich begrijpen, doch wij moesten ons schikken. Alles was nat geworden, dewijl voor het vervoer met paarden de goederen in manden van gevlochten lontarbladen gepakt waren geworden. Deze manden dragen den naam van tentomoe, wanneer zij van deksels voorzien zijn; als zij echter den vorm hebben van open zakken tot berging van flesschen en dergelijke, heeten zij kapisak.

Deze waren nu alles behalve waterdigt, zoodat meest alle kleederen doornat waren en evenzoo de gekleurde lijnwaden, welke als geschenkgoederen waren medegenomen.

Een groot bezwaar was tevens, dat onze voorraad rijst voor den geheelen togt doorweekt was. Eerst een uur na onze aankomst begon de regen te bedaren en hield hij weldra geheel op; gelukkig was elk onzer in het bezit van één

klein valies, waarvan de inhoud droog was gebleven, zoodat wij gevoegelijk ons van andere kleederen konden voorzien.

Een groot vuur werd voor den ingang der hut ontstoken en weldra was alle ellende weer vergeten.

Aan vertrek was echter den volgenden dag niet te denken. De rijst moest uitgestrooid en in de zon worden gedroogd.

Dit was ook het geval met de overige goederen, terwijl tevens de wapenen moesten worden gepoetst. Dit gaf ons gelegenheid om de omgeving eenigermate op te nemen.

Veel wetenswaardigs valt er echter niet van te zeggen. De kampong bevat ongeveer een twaalftal huizen en is gelegen beoosten de kaap, waaraan de plaats haar naam ontleent, doch aan een lager voorgebergte, dat de zuidwestelijke punt vormt der kleine Baratibaai. De kleine rivier, welke als het ware aan den voet der kampong ontspringt, voert water gedurende den droogen tijd, doch staat op geene enkele kaart aangegeven. Het wemelt er van krokodillen. Een dezer monsters, naar schatting twintig voet lang, kwam des morgens met hoog water de rivier indrijven.

Wij wapenden ons elk met eene karabijn, doch vruchteloos. Toen de bezoeker bijna onder schot was, dook hij bedaard onder en liet zich niet meer zien voor den volgenden dag, toen wij reeds allen te paard zaten.

De rivier Toeak-au, die juist in het midden der baai uitmondt, zal hier wel de grensscheiding zijn, hoewel die op de kaart van Versteeg niet voorkomt.

Na een dag rustens verlieten wij dit onherbergzaam aard en reden de baai langs tot aan de reeds genoemde rivier Toeak-au, welke wij overtrokken en onzen weg door een zoogenaamd strandboch vervolgden. De vegetatie was hier weelderig. Bamboe-doeri, gawang, nipa, doornen, struiken en lianen, alles deed zijn best om ons den doortogt te betwisten. Men ademde hier eene dompige, moerassige lucht in, die bij langer verblijf in deze wildernis zeker slechte gevolgen zou hebben. Nu eens stonden wij eensklaps voor een diepe modderige beek, waarover eerst eene noodbrug moest worden geslagen, ook sterk genoeg voor paarden. Dit gaf natuurlijk eenig oponthoud. Maar de vele kapmessen, die in beweging kwamen en de rijke voorraad van gawang deden als met een tooverslag een bruikbare brug ontstaan.

In twintig minuten was alles afgeloopen. Na eenige worstelingen met omgevallen boomstammen en overhangende takken en lianen bereikten wij het strand weder en eindelijk het einde der Baratibaai, waar wij wegens den stand van het water moesten blijven. Hier lag de reeds genoemde kampong Toeak-au en bouwden wij een nachtkwartier, waar wij meer op ons gemak waren dan in het vorige. Wij ontvingen een gezantschap van den Djeral van Sonnebait, medebrengende een varken, wat djagoeng en een bos pisang, terwijl in de

vroegte van den volgenden morgen harddraverij werd gehouden door de volgelingen van den radja van Rotti.

Wegens den stand der zee konden wij eerst ten twaalf ure des middags vertrekken. Eerst volgden wij het strand, daarna kozen wij de boschrijke heuvelen, waardoor wij achter tandjong Koeroes konden heen trekken. Bijna aan het eind van deze korte bergrid had er een klein incident plaats, dat noodlottig voor schrijver dezes had kunnen afloopen.

Nog enkele zware boomen omzoomden het pad en eene loodregte steilte van omstreeks 400 voet zou zich aan ons voordoen.

Daarlangs voerde onze weg, naauwelijks twee voet breed, zoodat een paard er kan loopen, doch meer niet.

Aan de zware dorens van den laatsten boom bleef de zak van mijne jas haken; door den gang van het paard en de ligte stof van mijn kleedingstuk scheurde de zak gelukkig uit, en mijn rozinant behield zijn gewonen tred; ware dit niet geschied, dan had natuurlijk het paard een zijsprong moeten doen en was dan ongetwijfeld met zijn ruiter in de diepte gestort.

Naar mijn zakboekje, dat bij die gelegenheid op den grond viel en geen duim van den afgrond bleef liggen, durfde ik niet omzien, want het rotsige strand, waartegen de zee beukte, lag beneden mij. Ik sloot de oogen, gaf mijn paard den vrijen teugel en na een twintigtal passen was ik voorbij de plaats, waarlangs bekwamer ruiters dan ik ook geen tweemaal voor hun genoegen zullen willen langs trekken.

De Heer Huppe echter, die de gevaarlijke open plek nog niet had bereikt, vond gelegenheid van het paard te stijgen en, behoedzaam den arm uitstekende, haalde hij het boekje gelukkig van zijne gevaarlijke ligplaats.

Weldra daalden wij af naar het strand.

Wij hadden tandjong Koeroes achter den rug en bevonden ons in de baai van Noi Mina.

Deze is iets minder wijd in omvang dan die van Barati. Ik meen dit echter in beperkten zin. Neemt men voor de baai den afstand van tandjong Koeroes tot tandjong Mas, dan zou de baai van Noi Mina zelfs grooter zijn dan die van Barati. Neemt men daarentegen voor de baai van Noi Mina slechts een derde deel van de hierboven opgegeven afstand, zoo als ik de baai heb gezien, doch zoo als zij niet op de kaarten te herkennen is, dan blijft mijn eerste opgaaf van kracht. Deze uitweiding acht ik noodig om verwarring voor te komen bij hetgeen hier volgen zal omtrent de Noi Mina rivier.

De baai van Noi Mina wordt omsloten door loodregte heuvelwouden. De voorliggende gesteenten, die bij laag water bloot vallen, bestaan uit conglomeraat (Jura), terwijl de lagen, die de genoemde steile wanden vormen, bijna krijtwit en zacht op het gevoel zijn.

Ik vermeen die lagen voor pijpaarde te moeten houden.

Op omstreeks het derde gedeelte van den omtrek der baai valt de Noi Mina rivier in zee. Hoewel dit riviertje tot de weinigen behoort, welke in den oost-moesson niet uitdroogt, is toch de Noi Mina zoo klein, dat men over steenen springende de monding passeert. Nu staat de uitwatering van dit riviertje op de kaarten aangegeven als tusschen tandjong Mas en tandjong Gemok en wel iets digter bij de laatst dan bij de eerstgenoemde kaap.

Ook komt de Noi Mina voor als een der grootste rivieren van Timor. Dit is eene dubbele misstelling.

Het riviertje valt op ruim een half uur afstands van tandjong Koeroes in zee. De stroom, die op de bestaande kaarten als Noi Mina voorkomt, is de breede steenachtige bedding der rivier Taïn, welke in den oost-moesson droog ligt, doch in den regentijd eene groote watermassa naar zee zendt.

Ook de rivier Naus, wier breede doch drooge bedding wij overtrokken even vóór Soleo te bereiken, valt hieromstreeks in zee, zoo zij zich welligt niet vóór het bereiken van het strand met de Taïn vereenigt. De Noi Mina rivier aan de Zuidkust daarentegen is eene voor Timor vrij groote stroom. De Gouvernements stoomer Telegraaf heeft in der tijd in hare monding ten anker gelegen. Van de monding dezer zuidelijke Noi Mina is in der tijd eene schetskaart ontworpen en naar het Marine-Departement gezonden.

Nog eene opmerking. In de bogt, gevormd door de meer genoemde kapen tandjong Koeroes en tandjong Gemok, een paar uren benoorden de uitwatering der Noi Mina, vallen nog twee niet onbelangrijke rivieren in zee, waarvan geen spoor op de bestaande kaarten is te vinden. De eerste heet Soengi Termano en de tweede, een klein half uur verder, de Soengi Mas.

Of dit welligt slechts ééne rivier is met twee uitmondingen of in der daad twee verschillende rivieren zijn, durf ik niet beslissen, doch de uitwateringen heb ik persoonlijk gezien; van den loop dezer rivieren heb ik niets anders kunnen te weten komen dan dat Soengi Tamano de eigenlijke uitwatering is der Noi Niti of koperrivier (Soengi Loijan).

Na nog een tijd lang de baai langs getrokken te hebben, sloegen wij ons bivouac op te Si Molloh, eene grasvlakte nabij het strand en gelegen aan eene kleine rivier. Hier werden wij ontmoet door den feitor van Noi-Mina, Ebbeh-Noni genaamd, een der hoofden van Sonnebait. Terwijl zijne lieden ons volk hielpen met den opbouw van een nachtverblijf, verhaalde de feitor ons van den oorlog en de gevolgen er van. Hij zelf was door de radja's van Amfoeang (Sorbian) en Ambenoe uit zijne kampong Noi Mina verdreven en woonde thans op eene plaats in het gebergte, Toeboe Nobeh genaamd.

De oorlog was ontstaan om het uitsluitend bezit van een stuk grond, waar veel bijen nestelden. Hij hoopte echter, dat „Mai bapa Compania" (het Gouvernement) er een einde aan zou maken, op dat alle lieden weer rust zouden genieten.

Wij beloofden hem al het mogelijke te zullen doen om den vrede te herstellen, opdat hij dan ook weder naar zijne vorige standplaats zou kunnen terugkeeren. Deze toezegging deed hem blijkbaar genoegen.

Niet zonder bedruktheid had hij ons in zijne figuurlijke taal medegedeeld, dat Sonnebait vroeger „een groote boom was geweest met ver uitgespreide takken en een fraaijen kruin, thans echter was die boom beroofd van vele takken en slechts eene kleine spruit". De man sprak de waarheid; zoowel ten gevolge der vroegere oorlogen met de kompagnie als door het zich losrukken van verscheidene hoofden, was het eenmaal kolossale rijk van Sonnebait verbrokkeld geworden in een tal van kleine staten, hoewel het thans nog magtig genoeg was om het Gouvernement de handen vol te geven in geval van vijandelijkheden.

De feitor ontving eenige kleine geschenken, waaronder de onvermijdelijke arak, welke gretig aangenomen en uitgedronken werd. Hij beloofde ter zijner tijd op de aangewezen vergaderplaats aan de Noi Niti rivier te zullen komen en liet daarop ter onzer eer eenige inlandsche dansen uitvoeren, een schouwspel, dat geheel vreemd voor mij was.

Si Molloh verlatende trokken wij des anderen daags de baai langs en zagen eene rotsmassa, welke in de verte ligt voor een Monitor zou kunnen worden gehouden; de inlanders echter noemen dezen steen Batoe Manoesia. Weldra trokken wij nu de monding der Soengi Termano over en dit wel met eenige overhaasting, dewijl de vloed opkwam en met vrij wat vaart naar binnen stroomde.

De rivier moet nog al ver in het binnenland zijn oorsprong hebben, ten minste als het waar is, dat deze rivier en de Noi Niti een en dezelfde zijn.

Een half uur verder wees men mij de monding van Soengi Mas.

Deze was echter versperd door eene zandbank, ofschoon ik de rivier zelve van de bank af gezien heb. Soengi Mas heet aan haar oorsprong Non Baun, waar veel goud moet worden aangetroffen.

Tandjong Mas lag nu voor ons. Wij hadden echter een anderen weg te volgen en verlieten weldra het strand om in oostelijke rigting door een uitgebreid boschland op Amfoeang aan te trekken. Deze bosschen werden hier en daar afgewisseld door opene grasvelden of clairières, waar talrijke kudden herten ongestoord rondzwierven. De oorlog was hun behoud; niemand toch durfde deze prachtige jagtvelden bezoeken, uit vrees van in eene hinderlaag te vallen en zijn hoofd te verliezen.

Eindelijk kwamen wij aan eene zeer breede rivierbedding, thans geheel droog, maar waarvan het water in den regentijd met groote kracht moet worden naar zee gestuwd. Het was de bedding der reeds genoemde rivier Taïn.

Te midden der uitgestrekte bedding zagen wij meer dan een door de kracht des waters opgeworpen dijk van rolsteenen, paralel loopende met de oevers, als-

of twee of drie rivieren neven elkander hare wateren naar zee hadden gezonden. Welligt is dit verschijnsel te verklaren door eenige hooger gelegen rotsblokken, welke den stroom in twee of meer deelen hebben gesplitst of welligt door de zamenvloeijing der rivier Naus, wier bedding wij naderhand zouden overtrekken.

Meer en meer begonnen wij Soleo, de hoofdplaats van Moloh Manok, radja van Amfoeang, ook wel genoemd Sorbian, te naderen. Dit Soleo is dezelfde plaats, die op de kaarten als Amfoeang bekend gesteld is, doch ten onregte. Amfoeang is de naam van het rijk, dat aan twee radja's uit hetzelfde stamhuis behoort.

Soleo is de hoofdplaats van hem, die den toenaam van Sorbian draagt; Naklio is de hoofdplaats des anderen radja's, Sanoe Manok.

Dit Naklio pronkt nu op alle kaarten onder den naam van Nolloi. Het eigelijke Nai-Loi is verder gelegen.

Wij zullen later gelegenheid hebben over deze namen en de radja's van Amfoeang meer uitvoerig te spreken.

In het belendende bosch van Soleo werd mijne aandacht getrokken door eenige voorwerpen, welke langs den weg stonden en die mij onmiddellijk aan mijn verblijf in West-Afrika herinnerden.

Dáár toch bevond zich aan den ingang van ieder krom (kampong) een houten raam of galg, waaraan eenige bundels kruiden en soms een pot met verschillende ingrediënten hing om den boozen geest (Saman) af te keeren. Hetzelfde raam, dezelfde bundels en bossen kruiden ontmoette ik thans weder opgerigt tot hetzelfde doel. Deze ramen, Toea Nitoe genoemd, waren hier en daar opgerigt tot afwering van rampen b. v. de pokken. Naderhand zou ik tevens ontdekken, dat de godsdienst der Timorezen niets anders dan Fetichendom is en hoofdzakelijk bestaat in het bezweren van deze Nitoe's of booze geesten.

Bij onze aankomst te Soleo werden wij ontvangen door Nai-Po Baki, feitor van Lèlogama. De radja van Amfoeang, wiens residentie hier eigenlijk was, bevond zich nog in het gebergte. Hij verzocht ons eene keus uit de kampong-huizen te doen voor ons nachtverblijf, maar deze waren zoo morsig, dat wij niet besluiten konden om in een derzelve te trekken. Er was echter eene kleine open pendopo, waarin eene tafel en een paar banken stonden.

Deze kon dienen als eetzaal, doch voor den nacht, waar zouden wij blijven? Toen viel mijn oog op een hoog op palen staand gebouwtje, te zamengesteld van bamboe latwerk; het had veel van een duiventil. Ik beklom de wankelende ladder en vond twee miniatuur kamers. Dit werd onmiddellijk tot een geschikt verblijf verklaard en de commissie was onder dak.

Soleo ligt in het voorste gedeelte eener kleine baai, wier Noordelijke uithoek tandjong Gemok is.

Het is eene ellendige kampong. De huizen zijn er bouwvollig, nietig,

uiterst onzindelijk en weinig in getal. En toch was dit de eigenlijke hoofdkampong van Sorbian! Er wonen enkele chinezen, die handel drijven in pinangnoten, was en karbouwenhorens. Een paar inlandsche handelspraauwen was al leven wat de kleine baai van Soleo vertoonde. De inwoners schenen er zwaar geteisterd te zijn geweest door de pokken. Velen waren er overleden en zij die de ziekte gelukkig waren doorgeworsteld droegen er nog de diepe sporen van in het gelaat. Sommigen hadden het gezigt geheel of gedeeltelijk verloren en de meeste kinderen leden nog aan zeere oogen.

Wij waren alzoo verheugd den volgenden morgen deze ongelukkige plaats te kunnen verlaten. Van ons vertrek sprekende moet ik echter nog als ter loops melding maken, dat de lucht in den vooravond begon te betrekken, zoodat er vrees voor regen ontstond. Feitor Nai Po vond dit een bedenkelijk verschijnsel met het oog op onze aanstaande reis.

Hij verliet ons plotseling en wij zagen hem eerst lang daarna terugkeeren.

Wat hij was gaan doen? „Toetoep hoedjan", was het laconiek antwoord. Hij had eene offerhande doen verrigten om den regen tegen te houden. Waarin die offerhande bestond wist ik niet. Naderhand zou ik dit echter te weten komen.

De weg voerde langs de baai en de feitor Nai Po vergezelde ons naar Naklio, de hoofdplaats van den anderen radja van Amfoeang, Sanoe Manok. Deze woont hier eigenlijk niet, doch houdt verblijf te Maniki nabij Koepang, zoodat ik hem reeds vroeger had leeren kennen en nu bij onze aankomst in zijn gebied hem spoedig te ontmoeten hoopte, iets dat dan ook gebeurde, dewijl hij reeds sedert eenigen tijd kennis droeg van onzen togt herwaarts en daarbij het plan bestond, dat hij ons naar de vergaderplaats zou vergezellen.

Bij onze aankomst te Naklio trof het mij onmiddellijk, dat deze kampong ruimer aangelegd en zindelijker onderhouden was.

Ook de huizen waren er talrijker en oneindig netter. Er stond op een open terrein nabij het strand een flinke vlaggestok, waarvan de driekleur bij onze aankomst wapperde. Ook was er eene vrij ruime en goed onderhouden gouvernements pasangrahan, voorzien van tafels en banken, doch aan alle zijden open. Er behoefde slechts eene omwanding van lontarbladeren te worden aangebragt en het gebouw was geschikt om ons voor een paar nachten te herbergen.

Nabij de pasanggrahan lag de woning van een chineesch handelaar, die ook met den handel van Koepang in betrekking stond. Dit huis was het nieuwste en best ingerigte van Naklio. Er was ook met veel moeite en zorg een tuin voor het huis aangelegd, waarin eenige bloemen en heesters tierden, terwijl de hoekpunten door klappers werden ingenomen. De eigenaar

die er vrij wel gedaan en goedhartig uitzag, kwam mij verzoeken of ik eene kamer in zijne woning wilde betrekken, iets wat ik volgaarne aannam, te meer dewijl ik van hem, wegens zijn langdurig verblijf in Amfoeang en de vele handelsbetrekkingen, die hij in het binnenland had, veel kon vernemen omtrent den toestand der landstreek, welke wij weldra zouden binnentrekken.

Wij verbleven een paar dagen te Naklio, zoowel om op Sorbian (*) te wachten als om op de hoogte te komen der hangende geschillen, ten einde niet geheel onvoorbereid ter raadsvergadering te komen. Naklio drijft een veel uitgebreider handel dan Soleo. Er lagen op de reede vijf handelspraauwen, als eene van Makassar, eene van Savoe, eene van Boeton en twee van Rotti. Een twaalftal chinezen is hier ten handel gevestigd, van welke mijn gastheer wel de voornaamste was. De aanvoer bestaat hoofdzakelijk in buskruid, lijnwaden, parangs, aardewerk en arak. De uitvoer bepaalt zich tot pinangnoten, was, karbouwenhorens en een weinig rijst.

Hetgeen ik omtrent den toestand des lands, de verhouding en de verschillende eischen der twistende partijen vernam, komt op het volgende neder.

De oorlog tusschen Sorbian en Sonnebait had nu reeds zes jaren geduurd.

De oorzaak lag in de kwestie van het bezit van eene strook gronds, waar veel bijen nestelden. Sonnebait scheen de aanvaller geweest te zijn. Sedert dien tijd had men elkander veel afbreuk trachten te doen door veeroof op groote schaal en menig slagtoffer was gevallen door het afschuwelijk gebruik van het koppensnellen. De Timorezen toch voeren onderling bijna nooit een openbaren oorlog. Wel is waar trekt men bij het uitbarsten des oorlogs met een zeker magtsvertoon tegen elkander op, maar tot eigenlijk handgemeen worden komt het in den regel niet. Wanneer de twee vijandelijke magten tegenover elkander staan treden van weêrskanten eenige Meo's (voorvechters) vooruit, dansen een krijgsdans met uitgetogen klewang, beroemen zich daarbij op hunne dapperheid, dagen den vijand uit en de troep trekt daarna terug, waarop het hinderlagenstelsel in werking treedt. Gaat een jager uit om een hert te schieten, dan beloert hem een verborgen vijand om hem onverhoeds te overvallen; klimt een bijenmelker in een boom om was te verzamelen, dan schiet een onzigtbare hand hem neder; onmiddellijk is de klewang gereed en de ongelukkige is onthoofd. Zulk een toestand houdt iedereen in angstige spanning en onrust. De akkers worden niet bebouwd; de kampongs zijn alle afgesloten en alle bedrijf staat stil.

Zoo beliep de uitvoer van was vóór den oorlog 300 à 400 pikols per jaar en thans was die aanvoer tot hoogstens 50 pikols verminderd. Zoo ook was

---

(*) Ten einde verwarring in de benaming der beide radja's van Amfoeang te voorkomen zal ik voortaan den naam *Sorbian* gebruiken voor *Moloh Manok*, die in den oorlog betrokken is en den anderen radja *Sanoe* blijven noemen.

de omzet van pinangnoten en andere handelsartikelen naar evenredigheid verminderd; niemand waagde zich aan de inzameling.

De handel, vooral te Naklio, klaagde dus bitter. Geen wonder, dat men van dien kant onze komst als een welkom teeken van den toekomstigen vrede beschouwde. Ook de feitor van Lèlogama hoopte veel van onze bemiddeling en had reeds vooraf namens zijn vorst te kennen gegeven, dat Amfoeang zich gaarne naar de billijke eischen der „Kompagnie" zou schikken.

Naar ik vernam was ook de radja van Ambenoe insgelijks in onmin met Sorbian of liever met den feitor van Lèlogama.

Ambenoe is niet bij het Nederlandsch Gouvernement erkend; zijn naam komt dan ook niet voor onder de Timoresche vorsten in den regerings-almanak.

Hij had echter aan radja Sanoe zijn verlangen kenbaar gemaakt om toe te treden tot de vorsten, welke met ons in betrekking staan.

Radja Sanoe en feitor Nai-Po lichtten mij nu in omtrent de onderlinge verhouding van het Amfoeangsche vorstenhuis en het aandeel, dat elk der beide vertegenwoordigers in het bestuur des lands had.

Het vorstenhuis van Amfoeang is steeds de bondgenoot der Oost-Indische Kompagnie geweest in hare herhaalde worstelingen met Sonnebait. Dit bragt trouwens de gezonde politiek mede; men had zich steeds tegen de zucht tot indringen van den kant van Sonnebait te dekken, hoewel, zoo als naderhand blijken zal, Amfoeang en Sonnebait een gemeenschappelijk stamhuis hebben.

Radja Sanoe behoort tot den anderen tak van het Amfoeangsche geslacht en heeft als zoodanig den voorrang bij feestelijke gelegenheden en raadsvergaderingen, doch Sorbian, hoewel tot den jongeren tak behoorende, heeft meer magt en een uitgestrekter grondgebied.

Behalve de hoofdkampong Naklio en eenige landerijen in het gebergte bezit radja Sanoe geen grondgebied. Het rijk van Amfoeang staat dus om zoo te zeggen geheel onder het gezag van Sorbian. De oorsprong van deze vreemd schijnende indeeling is als volgt. Vroeger verdeelden twee broeders onderling het gezag over het rijk zoodanig, dat de oudere de belangen des handels en der scheepvaart te behartigen en de zeeplaatsen te beschermen had. Daarbij was hij aansprakelijk voor de goede verstandhouding met de Hollanders. Hij was er voor om de belangen der kompagnie, dien magtigen bondgenoot, in het oog te houden. Zijne hoofdplaats aan het strand bekwam den naam van Naklio, „de plaats der kreeften," afgeleid van nai (land) en klio (kreeft).

De jongere broeder belastte zich met de zorg voor het eigenlijk binnenlandsch bestuur; de aangelegenheden van den landbouw, de belangen der in de bergen levende bevolking waren dus zijne taak. Door deze onderlinge verdeeling kreeg deze vorst den naam van Solebian, door de Koepangers verbasterd in Sorbian, beteekenende dit de vorst van een afgedeeld rijk, afgeleid van het woord soléh (verdeelen) en bian (in tweeën, de helft).

Zijne hoofdplaats kreeg den naam van Soeleo, beteekenende dit woord boschfluit. Uit deze indeeling en namen blijkt dus, dat de oudere broeder strand- en de jongere broeder bergvorst was.

In den loop der tijden, toen de magt en de invloed der O. I. Compagnie gaandeweg verminderde, en daar nu het Nederlandsch-Indisch Gouvernement hoogere belangen had dan de uitsluitende zorgen voor het afgelegen en improductive Timor, toen ook moest de magt van den ouderen vorstentak in die zelfde mate afnemen. Ten gevolge hiervan is Sorbian om zoo te spreken de alleenheerscher in het rijk van Amfoeang geworden. Radja Sanoe's zedelijke invloed steunt hoofdzakelijk op zijn eerstgeboorteregt, hetwelk hier zeer geëerbiedigd wordt, hoezeer ook zijne persoonlijke hoedanigheden er veel toe bijbrengen om dien invloed te versterken, ofschoon hij zich nimmer met regeringszaken inlaat en zelfs zijn verblijf ver van Amfoeang heeft gevestigd. Radja Sanoe bezit namelijk eene aangeboren kalmte en bedaardheid, welke Sorbian ten eenenmale mist. Hij heeft een goed oordeel en weet een juisten blik te slaan in de hangende aangelegenheden en is derhalve voor de commissie een ware vraagbaak. Ook nog eene andere deugd onderscheidt hem gunstig van Sorbian. Deze is een onverbeterlijke dronkaard, met wien dikwerf niets is aan te vangen, terwijl radja Sanoe zeer matig en ingetogen leeft.

Hoewel niet in den oorlog betrokken, zal hij ons niet te min vergezellen, zoowel om ons met zijne inlichtingen te dienen als om de hoofden van Sonnebait, bij wie hij zeer gezien is, tot inkrimping hunner hebzuchtige eischen over te halen.

Gedurende ons verblijf te Naklio deed zich een incident voor, dat ik hier in korte trekken mededeel, en waaruit blijken mag, hoe nuttig het kan zijn, dat in zulk eene afgelegen en om zoo te spreken onbeheerde streek het Europeesch gezag zich van tijd tot tijd vertoone.

Van meer dan eene zijde werd medegedeeld, dat te Soleo, hetwelk wij zoo pas hadden verlaten, eene Soloresche praauw lag, aan boord hebbende den radja moedah van Kedang (eiland Andanara), genaamd Matahari en dat deze bezig was een 300 à 400 berg-Timorezen te werven om daarmede oorlog te voeren in den Solor-archipel.

Over dit berigt in 't geheim met radja Sanoe sprekende, bevestigde hij zulks en schreef zelfs het uitblijven van Sorbian, die het volk zou leveren, aan deze omstandigheid toe.

Om geen misslag te begaan en zeker van mijne zaak te zijn, zond ik den tolk radja Topito, die mijn volle vertrouwen bezat, naar Soleo terug met last om met de meest mogelijke omzigtigheid deze zaak te onderzoeken.

Deze volbragt zijne zending en nu was alle twijfel opgeheven. Ik zond daarop een estafette naar den resident en bij terugkomst der commissie te Koepang had ik de voldoening te vernemen, dat de praauw zonder aangeworven

volk naar de plaats harer herkomst door eene gewapende kruisboot was terug gebragt.

Na twee dagen te vergeefs op Sorbian gewacht en onze verdere toebereidselen voor de reis gemaakt te hebben, verlieten wij Naklio, vergezeld van feitor Nai-Po, die met zijne geel zijden banier onmiddellijk achter de Nederlandsche vlag reed, welke laatste vooruit gedragen werd. Radja Topito, onze tolk, met zijn gevolg, de radja van Baä en radja Sanoe, elk met hunne volgelingen, dat alles vormde met ons eigen escorte een bonten trein van ongeveer 200 ruiters, die de bogt van Naklio in eene lange lijn langs trok.

Weldra wendden wij regts af en trokken in oostelijke rigting het land in, de bergen tegemoet. Wij hadden het strand nu voor goed verlaten. Wij bevonden ons tegelijker tijd op het zoogenaamde onvrije grondgebied, de streek, waar oorlog werd gevoerd, namelijk het landschap Takaip. Hoewel wij voor ons als zendelingen van het Nederlandsch Gouvernement niets te vreezen hadden, gebood de voorzigtigheid niettemin eenige waakzaamheid aan den dag te leggen, bij de intrede in een land, waar de vijandelijkheden nog in vollen gang waren.

De wapenen werden nagezien, eene voorhoede en achterwacht geformeerd, terwijl de pakpaarden en het gros van den trein zoo veel mogelijk bijeen werden gehouden. Deze laatste maatregel bleek echter niet te kunnen worden volgehouden, zoowel wegens de gesteldheid van het terrein als wegens de geäardheid onzer volgelingen, die liever op hunne wijze wenschten te reizen dan zich aan eenige orde te onderwerpen.

Onze weg liep steeds in zuid-oostelijke rigting door eene heuvelachtige en zwaar begroeide streek.

Meer en meer begonnen wij te stijgen. Ravijnen openden zich nu en dan op het onverwachtst en het afdalen in diepe rivierbeddingen, met groote rotsblokken bezet, kostte veel inspanning en tijd.

Twee dezer ravijnen waren de beddingen der rivieren Métah en Kesbah.

De eerstgenoemde was droog, de tweede voerde hare drabbige wateren met vrij wat onstuimigheid af. De Kesbah was zoo kronkelend, dat wij haar onderscheidene malen op onzen togt moesten overtrekken. Toen wij tot eene zekere hoogte waren gestegen ontwaarden wij twee bergtoppen. Regt voor ons lag de Timau en aan de linkerhand verhief zich de Kolabeh.

Nergens zag men sporen van bebouwing; de tuinen lagen verwilderd en de weinige kampongs, die wij op onzen weg voorbij trokken, waren allen door wallen van zware boomstammen of rotsblokken omringd. Hier en daar zag men ook enkele stroohutten als zwaluwnesten tegen steile berghellingen gebouwd, of op de toppen van schier ongenaakbare rotsen geplaatst. Eén voetreiziger, gewapend met geweer en klewang, werd slechts op onzen togt ontmoet.

Na een vermoeijenden togt van 18 palen bereikten wij de kampong Bakoeïn, tot het gebied van Sorbian, zegge het district Timau, behoorende.

Deze plaats ligt aangenaam tusschen het groen van oranje- en andere vruchtboomen en is gebouwd tegen eene rots. Zij bestaat uit slechts eenige weinige kegelvormige huizen, maar is niettemin van groot aanbelang voor alle bewoners uit den omtrek. Zij dient tot asylum bij algemeenen aanval; honderde lieden kunnen daar een voor den vijand ongenaakbaar toevlugtsoord vinden.

De rots, achter het lommer verscholen, kan namelijk door een handvol dapperen tegen honderden worden verdedigd, terwijl zich daarachter een van alle zijden ontoegankelijk dal bevindt, waar men tegen elken overval is beveiligd. De rots zelf is pamali (heilig); er bevindt, zich een ruw altaar van rotsklompen op, waar van tijd tot tijd offerhanden worden verrigt.

De omstreken van Bakoeïn zijn niet onaangenaam. Men denkt zich onwillekeurig een Engelsch park, wanneer men die verspreide boomgroepen en die zacht golvende hellingen aanschouwt, bedekt met een zacht grastapijt, waar de paarden lustig kunnen grazen.

De dampkring is er frisch, hoezeer de streek niet hooger ligt dan 1400 voeten.

De thermometerstand was er den 16^{den} September als volgt:

6 uur	's morgens	69° F
12 „	's middags	81° „
2 „	's namiddags	80° „
4 „	idem	75° „
6 „	idem	68° „

Onze hut werd op een heuvel tegenover de kampong opgeslagen.

Tusschen die bedrijven kon ik eens een overzigt van het terrein nemen om zoo mogelijk te bepalen, waar omstreeks wij ons bevonden.

Eerst echter een kleine terugblik over den afgelegden weg. De heuvelreeksen, die het strand omzoomen, behooren allen tot de kalkformatie, hier en daar gekleurd door ijzerverbindingen. Dit geeft een schralen en eentoonigen plantengroei.

Gawang en bamboe doeri was schering en inslag. Langs de rivieroevers hier en daar eenige casuarinen en, waar de bodem iets minder dor scheen, koesambi, dwergachtige djati- en wilde djamboeboomen, terwijl in nog hoogere oorden bijna uitsluitend de reeds genoemde arbor albus en de tjamara worden aangetroffen.

In de omstreken van Pariti trof men ook in de alluviale gronden de op Boeroe zoo menigvuldig voorkomende kajoepoetihboom aan, uit wiens bladen de bekende geneeskrachtige olie bereid wordt. Opmerkelijk is het, dat, zoowel in de gansche baai van Koepang als langs de meer noordelijk loopende kustlijn, de kokospalm niet zoo algemeen wordt aangetroffen; het afwezen van een zuiveren

zandbodem is hiervan de oorzaak; de gawang en lontarpalm is in zijne plaats getreden. Dit verschijnsel openbaart zich trouwens op alle eilanden dezer residentie, welke tot de kalkformatie behooren.

Meer in het binnenland, waar men de verweeringsproducten van oudere vormingen aantreft (grauacken), is de bodem minder dor en zou hij nog vruchtbaarder zijn, zoo er minder gebrek aan water ware.

Enkele spranken slechts behouden in den oostmoesson een voortdurenden waterstraal; de meeste rivierbeddingen liggen dan droog. Voor den sawahbouw zijn de door mij bezochte streken derhalve op de meeste plaatsen ongeschikt, doch hier te Bakoeïn en in nog hooger gelegen streken, zoo als te Lèlogama, Tennini, Bikki Mela Molloh, zou naar mijn inzien de koffij bij eenige zorg uitmuntend kunnen slagen. De berghellingen zijn meestal zacht glooijenden de wijde en soms zeer uitgestrekte hoogdalen meest allen ± 2000 voet boven het niveau der zee, zouden zich in deze streken even goed voor de koffijteelt leenen als in de Portugesche bezittingen van Timor. Alleen het vervoer zou bezwaren opleveren, hoewel op Java de koffijplantende bevolking het product ook op groote afstanden en vaak ook langs moeijelijke wegen moet halen.

Sterk steken bij de afgeronde bergvormen en die zacht uitloopende hellingen de loodregt uit den grond oprijzende steenmassa's af, welke zich in den regel verre boven deze koepelvormige heuveltoppen verheffen en daarbij naakt blijven.

Geen geboomte bedekt hun kruin, geen enkele plant hecht zich aan de wanden. Dit kristalvormig gesteente verweert zeer moeijelijk en laat alleen van tijd tot tijd een brokstuk los, en dat wel in bepaalde splijtingsvlakken, welke aangewezen worden door in het gesteente aanwezige dunne aderen. Meestal bestaan de losgelaten steenstukken uit onregelmatige kubieken, die, van eene aanmerkelijke hoogte op reeds aanwezige rotsblokken neervallende, niet zelden uiteenspatten, waardoor de omgeving van dergelijke steile rotsen meestal bezaaid is met verbrokkeld gesteente.

Niet ver van twee dezer steile en grillig gevormde bergtoppen hadden wij ons kamp te Bakoeïn opgeslagen. Zij lagen regt Zuid en Noord van elkander. De Noordelijkste heet goenoeng Kolabéh, de zuidelijkste is de goenoeng Timau, welke alleen op de kaart voorkomt als goenoeng Binima of Timau. Nu bestaat er wel een berg Bitima, doch deze ligt eenige uren ten Z. O. van goenoeng Timau.

De laatste heeft naar mijne berekening eene hoogte van 3000, de eerste van 2500 voeten.

Bij het bepalen van de juiste ligging dezer bergen was feitor Nai Po komen toeloopen. Hij zwaaide met de armen in de lucht, sprong als een bezetene en schreeuwde vervaarlijk.

Dit moest zijne verwondering uitdrukken over hetgeen hij zag verrigten. Radja Sanoe stond op een afstand en schudde het hoofd.

De feitor was blijkbaar beschonken geraakt.

Sorbian was nog niet te Bakoeïn aangekomen, doch werd elk oogenblik verwacht. Van dien tusschentijd maakten wij gebruik om de heilige rots te beklimmen en het toevlugtsoord in oogenschouw te nemen. Het oude kamponghoofd geleidde ons derwaarts. De rots had eene hoogte van tachtig voet ongeveer, maar was zoo moeijelijk te beklimmen, dat het eene bijna onneembare positie was.

Boven gekomen bevonden wij ons voor een ruw steenen altaar, waarop onze geleider, die tevens de rol van priester vervulde, eenige rijstkorrels bij wijze van offerhande begon uit te strooijen en met zachte stem een soort van gebed of zegenwensch uitsprak, waarvan radja Topito de volgende vertaling gaf:

„O land van Timau en gij steen van Bakoeïn, gij beiden zijt heilig! Mai „Bapa kompani komt om u te zien. Ik bid voor haar af, dat zij altijd voor- „spoedig moge zijn en hare kinderen beschermen."

Dit zeggende strooide hij andermaal eenige rijstkorrels op den steen uit en daarmede was de plegtigheid afgeloopen.

Wij legden daarop eenige stukken geld op den steen en hadden bij het afdalen alle voorzigtigheid noodig om niet naar beneden te tuimelen. Beneden komende zat radja Sanoe ons onder een afdak van lontarbladen op te wachten.

Hij scheen iets belangrijks mede te deelen te hebben.

„Wel"! vroeg ik, „heeft radja Sanoe eenige goede tijding?"

„Ik vraag vergeving, Mijnheer", was het antwoord, „maar ik heb vroeger met een enkel woord over het verlangen van den radja van Ambenoe gesproken om insgelijks door bemiddeling der kompagnie tot den vrede te geraken. Sedert vijf jaren is er geene gemeenschap tusschen de lieden van Ambenoe en die van Lèlogama en vele koppen worden er gesneld ook."

„Maar Ambenoe", vervolgde ik, „behoort immers tot Portugal?"

„Dit is waar. Het land van Ambenoe aan den kant van Soetrana behoort onder de Portugesche vlag, maar de radja van dat rijk heeft in vroeger jaren dat land verlaten en zich met toestemming van Amfoeang in deze streken gevestigd. Thans woont de radja, Oesi Toli genaamd, te Moesoe en zijn feitor Nai Koei Kottoh heeft zijn batoe (woonplaats) te Bikki Mela. Oesi Toli zou gaarne vrede maken en eene vlag van de Kompagnie hebben."

„Er is thans gelegenheid om den radja van Ambenoe te ontbieden", vervolgde Sanoe na eenig stilzwijgen, „ik geloof, dat hij zich op dit oogenblik aan den voet van den nabijzijnden berg Kolabéh ophoudt."

Hiertegen bestond geen bezwaar. Indien toch de vrede algemeen zou zijn, moest Ambenoe natuurlijk opgeroepen worden en tegenwoordig zijn op de aangegeven plaats van bijeenkomst.

Wat de erkenning betrof van den radja door het Nederlandsch-Indisch gezag, dit was een punt van latere overweging en eene zaak, waartoe ik mij zelven niet bevoegd achte.

Er werden dus eenige lieden afgezonden om den radja de tegenwoordigheid der commissie te berigten en hem uit te noodigen naar Bakoeïn af te komen.

Een paar uren daarna verscheen een gezantschap, bestaande uit eenige hoofden en den woordvoerder (Moh-fèfah) van Ambenoe, te kennen gevende, dat de radja reeds vóór onze komt naar de standplaats van zijn feitor was vertrokken, maar dat hij ongetwijfeld gaarne op de groote vergadering te Noi Niti zou tegenwoordig zijn.

De avond was gevallen, de wacht naar onze tent uitgezet en op de omliggende heuveltoppen ontvlamden in een wijden kring allengs een dertigtal wachtvuren onzer volgelingen en om het half uur werd een soort van parool gewisseld, bestaande in een vrij raauwe kreet, die van heuvel tot heuvel herhaald werd.

Nu klonk op eens de roep van ons wachtvolk: „de keizer (*) komt"!

Wij zagen uit het nabij gelegen dal eene donkere menschenmassa tot ons komen, begeleid door een zestal walmende fakkels. Bij het flikkerend en twijfelachtig licht dezer obors bemerkten wij eene schemerachtige, roode gedaante, welke ons langzaam naderde. Het was Sorbian, die, in eene rood wollen buis gedoken, door eenige volgelingen gedragen en voor onze hut werd neergelaten.

De man kwam wankelend tot ons, stamelde met dikke tong een welkomstgroet en liet zich toen op eene mat glijden.

Het was een persoon van even vier voet lang, met doffe, ingevallen oogen en eene uitdrukking van wezenloosheid op het gelaat, welke het gevolg was van het voortdurend en overmatig gebruik van arak.

De man was ook nu zoo beschonken, dat hij niet op zijne beenen staan en zich slechts met groote moeite kon uitdrukken. De feitor van Lèlogama vergezelde hem en verkeerde in zeer opgewonden toestand.

Ook had Sorbian een zijner beide vrouwen bij zich.

Deze was eene knappe dertigjarige vrouw, zeer stemmig gekleed. Zij sprak goed Maleisch en voerde den titel van Njonja. Zij toonde een tamelijk ontwikkeld gevoel van welvoegelijkheid te bezitten, en schaamde zich blijkbaar over het gedrag der beide dronkaards. Zij deed dan ook alle moeite om den feitor Nai Po, haar bloedverwant, en Sorbian, haar echtgenoot, binnen de palen der voegzaamheid te houden.

Een enkel tooneel dezer eerste ontmoeting zij hier slechts geschetst.

Toen de laatste een onzamenhangend verhaal tot mij rigtte over de vriend-

---

(*) De radja's van Amfoeang en Sonnebait worden in den regel met den naam van Kèser (verbastering van Keizer) bestempeld.

schappelijke betrekkingen zijner voorouders met „Mai Bapa kompania" en deze ontboezeming doormengde met het verhaal eener schipbreuk, onlangs door hem geleden in eene Soloresche praauw, gierde de feitor het uit, en gaf den keizer op echte dronkemansmanier een stomp in de zijde. Sorbian, die zijn leenman daarop te lijf wilde, tuimelde voorover en werd gelukkig in de armen zijner sterkere wederhelft opgevangen en daarop tegen een der piketpalen onzer hut nedergezet.

Dat was dan nu de gebieder van het vrij groote rijk van Amfoeang, die door zijne onderhoorigen als „Nènoh ana", Zoon der zon, werd aangesproken!

Dit belagchelijk en tevens stuitend tooneel begon mij te vervelen. Ik liet door den tolk Topito weten, dat ik vermoeid van de reis was en wenschte te rusten, maar dat ik van Sorbian en feitor Nai Po stellig verwachtte, dat zij den volgenden morgen ten zeven ure in staat zouden zijn om met mij over de belangen van hun land te spreken.

Sorbian, in zijn opgewonden toestand, wilde van geen heengaan weten; vooraf wilde hij onder begeleiding der gong eenige dansen doen uitvoeren en ter eere van „Mai Bapa Kompania" zelf mede dansen. Met moeite werd echter van hem verkregen, dat hij eerst een uur rust zou nemen, van welken tijd de heeren gebruik wilden maken om het avondmaal te nuttigen.

Toen de dolle troep vertrokken was, betuigde radja Sanoe zijne verlegenheid over het gedrag van den keizer en den feitor. Sorbian was reeds sedert jaren aan de ondeugd van dronkenschap verslaafd. De feitor daarentegen was een knap regent, die zijn land vrij wel bestuurde, doch in aanraking van zijn vorst komende was hij steeds opgewonden en gebruikte dan meer vrijheden jegens Sorbian dan een ander onderdaan, dewijl de vrouw des keizers een pleegkind van hem, feitor, was.

De danspartij had plaats en duurde tot twee uren in den nacht.

De gong werd onophoudelijk geslagen en Sorbian, gehuld in een lange roode samaar danste als een bezetene. Behalve een groot deel onzer nachtrust kostte die aardigheid ons ook verscheidene rijksdaalders; de adat bragt namelijk mede, dat de keizer voor elken dans minstens een rijksdaalder ontvangen moest.

Des morgens ten zeven ure waren wij gereed om Sorbian, radja Sanoe en de verschillende feitors te ontvangen, ten einde de belangen van Amfoeang te bespreken en de middelen te beramen ten einde den oorlog te doen ophouden.

Wie schetst echter onze verbazing bij het bemerken, dat Sorbian en zijn feitor daartoe geheel en al ongeschikt waren, doordien zij in den hoogst mogelijken graad van beschonkenheid verkeerden!

Ik betuigde mijne ontevredenheid over dit gebrek aan eerbied voor de zendelingen van het Gouvernement en dreigde de hangende zaken met den

keizer van Sonnebait alleen af te doen, zoo hun onbehoorlijk gedrag nog langer aanhield.

Door de bemiddelende tusschenkomst van radja Sanoe verkregen wij, dat de levenmakers zich ter rust begaven, met de stellige belofte, dat zij geen arak meer zouden drinken vóór zij met de heeren der commissie de aangelegenheden van hun land zouden hebben besproken.

Dit werd nagekomen, vooral van de zijde des feitors.

Na afgeloopen beraadslaging, waarbij de belangen van Amfoeang en de eischen van Sonnebait ter sprake gebragt werden, konden wij onze reis voortzetten.

Wij lieten daarop de paarden zadelen en trokken verder het gebergte in. Nai Po volgde ons, terwijl Sorbian zou nakomen.

In het vervolg hadden wij niet meer te klagen. Nai Po betoonde zich hupsch en in alles hulpvaardig. 't Was blijkbaar, dat alleen het gezelschap van Sorbian nadeelig op hem werkte.

Onze weg voerde langs den Z. O. voet van den berg Timau.

Hier trof ik, bij het overtrekken van een diep ravijn, de eerste sporen van koperverbindingen, afkomstig van eene aardstorting, welke van een der uitloopers van genoemden berg had plaats gehad en na eenige uren hielden wij eene korte halt aan den berg Bitimo, welke, zooals gezegd is, niet op de kaart voorkomt.

Deze berg is van dezelfde formatie als de Timau en verheft zijn dorre grijze kruin ongeveer 3500 voet hoog.

De berg is in het oog der omwonende bevolking heilig. Van tijd tot tijd gaat een priester naar den top om er eene offerhande te doen, bij welke gelegenheid hij verpligt is zijn hoofddoek af te leggen en tevens zich onthouden moet van spijs of drank.

Opbrekende vervolgden wij onzen weg hoofdzakelijk over smalle bergruggen naar Béobah, eene versterkte kampong in eene vrij koele streek gelegen.

Trouwens, wij bevonden ons op ± 2600 vt. en de meeste sporen van tropische vegetatie waren hier verdwenen. Hier bloeide de Alpenroos in volle pracht.

De bodem was allerwege bedekt met kort gras, waartusschen hier en daar een stemmig viooltje groeide en wel van dezelde variëteit als de bekende veldviooltjes in Europa. Onder de groote boomen speelden de casuarinen de hoofdrol, terwijl ook nog eene enkele orchidaea benevens eenige mossen en varens zich voordeden.

Feitor Nai Po had voor ons, als ook voor Sorbian, eene flinke hut van alang-alang doen optrekken, geheel verschillende van de doorluchtige nachtverblijven, welke wij tot nog toe betrokken hadden. Men had dus op de koude gerekend en niet ten onregte, want de nachten zijn in deze streken inderdaad alles behalve warm.

In den morgenstond van den 18den September waren geene dekens in staat ons te verwarmen; wij werden letterlijk door de koude van onze legersteden naar het nabijzijnde wachtvuur gedreven, waarheen de tolk reeds zijne toevlugt had genomen. De meesten onzer volgelingen hadden hunne vuren reeds opgestookt en zatend huiverend en bibberend er om heen.

De sterren schitterden even helder aan den hemel als in een Europeschen winternacht, terwijl de thermometer op dat oogenblik ('s morgens 4 ure) 54° F. aangaf, terwijl hij ten 12 ure des middags niet hooger klom dan 79° en 's middags ten 4 ure weder tot 75° was gedaald.

Het ruim uitzigt, dat ons kamp aanbood, veroorloofde ons de rigting van eenige bergen waar te nemen, waarvan trouwens het grootste deel niet op de kaart wordt aangetroffen, ofschoon sommige toppen wegens hunne niet onbelangrijke hoogte wel mogen worden genoemd.

Zoo herkenden wij in een der verste bergtoppen in het zuiden den Fatoe Leo. Iets naderbij lagen (Z.Z.W.) de Kalali en (Z.W.) de Péneh-Péneh. Nog naderbij verhief zich in de rigting van den Fatoe Leo de Bikki Mela. Daarentegen verhieven zich meer in onze nabijheid de berg Timau in het Noord-Westen en de Bitimo in het Zuid-Oosten, terwijl eindelijk aan den gezigteinder de Moetis en de Mollah in het verre Oosten (O.Z.O.) op te merken waren.

Den volgenden morgen vertrokken wij naar Lélogama, de verblijfplaats van den Feitor Nai Po en gelegen aan den zuidelijken voet van den berg van dien naam, welke op ongeveer 3000 voeten werd geschat.

Ons pad afdalende trokken wij door een bergpas, van weerszijden begrensd door steile rotsklompen.

Daarop opende zich de vallei van Lèlogama. Het panorama, dat zich nu aan ons voordeed, was inderdaad schoon en herinnerde aan het gezigt, dat de Preanger oplevert bij het bereiken van den top des Megamendongs. De vallei strekte zich in de lengte uit van het Noord-Westen naar het Zuid-Oosten. De woningen lagen schilderachtig tegen de zachte hellingen tusschen het geboomte en in het langste deel des dals stroomde eene heldere beek. Alle woningen in den conischen vorm opgetrokken hadden tuinen; hier en daar graasden paarden; in één woord, alles teekende hier eene groote welvarende kampong en gerust konden wij zeggen, dat wij op onzen togt geen schooner tafereel hadden aanschouwd.

De commissie werd hier zeer goed gehuisvest en van tal van kleine gerieflijkheden voorzien, waarop men niet had gerekend.

De feitor had namelijk gezorgd voor drinkglazen, borden, nieuwe messen, lepels en vorken, een pakje thee en een blik beschuit. De eenige schaduwzijde van dat alles leverde een drietal gesnelde koppen, welke voor onze woning bij wijze van tropheën op staken stonden. Terzijde van ons verblijf vonden wij op eenige grafplaatsen nog vijf dezer bewijzen van de ruwheid en den lagen trap van ontwikkeling van dit bergvolk.

Een derzelve was nog van betrekkelijk jonge dagteekening; de haarbos was nog in den vorm, waarin de Timorezen gewoon zijn hun kapsel te dragen. De oogappels schenen door de gesloten oogleden en de mond vertoonde duidelijk de pijnlijke trekken van den doodsstrijd.

De bovenrand der vallei van Lèlogama zal ongeveer 2000 voet boven zee gelegen zijn. De bodem bestaat uit vruchtbare aarde; het geheele terrein vertoont, waar het niet bebouwd is, een doorloopend grasveld.

De warmte is er op het midden van den dag niet overdrukkend en 's nachts aangenaam koel. De thermometerstand was er als volgt:

6	ure	's morgens	66° F
9	„	idem	71° „
12	„	's middags	79° „
4	„	's namiddags	77° „
6	„	idem	72° „

Feitor Nai Po is wel de voornaamste regent onder Sorbian, ofschoon er nog een eerste feitor en twee onderfeitors tot het rijk van Amfoeang behooren. Hij heeft een twintigtal kampongs onder zich en betoont zich een flink bestuurder.

Alleen de nabijheid van zijn vorst werkt nadeelig op hem; in beschonken toestand is hij wild en woest en verstaat geen rede.

In den namiddag onzer komst kwam feitor Nai Po, vergezeld van zijne drie vrouwen en onderhoofden, ons plegtstatig welkom heeten in zijn gebied en bood daarbij een geschenk aan bestaande in een jonge karbouw, een paar varkens, wat rijst en djagoeng, hoofdzakelijk om in de voeding van ons volk te voorzien. Trouwens, dergelijke geschenken werden op elke halt door de verschillende hoofden aangeboden en met tegengeschenken, bestaande in kruid, arak en gekleurde lijnwaden beantwoord. Wij bezochten op onze beurt de woning of liever het établissement van Nai Po in eene omtuining gelegen. Alles was er zindelijk en ordelijk.

Over de woning en de inrigting zal ik echter in het tweede deel dezer schets spreken, waar de zeden en gebruiken der Timorezen zullen behandeld worden in zooverre ik ze heb kunnen nagaan.

Des avonds werden er ter eere der „kompagnie" onderscheidene krijgs- en volksdansen uitgevoerd, waarvan de beschrijving insgelijks later zal volgen.

Ik was met Nai Po overeengekomen, dat eenige zijner onderhoorigen in vereeniging met een deel van ons volk naar de aangewezen vergaderplaats zou trekken, ten einde aldaar eenige tijdelijke gebouwen op te slaan, ter huisvesting der commissie en ter ontvangst der opkomende radja's en hoofden.

Lèlogama verlieten wij den 20sten September, vergezeld van Nai Po. Sorbian echter, die eerst later aldaar was aangekomen, zou ook de commissie niet direct vergezellen, omdat hij liever op eigen gelegenheid reisde. De reden is ligt na te gaan, waarom hij ons niet onder de oogen wenschte te komen.

Omstreeks halfweg maakte ik gebruik van den heuvel Sihoen, welke een onbelemmerd uitzigt aanbood, om eenige peilingen te doen, welke naderhand bevonden werden vrij goed met de reeds vroeger verrigte over een te komen.

Na een togt van 22 palen door een zeer geaccidenteerd terrein bereikten wij de aangewezen vergaderplaats.

Het was eene kleine vlakte aan den linkeroever der Soengei Loijan, in het Timoreesch Noi Niti (koperrivier) genoemd.

De plaats was ongeveer een bouw groot en allerwege door hooge heuveltoppen en wouden ingesloten.

Het kampement was vrij goed gekozen, doch behalve een slecht gebouwde hut was er nog niets gereed.

Wij gingen derhalve den volgenden dag zelve aan het werk om eene pendopo of vergaderzaal daar te stellen, terwijl de ambtenaar Kleian eenige verkenningen in den omtrek deed ter plaatsing van de noodige wachtposten, welker oprigting ik wenschelijk achtte, hoofdzakelijk om den al te grooten toevloed van volgelingen te weeren bij de aanstaande te zamenkomst der twistende vorsten, waardoor alligt eene botsing zou kunnen ontstaan tusschen de steeds strijdlustige bergbewoners.

Bereids waren Sorbian, radja Sanoe en de radja van Baä in het kampement aangekomen. Alleen Sonnebait en Ambenoe lieten zich nog wachten.

Wij wenschten echter niet doelloos in deze afgelegen en onherbergzame streek te verblijven. Niet alleen werden herhaalde malen boden uitgezonden, maar ook begaven zich de leden der commissie, Kleian en Huppe, naar de verschillende plaatsen, waar ik meende dat hunne tegenwoordigheid noodig was ter aanmaning der betrokken hoofden tot spoedige opkomst.

Zoo werd nu eens eene excursie gemaakt naar Tennini, de hoofdzetel van Baki Kooi, dan weder naar Biki Mela, waar de feitor van Ambenoe verblijf hield.

Ter halverwege tusschen eerstgenoemde plaats bevindt zich eene kleine beek, welke gezegd werd koper te bevatten. Ik wenschte hiernaar een persoonlijk onderzoek te doen en bevond, dat een twaalftal lieden op mijne aanwijzingen in ongeveer een uur tijds eenige stukjes gedegen koper uit den bijna droogen grintbodem der rivier hadden verzameld. De Soengei Tebabat ligt omstreeks zeven palen van het kampement, maar niet in het stroomgebied der Noi Niti. Zij is er van gescheiden door een vrij hoogen en breeden bergrug.

Het metaal werd gevonden op twee voeten diepte, vermengd met grint en bedekt met eene dunne huid van koperoxijde, maar was overigens zuiver. Met dit zoeken had ik in genoemd tijdsbestek eene hoeveelheid van ongeveer twee Nederl. oncen verkregen, waarvan een klein gedeelte door mij is gezonden aan de Koninklijke Natuurkundige Vereeniging te Batavia.

Ik deel dit eenigszins breedvoerig mede, omdat een meer grondig onderzoek naar deze aangelegenheid welligt nuttig zou kunnen zijn voor de mijnindustrie.

Te Biki Mela daarentegen had de commissie eene geheel andere ontmoeting. Men was er in volle feestvreugde; men offerde en voerde reidansen uit ter wille van een pas gesnelden kop. Men had namelijk een ouden Meo (voorvechter) van Lèlogama weten te verrassen. Diens afgeslagen hoofd was de held van het feest; dat hoofd kon slechts eenige dagen oud zijn!

Acht lange dagen moesten wij in ons eenzaam kampement verblijven eer de beoogde zamenkomst plaats had.

Nadat de groote pendopo was afgebouwd en ingerigt, werd een dag gebruikt tot het houden eener groote drijfjagt op herten, ten einde zooveel mogelijk in de voeding van ons talrijk gevolg te voorzien. De andere dagen werden doorgebragt met het onderzoeken van den omtrek.

Vooral de rivier Noi-Niti werd voor een eind weegs geëxploreerd, omdat niet alleen zijn naam, maar ook de volksmeening aangaf, dat er koper in gevonden werd. Dit onderzoek leidde mij tot de overtuiging, dat de zoogenaamde „Koperrivier" evengoed ijzerrivier had genoemd mogen worden; want onder de menigvuldige rotsblokken en rolsteenen, hoofdzakelijk bestaande uit kalkzand en kleisteen, kwamen er meer ijzerschiefervormingen in voor dan wel bewijzen van koper. Zelfs had de rivier zich ongeveer een uur beoosten ons kampement door eene vrij magtige laag ijzerkleisteen gewerkt, welke op sommige plaatsen eene dikte van 15 à 16 voeten had en welke tevens de sporen droeg van eene sterke opheffing van het Z. W. naar het N. O..

Enkele steenen echter werden er onder de massa aangetroffen, die koperhoudend waren, doch een naam hebben mogt het niet.

Daarentegen vond ik talrijke exemplaren van fraaije pijrietkristallen.

Op den regteroever der Soengei Loijan vond ik op eene hoogte van ± 1800 voeten boven de zee tusschen sedimentlagen eene soort van verkwartste polijp, blijkbaar een zoutwaterprodukt.

De voorwerpen waren van cijlindrischen, niet duidelijk herkenbaren structuur. De Timorezen zoeken deze versteeningen, die zij Tai-bénoes noemen, ijverig op, dewijl zij ze als geweerkogels gebruiken.

Het dralen der belanghebbende partijen moede, had de reeds genoemde Luitenant der Mardijkers, welke zich te Tenini bevond, last bekomen om Baki Kooi aan te zeggen, dat, zoo hij nog langer draalde, de commissie de zaak buiten hem af zou doen.

Dit scheen te helpen.

Op den 28sten September was eindelijk de keizer van Sonnebait met zijn talrijk gevolg aangekomen en Baki Kooi, de bekende opstandeling, om wien de expeditie in 1857 moest plaats hebben, was mede verschenen, doch de allerlaatste was de radja van Ambenoe.

Het talmen van dezen laatsten was bloot uit vrees geweest. Eerstens durfde hij zich niet wagen over vreemd grondgebied, tweedens was hij nog nimmer in aanraking geweest met Europesche ambtenaren.

Kruipend en met angstige blikken kwamen hij en zijne volgelingen de vergaderzaal binnen.

Anders was het met Sonnebait en Baki Kooi.

Door de beide heeren Kleian en Huppe geleid, trad vooral de laatstgenoemde onbevangen de pendopo binnen en nam plaats tegen over de Amfoeangers met een blik, die veel had van eene uitdaging.

Bij de aankomst van Sonnebait in het kampement der commissie had ik de volgelingen van Sorbian naar de overzijde der rivier doen vertrekken; de kleine vlakte was door ons volk afgezet geworden, waardoor de volgers der vorige hoofden, ten getale van ruim een duizental gewapende mannen, genoodzaakt werden zich op de toppen der naburige hoogten te legeren.

Toen de belanghebbenden binnengeleid waren, kwamen de leden der commissie ook mij uit de tent afhalen, voorafgegaan door de Nederlandsche vlag en gevolgd door ons tiental gewapende policiedienaren. Ik had dit als vertegenwoordiger van het Gouvernement zoo gewenscht om van onzen kant ook niet alle ceremonieel over het hoofd te zien.

Indische vorsten, hoe onbeschaafd overigens, hechten er aan.

Naar de oorzaak vernemende van het vrij lange oponthoud, dat de commissie had moeten ondervinden vóór het afkomen van Sonnebait en zijne feitors, vernam ik, dat de adat medebragt, dat de feitors, eer zij voor hun keizer konden verschijnen, de vereischte geschenken, bestaande in gouden en zilveren sieraden, benevens eenige snoeren koralen, moesten bijeenbrengen, ten einde deze den vorst als een blijk hunner hulde aan te bieden. Wat Baki Kooi daarentegen betreft, hij was in de laatste dagen druk bezig geweest met offeren om den Nitoe gunstig voor zijne zaak te stemmen en had daarbij het lot herhaaldelijk geraadpleegd omtrent den afloop der kwestie.

De vergadering geopend hebbende liet ik de radja's elk op hunne beurt hunne belangen voordragen en tevens de grieven opgeven, welke tusschen hen bestonden.

De hoofdkwestie liep over een uitgestrekt stuk boschgrond, waar veel bijen nestelden. Sonnebait maakte aanspraak op het uitsluitend bezit er van, Amfoeang (Sorbian) ook.

Nu moet men weten, dat beide twistende vorsten uit hetzelfde huis afstammen, namelijk uit dat van den Leoerai (Maharadja), eertijds het grootste en magtigste rijk van Midden-Timor.

In vroeger jaren hadden twee broeders uit genoemd vorstenhuis met eenige volgelingen zich naar het zuidelijk gedeelte des eilands begeven ten einde daar elk een nieuw rijk te stichten. Sonnebait stamde af van den oudsten broeder,

Amfoeang van den jongsten. Daarentegen had laatstgenoemde het eerst bezit van Zuid-Westelijk Timor genomen, zijnde zijne eerste vestiging aan den voet van den berg Timau geweest. Later had Sonnebait zich insgelijks, na eene mislukte poging om zich elders te vestigen, in deze streken nedergezet en zulks met toestemming van den jongeren broeder.

In vervolg van tijd was het Sonnebaits streven geworden om het hem toegestane grondgebied steeds te overschrijden, terwijl Amfoeang zooveel mogelijk had getracht zijne oude regten te handhaven. Amfoeang had daarbij tot bondgenoot de O. I. compagnie. Sonnebait van zijn kant heeft zich echter hierover trachten te wreken door herhaalde invallen op ons grondgebied.

Na eindeloos lange debatten, welke tot niets leidden dan tot opwinding der gemoederen, verzocht ik de vergaderden een voorstel tot schikking te doen, iets wat tot beeindiging der zaak noodzakelijk was.

De grond der kwestie lag in het bezit van een stuk grond beoosten de Soengi Loijan (Noi Niti), zooals reeds met een enkel woord is medegedeeld. Op den bodem hiervan lag echter eene oude grenskwestie. Tot eene directe grensregeling vermogt de commissie echter niet overgaan wegens gebrek aan gegevens in een land, waar zij als het ware haar weg zoekend gevolgd was. Dit moest derhalve eene zaak van latere zorg worden. De vraag was hier dus: hoe was de regeling ten deze tusschen Sonnebait en Amfoeang vóór den oorlog geweest? Het antwoord hierop luidde eenstemmig: „gemeenschappelijk bezit en gebruik."

Amfoeang stelde hierop voor om van het betwiste stuk grond even als vroeger gezamelijk de vruchten te trekken, dewijl goed beschouwd Sonnebait en Amfoeang toch verwant waren. Mogt echter dit voorstel niet doorgaan, dan onderwierp Amfoeang zich geheel en al aan de uitspraak van de „kompagnie."

Deze voorslag was allezins billijk. Baki Kooi echter had reeds op alle vroegere voorstellen halstarrig het hoofd geschud en den keizer van Sonnebait aangespoord om insgelijks alle voorslagen van de hand te wijzen, welke niet op het onverdeeld bezit der bijenkolonie uitliepen. Om de uitbreidingsplannen van Baki Kooi niet in de hand te werken en daarbij de belangen van een onzer oudste bondgenoten op Timor niet te benadeelen, werd van onzentwege het voorstel van gemeenschappelijk vruchtgebruik der bedoelde strook lands goedgekeurd, te meer ook dewijl die toestand vóór het uitbreken van den tegenwoordigen oorlog reeds feitelijk had bestaan.

Het drijven van Baki Kooi, thans een der invloedrijkste feitors van Sonnebait, hield echter aan en alle betoogen om hem tot eene andere meening te brengen schenen vruchteloos.

Baki Kooi was de groote slagboom, die de toenadering verhinderde. Trouwens, hier moet er op gewezen worden, dat hij met Nai Po van Lèlogama de eenigste belangrijke fiuur in de vergadering uitmaakte. Zij beiden waren de groote woordvoerders.

Zij bepleitten hunne zaak met even veel vuur als welbespraaktheid. Zij waren dan ook de eigenlijke oorlogvoerende partijen; het gold hier een stuk grond, dat als grensland van hun district kon worden aangemerkt.

De radjas waren hier eigenlijk slechts als in de zaak betrokkenen tegenwoordig, als leenheeren namelijk, die hun regt op een titel wilden doen gelden. En die vorsten staken inderdaad vrij ongunstig af bij hunne eerste dienaren. De nietige Sorbian, uitgeput en afgestompt door het langdurig misbruik van sterken drank, was alleen kenbaar aan zijn rood lakensch buis en den gouden knop aan zijn stok, het teeken zijner waardigheid.

Sonnebait had een hoogst ongunstig gelaat; het teekende domheid en willekeur. Men kon het den man aanzien, dat zijne grof dierlijke hartstogten nimmer een breidel hadden gekend.

De radja van Ambenoe daarentegen bleef slechts met starende en onrustige blikken om zich heên zien, alsof hij op het punt stond opgejaagd te zullen worden.

En toch had die zelfde man pas twee dagen geleden een koppensnellersfeest gevierd!

Nai Po streed dus als een hardnekkig volhouder van oude erfelijke regten; Baki Kooi daarentegen als een geslepen indringer. Hij was dan ook geen echt Timorees, maar de zoon van een Savoeneesch vader, verwekt bij eene Timoresche vrouw. Hij had zich echter door wilskracht, list en dapperheid tot feitor weten op te werken, hoewel die titel anders erfelijk is.

De vergadering had reeds uren geduurd en werd hoe langer hoe onstuimiger. Er moest gehandeld worden.

Toen stond ik als hoofd der commissie op, riep den tolk, radja Topito, in mijne onmiddellijke nabijheid en gelastte hem mijne woorden letterlijk aan Baki Kooi over te brengen.

Alle opschudding had nu opgehouden en het volgende werd nu der vergadering in het algemeen en aan Baki Kooi in het bijzonder op ernstigen toon voorgehouden.

„Feitor Baki Kooi doet verkeerd alle goede voorslagen te weigeren. Hij zegt den vrede te willen en toont dit niet. Zes jaren lang heeft de oorlog geduurd, zoodat de tuinen niet bebouwd kunnen worden, en het volk gebrek krijgt aan eten. Duizende paarden en karbouwen zijn over en weêr geroofd en van vele menschen zijn de hoofden afgesneden".

„Als Baki Kooi nu niet in den vrede toestemt, zooals die vóór zes jaren was, dan komt dat *alles voor zijne rekening alleen.*"

„De „Kompagnie" is hier gekomen om vrede te maken, omdat zij daartoe is verzocht. Ook Baki Kooi heeft om vrede gevraagd. Wanneer hij nu nog blijft weigeren, dan hebben de heeren der „Kompagnie", thans hier aanwezig, te vergeefs deze groote en moeijelijke reis met veel onkosten gemaakt."

„Dan heeft de „Kompagnie" ook reden om verstoord te zijn op Baki Kooi *alleen*. Als nu de kompagnie ontevreden wordt, dan weet Baki Kooi de gevolgen; want is hij de kracht der kompagnie vergeten, welke hij in 1857 heeft gevoeld?"

„Die kracht der kompagnie is nog altijd even groot, maar zij wil den vrede."

„Blijft nu Baki Kooi weigeren, dan is één brief naar Batavia genoeg om hem weder te doen gevoelen wat hij nu dertien jaren geleden heeft ondervonden."

„Stemt hij daarentegen toe in den vrede, dan kan hij gerust met zijn keizer te Koepang komen en erlangt misschien de vriendschap der kompagnie. Wat wil Baki Kooi, vrede of oorlog?"

Deze kategorische toespraak bragt den weerspannige tot bezinning.

De vastberadenheid, waarmede de slotvraag gedaan werd, verblufte hem. Zijn overigens schrander oordeel deed hem inzien, dat hij meer winnen kon met vrede dan met oorlog. Zijn aanhang was in den laatsten tijd sterk verminderd, iets wat mij bekend was; want men was eindelijk begonnen hem voor den eigenlijken onderhouder te houden der langdurige veete.

Daarbij schrikte het denkbeeld om *alleen* aansprakelijk te worden gesteld voor het niet tot stand komen van den vrede hem blijkbaar af.

Baki Kooi koos eindelijk den vrede. Hij beloofde zich te zullen onderwerpen aan den eisch van het Gouvernement tot gemeenschappelijk bezit en vruchtgebruik van het stuk grond in kwestie, totdat later eene behoorlijke grensregeling zou zijn tot stand gekomen.

De ambtenaar Kleian maakte nu op mijn verzoek eene beknopte overeenkomst op, welke door partijen geteekend en bezworen werd.

Het stuk was van den volgenden inhoud:

Art. I. De radja van Sonnebait en de radja van Amfoeang met hunne feitors verbinden zich bij deze plegtig om den oorlog te eindigen en beloven onder eede om voortaan den vrede te zullen bewaren.

Art. II. Zij nemen aan, zooveel in hun vermogen is, het koppensnellen tegen te gaan, met dien verstande, dat elk, die bewezen wordt iemand gedood en diens hoofd te hebben afgesneden, gevangen genomen en naar Koepang voor den landraad zal gebragt worden.

Art. III. Ten slotte verbinden genoemde vorsten zich om vergezeld van hunne feitors eenmaal 's jaars hunne opwachting te Koepang te komen maken bij den Resident van Timor.

Aldus bezworen en geteekend voor de commissie van het N. I. Gouvernement te Soengei Loijang (Noi-Niti) op den 28sten September 1870.

Het beëedigen van dit contract was zeer eigenaardig en voor mij eene geheel nieuwe zaak. Er werd een bierglas met arak gevuld. Daarin werd gemengd eene zekere hoeveelheid buskruid onder toevoeging van een geweerkogel. Er

werd vervolgens een sabel genomen, waarvan de punt even in de aarde werd gestoken en daarna werd het glas met de sabelpunt omgeroerd, waarop de eed-aflegger een slok van dit mengsel nam onder het nazeggen van het volgend formulier, hetwelk de tolk hem voorhield:

„Wanneer ik dit verbond niet nakom, dan mogen dit zwaard, dat buskruid en die kogel mij treffen, zoodat ik daardoor bezwijk."

Na het volbrengen dezer formaliteit moest ook de vrede op Timoresche wijze worden gesloten. Dit geschiedde op de volgende wijze. Van elk der partijen werd een Meo (voorvechter) gekozen. Deze werden tegenover elkander geplaatst, voorzien van een geladen donderbus. Daarop werd een tweede persoon nevens elk der schijnkampioenen geplaatst, welke een zilveren plaatje ter grootte van een gulden in de hand hield. Nu kwan aan weêrskanten een derde persoon, voorzien van een bamboezen koker, gevuld met drinkwater.

De gewapenden namen daar elk een slok van, spuwden het weder uit en losten te gelijkertijd hun schietgeweer. Op hetzelfde oogenblik wierpen de twee nevenstanders het zilveren plaatje ver van zich en — de vrede was gesloten.

Een luid gejuich ging daarop van de omstanders op, dat weldra door een duizendtal monden van de omliggende heuveltoppen werd herhaald.

Deze wijze van vrede sluiten wordt door de Timorezen lotti bébak genoemd, beteekenende dit zooveel als „brand blusschen."

Na het beëindigen dezer beschreven ceremonie konden wij er op rekenen, dat de vrede wel gemeend was.

Nu werden door de meer genoemde leden der commissie de radja's en hunne feitors voor mij gebragt; ik legde hunne handen ineen en daarop bragten zij elkander de gebruikelijke vriendschapsgroet, bestaande in het tegen elkander wrijven hunner respective neuzen.

Nadat ook het verschil tusschen Ambenoe en Amfoeang op vredelievende wijze vereffend was, ging de vergadering blijkbaar zeer voldaan uiteen; vooraf echter had ik aan de aanwezige radja's en hoofden eenige gepaste en steeds welkome geschenken uitgedeeld, hoofdzakelijk bestaande in gekleurde lijnwaden, kruid, arak en ivoren armbanden.

Ten slotte werden de gezamelijke radja's, hunne feitors en verdere hoofden feestelijk onthaald, bij welke gelegenheid zij nogmaals aan het houden van hun plegtigen eed aan het Gouvernement werden herinnerd.

De commissie vermeende nu hare taak te hebben volbragt en wenschte niets liever dan deze onherbergzame streek zoo spoedig mogelijk te verlaten, weshalve wij reeds den volgenden morgen vroegtijdig opbraken en door het gebergte op Tenini aan trokken.

Dit is de verblijfplaats van Baki Kooi. Met zeer veel oordeel is dit verblijf gekozen. Want in het hart der bergen gelegen, is daarenboven de bergtop

Tenini zelf zoo moeijelijk te genaken, dat Baki Kooi er zich als tamelijk veilig kan beschouwen.

Tijdens de expeditie in 1857 hield hij eerst verblijf te Soeni Leo, dat op aannadering onzer troepen door hem verlaten werd, omdat eene andere verblijfplaats met name Tai Maman hem veiliger toescheen. Ook hieruit werd onze held Baki Kooi verjaagd door het gelukkig werpen van een drietal granaten, waarop hij ook deze stelling verliet om zich daarna op zijne tegenwoordige verblijfplaats Tenini te vestigen.

Nu heeft Sonnebait vrede gesloten en het is vrij zeker, dat hij dien houden zal, maar het andere deel der overeenkomst, zich namelijk door het Nederlandsch Bestuur in zijne waardigheid te doen erkennen en daartoe ter hoofdplaats te verschijnen, dat is eene zaak, welker beantwoording aan den tijd moet worden overgelaten.

Wij verlieten Baki Kooi als goede vrienden. Hij had ons volk van levensmiddelen voorzien, waaraan men groote behoefte begon te gevoelen en beloofde bij het afscheidnemen uit eigen beweging zijn keizer zoo spoedig mogelijk naar Koepang te zullen geleiden.

Het district, waarover Baki Kooi het bestuur had, scheen mij niet minder geschikt toe voor de koffijkultuur dan het landschap Lèlogama.

Onzen weg vervolgende bereikten wij op den middag den berg Tai-IJonie.

Deze, even steil als de Timau, bestaat uit twee afzonderlijke rotsgevaarten, op welker eenen ongenaakbaar schijnenden top eene kleine kampong was gelegen.

Hier hielden wij eene korte halt om ons wat te ververschen. De kampongbewoners hadden tegen een geschenk en buskruid eenige oranjeappelen en klappers gebragt, terwijl ons volk middelerwijl eene wilde karbouw had geschoten. Er werd dus een haastig maal gebruikt, want onze weg was nog ver.

Vóór ons lag blaauwend in het verschiet de trotsche Tatoe Leo, waar wij nog dien avond ons laatste bivouac in het gebergte hoopten op te slaan. Er was dus weinig tijd te verliezen.

Inderdaad bereikten wij vrij laat in den avond de ellendige kampong Oil Bissak. De huizen waren allen ledig. Een enkel paar lieden waren als bewakers achtergebleven. Het overige der bevolking was naar eene naburige kampong getrokken ter bijwoning van een begrafenisfeest. Niettegenstaande dit alles konden wij niet besluiten een der ledig staande huizen te betrekken. Zij waren daartoe veel te laag en te onzindelijk; zij bestonden namelijk slechts uit een bladerdak, dat onmiddellijk op den grond rustte, terwijl de opening, welke als deur en venster te gelijk moest dienen, slechts twee voeten hoog was. Er werd dus besloten om onze tent in eene opene ruimte op te slaan.

Den volgenden morgen trokken wij vroegtijdig den zuidelijken voet van den Tatoe Leo (Heilige berg) om en begonnen langzamerhand naar de in het zuiden gelegen vlakte van Babauw af te dalen. De bodem begon allengs meer

het dorre aanzien te vertoonen, dat de omgeving der baai van Koepang kenmerkt, en de schrale eentoonige plantengroei duidde dit insgelijks aan. Van verre kregen wij de zee in het gezigt, alsmede de in de diepte der baai gelegen vlakte, ontstaan uit de vroeger beschreven aanslibbing.

Eindelijk hadden wij het gebergte achter den rug en lag de dorre brandende vlakte voor ons, die zoo vaak het tooneel was geweest van onverhoedsche invallen en moordtooneelen van de zijde der Sonnebaiters, hoezeer zij daarvoor ook dikwerf zwaar hebben geboet en hun rijk door die herhaalde botsingen met de Hollanders telkens in omvang is afgenomen. Hierdoor is ons grondgebied wel is waar niet zoo sterk uitgebreid geworden, maar een tal van kleine op zich zelve staande staatjes en nederzettingen is daardoor ontstaan, welke als het ware ten bolwerk strekken tusschen ons en de eigenlijke Timorezen.

Na een moeijelijken rid van achtentwintig palen bereikten wij Babauw, waar een dag rust werd genomen, ten einde zoowel aan menschen als aan lastdieren eenige verademing te verschaffen.

Deze laatsten toch waren allen doorgereden.

Den 2^{den} October werd de reis naar de hoofdplaats Koepang aanvaard, waar de commissie na afwezen van eene maand aankwam, met de aangename tijding, dat hare zending als gelukt mogt worden bsschouwd.

II.

HET VOLK.

Mijn verblijf in het bergland, de omgang met de hoofden en zelfs de aanraking meermalen met het gros der bevolking, hebben mij in staat gesteld om een en ander mede te deelen omtrent den toestand, de zeden en gewoonten van het volk, dat de binnenlanden van Zuid-Westelijk Timor bewoont.

Dat deze arbeid slechts eene schets en geene grondige studie kan zijn, laat zich begrijpen.

Hierbij moet opgemerkt worden, dat ik te Koepang, verstoken van alle wetenschappelijke hulpbronnen, ook niet kan nagaan of ik iets nieuws lever dan wel in eene herhaling val van vroegere mededeelingen. Is dit laatste het geval, dan mogen deze regelen strekken tot vergelijking en welligt tot aanvulling van het reeds bestaande. Zooveel is echter zeker, dat ik met eigen oogen gezien en bij onderzoek zooveel mogelijk eenzijdigheid heb trachten te vermijden.

De Timorees leeft nog in een staat van halve wildheid. Geheel onbeschaafd echter kan hij niet worden genoemd, dewijl hij sedert lang, al is het dan ook spaarzaam, met vreemdelingen in aanraking is geweest.

Chinesche kooplieden, Rottinesche kolonisten en soms enkele inlandsche gouvernementsbeambten hebben het land bezocht.

Nu en dan daalde hij zelf af naar het strand in het gevolg zijner hoofden of als de oorlog hem derwaarts voerde. De sporen van niet geheel en al buiten den kring van verkeer te zijn gebleven zijn dan ook zigtbaar in kleeding, huisraad en gebruik van schietgeweer. Maar hoog geklommen is hij waarlijk niet! De godsdienstvorm, het koppensnellen, de achterlijke toestand van den landbouw bewijzen het tegendeel.

Hier moet echter op het feit gewezen worden, dat de vorsten en hoofden ook tegen alle ontwikkeling hunner onderhoorigen zijn. De radja's en feitors zijn hier nog onbepaalde gebieders. Hunne taktiek brengt derhalve mede om de bevolking onwetend te houden, ter bevestiging van hun gezag, dat vaak op zeer despotieke wijze wordt uitgeoefend.

Met eenige hoofden over de zaak van het onderwijs sprekende en daarbij wijzende op de voordeelen, welke eenige meerdere ontwikkeling konde aanbrengen, verklaarden zij zich bepaald tegen het onderrigten van den kleinen man. „Want", werd mij eenstemmig gezegd, „dan kunnen wij hem niet meer regeren, en hij zou ook voor zich zelven ongelukkig worden."

Daarentegen werd mij betuigd, dat zij zeer gaarne zouden zien, dat de kinderen der radja's en verdere hoofden onderwijs in het lezen, schrijven en rekenen erlangden; dan konden dezen op lateren leeftijd de brieven van het Gouvernement zelven lezen, waardoor zij niet meer bloot zouden staan aan verkeerde overbrenging; ook zouden de vreemde kooplieden hen dan niet meer kunnen bedriegen.

Hoe ongunstig dit onthouden van onderwijs op de ontwikkeling des volks moge werken, getuigt hun laatste verlangen niettemin reeds van een begin van gevoel van behoefte aan onderwijs.

De Timorezen zijn een krachtig en welgebouwd menschenras, in uiterlijk voorkomen zeer verschillend van het eigenlijk Maleische. Dat zij tot het zuiver Alfoersche ras zouden behooren, kan ik in geenen deele met Junghuhn instemmen, even min als ik zulks van de Pasemahers op Sumatra kan aannemen (*). Hunne lengte is in den regel iets boven die der strand-Maleijers, ofschoon ik onder de Timorezen ook onderscheidene kort gebouwde, breed geschouderde exemplaren heb aangetroffen.

Hunne kleur is veel donkerder dan die der overige bewoners van den Indischen Archipel, vooral de Alfoeren (of Bataks) zijn oneindig lichter van tint. Het haar is gekroesd, maar niet zoo wollig als dat der eigenlijke negers. De baard is vol en soms vrij zwaar. Hunne gelaatstype verschilt ook aanmerkelijk van die der Maleijers en Javanen en houdt het midden tusschen dat van den Neger en Batakker of Alfoer.

Het voorhoofd is iets hooger, de bovenwangstreek is minder breed, doordien de jukbeenderen niet zoo kenmerkend uitsteken; dewijl de onderkaak daarbij ook iets smaller is, heeft hun gelaat niet dien platten vorm van Javaan en Maleijer. Evenmin is de neus, hoewel tamelijk breed gevleugeld, plat te noemen, terwijl de lippen vrij dik, doch niet uitpuilend zijn. De Timorezen hebben overigens sterk ontwikkelde spieren.

Het is inderdaad een lust om de flinke kuiten en zwaar gespierde armen van dit bergvolk te aanschouwen.

Bij den eersten krijgsdans, welken ik bijwoonde, stelde de radja van Amfoeang mij zijn eersten Meo of voorvechter voor. De kerel was ongeveer zes voet lang, breed geschouderd en grof gespierd. Niet zonder trots werd ik op eenige lanssteeken en kogelwonden gewezen.

Maar ik had meer oogen voor den flinken regelmatigen ligchaamsbouw van den man en hij was niet de eenige van die soort onder de volgelingen des radja's.

Wanneer de feitor van Lèlogama of eenig ander hoofd met uitgestrekten

---

(*) Immers de geschiedenis van Pasemah wijst op Javaansche kolonisten, die zich in meerdere of mindere mate met de daar levende Sumatranen (Lampongers?) hebben vermengd.

arm bevelen aan volgelingen uitdeelde, hadden zij voor model kunnen dienen aan schilder of beeldhouwer.

Ik geloof derhalve niet ver mis te tasten, wanneer ik de bevolking van Timor (zegge het door mij bezochte) houd voor eene vermenging van het Alfoersche met het Negerras. Voor verwantschap met eerstgenoemden volksstam pleiten ligchaamsbouw en spierontwikkeling; voor zijne negerafkomst zijne kleur, zijn hoofdhaar, zijn voorhoofd en eenigermate ook zijne lippen.

Er is echter meer om de verwantschap van den Timorees met het negerras aannemelijk te maken. Vooreerst is de zucht, vooral der mannen, om zich met gekleurde vogelvederen en koralen halssnoeren te tooijen en tevens zich met knie- en armbanden als te overladen even kenmerkend voor den Timorees als voor den neger.

De conische vorm der woningen is insgelijks in overeenstemming, terwijl de godsdienst, voor zoo veel ik heb kunnen nagaan, evenveel analoogs bezit.

Hierbij komt nu nog de overlevering der Timorezen omtrent hunne afkomst, welke niets onwaarschijnlijks bezit. Deze zegt namelijk, dat de bewoners van Timor in overoude tijden op het eiland Ceram hebben gewoond, doch van daar verhuisd zijn of verjaagd geworden, waarna zij zich op Timor hebben gevestigd.

Nu geloof ik te mogen aannemen, dat het negerras van Nieuw-Guinea vroeger een veel uitgestrekter woongebied heeft bezeten dan thans, maar allengs door Polynesische volksstammen binnen engere grenzen is teruggedrongen.

Waar dit verdringen niet volledig plaats greep, bleef bij wijze van enclave de oorspronkelijke Negerbevolking te midden der vreemde indringers als een afzonderlijke stam voortbestaan, zoo als op Manilla, in het bergland van Malakka en welligt ook nog in het binnenland van Gilolo. Bij die onvolledige verdringing zal ook wel vermenging van rassen hebben plaats gehad, iets wat op het nabij Nieuw-Guinea gelegen Ceram als zeer waarschijnlijk kan worden aangenomen. Is dit nu het geval, dan kan het ook geene bevreemding baren, dat de bewoner van Timor in zoo vele punten ons aan het negerras herinnert.

De vrouwen maakten in haar voorkomen een veel minder gunstigen indruk op mij dan het mannelijk deel der bevolking. Zij moeten in den regel verre onderdoen voor hare Maleische of Javaansche zusters in uitdrukking van gelaat en schoonheid van vormen.

Wel is waar kwamen eenige mij veel blanker voor dan de mannen, doch haar gelaat teekende stompheid; er was volslagen gebrek aan uitdrukking in. Daarbij waren zij schuw en teruggetrokken. Voorzeker mag dit verschijnsel voor een groot deel worden toegeschreven aan den lagen trap van beschaving, waarop zij staan en tevens op den volstrekten staat van onderworpenheid, waarin zij verkeeren.

Dezen ongunstigen indruk verschaften mij niet alleen de vrouwen der ge-

wone inlanders, maar ook die van voorname hoofden deden zich niet beter voor.

Alleen de vrouw van den radja van Amfoeang maakte hier eene ietwat gunstige uitzondering. Haar gelaat teekende niet dat stompzinnige en berustende der overige Timoresche vrouwen, doch veeleer oordeel en goed natuurlijk verstand. In hare handelingen straalde overleg door, in den omgang was zij ongedwongen. Het Maleisch sprak zij vrij goed en zij toonde begrip van welvoegelijkheid genoeg te bezitten om zich voor haar beschonken koninklijken gemaal tegen over de heeren der commissie te schamen. Zij oefende dan ook blijkbaar een vrij overwegenden invloed op den zwakken vorst uit; van meer dan één kant vernam ik, dat niets van belang werd ondernomen zonder den raad van de „Njonja"; want dit was haar titel. Overigens was hare kleeding eenvoudig eene gedrukt katoenen kabaai, heel stemmig van patroon, eene fraaije donkere sarong van Larentoeka's weefsel en het haar evenals bij de Javaansche vrouwen in eene wrong (kondeh) zonder toevoeging van eenig gouden of zilveren sieraad.

De Timoresche vrouwen dragen eene sarong van eigen weefsel, dat gewoonlijk sterk is, doch weinig verschil in kleuren aanbiedt, met een rand van steenroode teekening. Als ter loops moet hier worden medegedeeld, dat zoowel op Timor, Rotti, Flores en Soembah elk landschap of district een afzonderlijk patroon van strepen, bloemen of figuren heeft voor de sarongs of de breede salindangs (selimoet), zoodat men aan de dragers van dit kleedingstuk onmiddellijk de landstreek hunner herkomst kan kennen.

De meisjes hebben het bovenlijf onbedekt; gehuwde vrouwen hebben daarenboven eene selimoet of een stuk Europeesch lijnwaad tot schouder- en borstbedekking. Alleen de meisjes dragen gouden of zilveren sieraden, welke na het huwelijk worden afgelegd. Over het geheel zijn de vrouwen minder opgetooid dan de mannen.

Vertoonen de vrouwen zich in feestgewaad, dan dragen zij als hoofdsieraad de Korra-Korra, een halvemaan- of liever schuitvormig versiersel van goud of zilver boven den hoofddoek, waarvan de slippen achter de haarwrong worden toegeknoopt.

De Timorees zonder rang draagt gemeenlijk slechts eene heupbedekking uit de reeds genoemde selimoet bestaande. Dit kleedingstuk, ruim eene el breed, wordt om de lendenen geslagen. Hierover wordt een smaller weefsel gedragen, waarvan de uiteinden gewoonlijk met franjes bezet *en tablier* nederhangen. Om het midden is de patroontasch bevestigd, bestaande in drie vierkante bakjes, waarvan de voorzijde gekleurd en met tinnen of zilveren spijkertjes is afgezet. Een dezer bakjes bevat de schoten, verdeeld in kleine bamboezen kokertjes. Het tweede is bestemd voor de kogels en het derde voor de proppen. Die projectielen zijn dikwerf van steen, wegens gebrek aan lood.

In het gebergte vindt men namelijk vele cijlindervormige versteeningen van polijpen en zeegewassen, welke den dienst van geweerkogels doen; als proppen worden de vezels der kokosvruchten (klappers) gebruikt, terwijl ook voor het pankruid nog eene afzonderlijke hoorn naast de patroontasch hangt, gevuld met het zoogenaamd Engelsch crepé, dewijl het ingevoerde geweerkruid uitermate grof van korrel is, zoodat het niet voor de pan kan aangewend worden. De geweren der Timorezen zijn allen vuursteengeweren en gelijken veel op onze onderwetsche ganzenroeren.

Nooit is de bergbewoner zonder geweer, patroontasch en klewang; zelfs bij het dansen is hij gewapend.

Dit is een natuurlijk gevolg van den voortdurenden staat van gisting en oorlog, waarin zich deze streken bevinden en welke gevoed worden door de eeuwigdurende twisten en veeten der hoofden onderling.

Voorname personen dragen behalve de genoemde selimoet ook nog een baadje van meubelchits, liefst met groote bloemen van schreeuwende kleuren. Zijn zij echter in feest- of oorlogsdos, dan hebben zij een rood wollen vest met korte mouwen aan, bezet met eene digte rij zilveren knoopjes en afgezet met goud galon. Wat echter een voornaam punt van versiering uitmaakt is het hoofdtooisel, om ook niet te vergeten de talrijke arm- en beenringen, benevens de snoeren koralen om den hals.

Sommigen hebben den linker bovenarm geheel bezet met ivoren en zilveren ringen, elk ter breedte van een halven Ned. duim. Ook knieën en enkels zijn rijkelijk daarmede voorzien. Zij, die koppen hebben gesneld, dragen daarenboven een dubbele knieband van wit geitenvel (*).

Bij den gewonen inlander is het kroesig haar tot een wijd uitstaande bos opgekamd, gewoonlijk naar de linkerzijde overhellende, terwijl aan den regterkant eene ruw houten kam met eenig versiersel in bloemen of bladeren is aangebragt. Het hoofdtooisel van lieden van rang is meer opzigtelijk. Waar de gewone man zijne houten kam draagt, hebben zij eene soort van vederbos, zamengesteld uit roode en groene papegaaivederen; is echter het haar als eene piramide opgekamd, dan wordt een roode en witte strook katoen op eenige duimen afstands van elkander daarom gewonden en daarop volgt een band van fijne koralen, waarvan op geregelde afstanden dunne zilveren plaatjes afhangen ter grootte van een gulden.

Worden nu twee rijen zulke zilveren lovers boven elkander gedragen met nog een paar zilveren hangers langs de slapen, zooals de feitor van Lèlogama en andere voorname hoofden dit hadden, dan vormt zulk een kostuum onder toevoeging van eenige snoeren lompe geele koralen (moetih sala) om den hals

(*) De koppensnellers van Lamakanèh op midden-Timor hebben als onderscheidingsteeken gaatjes in de ooren, waardoor een rood lapje gestoken wordt.

en een gouden plakaat, zoo groot als een theeschoteltje, op de half ontbloote borst een vrij grotesk, ja belagchelijk geheel (*).

De boven beschreven diadeem met afhangende lovers draagt den naam van Fètan en alleen hoofden, meo's en koppensnellers hebben het regt dien te dragen.

Den radja van Amfoeang zag ik zulk een hoofdstel dragen in goud, maar, zonderling genoeg, niet over zijn opgekamd haar, doch over een oud model soldaten-policiemuts met grooten leeren klep! Verbeelden wij ons een wezen, getooid met zulk een hoofddeksel, gekleed in een lang vuurrood baadje, waarover weêr een veel korter wit katoenen buis is aangeschoten, terwijl nog als opperkleed een lange, wijde samaar van kersrood gebloemd damast op de hielen sleept. Voegt men hierbij een langen rottingstok met gouden knop, het teeken der koninklijke waardigheid, dan waarlijk kost het moeite, om die dwaze vertooning met een ernstig gelaat te aanschouwen. En toch, zulk een man heeft te beslissen over vrede en oorlog en onbepaalde magt over leven en dood zijner onderdanen!

Als attribuut van voornaamheid komt hier ook in aanmerking de sirizak. Voeren de Javaansche grooten de gouden of zilveren siridoos, de Timoresche man van rang laat zich op den linker schouder eens volgelings den sirizak nadragen. Deze bestaat uit een bont gekleurden zakdoek, waarvan de vier punten door eene koord worden te zamen gehouden. Aan die koorden zijn gouden en zilveren koralen geregen, al naar den rang of den rijkdom des meesters. In dien doek bevinden zich niet alleen alle ingredienten en implementen, benoodigd bij het gebruik van siri, maar ook tal van snuisterijen, zoo als doosjes, stukjes koper, of een paar zilveren plaatjes, kommetjes of een mesje, in één woord, bij het openen ziet men vaak eene even vreemsoortige massa uit dien doek te voorschijn komen, als uit de opgepropte zak eens schooljongens, en die doek met zijne gouden of zilveren strengen is alles behalve een toonbeeld van zindelijkheid!

Het regeringsstelsel van Amfoeang en Sonnebait kan het beste met het feodale of leenroerige der middeleeuwen in Europa worden vergeleken; altijd met de wijzigingen, welke de levenstoestanden, de gebruiken en begrippen van een Oostersch volk noodzakelijk medebrengen.

Eer ik echter hierover uitweid, moet ik een paar woorden over de titulatuur zeggen.

Men schijnt in oude tijden nog al mild te zijn geweest in het uitdeelen van titels. Misschien moet dit verschijnsel teruggebragt worden tot de tijden onzer eerste vestiging in de Molukken. Men schijnt daarmede de inlandsche hoofden te hebben willen winnen.

In de Molukken wemelt het nog van Orang kaija's, Majoors en Kapiteins.

(*) De opschik dezer lieden komt sprekend overeen met die van onze koorddansers en de vreemd toegetakelde spellieden, welke de kermissen afreizen.

Zoo ook in den Solorarchipel en op Timor. De gebieders over soms vrij kleine kampongs, welke op Java en Sumatra met den naam van loerah of kapala kampong tevreden zijn, heeten hier Radja en dezen hebben hunne Radja moedah's, Feitors of Kapiteins en tal van mindere hoofden. Maar de radja's mogen een groot gebied hebben of een klein, zij oefenen hun prestige uit en het onkundige, hoogst bijgeloovige volk volgt blind en slaafsch de bevelen dier hoofden.

Nu zijn de vorsten van Sonnebait en Amfoeang vrij magtige gebieders. Hun rijk is tamelijk uitgestrekt en zij kunnen dan ook met vrij wat meer regt den titel voeren van radja dan menig ander. Maar hier komt ook weêr de titelzucht voor den dag, welligt gevoed of opgewekt door Nederlandsche hoofden van bestuur onder de O. I. Compagnie. De radja van Sonnebait wordt meestal aangesproken met den titel van „Kesser", eene verbastering van het woord keizer en die van Amfoeang begint dit voorbeeld al fraai te volgen. De onder hen staande regenten hebben daarentegen den titel van „feitor" aangenomen, hetzij oorspronkelijk aan de Portugezen ontleend of in navolging van den titel onzer vroegere residenten in de Molukken, welke insgelijks den titel van feitor (koopman) voerden.

Vervolgens is de titel van keizer weder in onderdeelen geplitst geworden. Er zijn namelijk van het rijk van Sonnebait, tengevolge van twisten en oorlogen, nu en dan enkele landschappen afgevallen, waarover thans afzonderlijke regenten het gebied voeren. Een dezer landjes heeft den naam bekomen van klein Sonnebait en de man, die daar aan het hoofd staat, heet klein keizer, in tegenstelling van den eigenlijken vorst van eerstgenoemd land, die zich thans groot keizer laat noemen.

De rijken Sonnebait en Amfoeang zijn in tamelijk groote districten verdeeld, waarover de feitors het gezag voeren en waaruit zij hunne inkomsten trekken. De vorst heeft zelf ook een eigen district, waar hij gebiedt, woont en van trekt, afgescheiden van hetgeen zijne feitors hem als hommage in levensmiddelen enz. te leveren hebben. De magt der feitors is vrij onbeperkt en de titel is in den regel erfelijk (*).

De verblijfplaats der feitors wordt hun Batoe of „steen" genoemd, omdat zij zich meestal gevestigd hebben op den top van een heuvel of rots, die niet altijd even gemakkelijk te genaken is. Zij leven daar als de oude baronnen der middeleeuwen op hunne kasteelen en bestoken elkander van daar niet zelden.

Is er oorlog, dan is het meestal tusschen de feitors onderling of een weerspannige is in verzet tegen zijn leenheer, iets wat vaak op afscheiding uitloopt.

Uit dezen toestand is het ook te verklaren, dat de landbouw zoo weinig

(*) Hierop maakt Baki Kooi wel eene uitzondering. Hij is thans erkend feitor von Sonnebait, hoewel hij een vreemdeling is. Door beleid en schranderheid heeft hij zich een overwegenden invloed weten te verschaffen en is door den keizer en een deel der Sonnebaitsche hoofden als feitor gekozen.

en zoo gebrekkig wordt uitgeoefend in streken, die anders vruchtbaar genoeg zijn om de moeite rijkelijk te beloonen. Vooreerst is een ieder beducht bij den veldarbeid te zullen worden overvallen door een verborgen vijand, die mannen, vrouwen noch kinderen spaart, ten andere is men niet zeker van den oogst.

Men plant dus slechts om in de hoog noodige behoefte te voorzien. Ook heeft die toestand de zucht naar de zoogenaamde „mannelijke bedrijven" op den voorgrond doen treden; de vrouw heeft derhalve voor planten en oogsten te zorgen; de man is jager, veedief of koppensneller.

Ligt te begrijpen is het, dat door dit alles handwerken en nijverheid in het binnenland ook nog geene hooge vlugt hebben genomen. De bedrijvigheid bepaalt zich tot het bouwen van woningen, het kappen der zwaarste woudboomen, als er een tuin moet gemaakt worden, het vlechten van manden en mattjes tot eigen gebruik en het vervaardigen van grof aardewerk. De gouden en zilveren sieraden aldaar in zwang zijn lomp en smakeloos en nog zijn het vreemdelingen, die dezen tak van kunstvlijt uitoefenen.

Enkele producten zijn er echter van Timoresche nijverheid, welke, vooral in vredestijd, ter markt komen: namelijk bijenwas, pinangnoten en gedroogd herten- en karbouwenvleesch.

Ook is er uitvoer van ettelijke paarden van minder gezocht ras; maar deze tak van bedrijf kan als betrekkelijk onbeduidend worden aangemerkt, met het oog op de uitmuntende en uitgestrekte grasvelden, welke ik allerwege in het gebergte heb aangetroffen en waar eene paardenstoeterij met eenig beleid eene uitmuntende zaak zou kunnen worden. Maar de Timorees is te onverschillig om eenige zorg aan dezen tak van veeteelt te wijden. Waarschijnlijk houdt hem ook de vrees voor paardendieverij hierin tegen. Hij stelt zich derhalve tevreden met de veulens, welke zijne merries buiten zijne bemoeijenis afwerpen. Daarbij bestaat op Timor de verkeerde en voor jonge paarden zeer smartelijke gewoonte om énorm groote brandmerken als herkenningsmiddel aan te wenden. Elk inlander, die er paarden op na houdt, heeft zijn eigen „tjap." Gaat het paard in andere handen over, dan komt naast of over het oude brandmerk een nieuw, zoodat een groot aantal paarden door al die krullen, lijnen en cirkels er als getatoueerd uitziet. Brandmerken van meer dan eene el lang zijn geene zeldzaamheid.

Nu worden wel is waar een vrij groot aantal zeer gezochte paarden op Java ingevoerd onder den naam van Timoresche, maar deze zijn hoofdzakelijk afkomstig van de naburige eilanden Savoe, Rotti en Soemba. Deze zien er minder gehavend en beter ontwikkeld uit dan de eigenlijk Timoresche paarden. Daarbij zijn zij grooter, vooral de Soembanesche, sierlijker van bouw en vrij deugdzaam. Dit neemt echter niet weg, dat het Timoresche paard mede zijne deugden heeft. Hoewel minder groot van stuk is het sterk, gehard tegen vermoeijenissen en een uitmuntend klimmer. Ik geloof dus te mogen aanne-

men, dat bij veredeling van ras door kruising en ietwat meerdere zorg het eigenlijk Timoresche paard weldra dat van Rotti en Savoe in deugdzaamheid zou overtreffen. De graslanden in het gebergte waarborgen dit.

De weinige producten van zijn vlijt en arbeid worden door den Timorees ingeruild tegen geweeren, kruid, Europesche lijnwaden, Javaansche kains, grof Engelsch en Chineesch aardewerk, kapmessen en arak. Van dit laatste artikel is de consumptie nog al belangrijk. De meeste Timoresche hoofden zijn, wat men noemt, stijve drinkers en vooral bij feesten worden groote hoeveelheden arak verzwolgen. Geen huwelijksfeest of begrafenisplegtigheid of arak speelt eene hoofdrol; zelfs het afnemen van een eed kan niet zonder arak geschieden. De mindere man is hierin veel matiger. Trouwens, hij bezit de middelen dan ook niet om zich dikwerf aan sterken drank te buiten te gaan, want daarvoor zorgen de hoofden wel. Wil hij zich echter aan een teug verkwikken, dan drinkt hij laroe of gegisten palmwijn, getrokken uit den lontar (Borassus flabelli form:), welke veel in de lage streken van Timor en omliggende eilanden voorkomt onder den naam van Toeakboom. Hoe aangenaam van smaak de versch getapte palmwijn moge wezen, is hij in gegisten toestand een afschuwelijke, koppige drank, doch bij gebrek aan arak is hij den Timorees niettemin zeer welkom.

De godsdienst der Timorezen bestaat slechts in het offeren (soenggoe) aan hemel- of aardgeesten op bepaalde tijden of bij gelegenheden, waarbij hunne hulp, tusschenkomst of ook wel hunne verwijdering of bevrediging wordt verlangd.

Hunne denkbeelden omtrent het Opperwezen, den toestand der ziel na den dood en alles wat op geestelijk leven betrekking heeft, staan zeer natuurlijk in evenredigheid tot hunne ontwikkeling. Men is gewoon bij de bespreking der godsdienstige begrippen van onbeschaafde volken zich met de mededeeling te vreden te stellen, dat die begrippen „duister en onbepaald" zijn. Deze afgesleten uitdrukking latende voor hetgeen zij is, moet ik opmerken, dat de denkbeelden van den Timorees omtrent het onstoffelijke eer bekrompen dan duister zijn en dat hij eene vrij bepaalde godenleer geheel in overeenstemming met zijne wereldbeschouwing bezit en eene daarmede overeenkomstigen cultus heeft. Hemel- en aardgeesten zijn scherp afgescheiden.

De ritus bij hunne goddienstoefeningen, zegge offerhanden, is duidelijk aangegeven. Men weet wat en aan wien men op bepaalde tijden of zich voordoende gelegenheden te offeren heeft.

Is men echter bij groote algemeene rampen ten einde raad, dan wordt alleen aan het hoogste wezen het hoogste offer gebragt!

Wij zien dus, dat de Timorees een opperste wezen erkent. Dit heet Oesi Nènoh of „Zonneheer." Als ondergeschikte hemelgeesten volgen op hem de maan en de sterren. Van Oesi Nènoh gaat uit alle bezielende en verwarmende kracht, welke vruchtbaarheid en gezondheid (in het algemeen) geeft.

Hij is het mannelijk beginsel, doch te hoog en verheven om zich steeds met aardsche aangelegenheden in te laten, of beter gezegd er onmiddellijk op in te werken.

Het geloofsbegrip geeft daarom een tweede wezen aan: de Oesi Afoe.

Aan dit wezen, eigenlijk de aarde, wordt het vrouwelijk beginsel toegekend. Uit de verbindtenis dezer twee wezens is alles onstaan; zij geeft nog steeds vruchtbaarheid en groeikracht aan alles wat leeft. Ook de aarde heeft hare ondergeschikte wezens, aan wie eerbied moet worden bewezen, zoodat in het godsdienststelsel van den Timorees niet mag worden gedacht aan een uitsluitenden sterrencultus, gelijk door sommigen is beweerd geworden. Zelfs moet hier niet vergeten worden, dat aan Oesi Afoe en aan de overige aardgeesten vrij wat meer offerhanden worden gebragt dan juist aan de hoogere wezens des hemels, omdat eerstgenoemden oneindig meer invloed uitoefenen op de aardsche aangelegenheden. De eerste plaats onder deze aardgeesten bekleeden de Nitoes, waaronder de schimmen der afgestorvenen insgelijks behooren. Daarop volgen de woud- en eindelijk de berggeesten.

De Nitoes schijnen wel den meesten invloed op de menschelijke zamenleving uit te oefenen door zich met het lot der stervelingen onmiddellijk en daadwerkelijk te bemoeijen. Verschaft b. v. Oesi Nènoh door zijn algemeen weldadigen invloed vruchtbaarheid aan zijne gemalin Oesi Afoe, de Nitoe brengt voor- en tegenspoed aan, geeft gezondheid of ziekte, maakt den mensch gelukkig of rampzalig.

Het woord Nitoe door „duivel" te vertalen is, volgens mijne meening, niet juist, daar hij in wezen en werken zeer veel verschilt met het karakter en de persoonlijkheid van den „Booze", zoo als de geheele vroegere en thans nog een groot deel der tegenwoordige christenheid hem voorstelt. De duivel moet volgens de laatste *per se* altijd een boos wezen zijn. De Nitoe betoont zich daarentegen nu en dan goed en liefderijk jegens de stervelingen. Niet altijd is hij boos of verbolgen; vaak brengt hij geluk en voorspoed aan en vervult menigmaal de wenschen van hen, die hem eene offerhande aanbieden.

Ik geloof derhalve als vertaling voor Nitoe in plaats van duivel het woord „aardgeest" te mogen aangeven.

De afgestorvenen zijn volgens het Timoreesch geloofsbegrip niet geheel van de aarde teruggetreden. Zij blijven voortaan onzigtbaar voortbestaan onder het onmiddellijk gezag van den Nitoe en maken een deel uit van het groote koor van de kleinere geesten, welke bosschen, bergen, ja kampongs bewonen en de eigenlijke kwelduivels of schutsengels der Timoresche menschheid zijn. Zij omringen den sterveling onzigtbaar, bewaken hem of spelen hem parten. Juist dit lastig gedeelte van het geestelijk heir dient men zoo veel mogelijk te bevredigen en des noods door toovermiddelen te weren. De houten rekken, behangen met allerlei bundels kruiden, welke ik hier en daar nabij de kampongs

ontwaarde, zijn ontegenzeggelijk opgerigt ter afwering van rampen en kwade invloeden (of geesten).

Hebben de kampongs gewoonlijk hare rekken of ramen (foea soengoe) behangen met krachtige kruiden of heilige bundels, elk huisgezin heeft zoo iets in 't klein naast of achter zijne woning en niet zelden vindt men binnen de huizen mede zulke djimats.

Een paar voorbeelden mogen hier dienen om het geloof aan den invloed der geesten op het wel en weê der stervelingen bij den Timorees te doen uitkomen.

Wanneer een kranke hersteld is, wordt er een offer aan den Nitoe gebragt. Hierbij wordt tevens het gebed of verzoek gedaan om den geest van een vroeger overleden familielid, die in huis is gekomen om den zieke te bewaken, nu weder terug te willen nemen en te voeren naar de plaats zijner herkomst.

Wanneer een koppensneller een overwonnen vijand het hoofd heeft afgesneden, worden de noodige offerhanden gedaan om den geest van den verslagene te verzoenen. Wordt dit nagelaten, dan overkomt den overwinnaar stellig een onheil.

Ligt te begrijpen is het derhalve, dat een zoo weinig ontwikkeld volk met zijn diep ingeworteld geloof aan eene talrijke geestenschaar een gevoel van kinderlijke vrees en ontzag voor dat alles in zich omdraagt; een gevoel dat wij, hoewel niet altijd ten regte, gewoon zijn bijgeloof te noemen.

Naast den Nitoe of aardgeest wordt, zooals reeds gezegd is, aan woud- en berggeesten insgelijks eer bewezen. Het kan dus niet anders of tal van heilige oorden moeten in de berglanden worden aangetroffen, zoo als de namen dan ook aanduiden. Zoo heb ik als *leo* of heilig (maleisch pamali) hooren aangeven Tandjong Leo, Tatoe Leo en den berg Bitimo. Vooral zijn voor de Amfoeangers heilig de Timau, de steen van Bakoeïn en de rots van Lèlogama, waar men van tijd tot tijd gaat offeren.

Ook de vindplaatsen van goud worden voor heilig verklaard. Dit is echter meer een kunstgreep der hoofden om het „ne touchez pas à la reine" tegenover den minderen man te handhaven en het bezit dier goudplaatsen als het ware te monopoliseren.

De belangrijkste vindplaatsen van dit metaal treft men in het Sonnebaitsche aan en wel bepaaldelijk aan de riviertjes Nono Baun, Noi Noni, Nipo Kain, Noa Penoh en Lalah Assoe, welke plaatsen bij eene geregelde ontginning wel iets zouden opleveren.

Bij het offeren worden bepaalde regelen in acht genomen. Geldt het een der hoofdgodheden, dan moet het geslacht der te offeren dieren in overeenstemming zijn met de kunne aan elk toegeschreven. Wanneer dus aan Oesi Nènoh wordt geofferd, dan moeten de dieren — kippen, geiten, varkens, karbouwen —

AMBENOE
Portugeesch grondgebied
(Enclave)
Soetrana
Tg Gemok
Nakliio
Tov. Besi
G Kolabeh
AMFOEANG
of
SORBIAN
District Timau
Soleo
Bakoein
R. Tain
G Timau
Tg Mas
Nederlandsch Ambenoe
Beobah
G Bitimo
G Moetis
District Amakono
G Lelogama
Soengi Mas
Lelogama
District Lelogama
AMFOEANG
R. Termano
Batoe Manoesia
R. Noi Niti
Kampement der Commissie in Sept. 1870
Batoe Litjin
R. Noi Mina
District Takaip
Bikki mela
Soengi Kolabat
District Pitai
Nefo
SONNEBAIT
Noeke Taus
Temnini
Sahan
Tg Koeroes
Pocakan
R. Besikama
District Oi-Matan
G Molloh
SONNEBAIT
R. Toeakau
Kampong
G Tai Yomi
Tg Baroetti
Oil Bissak
Passi
Grens Gouvernements grond-gebied
Baroetti
Tatoe Leo
MANOEBAIT
AMANOEBANG
G Binnangassi
G Penoh Penoh
Bipello
G Kalali
Soelamor
Paroli
AMABI
Poelor Bikoes
Poelor Boerong
Oliio
Noenkoeroes
Poelor Kera
Batoe Poetih
Oisauw
Babauw
Oil Bjoler
Noi Bjuki
Taroes
R. Noi Mina
INDISCHE OCEAAN
Schets kaart
van
den togt door de Commissie gedaan
in September 1870.
De lijn ... duidt de rigting aan welke ge-
volgd is geworden.
Namsein
Komino
Nabel Nassi
Pella
TOENNI
AMARASSI
Gebied Radja Koepan
Batoe Poetih

van het mannelijk geslagt zijn. Ook moet hier op de kleur worden gelet; den hemelgeesten mogen alleen witte of roode dieren worden aangeboden. Oesi Afoe daarentegen ontvangt alleen offers van het vrouwelijk geslacht, terwijl voor haar ook geen onderscheid in kleur wordt gemaakt.

Vele kleine offers zijn ook slechts plantaardig, b. v. rijst, of maïskorrels. Het paardenoffer komt alleen aan Oesi Nènoh toe. Met dit offer schijnt men echter spaarzaam.

Enkele gelegenheidsoffers uitgezonderd, geloof ik niet, dat aan den oppergod meer dan eenmaal 's jaars eene groote offerhande wordt gebragt en dit is bij het einde van den oogst. Oesi Afoe wordt daarbij ook niet vergeten, doch haar aandeel is dan betrekkelijk gering, hoewel zeer kenschetsend; men bepaalt er zich toe om slechts eenige rijst- en djagoengkorrels op de aarde uit te strooijen.

Eer ik van het offer afstap, moet ik nog melding maken van eene eigenaardige plegtigheid, welke men in acht neemt in tijden van te veel regen of droogte. Regent het te veel of dreigt het te gaan regenen wanneer men droogte verlangt, dan wordt er een wit of rood varken geslagt ten einde zonneschijn te erlangen. Wenscht men daarentegen regen, dan moet het te offeren varken zwart zijn.

Als bijgeloof kan den Timorees meer bepaald worden toegerekend zijn geloof aan swangi's. Hij heeft dit echter gemeen met de bewoners der omliggende eilanden niet alleen, maar zelfs met de geheele bevolking der Molukken, waar overal de swangi's zeer worden gevreesd. Zels op Java bestaat dit bijgeloof, hoewel onder een anderen naam.

Een swangi is volgens het algemeen volksgeloof een mensch, die door geheime middelen en kunstgrepen aan anderen zeer veel kwaad kan berokkenen, hem kan ziek maken, ja zelfs doen sterven. In menige kampong bevindt zich iemand, die er op aan wordt gezien dit noodlottig vermogen te bezitten. Soms treft dit vooroordeel onschuldige oude lieden, die iets eigenaardigs in voorkomen of manieren hebben. Dikwerf ook laten zij, die als swangi aangemerkt worden, zich dit aanleunen of zelfs zich er op voorstaan, om daarmede hun voordeel te doen. Deze laatsten schijnen dan ook bekend met eenige geneeskrachtige kruiden en vergiften, welke zij den kampongbewoners ook ongemerkt weten toe te dienen, als zij zich om een of andere reden te wreken hebben of daaruit eenig voordeel kunnen trekken.

Het eigen bijgeloof van zulk een swangi voert hem soms tot praktijken, welke inderdaad onschuldig zijn, doch die juist als de noodlottigste en zekerste middelen worden beschouwd om de gezondheid van een uitgekozen slagtoffer te ondermijnen en eindelijk den dood aan te brengen. Dit zoo gevreesde middel, waaraan men eenigszins gewijzigd ook in Europa in vroeger jaren geloof

hechtte (*), bestaat in de volgende handeling: de swangi bereidt een pakje met zekere ingrediënten, begeeft zich daarop tegen middernacht naar de woning van dengene, dien hij onheil wil berokkenen, ondergraaft den drempel, stopt het geheimzinnig pakje in het gemaakte gat, vult het weder aan met aarde en verwijdert zich weer even ongemerkt als hij gekomen is.

Van dat oogenblik begint de betoovering haren invloed uit te oefenen.

Wordt nu zulk een swangi geacht door geheime toediening van vergift of het uitoefenen van bovengenoemde kunstgreep iemand te hebben ziek gemaakt of doen sterven, dan ontstaat een algemeen afgrijzen tegen den vermoedelijken dader; men schuwt hem allerwege. Komt men echter noodwendig met hem in aanraking, dan tracht men hem zoo vriendelijk mogelijk te behandelen en zijne verzoeken of ook wel eischen te vervullen; want de minste bedreiging uit zijn mond kan reeds noodlottig werken. Van het ontzag, dat zulk een heksenmeester verwekt, weet hij doorgaans uitmuntend gebruik te maken om zich ten koste van anderen te verrijken.

Maar wee hem, zoo hij op de daad wordt betrapt of wanneer plotseling een onverklaarbaar onheil ontstaat in een gezin of in de kampong! Dan is voor een oogenblik alle vrees verbannen. Men vermomt zich. Eenige stoutmoedigen zoeken hem op en slaan hem dood.

Met al die verwonderlijke begaafdheden voorzien zou men zoo iemand voor een bekwaam toovenaar kunnen verklaren, ware het niet duidelijk door de bestaande volksmeening uitgemaakt, dat de swangi eigenlijk geen mensch is.

Herhaalde malen is die meening bij geregtelijk onderzoek gebleken, en uitdrukkelijk en hardnekkig volgehouden.

De swangi bezit namelijk ook nog een ander vermogen, dat hem van een gewoon sterveling onderscheidt en hem in de oogen zijner medemenschen nog veel afschuwelijker en gevaarlijker doet zijn. Hij kan namelijk de menschelijke gedaante afleggen en die van een dier aannemen. Gedurende het tijdperk zijner metamorphose is hij daarom ook des te verschrikkelijker omdat hij dan leeft van menschenbloed.

De swangi dezer streken is derhalve niets anders dan de wehrwolf van Duitschland en de loup garou van Frankrijk, het geloof aan welke wezens in

---

(*) In eenige streken van Gelderland en ook op de Zuid-Hollandsche eilanden heb ik door landlieden als stellig hooren beweren, dat enkele dorpssmeden, tevens beoefenaars der veeartsenijkunde en der „zwarte kunst", het onfeilbare middel bezaten om iemand ongemerkt het licht uit te blazen. Daartoe was noodig een wit papier, waarop de naam van het slagtoffer geschreven stond. Dit papier in vieren gevouwen en op verscheidene plaatsen met eene speld doorprikt, moest omwonden worden met een haar van het slagtoffer en daarna onder den dorpel van zijn huis worden doorgeschoven. Ditzelfde voorschrift heb ik ook in 1861 te Batavia als proefhoudend hooren opgeven door eenige inlandsche dames. Met het oog op het slot van dit deel mijner schets vraag ik: Is het geloof aan den swangi en de hem toegekende vermogens afkomstig uit Europa of Azie?

het begin dezer eeuw nog vrij algemeen was en welligt in afgelegen streken nog niet geheel is uitgestorven.

Het huwelijk onder de Timorezen heeft evenals op Sumatra plaats door het betalen van een zekeren bruidschat aan de ouders der aanstaande vrouw.

Deze uitkeering van geld en geldswaardige voorwerpen, in Palembang en omliggende landstreken bekend onder den naam van djoedjoer, heet hier bélis en is voor gegoede personen en hoofden vrij belangrijk. Vóór de voldoening van den eigenlijken bruidsschat moet echter nog eene andere gift plaats hebben, siri pinang genaamd, strekkende als het ware tot eerste kennismaking. Deze voorloopige nitkeering moet bestaan in tien verschillende zaken, waaronder:

1°. een zilveren borstplaat met een rijksdaalder om touw te koopen, waaraan die plaat zal hangen.

2°. een zilveren armband en weder een rijksdaalder en zoo voort tot een bedrag van tien voorwerpen en evenveel stukken geld. Na het betalen hiervan kunnen de jongelieden zich als gehuwd beschouwen en te zamen leven. Maar dan blijft de man bij de familie zijner vrouw inwonen en de kinderen uit zulk eene vereeniging zijn het eigendom van den vader der bruid tot na de betaling der bélis.

Deze gewoonte is geheel en al overeenkomstig met het „ambil anak" op Sumatra. Na het betalen van den huwelijksschat kan de man zijne vrouw echter voeren werwaarts hij verkiest en heeft alsdan het volle vaderlijk gezag over zijne kinderen.

De bélis bestaat voor gewone lieden in de uitkeering van het volgende: 7 geweren, 8 karbouwen, 3 paarden en 2 snoeren geele koralen (moetie salah), welke snoeren eene waarde bezitten van 35 rijksdaalders elk. Hierbij komt eindelijk nog een gouden borstplaat, noni bèna genoemd, benevens een zilveren hoofdplaat in den vorm eener halve maan, welke den naam draagt van korra-korra. Veel aanzienlijker is de huwelijksgift van voorname personen en hoofden. Deze wordt gerekend op 80 snoeren moeti salah en even zoovele rijksdaalders als vertegenwoordigende deze de snoeren, waaraan de koralen geregen worden; vervolgens 40 karbouwen en zoo alles naar rato.

De familieleden krijgen van elke huwelijksgift hun aandeel, evenredig aan den graad van verwantschap, maar het gebeurt niet zelden, dat de man, na jaren gehuwd te zijn geweest, eerst in staat is de bélis te betalen.

Een huwelijk is derhalve voor een Timoreesch hoofd eene zeer dure zaak. Dit neemt echter niet weg, dat hij meer dan eene vrouw neemt. De mindere man daarentegen heeft gewoonlijk slechts eene vrouw. Wat echter de huwelijksfeesten betreft, deze zijn veel korter en minder omslagtig dan de formaliteiten bij eene begrafenis. Zij duren in den regel maar één dag. Bij een huwelijksfeest is men ook gewoon geschenken in kleederen aan de menigte te geven.

Hierbij heeft eene eigenaardigheid plaats, die aanleiding geeft tot eene stoeipartij, waarbij menig deelnemer een schop, trap of wel een blaauw oog bekomt. De tentoongestelde goederen namelijk worden door eene bende schijnbare verdedigers bewaakt, waarop een aanval moet worden gedaan om de geschenken magtig te worden. Dit geeft een spiegelgevecht, waarbij vrij wat klappen worden uitgedeeld en dat wel eenigermate herinnert aan het centen grabbelen der straatjongens in Europa.

Even weinig omslag maakt men bij de geboorte. Veel bijzondere plegtigheden geloof ik niet, dat daarbij plaats vinden dan het offeren van een wit varken aan Oesi Nènoh, terwijl de kraamvrouw voor een groot vuur geplaatst en flink met heet water afgewassen wordt.

Deze dwaze behandeling der kraamvrouwen is op Timor vrij algemeen en heeft zelfs te Koepang plaats in reeds eenigszins meer beschaafde gezinnen.

Alleen op den achtsten dag na de geboorte des kinds heeft er een soort van familiefeest plaats, bij welke gelegenheid het kind een naam gegeven wordt.

Gaat het huwelijk voor een aanzienlijk Timorees met zware uitgaven gepaard, veel kostbaarder nog zijn de begrafenisplegtigheden. Deze duren veel langer, gaan vergezeld van tal van omslagtige ceremoniën en vereischen niet alleen de oproeping der familieleden, maar ook bevriende hoofden uit den omtrek met hun gevolg worden dan uitgenoodigd; geschenken worden uitgedeeld, maaltijd op maaltijd wordt gegeven, er wordt geschoten en arak gedronken, weken lang. Daarom kunnen alleen de radja's en aanzienlijke hoofden zulk eene begrafenisplegtigheid ten uitvoer brengen, en niet zelden gebeurt het, dat zulk een feest jaren lang wordt uitgesteld. Het heet dan, dat deze of geene formaliteit nog niet is kunnen vervuld worden, doch de ware oorzaak ligt dan meer in het onvermogen der betrokkenen om de belangrijke uitgaven te dekken en groote hoeveelheid levensmiddelen bijeen te krijgen, benoodigd voor zulk een langdurig en talrijk bezocht feest.

Niet alleen toch dienen dan talrijke offerhanden plaats te hebben en de genoodigde gasten onthaald te worden op spijs en drank, waarbij arak de hoofdrol speelt en niet minder kruid wordt verschoten, maar ook bekomen de genoodigden, naar gelang van hun rang, ook nog geschenken bestaande in kleedingstukken, snoeren koralen en sieraden in goud of zilver.

Deze geschenken worden uitgereikt vóórdat de hermetisch gesloten kist, waarin het lijk soms reeds jaren in het sterfhuis is bewaard, naar buiten wordt gedragen. Dit moet zooveel als eene „laatste afrekening" beteekenen, want de begrafenis mag vooral niet plaats hebben zoolang de schulden des overledenen nog niet zijn afbetaald.

Op weg naar het graf wordt het lijk door eenige weeklagende vrouwen tegengehouden, als wenschen zij den dragers het wegvoeren van den ontslapene te

betwisten. Nu begint een soort van schermutseling, waarbij natuurlijk de vrouwen het onderspit delven, waarna zij den strijd opgeven. Daarop vervolgen de dragers hun weg. De kist wordt in den grafkuil neêrgelaten en deze met aarde bedekt, waarop vervolgens eene kleine offergave wordt geplaatst, bestaande uit kippen, rijst, vruchten en siri. Wanneer de genoodigden van de begrafenis terugkomen, beginnen de maaltijden, waar zooveel vrolijkheid heerscht alsof men een huwelijksfeest bijwoonde. Groote hoeveelheden arak en andere dranken worden dan verzwolgen en onophoudelijk schieten heeft plaats.

Zulk eene begrafenisplegtigheid duurt gewoonlijk veertien dagen.

Het is gemakkelijk na te gaan, dat dergelijke feesten alleen door radja's en voorname hoofden kunnen worden gegeven, en dat zij dikwerf moeten worden uitgesteld, hetzij om de reeds genoemde reden, hetzij wegens hangende familie-aangelegenheden of, zoo het een radja geldt, ter regeling der opvolging.

Zoo is de radja van Sonnebait reeds sedert 1867 overleden en zal hij waarschijnlijk eerst in het begin van het volgend jaar worden begraven, waarschijnlijk tengevolge van een gerezen geschil onder de familieleden of wel wegens eene kwestie van politieken aard.

Ook de broeder van den radja van Amfoeang is reeds sedert een tiental jaren overleden en het lijk wacht nog steeds op eene begrafenis.

De gewone man wordt bij overlijden zeer eenvoudig begraven, bij welke gelegenheid soms eene karbouw wordt geslagt, waarmede alles is afgeloopen.

De levenswijs van den Timorees is eenvoudig. Hij voedt zich hoofdzakelijk met djagong, rijst en een stuk gedroogd herten- of karbouwenvleesch.

Ook worden eenige knolvruchten en wat pisang en suikerriet voor huishoudelijk gebruik geteeld. Zijn huisraad is ook niet overvloedig. Een slaapmat met eenige rietbladeren gevlochten manden, wat eigengemaakt aardewerk voor kookpotten, een paar boslemmermessen en soms wat grof Engelsch aardewerk om van te eten, ziedaar de geheele inventaris van een Timoreesch huishouden. De meesten bezitten ook geene drinkglazen, doch gebruiken daartoe net uitgesneden bamboezen kokers, welke zij op reis tevens als veldflesschen op zijde hebben hangen.

Alleen bij de hoofden zag ik eenig meubilair van Europeesch model, zooals enkele tafels, een paar stoelen van lomp maaksel en soms een ouderwetsche glazen hangstolp. Ook vindt men bij hen ettelijke drinkglazen, grove gekleurde borden (*) en lepels.

De kegelvormige woningen der Timorezen zijn soms zeer ruim en sterk gebouwd, maar erg bedompt. Er heerscht eene voortdurende duisternis in, tenzij men kleine waskaarsen of toortsen ontsteekt om helder te kunnen zien. Zulk

(*) In sommige streken is men bevreesd die gebloemde borden met water af te wasschen, dewijl men meent dat alsdan de figuren ook uitgewischt zullen worden!

een groot gebouw heeft namelijk maar ééne opening, niet hooger dan twee voet en naauwelijks even breed. Deze is te gelijk deur en venster en, brandt men er vuur, ook schoorsteen.

Toen ik zulk eene woning van den Feitor Nai Po bezocht, had men om de vrij groote ruimte eenigszins te verlichten een zestal dunne waskaarsjes aangestoken. Ik wist echter niet, hoe spoedig ik weer naar buiten zou komen wegens de benaauwde lucht, welke daarbinnen heerschte.

Ik had echter tijd genoeg om te zien, dat het een zeer sterk gebouw was, als zijnde van binnen geheel met zware balken geblindeerd, zoodat men daarbinnen hoegenaamd niet voor geweer- en kleine lillaschoten bevreesd behoeft te zijn. Het was eer een blokhuis dan eene woning, hoewel het evenals de overige woonhuizen van binnen zwart berookt was, ten blijke dat het ten minste 's nachts bewoond werd.

Bij de aanzienlijke hoofden bestaat de gewoonte om eene dubbele keuken of kookplaats er op na te houden. Te Lélogama zag ik zulks in Nai Po's woning en hij verzekerde mij, dat dit zoo de gewoonte was bij de lieden van rang.

Het koken en bereiden van alle vleeschspijzen is namelijk aan het mannelijk deel der bedienden opgedragen, terwijl op een afstand van daar door vrouwen het bereiden van plantenvoedsel in een ander kookhuis plaats vindt. Aan de eene zijde ziet men dus mannen druk in de weer met het koken of braden van een varken, een pas geschoten hert of een groot stuk karbouwenvleesch, terwijl aan den anderen kant de vrouwen bezig zijn met rijst te stampen, djagoeng te roosten of toespijzen te bereiden.

De ijzeren pannen, welke ik in de vleeschkeukens zag gebruiken, waren uitermate groot en gaven mij een denkbeeld van de massa's vleesch, welke op een Timoreesch feest moeten gebruikt worden, ongerekend nog het raauwe vleesch, dat ook nog in tamelijk groote hoeveelheden wordt genuttigd met zout en — een slok arak!

De horens van het geslachte vee, vooral afkomstig van een feestmaal, worden onder een grooten waringin of anderen kolossalen boom als herinnering of als djimat opgehangen.

De landshoofden hebben ook hier even als op Java en elders veelal eenige kolossale boomen voor of nabij hunne woningen, onder wier schaduw oud en jong zich vaak verzamelen of waar de mannen raad houden, als er iets gewigtigs te gebeuren staat of een plan besproken moet worden. Meestal zijn die boomen omdamd of omkist en de oneffenheden, door de groote wortels ontstaan, aangevuld, zoodat daardoor dikwerf een plate forme ontstaat, waar een vrij groot aantal lieden kunnen vereenigd zijn.

De Timorezen zijn geen groote liefhebbers van het spel, doch des te meer beminnen zij zang en dans. Hunne muziekinstrumenten zijn echter hoogst onvolledig en de toonen er van niet altijd in overeenstemming met hun zang.

Zij bestaan namelijk uit een vier- of vijftal gongs, die niet altijd even zuiver van toon zijn. Zij worden ingevoerd van Java. Bij het bespelen is de overgang van geluiden meer in den mineur- dan in den majeurtoon, terwijl daarentegen vele liederen der Timorezen — om het zóó eens te noemen — in laatstgenoemden toonaard gezet zijn.

Bij het zingen worden dan ook niet altijd de gongs geslagen. Het gezang der Timorezen is krachtiger, minder sleepend en harmonieuser dan dat van de Javanen of Maleijers, ofschoon het meest altijd eindigt in een gehuil als van een troep wilde dieren. Hunne dansen zijn, de lindo uitgezonderd, langzaam en eentoonig en meestal met gezang gepaard zonder muzijk; het zijn ware reidansen.

Tot slot mijner schets zal ik hier een paar Timoresche dansen trachten te beschrijven.

De lindo is, wat men noemt, een evolutiedans en wordt in oorlogsgewaad uitgevoerd. Hij stelt als het ware de als overwinnaars terugkeerende strijders voor. Bij die gelegenheid wordt een viertal gongs en eene kleine trom geroerd, en dat wel door vrouwen, als bragten deze een welkomstgroet aan mannen of verwanten en vrienden bij hunne aankomst in de kampong. De maat der muziek is bijzonder snel.

Daar vliegt een man in bonten krijgsdos in den open kring en begint op de maat der gongs een trippeldans en beschrijft zoodoende eenige gebogen figuren. De zilveren plaatjes van zijn kapsel en de kniebanden van wit lokkenhaar doen hem als koppensneller kennen. De klewang is uitgetrokken en steeds in eene beperkte zwaaijende beweging. Nu en dan wordt die afgebroken door eene andere manoeuvre alsof men namelijk een denkbeeldigen vijand den hals afsneed. Maar die eerste danser blijft niet alleen.

Weldra is een tweede, een derde, een vierde den open kring binnen gehuppeld en eindelijk ziet men soms meer dan twintig personen met het geweer op den rug en den uitgetrokken klewang in de hand in eene vrij beperkte ruimte zich trippelend voortbewegen, nu eens om hun eigen as draaijende dan weder heele of halve cirkels beschrijvende. Een vreemd gezigt, die gebaarde mannen en soms grijsaars zoo in 't rond te zien dribbelen! doch nog vreemder komt het den oningewijde voor, dat, hoe kort de dansers elkander op de hielen volgen, er nimmer eene verwonding plaats heeft door den steeds vooruitgehouden en altijd in beweging zijnden klewang.

Onder de reidansen is de hering een der meest gebezigde op feesten; het is als het ware de vreugdedans bij huwelijken, bij het binnenkomen van den oogst, enz. Men is daarbij dan gewoon toepasselijke liederen te zingen en refreinen te gebruiken, zoodat men aan het slot van elke stanze niet zelden onthaald wordt op het vrij langdurig Olee haha! Olee sa sa!

Toen de feitor van Noi-Mina, Ebbeh Noni, het bivouac der commissie te

Si Molloh bezocht werd 's avonds door de lieden van zijn gevolg een hering uitgevoerd, bij welke gelegenheid de lof van „Mai bapa Kompani" werd bezongen, terwijl daarbij de vreugde werd uitgedrukt, dat zij (de Kompagnie) nu gekomen was om den oorlog te beëindigen.

Aan die reidansen nemen de vrouwen ook deel, doch zij bevinden zich dan aan den eenen en de mannen aan den anderen kant en staan dus tegenover elkander. Zulk een dans zou men met ons „patertje langs den kant" kunnen vergelijken, bijaldien de kring geheel gesloten ware. Ook verandert de vorm van den Timoreschen danskring meermalen. Nu eens is het een half carré, dat gevormd werd, dan weder staan twee gelederen tegenover elkander, dan eindelijk is de figuur cirkelvormig.

De dans, die echter het meest indruk maakt, is de tonatona of koppensnellersdans. Zulk een dans echter maakt een deel uit der verpligte ceremonie na het snellen van koppen om het onheil af te weren van hem, die het dappere feit heeft verrigt; want gedurende den dans wordt ook het woord gerigt tot het afgeslagen hoofd.

De danskring wordt gevormd doordien de een den ander bij de hand houdt, echter niet op de wijze zooals bij ons plaats vindt, maar met eene omdraaiing van het armgewricht, zoodat de dansers zeer digt bij elkander staan als of zij aaneen waren geregen. Nu begint een soort van voorganger, die zich in het midden der opene ruimte bevindt, en weldra valt het gansche koor in. De stemmen zijn vol en krachtig; de intonatie laat niets te wenschen over. Na het eindigen van dezen koorzang, waarbij niemand zich beweegt, volgt een ietwat snellere zangmaat en nu beginnen ook de beenen in beweging te komen. Langzaam wordt het eene been voor bij het andere geplaatst met eene regelmatigheid over het geheel, waarvoor de best gedrilde grenadier zich niet zou behoeven te schamen. Plegtstatig beweegt de gansche kring zich nu voort in overeenstemming met het gezang, dat steeds door den ceromoniemeester in den kring wordt geleid.

Nu eens staat men stil, dan weder hervat men de beweging. Soms is de kring veranderd in twee tegenover elkander staande gelederen, welke op een gegeven teeken naderen en steeds voortzingend de hoofden tot elkander buigen. Dan weder verwijderen zich die zamen gedoken hoofden weder en vormen een soort van carré, doch alles stipt op de maat van het gezang, dat nu eens langzaam, dan weder versneld, nu eens treurig dan weder woest klinkt, om eindelijk in een algemeen gehuil te eindigen.

Het gezang, dat bij gelegenheid van zulk Tona-Tona wordt aangeheven, is niet minder eigenaardig dan de dans zelve. Het is een treurlied, waarbij men het lot van den verslagene beklaagt en tevens vergiffenis vraagt voor vergoten bloed.

„Wees niet vertoornd, dat uw hoofd hier bij ons is; waren wij minder ge-

„lukkig geweest, dan zou misschien ons hoofd in uwe kampong zijn tentoonge-
„steld. Wij hebben de offerhande volbragt om U te bevredigen."

„Uw geest moge nu rusten en ons vrij laten van kwellingen."

„Waarom toch zijt gij onze vijand geworden?"

„Ware het niet beter geweest, dat wij vrienden gebleven waren? dan zou
„uw bloed niet vergoten en uw hoofd niet afgesneden zijn!"

Uit dit gezang spreekt onwillekeurig en zich onbewust het gevoel van een ruw, doch niet verdorven volk. Men is meêwarig met het lot van den verslagene, maar men acht de daad zeer natuurlijk en bloot als een gevolg van den oorlog en toch op den bodem van dat alles ligt eene onbestemde vrees, dat die daad in het rijk der schimmen niet goed zal worden opgenomen. Men offert om het onheil af te keeren!

Zou dit volk op te leiden zijn tot meerdere ontwikkeling? vroeg ik mij zelven af bij het hooren van dien treurzang bij het tentoongestelde hoofd eens verslagen vijands?

Het bevestigend antwoord, dat onmiddellijk volgde, werd echter even spoedig vervangen door drie eenigszins lastiger vragen:

Wie zal het doen; wanneer zal het plaats vinden en op welke wijze zal het moeten geschieden?

Koepang, December 1870.

SINICO-ARYACA.

SINICO-ARYACA

OU

Recherches sur les Racines primitives

DANS LES LANGUES

CHINOISES et ARYENNES.

Etude Philologique

PAR

GUSTAVE SCHLEGEL,

Docteur en Philosophie,
Interprête pour les langues Chinoises près du Gouvernement des Indes-Orientales-Neêrlandaises,
Directeur de la Société des Arts et des Sciences à Batavia.

A Batavia,

chez BRUINING & WIJT, Libraires.

1872.

TABLE DES MATIÈRES.

PAGE.

PREFACE ..... XI.

Chapitre premier.

Introduction.

§ 1. Observations générales 1
" 2. La langue-mère 3
" 3. Racines perdues en Sanscrit 4
" 4. Racines sanscrites impropres 10
" 5. Mots sancrits sans racine indigène 13
" 6. Racines non-sanscrites de mots Européens 16

Chapitre second.

Racines Sino-Aryennes.

§ 7. Observations préliminaires 22
" 8. Noms d'animaux 24
" 9. Pronoms 27
" 10. Verbes 31
" 11. Adjectifs et adverbes 45
" 12. Idées abstraites 50

Chapitre troisième.

Semasiologie ou Parenté d'Idées.

		Page.
§ 13.	Valeur de la Semasiologie	55
" 14.	Racine GAP, KAP	56
" 15.	Racine GAP, GAM, KAM	72
" 16.	Racine BAK, BOK, PAK, POK	85
" 17.	Racine MUT, MUN, MUK	100
" 18.	Racine MA, MO, MU, MI	103
" 19.	Racine KÂN, KAN, HAN	117
" 20.	Racine PAN, PIEN, PIN, PON	130
" 21.	Racine DAN, DIN, TAN, TIN, TIEN	134
" 22.	Racine LIK, RIK	140
" 23	Racine LUT, RUDH	151
" 24.	Racine KUK, KOK, KIK, KAK	152
" 25.	Racine LAT, LIT, RAD, RIT	157
" 26.	Racine LI, RI, RI, AR, ÎR	159

Chapitre Quatrième.

§ 27.	Conclusion	177

Fin de la table.

SINICO-ARYACA.

„*Quemadmodum pictura a monochromatis orsa est, sic verborum structura a monosyllabis.*"

Lobeck *Ῥηματικόν*.

„*Die Reihe der Analogien verstärkt die Ueberzeugung wie die Verlängerung des Hebels die Kraft der Wirkung.*"

Welcker, Griech. Götterlehre, S. 116.

— PRÉFACE. —

Depuis quelques années l'attention de plusieurs sāvants s'est portée vers les origines de la langue chinoise, qui, jusqu'ici, semblait défier tout essai des philologues de la ramener à quelque autre langue du monde.

Quelques timides comparaisons furent essayées déjà dans le cours du dernier siècle par M. John Barrow, secrétaire de Lord Macartney lors de son ambassade en Chine. On les trouve consignées dans sa description du voyage de cette ambassade; mais ces comparaisons, basées sur la seule identité de son, ont peu de valeur scientifique.

Dans les derniers temps M. J. Chalmers, missionnaire protestant à Canton, a renouvellé ces essais dans un opuscule, intitulé: „The origin of the Chinese; an attempt to trace the connection of the Chinese with the Western nations in their Religion, Superstitions, Arts, Language and Traditions" (1).

Cet essai est aussi infructueux que les autres; car M. Chalmers, ne possédant point, comme il l'avoue lui même, la méthode scientifique de la philologie comparée, a rassemblé seulement un tas de mots de toutes les langues du monde, qu'il a essayé de comparer à des mots chinois, selon leur prononciation actuelle. Ce petit livre est, ce que les Anglais nommeraient: „a total failure".

M. Edkins, sinologue distingué, vient de publier à Londres un ouvrage intitulé: „China's place in philology", dans lequel de nouvelles considérations sur l'affinité des langues chinoises et aryennes sont énoncées. Cet ouvrage nous est parvenu, lorsque le nôtre était déjà sous presse. Quoique plus savant que l'ébauche informe du Rev. Chalmers, dont, cependant, M. Edkins semble approuver les rêves étymologiques (page 383, à la note), il abonde pourtant en erreurs, et cela par la simple raison que M. Edkins semble ignorer les travaux étymologiques faits depuis 60 ans, et consignés dans les ouvrages de Pott, Curtius, Bopp, Benfey et le journal pour la philologie comparée redigé par Aufrecht et Kuhn. Cela fait que M. Edkins propose partout de nouvelles étymologies tout-à-fait inouies; qu'il confond des mots de racines différentes, et qu'il se laisse séduire par des assonances fortuites, sans examiner d'abord la

(1) Hongkong, 1866.

racine primitive des mots indo-européens qu'il compare aux anciennes racines chinoises. Par exemple M. E. fait dériver (p. 75) *duco* et δείκνυμι d'une même racine 指 *dik*, „montrer avec le doigt". Or *duco* (conduire) vient de la racine sanskrite *duh*, *dugh* (tirer); en Chinois: 抽 *dhuk*, 扚 *dik*, (voyez page 34). Il fait dériver γύνη du Chinois 女 *niu*, „femme" (p. 333); tandis que γύνη dérive de la √ sanscrite *jan*, primitivement *gan*; comme le prouvent l'ancien prussien *ganna*, l'Arménien *ghin*, le goth. *qvinô* (femme); d'où l'anglais *queen*. Il fait dériver γάλα, „lait", de 乳 *niu*, „lait" (même page); tandis que ce mot est composé de γα (boeuf) et λακ (lait) = Chinois 牛 酪 *gû-lok* (voyez page 9). M. E. croit que le *r* dans *corvus*, *crow*, est inséré (p. 337). C'est une erreur: ces mots dérivent du S. *ka+rava*, c.-à-d. „ayant le son de voix (rava) *kap*". (Voyez page 71).

Il fait dériver les mots latins *rota* et *arundo* d'une même racine *rot* (*lut*, „rond") (p. 351). Mais la racine de *arundo* est *und* (couler, comme l'eau) avec le préfixe *ar*. (Pott, Etym. Forsch.).

Il fait dériver le S. *pâtra*, litt. „drinking (*pâ*) utensil (*tra*)", du Chinois 杯 *pat*, „vase pour boire" (p. 352), qui n'a rien à faire avec le S. *pâtra* dont la √ est *pâ*, anciennement *pak* (voyez pp. 23 et 86). Il réunit le latin *emo* et anglais *buy* avec le Chinois 買 *mai*, „acheter" (p. 363); mais la √ de *emere* est la √ s. *jam* (Pott), et la √ de *buy* est *bok* 博; car le mot anglo.-saxon est *bycgan*, et le *y* dans *buy* représente le *k* primitif, comme le *y* dans *say*, allemand *sagen*, Chin. *sok* (voyez p. 37).

Il fait dériver *fundamentum* du Chinois 本 *pun* (p. 372); mais la √ de ce mot est *budh;* le *n* étant intercalé dans le mot latin, car *fundus* est = βυθός, Angl.-Sax. *bytne*, *botm* (anglais *bottom*). Il fait dériver l'allemand *ziehen*, le latin *trahere* (tirer), l'anglais *draw* du Chinois 抸 *tho*, *tha* (p. 377); quoique Pott dise expressément (Etym. Forsch. II, 282) que *trahere* n'appartient point à la racine *dugh* (= Chinois 抽 *duk*), dont dérive l'allemand *ziehen*. La √ de trahere, draw, treken, trekken est, selon Leo Meyer (Zeitschrift, VI, 223), le Skt. *drâgh* (tirer en longueur). Il fait dériver *acer* du Chinois 欲 *yok*, „désirer" (p. 377);

tandis que *acer* dérive du S. *ço*, primitivement *āç+ya*, „to sharpen, sharp."

Nous pourrions multiplier ces exemples par douzaines; mais ils suffiront pour démontrer que la plupart des étymologies proposées par M. Edkins sont fausses. Ceci est d'autant plus regrettable, que M. Edkins, dont nous estimons au plus haut degré le zèle et la science, et qui s'est fait un nom respecté par ses recherches d'après les anciennes racines et l'ancienne prononciation des mots chinois, est parfaitement capable d'obtenir des résultats étymologiques brillants et convainquants, s'il veut se mettre à l'oeuvre méthodiquement, sans se laisser séduire par des assonances, et en suivant la méthode sévère établie par l'école philologique allemande. L'affinité des deux sphères de langue, Chinoise et Aryenne, existe; mais ce n'est pas en se perdant dans le dédale des langues Sémitiques, Touraniennes, Polynésiennes, etc., etc., qu'on pourra l'établir.

M. Edkins a voulu trop embrasser, et a oublié le proverbe: „Qui trop embrasse, mal étreint."

Nous avons suivi, dans l'étude présente, la méthode rigoureuse de l'école philologique allemande. Toutes les comparaisons devant rester stériles sans l'aide du Sanscrit, nous avons, en premier lieu, comparé l'ancien Chinois à cette ancienne langue, autant que les ressources restreintes de la bibliothèque de la Société des Arts et des Sciences à Batavia nous l'ont permis. Puis, à l'aide du dictionnaire sanscrit de Benfey, du Glossaire et de la Grammaire comparée de Bopp, et surtout de la „Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung" [dont cependant la bibliothèque ne possède que les XI premiers Volumes] (1), des Etudes étymologiques de Pott et de l'Etymologie grecque de Curtius (2), nous avons réussi à composer le mémoire présent, que nous offrons à la critique des maîtres de la science.

Cette étude nous aurait été impossible, sans les recherches profondes sur l'ancienne prononciation des mots chinois, faites, dans le commencement de ce siècle, par le lettré *Toan-ta-ling* (3), natif de la province de *Kiang-su*. Ces recherches ont prouvé que l'ancien Chinois ne possédait point d'intonations autres que celles qu'on trouve dans les autres langues. Il n'y existait que deux tons: „le son égal (*ping ching*), dont les lettres finales étaient *ng*, *n*, *m* et les *voyelles;* et „le son rentrant" (*jih ching*), dont les lettres finales étaient *k*, *t* et *p*. Le *chang ching*, ou „Son montant", ne s'est formé que vers la période terminée par la poésie nationale du „Livre des Odes" [*Chi-king*] (4), et le *k'ü-ching*, ou „ton

(1) Nous l'avons indiqué dans cet ouvrage sous le simple titre de „Zeitschrift."

(2) La bibliothèque de la Société n'en possède que le premier volume.

(3) C'est le même que M. Edkins nomme dans sa Grammaire mandarine (pp. 86 et 254) *Toan you thsai* 段玉裁.

(4) Vers l'an 1000 avant J. Chr., (Edkins, Mandarin Grammar, p. 89).

partant", ne s'est formé qu'à l'époque des *Wei* et des *Tsin*, entre 200 et 400 de notre ère (1). M. Edkins n'a que rendu justice à ce lettré chinois, en comparant son génie à celui d'un Bopp ou d'un Grimm (2). En débarrassant la langue chinoise ancienne de ces *tons*, qui rendent l'acquisition de la langue chinoise parlée si formidable à l'étranger, il a ouvert le champ aux comparaisons lexicales de cette langue avec les autres langues.

Il-y-a plus. M. Curtius a émis, dans son Etymologie grecque (3), l'hypothèse qu'un jour la philologie comparée arriverait peut-être à trouver des lois générales, communes à toutes les langues, pour toutes les modifications de son (Lautwandel).

Notre étude présente offre déjà plusieurs preuves de cette hypothèse; et nous y verrons *p. e.* que le changement de son en Chinois a suivi les mêmes lois qu'en Gothique et les langues teutoniques. P.e. le nom de (l'oiseau) chauve-souris 蝠 *pak* ou *pok*, s'est altéré successivement en *fuk* (Canton) et *fuh* (Mandarin); en Goth. le *pak+shin* sanscrit, dérivé lui même de la racine chinoise *pak*, s'est transformé en *fug-l*, puis, en Allemand, en *vog-el* (p. 90). Le verbe *lier* 縛, prononcé primitivement *pak* en chinois, a passé par les formes *pok* (Emoui), *fok* (Canton), *foh* (Mandarin). En Sanscrit ce mot est devenu *paç*, en Gothique *fah-an*, en Ancien-Germain *fôg-jan*, puis *fah-an* (p. 11). Le *k* initial primitif s'est souvent adouci en *h* en Chinois, comme le *k* gothique s'est transformé souvent en *h* en Allemand. *Happer* se nommait en ancien Chinois *kap* (哈), puis *gap*, enfin *hap* et *hiah*. En Ancien-Germain, nous avons *kaph-jan*, puis *kapf-en*, *gaf-fen* et *hap-pen* (p. 40).

Le *m* final de l'ancien Chinois s'est presque partout adouci en *n* en Chinois moderne. Même fait dans les langues Indo-germaniques: le nom du menton en Chinois *kam* 噙 s'est transformé peu-à-peu en *ham*, puis en *han*; en S. le menton se nomme *han+u*, en Goth. *kin-nus* (p. 74).

On trouvera plusieurs de ces exemples dans notre étude; mais nous n'avons eu l'intention que de démontrer d'abord la parenté du Chinois et des langues Aryennes. Quand cette parenté aura été démontrée par plus d'exemples, il sera temps d'en tirer des preuves suffisantes pour les lois générales de la modification des sons (Lautwandel). Plusieurs exemples se présenteront d'eux-

(1) Edkins, Mandarin Grammar, pp. 86 et 254.
(2) Notes & Queries on China & Japan, II, 87—88.
(3) Griech. Etym., I, 75.

mêmes au lecteur en suivant la modification des racines chinoises dans la langue chinoise même et dans les langues indo-européennes.

M. Pott a émis l'opinion qu'on ne pourrait jamais réussir à faire des comparaisons entre le Chinois et le Sanscrit, puisque le Chinois, n'ayant point de flexions grammaticales, ne peut être disséqué. Ses mots sont: „Freilich kann „man überhaupt keine Zergliederung anstellen wollen, wo es nichts zu zerglie„deren giebt, wenigstens nicht im üblichen Sinne, im Chinesischen — das um „deswillen aber auch vielleicht in gerechter Weise gegen die Zumuthung gleichen „Ursprungs mit Sprachen wie das Sanskrit sich zur Wehre setzt" (1).

Mais l'énoncé de M. Pott n'est pas exact; car il-y-a bien à disséquer en Chinois, quoique cette langue ne possède point de flexions grammaticales. L'écriture chinoise, primitivement hiéroglyphique, a dû s'adjoindre très tôt l'élément phonétique, puisque l'écriture idéographique devint insuffisante pour exprimer tous les mots. On choisissait cet élément phonétique parmi les caractères idéographiques déjà existants; mais, autant que possible, on choisissait pour phonétique un caractère qui avait lui-même aussi la signification de l'idée qu'on voulait représenter graphiquement. Il est probable même qu'il y a eu un temps en Chine où l'écriture était presque purement phonétique. Ainsi le c. 厤 *lik* (*litt.* blé sous abri) était employé pour désigner: 1. loger le blé sous abri, 2. les astres, 3. confusion, 4. silencieux, 5. écurie, 6. bruit confus du tonnerre, 7. fosse, creux de terre, etc.; et ce n'est que plus tard, probablement vers le 2d siècle avant notre ère, qu'on a écrit ce caractère phonétique avec les éléments déterminatifs 1. 止 *loger*, 2. 日 *soleil*, 3. 攴 *frapper légérement*, 4. 厂 *toit*, 5. 木 *bois*, 6. 雨 *pluie*, 7. 土 *terre* (2), pour obvier aux inconvénients du malentendu graphique. Le double-sens phonétique, c.-à-d. dans la langue parlée, fut obvié par l'usage d'expressions combinées comme *lai-lik* [來 歷], „le *cours* de la vie", *litt.* „ce qui *vient* et *passe*"; comme *ma-lik* [馬 櫪], „écurie", *litt.* „logement en bois (*lik*) pour chevaux (*ma*)", etc. On trouvera une foule de preuves de cette ancienne écriture phonétique dans le cours de ce mémoire.

Nos recherches ont été basées surtout sur ces caractères phonétiques, qui, ramenés à leur forme radicale primitive, nous ont donné la solution des significations étendues qu'ont les caractères composés dans lesquels ils entrent comme phonétique. En même temps, cette racine radicale nous a donné la clef des significations d'une foule de mots sanscrits et indo-européens, jusqu'ici

(1) Max Müller und die Kennzeichen der Sprachverwandtschaft, Zeitschrift der Deutsch. Morgenl. Gesells., 1855, Band. IX, p. 427.

(2) Voyez § 22 pp. 140—151.

inexpliqués. Car, comme Curtius (Griech. Etym., I, 33) le remarque: „quand nous voulons rechercher la signification propre d'un mot sanscrit, nous sommes bien souvent très en peine" . . . . . „Dans le dictionnaire de Wilson [et aussi de Benfey] une douzaine de significations toutes différentes se trouvent souvent énumérées pour un seul mot, avec lesquelles il est impossible de former un tout."

Il est vrai que depuis quelque temps on a cessé un peu d'établir des racines arbitraires pour cette foule de mots sanscrits; mais pourtant le dictionnaire de Benfey fourmille encore de ces racines *non-autorisées*. Plusieurs de ces soi-disantes racines sont détruites par nos recherches présentes; et des recherches nouvelles sur les racines primitives de la langue chinoise, recherches que les circonstances nous forcent pour le moment à laisser de côté, aboutiront probablement à l'élimination, du vocabulaire sanscrit, de toutes les racines non-autorisées, *inventées* par les grammairiens Indiens. Nous nous estimerons heureux si nos faibles efforts réussissaient à donner alors une impulsion nouvelle à l'étude de la philologie comparée, notre seul guide pour l'histoire des relations des peuples antéhistoriques.

L'indulgence du lecteur est réclamée pour les erreurs typographiques dans ce mémoire, qui a été entièrement composé par des compositeurs chinois, ne sachant pas un mot de Français. L'état de notre santé nécessitant un prompt départ pour l'Europe, nous avons été forcé de hâter l'impression de ce mémoire, de sorte que plusieurs fautes ont dû nous échapper pendant la correction. Ceux qui connaissent les difficultés qu'on éprouve dans l'extrême Orient à faire imprimer correctement un ouvrage, nous absoudront, à ce que nous espérons.

Batavia, Juin, 1872. G. SCHLEGEL.

CHAPITRE PREMIER.

INTRODUCTION.

§ 1.

Les langues primitives ont probablement été toutes monosyllabiques. En effet, si l'homme est né avec la faculté de pouvoir prononcer des sons articulés, de les développer et de les perfectionner, les premiers sons qu'il aura émis auront été ceux de la joie, de la peur, de la crainte, de la douleur, etc. Ces cris sont partout monosyllabiques.

Ce n'est que plus tard que la langue devient polysyllabique.

„Le langage", dit M. Gaston de Saporta, (1) cet actif instrument de progrès, varie essentiellement dans ses éléments constitutifs; autre est la langue à flexions des Aryens, autre la langue déjà moins souple, à flexions imparfaites, des Sémites, et ces langues diffèrent des idiomes touraniens, où la flexion disparaît, et qui aboutissent au langage purement monosyllabique des Chinois. Le Chinois est à la fois la plus simple et la plus immobile de toutes les langues humaines; il semble aussi que ce soit la plus anciennement fixée.

„Les langues à flexion, ramenées aux racines, se décomposent, en dernière analyse, en termes monosyllabiques dont le sens est plutôt celui d'une qualification que d'un objet ou d'un acte déterminé; l'attribut, dans ce qu'il a d'abstrait, semble donc avoir produit tous les mots; et ces mots auraient été d'abord des monosyllabes que le génie particulier de chaque race aurait ensuite coordonnés de plusieurs manières, tendant toujours à particulariser et par conséquence à multiplier l'expression de toutes les idées, d'abord vagues et flottantes.

„La paléontologie du langage (2) a permis d'affirmer l'existence d'un certain nombre de races supérieures, dont le berceau doit être placé au centre de l'Asie. Les Sémites, les Aryas, les Couschites, forment un premier groupe dont la division en trois rameaux est assez ancienne pour que chacun d'eux ait créé

(1) La Paléontologie appliquée à l'étude des Races humaines. Revue des deux mondes, 1868, p. 987.

(2) *Ibid.*, p. 988.

une famille de langues déjà distinctes il-y-a plus de six mille ans. A côté de ces races, et au delà des traditions qui témoignent chez elles du souvenir de leur commune origine, on en trouve d'autres plus confuses qu'il n'est point aussi facile de ramener à une famille particulière, et dont les langues se rapprochent davantage de l'état monosyllabique primitif, que les Chinois seuls paraissent avoir conservé. Ces races nomades ou touraniennes, asiatiques comme les précédentes, mais plus excentriques, ont été les premières en contact avec les Aryas, lorsque ceux ci habitaient encore leur premier berceau, et plus encore dès qu'ils commencèrent à s'étendre vers l'Aral et la Caspienne. Les Touraniens paraissent avoir pénétré en Europe bien avant les Aryas, quoiqu'ils n'en soient pas les premiers habitants.

„La réunion en une seule mer (1) du bassin aralo-caspien, l'extension de cette mer sur une grande partie des steppes entre l'Oural et le Volga et sur le pays des Kalmouks, sont attestées par les géologues les plus compétents; cette mer baignait au sud le pied du Caucase. Les limites orientales en sont incertaines; mais d'après les observations des voyageurs et les indices tirés des annales de la Chine, elle aurait rempli le désert de Gobi, situé au nord du Thibet.

„Groupés le long des golfes de cette méditerranée primitive, mais séparés par de grandes nappes d'eau, les Touraniens, les Chinois, les Aryas et les Sémites n'ont pu, d'abord, se mêler directement. L'accès de l'Europe leur était fermé, sauf aux Touraniens, qui purent s'y rendre par le Nord. Le desèchement partiel de ces eaux, ouvrit des voies de communication et permit à plusieurs de ces races d'envahir des contrées jusque-là défendues par des barrières infranchissables."

La question de la langue primitive est encore bien indécise. Selon le docteur J. Rae, de Honolulu, la langue Polynésienne serait la mère des langues dites Indou-Européennes. M. W. H. T. Bleek, que Max Müller (2) nomme „un homme très instruit et travailleur, plein de zèle et d'exactitude", réclame, dans sa „Grammaire comparée des langues de l'Afrique méridionale", une place des plus importantes pour les langues des Africains; et il ajoute dans sa préface: „Ce n'est peut-être pas trop s'avancer que de croire que l'étude approfondie du Cafre et du Hottentot conduira à des conséquences et à des effets semblables à ceux dont, au commencement de ce siècle, ont été accompagnés ou suivis la découverte du sanscrit et les travaux comparatifs des savants orientalistes. L'origine des formes grammaticales, celle des genres et des nombres, l'étymologie des pronoms, tant d'autres questions qui offrent le plus vif intérêt au philologue: toutes ces difficultés trouvent leur solution dans l'Afrique méridionale."

(1) *Ibid.*, p. 990.

(2) Discours d'ouverture prononcé à l'Institution Royale de Londres, le 21 Février 1863. [Revue Britannique, Sept. 1864, p. 13].

Or, si la race noire a paru, en effet, la première sur la terre, ses langues doivent être les plus anciennes et les plus primitives. Après la race noire, est venue la race jaune, dont les représentants les plus nombreux, les *Chinois*, ont encore aujourd'hui une langue monosyllabique, sans flexions, et, partant, très primitive et très ancienne. Elle mérite donc l'attention entière des philologues, puisqu'elle a dû influencer, à son tour, sur les langues à flexion et polysyllabiques.

Nous avons lieu d'espérer, dit le savant sinologue M. J. Edkins (1), que nous trouverons des ressemblances très fortes entre les racines de la langue Chinoise, et des langues Indou-Européennes, puisque le Chinois, comme le Mongol et le Turc, appartient à la famille Japhétique; et, étant une langue très ancienne, fournit un champ très favorable aux recherches.

§ 2.

Un progrès énorme dans l'étude des langues fut fait, quand on découvrit l'affinité entre les langues européennes et l'ancienne langue sanscrite. Mais n'est-on pas allé trop loin, en faisant dériver tous les mots des langues, dites Indo-Européennes, de racines sanscrites, sans admettre d'autres mélanges? Le sanscrit lui-même n'est point une langue primitive, mais dérive d'une langue-mère éteinte aujourd'hui et que nous ne pouvons qu'imparfaitement reconstruire. „L'Indien, l'Iranien, le Grec, le Latin, le Slavon, le Lithuanien, l'Allemand," dit M. A. Schleicher (2), „sont également les fruits d'une langue éteinte, comme le Vallache et l'Italien, l'Espagnol et le Portugais, le Provençal et le Français sont ceux du Latin. Ces deux sphères de langues consistent conséquemment de soeurs."

M. Hodgson (3) prétend, dans une lettre adressée au Président de la Soc. Asiat. de Londres, M. Wilson, qu'une grande quantité de mots indigènes (de L'Inde), et même pas peu de mots *sanscrits*, sont, tant dans leur état composé et naturel que dans leur état radical, d'origine *Tatare;* remarquant que les langues Tatares, prises comme une seule et vaste unité, jettent des lumières inespérées et très désirables sur l'état du langage en général, avant la grande triple division en langues Sémitiques, Iraniennes et Touraniennes.

Une des langues qui a retenu le plus possible ses conditions primitives, est certes le Chinois; et comme les traditions nous ont conservé le souvenir de la proximité des races, dites Aryennes, qui ont envahi l'Inde, et de la race Proto-chinoise (4), l'essai de retrouver dans les langues Aryennes des racines chinoises, pourra être fructueux.

(1) Curiosities of Chinese etymology, (Notes and Queries on China and Japan, Vol. II, p. 6.)

(2) Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes, VII, 37.

(3) Journal de la Soc. Asiat. de Paris, Févr.-Mars, 1856, pp. 242 et s.

(4) Rodier, Antiquité des Races humaines, p. 175.

§ 3.

Prenons par exemple le nom du premier élément que l'homme ait probablement appris à produire artificiellement: le FEU. Les Indianistes font dériver ce mot, qui est, comme on le verra tantôt, identique dans presque toute la totalité des langues, de la √ sanscrite BHÂ (1). Mais cette racine, qui signifie *luire, paraître, le jour*, n'explique qu'imparfaitement les différentes formes que le mot „feu" prend dans ces langues, et les Indianistes, p. e., sont forcés de chercher pour la forme grecque πυρ, allemande *Feuer*, hollandaise *vuur* et anglaise *fire*, une autre √ sanscrite PÛ, qui signifie *purifier* (2).

Les races Aryennes adoraient le *Feu* comme une Divinité. Encore aujourd'hui les Iraniens adorent le Feu comme leur principal Dieu; et ce culte s'est propagé autrefois jusqu'en Grèce et en Italie. Dès que le feu fut devenu le symbole de Dieu, on a dû sanctifier non seulement son essence, mais même son nom; c'est-à-dire, qu'on n'a plus permis au peuple de prononcer ce nom sacré, comme les Juifs prohibèrent l'usage du nom de l'Ineffable.

Cette coutume est très répandue parmi tous les peuples (3).

„Les Tahïtiens", dit Max Müller, (4) emploient, pour montrer leur respect envers les rois, une coutume qu'ils appellent *te-pi*, et qui est bien plus extraordinaire que leurs expressions métaphoriques. Dans la langue vulgaire, ils cessent d'employer les mots qui forment ou l'ensemble, ou une partie du nom de leur souverain, ou de ses plus proches parents. A la place de ces termes effacés, ils en mettent d'autres. . . . . .

„Evidemment, cet usage a eu pour objet d'empêcher le nom du souverain d'être jamais employé, fût-ce par accident, sans respect et dans une simple conversation.

„Mais ce changement n'efface pas seulement les mots, il altère les syllabes qui dans d'autres termes ont le même son. C'est ce que fait observer M. Hale. Par exemple: le roi s'étant appelé *Tu*, mot qui veut dire *se tenir debout*, non-seulement ce terme a été changé en *tia;* mais dans le mot *fetu*, étoile, quoiqu'elle n'ait d'autre rapport que le son avec le mot *tu*, la dernière syllabe a subi la même métamorphose, et aujourd'hui „étoile" se dit *fetia*. *Tui*, „frapper", est devenu *tiai*; et *tu-pa-pau*, „cadavre", *tia-pa-pau*."

En Chinois nous retrouvons le même usage pour la langue écrite. Le caractère 紂 *tchou*, p. e., désignant une espèce de toile grossière, est en même temps le nom particulier de l'Empereur *Hien-fung*. Depuis, on ne peut plus se servir

(1) Benfey, Sanskrit-English Dictionary.

(2) *Ibid.* On l'a dérivé aussi de *pâvaka*, *pûshan*, de la √ *ush* (brûler), etc., etc.

(3) Ce phénomène arrive très souvent en Sanscrit. M. Pott a donné toute une liste de mots Indou-Européens qui n'existent plus en sanscrit. (Etymologische Forschungen, II, 112.)

(4) La Science du langage, (Revue Britannique, Sept., 1864, p. 22).

de ce caractère pour désigner cette espèce d'étoffe, mais on doit la désigner par le caractère tronqué 糸, par respect pour le nom sacré du Souverain.

Le caractère 邦 *pang*, „un état", fut éliminé de la littérature chinoise pendant tout le temps que régnait la maison du fondateur de la dynastie de *Han*, puisque le nom de ce fondateur était 劉 邦 *Liu-pang*. Il fut remplacé par le caractère 國 *kwoh*, qui signifiait primitivement „une principauté"; mais qui, par l'élimination temporaire du mot *Pang*, a reçu une signification plus large, tandis que le mot *Pang* est descendu de son rang supérieur et a pris l'acceptation qu'avait primitivement le caractère *kwoh* (1).

En parcourant maintenant la série presque innombrable des désignations du feu en sanscrit, nous ne trouvons aucun mot primitif et simple; mais des mots qualificatifs, des paraphrases, pour ainsi dire. Nous ne citerons que *Agni*, dérivé de *añj*, „reluire"; *bhuj+i*, „le dévoreur"; *huta-bhuj*, „le consommateur des sacrifices"; *huta-vaha*, „qui emporte le sacrifice"; *çushma*, „le sécheur", (de *çush*, sec), etc., etc.

Le nom propre du feu a donc disparu de la langue sanscrite; il était devenu *tabou*, à cause de son symbole de Divinité. Par contre, nous ne trouvons dans les langues Indo-Européennes, que les mots *ignis*, en latin et *ugnis*, en lithuanien, qui soient dérivés de *Agni*; et dans les langues polynésiennes que le Javanais *Gni* (feu), qui soit également dérivé de ce mot sanscrit; tandis que, dans presque toutes les autres langues, le nom du feu soit dérivé d'une racine *po* ou *poui*.

Voyons maintenant si le Chinois pourra nous donner la racine primaire de tous ces noms. Nous avons en Chinois deux noms radicaux (primitivement probablement identiques), désignant le feu: 火 *ho* et 炦 *peï* ou *put*, probablement imitatifs du bruit que fait un feu flambant. Or nous croyons que le tableau comparatif ci-contre des noms du feu chez différents peuples, n'a pas besoin de démonstration pour prouver notre hypothèse que tous ces noms soient dérivés du Chinois.

Nous y voyons dans les dialectes de Formose, le changement graduel du son primitif *put* en *putl* et *pul;* les lettres *l*, *r* et *n* étant des liquides qui s'échangent et le π grec se changeant en *f* dans le Gothique, πυϱ et *fon* se rattachent immédiatement au formosan *pul*. Le *l* se mouille encore dans quelques dialectes formosans en *i*, et ainsi le malais *api*, passant par le Sumatrain *apui*, se rattache encore au Bantanlang et Tibolac *apui* et *pujii*. Enfin, dans le Japonais, Takaafoien et Néo-zélandais, nous voyons les mots *fi*, *afi* et *ahi* dériver naturellement du mot *phi*, prononcé anciennement *put*.

(1) Notes & Queries on China and Japan, Vol. III. p. 179—181.

FEU

Chinois	火 ho	烜 peï
Canton	fo	phi
Emoui	ho hoë	hë phi
Anc. son	pu	po put [*phonétique* 不]
Grec. ΦΩ dans φὼς (φωτός), φωῑ̈ς (ampoule), φοῖ-βος pour φω-βιος comp. φαό-βιος (l'arc-du-feu), φοι-νηεις (couleur de feu), etc.		
Latin (âtre)	*fo*-cus.	
Espagnol (feu)	*fue*-go.	
Italien	*fo*-co.	
Français	*feu*.	
〃 (âtre)	*foy*-er.	
Ile Formosa (1).		
Dialecte Sibucun		sa-*puth*.
〃 Pai-tchien		a-*putl*.
〃 Banga		a-*pul*-o.
〃 Bantanlang		a-*pui*.
〃 Tibolac		*pujii*.
Ile Sumatra.		
Dialecte Aboung (Lampong)		a-*pui*.
Madurais		a-*poi*.
Malais		a-*pi*.
Siamois		*fai*.
Japonais		*fi*.
Ile Takaafo (Amérique)		a-*fi*.
Néo-Zélandais		a-*hi*.
Gothique		fon (pour *pul*).
Grec		πυϱ (*r* pour *l*).
Anc. Germain		fiur.
Angl. Saxon		fyr.

Il est possible cependant que le Gothique *fon* doive être rapporté au tudesque *vanke*, allemand *Funke*, hollandais *vonk* (étincelle), que nous faisons dériver du mot chinois *fung* 熄 〃s'enflammer", composé de la clef du *feu* (火) et de l'ancien

(1) Notes & Queries on China and Japan, Vol. I, p. 70.

phonétique *pang* (風) *vent.* Il nous semble du moins inadmissible de faire dériver ces mots avec Pott (1) de la √ skt. *pū* (purificare), à cause de la double consonne finale *nk.*

Il en est de même du nom du lait (grec, γαλα [γαλακ-τος], latin *lac*, Goth. *miluks*, A. S. *meoluc*, etc.), que les Indianistes font dériver du verbe sanscrit *mrij*, qui aurait passé par les formes *mrik*, *mirk* = *milk* (2). Ce verbe, cependant, signifie en sanscrit: frotter, laver, purifier, détruire, mais jamais, ni *traire*, ni *lait.* D'ailleurs le lait qu'on trait n'est point le premier lait que l'homme ait connu. Le premier lait est celui de la femme, et l'enfant *suce* ce lait. Donc le mot *lait* aurait dû plutôt avoir été dérivé d'un verbe *sucer* que d'un verbe *frotter.* Il est d'ailleurs plus rationel de supposer que le *substantif* „lait" ait précédé le *verbe* „traire ou sucer du lait", puisque le lait de la mère sort naturellement de son sein dès qu'elle a enfanté.

De là, en Chinois, et dans d'autres langues, le nom du *sein* et du *lait* maternels est identique. Ce nom primitif a disparu dans les langues aryennes pour faire place au nom du lait des sacrifices. C'était encore l'idée religieuse qui a fait disparaître ce nom primitif, comme elle avait déjà fait disparaître le nom primitif du Feu.

L'étude comparée des langues nous a appris que, lors de l'émigration des races Indo-Européennes, la domestication du boeuf était faite. Elles durent donc connaître le lait de vache et avoir un nom pour cette substance. Cependant la racine sanscrite des noms du lait: *sûma*, *doha*, *gorasa*, etc., ne se retrouve plus dans aucune autre langue Indo-Européenne, et il semblerait donc que le nom sanscrit correspondant au nom du lait chez ces peuples ait disparu du vocabulaire sanscrit. La cause en est probablement celle-ci: „Le grand schisme des Aryas en Perses et Indiens", dit M. Weber (3), „semble avoir été amené principalement par l'influence des idées religieuses, en tant que les Perses mettaient en avant les conceptions divines morales, et les adoraient exclusivement, tandis que les Indiens conservaient à côté d'elles leurs anciennes divinités, et même de telle façon, que le culte de ces dernières a totalement supplanté le culte des premières."

Quand donc, par suite de ce culte des symboles matériels, la vache fut devenue sacrée, et qu'on fit usage de son lait dans les sacrifices, le nom de cette substance devint *tabou*, et fut remplacé par le nom *súma*, qui est dérivé de *soma*, nom donné au suc enivrant du Sarcostema viminalis, et qu'on crut être le nectar des Dieux (4).

(1) Etymol. Forsch., II, 217.

(2) Benfey, Dict. Skt. Angl. sub. v. *mrij.*

(3) Indische Skizzen. Die neuesten Forschungen über das alte Indien, p. 12.

(4) Weber, op. cit., p. 17. Benfey, Skt. Engl. Dict., sub. v. *Súma* et *Soma.*

Le γαλακ des grecs, ou la racine *lak* dans le nom du lait chez les peuples Indo-Européens, ne peut donc être dérivée du sanscrit, puisque le mot correspondant en a été éliminé. Aussi M. Lottner (1) n'admet point la dérivation de ces mots de la √ skt. *mrij*, qu'il trouve insoutenable, et que M. Leo Meyer (2) trouve très hazardée à cause de la consonne initiale.

Les noms du lait dans les langues Indo-Européennes, qui ne se font dériver, ni du *Soma*, ni du *mrij* sanscrit, dérivent cependant très plausiblement du Chinois.

Les Chinois nomment généralement le lait *ju* 乳, mot qui signifie au propre les *mamelles*, le caractère figurant „un *enfant* 子 pressant le *sein* 乙 de sa mère, avec les *mains* 爪."

Mais le véritable nom de la substance lactée des animaux est *lok*. La transformation du lait en beurre est définie ainsi dans le dictionnaire de Khanghi:

„Des *mamelles* (ju) sort le *lait* (loh); du lait sort la *crême* (sang su); de la crême sortent les *caillebottes* (chuh-su) et des caillebottes sort le *beurre* (ti hu) (3).

Les caille-bottes ou le lait caillé était celui dont on se servait dans les sacrifices, et alors on le nommait *Mih-lih* 醴醨 (4). Le premier de ces caractères est composé de la clef des vases de sacrifice et du caractère *mih* qui désigne la serviette avec laquelle on couvrait les vases contenant les viandes de sacrifice (5), et le second est composé de la clef des vases de sacrifice et du caractère *li* qui désigne une calebasse, puisque les coques d'oeufs et les calebasses sèchées sont les seuls vases que le lait caillé ne puisse pénétrer (6). Le *Mih-lih* était donc le véritable lait de sacrifice. On le prononçait primitivement *mik-lik*.

Qu'on jette maintenant les yeux sur le tableau suivant, et l'on verra comment nos noms du lait dérivent de ces deux noms chinois.

---

(1) Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung, VII, 174.

(2) *Ibid.*, V, 381.

(3) 從乳出酪. 從酪出生酥. 從生酥出熟酥. 從熟酥出醍醐. Khanghi, Dict. Imp.

(4) 醴醨酪漿 *Ibid.*

(5) *Ibid.*, in verb. 鼏.

(6) Khanghi, Dict. Imp. i. v. 醍.

Chinois mandarin	酪 loh [caillebottes]	醴 醪 mih-lih.
Anc. pron.	lok [lak]	mik-lik.
Grec.	γά-λα, γα-λακ-τος.	
Latin	lac.	
Anc. slavon		*m-lék-o.*
Goth.		*mi-luk-s.*
Angl. Sax.		*meo-lc, meo-luc.*
	[traire].	*me-lc-an.*
Ancien Norske		*miö-lk.*
Allemand		*mi-lch.*
Hollandais		*me-lk.*
Anglais		*mi-lk.*
Français	lait.	
Portugais	leite.	

Il est évident que le double nom chinois *mik-lik* a dû se transformer en *m-lik* par contraction, et ensuite donner naissance aux noms Indo-Européens *milk* par transposition des consonnes *l* et *k*.

Quant au *t* dans le γαλακτος et lactis grec et latin, il n'appartient point à la racine, qui est *lak*. Ceci est prouvé par l'expression *de-lic-i porci*, cochons sevrés (1). M. Kuhn (2) a parfaitement expliqué le γα dans γα-λακ par *go* = boeuf. Le composé chinois *gu-lok* 牛 酪, „lait de vache", est l'équivalent exact du grec γα-λακ; et cette expression est formée de la même manière que l'expression sanscrite *go-rasa* (lait), c.-à-d. *liquide* (rasa) du *boeuf* (go). Bopp (Gram. comp. § 123) est de la même opinion, et explique le *a* de γα (*gô*) par la forme *gau* pour *gô*; exactement comme en dialecte de Canton le mot *gû* est devenu *ngau* (5). L'étymologie proposée par M. Weber (3), de *go-rakta* est insoutenable puisque *rakta* signifie *sang* et non lait (4).

L'objection faite contre l'étymologie de Kuhn, que le boeuf n'est jamais appelé *ga* ou *go* en grec, mais toujours βο (ῦς), disparaît, quand nous verrons tantôt que la racine grecque dans βοῦς, n'est point une alteration du sanscrit *go*, mais est directement dérivée du verbe onomatopique chinois *bo*, „beugler" (5).

---

(1) Curtius, Griech. Etym., I, 142.

(2) Zur ältesten Geschichte der Indo-germanischen Völker, Berlin, 1845, p. 8.

(3) Indische Studien, I, 340.

(4) *Rakta* est dérivé du verbe *rañj*, colorer, rouge.

(5) Voyez § 8.

§ 4.

Une des plus funestes erreurs que nous croyons avoir été commises par les Indianistes, c'était de faire dériver, à l'exemple des grammairiens indigènes, presque chaque substantif ou nom d'objet d'une racine verbale. Cette tendance, contre laquelle Curtius (1) et autres ont déjà élevé la voix doit, rigoureusement poursuivie, aboutir à des impossibilités, surtout en raison des actions qu'on ne peut exercer qu'au moyen d'un objet fabriqué, en dehors de la personne agissante. Par exemple les Indianistes font dériver le mot qui sert à désigner la pièce de bois courbée par laquelle on unit deux bêtes-de-trait — le joug — d'une racine verbale *yuh*, qui signifie lier, joindre, mêler, séparer. Mais avant de pouvoir joindre, unir ou lier ensemble deux bêtes-de-trait, il fallait nécessairement avoir l'instrument, l'objet par lequel on pouvait les unir. Le *substantif* JOUG a donc nécessairement dû précéder le verbe „UNIR AU JOUG (2). Aussi, dans toutes les langues Indo-Européennes, le substantif est toujours racine, le verbe, composé; ainsi nous avons en

	Substantif	Verbe.
Allemand	Joch	jochen.
Hollandais	juk	jukken.
Latin	jug-um	jungere.
Français	joug	mettre au joug.

La racine sanscrite *yuh* ou *yuj* dans *yuga*, „le joug" a donc dû signifier primitivement, *non* le verbe „jungere", mais le substantif „jugum". Or il nous semble que cette racine se trouve dans le nom chinois du youg 軛, caractère qu'on prononce maintenant *gih*, mais qui se prononçait autre fois *gik* (3). Dans l'ancien dialecte d'Emoui il se prononce encore aujourd'hui *ik*, altération de *gik*, et en dialecte de Canton *ak*, altération du son primitif *gak*. L'hieroglyphe chinois est composé de la clef des attelages, et du caractère *gik*, pièce d'arbre noueuse — soit un morceau de bois noueux (et courbé) servant d'attelage.

---

(1) Griech. Etym., p. 85.

(2) Cette supposition est confirmée par le Chinois, où l'on dit p. e. 加之以軛 *kia tchi i gih*, „to put a yoke on one" (Medhurst, Chin. Dict.). Il n'y-a pas de verbe *jouger* en Chinois, comme il n'y-en-a pas en Français.

(3) 軛 乙 革 切. 於 革 切, *Vide* Khanghi, D.I.

Nous avons donc en

Anc. Chinois 軛	gak	gik.
Emoui		ik.
Sanscrit	*yug*-am.	
Perse	jugh.	
Latin	*jug*-um.	
Grec	*ζύγ-όν*.	
Goth.	juk, ga-*juk*.	
Anc. Slavon		*ig*-a.
Slavon épiscopal		*ig*-o.
Lett.	jûgs.	
Anc. Germ.	joh.	
Angl. Sax.	ioc, iuc.	
Allemand	joch.	
Hollandais	juk.	
Anglais	yoke.	
Français	joug.	

La √ Skt. *yuj* ou *yuk*, dans sa signification de *lier*, nous paraît directement alliée au mot chinois 約 *yoh* (anc. pron. *yak* ou *yok*, Emoui *yok* et *yak*, Canton *yök*), signifiant: *lier*, *lier par contrat*, un *traité*, *contrat* ou *pacte;* et d'où dérivent les mots sanscrits *yoga* (jonction), *yukti* (un contrat écrit) = chinois 約單 *yok-tan* (un contrat écrit), et le *jux* dans le mot latin *con-jux* = chinois 婚約 *hoan-yok*, le pacte conjugal.

A cette racine *yok*, „lier", se rattachent deux autres racines Indo-chinoises portant la signification de *prendre* et de *lier*.

„Se saisir d'une proie" se dit en Chinois 搏 *poh*, caractère composé de la clef de *main* et du phonétique *poh* „s'étendre." Ce caractère se prononçait anciennement *pak* et plus tard *pok*, prononciation qu'il a gardée dans le dialecte de Canton. A ce mot se rattachent le Sanscrit *pakch*, l'Allemand *packen* et le Hollandais *pakken* (se saisir de). Le mot „lier avec une corde", s'écrit en Chinois 縛 *foh*, et est composé de la clef des cordes et du même phonétique *poh* („s'étendre"). Il se prononçait également d'abord *pak*, puis *pok*. A Emoui on le prononce *pok*; mais dans la langue vulgaire on dit *pak*, prononciation primitive de ce caractère. A ce mot se rattachent le Sanscrit *paç* (lier); le Latin *pac* dans *compesco* (pour com-*pec*-so), „retenir", *pac-isco*, faire un contrat, se lier; le Gothique *fah-an*, *fah-jan*; l'ancien Germain *fah-an*, *fóg-jan* et l'Anglo-Saxon *feg-an*, *ge-feg-an*.

Mais l'exemple le plus curieux où le système de faire dériver les substantifs de racines verbales puisse conduire, est certes celui de l'étymologie acceptée des mots sanscrits *manus*, *manushya* et *mantu*, „homme." Ces mots sont dits être dérivés de la racine verbale *man*, „penser", donc: „l'être pensant, intelligent!" Peut-on se figurer qu'un homme primitif et sauvage soit arrivé à une civilisation déjà aussi raffinée d'avoir inventé un nom pour une chose aussi *abstraite*, aussi hors de la *portée matérielle*, que la PENSÉE, *avant* d'avoir inventé un *nom* pour sa *propre personne*, que ses sens durent lui présenter d'abord! Le simple bon sens aurait — il nous semble — dû avertir les Indianistes que cette dérivation est *absurde*. D'autant plus que chez les peuples qui sont venus *après* les Arya, c'est justement le contraire qui a eu lieu. En Latin *humanus* est dérivé de *homo*, en Allemand *menschlich* de *Mensch*, et non le contraire. En chinois 仁 *dzîn* (humain) est dérivé de 人 *dzîn* (homme). Mais selon les Indianistes, la qualification de la faculté la plus précieuse de l'homme, aurait devancé la qualification de la bête humaine même (1).

Il faut donc absolument chercher une autre racine pour ces noms de l'homme, et ici encore elle nous est donnée par la langue chinoise. En Chinois, l'homme, pris collectivement, est désigné par le caractère *Mîn* 民, „l'espèce humaine croissant en masse, comme l'herbe." L'ancien caractère 𣎵 représentait une montagne couverte de plantes 屮 et un homme accroupi 儿, donc: „hommes accumulés ensemble comme l'herbe des montagnes". L'ancienne prononciation de ce caractère, conservée à Canton, était *Man*, et, selon nous, elle est la racine dans les mots S. *man-us man-ushya*, *man-tu*, gothiques *man*, *mann-a*, *mann-isks*, anglo-saxons *man*, *mann*, ancien germain *mann-isco*, etc. De même que le son primitif *man* s'est changé en *min* en chinois, il s'est changé également en *e* dans le Persan *men-ush*, l'Anglo-Saxon *menn-esc*, *menn-isc*, l'Allemand et le Hollandais *men-sch*, l'Anglais *men*.

La racine sanscrite *man* „l'espèce humaine", a donc encore été perdue dans cette langue en signification correspondante, et nous pensons donc que la forme

---

(1) Comment une étymologie, une fois acceptée, peut égarer même les esprits les plus perspicaces, est prouvé dans ce cas par Curtius, qui, après avoir démontré clairement, dans son introduction à son „Etymologie grecque", *que les idées abstraites sont nées des idées concrètes* (pp. 76, 84, et passim), finit par faire une exception pour le mot *man* (penser) dont il dérive le nom de l'homme: *mann*. Diefenbach (Wörterb. II, 33) a senti l'absurdité de cette étymologie, et a ramené *mann* (homme) à la √ *mar* (mourir); mais cette étymologie pèche par le défaut de la concordance des sons, comme Curtius (Ibid. p. 85) l'a très bien observé. Il est vrai, que sans l'ancien Chinois, nous serions aussi embarrassés que ces savants, pour trouver l'étymologie du mot *Mann*.

verbale *man*, „penser" est un mot postérieur, dérivé du substantif *mantu*, „homme", quand on voulut exprimer la faculté qualificative de l'espèce humaine, celle de pouvoir PENSER.

Ce ne serait pas la seule racine perdue dans la langue sanscrite, comme nous allons le démontrer par quelques autres exemples.

§ 5.

Le nom du *sang* en sanscrit est *rudh+ira*, d'une racine *rudh*, perdue en signification correspondante, dit M. Benfey. De ce mot *rudhira* on fait dériver l'ancien germain *rôt*, l'anglo-saxon *réad*, *roder*, le grec ἐ-ρυθ-ρος, ε-ρευθ-ος, ῥούσ-ιος, le latin *rut-ilus*, *rufus*, *ruber*, *robigo*, tous mots comportant la signification de *rouge*. Mais comme le sancrit rudhira ne signifie point *rouge*, mais *sang*, tandis que tous les dérivés signifient *rouge*, il faut que la √ perdue *rudh* ait comporté les deux significations de *rouge* et de *sang*. Or, le Chinois nous a conservé cette double signification dans les caractères 膟 et 鬱 *liuh*, „la chair de victimes de sacrifice sanglante" (1). Ces caractères sont composés de la clef des *chairs* et de l'élément phonétique *lut*.

Ces caractères se prononcaient anciennement *lut* (2), prononciation qu'ils ont conservée dans les dialectes d'Emoui et de Canton. La chair de sacrifice étant non seulement *sanglante*, mais aussi *rouge*, les Indo-Européens ont conservé la signification de rouge au mot *lut* (*rut*) tandis que les Indiens ont gardé la signification de *sang* dans leur mot dérivé *rudhira*.

—

En sanscrit une mouche se nomme *makshîkâ*, et un cousin ou moustique *maçaka*, deux mots qui sont alliés, et que M. Benfey ne déduit d'aucune racine. Il est clair que cette racine doit être *mak*, quoiqu'elle ait disparu du vocabulaire sanscrit. Elle est conservée cependant dans le Chinois, où le cousin se nomme 蟆 *moh* ou 蠓 *mih* (3). L'ancienne prononciation de ces caractères était *mok* et *mik* (4). Dans le dialecte d'Emoui ils se prononcent *bok* et *bik*, et dans celui de Canton *mok* et *mak*, cette dernière forme étant probablement la plus ancienne.

La transition de la voyelle *a* en *o* (*u*) et *i* se répète dans les langues Indo-Européennes, comme le tableau suivant le démontre.

---

(1) 膟 祭 血 肉, Khanghi, Dict. Imp.

(2) 膟 劣 戌 切 音 律, *Ibid.*

(3) 蟆 蠓 小 蚊 也, *Ibid.*

(4) *Ibid.*

Anc. chinois	mak	mok	mik
Sanscrit	mak-shîka.		
	maç-aka.		
Zend	makh-shi (1).		
Anglo-Saxon			micge.
Anglais			midge.
Anc. Allemand		mucc-a	
Allemand		Mücke.	
Hollandais		mug.	
Latin		musca.	
Lithuanien		musse.	
Bohémien		maucha.	

—

Le miel d'abeille et, par trope, l'adjectif doux, se nomment en sanscrit *madhu*. Ce mot bi-syllabique présuppose une racine *madh*, perdue en signification correspondante. Cette racine est conservée encore dans le Chinois, où *miel* et *doux* se nomment *mih* 蜜, caractère prononcé primitivement *mat*, comme dans le dialecte de Canton. Au *madhu* sanscrit, dérivé de la racine chinoise *mat* (miel et doux) sont alliés le grec μεθυ (vin sucré), l'ancien germain *med-u* et *mit-o*, l'anc. slavon *med-o*, le slavon épiscopal *med-ŭ*, le lithuanien *med-us* (miel), et l'anglo-saxon *med-u* et *med-o* (vin épicé).

Nous noterons encore qu'en Chinois l'abeille-à-miel se nomme 蜜蜂 *mih-fung*, *litt.:* miel-abeille (Anglicé *honey-bee*), comme elle s'appelle en sanscrit *madhu-kara*, *madhu-krit*, „qui fait (*krit*) le miel (*madh-u*)."

—

La racine du mot sancrit *kânda*, „la tige d'une plante d'un noeud à l'autre", est également perdue. Nous croyons la retrouver dans le Chinois où un roseau, ou une canne de bambou, se nomme 竿 *kân*, caractère composé de la clef du bambou et du phonétique *kân;* une tige de riz se nomme également *kân* 秆 caractère composé de la clef des céréales et du phon. *kân;* une canne de bois pour se promener ou se défendre se nomme aussi *kân* 杆, caractère composé de la clef du bois et du phon. *kân*. A ces mots se rattachent le grec Κάν-να (roseaux) καν-ών (une canne droite pour mesurer, etc.), le latin *can-na* (roseaux) et *can-on* (canne de mesure), le francais *canne* et l'anglais *cane*.

Les premiers vases pour boire en Chine étant probablement faits d'un noeud

(1) Bohlen, ling. Z., p. 24.

ou d'une section de canne de bambou, on les nommait également *kán* 鼎幹 (1), caractère composé de la clef des vases et du phon. *kán*. Nous croyons pouvoir rattacher à ce mot le Hollandais *kan*, l'Allemand *kanne*, le Danois *kande*, le Norvégien et Suédois *kanna*, et l'Anglais *can*, mots qui signifient tous une espèce de vase.

—

Le grec κάνναβις, le latin *cannabis*, l'anc. germ. *hanaf*, l'anglo-saxon *haenep* (chanvre) dérivent selon les Indianistes du sanscrit *çana*, espèce de chanvre, nommée *San* par les Anglais. La racine *çan* de ce mot ne se retrouve plus dans le sanscrit, mais on la trouve dans le mot chinois *kien* 葌, espèce de chanvre. Ce caractère se prononçait primitivement *kán*, prononciation qu'il a conservée dans les dialectes de Canton et d'Emoui. Il est composé de la clef des plantes et du phon. *kán* qui signifie *luxurieux* — „la plante luxurieuse" — désignation excellente pour le chanvre. Cette plante est mentionnée dans le *Wu-yueh-tch'un-ts'iu*, le plus ancien des ouvrages historiques contemporains de la Chine, et qui traite de l'histoire des petits états *Wu* et *Yueh* depuis le 12e jusqu'au 5e siècle avant notre ère (2). On lit dans cet ouvrage qu'un certain *Kan-tsiang* et sa femme, s'étant précipités dans la fournaise en forgeant des épées, la postérité n'osait plus forger des épées sans s'envelopper la tête et les reins de bandages de chanvre (cannabis sativa) et sans se revêtir d'un habit de *San* (*kien*) — c.-à-d., en habit de deuil (3). Notre racine *kán* se retrouve encore dans le russe *kon-apli*, *kon-opel* et le polonais *kon-op*.

—

On s'est beaucoup disputé en Angleterre sur la dérivation du mot sanscrit *tan*, „résonner" (d'où tonnerre) de la √ *tan*, „tendre un arc", et on s'est demandé si les anciens Aryas avaient déjà fait tant de progrès dans la physique que de connaître l'expansion de l'électricité. Mais l'explication est beaucoup plus simple. En lâchant la corde tendue d'un arc, cette corde vibre avec un bruit plus ou moins fort, bruit qu'on peut comparer au son *tann-n-n-n-n-n* bien vibré. Ce même son peut servir encore à exprimer le roulement du tonnerre; et effectivement, en Chinois, tous ces sons sont rendus par le mot et caractère *tán* 彈. Ce caractère, composé de la clef des *arcs* et du phon. *tán*, signifie

---

(1) 古刊切音干鼎也, Khanghi, Dict. Imp.

(2) Wylie, Notes on Chinese literature, p. 32.

(3) 干將鑄劍夫妻入冶爐中. 後世麻絰葌服. 然後敢鑄, *Vide:* 吳越春秋.

„tendre un arc"; puis, comme signification dérivée: „un instrument de musique ou guitare à cinq cordes", (1) „éclater comme des fusées" (2), et enfin „roulement du tonnerre", 雷 彈 *lui tán*, expression conservée dans le dialecte d'Emoui.

Au lieu du phon. 單 *tán*, on emploie aussi le phon. *tien* 眞, uni à la clef de la terre; comme dans la phrase 雷 塡 塡 兮 雨 冥 冥 lui *t'ien t'ien* hi! yü ming ming, „Le tonnerre *tònne*! la pluie est obscurçissante!" (3) L'ancien son de ce caractère était probablement *tin* (comme dans le dialecte de Canton) ou *tan* (4).

Le sanscrit *tan* (tendre un arc, résonner), le latin *ton-are* (résonner), *ton-itru* (tonnerre), l'anc. germain *don-ar*, l'anglo-saxon *thun-or*, l'allemand *tön-en* (résonner), *donner* (tonnerre), etc., dérivent donc très plausiblement du Chinois 彈 *tán*, signifiant: 1. Tendre un arc; 2. Le résonneur (guitare); 3. Tonner.

§ 6.

Quelque fois des mots ont été éliminés du sanscrit par suite de la civilisation croissante, *après* la séparation des races. On cherche par exemple, en vain dans le vocabulaire sanscrit le mot correspondant à notre mot *moulin*, commun à tous les peuples Indo-Européens. La dérivation du sanscrit *mrid* (conterere, comminuere), proposée par Kuhn, (5) Pott, (6) et autres, n'est point soutenable. Aussi Lottner (7) tient ces mots européens pour indigènes et non dérivés du sanscrit.

Nous savons par les recherches géologiques que le moulin circulaire, tourné par un manche horizontal ne date, en Europe, que depuis l'époque de bronze; c'est le *pistrinum* des romains (8). Le moulin de pierre plat, sur lequel on broyait le blé en frottant dessus avec une autre pierre mi-convexe, date de l'époque de la pierre polie en Europe. On s'en sert encore dans l'Afrique centrale chez les Mangajas, les Makalolos, les Landines et autres peuples (9). Ce

---

(1) La guitare de l'ancien empereur *Chun* (avant. J. C. 2285) était nommée tân, 舜 彈 五 絃 之 琴, *Vide* Khanghi, Dict. Imp.

(2) Williams, Tonic Dict. of the Canton-Dialect.

(3) *Vide* 楚 辭 九 歌, apud Khanghi, Dict. Imp.

(4) Voyez plus loin, § 21 sous la racine *Tan*.

(5) Zur ältesten Geschichte der Indo-germ. Völker, p. 16.

(6) Etymologische Forschungen, II, 220.

(7) Zeitschrift für vergl. Sprachf., VII, 22.

(8) Figuier, l'Homme primitif, p. 417. 2d. Edit. De la √ sanscr. *pish*, „moudre, piler."

(9) *Ibid.*, p. 252.

moulin, ainsi que le verbe *moudre*, se nomment en Chinois 磨 *mo*, caractère composé de la clef des *pierres*, et de l'élément phonétique *ma*. On disait donc en:

Chinois	*mo*	ou	*ma*
Nous trouvons maintenant en:			
Gothique			*ma*-lan
Celtique			*ma*-lin
Anc. Norske (frotter, broyer)			mâ
(temps parfait)			ma–tha
Lithuanien	*ma*-lunas		*me*-lu, *ma*-lti
Slavon	*m*-la		*m*-ljeti
Anc. Germ.	*mu*-li		
Irlandais	*mei*-le		
Gallois	*me*-lin		
Bohémien	*m*-lyn		
Latin	*mo* la		*mo*-lo
Grec	*μυ-λη*		*μυ-λλω*
Allemand	*müh*-le		*mah*-len
Hollandais	*mo*-len		*ma*-len
Français	*mou*-lin		*mou*-dre

Il nous semble donc que les races qui ont peuplé l'Europe ont tous conservé le nom du moulin primitif, tandis qu'il a été perdu en Sanscrit, et a été remplacé par d'autres termes usités pour désigner le moulin tournant.

—

L'action de frotter un morceau de silex sur une pierre plate pour l'aiguiser étant la même que celle employée pour écraser, par frottement, le blé sur une pierre, cette action fut nommée *li-mo* 厲 磨; le caractère *mo* étant le même que celui qui sert à désigner le moulin primitif, et qu'on prononçait *mo* ou *ma*. De là, en latin, le substantif *li-ma* et les verbes *li-mo* et po-*li*-re, que nous ne pouvons faire dériver avec Benfey du mot sanscrit *li*, signifiant *visceux*, *soluble*.

—

Une *pierre* ou une *roche*, ainsi que la racine verbale „glaner des épis de blé" sont nommées en sanscrit *çila*. M. Benfey croit le mot *çila* (roche) probablement dérivé de la racine *ço* (pointu, aigu) + *la*.

La langue chinoise possède un composé pareil dans le caractère 砏 *lah*, composé de la clef des pierres (chih) et de l'augment *li* 利 „aigu, pointu."

Ce caractère composé se prononçait primitivement *lap*, comme dans les dialectes de Canton et d'Emoui. Nous ramenons à cette racine le mot latin *lap-is*, „une pierre", sur la racine duquel les savants ne sont pas encore d'accord; car l'étymologie de Benfey, du sanscrit *grávan* (1) „une roche", par une forme grecque *γλαγας* ⩵ *λᾶας*, nous paraît trop hazardée, et M. Pott (2) semble la condamner.

—

Un fait remarquable c'est que, tandis que le nom de *l'étalon* dans les langues Indo-Européennes dérive directement du Sanscrit, comme: (Zend) *açpa*, (Perse) *asp*, (Arménien) *asb*, (Lithuanien) *aszwà*, (Latin) *equus*, (Grec) *ἵππος*, (Aeolien) *ἴκξος ἴκκος*, (gallois) *epos*, (goth.) *aihvus*, (anc. Allemand) *ehu*, du Sanscrit *açva* (la bête rapide); et comme (l'anc. germ.) *hros*, (A. S.) *hors*, (Allemand) *Ross*, (Anglais) *horse*, du Sanscrit *hresh* (hennir) —— le nom de la jument: *Mähre*, *mare*, *maer*, etc., ne puisse dériver d'aucune √ sanscrite, (3) mais dérive directement du Chinois.

Dans cette langue le nom générique du cheval est *ma* 馬, et celui de la jument également *ma* 媽 (4). En dialecte d'Emoui le cheval se nomme *bé* ou *bä*. Au Japon il se nomme *u-ma*; dans les isles Lieou-kieou ou Lou-tchou, *ma*. Dans la langue mongole le suffixe *ri* est ajouté à la racine *ma*, et le cheval y est nommé *mori*, d'où dérivent certainement l'anglo-saxon *mear*, l'anc. allem. *merihhâ*, *marah*, l'anc. kelte *marca*, le bas-breton *march*, le gael. *marc*, le lithuanien *merga*, l'allemand *Mähre*, l'anglais *mare*, le hollandais *merrie*, etc.

—

Nous ramenons à cette racine *ma* le mot *ma* 瀉 EAU, caractère composé de la clef de l'eau et de *ma*, „cheval"; caractère exprimant le mouvement des vagues ressemblant à une troupe de chevaux en course.

Nous croyons retrouver cette √ dans le latin *mare*, slav. *more*, lith. *marios*, goth. *marei*, irl. *muir*, anc. germ. *meri* (mer). Ces mots se seraient formés exactement comme nos mots indo-germaniques pour le cheval, dérivés de la √ chinoise *ma* par l'intervention du suffixe tatare *ri*. M. Pott (5) ne trouve point de √ sanscrite pour ces mots, et Curtius (6) rejette la dérivation du sanscrit *vâri* (eau) faite

(1) Sanscrit-Engl. Dict., p. 279.

(2) Zeitschrift VI, 120.

(3) La dérivation du skt. *mrij* (ci-dessus p. 8) est tout-à-fait insoutenable. M. Pott (Etym. Forsch. I, 116) ne se décide point pour elle.

(4) De 女, „femelle" et 馬, „cheval."

(5) Etym. Forsch. II, 113.

(6) Zeitschrift I, 33.

par Bopp, puisque dans tous les mots Européens l'initiale est *m* et non *v*. Mais sa propre étymologie de la √ *mri* (mourir) ne nous paraît pas plus heureuse, car la mer est plutôt une masse d'eau vivante, turbulente, que morte. Les grecs, p. e., nommaient la mer θάλασσα (= ταράσσω, θράσσω) „l'agitée, la turbulente."

Chez les Chinois l'ocean se nomme *yang* 洋, hieroglyphe composé de la clef de *l'eau* et de *mouton*, caractère basé sur le même principe que celui de 馮 *ma*. Nous ne disons point *chevaucher* en parlant de la mer; mais le marin français dit, comme le Chinois, „la mer *moutonne*", quand elle commence à s'agiter et à blanchir. (1)

—

L'étymologie du nom du renard dans les langues Indo-Européennes: ἀλώπηξ, vulpes, Fuchs, a désespéré tous les savants. L'étymologie la plus ordinaire, celle du sanscrit *lopáka* ou *lopápaka* (chacal), *litt.*: „qui mange la charogne", est absolument absurde, puisque, comme le professeur Schmidt-Göbel l'a déjà remarqué, (2) le renard ne mange JAMAIS la charogne. Pott (3) fait dériver *vulpes* du préfixe *vi* (dis) et de √ *lup* (scindere) = „le déchireur," „le brigand." Grimm fait dériver *Fuchs* de l'anc. Norske *fax* (coma) = „le velu." Mais Pott reconnaît lui-même l'insuffisance de ces étymologies, en disant que ces mots prouvent à la fois *trop* et *trop peu; trop:* puisque les désignations de *brigand* et de *velu* peuvent s'appliquer à une foule d'autres animaux sauvages; *trop peu:* puisque le renard possède d'autres qualités distinctives qui ne sont point exprimées par ces qualifications. En Chinois le renard se nomme *fuh* 狐 (4) caractère composé de la clef des animaux et de *fuh*, „se fourrer, ramper" (anglais „to crouch"); soit „la bête rampante", désignation excellente pour le renard qui ne s'avance qu'en rampant et en se cachant. L'ancienne prononciation de ce caractère était *puk* (5) A Emoui ce caractère se prononce *hok* et *pok*, à Canton *fuk*. Or de ce mot dérivent très plausiblement le goth. *fauhô*, l'allemand *Fuch-s*, l'anglais *fox*, le lith. *lape* (diminutif *la-puk-as*), le grec ἀλώ-πηξ, le latin *vul-pes* (diminutif *vul-pek-ula.*). Förstemann est le seul qui ait entrevu la véritable composition du mot grec, en séparant ἀλώπηξ en ἀλάομαι (rôder) et le suffixe πεκ (= chin. *puk*), et en y assimilant

(1) Dict. de L'Academie.
(2) Zeitschrift IV, 261.
(3) Etym. Forsch., II, 149.
(4) 狐 狐 也, Khanghi, Dict. Imp.
(5) 房 六 切, Khanghi, Dict. Imp.

l'ancien germain *fauhô*. (1) L'étymologie du S. *vṛkas*, „le déchireur," est aussi fautive. M. Schleicher (2) dit qu'il n'y-a aucun doute que *vulpes* ne soit un véritable mot latin, et que, comme tel, il ne peut dériver de *vṛka*, puisqu'en latin, la gutturale reste, et ne se change point en labiale. Le mot, s'il fût dérivé du S., devrait affecter alors la forme *volcus*, *vulcus*, ou *vorcus*, *vurcus*.

—

Il est curieux d'observer, dit M. Lottner (3), qu'il n'y-ait absolument qu'un seul nom d'arbre identique dans le Sanscrit et les langues Indo-Européennes: celui du *bouleau*, nommé en S. *bhûrja*, anc. germ. *biricha*, lith. *berzas*, slav. *bereza*, angl. *birch*; car les autres noms d'arbre ont tous changé de signification. Le S. *drû* (arbre) est devenu en grec δρῦς (chêne), en cambrien *derw*; le S. *vêtasa* (arundo) est devenu en anc. germ. *wîda* (pré), en grec ἰτέα, en latin *vitex* (etc.)

Pour le *sapin* p. e., la √ sanscrite fait tout-à-fait défaut, quoique cette √ soit la même dans toutes les autres langues indogermaniques, comme en:

Grec πεύκη (sapin), πεύκων (bois de Sapin), πίτυς (sapin), πιτνοῦς (riche en sapins).

Latin *pînus* (sapin), *picea* (sapin résineux), *pix* (poix).

Anc. Germ. *fiuhta* (sapin), Allemand *fichte*.

Lithuan. *puszis* (sapin), *puszynas* (bois de sapin), *pikis* (poix).

„Il est curieux", dit M. Curtius (4), „que la voyelle dans ces noms varie tant, car πεύκη, fiuhta, puszis, fônt supposer une racine *puk*; tandis que πίσσα = πικ-ja, présupposent une √ *pik*, d'où dérivent aussi *pî-nus* = *pic-nus* et *pik*. Πίτυς est rapporté par M. Pott à πιτ-τυς = πικτυς."

Nous avons donc pour le nom de cet arbre deux racines: *puk* et *pik*; or ces deux racines se retrouvent dans le nom chinois pour le Sapin. Dans cette langue le nom générique pour les *conifères* est 松 柏 *sung-peh*, et le sapin est généralement désigné par ce composé. Le premier caractère est d'une signification très vague, car il est composé de la clef des arbres (木) et de *kung* (公) „commun, général." Selon le dictionnaire impérial de Khanghi on lui a donné ce nom générique puisque le *Sung* et le *Peh* sont les plus grands parmi les arbres, et qu'ils sont très communs (5). Le second caractère est composé de la clef des arbres 木 et de l'élément phon. et significatif *peh* 白, „blanc."

(1) Zeitschrift I, 498.

(2) Beiträge für Vergl. Sprachf. auf dem Gebiete der Arischen, Celtischen und Slavischen Sprachen, I, 6, note.

(3) Zeitschrift VII, 23.

(4) Griech. Etymologie, I, 133.

(5) 松 柏 木 之 長 猶 公 故 字 從 公.

Les lexicographes chinois expliquent, selon leur manière, ce nom par la liaison entre l'arbre *Peh*, qui est classé parmi les arbres du principe sombre, et l'occident, la région sombre, à laquelle répond la couleur blanche (1); mais la signification de ce nom est bien plus naturelle et lui vient de la couleur blanche du sapin. Le *Peh* a dû désigner primitivement le *sapin blanc* (Abies pectinata), comme le sapin rouge (P. densiflora) est nommé en Chinois 赤 松 *tchih-sung* (P. rubra) et le P. Massoniana 黑 松 *heh-sung* (le pin noir).

Le *Peh* désigne maintenant plus spécialement les cèdres, cypresses, et genévriers, comme 扁 柏 *pien-peh* (Cypressus thyoides), 檜 柏 *kui-peh* (Juniperus chinensis); mais on emploie aussi pour désigner cette essence le caractère *sung*, comme 杜 松 *thu-sung* (Juniperus rigida).

L'arbre *peh* désignait donc en général les *sapins* ou autres conifères.

Ce caractère 柏 *peh* a pour phonétique le caractère 白 *peh*, qui se prononçait, avant que le *k* final fut adouci en *h*, *pik*, comme dans l'ancien dialecte d'Emoui. Il se prononce *pak* dans le dialecte de Canton, et nous savons par quelques vers anciens qu'il se prononçait aussi *pok* (2).

Voilà donc trouvées nos deux racines *puk* (= pak, pok) et *pik* des noms Indo-Européens de l'arbre que nous nommons sapin. Nous croyons, qu'avec de pareilles preuves détaillées, il est impossible de ne pas admettre l'élément chinois dans les langues Européennes, sans intermédiaire du Sanscrit. Le nom doit déjà avoir été introduit en Europe avant l'immigration Aryenne, puisque nous en trouvons encore la racine dans le finnois *petäjä* (P. sylvestris), le kelte *pades* (pin) et l'Esthn. *peddägas* (sapin).

---

(1) Khanghi, Dict. Imp. s. v.

(2) 柏 又 卜 各 切 音 搏, *Ibid.*

CHAPITRE SECOND.

RACINES SINO-ARYENNES.

§ 7.

Nous allons donner maintenant dans ce chapitre plusieurs exemples pour démontrer que l'ancien Chinois et le Sanscrit ont puisé à la même source.

Un des exemples les plus curieux et complets à l'appui de notre supposition énoncée ci-dessus, nous est donné dans la racine *kak* ou *kok*. Cette racine, écrite 壳, 殼 ou 㱿, signifie: „coque de fruits, d'oeufs, d'insectes, chrysalide, cocon; écaille de mollusques et de reptiles; arbre creux." Ajoutée à la clef des *cornes*, elle forme le caractère 㪷 *hoh*, qui signifie un *carquois* (1). L'ancienne prononciation de ces caractères était, selon leur phonétique, *kok*, alteration d'un son plus ancien *khak*, conservé dans le dialecte d'Emoui.

En Sanscrit le mot *koça* a exactement toutes les mêmes significations que les caractères et mots chinois *khoh* et *hoh* (*kok*), *c.-à-d.* „étui, gaîne, coquille, oeuf, cocon, creux d'une corne" (vishâna-kosha) (2). Le ver-à-soie est nommé en Sanscrit *kosha-kâra*, ou *koça-kâra*, „qui fait le cocon."

Il est donc inadmissible que ces deux mots n'aient pas une √ commune, car sans cela, les signification variées qu'ils ont ne pourraient jamais être si absolument identiques dans les deux langues.

Nous retrouvons encore notre √ chinoise *kok* dans le Français *coque* et *cocon*, le Hollandais *koker* (étui), *pijl-koker* (carquois), l'Allemand *köch-er* (carquois), etc.

—

Un exemple pareil nous est offert dans la racine *pa*, *pu* ou *po*, signifiant en Chinois, en Sanscrit et les langues Indo-Européennes *boire*, *protéger*, *nourrir*, etc., Nous donnons, pour plus de clarté, cette synonymie en forme tabellaire.

---

(1) 㪷 射 具 所 以 盛 矰 也, Khanghi Dict. Imp.

(2) Benfey, S. E. Dict., p. 221.

Boire, avaler, gai de vin, joyeux.

Chinois	酺	pu
Canton, Emoui		po
Sanscrit (boire, avaler, jouir, ivre)		pa
Latin (boire)		*po*-tare, bi-*bo*
Grec		*πίνω, πόω, πο-τός, πω-μα*

Nourrir, protéger, garder, préserver.

Chinois	保 (1)	pao
Canton, Emoui		po

Nourrir un enfant.

Chinois	哺 (2)	pu
Canton		po
Emoui		po

Fourrage pour bestiaux.

Chinois	荸 (3)	pu
Emoui		po
Sanskrit (garder, protéger, préserver)		pâ (4)
Grec (manger)		*πα-τέομαι,*
(nourrir)		*βό-σκω*, de l'anc. *πὰ-σκω, πάω,*
(fourrage)		*βο-σκή.*
Goth. (nourrir)		*fô*-djan.
Angl. Sax.		*fo*-da.
Latin (paître)		*pa*-sco.
(pâturage)		*pa*-bulum.
Allemand (fourrage)		*fu*-tter.
Hollandais (nourrir)		*voe*-den.
(fourrage)		*voe*-der.
Anglais		*foo*-d, *fee*-d, *fo*-dder.
Français		*pâ*-turage, *pâ*-ture, *pâ*-turer.

(1) L'anc. caractère 俘 était composé de 亻 *homme* et 孚 *couver*, et se prononçait *pu*.

(2) Le phon. 甫 se prononçait, il-y-a 4000 ans, *puk*. (Edkins, Notes & Queries on China & Japan, I, 87). L'ancien son *puk* se retrouve dans le S. *push* (= puk) „nourrir."

(3) L'anc. pron. était encore *pok*, comme il paraît par le c. 踣, prononcé *poh* (Canton et Emoui *pok*). Comp. § 16.

(4) Le lien entre *pa* (boire) et *pâ* (protéger), dit M. Benfey (Dict. S. A. p. 537) est formé par la signification *nourrir*.

Ici donc encore il est impossible que le hazard ait donné à cette même √ *pâ, po* ou *pu* tant de significations différentes, identiques dans toutes ces langues, et il faut donc nécessairement admettre leur parenté.

—

Un troisième exemple se trouve dans la √ *yu*. Le verbe *aider, assister* se dit en Chinois *yu* 佑, caractère composé d'une personne (亻) au côté droit (右) de quelqu'un. Il se prononce *iu* à Emoui et *yau* à Canton. A cette racine se rattachent le S. *yu*, „aider, assister", le latin *ju-vo* (1) et l'anglo-saxon *geo-can, geo-ce*. Les jeunes gens étant naturellement désignés pour *aider* les vieillards, un jeune homme se nomme en Chinois également *yu*, mot qui s'écrit 幼, caractère composé de *petit* et *force*. Il se prononce *iu* à Emoui et *yau* à Canton. En S. un jeune homme est nommé *yu-van* et *yau-vana*, auxquels mots se rattachent le latin *ju-venis, ju-nior*, etc., et l'Anglo-Saxon *io-ng, iu-ng, geo-ng, geo-gudh*.

—

La double signification d'une même √ est encore conservée dans le mot *lih*, qui signifie „pleuvoir" et „dégoutter". Dans la première signification le mot *lih* est rendu par le caractère 霖 (2), et dans la seconde par 瀝. L'ancienne prononciation de ces caractères était *lik*, prononciation qu'ils ont conservée dans les dialectes de Canton et d'Emoui. Cette racine se retrouve dans le

Sanscrit (pleuvoir, dégoutter)	rish.
Goth. (pluie)	*rig*-n.
Anglo-Saxon, Allemand, Hollandais	*reg*-en.
Allemand, Hollandais (faire de l'eau)	leck-en, lekk-en.
Anglais	(raig + (e) n) = rain, leak.
Latin (arroser, irriger)	*rig*-are.
Anc. Norske (dégoutter)	*lëk*-a.

§ 8.

Dans les noms d'animaux nous trouvons des ressemblances plus décidées encore. Le *boeuf* se nomme en Chinois *niû* 牛 et la vache *kû* 牯; en dialecte d'Emoui le *k* s'adoucit en *g* et le boeuf s'y nomme *gû;* tandis qu'en dialecte de Canton le *û* s'adoucit en *au*, et le boeuf s'y nomme *ngau*. Cette racine se retrouve dans toutes les langues Aryennes, et aussi dans quelques autres langues, comme le tableau suivant le démontre.

(1) Selon Bopp (Gl. Sktm), *juvare* signifie au propre „se adjungere alicui", exactement comme le chinois *yu*.

(2) 霖 ㄴ 雨 不 止 也, „*Lik-lik* est une pluie incessante", Khanghi, Dict. Imp.

	Boeuf	Vache
Chinois 牛	niû 牯	kû.
Canton	ngau	
Emoui		gû.
Sanscrit	gû, go (1).	(vache-de-lait) dhe+*nu*
Pehlevi	gao	
Persan	ghao	
Bhotiya (Thibet)		pa-*go*.
Anc. Germ.		kô.
Angl. Sax.		cû.
Allemand		kuh.
Hollandais		koe.
Anglais	cow	
Lett.	gôw-s	
Egyptien	kau	
Afghanistan.	gaai	kuak

Les Indianistes font dériver le grec βοῦς et latin *bos* de cette même racine *go*; mais il nous semble plus rationnel de les faire dériver directement du verbe chinois *mao* 牟 „beugler"; caractère composé de la clef des boeufs 牛 et du phonétique onomatopique 厶 *mao*.

Beugler.

Chinois	牟	mao.
Emoui		bo.
Grec (hurler)		βοάω.
(boeuf)		βοῦς.
Latin (hurler)		boo.
(boeuf)		*bo*-s, *bo*-vis.
Français (hurler)		*beu*-gler.
(taureau)		(bo-vis) = *bo*-euf.

Cette ✓ s'est même propagée dans les langues polynésiennes comme en :

Malais (bufle)	kar-*bau*.
Ile Nias (Sumatra)	ra-*bau*.
" " (boeuf)	lom-*bau*.
Javanais	lem-*bov*.

(1) Le sacrifice d'un taureau se nomme en S. *go-medha*, „le sacrifice (medha) du boeuf (go)."

Quant au nom du *chien* dans les langues Aryennes, il est positivement emprunté au Chinois, soit directement, soit indirectement du sanscrit *çvan*, qu'il n'y-a aucune nécessité de faire dériver, avec M. Benfey, d'une √ verbale *çvi* (s'enfler, enflé, gros, etc.) Il se nomme en

Chinois	犬		khiuen
Cantonnais	hün		
Emoui			khien
Anc. pron.			khon
Sanscrit			çvan
Grec			κύων κυνός
Latin			*can*-is
Goth.	*hun*-ds (1)		
Allemand	*hun*-d, *hün*-dinn		
Angl. Saxon	*hun*-d		
Anglais	*houn*-d		
Hollandais	*hon*-d		
Irlandais			*cu* de cun
		(gen.)	con, cuin
Lithuanien	szu	(gen.)	szun-s, ssun-s, kuin-as
Slavon			kon'
Bohémien			kůň
Polonais			koń
Français			chien (2)

—

Dans le nom de *l'oie*, les deux racines chinoises qui servent à distinguer *l'oie sauvage* 鴈 *yen* de *l'oie domestique* 鵝 *ngo* (3), ont passé dans les langues Aryennes, comme le tableau suivant le démontre.

	Oie sauvage		Oie domesttque	
Chinois	鴈	yen	鵝	ngô
Canton		ngân		ngô
Emoui Anc. pron.		gân		gô

(1) Le *d* est inorganique comme dans le bas-allemand *mon-d* (bouche) *nieman-d* (personne). Pott, Etym. Forsch., II, 127.

(2) Altération de *k* en *ch* comme dans *carus* = *cher*.

(3) *Litt: mon* (我) *oiseau* (鳥) c.-à-d. l'oiseau domestique par excellence.

Thibétain	*ngang*–ba	
Sanscrit	ha$\tilde{m}$-sa	
Malais	*gang*-sa	
Anc. Germ.	*kan*-s, *gan*-s	
Bas-Allemand (1)		*gô*-s, *gäu*-s
Anglo-Saxon	*gan*-dra	*gó*-s
Anglais	*gan*-der	*goo*-se, *go*-sling
Irlandais	*gan*-ra	
Allemand	*gan*-s	
Hollandais	*gan*-s (mâle) *gen*-t	
Latin	*an*-ser	
Grec	*χήν*, *χήν*-*ος* (de *χαν*-*νο*)	

—

CYGNE.

Chinois	鵠	huh
Anc. pron.		kok
Emoui		kok
Canton		kuk
Sanscrit (anas casarca)		kok-a (2)
Grec		*ἰυξ*-*νος*
Latin (emprunté)		cyg-nus
Persan		*cûc*–ah

§ 9.

Le célèbre philologue A. F. Pott nous dit, dans un article très savant sur les preuves d'affinité de langage (3), „que la raison de la ressemblance entre deux langues peut tirer son origine de deux rapports: en premier lieu par suite *d'unité de race antérieure*, et, en second lieu, par communication, soit dans la forme extérieure d'une adoption machinale, soit par un procédé d'assimilation intime, par suite d'un mélange des peuples. „Or, dit il, on *n'emprunte presque jamais rien* que des SUBSTANTIFS, *très rarement des* VERBES, et *plus rarement encore*, ou *point-du-tout*, des mots abstraits comme les PRONOMS, les particules, les nombres, etc. D'ailleurs, là où l'emprunt n'est pas sporadique (comme p. e. *Thé*

(1) Woeste, Zeitschrift VI, 435.

(2) Voyez Pictet, dans la Zeitschrift IV, 127, pour cette étymologie. Celle de Benfey, de la r. sanscrite *kvan*, *kun* (sonare) est fausse.

(3) Max Müller und die Kennzeichen der Sprachverwandtschaft. Zeitschr. der Deutschen Morgenl. Gesellschaft, 1855, Vol. IX, p. 427 et s.

du Chinois, *Orcan* (ouragan) du Caraïbe), mais a eu lieu en masse, l'introduction de mots étrangers atteindra, selon les circonstances, d'autres sphères, comme celles de choses concrêtes: *p. e.* objets naturels ou techniques (des marchandises); ou celles d'idées abstraites: *p. e.* termes de religion, de science ou de l'art."

Selon M. Pott donc, la ressemblance des mots pour les *verbes*, et les *pronoms* fait preuve d'une *unité de race antérieure*. Nous sommes parfaitement d'accord avec M. Pott, et les exemples que nous allons donner maintenant prouveront alors l'unité de race antérieure des Chinois et des Aryas. Commençons par les mots abstraits qui, selon M. Pott, ne sont presque jamais empruntés — les pronoms.

	Je		Moi		
Chinois	我	wo	吾 wu	予	yu
Emoui		ngo	goa		u
Kia-ying-tcheou		ngai.			
Canton		ngo	ng		ü
Anc Son.		ga	go		o (a)
Magar (Nepal)		ngou	ngoï.		
Thibétain		nga	ngo-s		
Sanscrit		as-mad.			
Latin		*ego*, me, *no*-s			
Grec		*ἐγώ, ἐμοῦ, μοῦ, νῶϊ*			
Goth.		ik, mis, veis, unsis			
Angl. Saxon		ic, mö, vit, unc.			

	Tu		Toi.	
Chinois	女		汝	yu
Canton				ü.
Anc. pron.				nu, nyu.
Emoui		dzu, lu		
Sanscrit				*yu*+sma, *yu*-sh+mad.
les bases des cas sont				*tva*, *tu*, *yu*-va, *yu*.
Latin				tu.
Grec				*σύ*.
Dorien				*τύ, τοῦν*.
Goth.				thu, *ju*-s.
Angl. Sax.				thu, eow.
Anglais				you.
Hollandais				jij (yai) jou (yau) u (ü).

	Lui		Il.	
Chinois	伊	i (1)	其 gi	他 tha (2)
Sanscrit		i (3), id		ta, tad (4).
Grec, anc. nom. de οὗ		Ἴ, ἴ		ὁ, ἡ, τό.
Goth.		*i*-s, *i*-ta		sa, so, tha, ta.
Anc. Germ.		*i*-z.		
Angl. Saxon				se, seo, thae-t.
Anglais		he		that.
Hollandais		hij, hie		dat.
Latin		*i*-s, *e*-a, *i*-d		te, ta, tud. dans is-*te*, etc.

Nous posons le parallèle entre ces pronoms chinois et aryens de la première personne, puisque les pronoms de la seconde et troisième personne sont indubitablement identiques. Mais la liaison n'est pas encore claire.

Dans toutes les langues Indo-germaniques le nominatif sing. de la 1re personne pronominale est d'une autre racine que les cas obliques. Le nom. sing. d. l. pr. p. en S. est *aham*. Le *m* est une simple terminaison, comme dans *tva-m* (tu). Bopp pense que la syllabe *ha* dans *aham* est la particule aphone *ha* (védique *há*, *gha*, *ghá*) incorporée avec la racine *a*; cette particule aimant à s'attacher aux pronoms, de même qu'en Grec la particule alliée γε, (dor. aeol.) γα; et qu'on retrouve dans *ha ho hi* du latin *hic, haec, hoc.* (Bopp, Grammaire comp. § 326).

La racine des autres cas obliques singuliers est *ma* (grec μο, μοῦ, μοί); dans l'ablatif elle prend la forme *mat* (pluriel *as-mát*, *as-mad*), latin *me(d)*. (Ibid. §§ 326 et 340).

Le caractère 予 *yu* se prononce à Canton *ü*, à Emoui *ú*. L'ancien son était *o*. C'est peut-être l'altération de la base pronominale *a* qu'on retrouve dans le *aham* skt. L'ancien c. pour 我 *ngo* était 𢦏, c. composé de la clef de *lance* et du phon. *mat* (défendre) „qui se défend avec la lance". C'est probablement la racine *mat*, dans les formes *mat, mad* sanscrites. Le phon. *mat* étant remplacé plus tard par la clef

(1) Le c. est composé de *homme* et de *main* tenant un *bâton* de commandement (尹從又ノ握事者也, *Vide* 說文) = „le Chef, le conducteur."

(2) Le caractère est composé de 亻, *homme* et de 也 (ya), *qui est* = „c'est l'homme", „c'est lui", (ecce homo).

(3) *id* est l'accusatif neutre de la base pronominale *i*.

(4) Excepté le nom. sing. masc. et fem., la base du m. et n. et de la plupart des dérivés est *ta*, du f. *tá*; le nom. sing est *sas*, f. *sá* (Benfey, Skt. Engl. Dict. p. 349).

de *main* 我, „qui tient la lance", le c. se prononçait *ka* ou *ga* (de l'élément 戈 *ka*, lance). Pendant le 6ième siècle de notre ère ce c. se prononçait encore *nga*. (Edkins, Mandarin Grammar p. 67). Ce mot est devenu peut-être le vedique *gha*, *ghâ*, particule pronominale, qui s'incorporait avec la base pronominale *a* dans *aha-m*.

En admettant avec Sleicher (Beiträge zur Vergl. Sprachf. etc., I, 5) que les langues à flexion ont dû nécessairement avoir parcouru d'abord les formes agglutinatives et monosyllabiques, et qu'on peut donc se former une image de ces langues en les *retraduisant* dans leurs formes agglutinatives et monosyllabiques, nous pouvons nous figurer que les Proto-aryas ont joint les deux bases pronominales *o* et *ka*, en *oka*, pendant l'époque agglutinative. Pendant l'époque des flexions ce mot agglutinatif serait devenu *aha* (latin *ego*, etc.); et l'autre base pronominale *mat* (戚) aurait servi alors pour exprimer les cas obliques.

Le c. pronom. *yu* (女), qui est le plus ancien, et qui se trouve déjà dans le Chou-King, signifie au propre „une femme." On l'écrit généralement avec l'augment de l'eau 汝 (1). Il semble naturel que l'homme, après s'être nommé lui-même „le défenseur", ou „la lance", nommat la seconde personne d'après le nom de sa compagne de l'autre sexe: la femme.

La troisième est *tha* ou *i*, „c'est l'homme, c'est l'autre" (*tha*); c'est le Chef, le Gouverneur (*i*). Il nous semble que ces trois termes jettent une grande clarté sur la signification primitive, et encore très obscure, des trois racines pronominales.

	Qui?	Que?	Quel?
		Pourquoi?	
Chinois		何	hô.
Anc. pron. (phon. 可)			kâ, kô (2).
Sanscrit		[kim]	ka. (3)
Grec			κο, πο, *p. e.*: κῆ, πῆ, πόθι, etc.
Latin			quis, qui, *etc.*
Goth.			hvas.
Angl. Sax.			hva.

(1) 爾女亦作爾汝, Kanghi, D. I.

(2) Edkins, Mandarin Grammar, p. 67 & 85.

(3) Excepté pour le nom. et acc. neutr., la base du masc. et n. et de la plupart des dérivés est *ka*, f. *kâ*. Pronom. interrog. subst. et adj. I. *qui, quel?* II. *pourquoi?*

Exemples.

Chinois	(quelle heure?)	何 時	hô chi?
	(anc. pron.) (1)		kâ zhi?
Sanscrit			ka+rhi?

Chinois: 天[1] 之[2] 未[3] 喪[4] 斯[5] 文[6] 也[7] 匡[8] 人[9] 其[10] 如[11] 予[12] 何[13]
Tien tchi wi sang sz wen ia Kwang jin ki ju yu HÔ?

While[2] Heaven[1] does[7] not[3] let the cause of truth[5 6] perish[4]
WHAT[13] can[11] the people[9 10] of Kwang[8] do to[11] me[12]? (2).

Sanscrit: KE[1] mama[2] dhanvino[3] nye[4]?
WHAT[1] [may the other] archers[3] [be able] to do against[4] me[2]? (3).

On voit que non seulement le mot *que* (anc. chinois *ka, ko*, Sanscrit *ka, ke*) est identique dans les deux langues, mais la construction des deux phrases offre des analogies remarquables.

§ 10.

Verbes.

Quant aux *verbes*, on n'a, pour ainsi dire, que l'embarras du choix. Nous n'en donnerons ici que quelques uns des plus marquants.

Cuire au four, ou au soleil.

Chinois	煏	暮	pih, poh.
Anc. pron. (4)			bak, pak, bak, bok.
Canton, Emoui			pik (5) pok.
Sanskrit	(anc. forme)		pak, pach.
	(cuit)		*bhak*-tas.
Perse			*pukh*-ten, *bukh*-ten.

(1) Edkins, Notes & Queries on China and Japan, Vol. II, p. 87.
(2) Confucius [Legge, Chinese Classics, I, 82].
(3) Kumâras 3,10.

(4) Le 1. c. est composé de *feu* et phon. 畐 *pok*; le 2. de *soleil* et phon. 尃 *bok* (Voyez. Edkins dans Notes & Queries on China & Japan, II, 86). En dialecte d'Emoui le caractère 幅 „pièce de toile" (de *toile* et du même phon. 畐) se prononce encore aujourd'hui *pak*, ce qui est la pron. primitive de ce phonétique.

(5) 煏 麵 包, pik bîn pao, „cuire du pain."

Anc. Germ.		*bach*-an.
Angl. Sax.		*bac*-an.
Latin	coq-uere pour	*poq*-uere.
Grec		*φώγ*-ω, *πεπτω*.
Allemand		*back*-en.
Hollandais		*bakk*-en.
"	(chauffer au soleil)	*bak*-eren.
Anglais		bake.

TUER.

Chinois	殺	煞	chah.
Canton			chat.
Emoui et anc. pron.			sat.
Sanscrit	çath, çat, satt, sath.		

BATTRE		FRAPPER.	
Chinois	搕	mah 搭	揚 tah, thah.
Anc. pron. (莫 八 切)	bat		tap, thap.
Canton	mat		tap, thap.
Emoui	bat		tap, thap.
Sanscrit	badh (blesser)		tup.
Grec			*τυπ*-*άζω*, *τυπ*-*τω*, *τυφ*-ω.
Latin mod.	*bat*-uere.		
Espagnol	*bat*-ir.		
Portugais	*bat*-er.		
Valache	*bat*-e.		
Français	*batt*-re		*tap*-er.
" (dompter)	*mat*-er.		
Anglais (abattre)	*batt*-er		tap.

COUPER
TAILLER, FENDRE, SEPARER.

Chinois	契	判	折	kieh, kha, tcheh.
Canton				kit, tchit.
Emoui				khiet, khat, tsiet.
Anc. pron.				ked, khad, kid (2).

(1) Ce caractère a reçu aussi la signification de „faire une frappe d'une inscription". En grec *τυπόω* a la même signification.

(2) Nous savons cela par le c. 焫, *hieh* [Emoui *hiet*, Canton *hit*, anc. son. *kit*], composé de la clef du *feu* et du phon. 折, „couper, fendre". Comp. § 11.

Sanscrit (couper)		tch'id.
(décider)		sam+*tch'id.*
Grec		*σχίζ-ω*
Latin		*scindo, caedo.*
Goth.		*skaid*-an.
Angl. Sax.		*sceád*-an.
Anc. Germ.		sceit.

COUVRIR,

METTRE A COUVERT, VOILER, OMBRAGER.

Chinois	遮	tche.
Emoui		tsia, djia.
Anc. Son.		kia (1).
Sanscrit	tch'a-d,	tch'â-ya (2)
Goth.		ska-dus.
Grec		*σκιά, σκη̃-νη, σ.ο-τος.*
Angl. Sax.		scad, sca-du, sceád.
Anglais		shadow.
Hollandais		schaduw.
Allemand		schatten.
Chinois (un parasol)	遮	tche.
Emoui		tsia.
Sanskrit		tch'attra de tch'ad = *tch'á*-ya.

LAVER,

ASPERGER, AROSER, HUMECTER, DONNER DE L'EAU, NETTOYER.

Chinois	渥 沃	uh, yuh.
Anc. pron.		ag, og; uk, yuk.
Canton		ak, yuk.
Emoui		ak, ak.
" [se laver les mains]	沃 手	ak tch'iu.
Sanscrit (asperger)		uksh (3)

(1) L'anc. Son était probablement *Kia*, car le c. 顛 (salaire), composé avec le c. *tche*, se prononce *hioh*; or le *h* moderne remplace un *k* primitif. Comparez aussi le c. 車 (voiture), prononcé *kiü* (kou) et *tche* (ts'ia), *tcho*.

(2) La racine de *tch'ad* est, selon Pott (Etym. Forsch. II, 243), *tch'á* dans *tch'áya*. Le *s* dans les formes Européennes est prosthétique; la terminaison *dus* et *du* dans *skadus*, *scadu*, etc., est le suffixe S. *tu*, qui sert à former des idées abstraites et des appellatifs, comme dans *lus*-tu-*s* (désir), *jîvá*-tu-*s* (vie), *skil*-du-*s* (bouclier), etc. [Thomas Clark, Comp. Grammar, p. 317.]

(3) Selon Curtius (Etym. grecq. I, 155), *uksh* est la forme secondaire d'une forme primaire *ug*.

Anc. Germ. (laver)	*wask*-an.
Angl. Sax.	*wacs*-an, *waesc*-an.
Allemand, Hollandais	*wassch*-en
Anglais	wash.

TIRER.

Chinois	抽	tch'ao	扚 tih.
Anc. pron. (1)		dhuk, thok	dok, dik (2).
" 1000 ans a. J. C.		tho, thu	
Chin. d'Emoui		thiu	tik.
Sanscrit (tirer, traire)		duh, dugh	
Goth.		*tiuh*-an.	
Angl. Sax.		*teóh*-an, *teo*-n, *teog*-e.	
Anc. Norske		*tog*-a.	
Anc. Germ.		*ziuh*-an, *ziug*, ga-*ziug*, *zaug*jan.	
Latin		*duc*-o.	
Grec		τεῦχ-ος	
Allemand		*zieh*-en.	

Le substantif „rênes d'un cheval" est formé de la même racine *Dok*. On l'écrit 靿, caractère composé de la clef des *cuirs* et du phon. 勺 *dok*, abrévié de 扚 (tirer). L'ancien son de ce caractère a donc encore été *dok*. Il se prononce *tik* à Canton et Emoui. De ce mot dérivent l'Allemand *züg-el* et le Hollandais *teug-el*, „rênes de cheval."

MONTRER, ORDONNER, COMMANDER, DOIGT.

Chinois	旨 指	tchi.
Anc. son		dik.
Sanscrit		diç.
Grec (montrer, enseigner)		δειχ-νυμι.
" (le droit)		δικ-η.
" (doigt)		δεικ-τηϱ.
Latin (montrer)		in-*dic*-are.
" (dire)		*dic*-are.
" (ordonner)		*dic*-tare.

(1) Edkins, Notes & Queries on China and Japan, II, 102.

(2) Le phon. est 勺 qui se prononçait primitivement *dok*, *tok* (勺 之 灼 切). Il se prononce maintenant *tchoh;* mais le *tch* en mandarin remplace très souvent un *t* primitif. Le dialecte d'Emoui nous a conservé l'initiale primitive, quoique la voyelle *o* se soit adoucie en *i*.

Latin (juge)		ju-*dex*.
〃 (doigt)		*dig*-itus.
Angl. Saxon.		*tih*-ian, *tihh*-an.
〃 〃	(peut-être)	*tác*-n, *tác*-en, *taec*-an.
Gothique (nuntiare, dicere)		*teih*-an.
〃	(peut-être)	*taik*-ns.
Anc. Germ. (montrer)		*zeig*-ôn.
Allemand		*zeig*-en.
Anc. Germ.	(peut-être)	zît (pour *zig*-*ti*), *zein*-jan.
Angl. Sax.	(peut-être)	tiid, tíd.

OBTENIR.

Chinois	得	tih.
Emoui		tik.
Canton		tak.
Anc. pron.		dag.
Sanscrit		dagh.
Grec		*δέκ*-ομαι, *δέχ*-ομαι.
Goth.		*tek*-an.
Anglais		take.

TISSER FRAMER

Chinois	緯 (1)	wei.
Canton		wai.
Emoui et Anc. pron.		ui.
Sanscrit		ûy, ve.
Anc. Germ.		*we*-ban.
Angl. Sax.		*wae*-fals, *we*-fan.
Allemand		*we*-ben.
Hollandais		*we*-ven.
Anglais		*wea*-ve.
Grec		*ὑ*-φαινω, *ὑ*-φη.

Chinois	葦	(2) (reed, rush, grass for tying things)	wei.
	篳	(3) (a species of bamboo)	wei.
Canton			wai.
Emoui et Anc. pron.			ui.

(1) De la clef des *fils* et du phon. 韋 prononcé *ui* (宇 非 切).

(2) De la clef des plantes et du phon. *ui*.

(3) De la clef de bambou et du phon. *ui*.

Sanscrit (ratan)	*ve*+tas+a.
〃 (reed, cane)	*ve*+tra.
Latin	*vi*–ere, *vi*–men.

REGARDER — MATIN.

Chinois (fixer les yeux sur)	眎 眄 (1)	mah.
Emoui et Anc. pron. (2)		bat.
Canton		mat.
Annamite (oeil)		mat.
Malais (oeil)		*mat*–a
Latin (le matin)		*mat*–utinus.

REGARDER.

Chinois	覭 goh	睯 kuh	睩 睦 luh	昇 睡 khih.
Emoui	gok	kok	lok	khik, kik.
Canton	gok	kuk	luk.	
Anc. Son	gok	kok	lok	kik.
Sanscrit			loch, lok.	
Lett. (regarder autour de soi)			*lûk*–ôtees.	
Angl. Sax.			*lôc*–jan.	
Lithuanien			*lauk*–iu.	
Anc. Germ.			*luok*–ên.	
Allemand	*guck*–en	*kuck*–en	*lug*–en.	
Hollandais				*kyk*–en.
Anglais			look.	

On voit par ces derniers exemples que presque toutes les racines du verbe 〃voir" dans les langues Aryennes sont contenues dans le Chinois, où tous les caractères exprimant cette action sont *phonétiques*, donc traduisant des *sons*. Une pareille identité ne pourrait être accidentelle, mais prouve bien que ces mots se trouvaient embryoniquement dans la vieille langue chinoise, d'où ils ont passé, sans changement de ✓, dans les langues Aryennes.

—

LÉCHER — SUCER.

Chinois	諟 舐	chi.
Anc. pron.		dhe. (3)

(1) 眄又旦明, 〃Mat signifie encore la clarté du matin", Khanghi, Dict. Imp.

(2) 莫八切蠻人聲, *Ibid.*

(3) Que tel était l'anc. pron. est prouvé par les autres caractères phonétiques, comme p. e. 醍 *vin*, 禔, *bien-habillé*, prononcés encore aujourd'hui *thi*, à Emoui *the*. Comp. aussi Notes & Queries on China & Japan, Vol. II, p. 5.

Emoui	te.
Sanscrit	dhe.
Gaël.	diu-gh.
Cymrique.	dio di.

SUCER — TÊTER.

Chinois 欶 唻 嗍	soh	啐	tsuh	唼 tsah.
Canton	sok		tsüt	sap.
Emoui	sok, suh		tsut	sap.
Anc. pron.	sok		zot	zab.
Sanscrit	tchûsh (1).			
Latin	*sug*-o, *suc*-tum.			
Anc. Germ.	*súg*-an.			
Angl. Sax.	*súc*-an.			
Allemand	*saug*-en.			
Hollandais	*zuig*-en			*zabb*-eren.
Anglais	suck.			
Français	*suc*-er.			
Malais			lî-*sut*,	î-*sap*.

Dans cet exemple nous voyons que les langues Indo-Européennes ont conservé la √ primitive *sok*, *suk* plus purement que le sanscrit, où la forme primitive était probablement *çúkh*.

Nous pouvons présumer cela de la √ *çush* (sec) en sanscrit. La forme primitive de cette √ en Chinois était *sik* (焟, 暬), prononciation que ces caractères ont conservée dans les anciens dialectes de Canton et d'Emoui, et que presque toutes les langues Indo-Européennes ont conservée pure. Nous reviendrons sur cette racine très curieuse dans le § 11.

Notre supposition est, du reste, confirmée par le nom du verbe *dire*, *parler*, qu'on exprime en Chinois par le mot *su* 愬. L'élément phonétique dans ce mot est le même que celui du verbe *suh* (sucer) — 朔, c. qui se prononçait anciennement *sok* (2). Cette racine se retrouve dans l'Anc. Germ. *sag-én*, *seg-jan*, l'Angl. Sax. *saeg-an*, *sag-jan*, l'Anc. Norske *seg-ja*, le lithuanien *sak-au*, l'Allemand *sag-en*, le Hollandais *zegg-en*, l'Anglais, *say* (3). Benfey fait dériver ces mots de la √ *chaksh* „voir, répondre" (4); mais nous avons dans cette dernière

(1) Le *k* final primitif est changé en *s*. Comp. le S. *okh* (sec) de *ush* (= *uk*) „brûler". [Benfey, S. E. Dict., p. 145.]

(2) Edkins, Notes & Queries on China & Japan, II, 86.

(3) Le *y* est resté pour montrer qu'il-y avait autrefois un *g*.

(4) Dict. S. A. p. 289.

langue les mots *çach*, „parler, dire" et *çak*, qui, dans le participe du parfait pass. *çakta*, signifie „parlant civilement". Ces deux mots sont étroitement liés. Il paraîtrait donc que le mot *chaksh* soit dérivé d'une racine plus courte *çak* ou *çach*, comme le verbe *tchûsh* est dérivé d'une √ perdue *çuk*, ou *çush*.

Nous ajoutons à ce verbe *sok* un autre, prononcé également *sok*, et qui signifie

		Lier.		Chercher.
Chinois	索	soh	搜	soh.
Emoui		sik		sik.
Canton		sok		chak.
Anc. pron.		sak		sak.
Sanscrit (voir)		*chaksh* (1)		
Goth. (voir)		*saih*-van		(chercher) *sôk-jan*, *sak*-an.
Angl. Sax. (voir)		sean.		
Goth.		siuns (sihvnis)		
Anc. Norske (désirer)				*sak*-na.
Allemand		*seh*-en		*such*-en
Hollandais		zien		*zoek*-en
Anglais		see		*seek*.

M. Pictet (2) fait dériver ces mots de la √ S. *sañj*, dont la forme primitive était probablement *sajj* = *sak*, et qui signifie „attacher". Le composé *sak*+*ti* signifie „jonction." Or il est curieux de remarquer que le caractère 索 *sok* a la signification de *lier*, *lien*, et ensuite de *chercher*, *rechercher*, *demander*; comme en S. le mot *sanga*, de √ *sañj* ou *sajj*, a la signification de *désir*.

Ici encore il est impossible qu'il n'y ait-eu communauté d'idées entre les deux peuples, quand on voit la conformité entre le chinois *sok* et sancrit *sajj*, „lier", et le chinois *sok* et sanscrit *sanga*, „rechercher, désirer".

—

Macher.

Chinois	齩 嚙 咬 (3)	yao, kiao.
Emoui		gao, kao.
Canton		ngao.
Anc. pron.		kao.
Allemand		*kau*-en.
Hollandais		*kaauw*-en
Anglais		chew.

(1) Chaksh est allié à *sañj*, comme le Chinois 索 *sok* est allié à 搜 *sok*.

(2) Zeitschr. für Vergl. Sprachf. V, 27, 33.

(3) Ces caractères sont composés des clefs *dents* et *bouche* et du phon. 交 *kao*, „joindre, rapprocher" = fermer la bouche ou les dents.

Un autre verbe qui a conservé presque purement sa racine primitive dans les langues Aryennes est celui de:

ALLER — SE MOUVOIR.

Chinois	行	hing.
Anc. pron.		gang. (1)
Shanghai		ging.
Canton		hang.
Emoui		kia. (2)
Sanscrit (aller)		inkh, gâ. (3)
Sanscrit (se mouvoir)		ing.
Irlandais (mouvement)		ing.
Anc. Allemand		*gang*-an, *gang*-u, *geng*-ist.
Allemand / Hollandais		gang, *ging*-en

—

Une autre racine très ancienne est celle qui sert à exprimer l'action de *bâiller*, et, par dérivation, celle de *avaler*, *happer*, *être béant*.

BAILLER.

Chinois.	呀 (4)	hia, ya.
Canton		nga.
Emoui et Anc. pron.		ga.
Grec (ouvrir la bouche)		*χάω*, *χαίνω*, *χα-νάω*
Latin (ouvrir la bouche)		*hâ*-lare = *hia*-lare. (5)
(ouverture de la bouche)		*hia*-tus.
Angl. Sax. (6)		*ga*-nian, *geo*-nan, *gi*-nan, *ci*-nan, *gy*-nian.
Anc. Germ.		*gî*-ên, *gi*-nên, *gei*-nôn.
Allemand		*gäh*-nen.
Hollandais		*geeuw*-en
Anglais		*yaw*-n.

(1) Edkins, Not. & Quer. on Chin. & Jap., II, 86.

(2) Le *a* nasal prouve que l'anc. pron. était *kiang* ou *kang*, (Comp. Edkins, Mand. Grammar, p. 82 et 83).

(3) M. Pictet (Journal Asiatique, Mai, 1836, p. 421) présume que le skt. a laissé tomber les consonnes désinentes du vb. *gâ* par une propension naturelle à tout idiome qui se polit et s'adoucit. La forme chinoise prouve que *gang* était la forme primitive du vb. *gâ*. Dans le dialecte d'Emoui le *ng* final est également tombé dans *kia;* mais le son nasal y est resté, tandis qu'il a été perdu en Sanscrit.

(4) De 口 *bouche* et 牙 *dents;* ouvrir la bouche de sorte qu'on voit les dents.

(5) Pott, Etym. Forsch. II, 142.

(6) Benfey fait dériver ces mots du S. *hâ* (céder), mais Curtius (Gr. Etym., I, 164) rejette cette étymologie. La ✓ chinoise est claire et n'offre aucune difficulté.

AVALER — HAPPER.

Chinois	呷 哈	hiah.
Canton		hap.
Emoui		kap, hap, gap
〃 (happer l'eau comme un poisson)	哈 水	*hap* (*gap*) tsoui.
〃 (bâiller)	哈 噓	*hah* hi.
Anc. pron.		gap.
Sanscrit		jabh, *gabh*-îra. (1)
Angl. Sax. (bâiller)		*geap*-an.
Grec (happer)		*ἁπ-τω*, *καψ-ω*.
Anc. Germ. (ouvrir la bouche)		*kaph*-en, *kaph*-jan.
Allemand moyen		*kapf*-en
Allemand moderne		*gaff*-en
Hollandais (happer)		*happ*-en
〃 (bâiller)		*gap*-en
Anglais (bâiller)		*gap*-e
Français		*happ*-er.

—

Comme M. Edkins (2) l'a très bien observé, les consonnes finales M et P semblent se trouver par préférence dans les verbes chinois exprimant l'idée de *prendre avec les lèvres*, de *fermer* ou *d'assembler*, etc. Cette règle est bien démontrée par les exemples suivants.

PRENDRE AVEC LA MAIN.

Chinois	拈 (3) 揇 (4) 攬 (5)	nien, nân, lân.
Anc. pron.		nem, nâm, lâm.
Emoui		liem, lâm, lâm.
Canton		nim, nâm, lâm.
Grec (prendre avec la main)		*λαμ-βανω*.
Goth., Angl. Sax. (6)		*nim*-an.
Allemand		*nehm*-en, nimm, nahm.
Hollandais		*nem*-en, neem, nam.
Anglais (voler)		nim.

(1) D'une √ perdue *gabh*, „profond, béant, sans fond". (Benfey, S. E. Dict. p. 252.)

(2) Not. & Quer. on Chin. & Jap., II, 6.

(3) De *main* et phon. *tiem*.

(4) De *main* et phon. *nâm*.

(5) De *main* et phon. *lâm*, Angl. „to grasp."

(6) Les dérivations du S. *nam* (inclino, flecto), *jam* (rego, flecto) sont inadmissibles selon Curtius, (Etymol. grecq., I, 278.)

PRENDRE ENTRE LES DOIGTS — PINCER.

Chinois	揑 捻	nieh.
Emoui		liep.
Canton		nip.
Anc. pron.		niep, nip.
Grec (fourmi pinçante)		κ-νιψ.
Lett.		k–neebt.
Allemand		k–*neif*-en.
Hollandais		k–*nijp*-en, *nijp*-en.
Anglais		nip.
Lithuanien		g–*nyb*-ti.

PINCETTES.

Chinois	鑷	nieh.
Emoui		liep.
Canton		nip.
Anc. pron.		niep, nip.
Allemand		*neif*-zange.
Hollandais		*nijp*-tang.
Anglais.		*nipp*-ers.

PRENDRE DE FORCE.

Chinois	刼 拮 (1)	kieh, khü.
Anc. pron.		kap. (2)
Emoui		kiep.
〃 (enlever des femmes)	刼 色	kiep sik.
Latin		*cap*-ere, (3) *cap*-tivus.
Français (faire des prisonniers)		*cap*-turer.
Anglais 〃		*cap*-ture.
Hollandais (voler)		*kap*-en
〃 (un corsaire)		*kap*-er.
Anc. Germ. (captivité, captif)		haft.
Malais (faire prisonnier)		tang-*kap*, menang-*kap*.

—

(1) Composé de: *enlever* 去 à la pointe de *l'épée* 刀, ou avec la *main* 扌.

(2) Il est prouvé que tel était le son primitif par le fait que les Bouddhistes se sont servis de ce caractère pour transcrire les mots S. *kalpa* et *kap-ila*.

(3) Benfey (S.-E. D. p. 302) fait dériver ce verbe du caus. *chapayámi*, du verbe *chi* „to collect, to gather"; mais il n'y-a pas besoin de chercher si loin.

De l'action de *prendre* à celle de *donner*, il n'y-a qu'une légère transition; car il faut prendre d'abord dans la main pour pouvoir donner. Conséquemment la même racine *kap* servait à rendre l'idée du verbe

Donner	—	Conférer.
Chinois	給	kih.
Anc. pron. (phon. 合)	kap	kip.
Emoui		khip, kip.
Canton	khap	
Goth.	gab,	*gib*-an.
Angl. Sax.		*gif*-an.
Lithuanien (j'apporte)	*gab*-enu.	
Grec		*χέF-ειν*. (1)
Allemand	*gab*	*geb*-en, *gib*.
Hollandais	gaf,	*gev*-en, *geef*.
Anglais	*gav*-e	*giv*-e.

Benfey (2) déduit ces verbes de la √ skte *hâ*, „abandonner, laisser, éviter, perdre". Mais il nous semble bien plus rationnel de les faire dériver de la √ chin. *kap*, qui a bien véritablement la signification de donner de main à main (3), et non d'abandonner, de *lâcher*, comme la √ S. *hâ*.

Aussi M. Lottner (4) dit „que la √ germ. *gab* semble être tout-à-fait isolée, car le rapprochement à la √ S. *grh*, tenté par *Bopp*, ne satisfera personne."

En Chinois la voyelle *a* du mot primitif *kap* s'est changée en *i* (kip); et ces deux formes se trouvent dans le *gab* et *gib* des flexions germaniques.

—

Badiner	—	Plaisanter.
Chinois	謔	hioh.
Canton		yeuk.
Emoui		hiok.
Anc. pron.		giok.
Latin		*joc*-us, *joc*-or, *joc*-atio, *joc*-undus.
Lithuanien		*jůk*-as.
Lett.		*jôk* s, *jak*-ts.
Hollandais		jok, *jokk*-en
Anglais		*jok*-e.

(1) Selon Grimm. (Comparez: Zeitschrift für Vergl. Sprachf. III, 378.)

(2) S. E. Dict. p. 1111.

(3) 給 拱 也, Khanghi, Dict. Imp.

(4) Zeitschrift für Vergl. Sprachf., V, 398.

M. Pott (1) veut faire dériver ces mots de la √ S. *div* (jouer); étymologie que Benfey ne paraît point adopter, car on ne la trouve pas dans son dictionnaire. L'étymologie serait du reste hasardée, puisque *div* signifie „jouer au jeu de hazard, jouer aux dés", et non *badiner*. Le caractère chinois est composé de la clef 言 „paroles" et du phon. *giok* 虐 „tracasser" = „tracasser avec des paroles", ce qui rend parfaitement l'idée de „mettre quelqu'un dedans", se moquer de lui, (hollandais *jokken*.)

—

RICANER.

Chinois	誼	gih.
Emoui		gik.
Canton		gak.
Allemand		*kich*-eren.
Hollandais		*goech*-elen, *gich*-elen.
Anglais		*gigg*-le.

—

RIRE

Chinois	喿 樂	luh, loh.
Emoui		liok, lok.
Canton		luk, lok.
Anc. Son.		lok, lak.
Sanscrit (être content, se plaire)		ruch.
Goth.		h-*lah*-jan (2).
Anc. Norske		h-*lá*-tr.
Angl. Saxon (le rire)		h-*leah*-tor.
Allemand		*lach*-en, froh-*lock*-en.
Hollandais		*lagch*-en.
Anglais		laugh.

La √ *luk, lok* est onomatopique et exprime en Chinois l'expression *extérieure* de la joie; tandis que le contentement intérieur est exprimé par le mot *hi* 喜 (3).

Le caractère 樂 *lok* se prononce encore *yau* dans le sens de „s'amuser, se réjouir". L'anc. pron., conservée dans les dialectes de Canton et d'Emoui, était

(1) Etym. Forsch. II, 114.

(2) Le mot est onomatopique = *k-lak*. (Zeitschr. für. Vergl. Sprachf., XI, 168.) Bopp le fait dériver de la √ S. inautorisée *kakh* (rire); mais cette étymologie n'explique point le *l* dans les mots germaniques. (Comp. § 24).

(3) Morrison, Dict. Chin.

ngau où *gau*. Nous retrouvons cette ✓ dans le grec γαύο-μαι, le latin *gau-deo*, l'anc. français se *gau-dir*.

—

SE PLAIRE,

JOUIR, AIMER, DÉSIRER, CONVOITER, CONCUPISCENCE, VOLUPTÉ.

Chinois	欲 慾	yuh.
Emoui		yok.
Canton		yuk
Anc. pron. (phon. 谷)		kuk.
Sanscrit		jush.
Grec		γεύω.
Latin		*gus*-tus, *gus*-tare.
Goth.		*kuk*-jan, *kiu*-san.
Angl. Sax.	ceosan, cyssan, cis, cist, costian, cyst.	

Peut-être pourrait on y ajouter encore le Védique *yôs*, „joie, bonheur." (1)

—

NAITRE — RECONNAITRE.

Le verbe *naître* se dit en chinois *tchân* 產, caractère composé de la clef 生 *sang*, „naître", et de l'élément phon. 彥 qui, dans les composés 彥, 喭, 諺 etc., se prononce encore aujourd'hui *gân* dans le dialecte d'Emoui. L'ancienne prononciation a dû avoir été également *gân*, le *g* s'étant changé plus tard en *tch* par l'influence de l'*s* initial de la clef 生 qui entre dans la composition du caractère 產 (2). L'initiale *g* s'est adoucie en S. dans le verbe *jan*, signifiant également *naître*, (transitif) *produire*, exactement comme le mot chinois *gân*. L'ancienne initiale *g* a été conservée au contraire dans le grec γεν-ετης, γιγν-ομαι, γεν εσις, le latin *gen-us*, *gign-o*, l'Irlandais *gen-teoir*, etc.

La faculté de savoir, d'être intelligent, de reconnaitre, c.-à-d. de savoir encore après avoir perdu l'objet de vue, étant éminemment humaine, cette faculté fut exprimée également par le mot *gan* 認 (Emoui *dzin*, Canton *yan*, Mand. *jin*) en Chinois, et par le verbe *jnâ* (*ján-â*) en Sanscrit, verbe dont

(1) Leo Meyer, Zeitschrift V, 383.

(2) Le c. 產 *tchan* se prononce à Emoui *san*.

la forme primitive était *jan* selon M. Leo Meyer (1); et dont dérivent le grec γιγνώσκω (= γιν-νωσκω), latin *nosco*, *cognosco*, Goth. *knajan*, Angl. Sax. *cnáwan*, etc.

Dans l'ancien Irlandais *adgén-sa* (cognosco), la ✓ chinoise *gén* = *jin* s'est conservée toute pure, ainsi que dans le Lith. *zin-au* (je sais), *zin-ama-s* (connu).

§ 11.

Adjectifs et Adverbes.

Dans cette classe de mots, les ressemblances entre les racines chinoises et aryennes sont aussi frappantes que dans la classe des verbes. Nous avons déjà eu occasion de démontrer, dans le § précédent, l'identité des mots chinois et aryens pour le verbe *sucer*. Nous retrouverons une ✓ identique pour l'adjectif et le verbe

	Sec	Sécher.	
En Chinois	焟	晞 腊	sih.
Canton, Emoui et Anc. pron.			sik.

Le premier de ces trois hieroglyphes est composé des éléments 火 *feu*, 忿 *viande* et 日 *soleil;* le second de 日 *soleil*, 忿 *viande*, et 日 *soleil;* et le troisième de 月 *chair* 忿 *viande*, et 日 *soleil*. La signification primitive était „viande séchée au soleil ou au feu", que les chasseurs prenaient avec eux à la chasse, ou les Nomades pendant leurs pérégrinations lointaines.

L'adjectif et le verbe *sec*, *sécher* se disent en sanscrit *çush*, *çush+ka*. La forme primitive a dû être *sukh*, comme dans *ush*, „brûler" et *okh*, „sec", [zend *husk-ka*]. A côté de ces mots nous trouvons les composés *çush+kala*, „viande séchée au soleil", *çush+na* „le soleil", et *çush+ma*, „le feu"; trois expressions qui ne font que traduire les élémens de l'antique hieroglyphe chinois *sik*, viande, soleil et feu; seulement le chinois réunit dans un seul monosyllabe les idées de *viande séchée*, de *sec* et de *sécher*, que les Aryas ont dû diviser en trois mots, à cause de l'extension de la langue monosyllabique en polysyllabes, écrits alphabétiquement.

Les Indo-Européens ont souvent retenu la voyelle primitive *i;* comme le

Latin	*sicc*-us, *sicc*-are.
Lett.	*sicc*-o.
Goth.	siuk, sauth.
Angl. Sax.	sic, sioc, seac, seoc.
Anc. Germ.	siuh, *siuch*-î, *siuh*-jan.
Français	sec, *séch*-er.

Les autres langues prennent *a*, *u*, *o* et *au*, comme le

(1) Zeitschrift, VIII, 254.

Grec	*σαχ-νοε.*
Polonais	*such*-y.
Lithuanien	*saus*-as.
Slave (siccare)	*côsh*-iti.

—

Graisse — Gras.

Pourri — Putride. — Medire — Mecreant.

Toutes ces idées ont, dans la langue chinoise et dans les langues aryennes, une racine identique qu'il faut rapporter à une idée commune.

La graisse de la chair, probablement estimée d'abord à cause de sa saveur, puis comme offrande à la Divinité, est nommée en chinois *pieh* 脥 (1). L'ancien son était *piet* ou *pit*, son conservé dans les dialectes d'Emoui et de Canton. Nous rapportons à cette racine

l'Anc. Germ.	feizt.
l'Anglo-Sax.	faett.
l'Anc. Norske	*feît*-r.
l'Allemand	fett.
l'Anglais	fat.
le Hollandais	vet.

M. Benfey croit que ces mots sont probablement dérivés du S. *pyai*, qui est développé du Védique *pî*. Mais cette ✓ se retrouve également dans le mot chinois pour

Gras — Fertile — Riche.

Chinois	肥	fi.
Emoui		hui, pui.
Canton		feï.
Anc. pron.		pî.
Védique		pî.
Sanscrit		pîv, pyai, pyay.
Grec		*πῖ-αλος, πῖ-αϱ, πί-ων, πί-ειϱα.*
Latin		pinguis.
Ossète		fiù.

On peut prouver que la ✓ S. ou védique est bien identique avec la ✓ chinoise par les composés: *pi-tai* 肥 帶, corpulent, = S. *pî+na*; *pi-tun* 肥 腯, obèse, = S. *pî+van*, etc.

---

(1) 脥肥肉也, Khanghi, Dict. Imp. La signification du c. est *la chair* (月) *ferme* (必).

Ce qui est *gras* se pourrit vite, et l'odeur infecte que la graisse pourrie émet provoquait les sons de dégoût: *pei*, *fei*, *pou-a*, *fou*.

En Chinois les adjectifs „pourri, putride", sont exprimés par les caractères 腐 *fu* et 臭 *puh*. Le premier de ces deux c. est composé des éléments 肉 *chair* et 府, élément phon. qui se prononçait anciennement *pú*; l'ancien chinois ne possédant point l'initale F. (1) Le second c. est composé des éléments 臭 *tch'ao*, „puer", et 孛, élement phon. prononcé anciennement *pût*, et plus tard *peï*. Sa prononciation primitive était *pût*.

Il est donc clair que les mots S. *pû*, *púy* et *pûti* (puant, puer) sont identiques avec les mots chinois *pú*, *peï*, *pût*; seulement, le son chinois *pût* étant *plus ancien* que le son *peï* (pûy), il est clair que le *t* dans le mot S. *pûti* est organique, et que le mot *púy* est un verbe dérivé de la √ *pût*.

Cette supposition est corroborée par un autre exemple déjà donné par M. Edkins. (2) Le mot chinois pour une *tasse-à-boire* est 杯, caractère composé de la clef de *bois* et de l'élément phonétique 不 *puh*, prononcé anciennement *put* et *pat*, comme dans les dialectes d'Emoui et de Canton. Lorsque les Bouddhistes introduisirent leur religion en Chine, le mot ancien 杯 *put* avait déjà perdu sa finale *t* et se prononçait *peï*; quand donc les Hindous voulurent transcrire et traduire le mot *pâtra* (vase pour boire), ils ne purent plus se servir du caractère 杯 *pat*, qui se prononçait déjà *peï*; mais ils prirent le caractère 盞 *pat*, dont le *t* final s'est depuis encore adouci, dans la prononciation moderne *poh*, en *h*.

On ne pourrait donc pas même prétendre que le mot S. *pûti* (de √ *púy* selon les Indianistes) aurait été introduit en Chinois; car, dans ce cas, la prononciation *ancienne* aurait dû avoir été *peï* et la pron. *moderne*: *pût*; tandis que c'est justement le contraire qui a eu lieu: *pût* s'étant adouci en *peï*. Le *t* dans le S. *pûti* est donc organique (3); et à ce mot se rattachent le

Lett.	(pourrir)	pût.	
Lithuan.	„	*pút*-i.	
Latin		*put*-idus,	*foet*-idus.
Grec		πυθ-ω,	πῡ-ος.
Goth.		*fú*-ls	
Angl. Saxon		*fú*-l.	

(1) Edkins, Not. & Quer. on China & Jap., II. 102. Mandarin Grammar, 86, note *.

(2) Not. & Quer. on Chin. & Jap., II, 101.

(3) Pott (Etym. Forsch. II, 171) fait dériver *pûj* de *pi+va*, et ne croit pas que le *j* de *pûj* soit radical. Cette supposition tombe devant les faits élucidés ci-dessus.

Hollandais	*vui*-l.
Anglais	*put*-rid, *fou*-l.
Français	*put*-ride, *pu*-ant. (1)

Ce qui est *puant* et sent mauvais, est haïssable, détestable. L'idée de *haïr*, *abhorrer* était donc également exprimée par le son *pui*, *pi* ou *fi*. On employait, pour exprimer ce son, le caractère 非 *fi*, qui se rencontre dans le sens de *gras* dans le caractère 腓 *fi*, „gras de la jambe", composé de 月 *chair* et phon. 非 *fi*; et dans le sens de *puant* dans le caractère 蜚 *fi*, „a stinking (非 *fi*) bug (虫)"; mais qui a le sens propre de *mauvais*, *faux*, *méchant*. De là ensuite les significations de *reprocher*, *dire du mal de quelqu'un*, *calomnier*. En dialecte d'Emoui ce caractère se prononce *hui*; et, l'ancien Chinois ne possédant point de *f* initial, il a dû se prononcer en Chinois antique *pui* ou *pîy* (2). Or cette dernière √ se retrouve dans le S. le plus ancien des Védes. M. Aufrecht (3) dit qu'on ne la trouve qu'en cinq endroits dans les Védes proprement dits. Le verbe *pîyati* s'y trouve avec la signification de *médire*, *mépriser* ou *haïr*; les mots *piyâru* et *piyatnu* s'y trouvent avec les significations décidées de *mécréant*, *criminel*. Il y rattache les mots latins *pejor* et *pessimus* = *péjus-simus*, et le Goth. *fijan*, Angl. Sax. *fian*, *figan*, *fivan*, „hair" et *fijands*, „un ennemi."

L'identité de la √ S. *pîy* et du mot chinois 非 *pîj* est incontestable. Au *pîyatnu* sanscrit répond exactement le 匪 人 *pîj-jîn* chinois, „un mécréant"; en Cantonnais: *feï-yan*, „un bandit, un vagabond", = Goth. *fijands* (ennemi). Au verbe sanscrit *pîyati*, „médire, mépriser", répond le caractère chinois 誹 *pij* „dire (言) du mal (非)"; signification qui se retrouve encore dans le Goth. *faian*, „vitupérer" (4). Enfin le Goth. *in-fei-nan*, „avoir compassion de" (5), répond exactement au mot chinois 悲 *pij*, „avoir compassion", *litt.*: „faire des reproches à, tourmenter, (非) son coeur (心)."

---

(1) Nous oserions presque rattacher à cette √ *put*, le mot *foetus*, qui semble encore obscur. Benfey le fait dériver de la √ S. *bhû* (devenir); M. Kern (Zeitschr. VII, 274) de la √ *dhe* (têter), d'une forme hypothétique *dhetu*, le *têteur*. En chinois le foetus d'un enfant se nommait *put* 胚, caractère qui a changé maintenant de prononciation et se prononce *phui* (Canton *peï*, Emoui *phi*.) Ce caractère est composé de *chair* et *pas* = „ce qui n'est *pas* encore *chair*", comme l'est le foetus.

(2) Comp. *Ts'ien ta hing*, cité par Edkins, Mand. Grammar, p. 86, note 1.

(3) Zeitschrift, III, 200—203.

(4) Aufrecht, loc. cit., p. 203.

(5) Leo Meyer, Zeitschrift VI, 429.

Ici donc encore il est impossible que les races chinoises et aryennes n'aient pas vécu en communauté d'idées.

Chaud, Chaleur.

On n'a pas réussi à trouver dans le S. la √ correspondante aux mots goth. *heitô* (chaleur, fièvre), anc. Norske *heitr* (chaud), *hiti* (chaleur), lithuan. *kaitim* (chauffer), allemands *Hitze*, *heiss*, hollandais *hitte*, *heet*, anglais *heat*, *hot*. Selon M. Lottner (1) la √ de ces mots doit être *hit*. Cette √ se retrouve dans le mot chinois 熱 (2) *hieh* (chaud, chaleur), dont l'anc. pron. était *kit* et *hit*, pron. qu'il a gardée dans le dialecte de Canton. Le mot correspondant en Sanscrit a dû se perdre, ou bien le mot chinois avoit déjà passé en Europe avec les immigrations mongoles, avant l'arrivée des Aryas.

Rude, Raboteux, Pierreux, Difficile, un Billot de bois.

Toutes ces significations sont contenues dans le mot chinois *luh* 磟, hieroglyphe composé de l'élément *pierre* et de 彔 *luh*, „tailler du bois". L'ancienne prononciation de ce caractère, conservée dans le dialecte de Canton, était *luk*, qui s'est adoucie en dialecte d'Emoui en *lok*. Ce mot répond exactement au mot S. *rûksha* (√ *ruk* = luk), qui signifie également „rude, raboteux, difficile"; puis à l'Angl. Sax. *rug*, *ruh*, *ruw*; l'Anglais *rough*, *rugged* (rude), *log* (billot de bois); le Hollandais *ruw*, etc.

Lumineux, Splendide, Luisant, Brillant, Reluire.

Nous avons vu ci-dessus (p. 43) que le mot S. *ruch* répond au mot chinois 樂 *lok*, *luk* (rire). En S. le mot *ruch* a, en outre, la signification de *reluire*, de *lumière*, *splendeur*. Ce mot a dû se prononcer anciennement *loch*, quoique cette forme ne soit pas encore autorisée par les lexicographes indiens (3). Toutes ces significations sont rendues en Chinois par le caractère 爍 *choh*, composé de la clef du *feu* 火 et de l'élément phon. 樂 *lok* (rire), et par le caractère 鑠

(1) Zeitschrift XI, 185. La √ *Kût*, „brûler", à laquelle Bopp (Glos. Sktm.) ramène ces mots n'est pas autorisée par les textes et est inventée par les gram. Indiens.

(2) Composé de 火, *feu* et 折, *fendre* = „feu qui fend." [Comp. p. 32.]

(3) Benfey, S. E. Dict. p. 801.

lih, composé de l'élément idéographique 白 *blanc*, et du même élément phon. *lok*. On pourrait traduire ces caractères, qui se prononçaient en ancien Chinois *lok*, par „feu riant" et par „blancheur riante", expressions excellentes pour rendre l'impression de la splendeur du feu. Le *ruh* sanscrit a dû passer de la forme *lok* en *ruk*, comme il paraît par le composé *ruk*+*ma*, „luisant, or, fer."

En dialecte de Canton le caractère 爍 se prononce encore *luk*, ce qui repond au sanscrit *ruk*.

De cette racine dérivent le

Latin	*luc*-ere, *lu*-men (= *luc*-i-men), *lux*, *lu*-na (= *luc*-i-na).
Grec	λυχ-νος (lumière) λυχ-νεί ω (reluire), λευκ-ός (brillant), λεύσ σω (reluire.
Goth.	*liuh*-ath, *liuh*-tjan, *lauh*-muni.
Angl. Sax.	*leoh*-t, *lioh*-t, ge-*lih*-tan, *lóc*-ian, *leó*-ma.
Allemand & Hollandais	*lich*-t.
Anglais	*ligh*-t.

Il est curieux d'observer encore le changement identique de la voyelle dans les langues chinoises et germaniques. En Chinois le caractère 皪 *lok* a changé sa voyelle en *i*, et se prononçait plus tard *lik*, puis *lih*. Le même changement s'est produit dans les langues germaniques où, p. e. dans l'Angl. Saxon, nous trouvons les formes *lóc-ian* et *ge-lih-tan*, etc.

§ 12.

Choisissons maintenant quelques exemples parmi les idées abstraites, comme termes de religion, de science ou de l'art, que M. Pott range parmi les expressions empruntées (1); et comme nous venons de trouver déjà deux exemples de la présence de la ㇓ chinoise *lok* 樂 dans la langue sanscrite, choisissons un troisième, emprunté à la même racine.

MEDECINE — GUERIR.

Ces termes se rendent en Chinois par le caractère 藥 *yoh*, caractère signifiant *l'herbe* (艹) *joyeuse* (樂), terme on ne peut plus heureux pour désigner les simples qui rendent à l'homme malade sa joie et sa gaîté. Le caractère vulgaire s'écrit 葯 *yoh*; et signifie alors *l'herbe* (艹) qui *lie* (約), c.-à-d. l'herbe qui a la vertu de *lier*, *conjurer*, la maladie.

Nous avons déjà émis notre opinion (2) que le verbe skt. *yuj*, „lier", est

(1) Ci-dessus, p. 28.
(2) Ci-dessus, p. 11.

directement dérivé du mot chinois 約 *yok*, „lier", et cette opinion va recevoir ici une confirmation éclatante.

Dans un article très intéressant de M. Pictet sur l'art de guérir chez les Aryas primitifs (1), ce célèbre philologue fait dériver le mot sanscrit *yôga*, „magie, remède ou médecine", de la √ S. *yuj*, „lier", puisque l'ancien médecin ou magicien *liait — conjurait* — la maladie par ses actes, invocations et remèdes. Sa supposition est parfaitement confirmée par le mot chinois *yok* 葯 „herbe liante", qui désigne la médecine et l'art de guérir. Ce mot doit être d'une haute antiquité, puisqu'on en retrouve la √ dans l'Irlandais *ioc-a* (guérison, remède), *ioc-lus* (herbe médicinale), *ioc-aim* (guérir), et dans le Cymrique *iach-aû* (guérir), *iach-ad* (guérison), *iach*, *iach-us* (en bonne santé).

Le caractère chinois *yok* designe primitivement les feuilles d'une espèce d'Angelica (2), dont on fait un onguent pour rendre les membres souples ou le visage luisant. (3)

En sanscrit *rochanâ* (de √ *ruch* = 樂 *lok*) est le nom de plusieurs plantes médicinales, et *yoga-rochanâ* est un onguent magique qui rend invisible et invulnérable (4). *Yuktâ* (√ *yuj*, lier), nom de la plante nommée généralement *Eláni*, répond exactement à l'idée du c. chinois *yok* (l'herbe liante).

Ce c. 葯 *yok* a, avec la prononciation modifiée de *tik*, la signification de *lier, entortiller* (5), et il est clair qu'on a donné à l'Angélique le nom de „herbe liante" à cause de son usage universel et efficace dans la magie et la conjuration des maladies.

Les deux mots *yok* 葯, „herbe liante" et *yok* 藥, „herbe joyeuse" sont donc étroitement alliés; et cette dernière signification se retrouve dans le mot S. *ruch*, qui a, comme le caractère *lok*, la signification des plantes qui donnent la joie: les toniques et les digestifs (6).

---

(1) Zeitschrift, V, 30.

(2) 白芷其葉謂之葯, Khanghi, Dict. Imp.

(3) 白芷藥名. 主長肌膚潤澤顏色. 可作面脂. *Ibid.*

(4) Benfey, S.-E. Dict., p. 780.

(5) 葯音的纏也, Khanghi, Dict. Imp.

(6) Benfey, Skt. Engl. Dict., *s. v.*

LE JOUR — LE CIEL — DIEU.

En Sanscrit ces termes se rendent par *div*, *diva* et *deva*, qui se rapportent tous à une √ *dyu*, védique *dyó*, dont l'accusatif sing. est *dyám*. (1)

En Chinois ces trois termes se rendent par 晝 *tchao*, anciennement prononcé *tiu* (pron. conservée dans le dialecte d'Emoui), 天 *thien* et 帝 *ti*.

Le premier caractère désigne l'espace de temps entre le lever et le coucher du soleil, puis la clarté du jour pendant que le soleil luit. Son ancienne prononciation a été *diu*, et ensuite *tiu*.

Le second caractère désigne l'expansion éthérée qui est au dessus de toute la création; tandis que le troisième caractère, prononcé probablement primitivement *tej* (comme dans les anciens dialectes d'Emoui, *tế* et de Canton, *tai*), ou *dej*, avait primitivement la signification de *ciel* (2) pris comme personnification du pouvoir céleste. On ne l'a appliqué que plus tard aux souverains terrestres, puisque leur vertu égalisait celle du Ciel. (3)

Il nous semble que ces trois idées sont intimement liées entre elles, et ont formé la série *tej* (*dej*), *tiu* (*diu*) et *tien*, développée d'une même √ *dej*, *di*.

Déjà M. Kurz (4) avait rapproché les mots chinois *Ti* et *Tien* au S. *div*, rapprochement que Pott (5), admet comme très possible, même si ce n'était qu'un emprunt à l'Inde. Mais M. Kurz n'a pas fait attention au mot chinois *tiu*, qui fournit la √ du sanscrit *div*, et qui se relie directement aux mots *ti* et *tien*.

La √ plus courte *ti* reparaît encore dans le védique *dí* (reluire).

Nous pouvons donc établir le tableau comparatif suivant: (6)

---

(1) Leo Meyer, Zeitschrift V, 373.

(2) 帝者天之一名, Khanghi, Dict. Imp.

(3) 德合天者稱帝, „Celui dont la vertu est conforme au Ciel est nommé *Ti*". (*Ibid.*)

(4) Nouv. Journal Asiatique V, p. 407 et s.

(5) Etym. Forsch. II, 99.

(6) Comp. Pott, Etym. Forsch., II, 99; Curtius, Griech. Etym., I, 201—202; Benfey, Skt.-Engl. Dict. sub. voc.

	Jour	Ciel	Dieu.
Chinois	晝 diu, tiu	天 dhin, t'ien	帝 dî, dej, tej.
Sanscrit	dyu, divâ,	dina (le jour)	deva.
Védes	dyô		dî (reluire.)
Thibétain			dhe.
Homère		ζην	
Dorique		ζᾶν	
Toscan		*tin*-a, *tin*-ia	
Lithuan.			devas.
Anc. Norske			tivar.
Anc. Germ.			zio.
Angl. Sax.			tiw.
Latin	dies, diu		diovis, deus.
	inter-*diu*		
	nudius (= nunc est-dies).		
	bi-duum		
Grec	ἔνδιος, Ζεύς, δῖος		
	εὐδία (reluire), δέατο, δοάσσατο		
	δίαλος		
	δέελος		

—

Puisque nous en sommes au ciel, descendons aussi un instant à *terre* pour l'étymologie de son nom.

La terre se nomme en Chinois 地 *tî*. L'ancienne prononciation était *dê*, comme dans le dialecte de Shanghai; le Cantonnais lui donne le son de *tej*; à Emoui on la nomme *tê* et dans les îles Lieou-Kieou, *dji*.

Il nous semble que ce mot est la ✓ du grec δη-μήτηρ: *la Terre* (δη) *mère* (μήτηρ), mot que M. Benfey ne fait dériver qu'en hésitant du mot skt. *go* (boeuf = Chinois 牛 *gû*), qui signifie aussi la *terre* en sanscrit, par suite des idées cosmogoniques des Hindous.

Le mot latin *sabulo*, *sabūra* (sable) contient, selon M. Pott (1), le verbe *verrere* (balayer); il nous reste donc la ✓ *sa* qui doit signifier *sable*. Or, en Chinois, le nom pour sable est 沙 *cha*, selon l'ancienne pron. conservée à Emoui, *sa*. Comme, à ce que nous sachions, cette ✓ n'a pas encore trouvé son équivalent dans le S., il nous semble qu'on peut admettre pour le nom du sable la ✓ chinoise *sa*.

—

(1) Etym. Forsch., I, 288.

Serait-il trop hasardé d'y ajouter encore la √ chinoise du grec ὑ-ει (il pleut), ὑ-σ-τός (pluie)? Bopp émet l'opinion que ces mots seraient dérivés du S. *su-nômi*, „exprimer le jus du Soma"; mais Curtius (1) remarque très bien que la √ *su* simple ne se trouve que dans la signification d'exprimer le jus de la plante dont on fait la boisson soma, et qu'il est donc trop hasardé d'en faire dériver ces mots grecs.

En Chinois l'ancien hieroglyphe graphique pour *pluie* est 雨, représentant la nue dont tombent les gouttes de pluie. L'ancienne pron. de ce caractère, conservée à Emoui, était *ú* ou (dans la langue vulgaire) *ho*.

Cette √ semble s'être aussi propagée jusque dans les langues malaises, où la pluie est nommée *û-djan*, ou avec l'aspiration *hu-djan*; en Sundanais et Javanais *û-dan*; en Madurais *o-dan*.

(1) Griech. Etym., I, 363 r. 604.

CHAPITRE TROISIÈME.

SEMASIOLOGIE

OU

PARENTÉ D'IDÉES.

§ 13.

Dans la „Philosophy of universal history" de M. Bunsen (Vol. I, Chap. 6) l'opinion est émise que, puisque les élèves de Bopp rapportent les formes grammaticales étymologiquement à des racines, la possibilité est admise d'une parenté de langage plus large, et pour une époque plus reculée, au delà de la grammaire. M. Pott (1) admet cette possibilité, mais il observe que dans les langues sans formes grammaticales, comme le *Chinois*, il ne reste plus rien que des comparaisons lexicales.

Mais il-y-a un autre système de comparaison, qui jusqu'ici n'a pas été beaucoup suivi — la comparaison des significations, qui doit surtout prendre égard aux associations d'idées, qui sont, il est vrai, difficiles à soumettre à des lois déterminées. Cependant, la langue chinoise, avec sa merveilleuse écriture, a non-seulement conservé les *sons* des mots, mais aussi leur *signification*, résultat impossible à atteindre avec une écriture phonétique. C'est donc dans la première qu'il faut chercher le lien, l'enchaînement, des idées, qu'on ne peut plus poursuivre dans la seconde.

Nous allons donc tenter de retrouver dans une foule de racines la signification primitive et les significations dérivées qui se sont développées de cette idée fondamentale; ce qui sera le meilleur moyen pour convaincre les savants de la parenté entre le Chinois et les langues Aryennes.

---

(1) Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft, 1855, Vol. IX. 424

§ 14.

Racine GAP — KAP.

Quand on ouvre la bouche et qu'on la referme avec force, l'air expulsé des poumons, forme le son *gap*. On peut le distinguer parfaitement au moment où un chien attrape dans sa gueule ouverte un morceau de viande qu'on lui jette, et qu'il attrape au vol.

Ce son fut écrit en Chinois 合, littéralement: „bouche fermée" ou „fermer la bouche" (1). Ce caractère est prononcé maintenant *koh* (à Canton *hop*, à Emoui *hap*), mais les caractères phonétiques dans lesquels il entre, prouvent que son ancienne initiale était *g* (*k*). Il est prononcé *koh* [E. *kap*, C. *kop*] (2) dans le sens d'une espèce de mesure, et dans celui du verbe „se joindre", comme les deux lames d'une paire de ciseaux, ou le couvercle d'une boîte. De la signification primitive „fermer la bouche" dérivent naturellement les idées de *fermer, joindre, rapprocher, unir, serrer*, etc. Aussi il entre comme phonétique dans tous les caractères par lesquels on veut exprimer ces idées.

Nous en avons déjà vu un exemple à la page 40, où le verbe *happer* (avaler) est rendu par le caractère 哈, composé de la clef de *bouche* et du phon. *gap* „fermer".

Ajouté à la clef des *insectes*, ce phonétique forme le caractère 蛤, prononcé maintenant *koh* (E. *kap*, C. *kop*), et désignant les *coquilles bivalves*, celles qui peuvent enfermer l'insecte [le mollusque]. Ajouté à la clef des *oiseaux*, il forme le caractère 鴿 *koh* (E. *kap*, C. *kop*), *le pigeon*, c.-à-d. l'oiseau uni, ainsi nommé à cause de la facilité avec laquelle les pigeons s'unissent (3). Ajouté à la clef des *poissons*, il forme le caractère 鮯 [*koh* E. C. *kap*], désignant une espèce de carpe qui se cache dans des étangs profonds.

Uni à la clef des vêtements, il forme le caractère 袷 *kiah* [E. *kah*, C. *kap*], signifiant „un habit doublé", c.-à-d. un habit fait de deux pièces superposées et

---

(1) 合合口也, *Vide* 說文.

(2) Dans la suite les lettres E et C désignent les dialectes d'*Emoui* et de *Canton*.

(3) 鴿性易合故名, Khanghi, Dict. Imp

unies par une couture. Uni à la clef des *cuirs tannés*, il forme le caractère 韐 *kiah* [E. *kah*, C. *kap*], qui signifie une *genouillère de cuir*, soit un morceau de cuir qui *serre* les genoux. Ajouté à la clef des *étoffes*, il forme le caractère 帢 *kiah* [E. *khap*, C. *hap*], qui signifie une *cape*, un *chapeau ;* c.-à-d. „la pièce de toile qui *serre*, *comprime*, la tête."

Uni à la clef de *tête humaine*, il forme le caractère 頜 *koh* [E. C. *kap*], qui désigne la bouche ou les *mâchoires*, „qui serrent la tête." Ajouté à la clef des *pieds*, il forme le caractère 跲 *kiah* [E. *khap*, C. *kap*], qui signifie *trébucher*, comme on le fait en marchant les pieds serrés.

Ajouté aux caractères *porte* et *ailes*, il forme le caractère 闔 *hih* [E. *kip*, C. *khap*], qui signifie *battant d'une porte*, c.-à-d. „porte qui se *ferme* avec deux ailes". Uni à la clef des *vases*, il forme le caractère 盒 *hoh* [E. *ap*, C. *hop*], désignant les „vases ou pots munis de couvercles", qu'on peut donc *fermer*. Ajouté à la clef de *l'eau*, il forme le caractère 洽 *hiah* [E. *hiep*, C. *hap*] = „des eaux qui s'unissent, se rejoignent." De là les significations dérivées de *harmonie*, *concorde*, *union*, données à ce caractère.

Uni à la clef des *soieries*, il forme le caractère 給 *kih* [E. *kip*, C .*khap*], qui signifie *donner*, *conférer*, puisqu'on *serrait* (gardait) les soieries données par le souverain. Nous avons déjà vu (p. 42) qu'il forme la racine des mots indo-germaniques pour le verbe *donner*.

Tous ces caractères, ayant le même phonétique, se sont naturellement prononcés primitivement *gap*, *kap*, selon la pron. de ce phonétique.

—

De l'idée de fermer la bouche, de comprimer entre les lèvres, naquit naturellement l'idée de *comprimer* en général, soit sous le bras, soit avec la main. Ce verbe fut donc également nommé *kap*, et on écrivait ce son, pour le distinguer du *kap* 合 primitif, avec un autre caractère: 夾. Ce caractère, prononcé maintenant *kiah*, se prononçait primitivement aussi *kap*, comme encore aujourd'hui dans le dialecte de Canton.

Ce phon. *kap*, ajouté à la clef de *main*, forme le caractère 挾 *hieh* [E. *hiep*, C. *hip*], signifiant „porter sous le bras", „cacher."

Ajouté à la clef des *montagnes*, ou *collines:* 峽, 陜 *hiah* (E. *hiep*, C. *hap*), il signifie un *défilé*, une *gorge de montagne*; *étroit.*

Ajouté à la clef de *bambou* et des *objets qui renferment*, il forme le caractère 箧 *kieh* (E. *kiep*, C. *hap*), qui désigne „un panier de bambou pour *serrer* des objets." Uni seulement à la clef de *bambou*, il forme le caractère 筴 *kiah* (E. *kiep*, C. *kap*), signifiant *pincer* comme avec des bâtonnets pour manger; et, comme subst. dérivé — ces bâtonnets mêmes, litt. *les pinceurs.* Ajouté à la clef des *plantes*, il forme le caractère 荚 *kieh* (E. *kiep*, C. *kap*), désignant les *cosses des plantes* légumineuses, „qui *renferment*, *compriment*, la semence."

Uni à la clef de *tête humaine*, il forme les caractères 頰 ou 頡 *kieh* (E. *kiep*, C. *kap*), désignant les *joues* ou les *mâchoires*, „qui *renferment*, *compriment*, la tête." Ce caractère, comme nous l'avons vu ci-dessus, était écrit aussi avec le premier phonétique: 頷; preuve que les deux phonétiques 合 et 夾 se prononçaient primitivement *identiquement.*

Ajouté à la clef des *insectes*, il forme le caractère 蛺 *kieh* (E. *kiep*, C. *hap*), désignant le *papillon*, „qui *ferme*, *plie* ou *comprime* les ailes" quand il est en repos."

Ajouté à la clef des *paroles*, il forme le caractère 詄 *kieh* (E. *kiep*, C. *kip*), qui signifie: *parler desordonnément*, *verbeux*, *discours malhonnêtes.* On écrit ce caractère aussi avec la clef *bouche:* 唊.

Uni à la clef des *cuirs*: 鞊 *kiah* (E. C. *kap*), il désigne une espèce de *bottes*, „le cuir *serrant* la jambe". On l'écrit aussi avec le phon. précédent et la clef des cuirs tannés: 韐 comme nous l'avons vu ci-dessus; preuve nouvelle de l'homophonie primitive des phonétiques 合 et 夾. Ajouté à la clef des *étoffes*: 帢 *kiah* (E. *khap*, C. *hap*) il a la même signification que le caractère 帢 *kap* (p. 57) „une cape".

Tous ces caractères donc, ayant le même phonétique, se sont encore prononcés primitivement de la même manière — KAP, et n'ont reçu plus tard des prononciations différentes, que par suite d'une loi de modification de son (lautverschiebungsgesetz), analogue à celui de nos langues Indo-Européennes, et

dont M. Edkins a tracé les contours dans quelques articles extrêmement intéressants, publiés dans le second volume des „Notes and Queries on China and Japan."

—

Nous venons de voir que les cosses des plantes furent nommées 荚, „les renfermeurs", ou „comprimeurs." Ces cosses, et aussi les écailles des tortues, les carapaces des insectes etc., etc., ayant une forme un peu ovale, on les représentait graphiquement par le caractère 甲, qu'on prononçait conséquemment également *kap*. Il a conservé cette prononciation dans les dialectes de Canton et d'Emoui mais, en Mandarin, elle s'est adoucie en *kiah*.

Ce phon. entre également dans la composition d'un grand nombre de caractères, qui conséquemment ont dû tous se prononcer primitivement *kap*.

Ainsi, ajouté à la clef de *bouche*, il forme le caractère 呷 *hiah* (E. *kap*, C. *hap*), caractère identique en signification avec le caractère 哈 „avaler, happer", que nous avons déjà discuté sur pages 40 et 56. Ici, le caractère 甲 étant simplement *phonétique*, il est clair qu'il a dû se prononcer primitivement comme le caractère 合, „fermer la bouche", qui est *phonétique* et *significatif* dans le caractère 哈, „avaler, happer".

Il a cette même valeur phonétique dans le caractère 狎 *hiah* (E. *ah*, C. *hap*), composé avec la clef des *chiens*, et qui signifie *accoutumé*, *familier*, c.-à-d. „*uni* à l'homme", comme l'est le chien. Avec la clef des *démons*: 魆 *kiah* (E. C. *kap*), il signifie un *gobelin*, un démon voleur (1), qui *happe*, ou *gobe*. Avec la clef des *poissons*: 鮯 *hiah* (E. *ah*, C. *hap*), il désigne une espèce de poisson, gros avaleur. Avec la clef des *oiseaux*: 鴨 *yah* (E. C. *ap*) il désigne le *canard*, „l'oiseau qu crie *gap gap*".

Mais ce phon. a une signification propre dans les composés suivants:

Uni à la clef de *bois*: 柙 *hiah* (E. *ap*, C. *hap*), il signifie „le bois enveloppant", c.-à-d. cage de bois pour des bêtes féroces ou des malfaiteurs. Ajouté à la clef des „objets renfermants": 匣 *hiah* (E. *ap*, C. *hap*), il désigne une *boîte*, un *coffre* ou une *armoire*. Ce caractère est donc identique en signification avec

(1) 魆 竊 鬼 也, Khanghi, Dict. Imp.

celui de 箧 (p. 58), et prouve que les phonétiques 夾 et 甲 étaient primitivement *homophones*.

—

Un quatrième caractère inventé pour rendre l'idée de *comprimer, serrer*, est celui de 劦 [la clef de *force* trois fois répétée], prononcé maintenant *hieh* (E. *hiep*, C. *hip*), mais dont l'ancienne prononciation était probablement encore *kap*, car le *h* initial moderne représente presque toujours une initiale *k* plus ancienne.

Il entre comme phonétique dans le caractère 協 *hieh*, composé avec la clef de *main*, et signifie *plier, plisser*, c.-à-d. „mettre les plis d'une pièce d'étoffe l'un sur l'autre.

Uni à la clef de *chair*: 脅 *hieh*, il désigne les *côtes* du corps humain, litt „les *chairs* qui *serrent, compriment*, le corps". Ce dernier caractère est écrit aussi avec le premier phonétique *kap*: 胳 (1), avec la même signification: „les chairs renfermantes", preuve positive que l'ancienne prononciation du caractère 脅 *hieh* était également *kap*.

Uni au caractère *penser*: 勰 *hieh*, il signifie „union de pensée, harmonie de sentiment". Il est donc identique en signification avec le caractère 愜 *kieh* composé de la clef du *coeur*, des „objets renfermants" et du phonétique 夾 *kap*; autre preuve que l'ancienne prononciation de ce caractère était *kap*.

—

Un cinquième caractère inventé pour rendre l'idée de *fermer* est celui de 盍 *hoh* (E. *ap*, C. *hop*). Son ancienne prononciation était également *kap*. Le dialecte d'Emoui a conservé la voyelle *a*, mais a perdu l'initiale *h*, qui reparaît dans le Cantonnais et le Mandarin, et qui est adoucie d'une initiale plus ancienne *k*. Selon l'ancien dictionnaire *Eul-ya*, sa signification était ⩭ à celle du caractère 合 *kap*, c.-à-d. *fermer*. On l'emploie maintenant dans le sens de *couvrir* (fermer) avec un couvercle (2).

Uni à la clef de *porte*: 闔 *hoh* (C. *hop*, E. *khap*), il signifie „*battant de porte, porte brisée*. Il est donc identique en signification avec le caractère 闔 dont nous avons traité sur page 57, et dont le phon. est 合 *kap*, ce qui prouve que les phon. 盍 et 合 se prononçaient primitivement tous les deux *kap*.

(1) Khanghi, Dict. Imp. *sub. voc.*

(2) 盍 合 也 (爾 雅 釋 名); 盍 覆 也 (說 文).

Uni à la clef des *pierres*, il forme le caractère 磕 *khoh* (E. *khap*, C. *hop*) signifiant „fracas de pierres", et aussi le bruit qu'on fait en cognant la tête sur le sol en se prosternant devant l'Empereur de la Chine, cérémonie nommée *khoh theou* [en dial. d'Emoui *khap-thau*]. Ce caractère est écrit aussi avec les éléments 去 et 合: 砝, 砢. Ce dernier caractère ayant pour phonétique 合 *kap*, il est clair que le caractère 磕 avec lequel il est synonyme, a dû également se prononcer d'abord *kap*, comme du reste la prononciation à Emoui: *khap* le prouve suffisamment.

Uni à la clef de *bouche*, nous avons le caractère 嗑 *hoh* (E. *ap*, C. *hop*), *babillard*, puisqu'un homme qui caquette beaucoup, ouvre et *ferme* la bouche souvent; de là on l'emploie, dans la langue vulgaire mandarine, dans le sens de *boire*, puisqu'il faut alors également ouvrir et *fermer* la bouche.

Uni à la clef des *poissons* 鰪 *koh* (E. *kap*, C. *kop*), il désigne une petite espèce de *cauri*.

Ajouté au caractère pour *manger*, il forme le caractère 饁, prononcé maintenant *yeh* (E. *iet*, C. *ip*), „provisions de bouche pour voyage", qu'on *serre* ou porte renfermées dans un panier.

Enfin uni à la clef de *tête humaine*, il forme le caractère 頦 *khoh* (E. C. *kap*). Selon les dictionnaires phonétiques ce caractère se prononce comme le c. 閤, composé de la clef de porte et du phon. 合, que nous avons déjà vu avoir été prononcé primitivement *kap*, prononciation qu'il a conservée dans les dialectes anciens de Canton et d'Emoui. Ce caractère a la signification de *mâchoires* (1), et ensuite, avec la même prononciation que le caractère 磕 *khap*, celle de *os de la tête*. (2)

Ce caractère est donc identique en signification avec les caractères 頰 et 頷 (p. 58), désignant également les *mâchoires*, et dont les phonétiques sont *kap*, preuve nouvelle que les phonétiques 合, 夾 et 盍 se prononçaient primitivement tous les trois *kap*.

Ce dernier phon., placé dans la clef des *enveloppes*, forme le caractère 匼 *ah* (C. E. *ap*), qui signifie: „ce qui enveloppe la tête des femmes", la *coiffure*, composée de fleurs ou de plumes du martin-pêcheur (3).

---

(1) 頦 車 頷 骨 也, Khanghi, Dict. Imp.

(2) 頦 音 磕 頭 骨 也, *Ibid.*

(3) 匼 綵 婦 人 頭 花 髻 飾 也 頭 上 何 所 有 翠 爲 匼 *Ibid*

Le caractère 去 est aussi quelquefois prononcé *kap* dans les composés. Nous en avons déjà vu un exemple dans le caractère 刼 *kap*, „enlever de force" (page 41).

Uni à la clef des *insectes*, il forme les caractères 蚗 et 蜐 *kieh* (C. *khip*, E. *kiap*), qui désignent une espèce de coquilles bivalves comme les caractères 蛤 et 鰬, prononcés également *kap*, ainsi que nous l'avons démontré (pp. 56 et 61).

Ajouté à la clef des *paroles* 訐 *khü*, ou à la clef de *bouche* 呿 *khia*, il signifie *bâiller*, comme un homme qui va se coucher. Ces caractères sont donc synonymes du caractère *gap*, *kap* (pp. 40 & 56), et ont dû avoir été prononcés primitivement aussi *gap* ou *kap*. Ceci est prouvé du reste par le caractère 魦, composé de la clef des *poissons* et de ce même phonétique, désignant une espèce de carrelet ou de plie; caractère qui a la double prononciation de *khü* et de *hieh* (E. *hiep*, anc. pron. *kap*) (1), et par le caractère 砝 *kap*, identique en signification avec les caractères 砳 et 磕, notés sur p. 61.

Cette √ *kap* maintenant, dont vous venons de démontrer le développement graduel dans la langue chinoise, est répandue dans plusieurs mots de la famille aryenne, quelquefois phonétiquement seulement, parfois traduit; car ce dernier fait se présente non seulement quand deux races vivent en proximité, mais même dans des races de la même famille. Par exemple nous avons en sanscrit l'adjectif *suçroni*, „à belles (*su*) fesses (*çroni*)." Le substantif *çroni* a passé en grec et latin sous les formes *κλόνις* et *clunis*; mais l'adjectif composé n'a pas été introduit ou conservé, mais a été *traduit* par les grecs en *καλλιπυγος*, „à belles (*καλλι*) fesses (*πῦγή*)", deux mots de racine toute differente.

Nous allons donner tantôt un exemple analogue dans les langues germaniques.

Nous avons déjà prouvé l'existence de notre √ *kap* dans les mots *avaler*, *happer* (p. 40), *capturer* (p. 41), *donner* (p. 42), et nous allons la trouver maintenant encore dans plusieurs autres mots.

GOBELIN

(p. 59.)

Chinois	魄	kap. (2)
Sanscrit (nom d'une espèce de démon)		*kap*-a.
Grec		*κόβ*-αλλος, *κόβ*-αλος.
Allemand		*kob*-old.
Hollandais		*kab*-outer.
Anglais		*gob*-lin.

(1) 魦 音 墟 又 音 脅, Comparez ci-dessus p. 60.

(2) Un démon-voleur, qui gobe. Comp. *κόβ*-αλλος, un *glouton* et un *gobelin*.

CAURI, COQUILLE BIVALVE
(pp. 56, 61, 62)

Chinois	蛤 鱟 蛄 蜬	kap.
Sanscrit (petite coquille servant de monnaie)		*kap*-arda (1)

BATTANT DE PORTE, PORTE BRISÉE
(pp. 57, 60)

Chinois	闔 闆	kap.
Sanscrit		kap-âta (2)

CAPSULE, COSSES, BOÎTE
(pp. 58, 59)

Chinois	篋 莢 甲 匣	kap.
Grec		*κάψ-α*.
Latin		*cap*-sa.
Allemand		*kap*-sel.
Français		*cap*-sule, *cap* se.

CAPE, CHAPEAU
(pp. 57, 58)

Chinois	帢 帿	kap.
Allemand		*kapp*-e.
Hollandais		kap.
Anglais		cap.

COIFFURE
(p. 61)

Chinois	靨	kap.
Hollandais		*kap*-sel.
"	(se coiffer)	zich *kap*-pen.

GENOUILLERE, BOTTES
(pp. 57, 58)

Chinois	韐 韘	kap.
Hollandais (bottes montantes)		kap-laars (3)

---

(1) Peut-être de *kap* (coquille bivalve) et *ardha* (= ridh+a) *demi, moitié*. Comp. *daçárda* : la moitié de 10, c.-à-d. 5.

(2) Peut-être de √ *kap* (battant) et de *pátaya* (√ *pat*), „to split, to open."

(3) Peut-être aussi 盒 *kap* (p. 57), pot couvert d'un couvercle, = *chape*, „couvercle d'alambic"; 盍 *kap* (p. 60), couvrir, = angl. *cope* (couvrir.)

Nous savons bien qu'on s'est habitué à faire dériver tous ces mots du latin *caput* (tête), mais cette supposition disparaîtra quand on verra que ce mot latin est lui-même dérivé de la même √ chinoise *kap*.

Nous avons vu à la page 61 que les os de la tête, le crâne, se nomment en Chinois 顱 *kap* (anc. pron.). L'élément significatif est 頁 *hiet* (tête), auquel on ajoutait le phon. 盍 *kap*, qui signifiait primitivement *clore*, *enfermer*, comme le crâne enclot la tête même.

Ce même phon., ajouté à la clef des pierres: 磕 *kap*, avons nous vu, désignait le bruit que fait le choc de pierres qui s'entrecognent. Enfin ce même phonetique *kap*, ajouté à la clef des vases: 盒 *kap*, désignait les *pots* ou vases munis de couvercles.

De là qu'en Sanscrit le mot *kapâla*, dérivé de cette √ *kap*, a la double signification de *crâne* et de *pot*.

Notre étymologie est confirmée par le mot S. *kapola*, „les joues", évidemment allié à *kapâla*, et dont nous avons retrouvé la même √ *kap* dans le Chinois 頷, 頰 *kap*, „ce qui serre la tête" — les *máchoires*, la *bouche*, les *joues*.

La √ *kap* de *kapola* (joues) s'est perdue en signification correspondante dans les autres langues aryennes, excepté peut-être dans le Gaëlique et Celtique *cab*, „une bouche," „une bouche mal garnie de dents" (1), et dans l'Anglais vulgaire *gab*, *gob* (bouche) (2); mais la √ *kap* (tête) se retrouve partout, comme dans le:

Japonais	*kouf*-e.
Magar (Nepal)	*khap*-ár. (3)
Sanscrit, Javanais, Malais	*kap*-âla.
Grec	κεφ-αλη.
Latin	*cap*-ut.
Goth.	*haub*-ith.
Anc. Germ.	*houp*-it.
Anc. Norske	*höf*-uth.
Gothland	*haf*-uth.
Angl. Sax.	*heaf*-ud.
Allemand	Kopf, *Haup*-t.
Hollandais	kop, *hoof*-d.
Anglais (sommet, cime)	cop.
Français (idem)	*coup*-eau.
Gaël. (tête)	*gap*, *cab*-ad.

(1) Pott, Etym. Forsch., I, 115.

(2) Kuhn, Zeitschrift I, 130.

(3) Le Magar a conservé l'aspiration du caractère *khap*, „tête". Comp. p. 61, note 2.

On retrouve même cette √ dans le Copte *khaf*; *afe* (tête).

—

Nous avons vu ci-dessus que le caractère chinois pour papillon: 蛱 désignait „l'insecte qui ferme ou plie les ailes quand il est en repos" (1), et qu'on le nommait également *kap*. Le nom de ce charmant insecte a été traduit par une partie des races aryennes, et par l'autre le phon. primitif a été conservé tout pur. Ainsi les Allemands les nomment *Falter* (plieurs), du verbe *falten* (plier); tandis que les Hollandais les nomment *kapel* (√ *kap*), que nous ne pouvons admettre avec M. Pott (2) être une dissimulation du Latin *papilio*. La √ *kap* se retrouve encore dans le Javanais *kup-u*, „papillon."

Papilio n'est pas une forme du pamphylien βαβέλιο = ἥλιος, comme semble le supposer M. Stier (3), car la forme pamphylienne est ἀβέλιος, c.-à-d. ἀϝέ-λιος (4), sans β initial.

Nous croyons donc plutôt que le *pap* de *papilio* est une dissimulation de la √ *kap*, avec la réduplication, comme *pŏpulo* (5). Surtout puisque M. J. G. von Hahn (6) donne comme noms albanais des phalènes κοπ-ίτζα, κόψ-α, où se retrouve la √ κοπ; et comme nom pour les cousins κωκώπε (grec), qui semble être la racine κωπ avec la réduplication (7).

—

Nous avons encore dans nos langues indo-germaniques une √ *kap*, qui signifie *couper*, et qu'on ne peut retrouver en Sanscrit.

Elle se trouve dans le Grec κόπ-τω, je hâche, κόπ-ανον, κοπίς, couteau, épée, κάπ-ων, capon; dans le Croate *kop-iti*, châtrer; dans le Lett. *kap-pât*; Lithuan. *kap-óti*, hacher, *kap-one*, houe, etc.; et à côté de la finale *p* se trouve la finale *t*, comme *coup-er*, *cout-eau*, Angl. *to cut*, Hollandais *kappen*, „couper"; puis, avec l'adoucissement de l'initiale *k* en *h*, l'Ancien-germain *houw an*, Allemand *hau-en*, Hollandais *houw-en*, „frapper, hacher" (8).

Nous avons déjà tracé la racine chinoise *kap* dans tant de mots indo-européens, qu'il nous sera permis de rechercher cette racine également dans cette langue. Notre √ *kap* 合 donc, placée à côté de la clef des *couteaux*, forme le caractère 劄 *khiah* (C. *hap*, E. *khap*), lequel caractère était la forme primitive

(1) 其形夾故從夾加虫, „Sa forme est comprimée (pliée), c'est pour cela que le c. est composé de *kap* et insecte." (Khanghi, D. I.)

(2) Etym. Forsch. I, 106.

(3) Zeitschrift XI, 243.

(4) Curtius, Zeitschrift I, 29—30.

(5) Pott, Etym. Forsch., II, 73, 193.

(6) Albanesische Studien.

(7) Zeitschrift XI. 242, 243.

(8) Pott, Etym. Forsch. II, 140; Curtius, Griech. Etym., I, 122.

du caractère 割 *koh* (C. *kot*, E. *kat*) (1). Or ce caractère signifie *couper*, *balafrer*, *hacher*, *blesser*, *couper en deux*. Littéralement il signifie: *blesser* (害) avec un *couteau* (刀); tandis que l'ancien caractère 刮 signifie littéralement: *couteau* (刀) qui descend sur le corps comme la lèvre supérieure de la bouche sur la lèvre inférieure (合). Il est en même temps imitatif du son *kap* que fait la hache en descendant sur un objet résistant (2). Voilà donc nos deux racines *kap* et *kat* retrouvées.

Mais l'analogie va plus loin, car le caractère abrévié 割 *kat*, placé à côté de la clef des *moutons*, forme le caractère 羯 *kiah* (E. C. *kat*), qui signifie *châtrer un bouc* (3). Placé à côté de la clef des *boeufs*, il forme le caractère 犗 *kiai*, qui signifie *boeuf châtré* et aussi „châtrer un homme", ancienne punition chinoise (4).

L'ancienne prononciation de ce phonétique 害 *kat* était également *kap*; car le c. 嗐, composé de *bouche* et de ce même phon., signifie „ouvrir grandement la bouche, bâiller," et est donc synonyme du c. 哈 *gap* (ci-dessus, p. 40). Ce c. s'est donc prononcé primitivement aussi *gap*. Il se prononce maintenant *hiah* et *hai* (5). Ensuite, l'ancienne forme du c. 割 étant 刮, il a dû se prononcer *kap* selon son phon. 合.

Quant à la pron. *kat*, elle est garantie par les caractères composés où il entre comme phon. p. e. 騢 *khiah* (C. E. *khat*), „un cheval pie (noir et blanc)"; 縖 *hiah* (C. E. *kat*), „lier"; 鶡 *hiah* (C. E. *kat*), le Lanius schach; etc., etc. Ce changement de finale explique pourquoi nous avons dans nos langues indo-germaniques la double finale *p* et *t*.

Le mot *κάπ-ων* ne signifiait donc primitivement que *le coupé*, *le blessé*; mais tandis que les Chinois ont appliqué cette épithète aux *boucs* et *boeufs* châtrés, les Indo-Européens l'ont appliquée à la *volaille*.

Il est curieux cependant que cette √ *kap* n'ait pas passé avec la signifi-

---

(1) Khanghi, Dict. Imp.

(2) Le mot hollandais *kap-mes* [couteau qui coupe] traduit exactement le sens de ce caractère *kap*.

(3) Khanghi, Dict. Imp.

(4) *Ibid.*, Medhurst, Chin. Dict.

(5) Khanghi, D. I.

cation de *couper* dans le Sanscrit, tandis quelle a passé dans cette dernière langue avec une autre signification. Le phon 害 *kap*, placé à côté de la clef des *parfums*, forme le caractère 醬, prononcé maintenant *hoh* (C. *hot*, E. *hat*), qui signifie: *effluves du parfum* (1); prononcé *hai* il signifie: *vapeur, odeur, puanteur* (2). La signification primitive était *senteur perçante, blessante*, soit en bon, soit en mauvais sens.

De cette √ dérivent en Sanscrit: *kap-i, kap-ilas* (encens); en Grec: καπ-ίω (exhaler), κε-καφ-ηώς (haletant), ἐγ-κάπ-τει, ἐκπ-νει, καπ-νός (fumée), κόπ-ρος (fiente, fumier); en Latin: *vap-or* (pour *cvap-or*), exhalaison, *vap-orare* (évaporer), *vap-idus* (évaporé), *vap-pa* (vin évaporé); en Lithuan. *kvap-as* (vapeur, odeur, exhalaison), *kvep-ju* (exhaler, sentir), *kvep-alai* (parfums); en Bohémien *kop-et* (fumée). Curtius, à qui nous empruntons ces mots, dit que la signification primitive aurait été „exhaler par la bouche" [aushauchen] (3). Ceci est vrai en tant qu'en Chinois l'ancienne √ 合 *kap* était usitée aussi pour exprimer cette action; car, unie à la clef de *nez*, elle forme le caractère 齁 *hiah* (C. *hop*, E. *hap*) qui signifie *souffler, respirer, par le nez*. On l'écrit aussi avec le second phonétique *kap* 夾 (comprimer): 齾 avec la même signification, qui est: „bruit fait par le souffle expulsé par les narines fermées ou comprimées". Mais nous croyons la √ *kap* dans les mots indo-européens pour „vapeur, odeur" plutôt empruntée à la √ chinoise 害 *kap* dans 醬, „effluves", à cause du *cap-er* (bouc) latin, *häfar* (bouc) anglo-saxon, qui signifient, selon Pott (4), *le puant*.

—

Comme nous l'avons vu à la page 56, le caractère 鮯, dont l'ancienne pron. était *kap*, désigne une espèce de *carpe* trouvée dans des étangs profonds. Cette √ se retrouve dans le mot S. *çaph-ara* (carpe), dont M. Förstemann (5) compare la √ à celle de *kapâla* (tête). Les Grecs du moins la nommaient κεφαλος, mot que les Latins ont traduit par *capito*. En Ancien-germain un *r* inorganique s'est introduit dans le mot *charpho;* Anc. norske *karfi*, Allemand *karpfen*.

Une autre espèce de poisson se nomme 鮪 *kap* (p. 59), et une espèce de

(1) Khanghi, Dict. Imp.
(2) *Ibid.*
(3) Griech. Etym., I p. 112.
(4) Etym. Forsch., I, 256; Curtius op. cit., I, 112.
(5) Zeitschrift, III, 51.

carrelet ou plie se nomme également *kap* 鮭 (p. 62). Probablement cette même √ se trouve dans le Grec κωβ-ιος, Latin *gob-io*, Anc. Germ. *guv-a*, Allemand *gueb-e, gufe;* et dans l'Anc. germ. *chap-o, quapp-a*, Allemand *quapp-e*, Lithuan. *kůpē*, Hollandais *kwab* [Gobius] (1), pour quels mots il n'y-a point de racine sanscrite. Le nom moderne du goujon (gobius) est encore aujourd'hui à Canton *pak kop* 白蛤, „le goujon blanc" (2). Probablement 蛤 *kop*, qui signifie une *coquille* (p. 56), doit s'écrire 鮯 *kap*.

—

La racine *kap* se retrouve encore dans le mot S. *çap*, „exécrer, maudire"; mais dont la signification primitive était, selon M. Benfey (3), „crier à haute voix.". Or, en Chinois, le mot *kap* 詰 & 唊 (p. 58) signifie „parler désordonnément, verbeux, paroles malhonnêtes", *litt.* „faire *kap-kap* avec la bouche en parlant". Il correspond donc exactement en *son* et en *signification* avec le S. *çap*.

—

Le mot S. *çapha*, „sabot en général", dont dérivent l'Anc. germ. *huof*, l'Anglo-sax. *hof* (sabot de cheval), ne nous paraît que la √ chinoise 甲 *kap* (p. 59), nom des pieds cornés des ruminants et chevaux. Par exemple dans la glose: 蹄[1] 牛[2] 馬[3] 等[4] 之[5] 甲[6] 足[7] 也[8], „les sabots[1] sont[8] les pieds[7] *cornés* (kap)[6] des[5] boeufs[2], chevaux[3] et leurs pareils[4]" (4).

—

La racine chinoise *kap* se trouve encore dans un nom d'oiseau qui a beaucoup embarrassé les étymologistes — celui de la *colombe*. Kuhn (5) fait dériver ce nom du S. *kádamba*, „quel tombeur", de √ *lamb*, tomber; mais *kâdamba* n'est pas en S. le nom de la colombe, mais d'une espèce de canard. Pott (6) le fait dériver de *kala-rava* (de *kala*, a low and pleasing tone, et √ *ru*, sonum edere). Schleicher (7) ne croit point que *palumbus* soit un mot latin, mais un mot appartenant à un dialecte d'une autre race italique. Förstemann (8) objecte aussi contre la dérivation de *palumbus* de *kâdamba*. Enfin Curtius (9) condamne formellement ces étymologies; car, dit-il, „en admettant p. e. que dans *corvus* = *kâravas*, le *kâ* soit pré-

(1) Förstemann, Zeitschrift, III, 49.
(2) Bridgman, Chinese Chrestomathy, p. 482.
(3) S. E. Dict., p. 931.
(4) Bridgman, Chin. Chrest. p. 463.
(5) Zur ältesten Geschichte der Indo-germanischen Völker, p. 10.
(6) Etym. Forsch., I 397.
(7) Zeitschrift für Vergl. Sprachf., VII, 380.
(8) Zeitschrift III, 45.
(9) Griech. Etym. I, 36—42.

fixe interrogatif [quelle (laide) voix!], on admet tacitement que tous ces préfixes se trouvaient déjà comme *tels* et exactement dans leur forme sanscrite, *avant* la séparation des races indo-germaniques; supposition trop hardie, que nous ne pourrons jamais admettre; car, tandis que les racines se seraient tellement changées, ces petits mots auraient conservé entièrement leur forme primitive pendant tout le temps de leur existence. . . . „On est allé trop loin", dit-il plus loin, „dans la dissection des mots dans leurs éléments; et, qui prouve trop, ne prouve rien."

On n'a pas assez fait attention à la manière dont se forment les mots polysyllabiques des racines monosyllabiques; car les premiers ne contiennent souvent qu'un déterminatif (*karmadharaja*) pour préciser le sens de la √ monosyllabique, qui a souvent, comme dans la √ *kap*, une énorme quantité de significations différentes.

Par exemple en Sanscrit le rhinocéros est nommé *khadga*; mais comme *khadga* signifie aussi *une épée*, on dit *khadga-dhênu* (rhinocéros-vache) dès qu'il pourrait arriver un doute sur la signification du mot. En Chinois le rhinocéros se nomme *Si* 犀; mais comme *si* signifie une foule d'autres choses, on dit généralement *Si-niu* (犀 牛) *litt.* „rhinocéros-boeuf." Supposons que l'écriture chinoise fut devenue alphabétique, le mot *Si-niu*, contenant la √ *Si* (rhinocéros) et le déterminatif *niu* (boeuf), serait devenu un mot polysyllabique *Siniu*, dont on ne saurait plus, après quelques millennes, la signification exacte et étymologique.

Dans la langue des *Karen* le mot *lá* signifie la *lune;* mais *lá* signifie aussi une *feuille* et une foule d'autres choses. Pour éviter les méprises, on ajoute au mot *lá* le substantif *mó*, qui signifie *soleil;* et le composé *lámó* signifie alors *lune* sans équivoque. Si on veut dire *feuille*, on ajoute à la √ *lá* le mot *thé*, et alors le composé *láthé* signifie une *feuille* d'arbre.

Quelquefois aussi deux mots synonymes sont réunis pour faire une senle expression. Par exemple la *colombe* se nomme en dialecte d'Emoui *ká* (鴿) „l'oiseau sociable"; mais pour éviter les méprises on dit toujours *ká-tsui* (鴿 雛); *tsui* signifiant également *pigeon*. A l'ile de Formose on nomme la colombe *pán-ká* (斑 鴿) „le sociable (*ká*) bigarré (*pán*)" (1); nom qu'on entend plus rarement à Emoui. Voici donc la √ *ká* avec un suffixe et un préfixe.

Comme nous l'avons vu à la page 56, le nom collectif des colombides est 鴿 *kap*, l'oiseau (鳥) qui s'unit (合). Les jeunes pigeons sont nommés 鶉 鴿 *put kap* (anc. pron.); le caractère *put* étant composé de la clef des

(1) Rob. Swinhoe, Birds & Beasts of Formosa, p. 40.

oiseaux (鳥) et du phon. 孛 *put*, qui signifie: „*plantes* poussant soudainement, *croître*." Le composé signifie: „un jeune pigeon", un *pigeonneau*. „Le pigeon", dit le dictionnaire impérial de Khanghi, „a chaque mois des petits; on le nomme aussi *Put-Kap*, Pigeonneau." En renversant ces deux caractères, nous aurions *kap-put*, selon les règles de la grammaire chinoise, ce qui signifierait „les petits du pigeon" — le pigeonneau. Ce composé répond exactement au nom sanscrit du pigeon: *kapota*, de *ka* ⩵ *kap* (pigeon) et de *pota* ⩵ *put* (jeune), qui signifie „the young of any animal; used also of *plants* (1); étymologie qui supprime le préfixe interrogatif ou exclamatoire *ka* (combien! ⩵ Ayant combien de petits!)

On voit que dans ce mot le S. a perdu le *p* final de la √ *kap*. Il est resté dans le Hindi et Persan *kabutar* (kebuter), adouci en *b*.

Il nous reste maintenant à chercher la √ du préfixe *pâ*, dans *párávata*, et *páváta*, également noms de la colombe en Sanscrit. Car ces noms sont composés de *ráva*, „son, voix douce", et de *váta*, „triste", avec le préfixe *pâ*.

Nous ne pouvons admettre que *párávata* soit ⩵ *apa*+√*ru*+*at-a*, ou dérivé de *parvata* (montagne), comme Pott (2) le propose en hésitant. La √ *pâ* doit être une abréviation de √ *pat*, comme *ka* dans *kapota* est une abreviation de √ *kap* primitive. Car en Grec, le mot φάττα (3) „colombe", évidemment allié à *páváta*, montre encore le *t* final primitif de la racine.

Nous relions à φάττα [pour πάττα?] (4), le latin *palumbus* pour (*pat*+*lumbus*). La √ serait donc *pat*. Or, parmi les noms nombreux de la famille des pigeons en Chinois, nous trouvons le nom 鴿, caractère composé de la clef des *oiseaux* et du phon. 不 *pat* (5); nom très ancien, puisqu'il se trouve déjà dans le plus ancien dictionnaire *Eul-ya*.

Il ne nous reste donc plus qu'à examiner le suffixe *lumb*, que nous n'avons aucune difficulté à faire dériver du verbe S. *lamb*, „tomber"; car, si les Aryas et les Grecs ont placé ce verbe derrière le mot *kap*, „un canard" (kâ-damba, κόλυμβος), les autres peuples Indo-Européens ont préféré placer ce verbe derrière la √ *kap* ou *pat*, „un pigeon", (*co-lumba*, *pa-lumbus*). Car nous croyons que le *kâ* de *kádamba* et le *ko* de κόλυμβος, n'est encore que la mutilation d'une √ primitive *kap*. En Chinois le canard se nommait primitivement aussi *kap* ou *gap* (p. 59),

(1) Benfey, Skt. Engl. Dict. sub. voc.

(2) Etymologische Forschungen, Vol. I, p. 397.

(3) Nous savons que Pott fait dériver φάττα de √φεβ ⩵ S. *bhî* (trembler); mais Ebel (Zeitschrift 1, 297) rejette cette étymologie. Il propose √ φα ⩵ S. *bha* (la brillante), ou √φαγ (dévorer); mais il n'ose se décider pour l'une ou l'autre étymologie. La question est donc encore *sub judicio*.

(4) Comp. πέλα pour φέλα, πάτνη pour φάτνη, πᾱνός pour φανός, etc.

(5) *Put* signifiait d'abord „jeune pigeon" — „qui n'est pas encore (不 *pat*) oiseau (鳥) complet." Comp. le c. 肭 dans la note 1, p. 34.

nom onomatopique selon les lexicographes chinois (1). Les qualités distinctives du canard et du pigeon, celles de *plonger*, furent donc ajoutées, sous la forme *lamb*, *lemb*, *lumb*, etc., au monosyllabe *kap* (canard), *kap* et *pat* (pigeon), comme déterminatifs (*karmadharaja*); de même qu'en Chinois on ajoutait au monosyllabe *kap* (鴿), „colombe", le déterminatif *put* (鵓), „pigeonneau"; et au monosyllabe *pat* (鴿), le déterminatif *kiu* (鳩), „colombe"; de sorte que les mots composés *put*+*kap* ou *pat*+*kiu* désignaient plus spécialement les pigeons et les colombes, afin de pouvoir les distinguer des autres noms d'animaux, etc., où entrait aussi cette √ *kap* ou *pat*.

Il est probable aussi que le *kâ* dans *kârava* (corbeau) n'est que la √ *kap*. En Chinois on donne le nom de *phih kiah* 鵯 鴶 à une espèce de *pie-grièche* (2). Or le caractère *kiah* est encore composé de la clef des oiseaux et du phon. 夾, prononcé anciennement *kap*, comme nous l'avons démontré ci-dessus (p. 57). Ce caractère se prononce encore aujourd'hui à Canton *kap* (3). Le nom est probablement onomatopique, ce qui explique le nom sanscrit *kâ* (pour *kap*) +*rava*, „qui a la *voix* (rava) *kap* (kâ)", c.-à-d. qui a la voix grièche (夾 k p).

—

Nous oserions presque suggérer encore une autre étymologie de cette √ *kap*. Nous avons vu à la page 61 que le nom de la tête humaine dans les langues aryennes dérive de la √ chinoise *kap* dans 顃, „tête". En latin nous avons *cap-ut* pour tête. La fontanelle, ou l'endroit du haut de la tête où aboutissent les sutures du crâne, se nomme en latin *sinciput*. M. Pott (4) analyse ce mot en *sêmi-caput*, „moitié de la tête." Nous n'osons affirmer que cette étymologie soit inexacte, mais ce serait le seul exemple de la contraction de *sêmi* en *sin* en latin; car dans les autres mots au préfixe *sin*, ce préfixe est une contraction de *sine* (sans); p. e. *sincerus* = *sine*+*cera*, „sans fard" (5). En chinois le *sinciput* se nomme *sin* 囟 (6); l'ancien hieroglyphe 囟 représentait graphiquement cette suture de

(1) 鴨鳴呷呷其鳴自呼, „Le canard crie *gap gap*; il se nomme lui-même par son cri." Khanghi, Dict. Imp.

(2) Voyez les Dict. de Khanghi et de Medhurst.

(3) 古洽切, Khanghi, Dict. Imp.

(4) Etym. Forsch., 1, 64.

(5) Etym. Forsch., I, 280, 392.

(6) 囟頭會腦蓋也.象形, *Vide* 說文.

la tête. On écrivait plus tard ce caractère avec la clef de tête humaine à côté: 顖 avec la même prononciation. Ce caractère composé représentait donc les éléments *sin* (fontanelle) et *hiet* (tête). Le *sin* de *sin-ciput* ne représenterait-il donc point plutôt cette √ *sin* primitive, employée pour désigner la suture du crâne?

Nous soumettons cette étymologie à la critique des maîtres de la science; mais nous observerons encore que nous avons en Sanscrit un exemple analogue. Dans cette langue les *os* se nomment *hadda*, et la *moelle*, *haddaja*, „ce qui est produit (*ja*) des os (*hadda*)". La √ *had* de *hadda* se retrouve dans le mot chinois *kuh* 骨 dont l'ancienne prononciation, conservée à Emoui et à Canton, était *kut* ou *kwat* (*kat*); mot qui signifie également *os*. La moelle se nommait, selon l'anc. pron., *kat sui* 骨 髓. Or le caractère *sui* est composé de la clef des *os* et du caractère *sui*, qui signifie *suivre*, *selon*. Le composé signifie donc: „Ce qui est émis des os" (1). Nous avons donc ici un mot composé de la √ chinoise *kat* (hadda) et de la traduction du verbe *sui*, „ce qui découle", par le vb. S. *ja* (√ *jan*, produire).

§ 15.

Racine GAP — GAM, KAM.

La √ *Gap* ou *Kap* servait surtout, comme nous l'avons vu à la page 56 et s., pour exprimer l'action de prendre quelque chose avec la bouche, ou de fermer les mâchoires sur quelque chose. L'action suivante est celle de *tenir dans la bouche* ce qu'on a pris avec elle, ce qui suggére l'idée de *contenir*. Cette action était exprimée par le verbe *gam* (2) et était écrit avec le caractère 含, composé de la clef de *Bouche* et du phon. *gam*, „maintenant" = ce qui est au *moment* dans la *bouche*.

La partie de la tête avec laquelle on *tient* ce qu'on a pris avec la bouche, c'est la *mâchoire*; on ajoutait donc la √ *gam* à la clef de la tête humaine: 頷 *han* (E. *ham*, C. *hom*), pour écrire le mot *mâchoire* (3). Le dialecte d'Emoui a

(1) 髓 遺 也, Khanghi, Dict. Imp.

(2) 頷 哺 而 熙, „*Kam* signifie manger et jouir". Khanghi, Dict. Imp.

(3) 頷 含 也. 口 含 物 之 車 也, „*Han* veut dire tenir dans la bouche; c'est le véhicule pour contenir des choses dans la bouche." Khanghi, Dict. Imp.

conservé la finale de l'ancien son *gam*, mais le *g* initial est adouci en *h*; dans la langue mandarine le *m* final s'est encore adouci en *n*. Mais nous savons que l'anc. pron. était *gam*, puisque le phon. est 今 *kin*, prononcé anciennement *gam* ou *kam*, comme encore aujourd'hui dans l'ancien dialecte de Canton. (1)

La preuve que la racine *gam* s'est développée de la ✓ *gap* se trouve dans le fait que les mâchoires sont nommées soit *gap* soit *gam*. (2)

Les mâchoires étant aussi le *châssis des dents*, ce châssis fut nommé également *gam*, et on l'écrivait 齶, composé de *dents* et *contenir*, caractère prononcé encore aujourd'hui *gan* (E. *gam*, C. *ngam*) et qui signifie *gencive* ou *châssis* des dents (3).

Le *menton*, qui est la partie inférieure de la mâchoire, fut nommé également *gam*, et on l'écrivit 頷 (4) (Mand. *han*, E. *ham*, C. *hom*), caractère composé de la clef de tête humaine et du caractère 函, dont l'ancienne forme représentait *la langue*; puis, comme la langue est contenue dans la bouche, il signifiait *contenir* (5). Au lieu du phon. 函 on employait aussi le caractère 圅, prononcé également *gam*, et forme ancienne du caractère précédent. Ce dernier caractère seul avait également la signification de *menton*, c.-à-d. du dessous de la bouche, en opposition à la fossette qui se trouve au dessus de la bouche (6). On ajoutait ce caractère à la clef de la *tête humaine:* 頷, à celle de la *bouche:* 啗 et à celle de la *chair:* 腩, caractères qui tous se prononçaient primitivement *gam*, et qui signifient tous *menton*. L'initiale s'est d'abord adoucie en *h*, comme dans les anciens dialectes d'Emoui (*ham*) et de Canton (*hom*), puis la finale *m* s'est adoucie en *n*, comme dans le dialecte mandarin moderne, où ces caractères se prononcent *han*.

Une nouvelle preuve que la ✓ *gam* s'est développée de la ✓ *gap* se trouve

---

(1) Le c. 領 (laid), composé avec ce même phon., se prononce encore aujourd'hui *kan* (Emoui *kham*.)

(2) 頷或曰頰, Khanghi, Dict. Imp.

(3) 音巖齒齶也, Khanghi, Dict. Imp.

(4) *Ibid.*

(5) 函舌也. 容也, *Ibid.*

(6) 圅函本字. 口上曰膅. 口下曰圅, *Ibid.*

dans le caractère 頷 *gap* dont nous avons traité à la page 57; caractère qui se prononce aussi *han* (ancien son *gam*), et est alors identique en signification avec le caractère *gam* 頷, „mâchoire" (1).

De cette racine dérive en premier lieu le mot sanscrit *jam*, „manger" (= 含, p. 72), dont l'ancienne forme était *gam* (2).

Aux mots chinois *gam* 頷, *mâchoire*, *gam* 齶, *gencives*, répond le mot S. *hanu* (*han*+*u*); „lequel mot," comme le remarque très bien M. Pott (3), „doit avoir éprouvé un changement dans l'initiale (*h*, au lieu de *gh*); car le grec γένυ, goth. *kinnus*, latin *gena* s'accordent entre eux et ne s'accordent point, selon les règles générales, avec le Sanscrit." En effet *hanu* n'est qu'une altération de la √ chinoise *gam* qui a suivi elle même la même transmutation de son en *han*. Le grec γαμ-φαί (mâchoire), γόμ-φιος (molaire), l'anglo-saxon *gom-a* (mâchoire) montrent tous la √ primitive *gam* ou *kam* (頷) „la mâchoire."

De cette même √ dérive aussi le S. *jam-bha* (mâchoire), dont la forme primitive était selon Kuhn (4) *gam-bh*. La √ *jambh* (*bâiller*, transitif: *prendre avec la bouche*), dont dérive ce mot, existe aussi sous la forme *jabh*. Nous avons donc les deux formes *jabh* = *gabh* et *jambh* = *gambh*, exactement comme nous avons en Chinois les deux formes distinctes en son, mais identiques en signification, *gap* (*kap*) et *gam* (*kam*) 頷. Cette double forme se reproduit partout. En Anglo-Saxon la mâchoire se nommait *gom-a*, mais aussi *geaf-las* (m. pl.). En Anc. Saxon, la gueule d'un poisson se nommait *kaf-los* (5). Quant à l'Anc.-Norske *kiap-tr* (mâchoire), Danois *kjäft* (gueule), Suédois *käf-t* (mâchoire), Bas-allemand *kiff-e* (d'une forme plus ancienne *kiaffe* ou *kiäff-e*), ces mots dérivent plutôt du mot chinois *kap* 頰 (mâchoire, joues), qui se prononçait plus tard *kiap*, *kiep*, comme dans le dialecte d'Emoui (6).

Dans le mot employé pour menton dans les langues aryennes et limitrophes de la Chine, la finale *m* a été adoucie partout en *n*, comme dans le mandarin

---

(1) 頷 又 音 頷 頤 也, Khanghi, Dict. Imp,

(2) Kuhn, Zeitschrift I, 127.

(3) Etym. Forsch. II, 142. Les Indianistes font dériver le mot *hanu*, les uns du vb. *hâ*, „céder", les autres de √ *han* „battre"; mais ces étymologies sont insoutenables.

(4) Zeitschrift I, 127.

(5) Kuhn, Zeitschrift I, 131.

(6) Ci-dessus, page 58.

moderne (*han* pour *kam*); excepté cependant dans le dialecte *Bhotiya* du *Thibet*, où le menton se nomme *kom-a*. Ainsi nous avons en Grec γέν-υς, Latin *gen-a*, Angl.-Sax. *cinn*, *cyn*, Goth. *kinn-us*, Anc.-Sax. *kinn-i*, Allemand *kinn*, Hollandais *kin*, Anglais *chin*. Enfin au mot Chinois 齦 *gam*, „gencive", correspondent encore aujourd'hui le *gum* anglais, *gingiva* latin, et *gencive* français.

Notre √ *gam* ou *kam* (contenir), ajoutée à la clef des *montagnes*, forme le caractère 嵁 (*han*, E. *ham*, C. *hom*), *litt.* „ce que les *montagnes contiennent*", c.-à-d. une *vallée profonde*. On écrit ce caractère aussi avec la clef des vallées: 谽 avec la même prononciation et signification. Le composé 谽呀 *gam hia* signifie *vallée profonde*, *gouffre béant*. Le second caractère est encore composé de la clef des vallées et du caractère abrévié pour 呀 *hia* (p. 39) *bâiller*; car on écrit ce composé aussi 谽呀 *gam hia* (vallée bâillante) selon le dictionnaire de l'Empereur Khanghi. A ce caractère et mot chinois *Gam* correspondent le mot anglo-saxon *com-b* (vallée) et hollandais *kom* (sein d'une vallée, d'un village.

Ce même phon., ajouté à la clef des objets en terre cuite, forme le caractère 瓾 [*han*, E. *ham*, C. *hom*], „utensile en terre cuite qui peut *contenir*", c.-à-d. *Vase-à eau*. A ce mot répondent les mots: alsacien *gum-pen*, souabe *gum-p*, *gum-pen* (chaudron profond), que M. Kuhn rapporte aussi à la √ *gambh*.

L'autre phon. *gam* (contenir), ajouté à la clef de *bois*, forme le caractère 椷 [*han*, E. *ham*, C. *hom*], qui signifie „vase en bois pour eau." Un autre phonétique: 咸, prononcé également *gam* [Mand. *hien*, C. E. *hâm*], ajouté à la clef de *bois*, forme le caractère 椷 *kam*, qui signifie *gobelet* ou *coupe pour boire*. Le phon. *kam* 函 (contenir), ajouté à la clef de *bois* forme le caractère 椷 [*han*, E. C. *ham*], qui signifie: „coupe en bois." Selon le dictionnaire de Khanghi, il est identique en signification avec le caractère précédent. A ces caractères et mots chinois répondent le S. *kum-bha* (pot) et le Hollandais *kom* (coupe, tasse).

Le phon. *Gam* ou *Kam* 函, ajouté à la clef de l'*eau*, forme le caractère 涵 [*han*, C. *hom*, E. *ham*], qui signifie *marais* où il-y-a beaucoup d'eau, *litt.* „qui contient de l'eau." On l'écrit aussi avec les phon. 函 *gam:* 涵; 岑 *gam:*

涔; 含 *gam:* 淦, avec la même signification et prononciation (1). A ce mot répond l'Allemand *gum-pa*, „petit étang", usité dans le Voralberg, et l'Anc. Germ. *gum-pito*, (étang), p. e. *in den gumpiten helle fiuris*, „in stagnum gehennae ignis" (2). Le caractère 淦 *gam* signifie en Chinois spécialement un *vivier* ou étang pour élever des poissons.

—

Au lieu de ces phonétiques on emploie aussi le phon. 欠 [*khien*, E. *khiem* C. *him*]. Son anc. pron. était encore *gam*; le dialecte de Canton a conservé l'ancienne finale *m*, et celui d'Emoui l'ancienne initiale *k* (*g*). Sa signification primitive était: „s'étendre et bâiller, quand on est fatigué."

Aussi, uni à la clef de *terre*, il forme le caractère 坎 [*kan*, E. *kham*, C. *hom*] = *terre béante*, c.-à-d. „une fosse, un trou dans la terre, un creux."

Uni à la clef de *métal* (qui n'a cependant ici qu'une valeur phonétique), il forme le caractère 欿 [*khin*, E. *khim*, C. *yam*], qui se prononçait primitivement aussi *gam*, et avait aussi la signification de s'étendre, de bâiller. Ce dernier caractère, usité comme phonétique et ajouté à la clef des *montagnes*, formait le caractère 嵌, prononcé de même, et qui signifie: 1. „haut pic, sommet de montagne", 2. „béant, bâillant." Ceci explique à merveille pourquoi dans certains dialectes de l'Angleterre le mot *com-b*, *com-be* désigne, tantôt une *vallée*, tantôt un *sommet de montagne* (3). La raison en est que le phon. 欿 *kam* signifie *s'étendre* en profondeur (comme une vallée) et en *hauteur* (comme un pic). De là, ce caractère sert aussi pour désigner tout ce qui est *haut* et *élévé*, comme p. e. l'Empereur.

Le caractère 嵌 *gam* est écrit aussi avec les phonétiques 飲: 嵌, „a hill rising abruptly"; 欽: 嵌, „two hills opposite each other"; 金: 崟, „high and dangerous ground"; caractères qui se prononcent maintenant *yin*, mais qui se prononçaient tous primitivement *gam*, plus tard *kam*.

Pour en finir avec la √ sanscrite *gam-bh* ou *jam-bh*, nous noterons encore

(1) Khanghi, Dict. Imp.
(2) Kuhn, Zeitschrift I, 137.
(3) Kuhn, Zeitschrift I, 132.

le mot *gambhîravepas* (1), dérivé de cette racine, et qui signifie: „chantant des éloges sonores", c.-à-d. ayant une *voix grave* et *profonde*. Ce mot est représenté en Chinois par le caractère 諳 [*gan*, C. *om*, E. *gam*] composé de la clef des *sons* avec l'élément phon. *gam*, et qui signifie également *voix grave, profonde*.

Ce dernier phon. est lui même composé de la clef des vases de vin et du phon. 今 *kam*, et a, entre autres significations, celle de *boire*. Quand ce phon. est placé à côté de la clef, au lieu de l'être au dessus: 酣, il désigne le *vin*.

Le phon. 欠 (bâiller), placé à côté de ce caractère *gam*, forme le caractère 歙 [*yin*, E. *im*, C. *yam*] qui signifie *boire*. On l'écrit généralement maintenant 飲, avec la clef de *manger*. L'ancienne pron. de ces caractères était encore *gam*. Nous y assimilons le mot S. *cham* (boire). *Chamasa* signifie en S. „coupe pour boire"; et *chamû* „une armée." Or le phon. *gam* 函 „contenir", placé à côté de la clef des *métaux*, forme le caractère 錎 [*han*, E. *ham*, C. *hom*] ⊐ „métal contenant", c.-à-d. 1. „Armure de guerre", 2. „Coupe (de métal) à boire." *Chamû* signifierait donc „les armures", les hommes couverts d'armures, terme très convenable pour une armée.

Le verbe „désirer, aimer, convoiter, etc.", dériva probablement d'abord de l'idée de vouloir *manger*, premier besoin de l'homme naissant. Quand on désire manger, ou *entrebâille* la bouche. Puis, on ne désire une chose, que quand on en a besoin, quand elle nous *manque*. Aussi le mot *kam* 欠 signifie, non seulement *bâiller*, mais aussi *manquer*, et on l'emploie comme phonétique dans les caractères devant désigner les idées de désir, de convoitise, etc., en y ajoutant indifféremment les phon. 含 *kam*, „contenir dans la bouche", 函 *kam*, „contenir", 咸 *kam* „tout ensemble", 僉 *kam*, „tout, entièrement".

On avait ainsi les caractères: 1. 欿 [*han*, E. *ham*, C. *hom*], *convoiter, désirer;* écrit aussi selon Khanghi 欦 et 歛 ; 2. 歙 [*han*, E. *ham*, C. *hom*], *désirer, obtenir*; écrit aussi 歛 selon Khanghi; 3. 歉 [*han*, C. E. *ham*], *convoiter, donner*.

Tous ces caractères se prononçaient primitivement *Gam* ou *Kam*; et ils sont

(1) Zeitschrift I, 127.

représentés en Sanscrit par le verbe *kam*, „aimer, désirer, souhaiter"; dont dérivent aussi, selon les Indianistes, le latin *amo*, *amoenus* et *carus*, et peut-être l'Anc.-Germ. *gaman*, et l'Anglo-Saxon *gamene*.

—

Nous allons poursuivre encore cette √ *kam* dans les deux langues.

Sanscrit *kamatha*, „une tortue".

Chinois 龕 [*kan*, C. E. *kam*], „Tortue." [composé de la clef des *tortues* et du phon *kam*] (1), *litt.* „l'animal contenu (dans son écaille)".

Sanscrit *kamandalu*, „un pot-à-boire usité par les ascétiques".

Chinois 匳 [*kan*, C. E. *hâm*], „vaisseau pour contenir quelque chose" [phon. *kam* 今]; 槭 [*hien*, C. E. *hâm*], „coupe pour boire" [phon. *kam* 咸].

Sanscrit *kamala*, „Lotus, Nelumbium".

Chinois 菡萏 [*han tan*, C. *am-tam*, E. *ham ham*, Anc. pron. *kam kam*] = „qui contient la fleur", nom poétique du lotus en Chine (2). Les caractères sont composés de la clef des *plantes* et des phon. *kam* 函 „contenir", et 舀, *kam* „un trou, un creux."

Sanscrit *kamala*, „eau".

Chinois 淦 [*han*, C. *hom*, E. *ham*] et 涵 [*han*, C. E. *hâm*], „eau bourbeuse" comme celle dans laquelle croît le lotus. Les caractères sont composés de la clef de l'eau et du phonétique *kam*, „contenir" = „(terre) qui contient de l'eau".

Sanscrit *kambala*, „couverture, ou vêtement de laine."

Chinois 衾 [*khin*, E. *khim*, C. *kham*], „une couverture ou linceul." Le caractère est composé de la clef des *vêtements* et du phon. abrévié *kam* 含, „contenir."

Sanscrit *kambu*, „coquille".

Chinois 蚶 [*han*, E. C. *ham*] anc. pron. [phon. 甘] *kam*, „coquille de mer"; 蜬 [*han*, E. C. *ham*], composé de la clef des *Insectes* et du phon. *kam*, (contenir) = „l'Insecte qui contient", nom des jeunes

(1) 古暗切龜也, Khanghi, Dict. Imp.

(2) Wells Williams, Tonic Dict. p. 4.

coquilles du 蠃 *lo*, „a large kind of *bivalva* or *chama*, as big as a peck, used as a winecup". (1)

On ne saurait attribuer cette série continue d'identités aux effets du hasard, et il faut donc bien admettre la communauté d'origine des races chinoises et aryennes.

Le développement de cette racine *kam* est très curieux, et nous allons le poursuivre encore sous une autre forme dans le Sanscrit.

—

Nous avons vu à la page 72 que le caractère 含 *gam*, qui entre si largement dans les dérivés de cette racine, signifiait primitivement „tenir dans la bouche". De là se développait la signification *contenir*, non seulement dans un sens physique, comme en contenant ce qu'on mangeait ou buvait; mais aussi dans un sens moral, comme en contenant dans la poitrine les émotions qui s'y élevaient et qui voudraient se faire jour par la bouche, comme la colère, la fureur, etc. Ainsi le mot 含 *gam* reçut aussi la signification de *se contenir*, *se contraindre*, *se retenir*; et ensuite, comme verbe transitif, celles de „contenir, contraindre, retenir, les autres". Pour ces dernières significations on se servit plus tard du caractère 銜 [*han*, C. E. *ham*], composé de la clef 行 *gang* (marcher) et 金 *kam* (métal). On y ajoutait plus tard le caractère de *bouche*: 啣 et ce caractère signifiait d'abord: „pièce de *métal* qu'on place dans la *bouche* d'un cheval, pour le faire *marcher*, le guider, diriger. De là, les significations „diriger un cheval, guider, se contrôler, lier" (2); et, comme substantif, de „*mors* d'un cheval." On écrivait ce caractère aussi 鋡 *han* = „le métal contenu dans la bouche".

Le phonétique dans ces caractères est *kin* 金 „métal", caractère qui se prononçait primitivement *gam*, comme le prouvent les caractères composés où il entre comme phonétique, et l'ancien dialecte de Canton, où il se prononce encore aujourd'hui *kam*.

A ces caractères répond le verbe sanscrit *yam*, dont la forme ancienne était, selon Benfey, *jam*, ce qui présuppose encore, comme dans le vb. *jam-bh*, une

---

(1) 蠃小者蜬.大者如斗.可以爲酒杯, Khanghi, Dict. Imp. Medhurst, Chinese Dictionary.

(2) 以索銜, „*lier* avec une corde", c.-à-d. „contenir" avec un lien.

forme primitive *gam*. Ce mot a les significations de: „to tame, to restrain, to govern (as horses), to bind, etc.", exactement comme les caractères chinois 銜, 嚙 et, 銜 *gam*.

La signification *donner*, qu'a aussi le vb. S. *yam*, provient de la forme *kam* 歆 (page 77), qui signifie *convoiter* (S. *kam*); puis *donner*, c.-à-d. „conférer ce qu'on désire ou convoite" (S. *yam*).

—

En S. *jámi* (de √ * *jam*) signifie 1. une parente femelle, 2 „une soeur". C'est le mot chinois *gam* 妗 (*khin*, E. *kim*, *gim*, C. *kham*), composé de la clef des *femmes* et du phon. *gam*, et qui signifie *belle-soeur* du côté de sa femme, *tante*. La √ primitive est conservée dans le Grec γαμ-βρός, „allié par mariage", (beau-fils, beau-père, beau-frère, etc.)

—

Dans plusieurs cas l'initiale *g* s'est adoucie en S. en *h*, ou l'aspiration, comme nous l'avons déjà vu (pp. 72 & 74) pour le nom des os 骨 *kat*, en Chinois, qui est devenu *hadda* en Sanscrit, et pour le nom des mâchoires, *kam* en Chinois, qui est devenu *han*+*u* en Sanscrit. Nous allons en donner maintenant une liste complète.

Nous avons vu que le mot *gam*, „tenir dans la bouche", avait reçu, par trope, la signification de „se contenir", comme la fureur. *Etre fâché, être en fureur*, se dit conséquemment en ancien Chinois *gam* 唅 (1) [*han*, E. *ham*, C. *hom*], caractère composé de la clef de *bouche* et du phon. *gam*, „contenir"; phon. qui entre aussi comme racine dans le caractère 頷 *gam*, „menton" (2). Le composé 唅 呼 *han hu* signifie „un bruit furieux", expression que le Dict. de Khanghi explique ainsi: „*Han* désigne les mâchoires; *hu* c'est suspendu en bas de la gorge. Cela exprime l'abondance des vapeurs. *Han-hu* c'est „se mettre en fureur."

On écrit ce caractère aussi avec le phon. *gam* 咸 (contenir, tous ensemble): 喊 „a loud voice, an angry noise" avec la même signification et prononciation; et à ce mot répond en S. le mot *ham*, „an interjection of wrath", et le mot *hambhâ*, „the lowing of kine".

(1) Khanghi, Dict. Imp.
(2) Ci-dessus, page 73.

Notre même phon. *gam* (contenir), ajouté à la clef de *glace*, forme le caractère 凾 [*han*, C. *hom*, E. *ham*] = „contenu par la congélation" (Angl. *ice-bound*), c.-à-d. *froid* (1).

On l'écrit aussi avec le phon. 禽: 凾 [*khin*, E. *khim*, C. *kham*], *litt.* „glace-oiseau-de-proie", c.-à-d. *froid intense* (2); ou avec le phon. 禁: 凾 [*kin*, E. *gim*, C. *kam*], *litt.* „glace astringente", c.-à-d. *froid* (3).

Tous ces caractères se prononçaient encore primitivement *gam* ou *kam* comme dans l'ancien dialecte de Canton.

Au lieu de ces phonétiques *significatifs*, on employait aussi des phonétiques simples, sans signification, mais homophones avec les phon. significatifs. Tel est p. e. le phon. *gam* 甘, „doux" (4).

Ce phonétique, placé au dessus de la clef des *pluies*, forme le caractère 霒 [*gan*, C. *ngam*, E. *gam*], qui signifie *gelée blanche*, *givre* (5).

A cette racine *gam*, (froid, gelée, etc.) correspond en Sanscrit le mot *hima*, d'une forme plus ancienne perdue *hyam*, selon les Indianistes; mot qui signifie *froid*, *gelée*, *neige*; et les mots *him-ika* et *haim-a*, „givre".

Mais en S. le mot *hima* a en outre les significations de: 1. beurre frais, 2. étain, 3. perle, 4. lotus, 5. bois de sandal, 6. la lune, 7. camfre, 8. cardamome, 9. herbe odoriférante, espèce de cyperus, 10. un parfum. Or, quoiqu'on puisse expliquer à la rigueur les significations 2, 6 et 7 par leur ressemblance à la glace ou à la neige, il est impossible d'expliquer comment le mot *hima* (froid) soit arrivé aux autres significations ci-nommées. Le Chinois seul les explique parfaitement, ce qui prouve l'origine chinoise de la racine, qui est simplement celle de *kam*, „contenir".

Le nom du lotus, par exemple, est, comme nous l'avons observé à la page 78, *kam* ou *ham*; et nous y avons déjà assimilé le mot sanscrit *kamala*, qui signifie „qui contient la fleur" ou „la fleur contenue", comme 凾 *kam* sig-

(1) Khanghi, Dict. Imp.
(2) *Ibid.*
(3) *Ibid.*
(4) Ce mot *gam* dérive du verbe 含 *gam*, „tenir dans la bouche", „aimer", puisqu'on aime à tenir des choses *douces* dans la bouche.
(5) 五 甘 切. 霜 也, Khanghi, Dict. Imp.

nifie „contenu par la congélation". *Hima* (de √ *kam*) signifie donc, et „*contenu* par la congélation" (froid), et „la fleur *contenue*", (le lotus).

Le même phon. *Kam*, „contenir", ajouté à la clef des *parfums*, forme le caractère 酣 [*han*, C. *hom*, E. *ham*], *litt.* „qui contient le parfum", c. à-d. *parfum*, *parfumé* (1).

Ajouté à la clef des *pierres précieuses*, il forme le caractère 玪 [*han*, E. *ham* C. *hom*], *litt.* „la perle contenue", c.-à-d. la perle qu'on place dans la bouche d'un défunt en Chine (2).

Le phon. *kam* (金), „or, jaune", ajouté à la clef des *herbes*, forme le caractère 莶 [*khin*, E. *khim*, C. *kam*], espèce de plante odoriférante (3).

Le bois de Sandal se nomme en Chinois 香 柴 *hiang tchai*, „bois de senteur". Or, comme le caractère *kam* signifie aussi odoriférant, le mot *hima* (odoriférant) était appliqué en Sanscrit au bois de senteur, et signifiait aussi *parfum* (酣), *herbe odoriférante* (莶).

—

Dans la signification de *froid, congélation* (涵), la √ *kam* a passé dans le latin *hiem-s*, *hibernus* (pour *him-ernus*) et le grec χιών (neige), χειμ-ων (hiver) et χειμ-ερι-ος (hivernal) avec ϱ pour ν.

En S. l'hiver se nomme encore *heman* (√ *hyam*); mais ce mot signifie en outre *or*. Le mot *hema* signifie: 1. *or*, 2. *cheval de couleur obscure*.

Le S. nous laisse encore dans l'obscurité sur la liaison entre ces significations, et ce n'est que dans le Chinois, qu'on en trouve la solution.

Nous avons vu tantôt que la √ chinoise *gam* (contenir) entrait comme phon. dans le caractère 涵 *kam*, „froid", dont dérive le S. *hima*.

Le caractère 瘾 [*khin*, E. *khim*, C. *ham*] signifie *frissonnement*, *frisson de fièvre froide*. Avec le phon. 今 *kam* (abrévié de *kam* 含, contenir): 疿 [*khin*, E. *khim*, C. *kham*], nous avons la signification de *froid*, *frileux*, *litt.* „être pris de" (kam) — froid, fièvre, etc.

---

(1) Khanghi, Dict. Imp.

(2) 珠 玉 曰 玪, 殯 啥 之 物 也, *Ibid.*

(3) 荃 也, *Ibid.*

Le premier de ces deux caractères est composé de la clef des *maladies* et du phon. 金 *kam*, „métal, or". Ce caractère 淦 *kam*, (frisson froid) démontre clairement que le *métal* a également été nommé *kam* (le congelé, contenu), puisqu'il a la *dureté* et la *froideur* de la glace (*kam*). Le métal pouvant du reste se *fondre* comme la glace, ce n'est qu'un „liquide *contenu*" (*kam*) par le froid. C'est pour cette raison que le caractère hieroglyphique 金 *kam* (métal) est si souvent substitué comme phon. aux caractères 𠆢 et 函 *kam* (contenir).

L'or étant le métal par excellence, on le nommait aussi *kam* 金 [*kin*, E. *kim*, C. *kam*]. L'ancienne pron. était celle conservée dans le dialecte de Canton. Dans celui d'Emoui la voyelle s'est adoucie en *i* — *kim*; et, avec l'adoucissement de l'initiale *k* en *h*, nous avons le *hem-a* ou *hem-an* sanscrit.

L'or étant *jaune*, le caractère 金 *kam* a aussi cette signification; et les métaux étant *durs* et *compactes*, *kam* 金 eût également ces significations.

Ajouté à la clef de *bouche*, il forme le caractère 唫 [*kin*, E. *gim*, C. *kam*], *litt.* „bouche comme du métal", bouche compacte, dure. De là ses significations: 1. *bouche close, fermée* (1), 2. *pris, gelé*, comme le sont les choses en hiver (2).

Ceci explique, avec la dernière évidence, pourquoi, en Sanscrit, le mot *heman* signifie, et *l'or* (*kam*), et *l'hiver* (*kam*); mais leur écriture phonétique ne permit point aux Indiens de conserver la distinction entre les caractères et mots 金 *kam* (or) et 唫 *kam* (congelé), que l'écriture grapho-phonétique chinoise nous a si admirablement conservée.

Notre même caractère *kam*, placé à côté de la clef de la *couleur noire*, forme le caractère 黚 [*kin*, E. *kim*, C. *kam*], litt. *noir-d'or*, c.-à-d. „de couleur *jaune-noirâtre*, comme l'or (3)." Il se prononce aussi *kien* (E. C. *kam*) avec la même signification (4). Et voilà pourquoi en S. le mot *hema* signifie, et *or*, et „cheval de *couleur obscure*", *litt.* „couleur noir-d'or".

Enfin le mot *hemavala* est en S. le nom d'une perle. La ✓ est encore

---

(1) 閉 口 也, Khanghi, Dict. Imp.

(2) 閉 也. 冬 萬 物 各 唫, *Ibid.* Medhurst, Chinese Dict.

(3) 黃 黑 如 金 也, Khanghi, Dict. Imp.

(4) 又 音 咸 黃 黑 也, *Ibid.*

hema = 金 *kam*. En Chinois le composé 金 精 *kin tsing*, *litt.* „Essence de l'or", est également le nom d'une perle (1).

La liaison ne pourrait encore se trouver ici sans l'aide de la langue chinoise, qui conserve non seulement les *sons*, mais aussi les *significations* primitives des mots.

—

Quand on veut prendre un objet avec la bouche (*gam* 含), il faut *s'avancer*, s'approcher de cet objet. Conséquemment cette action fut nommée également *gam*, et on l'écrivit 敢 [*kan*, C. *kom*, E. *kam*].

Ce phon., ajouté plus tard à la clef de *l'homme*, formait le caractère 儉 [*hien*, C. E. *ham*, anc. pron. *gam*], *litt.* „s'avancer vers quelqu'un", c.-à-d. *s'avancer*, *venir vers*. Cette racine se retrouve dans le Sanscrit *gam*, „aller, s'avancer", et dans le Latin *venio* pour *vem-io*, le Goth. *qvim-an*, l'Angl.-Sax. *cum-an*, l'Allemand *komm-en*, le Hollandais *kom-en* et l'Anglais *com-e* (venir).

On voit comment cette racine se developpe naturellement, et comment la constante transmutation des sons a su développer ce simple son naturel *gam* ou *kam* (contenir dans la bouche) en une foule de mots, apparemment très différents et sans liaison entre eux. On voit aussi qu'il faut rejeter du Sanscrit toutes ces racines établies arbitrairement pour tous ces mots, et les ranger sous la seule racine primitive *kam*, qui explique toutes leurs significations si différentes sans le moindre effort, et de la manière la plus claire et distincte.

---

(1) 金 精 珠 名, *Ibid.*

§ 16.

Racine BAK, BOK — PAK, POK.

Les racines *gap* et *gam* s'expliquent facilement à cause de leur onomatopie, imitative du son que fait la bouche qu'on ferme, et de celui de la bouche gonflée pour tenir quelque chose dedans. Il est plus difficile d'expliquer l'origine du son *bak* pour désigner tout ce qui est *grand*, *étendu*, et *beau*. On écrivit ces significations par les caractères 畐, 甫, 尃, qui se sont prononcés tous primitivement *bak*, comme nous le prouverons plus tard. Le premier caractère s'explique facilement, car il est composé avec la clef de champ (田); et un large champ bien cultivé est certainement pour l'homme agricole la plus belle vue qu'il puisse désirer. Les significations de large, étendu et beau étaient donc contenues dans l'aspect d'un grand champ cultivé, et on les rendait par le mot *bak* pour des raisons psychologiques qui nous échappent maintenant après tant de milliers d'années écoulées depuis l'invention de ce mot. Cependant une petite lumière jaillira peut-être de notre discussion sur cette racine fort répandue et probablement d'abord onomatopique.

Nous venons de démontrer dans le § précédent que les noms pour la *joue* dans les langues aryennes sont tous dérivés d'une racine primitive *kap*. Nous allons faire maintenant encore une petite excursion étymologique pour expliquer le mot *Backe*, nom que les Allemands donnent aux joues; en Hollandais *bak*, *bakkes* (face), *bakke-baard* (favoris), etc.

M. Schweitzer (1) veut faire dériver ces mots de la √ S. *bhaj* (diviser, briser), par analogie du mot *hanu* (mâchoire) qu'il croit dérivé de √ *han* (frapper). Mais comme nous avons détruit cette dernière étymologie (p. 74), la première n'a plus de raison-d'être non plus. La √ est *bak* sans aspiration.

En Chinois les *joues* sont nommées maintenant *fu* (E. *hu*, C. *fu*), nom qu'on écrit 頫 ou 俯 (2). Ces caractères sont composés respectivement de la clef de *tête humaine*, ou de celle de *visage*, et du phonétique 甫, qui se prononçait anciennement *bok*, selon M. Edkins (3); mais plus anciennement encore *bak*. Ce caractère signifie lui-même *large*, puis *beau*, probablement appliqué d'abord à un champ cultivé. Car, selon Khanghi, ce caractère est synonyme du caractère 圃 (composé de ce phon. et de la clef des enceintes), qui signifie *jardin*, *litt.* „beau (*bok* 甫) clos (口)."

(1) Zeitschrift VI, 450.

(2) 頰 骨 也, Khanghi, Dict. Imp.

(3) Notes & Queries on China & Japan, II, 87.

Ce même phon., ajouté à la clef des vêtements: 黼, signifie „habillements bigarrés, élégants", *litt.* „beaux (*bok* 甫) habits (衣)."

Le caractère 甫 est employé conséquemment pour désigner un jeune homme (1), comme on emploie en français le mot *beau* dans *beau-frère, beau-fils.*

Le nom des *joues* (*bak*) en Chinois est donc au plus haut degré poétique; car ce qui donne la beauté, c'est la couleur, la plénitude des joues. On ne pourrait donc mieux rendre cette expression que par les composés 顑 *bak*, „beauté (甫) de la tête (頁)", ou 酺 *bak*, „ beauté (甫) du visage (面)."

La signification primitive de la racine est cependant *large, grand;* et c'est dans ce sens qu'elle se trouve dans les composés 哺 *pu*, „nourrir un enfant", *litt.* „large (*bok* 甫) bouche", comme fait l'enfant qu'on nourrit. L'ancienne pron. de ce caractère était encore *bak*; puis *bok*, *pok* et *puk*. Le Sanscrit et le Chinois ont tous les deux perdu la finale *k*, dans *pa* et *pu* (nourrir). La finale *k* n'est restée qu'adoucie dans le S. *push*, „nourrir" (2).

Le *p* initial s'est ensuite encore adouci en *f* en Chinois, et voilà la raison pour laquelle le caractère *pak* (哺) se prononce maintenant *fu*; ayant passé par les formes *bak*, *bok*, *pok*, *puk*, *pu*, pour devenir à la fin *fu*.

Et c'est ici que nous voulons revenir un instant sur les mots aryens dérivés de cette racine dont nous avons déjà traité à la page 23 et suivantes.

Comme M. Pictet (3) l'a très bien remarqué, „l'influence du temps sur les langues s'exerce en général par des retranchements, et bien rarement par des additions aux formes primitives; de sorte qu'on peut présumer que, dans certains cas du moins, le Sanscrit a laissé tomber les consonnes désinentes par une propension naturelle à tout idiome qui se polit et s'adoucit." Nous avons déjà donné un exemple de cette propension dans le vb. *gang* — *gâ*, „aller" (p. 39), et nous allons démontrer que la √ skt. *pa* a partout perdu un *k* final, que cependant quelques autres races aryennes ont conservé, comme les Latins dans *poc-ulum* (vase pour boire), les Slaves dans *pac-ti* (pascere), etc. M. Pott suppose que la √ primitive a dû être *pai* (4). La racine est *pak*; car, comme nous l'avons vu (p. 23), le phonétique dans les caractères 哺 *pu* (nourrir un enfant), 酺 *pu*

(1) 男子美稱, *Vide* 說文.

(2) Ci-dessus, page 23.

(3) Journal Asiatique, Mai 1836, p. 421.

(4) Etym. Forsch. II, 188.

(boire du vin), 餔 *pu* (manger) est toujours 甫 *pak* (*pok*, *bok*, *puk*). La √ sanscrite *pa* (boire, avaler, jouir, ivre, etc.) a donc perdu son *k* final, exactement comme le Chinois l'a perdu à son tour, dans la pron. mod. *pu*. Mais des traces de cette désinence se trouvent encore dans le S. *bhuj*, manger et boire, (prtcp. du pf. pas.) *bhuk-ta*.

Au lieu du phon. simple *bak* (large), on employe aussi le phon. composé 尃 *bak* (étendu, large). Ce phon. p. e., ajouté à la clef de *bouche*, forme le caractère 嘭 (*poh*, C. E. *pok*); et, ajouté à la clef des *dents*, le caractère 齁 (*poh*, C. E. *pok*), qui signifient *manger*, *mâcher* (1). La prononciation primitive a dû avoir été *bak*, *pak*, car c'est là la pron. que le phon. *bak* dans ces caractères a conservée, en dialecte d'Emoui, dans le caractère 縛 *foh*, „lier" (p. 11). Ce mot est représenté en S. par *bhak-sh* (to eat, to bite), et en Grec par φαγ-εῖν.

Cette racine *bak* ou *pak* (large, étendu, beau), est largement répandue dans toutes les langues aryennes. Nous avons déjà remarqué qu'elle se retrouve dans les verbes *pak* 搏, „saisir", *litt.* „main qui s'étend" et *pak* 縛, „lier", *litt.* „corde qui s'étend" (p. 11), où elle est représentée par le phonétique 尃 *pak*, „s'étendre au loin (et embrasser)"; et dans le verbe *pak* 煿, „cuire", *litt.* „grand feu" (p. 31), où elle est représentée par le phonétique 畐 *pak*, „large, grand". Ces trois caractères phonétiques sont employés indifféremment dans la composition des caractères, pour représenter les sons *bak*, *bok*, *pak*, *pok*, comme p. e. dans 匍 [*phu*, E. *po*, C. *pho*] et 匐 [*peh*, E. *pok*, C. *pak*], deux caractères composés de la clef des enveloppes: 勹 *pao* et des phonétiques 甫 et 畐; dans 逋 [*pu*, C. E. *po*], composé de la clef *courir* et du phon. 甫; et qui signifient tous les trois: *ramper*, se traîner sur le ventre, ou sur les mains et genoux, comme le font les enfants. La racine *pak* dans ces mots se retrouve encore dans le verbe S. *phakk*, „to creep, to move slowly".

—

Nous avons vu (p. 11) que la √ chinoise *pak* dans *pak* 搏, „se saisir de", se retrouve dans le mot sanscrit *paksh*, „to seize".

(1) *Vide* 說 文.

Le même phon. *pak*, ajouté à la clef des *ailes d'oiseaux*, forme le caractère 翷 [*fu*, E. *hu*, C. *fu*], qui désigne les plumes inférieures près du corps des oiseaux. Ce caractère s'écrit aussi avec le simple phon. *pak*: 翷, quand il signifie *le plumage* (1). Le premier phon. *pak*, ajouté à la clef des *ailes*, forme le caractère 翍 [*pih*, C. E. *pik*], qui signifie *voler* (2). La signification de ces caractères était simplement: „plumes larges, étendues" (= ailes), et „étendre les plumes" (= voler).

—

Le troisième phon., ajouté à la clef des *chairs*, forme le caractère 膊 [*pho*, C. E. *phok*], *litt.* „la large chair", c.-à-d. les *côtes*, les *flancs*. Ce c. se prononçait anciennement *pak*; car, dans les „Rites de Tcheou", il est écrit 拍, caractère composé de la clef des *mains* et du phon. 白, prononcé anciennement *pak*; lequel caractère, selon Khanghi, se trouve erronément dans le texte, au lieu du caractère 膊 *pho*, qui a donc dû se prononcer, du temps des *Tcheou*, comme le caractère 拍 *pak* (3).

L'autre phon. *pak*, ajouté à la clef des *chairs*, forme le caractère 腊 [*pih*, C. E. *pik*], dont la signification primitive a dû être celle de *poitrine*, *litt.* „la large chair." Mais cette signification primitive s'est perdue, et il n'est resté au caractère *pih* que sa signification tropologique ou morale dans le composé 腊 臆,

(1) 羽 也, Khanghi, Dict. Imp.

(2) 飛 也, *Ibid.*

(3) 周 禮 天 官 醢 人. 豚 拍 魚 醢, „des *côtelettes* de cochon-de-lait, et du poisson hâché". 拍 爲 膊. 脅 也, „*pak* (caresser) doit être *pok*; ce sont les côtes". Khanghi Dict. Imp. Comparez aussi: Biot, le Tcheou-li, I, 110, note 1. L'auteur du Tcheou-li a probablement écrit 胉 *pak*, qui signifie également les *côtes*, les *flancs*; mais par faute du copiste la clef des *chairs*: 月 aura été remplacée par la clef des *mains*: 扌; et on a eu 拍 au lieu de 胉. Ce caractère, composé de la clef des *chairs* et du phon. 白, qui se prononçait anciennement *pak*, est synonyme du caractère 膊, dont il n'est qu'une autre forme; le dernier étant phonétique et significatif, et l'autre seulement phonétique.

(pak yik), „Ne pas laisser échapper une pensée" (1); c.-à-d. la conserver dans la poitrine. Le caractère *yik*, ayant ici la signification de *pensée*, le c. *pak* ne peut signifier que *poitrine;* signification primitive aussi du c. *yik*, composé de la clef des *chairs* et de *penser*. *Pak* a donc la signification de *poitrine* comme siége de la pensée.

Notre supposition est prouvée par le c. 靤, composé de l'élément phon. *pak* (large), deux fois répété, entre lesquels se trouve un hieroglyphe: 丿, qui signifie *ouvrir*, *déchirer*. Ce caractère signifie: „*poitrine* (des animaux de sacrifice) *lacérée* (2). On voit que le phon. 畐 *pak* signifie ici *poitrine*.

—

Ce même phon. *pak*, ajouté à la clef des *couteaux*, forme le caractère 副 [*fu*, E. *hu*, C. *fu*], *aider*, *assister*, *litt.* „large épée, épée qui s'étend." La signification est donc „étendre son épée pour la protection d'un autre." Il signifie encore *couper en deux*, *diviser* (3), comme on peut le faire avec un large couteau.

—

Le même phon. *pak* encore, ajouté à la clef des *insectes*, forme le caractère 蝠 [*fuh*, E. *hok*, C. *fuk*], qui signifie *chauve-souris*; animal généralement désigné par le composé *pien-fuh* 蝙 蝠, „la bête (虫) [à ailes] *plates* (扁) et *larges* (畐)." Les Chinois classent la chauve-souris parmi les *oiseaux*, puisqu'elle est ailée (4).

—

En résumant maintenant, nous avons trouvé pour le mot *pak* les significations: 1. ramper, 2. plumes d'oiseaux, ailes, 3. voler, 4. côtes ou flancs, 5. poitrine, pensée, 6. aider, 7. couper en deux, 8. chauve-souris (bête ailée). Cette racine se retrouve dans les mots suivants des langues aryennes:

1. 匐, 匍, 趚 *pak*, „ramper" = Sanscrit *phakk*, „to creep, to move slowly."
2. 箙 ou 箲 *pak*, „plumes d'oiseaux" = S. *pak-sha*, „a wing, the feathers of an arrow."

---

(1) 意不泄也, Khanghi, Dict. Imp.

(2) 牲胸也.靤而磔之, Vide 周禮春官大宗伯註.

(3) 副又剖也. 判也, Khanghi, Dict. Imp. 判 est composé de *couteau* 刂 et *moitié* 半 = couper en deux.

(4) 蝙蝠服翼, *Vide* 爾雅釋鳥.

3. 貊 *pak*, „voler" = S. *pak-sha-gama*, „moving by means of wings, flying."

4. 膊 *pak*, „côtes ou flancs" = S. *pak-sha*, „a flank, a side".

5. 腡 *pak*, „poitrine, pensée" } = S. *vak-shas* [probably for original *pak-shas* (1), akin to *pak-sha* (2)] „the breast"; latin *pec-tus*; S. *pak-sha*, „opinion."
   龐 *pak*, „poitrine."

6. 副 *pak*, „aider" = S. *pak-sha*, „party, a friend."

7. 副 *pak*, „diviser en deux" = S. *pak-sha*, „half"; the half of a lunar month, (la lune coupée en deux).

8. 蝠 *pak*, „chauve-souris" (la bête ailée) = S. *pak-shin* (*pak-sha+in*), „winged, a bird."

Et à ce dernier mot se rattachent le Goth. *fug-l*, l'Angl.-Sax. *fug-ul*, l'Allemand et le Hollandais *vog-el* (oiseau), mots qui ont suivi la même transmutation de son qu'en Chinois, où *pak* (l'ailé, la chauve-souris) est devenu en dialecte de Canton *fuk* = *fug*. Ce n'est qu'en hésitant qu'on les avait jusqu'ici ramenés au *pakshin* sanscrit; mais le Chinois prouve l'exactitude de l'étymologie de la √ *pak*, „étendre", (la bête qui étend ses ailes).

—

Dans le composé *jala-pakshin* (l'ailé des eaux), espèce de poule d'eau, se trouve encore la √ chinoise *pak*. Ce mot sanscrit est représenté en Chinois par le caractère 鶇 (*fuh*, E. *hok*, C. *fuk*), composé de la clef des *oiseaux* et du phon. *pak* (étendre), et qui désigne une *poule sauvage* (3), *litt.* „l'oiseau qui étend (ses ailes)."

—

Nous allons poursuivre maintenant nôtre racine *pak* dans une autre série de mots.

Nous avons vu (p. 11) que le phon. *pak* (étendre), ajouté à la clef des *fils*, formait le c. 縛, prononcé primitivement *pak*, qui correspond au mot sanscrit *paç* (lier).

Ce même phon., ajouté à la clef des *chars*: 轉 (*poh*, C. E. *pok*), ou à la clef des peaux de bête: 韥 (*poh*, C. E. *pok*), donne à ces caractères la signification de *corde sous un char* (4). Ajouté à la clef des cuirs tannés: 韥 (*phoh*, C. E. *phok*),

(1) *Pak-shas* se trouve dans le Rik dans la signification de *flanc*, (Zeitschrift XX, p. 80).

(2) *Pak-sha* est formé de *pak* + *ta*, *Ibid.*

(3) 丨鳥名似雉, Khanghi, Dict. (Imp.)

(4) 車下索也, Ibid.

il signifie *courroie* pour *fixer un joug* (1). Ces caractères, prononcés primitivement tous *pak*, d'après leur phon., et qui signifient littéralement „ce qui *s'étend* (pak) sous le char," ou „lanière qui s'étend", „courroie qui s'étend", sont représentés en S. par les mots *pâça*, „a tie, a string, a fetter", et *pâçana* „a noose", dérivés de la √ *pak* („s'étendre" comme une corde autour d'un objet).

—

Le phon. *pak*, ajouté à la clef des *chars*, forme le caractère 輻 (*fuh*, E. *hok*, C. *fuk*), désignant les *rais de roues*. Ce mot, passant par la √ sanscrite non-autorisée *spaç*, autre forme de la √ *paç*, a donné naissance au nom des rais de roue dans les langues germaniques *s-paak* (Hollandais), *s-pok-e* (Anglais), *s-peich-e* (Allemand). M. Kuhn (2) veut faire dériver les dénominatifs de ce substantif: *spak-ig*, *spak-erig*, signifiant en Bas-allemand „ressemblant à la maigreur des rais de roue", de la √ S. *phalgu*, „pithless, sapless, vain, unprofitable, unmeaning, useless, weak, feeble." Mais cette étymologie nous semble inadmissible. La racine chinoise signifie *s'étendre*, *diverger*, et le caractère 輻 signifie donc tout simplement: „ce qui *diverge* (pak 畐) des *roues* (車). Le caractère a exactement la signification du nom latin *radius*, qui signifie *rais de roue*, *rayon du soleil*, c.-à-d. les rais qui *divergent*, *s'étendent*, d'un centre commun et central, comme le moyeu d'une roue, ou le centre du soleil. On pourrait donc traduire le caractère chinois *fuh* 輻 par *radiatus*, qui signifie également en latin *rayonnant*, et *pourvu de rais*. Les Indiens ont dû traduire cette idée par *sa*+*paç*, „*avec*, ou *ayant* (sa) des *rayons* (paç)"; lequel mot fut bientôt contracté en *spaç*.

Ce mot *spaç* a encore en S. la signification de *voir* dans *spaças* (espion), *paçjâ-mi* (je vois); dont dérivent encore le latin *spec-io*, *con-spic-io*, *spec-ula*, *speculum*, le grec σκόπ-ος (pour σποκ-ος) „espion", etc., l'allemand *späh-en* (3), l'anc. germ. *spéh-o* (speculor), l'anc.-norske *faic-im* (je vois), *feach-aim* (je regarde), *faoch-og* (oeil), etc.

Déjà M. Weber (4) avait émis l'opinion que le mot *spaç* serait une contraction de *sa*+*paç*, et aurait signifié „attacher la vue sur un objet", opinion que M. Curtius rejette (5). M. Weber a raison quant à la forme grammaticale, mais il a failli dans l'explication, puisqu'il ignorait la signification primitive de la √ *pak* (paç), qui n'est pas *lier*, mais *s'étendre*.

(1) 輻 裏 也, Khanghi, Dict. Imp.
(2) Zeitschrift III, 438.
(3) Curtius, Griech. Etym. I, 81, 137.
(4) Zeitschrift VI, 319.
(5) Griech. Etym. I, 81.

Or, quand on *épie* un objet, la vue, l'oeil, *s'étend au loin* et embrasse tout l'horizon. On nommait donc en Chinois „épier" également *pak* et on l'écrivit 瞬 (1), caractère abrévié pour celui de 瞬 afin d'éviter de le confondre avec le caractère 瞬 *tchouen* (les yeux en mouvement), qui ne diffère que très peu de l'autre caractère.

Ce c., prononcé d'après son phon. *pak*, est composé avec la clef des *yeux*, et signifie donc: „*étendre* les *yeux* au loin", c.-à-d. „épier"; de même que le c. 縛 *pak*, „lier", signifie littéralement „*étendre* une *corde* autour d'un objet."

L'écriture chinoise donne donc encore ici la solution de la liaison entre les significations *lier* et *voir* dans le mot S. *paç*. Le phon. 尃 *pak*, „étendre", obtint dans la suite les significations tropologiques „d'étendre, de divulger, *publier*, ou *répandre*, (comme l'instruction). Pour éviter encore la méprise avec le caractère presque semblable 專 *tchouen* (un, seul), on l'écrivit 敷 (*fu*, E. *hu*, C. *fu*), caractère composé du même phon. *pak*, avec la clef *phuh* (frapper légèrement) et l'affixe 方 *fang* (région). A ce mot répond en Sanscrit le verbe pas encore autorisé *pach*, „to make evident, to state fully, to spread."

—

La racine *pak*, ajoutée à la clef des *paroles*, forme les caractères 誧 [*pu*, C. E. *po*] et 謈 [*fuh*, E. *hok*, C. *fuk*], qui signifient „paroles grandiloques, réprimander, consulter, considérer" (2), et „prompt à parler, éloquent" (3). Les caractères répondent exactement à notre locution „grands mots," prise en bon et en mauvais sens. Ces caractères se prononçaient encore primitivement *bak*, selon leurs phonétiques, et ils sont représentés en Sanscrit par les mots *bhâsh*, „parler", *su-bhâsh*, „éloquent, bien-parlé."

Le phon. *pak*, ajouté à la clef des *cochons*, forme le c. 豧 [*fu*, E. *hu*, C. *fu*], qui signifie *grognement d'un cochon* (4). Ajouté à la clef des *chiens*, il forme le c.

(1) 視 貌, Khanghi, Dict. Imp.

(2) 大 言 也. 諫 也. 謀 也, *Ibid.*

(3) 言 備 也, *Ibid.*

(4) 豕 息 也. 豕 聲 也, *Ibid.*

獏 (*poh*, C. E. *pok*), qui est une désignation du *chien* (1). Ajouté à la clef des *boucs*, il forme le c. 羸 (*poh*, C. E. *pok*), qui était le nom du *mouton* dans l'ancienne principauté d'*Ou* (2). A ces mots répondent en Sanscrit: *bhash* (aboyer, gronder comme un chien), *bhasha* (un chien), *bukk* (to sound, to bark) et *bukka* (a goat). Ces mots sont simplement onomatopiques, et caractèrisent les *voix* des cochons, chiens et moutons, qui sont *étendues*, *prolongées* (*pak*).

—

Le phon. *pak*, ajouté à la clef des *portes*, forme le c. 闇 [*phih*, C. E. *phik*], qui signifie *boucher*, *obstruer* (3), litt. „étendre devant une porte." On l'écrit aussi 坲 [*fuh*, E. *hok*, C. *fuk*], caractère composé de la clef de *terre* et du phon. *pak pok*, „prosterné, jeté par terre." (4) A ces caractères répond en S. le mot *pash*, pas encore autorisé, autre forme de *paç*, et qui a la signification d'*obstruer*.

A ce mot se rattache encore le mot 塌 *pak*, caractère composé de la clef de *terre* et du phon. *pak* (large), et qui signifie „une masse de terre."

A ce mot répond en S. le mot *pûg-a*, „un monceau de terre." Ce dernier mot signifie encore une *multitude*, un amas de personnes. Il est alors représenté en Chinois par le mot *puk* 踾 [*fuh*, C. *fuk*, E. *hok*], composé de la clef des *pieds* et du phon. *pak*, et qui signifie: „apparence de personnes assemblées (5).

—

La racine *pak* primitive a altéré sa voyelle après un intervalle de temps inappréciable, et est devenue *bok*, *pok* et *puk*. Nous avons vu p. e. (pp. 86—87), que les caractères phonétiques 餔, 哺, etc., qui se prononçaient tous primitivement *pak* selon leur phonétique, ont reçu plus tard le son *puk*; ce qui se prouve par les mots sanscrits *bhaksh* et *bhuj* (manger).

Nous allons donc poursuivre encore notre racine dans son son altéré; et les anciens caractères chinois vont nous donner encore une fois la clef des différentes significations qu'a le mot *bhuj* et ses dérivés en Sanscrit.

---

(1) 犬名, Khanghi, Dict. Imp.

(2) 吳羊搏曰丩, *Ibid.*

(3) 塞也, *Ibid.*

(4) 土壅也, *Ibid.*

(5) 踧聚貌, *Ibid.*

Bhuj signifie 1. *manger* et *boire;* 2. *posséder*; 3. (dans *bogya*, prtcp. du fut. p.) *jouissance, richesse, blé* ou *froment.*

Nous avons vu à la page 86 que les caractères 餔 et 酺, composés respectivement de la clef de *manger* et de la clef des *vases-à-boire*, avec le phon. *pak* (*bok, puk*), signifiaient *manger* et *boire*, et répondent au mot S. *bhuj*.

L'autre phon. *pak*, placé sous le *toit* d'une maison, formait le c. 富 (M. C. *fu*, E. *pu*), qui signifie: „posséder, être riche, richesse", litt. „maison remplie jusqu'au toit," ou „grande (*pak*) maison." L'ancienne pron. de ce caractère était *puk* ou *pok*. (1)

Comme la richesse est dans les yeux d'un peuple barbare (et hélas! aussi souvent dans ceux des peuples civilisés) un grand *bonheur* (2), le même phon. *puk*, ajouté à la clef 示 *chi*, désignant l'esprit qui anime la terre, formait le c. 福 (*fuh*, E. *hok*, C. *fuk*), prononcé également primitivement *puk* ou *pok*; caractère qui signifie *bonheur, prospérité, litt.* „largesses divines."

L'ancienne forme de ce caractère 富 était 畐, composé du même phon. avec la clef 丶, „maître"; donc „qui est maître, possesseur, de beaucoup."

Enfin, ajouté à la clef des *céréales* ou des *charrues*, il forme les caractères 稫 et 輻 [*pih*, C. E. *pik*], qui signifient: „céréales croissant épaissement" = „abondance (*puk*) de moisson"; et „abondance (*puk*) de la charrue" = *céréales* (3). Ecrit avec l'autre phon. *bok:* 秿 [*fu*, E. *hu*, C. *fu*], il signifie „céréales accumulées et moissonnées", *litt.* „large moisson". Ces caractères ayant tous le phonétique *puk*, se prononçaient comme leur phon., et sont les prototypes des mots sanscrits *bhuj*, „posséder", *bogya*, „jouissance, richesse, blé ou froment."

—

M. Benfey fait dériver encore le Goth. *bugjan*, Angl.-Sax. *bycgan* (acheter) de la √ S. *bhuj*; et croit que la signification primitive ait été „s'approprier quelque chose". Mais cette étymologie est inexacte. La √ *buk* de ces mots se retrouve dans le caractère et mot chinois 博 [*poh*, C. E. *pok*], signifiant: „troquer, com-

(1) Edkins, Not. & Quer. on Chin. & Jap., II, 86.

(2) 五 福 二 曰 富, „Des cinq bonheurs, le second se nomme *Richesse*", Khanghi, Dict. Imp.

(3) Khanghi, Dict. Imp.

merce par échange" (1). Ce c. est composé de la clef 十 *chih*, dont la ligne horizontale indique l'orient et l'occident, et la ligne perpendiculaire, le sud et le nord (2), et du phon. *pok*, qui a la signification de *s'étendre* (3). La première signification est donc aussi „grande communication" (4), désignation admirable pour le *commerce* qui *s'étend* vers les quatre régions du monde.

—

Le phon. *bok*, ajouté à la clef du *feu*, forme le c. 焺 [*phu*, C. E. *pho*], qui signifie *brûlant; litt.* „le feu s'étendant (bok)" (5) = le feu dévorant, signification du nom sanscrit du feu: *bhuj+i*.

—

Ce même phon. *bok*, ajouté à la clef *mouvement*, forme le c. 逋 [*pu*, C. E. *po*], *litt.* „grand (*bok*) coureur", c.-à-d. *s'enfuir*, *s'évader*, *fuir*. De là, en Latin, le verbe *fug-io*, en Grec φεύγ-ειν, et en Angl.-Sax. *bi-bug-an* (s'enfuir), que l'on a fait dériver de la √ S. *bhuj* (se courber) sans pouvoir démontrer la liaison entre les verbes „se courber" et „s'enfuir."

Le Chinois nous donne encore cette liaison. Nous avons vu à la page 87 que les trois caractères 匍 etc., prononcés tous primitivement *pak*, signifient *ramper*, litt. „s'étendre par terre, s'avancer en s'étendant", comme le font les enfants qui ne peuvent pas encore marcher. Le *chien* rampant devant *l'homme*, son maître, comme un petit enfant rampe par terre, on nommait ce mouvement du chien également *puk*, et on inventa le hieroglyphe 伏 [*fuh*, C. *fuk*, E. *hok*] (6), composé de *homme* 亻 et *chien* 犬, pour exprimer graphiquement ce mot *puk*. L'action du chien étant comparée ensuite à l'homme, le c. 伏 reçut les significations tropologiques d'être prosterné par terre, comme devant un supérieur, se *courber* devant lui, *ramper* devant lui, comme un chien devant son maître.

Quand le chien rampe devant son maître, il se tapit, se blottit, cherche à se faire petit, ou à se cacher; et de là la signification secondaire du caractère *puk: se cacher* (7).

---

(1) 博貿易也, Khanghi, Dict. Imp.
(2) 十字. 一爲東西. 丨爲南北, *Ibid.*
(3) 博從十尃. 丨布也. 普也, *Ibid.*
(4) 博大通也, *Ibid.*
(5) 火貌. 又火行貌, *Ibid.*
(6) 伏又與匐通, *Ibid.*
(7) 伏又匿藏也, *Ibid.*

De ce mot *puk* 伏, „se prosterner, se courber" = S. *bhuj*, on peut faire dériver parfaitement le Goth. *biug-an;* Angl.-Sax. *big-an, búg-an*; Anc.-tudesque *baug*; Angl.-Sax. *beág, beág-rian*; Anc.-tudesque *bog-o*, Angl.-Sax. *bóg-a*, dans *elin-bog-o, eln-bog-a, el-bog-a.* Mais il faut en séparer les mots *fug-io, fug-a, φεύγ-ειν, φυγή, bi-bug-an* (s'enfuir) (1) qui appartiennent à la √ *bok* dans 逋, „s'enfuir", que les Aryas, dans leur écriture phonétique, ont dû confondre avec le caractère 伏 *puk.*

L'enfant qui ne sait pas encore marcher, rampe sur quatre pattes, et revient presque toujours sur ses pas, et à l'endroit d'où il est parti. „Marcher dans la vieille route", *retourner*, fut donc également nommé *puk*; et on représentait ce son par le nouveau caractère 复 [*fuh*, E. *hok*, C. *fuk*] (2). Aussi les caractères 匐 et 匍 *puk*, „ramper par terre" comme un enfant, sont très souvent remplacés par le c. 趨 [*fuh*, C. *fuk*, E. *hok*], prononcé anciennement aussi *puk*, et composé de la clef de *courir*, avec le phon. *puk*, „rebrousser chemin." Ce caractère a la signification de „mouvement d'un petit enfant qui se traîne avec les mains par terre" (3).

Comme on se traîne sur le *ventre*, en rampant par terre, cette partie du corps fut nommée également *puk*, et ce phon., ajouté à la clef des *chairs*, formait le c. 腹 [*fuh*, C. *fuk*, E. *hok*], qui signifie *ventre.* L'ancienne prononciation était encore *pak*, comme dans le dialecte parlé d'Emoui. (4) Nous faisons dériver directement de ce mot l'Allemand *Bauch*, et le Hollandais *buik* (ventre); car nous ne pouvons admettre l'étymologie de *Pott*, du mot S. *pûy* (puer) (5); ne voyant pas la raison de donner à cette partie *extérieure* du corps, plutôt qu'à une autre, un nom indiquant une mauvaise odeur. Surtout puisque ce mot *pûy* n'a point en S. la signification de *ventre.*

—

Le serpent se traînant sur le ventre, et s'avançant en s'étendant, on le nommait également *puk*, et on rendait ce mot par les caractères 蝠 [de bête 虫,

(1) Curtius [Etym. Grecq. I, No. 163] doutait déjà de l'exactitude de l'étymologie de *fugio* de √ *bhuj* (flecto).

(2) 行故道也, Khanghi, Dict. Imp.

(3) 小兒手據地行, *Ibid.*

(4) Généralement *pak-to*, 腹肚.

(5) Etym. Forsch. I, 263.

qui s'étend 畐, et 蝮 [de bête 虫, qui rampe sur le ventre 夏], qui se prononçaient donc aussi *puk*, selon leur phonétique. Nous faisons dériver de ce mot le nom S. du serpent *bhujaga* [*bhuja* (= puk)+*ga*]; c.-à-d. „qui se meut (*ga*) en rampant ou en s'étendant (*bhuj*)". Cette étymologie est plus directe que celle des Indianistes de √ *bhuj* (= 伏 *puk*), „se courber"; mouvement qui ne convient point au serpent.

—

Un *ceinturon* s'étendant autour du ventre, on le nommait également *puk*, et on l'écrivit, soit 韏 [*fuh*, E *hok*, C *fuk*], soit 鞁 [*fuh*, E. *hok*, C. *fuk*] (2). Le premier de ces caractères est composé de la clef des lanières avec le phon. *puk* (large) = „la large lanière", et le second de la même clef et du phon. *puk* (revenir) abrévié pour *puk* (ventre) = „lanière du ventre" (Hollandais *buik-riem*).

—

Il nous reste à expliquer encore le mot S. *bhaj*, „diviser" et „adorer". Selon les Indianistes ce mot est allié aux mots *bhuj*, „courber" et „manger" et *pach*, „rôtir". Nous avons déjà expliqué ces dernières significations, et nous ne nous occuperons donc ici que du mot *bhaj*, „diviser" et „adorer".

Nous avons vu à la page 89 que la √ *pak*, deux fois répétée et fendue en deux: 靐, signifiait „poitrine des animaux de sacrifice lacérée"; et que cette même racine, ajoutée à la clef des couteaux: 副 signifiait, „couper en deux, diviser". Nous avons identifié ce dernier caractère avec le mot S. *paksha* (moitié), de *pak*, „diviser en deux moitiés (3).

An lieu du phon. 畐 *pak*, on employait aussi le phon. 甫 *pak;* et ce dernier phon., placé à côté de la clef des couteaux, formait le c. 剖 [*pu*, C. E. *po*], qui signifie aussi *couper en deux* (4).

Ce caractère était encore écrit avec le phon. 卜 *pok*, qui signifie: „pronostiquer au moyen d'une tortue", *litt.* „Tortue brûlée et écorchée pour les divinations et sacrifices;" et on avait le c. 卟 [*poh*, C. E. *pok*], „lacérer avec un

(1) 蝠又與蝮同, Khanghi, Dict. Imp.

(2) *Ibid.*

(3) Ci-dessus, p. 90.

(4) 截也, Khanghi, Dict. Imp.

couteau." Ce dernier caractère s'écrit aussi avec la clef des *chairs:* 刎 avec la même signification et prononciation (1). Il est alors identique en signification avec le caractère 剝 *poh*, qui signifie: „tuer les victimes de sacrifice et leur ouvrir le corps (2).

Ce dernier caractère n'est donc encore qu'une autre forme du c. 髆 *pak*, „poitrine des animaux de sacrifice lacérée". Cette série explique pourquoi: 1. la tortue divinatoire, qu'on lacérait, et 2. la divination au moyen d'une tortue lacérée, furent nommées également *pak* (卜),

Ensuite le sacrificateur, celui qui lacérait (*pak*) les victimes pour les besoins de la divination, fut nommé également *pak*, et on écrivit ce mot 仆 [*poh*, C. E. *pok*] (3), *litt.* „l'homme (亻) qui devine au moyen d'une victime écorchée (卜).

Le sacrificateur se *prosternant* ensuite *par terre* en offrant le sacrifice, le caractère et mot 仆 *pak* reçurent la signification de „se prosterner par terre." (4) La suite des idées était donc: 1. *diviser* la poitrine des animaux de sacrifice; 2. *deviner* avec les animaux lacérés, 3. les offrir à la Divinité en se *prosternant par terre;* 4. Honorer ou adorer les Dieux. Et voilà la raison pour laquelle enSanscrit, le mot *bhaj*, dont la forme primitive était *bhak* (= *pak*), signifie *diviser* (剖, 卟 *pak*) et *adorer* (仆 *pak*).

—

La 𠂉 *pak* 甫, ajoutée à la clef des vases de sacrifice, forme le c. 匸 [*pu*, C. *po*, E. *hu*], anciennement prononcé *pak* ou *bak*, selon son phonétique. Il signifie „vaisseau rond pour contenir des graines."

On l'écrivit primitivement avec la clef de *bambou:* 簠 [M. C. *fu*, E. *hu*], „a sort of basket, square outside and round within, used to contain grain when

(1) Khanghi, Dict. Imp.

(2) 剝殺牲體解之名, *Ibid.*

(3) 仆又音支, *Ibid.*

(4) 仆偃也. 僵也, *Ibid.*

worshipping ancestors" (1). La signification primitive était „Grand (*pak*) vase de sacrifice (皿) fait en jonc ou en bambou."

De là, en Sanscrit, le mot *bhâjana* (= *bhaj*+*ana*), „any vessel, as a pot or a cup." En Hollandais *bak* (un baquet, une mangeoire).

—

Enfin, pour revenir au commencement, nous avons vu que les mots *Backe, bak* (joues) dérivent du chinois 頫 *bak*.

En Hollandais le mot *bak* signifie en outre la *caisse d'un char*, c.-à-d. ses flancs, ses *joues*. En Chinois nous avons la même double signification donnée au caractère et mot 輔 [*fu*, E.*hu*, C. *fu*], composé de la clef des *chars*, et du phon. *pak* (large, beau), qui entre aussi dans la composition du c. 頫 (joue). Ce caractère 輔, prononcé primitivement *pak* (*bak*), signifie:

1. Les os de la joue humaine.
2. Les pièces de bois qui enferment les deux flancs d'un char (2), „the rack or *cheeks* of a cart" (3).

Nous avons vu aussi que le phon. 畐 *pak* avait la signification de *large, grand*, comme une pièce d'étoffe (4). Pour cette raison il est employé comme classificateur des pièces d'étoffes entières et des habillements complets, comme p. e. 衣 一 畐 *ui it pak* (anc. pron.), „of clothes-one-suit", en Hollandais: „een *pak* kleêren."

Le même phon., ajouté à la clef des navires, forme le c. 艂 [*fuh*, C. *fuk*, E. *pak* et *pok*], qui désigne un „navire qui peut porter beaucoup" (5), *litt.* „grand (*pak*) bateau." On l'écrit aussi 艂 [*fuh*, C. *fuk*, E. *hok*], *litt.* „navire plein" (6); et aussi avec le phon. *pak* 复 (abrévié pour 腹 *pak*, „ventre"): 艂 [*fuh*, C. C. *fuk*, E. *pak* et *pok*], *litt.* „vaisseau ventru (pak)."

(1) 簠簋宗廟盛黍稷之器, Khanghi, Dict. Imp.

(2) 輔人頰骨也. 又車輔兩旁夾車木也, *Ibid.*

(3) W. Williams, Tonic Dict., p. 61.

(4) 滿也. 又與幅同. 布帛廣也, Khanghi, Dict. Imp.

(5) 大船也, Khanghi, Dict. Imp.

(6) 船載多也, *Ibid.*

La même √ *pak* (large, grand, ventru) se retrouve dans le Hollandais *pak-schuit*, et l'anglais *pack-et-boat*.

Elle se trouve encore dans le Hollandais *bak-wagen* (grande voiture), *bak-slede* (gros traîneau), *bak-beest* (monstre, colosse), où le préfixe *bak* a la signification de *large*, *ventru*, comme la √ chinoise *bak*, *pak*.

Si on aime mieux faire dériver ces mots de la √ S. *paç* ou *paksh* (*lier*, ou *se saisir de*), nous observerons que nous avons déjà prouvé que ces racines sanscrites sont les racines chinoises *pak* 尃 (large, s'étendre) dans 縛 *pak* (lier) et 搏 *pak* (se saisir de); et que le phon. 尃 est identique en signification avec le phon. 畐. Tous ces mots dérivent de la même racine *pak* (large, grand, s'étendre); mais ce n'est que le Chinois, avec son écriture parlante, qui a su conserver dans ses caractères les nuances entre les mots *pak* (lier), *pak* (saisir), et *pak* (large, grand) dans les mots *pak-schuit*, *pak-huis*, etc.

§ 17.

Racine MUT MUN MUK

Les noms Indo-Européens et Aryens pour la *bouche*, se terminent en *k*, *t* ou en *n*, comme en S. *mukh-a*, Goth. *mun-ths*, Lett. *mutt-e*, Allemand *mun-d*, Hollandais *mon-d*, etc.

La terminaison *d* ou *th* dans *mund* et *munths* est inorganique, comme dans *hund* (un chien) de *çvan*; *niemand* (personne) = *nie*+*man*; *Normands* = *North*+*man*; *pheasant* = *phasian*+*us*; *Allemands* = *Allemanni*, etc. (1).

Examinons donc d'où vient cette différence de finales.

La langue chinoise possédait une racine *mut* 勿, ancien hiéroglyphe représentant une bannière placée dans les districts afin de presser la population; c'est pour cette raison que *s'empresser*, *se hâter* est nommé *mut mut* (2). Le nom est certainement nne onomatopie du bruit *mut mut* que faisait la bannière agitée par le vent.

Les chefs donnant à cette occasion des ordres à la population — leur faisaient des défenses — le mot *mut* reçut aussi la signification de *défendre*, *empêcher*, et de *stimuler*, *animer* (3).

(1) Pott, Etym. Forsch., I, 523, II, 127.

(2) 勿州里所建旗. 所以趣民. 故遽稱勿勿, Vide. 說文. 勿州里之旗也, Khanghi, Dict. Imp.

(3) 勿者禁止之辭. 猶勉勉也, *Ibid.*

Pour exprimer cette action dérivée, on plaçait cette racine *mut* à côté de la clef des *bouches*, et l'on avait le c. 吻, „bouche exhortante (1)", qu'on écrivait anciennement aussi avec la clef des bouches deux fois répété, et avec la clef des *épées:* 刎, comme si l'on menaçait avec l'épée quiconque oserait désobéir aux défenses verbales du chef. Ces caractères ont dû se prononcer primitivement, selon leur phon., *mut*; mais ils se prononcent maintenant *wan* (C. *man*, E. *mun*, *bun*), par l'influence de quelques autres caractères ayant la même signification, mais basés sur d'autres idées. Par exemple on écrivait au lieu du caractère 吻, celui de 暋 ou 喟 (2), composés de la clef de *bouche* et du phon. *huan* [C. *fan*, E. *hun*], „obscur, confus".

On l'écrivait aussi 咬, caractère composé de la clef de *bouche* et du phon. *wan* (C. *man*, E. *bun*), „élegant"; soit: „paroles bien sonnantes", comme le sont les paroles d'exhortation. Ces caractères se prononçant primitivement tous *mun*, le caractère 吻 *mut*, qui signifiait la même chose, reçut également la prononciation *mun* (moderne *wan*). Tous ces caractères désignent maintenant les coins de la bouche ou les lèvres.

L'ancienne prononciation du c. 吻 était *mut* et non *mun*, et les deux prononciations étaient constamment confondues, ce qui nous est appris par les caractères phonétiques. P.e. le c. 殁, „mourir", est prononcé *moh* [E. *but*, C. *mut*], tandis que le c. 刎, „se couper la gorge", se prononce *wan* [C. *man*, E. *bun*]. Le caractère 盌, écrit aussi 盋, nom d'un ancien ustensile, est prononcé *hwuh* (C. *hwat*, E. *hut*). Le c. 迄, „loin", est prononcé *wuh* (C. *mat*, E. *but*]. Le c. 魺, „queue de poisson", est prononcé *moh* (E. *boat*, C. *mut*]. Enfin le c. 滑 se prononce *hwuh* (C. *hwat*, E. *hut*) dans le sens de *vert foncé* (couleur de la mer), et *wan* (C. *man*, E. *bun*) dans le sens de „eau entrecoupée". Or tous ces caractères ont pour phon. le c. 勿 *mut*.

—

Pour empêcher une personne de parler, on lui met dans la bouche une

(1) 吻免也, Khanghi, D. I.

(2) *Ibid.*

pièce de bois, ou autre objet servant de pierre d'angoisse. Conséquemment: „fermer la bouche à quelqu'un" fut écrit 咊 (1), caractère composé de la clef des *bouches* et de la clef de *bois*. Or le bois se disant *muk* (M. *muh*, E. *bok*, C. *muk*), le c. 咊 fut également prononcé ainsi, et le verbe *muk* signifiait donc *boiser la bouche* à quelqu'un. Ce c. se prononce maintenant *hwoh* (C. E. *hoat*). Ce caractère s'écrivit aussi 吞 (2) [*hwoh*, C. E. *hoat*], 呅 [*wan*, C. *man*, E. *bun*] ou 嗢 (3) [*wan*, C. *man*, E. *bun*]; tous caractères composés de la clef de *bouche* avec les éléments 氏 *chi*, „famille", 民 *man*, „peuple", et 昏 *huan*, „obscur, confus"; et qui signifient tous *fermer la bouche*, *bouche close*.

Au lieu de ces caractères, on écrivit aussi 嗼, c. composé de la clef de *bouche* et du phon. *moh* [E. *bok*, C. *mok*] et qui signifie: „Ne parle point" [*litt.* „pas (ouvrir la) bouche"], et ensuite: *silence*, *se taire*. On bien l'on écrivit le c. 嘿 (*meh*, C. *mak*, E. *bik*), composé de la clef de *bouche* et du phon. *meh* (noir, obscur), c. qui signifie „bouche obscure", c.-à-d. *silencieuse*. La liaison entre ces mots est claire. Le chef faisait des défenses au peuple, et le peuple les écoutait en silence, la bouche close.

Les racines *mut*, *mun* et *muk* signifiaient donc: 1. défendre avec la bouche, 2. fermer la bouche en écoutant, 3. fermer la bouche avec violence, en imposant le silence par le bâillon ou par un ordre. Mais comme les trois mots s'échangèrent continuellement, selon qu'on faisait allusion à la défense faite par la bouche (*mut*), ou aux injonctions faites au peuple, ou au silence respectueux de la tribu (*mun*), ou au silence imposé par force (*muk*), il est très plausible et explicable, qu'après la séparation des races, les unes prirent une de ces racines, les autres, une autre, puis d'autres, la troisième. Ainsi les *Nepalais* (Newari) conservèrent la √ *mut*, et nommèrent „la bouche" *mhut-u*. Les *Hindous* adoptèrent définitivement la √ *muk* et nommèrent „la bouche" *mukh-a*, et l'adjectif „muet" *mûk-a*. Les Latins conservèrent les deux racines *muk* et *mut* et nommèrent „la bouche" *bucc-a* et l'adj. „muet", *mut-us*.

Les races germaniques adoptèrent les racines *mun*, *mut* et *muk*, dans le Goth. *mun-ths*, Allemand *mun-d*, Hollandais *mon-d*; dans l'Ancien-Tudesque *mû-la* (pour *mut-la*?), l'Anglais *mouth*, le Lett. *mutt-e*, *mush-a* (*muk-a*). On a fait

---

(1) 塞口也, Khanghi, Dict. Imp.

(2) 塞口也, *Ibid.*

(3) 同吻, *Ibid.*

dériver jusqu'ici tous ces mots du S. *mukha* et *múka*, sans qu'on se soit soucié le moins du monde de la variation des désinences dans les mots, tantôt *k*, tantôt *n* ou *t*. Le Sanscrit ne put les expliquer, et c'est seulement l'ancien Chinois qui explique ces finales différentes, par ses caractères hiéroglyphiques, qui ont conservé le sens primitif de ces racines.

§ 18

Racine MA MO MU MI

Nous avons vu dans les premières pages de ce mémoire (1) que les verbes *moudre* (√ ma, mo) dans les langues Indo-germaniques, et les substantifs *mare* (cheval) et *mare* (mer) ne pouvaient dériver du Sanscrit, mais dérivent directement de l'ancien Chinois. Cette antique racine *ma*, presque aussi répandue que les racines *gap* et *gam*, se retrouve dans beaucoup de mots sanscrits composés, quoiqu'elle ait presque partout adopté un *r* final, qui y a été introduit probablement par des races tatares; ou bien, pour rendre cette racine plus sonore, par les Aryas eux-mêmes.

Prenons d'abord le mot radical lui-même: MA 麻, qui signifie *chanvre* (cannabis sativa). Selon les lexicographes chinois, ce caractère est composé d'un *toit de maison* (广) sous lequel des hommes sont occupés à enlever les *pellicules des tiges de chanvre* [朮 deux fois répété] (2). Ce caractère symbolisait donc la préparation du chanvre dans les maisons (3). Le c. 枲 était prononcé lui même *pa* ou *phai* et avait: 1. la signification générique de fleurs de plantes, 2. de petit, 3. de chanvre (4). Selon l'ancien dictionnaire *Choue-wen*, ce c. était lui-même une des clefs ou caractères radicaux.

Le chanvre était, dans la haute antiquité, d'une énorme utilité, car on fabriquait en Chine des étoffes de son écorce et on se nourrissait de sa graine (5). Il est probable que ce fut la première graine comestible connue, car encore aujourd'hui les Chinois le placent en tête des cinq espèces de céréales, qui sont:

---

(1) Ci-dessus, p.p. 17—18.

(2) 分枲莖皮也, Khanghi, Dict. Imp.

(3) 麻從枲音派. 麻片也. 從广人在屋下治麻之意, *Ibid.*

(4) 葩之總名也. 微也. 又麻紵也, *Ibid.*

(5) 麻皮績爲布. 子可食, Khanghi, Dict. Imp.

1. le Chanvre, 2. le Froment, 3. le Millet, 4. le Millet-noir (milium nigricans) et 5. les Pois ou Lentilles (1).

Son ancien nom était soit *ma*, soit *mai*, selon le phon. 麻, et selon les anciens caractères phonétiques. A l'époque du *Chi-king* il se nommait *ma* et il rimait avec le c. 歌 *ga;* plus tard il rimait avec le c. *ho* 和 (2).

Uni au c. 石, „pierre", il formait le c. 磨 *mà* ou *mo*, „moudre" ou „moulin", c.-à-d. „pierre pour moudre la graine de *chanvre* (*ma*)"; et cette racine est passée dans les langues Indo-Européennes pour former le nom du moulin primitif, comme nous l'avons démontré à la page 17.

Uni au c. 水, „eau", il forme le c. composé 滿 *mo*, qui signifie *moulin-à-eau* (3).

—

Nous avons vu tantôt que l'ancien c. 麻 *pa* avait aussi la signification de *petit, mince.* Cet adjectif fut rendu par le caractère 麼, composé de la 丶 *ma* et du caractère *yu*, „petit"; et ce composé se prononçait encore *ma*, et plus tard *mo* (4). En ajoutant à ce caractère la clef des *femmes*, on avait le composé 嬤, qui se prononçait anciennement *ma*, puis *mo;* et qui, avec la réduplication : *ma-ma* ou *mo-mo*, devint l'appellation commune des *mères* (5), litt. *la petite;* de même qu'en France les enfants appellent leur mère *petite-mère*, et en Allemagne: *Müt-terchen*, avec le diminutif.

Au lieu du diminutif *ma*, on employait aussi le phon. *ma* (cheval), qu'on plaçait à côté de la clef des *femmes*, et l'on avait le c. 媽 *ma*, qui signifiait en premier lieu une *jument*, et ensuite une *vieille femme*, une *nourrice*; et était usité aussi pour désigner une *mère* (6).

---

(1) 麻麥穈黍豆爲五穀, *Vide* 禮記月令.

(2) Khanghi, Dict. Imp. *sub voc.*

(3) Khanghi, Dict. Imp.

(4) 麼亡果切. 微也, *Ibid.*

(5) 俗呼母爲嬤七, *Ibid.*

(6) 媽母也. 一曰牝馬, *Ibid.* Comp. Medhurst, Chin. Dict., Williams Tonic Dict., etc.

Enfin notre phon. *ma*, uni à la clef des *boeufs*, formait le c. 犘 *ma*, nom du *boeuf*, probablement primitivement le nom du boeuf sauvage à longs poils et à longue queue qu'on trouvait dans la principauté de *Pa* dans la province de *Sse-tchouen*, et qu'on nomme maintenant *Maou* (1).

En tournant maintenant les yeux vers le Sanscrit, nous y retrouvons toutes ces significations.

Le chanvre (Cannabis sativa) est nommé dans cette langue *má-tulánî*; le mot *má-tri* signifie *mère* et *vache*, et le mot *má-trika* signifie *mère* et *nourrice*.

—

Il est probable que le *chanvre*, la première plante qui *nourrissait* et *vêtit* l'homme, fut nommé *ma*, puisqu'il était comme la *mère* de l'homme, qui *nourrit* et *vêtit* son enfant. Or la mère fut nommée en Chinois *ma*, un son naturel (Naturlaut) à ce qu'il paraît, puisqu'on l'applique partout à la mère. Ce son fut rendu en Chinois par le hiéroglyphe 母 (*mu* C. *mo*, E. *bu*), représentant les mamelles d'une femme (2).

Comme la terre est la nourrice de toute production, cet hiéroglyphe désigne *la terre* comme *mère* (Δημητης). Uni à la clef des *boeufs*, il forme le c. 牟 *mu* [C. *mo*, E. *bu*], nom du boeuf, ou plutôt de la *vache* (3), litt. „le boeuf nourricier". Ce caractère est donc identique en signification avec celui de 犘 *ma*, ce qui prouve que le son primitif du c. 母 *mu* a été également *ma*.

Voilà donc encore une fois la triple signification de *mère*, *terre* et *vache* de la √ *ma*, qu'on retrouve également dans le mot S. *má-tri*.

—

Le vocatif singulier de mère en Chinois est formé par le préfixe 阿 *a* (4), prononcé maintenant *o* dans la langue mandarine, mais encore *a* dans les anciens dialectes de Canton et d'Emoui. Ce c. signifiait primitivement une colline élevée d'un côté et descendant en pente de l'autre; ensuite la figure d'une per-

---

(1) 牛名. 重千斤. 出巴中. 李東壁云. 犛牛爾雅之犘牛, Khanghi, Dict. Imp.

(2) 母象乳形. 其中有兩點. 象人乳形, *Ibid.*

(3) 牛名, Khanghi, Dict. Imp.

(4) Ceci est prouvé par le mot *Amidha Buddha*, que les Bouddhistes chinois transcrirent par 阿 (*a*) 彌 (*mi*) 陀 (*dha*) 佛 (*but*).

sonne qui porte quelque chose sur un de ses bras, ce qui fait pencher l'autre épaule. Ainsi une nourrice, portant l'enfant sur un bras, fut nommée p. e. 阿保 *a pa*, „Qui porte et protège".

Ensuite il formait le vocatif, comme dans la phrase: 郎君阿 *Lang kiun a!* „Oh! mon mari".

O-mu (阿母) est le nom de la *nourrice* en Chinois (1), ou plutôt c'est le nom de *mère* (au vocatif) donné par les enfants à leur nourrice, comme le font encore aujourd'hui les enfants allemands et hollandais.

Au lieu du c. 母 *mu*, on écrit aussi le c. 媽 *ma;* et 阿媽 *a-ma* est encore aujourd'hui à Canton le nom général des nourrices d'enfants (2). On les distingue en *nai-ma* (奶媽) „wet-nurse", et en *kon-ma* (乾媽) „dry-nurse".

Les peuples limitrophes de la Chine ont adopté le même terme, quoiqu'il semble que la réduplication de la lettre *m* initiale se soit assez promptement établie, à cause de l'euphonie. Ainsi dans les îles Liou-kiou, la mère est nommée *oum-ma* ou *an-má*; dans le Bhotiya (Thibet) elle est nommée *am-ma*. Le dialecte Newari (Nepaul) a conservé la racine primitive dans *má* (mère). Dans les Védes elle se nomme *am-be;* en Sanscrit *am-bá*, par transition du *m* en *b*, comme en Chinois 母 *mu*, en dialecte d'Emoui: *bu*. Le Malais a conservé les deux initiales *m* et *b* dans *má*, *a-má* et dans *i-bú* (mère) et *ba-bú* (redupl.), „une nourrice."

Les langues Indo-Européennes ont conservé le *m* initial et la voyelle chinoise, variant entre *a*, *u* et *o*, comme en Grec dorien μα-τήρ; Grec μή-τηρ; Anc. Tudesque *a-ma*, *am-ma;* Allemand *mu-tter;* Angl.-Sax. *mó-der*, etc.

Le grec μάμ-μα et latin *mam-ma* (les mamelles) se rattachent directement au c. chinois 母 *ma*, qui représentait les *mamelles* de la mère; signification que n'a point le S. *mátri* et *ambá*.

—

On a beaucoup parlé en Europe du son naturel (Naturlaut) pour les noms de père et mère. Il est vrai que les sons *pa* et *ma* semblent très naturels à l'enfant. Mais quoique plusieurs peuples puissent nommer ainsi leurs parents, sans avoir eu communication l'un avec l'autre, il est pourtant *impossible* que

(1) 阿母乳母也, Khanghi, Dict. Imp.

(2) W. Williams, Tonic. Dict. of the Canton-dialect.

deux races distinctes attachent *les mêmes significations morales* à ces sons naturels *ma* et *pa*, sans avoir eu communauté d'idées, c.-à-d. une origine commune. P.e., en Chinois, le son naturel *pa* (père) fut rendu par les caractères 爸 *pa* et 父 *fu* [C. *fu*, E. *pe*, anc. son *ba* ou *bo*, *pa* ou *po*].

Nous retrouvons cette racine, avec la réduplication, dans le Bhotiya (Thibet) *a-ba*, *a-va*, dans le Nevari (Nepaul) *bo-ba*. Puis en Sanscrit *pitri*, c.-à-d. *pâ+tri*, et les dérivés πα-τηρ, *pa-ter*, goth. *fa-dar*, angl.-sax. *fae-der*, etc., etc.

Cette assonance ne signifie rien dans ce mot; mais ce qui prouve beaucoup, c'est que le mot chinois *pa* a, comme le mot Sanscrit *pâtri*, la signification de *protecteur* ou plutôt de *gouverneur*.

Le c. 爸 *pâ* est composé de la clef de père et du phon. *pa* 巴, qui signifie *frapper avec la main*; et cette clef 父 *fu* (père) représente une *main* levant une *canne*, c.-à-d. le chef de la maison conduisant, instruisant et corrigeant sa famille (1). Le nom familier de *governor*, que les étudiants anglais donnent à leur père, rend donc exactement la signification primitive de la √ *pâ*.

Mais un père est nommé encore en Chinois 爹, caractère composé de la clef de *père* et du phon. *to* (beaucoup); on nomme le père aussi 阿 爹 *a tho* (2), ou, avec le phon. seul, 阿 多 *a to* (3), expression qu'on pourrait rendre par „le multiplicateur", celui qui se multiplie (4). Les *Kiang*, horde nomade de race scythique demeurant dans l'ancien *Tangut*, prononçaient le c. 爹: *tya* (5) (en mandarin *tië*). Cet ancien nom est conservé dans les anciens dialectes de Canton et de Foukien, où les enfants nomment leur père [avec le vocatif *a*] *a-te*, *a-tya*. Ensuite ce nom a passé, sans intermédiaire du S., en Europe, où nous trouvons en Grec ἄττα, Latin *atta*, Goth. *atta* Anc.-bohém. *ot*, Slav. *otiči*, Livonien *ta-brs* et en Hongrois *atya*, exactement comme encore aujourd'hui en dialecte d'Emoui. On ne peut faire dériver ces noms du S. *pitri*, sans forcer ouvertement la loi de la modification de son.

—

(1) 父矩也. 家長率教者. 從又舉杖, Khanghi, Dict. Imp.

(2) Khanghi, Dict. Imp.

(3) 荒俗呼父爲阿多, *Ibid.*

(4) Comp. Génèse I, 28: „Croissez et *multipliez*".

(5) 爹又丁邪切. 羌人呼父也, Khanghi, D. I.

Revenons maintenant à notre √ *ma*.

Nous avons vu que le c. 麼 *ma* ou *mo* signifiait *petit, mince*, comme le sont les tiges de chanvre. Ce c., placé à côté de la clef du soleil, formait le c. 暸 *mo, litt.* „soleil mince". Le composé *mo-lo* 暸曜 *litt.* „soleil mince — soleil voilé", signifie *soleil obscurci*, point clair, ayant peu de rayons. Avec le changement de *l* en *r*, ce composé aurait sonné anciennement *ma-ra;* et, en effet, nous trouvons en S. le mot *ma-rí+chi*, „a ray of light".

Le simple phon. *ma* (chanvre), placé au dessus du soleil, forme le c. 曆 *mi, litt.* „le soleil comme des tiges de chanvre", c.-à-d. *les rayons du soleil* (1). En S. nous avons de cette racine, le composé *ma-yûkha*, „a ray of light."

—

Dans les provinces occidentales de la Chine croît une plante qui rampe sur les terres désertes, et dont les feuilles et tiges causent des *ulcères* et des *ampoules* très virulentes, quand elles viennent en contact avec la peau de l'homme. Cette plante, ressemblant au chanvre, fut nommée *Tsien-ma* ou *Chanvre ardent* (2).

De là le nom de *ma* (la chanvreuse) donné à des maladies cutanées, comme *la lépre* ou *la rougeole*. Pour désigner cette maladie, on plaçait encore l'ancienne clef *pai* (chanvre) sous la clef des *maladies*, et l'on avait le c. 痲 *ma*, qui désigne ces deux maladies. De là, en Sanscrit, *mâ-sha*, „a cutaneous disease"; en Anc.-tudesque *mei-sa*, Allemand *ma-sern*, Hollandais *ma-zelen*, Angl. *mea-sles*.

M. Pictet (3) croit ces mots dérivés du S. *masûrâ*, espèce de lentille (*ervum hirsutum*); et se demande si l'ancien tudesque *ma-sar*, *ma-ser* (tuber ligni), l'anc. norske *mö-sr* (Acer) seraient aussi dérivés de leur ressemblance avec les lentilles. Nous ne le croyons pas; car les *Maser* du bois sont plutôt des *lignes* irrégulières s'entrecroisant confusément, que des *taches* comme celles de la rougeole (4).

Pourtant les noms sanscrits *masûrâ* et *mâsha*, qui désignent des espèces de lentilles (*Ervum hirsutum*, *Phaseolus radiatus*) nous semblent dérivés de la même √ *ma*. Les lentilles sont des plantes *grimpantes* et *rampantes*. Or ces espèces de

---

(1) 日光也, Khanghi, Dict. Imp.

(2) 川陝間有一種惡草. 羅生于野土. 人呼爲蔴麻. 其枝葉拂人肌肉卽成瘡疤, *Ibid.* C'est la *Urtica bulbifera* de Sieb. et Zucc., notée fautivement dans le Catalogue de Hoffmann et Schultes sous le nom 蕁 麻 *than-ma*, composé qui n'existe point en Chinois.

(3) Zeitschrift V, 342.

(4) Conversations-Lexikon de Brockhaus, sub. voc. *Maser*.

plantes sont nommées en Chinois *mo* 蘑, caractère composé de la clef des plantes, et du phon. *mo* (prendre avec la main), composé lui-même de *chanvre* et *main*; c.-à-d. „plante qui étend ses tiges [mains] comme le chanvre". *Lo-mo* 蘿蘑, „la plante qui couvre et rampe", est le nom d'un parasite qui couvre les troncs des sapins (1). L'ancienne pron. de ce c. étant encore *mâ*, selon le phon., *mâsha* et *masûrâ* dérivent naturellement de ce mot, et doivent donc être traduits par „les Rampantes."

—

La racine *ma*, placée au dessus de la clef des *oiseaux*, forme le c. 鷹 *mai* [E. *bai*, C. *mai*], un des noms de *l'oie sauvage* et aussi du *passereau*, nommé vulgairement *ma-tsioh*, „l'oiseau du chanvre" (2). On leur a donné probablement ce nom puisque l'oie sauvage aime à se cacher pendant la mue, dans les joncs ou roseaux, où elle fait aussi son nid, et puisque les passereaux hantent les champs de chanvre pour se nourrir de ses graines.

La même racine, placée au dessus de la clef des oiseaux à courte queue, forme le c. 麻 *ma*, nom d'une espèce de *poule* ou *volaille* (3).

Nous retrouvons encore cette √ *ma* dans les mots sanscrits *ma-râla* (1. a sort of goose, 2. a duck) et *ma-rula* (a duck).

—

Jusqu'ici la √ *ma* a été retrouvée toute pure dans le Sanscrit; mais nous allons trouver maintenant une série de mots où la voyelle a été mutilée assez considérablement, quoiqu'elle reparaisse dans les flexions grammaticales.

Nous avons vu que le c. et mot 磨 *ma* signifie *moudre*, puisqu'il paraît qu'on se soit nourri d'abord de pain fait de graines de chanvre écrasées, comme semblent le prouver les caractères 饝 *mo*, „espèce de gateau" (de *manger* et *moulin-à-chanvre*), 饜 *mo*, „manger" (de *manger* et *chanvre*), etc.

De ce verbe moudre avec une pierre, dérivait naturellement l'idée „d'écraser, de frotter", et ensuite de „détruire", „d'exterminer"; et ces verbes furent nommés encore *ma* ou *mo*, et on écrivait ce mot: 摩 *mo*, caractère composé de la clef de *main* et du phon. *ma* (chanvre), abrévié de celui de *ma* (moudre).

L'ancienne pron. de ce c. était encore *ma*, car les Bouddhistes chinois s'en sont servi pour transcrire la première syllabe du nom de la mère de Bouddha:

(1) „Metaplexis chinensis", ou „Vincetoxicum macrophyllum". En Japon. *rama*.

(2) 雁一名㆑又㆑雀俗呼麻雀, Khanghi, Dict. Imp.

(3) 雞名, Khanghi, Dict. Imp.

Maya. Cette racine, en passant dans le S., a perdu sa voyelle et est devenue *m-rid* (pour *ma-rid*) avec les mêmes significations que le mot chinois *ma:* „to rub, to stroke, grind, crush, pound, to destroy, to kill".

Dans l'adjectif S. *ma-sina*, „well ground", on ne voit pas encore apparaître la lettre *r*, que les Hindous y ont introduite probablement pour rendre sonore et onomatopique l'expression pour *broyer*.

Comme substantif, *mrid* signifie *terre*, c.-à-d. „terre broyée, pulvérisée"; et à ce terme répond encore le c. chinois 塺 *mei*, composé de *terre* et du phon. abrévié *ma* (broyer). Il signifie:

1. Poussière, 2. 塺土 *mei thu*, parcelles de saleté, 3. (avec le son *mo*) faible, vaccillant.

La ✓ *ma* de ce dernier caractère se retrouve encore dans le mot S. *mala*, „saleté, lie, excréments". Pott (1) fait dériver également *mala* de *mrid*, mais doute à cause de la signification de *péché*, *souillure*, qu'a aussi ce mot. Le Chinois explique encore la liaison de ces significations, puisqu'il a conservé la signification primitive (chanvre) de la ✓ *ma*. Le chanvre croît désordonnément et *confusément*. Or, quand on a la conscience souillée, inquiète, le visage est *confus* et on cherche à le cacher. Conséquemment les Chinois nommèrent l'état *d'avoir honte*, *d'être souillé*, également *ma* 䫜, caractère composé de la clef de *visage* et de *ma*, *chanvre*, *litt.* „visage (confus) comme du chanvre." On écrivit ce caractère aussi 懣 *ma* ou *mo*, de *coeur* et phon. *ma*, „petit comme chanvre". On ajoutait à ces caractères, celui de 懶 *lo*, „coeur voilé" ou 䫜 *lo*, „visage voilé", et ce composé *ma-lo*, „visage-chanvré — visage voilé" ou „coeur-chanvré [petit], coeur voilé", signifiait *avoir honte* (2), être confus, à cause d'une souillure. Ce composé répond syllabe pour syllabe au S. *mala*, et se retrouve encore dans le Malais *malu*, „avoir honte".

Enfin *mridanga*, signifie en S. un petit *tambour*. Cest la racine chinoise 痳 *ma* elle même, qui a la signification de *tambour*, puisque le son du tambour est *égal* et *prolongé* (3), comme le sont les tiges de chanvre.

—

Nous arrivons maintenant à un autre groupe de composés avec la ✓ *ma* ou chanvre.

---

(1) Etym. Forsch., I, 420.

(2) 懣懶憮也，或作䫜䫜羅, Khanghi, Dict. Imp.

(3) 痳又樂器鼗鼓名，痳者音概而長也, Khanghi, Dict. Imp.

Cette racine, placée à côté de la clef *tchih* 彳, hiéroglyphe représentant „un homme marchant pas-à-pas", formait le c. 𢍏, prononcé *mi*, et ancienne forme du c. 靡 *mi*, composé de *ma* (chanvre) et *fi* (en bas). La signification primitive du c. était donc „jeter en bas (*fi*) le chanvre (*ma*)". De là les significations de *distribuer*, dans le double sens de *diviser* et de *donner* (1); ensuite celles de *jeter par terre*, *tirer*, *disperser*, *couper en pièces*, *ruiner*, *exterminer*, *blesser* (2).

On écrit ce c. aussi avec la clef des *couteaux:* 糜 *mi*, *mo*, c. qui signifie *découper*, *diviser*, *couper* (3), caractère écrit aussi 𢏗 ou 𠜎 *mi* et *mo*, représentant le *couteau* [刀] sous le *chanvre* [麻] (4). Ce dernier c. était encore écrit 𢍏, de 分, *diviser* et 麻 *le chanvre;* c. prononcé également *mi*, et signifiant *disperser*.

L'ancien c. 𢍏 *mi* représentait un homme marchant entre le chanvre pour le faucher — le jeter bas (靡). Aussi le mot *mi* ou *mo* a la signification de *marcher*, *aller*, et on l'écrivit alors 躸 *mi*, c. composé de la clef des *pieds* et de *mi* (jeter bas le chanvre); ou bien 麼 *mo* (5), c. composé de la clef de *chanvre* et de *beaucoup;* ou encore 縻 *mo* (6), c. composé de la clef des *fils* et du phon. *mi* (jeter bas le chanvre). Ces caractères, prononcés primitivement tous *mâ*, selon leur phonétique, représentent l'idée d'un laboureur marchant dans son champ pour jeter bas son chanvre, qui est abondant, et qu'il lie en gerbes avec une corde.

En Sanscrit on retrouve les mêmes significations. Le verbe *mî* y signifie *jeter*, et le verbe *mî*, „blesser, diminuer, gratter, périr"; tandis que les verbes pas encore autorisés *mî* et *may* signifient *aller*.

A cette même racine se rattache le verbe S. pas encore autorisé *mlaksh*, „to cut, to divide", dont la forme primitive a dû être *mâ-laksh*, car *mâ* est l'ancienne prononciation de ces verbes *mî*, comme l'a très bien remarqué M. Leo Meyer (7).

---

(1) 靡散也. 分散而共之, Khanghi, Dict. Imp.

(2) 靡傴也. 曳也. 散也. 滅也. 損也, *Ibid.*

(3) 削也. 分也. 剴也. 切也, *Ibid.*

(4) 靡或作𢏗𠜎. 刀在麻下, *Ibid.*

(5) 去也, *Ibid.*

(6) 行貌, *Ibid.*

(7) Zeitschrift VII, 432.

On voit même que le S. a servilement imité le changement de la voyelle primitive *a* en *i*, arrivé en Chinois.

Ce même savant ne peut se rendre compte de la liaison étymologique entre *má*, „blesser", et *má*, „mesurer"; mais le Chinois donne immédiatement cette liaison: l'ancien c. 㲋 *mi* représentant un homme marchant *pas-à-pas* (彳) dans le *chanvre* (麻) pour le jeter bas, le faucher. Conséquemment la ⩗ *má* comportait les deux significations de „marcher pas-à-pas", et de „jeter bas, faucher". Or en fauchant (blessant avec la fauche) un champ, et en marchant *pas-à-pas*, on mesure le terrain; et quoique cette dernière signification se soit perdue en Chinois pour le c. *má*, elle est restée attachée à cette racine dans le Sanscrit (1).

Le chanvre coupé, et jonchant la terre, présentait l'aspect de confusion, de végétation surabondante; cet état était exprimé par le composé *mi mu* 靡蕪, „luxurieux"; le premier c. étant composé de la clef des plantes et du phon. *mi*, „chanvre foulé par terre", et le second composé également de la clef des plantes, et du phon. *wu*, „la négation"; c.-à-d. „mauvaises herbes" (Un-Kraut).

Au lieu du c. 靡 *ini*, on emploie aussi le c. 蘼 qui a le même son *mi*. A ce mot se rattache le S. *ma-râla*, „a grove."

(1) Le sens de *mesurer*, dérivé de l'action d'un homme fauchant le blé, est resté pourtant en Chinois à un autre caractère. Le hiéroglyphe 癹 *poh*, représente les deux jambes écartées d'un homme (*a*). Uni à la clef 殳 „frapper": 癹 *poh*, il signifie: 1. Fouler l'herbe aux pieds, 2. Couper l'herbe, faucher (*b*). Uni avec le c. *flèche*: 癸 *kui*, il signifie *mesurer*, *calculer* (*c*). Le hiéroglyphe représentait un homme à jambes écartées, ou marchant, *mesurant* le terrain avec une *verge*, une *flèche*. Le composé 天癸 *t'ien kui*, „les mesures naturelles", signifie la menstruation des femmes, comme ce mot chez nous dérive de la ⩗ S. *má*, mesurer: celle qui mesure — la lune. On le voit, les races aryennes faisaient dériver leur idée de *mesurer* de la ⩗ *má*, „homme marchant pas-à-pas (彳) au milieu de son chanvre (麻) en le foulant bas"; tandis que les Chinois l'ont fait dériver de la ⩗ *poh* 癹, „jambes écartées", qui sont le premier *compas* de l'homme. On dit pourtant en Chinois *ma* 瞹 (de *oeil* et *chanvre*) pour *contempler lentement* (*d*), c.-à-d. „mesurer (le chanvre, la récolte) avec l'oeil".

(*a*) 足刺癹也, *Khanghi, Dict. Imp.*

(*b*) 以足踏夷艸也. 除艸也, *Ibid.*

(*c*) 癸揆度也, *Ibid.*

(*d*) 緩視貌, *Ibid.*

Le même phon. *mi*, ajouté à la clef des *montagnes*, forme le c. 嶷 *mi*, „montagne couverte de végétation", „montagneux." On l'écrit aussi 嵾 *ma*, c. composé de *montagne* et *chanvre*. Khanghi définit ces caractères par: „aspect dangereux et élevé de montagnes" (1), *litt.* „Montagnes superposées en confusion, et jonchées comme le chanvre."

Nous retrouvons la ✓ *ma* de ces mots dans le S. *ma-ru*, „a desert, a mountain."

—

Mi 麋 est encore le nom d'une espèce de daim habitant les marais (2), raison pour laquelle on nomme les abords de l'eau, couverts d'herbes, également *mi* (3). Le c. est composé de la clef des *cerfs*, et du c. *mi* (riz) qui n'a ici qu'une valeur phonétique, et s'y trouve au lieu du phon. 靡 *mi*, „herbes confuses"; car, comme nous l'avons vu ci-dessus, le c. 糜 *mi* (phon. 米 *mi*, riz) est employé pour le c. 靡 *mi* (phon. 靡 *mi*, chanvre foulé par terre).

Le c. 麋 signifie donc: „Cerf des herbes confuses". A ce mot répondent en S. le mot *ma-ru* (un désert marécageux); en Angl.-Sax. le mot *mó-r*, Anglais *moo-r*, Allemand *Mo-rast*, Hollandais *moe-ras*, et le mot S. *ma-rûka* (qui habite les marais), nom du *daim* nommé en chinois *mi* (✓ *ma*).

Le phon. *ma*, ajouté à la clef des *crapauds*, forme le c. 黾 *ma*, espèce de grande tortue de mer; le *mi-ma* 鼆 | est une espèce de *monstre marin*, ou de baleine. Ce mot est représenté en S. par celui de *ma-rola*, „monstre marin."

—

Nous avons vu à la page 104 que le c. *pa* 朴 avait la signification de *petit, mince*, et que le c. 麼 *ma*, „jeune chanvre", exprimait le même adjectif. Ce qui est jeune et petit, est aussi tendre et faible; et ce nouvel adjectif fut donc rendu par le même mot, quoique écrit avec des caractères différents. On écrivait cette ✓ *pa* ou *ma* au dessus de la clef des *os*, ou de la clef des *chairs*, et on plaçait ces groupes sous la clef générale des maladies, ce qui donnait les c. 癢 *mo* et 癈 *pai;* le premier signifiant „paralysie partielle", *litt.* „maladie de faiblesse des os", et le second: „fatigue extrême", *litt.* „maladie de la faiblesse de la chair."

(1) 山險峻之貌, Khanghi, Dict. Imp.

(2) 麋澤獸也. 鹿屬, *Ibid.*

(3) 麋又水草之交. 湄也, *Ibid.*

Les phon. étant encore *ma*, ces deux caractères ont dû se prononcer primitivement *ma*. Cette ✓ se retrouve dans le S. *m-lâni* (languor), *m-lai* (to be weak), pour *má+láni*, et *má+lai* primitif. La seconde syllabe *lâ* ou *lai* représente l'ancien mot *lo* 癩 „malade", *litt.* „pris dans les mailles (羅 *lo*) de la maladie (疒)". La ✓ primitive reparaît encore dans le grec μῶ-λυς, μῶλ-υρος, „faible, fatigué."

—

Le phon. *ma*, placé à côté de la *tête*, forme le c. 顢 *ma*. Le hiéroglyphe disait primitivement: „*Tête* confuse comme le *chanvre*"; de là la signification de „parler difficilement, confusément," expression rendue par les caractères 顢頇 *ma-hia* (1); le second c. étant composé de la clef de *tête* et du phon. *kia*, „emprunter." En Sanscrit la voyelle a encore été élidée dans *m-lechh* (pour *ma-lechh*), „to speak barbarously, to speak confusedly."

La ✓ *ma* dans *mri*, „mourir", *ma-rana*, „mourant, mort", est tout-à-fait distincte de la ✓ *ma* dans les autres mots S. *mrid* et ses dérivés. On concevra cela en faisant attention au fait que le composé *pra-mrita* signifie: 1. *Mort*, 2. *Caché*. Il ne dérive donc point du vb. *mrid*, „broyer", (comme si le corps était broyé, usé par la vie); mais sa signification doit être: *caché*, „rentré dans l'obscurité". La ✓ nous est encore donnée par l'ancien Chinois.

L'obscurité, la nuit, est nommée en Chinois 夜 *ye*. L'ancienne prononciation de ce c. était encore *ma*, comme nous l'apprenons par l'ancien dialecte d'Emoui, où la *nuit* est nommée *mi* ou *mä*. Ce c. a la signification tropologique de *mort*; et un tombeau est nommé 長夜 *tchang-ye*, „la longue nuit", ou 夜臺 *ye-tai*, „la terrasse de la nuit".

Cette ✓, ajoutée à la clef 歹, qui signifie au propre „des fragments d'ossements (2), formait le c. 殗, prononcé encore aujourd'hui, selon l'ancien son du phon. 夜 (nuit), *ma*, et qui signifie *privé de* . . . . , *non-entité* (3), c.-à-d. „non-existence", le revers de l'existence, de la vie.

Ce caractère ne se rencontre plus que rarement, ayant été remplacé pres-

(1) 𠂤𠂤 難語, Khanghi, Dict. Imp.

(2) 歹同占. 音遏. 今誤讀等在切爲歹. 好字之反, Khanghi, Dict. Imp.

(3) 無也. 名夜切. 音麻去聲, *Ibid.*

que entièrement par le c. 死 *sse* (mourir), dont l'ancienne forme était 歹, ou *fragments d'os* (冂) *humains* (人); expression bien moins poétique que l'ancienne expression *ma* (殤), „fragments d'os (歹) rentrés dans la longue nuit (夜)".

La voyelle reparaît dans le mot latin *mo-rior*, après avoir été élidée d'abord dans le S. *m-ri*.

—

Nous avons vu à la page 18 que la √ *ma*, dans *Mähre* (cheval) et *mare* (mer), était représentée en Chinois par le hiéroglyphe 馬 *má*, (un cheval). Le cheval est l'emblême de la vitesse et du mouvement; aussi il entre dans la composition de plusieurs caractères signifiant *eau* ou *vagues*, comme en 瀎 *ma* [eau et cheval], „l'eau chevauchante"; en 灥 *piu* [composé de la clef de *l'eau* et de trois chevaux], „bruit des eaux"; en 灥 *piao* [composé de trois chevaux], nom d'une rivière en Chine, etc.

Le caractère *ma* (cheval), ajouté à la clef des *vents*, formait le c. 颿, qui signifie: 1. Cheval marchant vite, 2. Vent poussant un navire (1). Ensuite on employa aussi ce c. pour désigner une *voile de navire*, expression empruntée à la vitesse du cheval (2). Plus tard on désignait la voile par le c. 帆 *fan*, composé de *toile* et du phon. *fan*, abrévié pour 汎 *fan*, „flotter, naviguer" (3). Ce dernier c. se prononçant *fan*, l'ancien c. 颿 fut également prononcé *fan*; mais il est très probable que l'ancien son était *má*, selon le phonétique. Le c. est placé sous la *clef* de *vent*, et il exprime donc une qualité du vent, et non du cheval; car dans ce cas on l'aurait placé sous la clef du *cheval*. Avant l'époque quand on ajoutait aux c. phonétiques les clefs, pour préciser le sens des caractères, ce c. a dû avoir été écrit simplement 馬 *ma* (4), et sa signification

---

(1) 馬疾步也. 風吹船進也, Khanghi, Dict. Imp.

(2) 舟船之㠯. 本用此字. 今別作帆. 周伯琦曰. 馬疾步也. 從馬風會意. 借爲舟㠯字, *Ibid.*

(3) 帆汎也. 使舟疾汎汎然也, *Ibid*

(4) Voyez la préface.

primitive a dû être: „(vent) chevauchant"; comme celle de 馮 *ma* (eau) était „eau chevauchante."

La ✓ *ma* se retrouve au moins dans le S. *Ma-rut*, qui désigne „les divinités du *vent*", et ensuite „le vent". M. Kuhn (1) a comparé les *Ma-rut* avec les *gandharva*, ou *chevaux* ailés de la mythologie hindoue; et nous croyons donc que la ✓ *ma*, dans *Ma-rut*, représente la ✓ chinoise *ma* (cheval) dans *ma*, „vent chevauchant."

—

Les pierres veinées, comme l'agathe, la cornaline, etc., sont nommées par les Chinois *ma-nao*, 瑪瑙 ou 碼碯, *litt.* „joyaux (玉)" ou „pierres (石) à cervelle (腦) de cheval (馬)." Ce nom leur a été donné à cause de la ressemblance de leur couleur avec cette cervelle veinée de sang et de graisse (2). C'est la même pierre, selon les Chinois, que celle qu'on nomme en Sanscrit *ma-lo-kia-ti* (3), c.-à-d. *marakata*.

Nous croyons retrouver encore dans ce dernier mot la ✓ chinoise *ma* (cheval, pierre de cheval) dans *ma-nao*; peut-être même que *mara-kata* n'est que le nom chinois, prononcé selon l'ancienne prononciation *ma-la*, avec changement de *l* en *r*. Mais comme on trouve en S. aussi la forme *marakta*, nous croyons plutôt que le nom signifie *sang* (rakta) de *cheval* (ma), à cause de la couleur rouge des agathes et cornalines. Ce nom est resté jusqu'aujourd'hui inexpliqué (4); et, malgré Benfey, nous ne croyons pas que sa signification primitive ait été *émeraude;* mais, selon les autorités chinoises, *agathe* ou *cornaline*. L'émeraude se nommait en S. *harinmani*, *haritaçman* (la pierre *verte*).

Nous retrouvons encore la ✓ chinoise *ma* dans *ma-sára* (saphir?); le suffixe *sára* signifiant „excellent", et se retrouvant dans beaucoup de composés S., comme *giri+sára* (fer), *ghana+sára* (camphre), etc.

—

Le même phon. *ma* (cheval), ajouté à la clef de *bouche*, forme les caractères 嗎 et 罵 *ma*, „injurier, outrager, vilipender, huer". La forme primitive de ce c. était 傌 *ma* (5), c. composé de *homme* et *cheval*, et désignant la cinquième des six espèces de punitions, nommées: 1. l'amputation du nez, 2, la tonte de

(1) Zeitschrift I, 531, 542.

(2) 色如馬腦, 因以爲名, Khanghi, Dict. Imp

(3) 梵語摩瀰迦隸, 此言瑪瑙, *Ibid.*

(4) Pott, Etym. Forsch., I, 421.

(5) 傌罵本字, Khanghi, Dict. Imp.

la chevelure, 3. l'amputation des pieds, 4. la bastonnade, 5. *la huée*, 6. l'exposition au marché (1). La c. *ma* (cheval) a ici une valeur phonétique et signifie: „faire sonner, retentir, rugir, avertir".

Le cheval hennit à l'approche du danger, et en avertit l'homme. Pour cette raison, le c. *ma* (cheval) entre par exemple dans la composition du c. 騛 *hiai*, *litt.* „cheval (馬) avertissant (戒)"; caractère qui signifie maintenant: „rouler un tambour avec violence", puis: „éveiller le monde", comme le fait un Sage (2).

Le c. 謣 *ma*, *litt.* „*paroles* (言) hennissantes comme un *cheval* (馬)," signifie *verbeux*, *prolixe*, *babillard*.

Le c. 嗎 *ma* signifie donc *bouche huante*; le c. 罵 *ma*, proprement écrit 罵 *ma*, signifie *bouches huantes*; et le c. 傌 *ma*, *homme huant*. Ces caractères ont exactement la signification qu'ont en Français le verbe *brailler* et le subst. *brailleur*, mots dérivés du verbe *braire* (âne criant).

De la ✓ chinoise *ma* (bouche, ou homme, huant comme un cheval) dérive le mot védique *mâ*, „to sound, to roar"; le Grec μω-κάω, 1. *huer* quelqu'un, spécialement en imitant sa voix, 2. *rugir* comme un chameau; et, avec la réduplication, μω-μά-ομαι (railler, blâmer, censurer), et ses dérivés μω-μη-μα, μώ-μευ-μα, μω-μεύ-ω, μω-μη-τής (qui raille, blâme), μῶ-μος, etc. Pott (3) fait dériver ces mots du S. *smi* (rire); mais la double signification de *cri du chameau* et de *huer*, qu'a en Grec le mot μω-κάω, prouve qu'il faut les rapporter à la ✓ *ma*, „hennir comme un cheval", et „huer".

§ 19.

Racine KÂN, KAN — HAN.

Nous avons déjà donné (pp. 14 et s.) plusieurs exemples de la présence de cette racine dans des mots Aryens, et nous allons la poursuivre maintenant dans d'autres mots de la famille Aryenne.

La signification primitive de la ✓ *kân* (干) était *canne*, *tige d'une plante*, comme l'indique l'ancienne forme 𠂉 (4). Puis, comme la première arme était

(1) 劗髡刖笞傌棄市之法, Khanghi, Dict. Imp.

(2) 雷擊鼓也. 又聖人之所以騛天下, *Ibid.*

(3) Etym. Forsch., II, 206.

(4) 干幹也, *Vide* 篆字彙, Dict. Hiéroglyphique.

une branche d'arbre, un bâton (1), *kán* reçut la signification de *armes, attaquer, offenser* (2). La signification primitive est restée dans les mots *kán* 竿 „canne de bambou", *kán* 秆, „tige de riz", *kán* 杆 „bâton."

Nous avons vu que le mot S. *kánda*, „la tige d'une plante d'un noeud à l'autre", dérive de cette ✓ chinoise 竿 *kán*, litt. „tige de bambou". Ce c. a encore la signification de *tige de flèche* (3), et *kánda* signifie également en S. une *flèche*. Ce mot a encore en S. la signification de *os;* et en Chinois le c. 骭 *kán*, composé de la clef des *os*, et du phon. *kán* (tige) signifie: 1. „l'os de la jambe, la tibia", 2. „un *os* en genéral, une côte" (4). Une tige de plante est souvent écrite aussi 幹 *kán*, et 骨 幹 *kuh kán*, (litt. *os-tige*), est le nom des *vertèbres*.

Kánda a encore la signification de: „slip, section of a book". Ceci rappelle les anciens temps, quand on gravait avec une pointe en fer les caractères sur des lames de bambou. Ces *lames* se nomment en Chinois *kien* 簡, c. composé de la clef de *bambou* et du phon. *kien*, qui signifie: *intervalle, espace entre deux points, litt.* „espace entre deux noeuds d'une canne de bambou". L'ancienne pron. de ce c., conservée dans les anciens dialectes de Canton et d'Emoui, était *kán*, et il était identique en signification avec le c. 竿 *kán*.

Ces lames de bambou, reliées ensemble avec une ligature, formaient des livres; et, encore aujourd'hui, en Chinois, le composé 竿 牘, prononcé anciennement *kán-tok*, signifie „un livre fait de lames de bambou"; le second c. *tok* étant composé de 片, *lame, section*, et du phon. 賣 *yok*, „offrir en vente."

Comme on le voit, toutes ces significations du mot S. *kánda* dérivent naturellement de la vieille ✓ chinoise 干 *kán*, „tige d'une plante."

—

(1) Arma antiqua manus, ungues, dentesque fuerant.
Et lapides, et item *silvarum fragmina rami.*
Lucrèce *de Natura rerum*, lib. V.

(2) 干兵器. 扞也. 犯也, Khanghi, Dict. Imp.

(3) 竿箭笴也, Khanghi, Dict. Imp.

(4) 脚脛也. 骸也. 脊也, *Ibid.*

Kándá signifie en S. „injuste, soudain", et *kánde*, „soudainement". C'est toujours encore notre racine *kán*, qui, ajoutée à la clef de *main* ou de *coeur*, forme les caractères 撊 *kien* et 憪 *kien* (C. E. *kán*), qui ont la signification de *violent, impétueux, litt.* „Main", ou „coeur, séparant". La simple 𠂉干 *kán* (attaquer), ajoutée à la clef de *courir*, forme les c. 赶 ou 趕 *kien, kán* (E. *kán*, C. *kon*), qui signifient: „poursuivre, presser, faire vite".

Le c. 杆 *kán*, de la clef des arbres et du phon. *kán*, est usité pour désigner toutes les espèces d'arbres qui ont le bois dur et bon à faire des *lances* (1). La signification primitive était „Arbre à armes défensives."

La clef des arbres avec le phon. *kán* (séparé) forme le c. 欄 *kán*, signifiant *arbres larges* (2). De là probablement en S. *kán-ana*, „a forest, a grove", et *kán-tára*, „a large forest."

—

Malgré la brièveté de la voyelle *a* dans *kanda* et ses dérivés, ces mots dérivent également de l'ancienne 𠂉 chinoise *kán*.

Ainsi *kanda* signifie „racine bulbeuse"; *rakta-kanda*, „la bulbe de sang", est le nom du *corail*, et *kan-data* signifie „le nénuphar blanc comestible". Ces mots répondent au mot chinois *kien* 蕳, c. composé de la clef des *plantes* et du phon. *kán*. Selon Khanghi ce c. signifie:

1. Un nénuphar (= kandata).
2. Plante dont le fruit ressemble à la poire, qui est *rouge* comme la crête d'un coq, et qu'on peut manger (3). (= kanda).

Ceci explique aussi pourquoi le *corail* a été comparé par les Aryas à ce fruit, et qu'ils l'ont nommé *rakta-kanda*, „la bulbe de sang". Le phon. 間 *kán*, se trouve ici au lieu du phon. 干 *kán* (tige); car le c. 芊 *kan*, (de plante et tige), désigne la semence comestible du nénuphar (4), et le *corail* est nommé en Chinois 玕 *kán*, (de pierre précieuse et tige) = „la pierre précieuse à branches".

---

(1) Khanghi, Dict. Imp.

(2) 丨音簡. 大木也, *Ibid.*

(3) 丨蓮也, 又蕳子實如梨. 赤如雞冠. 取生食之, *Ibid.*

(4) Khanghi, Dict. Imp.

Lang kán chu 琅 玕 樹, „l'arbre aux belles pierres précieuses à branches", est le nom de l'arbre du corail de l'espèce Isis ou Madrépore (1).

La ✓ dans ces mots est donc *kán* et la brièveté de la voyelle dans les dérivés sanscrits ne signifie rien, puisqu'elle y est tantôt longue, tantôt brève.

Par exemple le chanvre se nomme en Chinois aussi 姦 *kán*, ou „la plante (艹) luxurieuse (姦)" (2). En S. nous avons de cette racine les mots *çana* (chanvre *san*) et *çáṇa*, „coarse cloth, canvas", c.-à-d. „vêtements faits de chanvre", „ragged garment"; *Gán+jákiṇî*, „a preparation of hemp", nous semble dériver de la même racine.

Nous allons en donner de nouvelles preuves.

—

En S. le mot *çunda* signifie la sueur qui sort des tempes de l'éléphant pendant le temps du rut; et *çundá* signifie: 1. *liqueur spiritueuse, taverne*, 2. *trompe d'un éléphant*, 3. *tige de lotus*, 4. *prostituée*.

Dans ces mots l'*á* de la ✓ *kán* s'est changé en *u*, comme nous allons le démontrer.

Nous avons vu que la ✓ 干 *kán* signifiait *attaquer, offenser*. Conséquemment cette ✓, placée à côté de la clef des *femmes*, formait le c. 奸 *kán* = *femme* (女) *offensant* (干) les convenances (3); de là les significations de *déréglé, adultère, fornication*, qu'a ce caractère. On écrivit ce c. aussi 姦 *kán* (symbole de la femme trois fois répété), avec la même signification. C'est cette racine qui se trouve dans le mot S. *çundá*, „une prostituée".

Pendant les jouissances de la copulation une sueur de volupté sort du corps; cette sueur est nommée par les Chinois 風 流 汗 *fung liu han*, „sueur de volupté". Le dernier c. *han* est le nom ordinaire de la sueur en Chinois. Il est composé de la clef de *l'eau*, et du phon. *kán* (offenser), et signifie donc littéralement: *le fluide* (氵) *offensant* (干) les convènances".

Aussi les lexicographes chinois disent que la *sueur* sort, quand on est *honteux* de quelque chose, de même qu'on pleure quand on souffre de quelque chose (4).

---

(1) Géologie de la Chine, par M. Hedde, (Revue Maritime et Coloniale, XXIX, 603).

(2) Ci-dessus, page 15.

(3) 奸 犯 非 禮, Khanghi, Dict. Imp.

(4) 心 悲 物 淚 出. 心 愧 物 汗 出, Khanghi, Dict. Imp.

Le mot *kán*, „sueur", est donc encore la racine du mot S. *çunda*, „sueur".

Le même phonétique, ajouté à la clef des vases de vin, forme le c. 酐 *hán*, prononcé anciennement *kán*, et qui signifie *vin amer* (1), *litt.* „*vin* qui *offense* le palais.". C'est une espèce de bière, dont l'amer offense (*kán*) le palais. Le c. homophone 翰 *han* (anc. pron. *kán*) signifie *vin clair* (2). Ce mot répond donc au mot S. *çundá*, „liqueur spiritueuse."

Le c. 幹 *kán*, également composé avec la racine *kán*, a la signification de *tige de plante* ou *tronc d'arbre* (3). Qu'on ait appliqué ce nom à la trompe d'un éléphant, est une idée fort naturelle; et encore aujourd'hui la trompe d'un éléphant et le tronc d'un arbre, sont nommés en anglais *trunc*, (= *çundá*, trompe d'un éléphant).

En ajoutant à ce caractère *kán* la clef des plantes, on a le c. 蔪 *kán*, „tige de plante", auquel répond le mot S. *çundá*, „tige de lotus".

Voilà donc toutes les significations si diverses du mot *çunda* (*çundá*) en Sanscrit, expliquées lucidement à l'aide de l'ancienne ㇒ chinoise *kán*, „tige de plante", „attaquer", „offenser". On devra donc abandonner la racine arbitraire et non-autorisée *çund*, „to break, to vex, to torment", établie par les Indianistes pour expliquer ces mots.

—

L'ancienne racine *kán* s'est souvent adoucie en *han*, tant en Chinois qu'en Sanscrit.

Unie *p.e.* à la clef de *main*, elle forme le c. 扞 ou 捍, prononcé maintenant *han* (C. hon, E. *han*), signifiant „attaquer, offenser (干) avec la main (扌)." La main est en effet aussi une des premières armes offensives et défensives de l'homme; aussi ce c. a presque reçu la signification de *main* en Chinois, car la racine *kán*, deux fois répétée: 幵 *kien* (C. *kin*), signifie: „lever les mains ensemble pour saluer"; en S. *kapotahasta*, „a mode of joining the hands, as a token of reverence". Le c. 紃 *kán*, composé de la clef des *fils* et de ce même phonétique, signifie „aplanir des habits avec la main". On l'écrit aussi avec la

(1) 苦酒也, Khanghi, Dict. Imp.

(2) 清酒也, *Ibid.*

(3) 草木莖曰幹, *Ibid.*

clef des *habits*: 衎 *kan* (1). Le c. 犴 *han*, composé de la clef des *arcs*, et de ce phon. *kán*, signifie: „se défendre avec arc et flèches" (2).

Le c. 擀 *kan*, de la clef des *mains* et du phon. *kán* (tige ou branche), signifie encore: „avancer quelque chose avec la main étendue" (comme un arbre étend ses branches).

Ce même phon. 干 *kán*, ajouté à la clef des *pierres*, forme le c. 矸 *kán*, qui signifie 1. *pierre pour calendrer*, 2. *frapper* (3).

Le c. 扞 *han* a encore la signification de *empêcher*, *arrêter*, *offenser violemment* (4). Le composé *han kien* 扞堅 signifie *fermé*, *empêché d'entrer* (5).

C'est de ce mot que dérivent en S. les mots: *han*, „to *strike*, wound, *hurt*, *injure*, kill, *rub*, *impede*, to beat (a kettledrum)"; *ghana* (i.e. *han*+*a*), „firm, hard, dense"; et ensuite, comme M. Kuhn (6) l'a fort bien supposé, le mot *hasta* (main), dont la forme primitive était *han* (= 扞), comme nous l'apprenons par le Goth. *han du*, Angl.-Sax. *han-d* (main), Latin *pre hen-dere* (prendre), Grec χαν-δανω (comprendre en soi), etc.

—

Nous avons vu tantôt que le c. 扞 *han* avait aussi la signification de *fermé*. Au lieu d'écrire ce c. avec le phon. *kán* (干) on l'écrit aussi avec le phon. 臤, prononcé maintenant *hien*, mais anciennement *kan*; il se prononce *kien* dans le sens de *dur*, *ferme* (7). Le composé est écrit alors 掔 *kien*, et signifie littéralement „tenir ferme dans la main", puis: *dur*, *épais*, *tenir dans la main*, *frapper* (8).

Ce même phon., ajouté à la clef de *terre*: 堅 *kien*, signifie „terre dure, compacte", puis: *ferme*, *solide*, *durable*. Avec la clef du métal: 鋻 *kien*, il sig-

---

(1) 摩展衣也, Khanghi, Dict. Imp.

(2) 丨弓拒也, *Ibid.*

(3) 礙石也. 擊也, *Ibid.*

(4) 扞抵也. 忮也, *Ibid.*

(5) 扞堅不可入之貌, *Ibid.*

(6) Zur ältesten Gesch. der Indo-g. Völk., p. 18.

(7) 音慳堅也, Khanghi, Dict. Imp.

(8) 固也. 厚也. 持也. 擊也, *Ibid.*

nifie *dur*, comme du métal, puis: *durcir* du fer ou de l'acier, en le plongeant dans l'eau.

Tous ces caractères se prononçaient primitivement *kan*, et nous y rapportons donc le mot sanscrit *ghan-a*, „firm, hard, dense, whole, a solid mass, a heap".

Quant à la signification de *sombre*, *obscur*, qu'a aussi le mot *ghana* en S., sa racine est la r. chinoise 干 *kán*, dans le mot chinois 旰 *kán*, composé de la clef du *soleil* et du phon. *kán*, „couvrir" comme avec la main ou un bouclier, et qui signifie: *le soir*, *l'obscurité*.

—

Le phon. simple *kán* 干, dans sa signification de „tige d'une plante d'un noeud à l'autre", est ajouté aux clefs des *vases* et *pots*, pour désigner ces ustentiles, faits probablement, dans la haute antiquité, d'un noeu de bambou creux. Ainsi nous avons les caractères 盂 *kan* (de vase à manger, et noeud de plante), nom d'un *grand vase* (1); 盰 *gan* (pron. mod. *yen*), composé de la clef des vases à manger et du phon. *kán* deux fois répété, qui signifie *coupe en bois*, *coupe à boire* (2); 鼾 *kan* [de la clef des trépieds et du phon. *kán*], nom d'une espèce de *vase* ou de *trépied* (3).

De là, en S., le mot *kunda*, „a pitcher, a jar, waterpot; a vessel for holding coals". La signification de „son of an adulteress" qu'a aussi ce mot en S., prouve que la racine est *kán*; une femme adultère se nommant en Chinois 奸婦 *kán-fu*, *litt.* „femme (*fu*) offensant (*kán*) les règles des convenances.

—

En général la syllabe *kan* avec la voyelle brève, en Sanscrit, répond à la racine chinoise *kan* 艮 qui signifie *dur*, *ferme*, comme le mot *kan* 臤 (*kien*). Cette racine est représentée aussi par les caractères 堇 *kin*, „terre argileuse, tenace", prononcé encore aujourd'hui à Canton *kan*, et 建 *kien*, „établir fermement", prononcé maintenant à Canton *kin*, ce qui prouve que son ancien son était encore *kan*.

Nous n'avons pas besoin de démontrer comment la signification de *dur*, *ferme* (kan) s'est développée de la racine *kan*, „noeud de bambou, attaquer, offenser, empêcher, fermer." Elle saute aux yeux.

---

(1) 大盌名, Khanghi, Dict. Imp.

(2) 盌也, 盞也, *Ibid.*

(3) 鼎也, *Ibid.* Dans la langue parlée d'Emoui, une bouteille est encore aujourd'hui nommée *kán;* un vase-à-fleurs se nomme *hoa-kán.*

Ainsi le phon. 艮 *kan*, ajouté à la clef de tête humaine, forme le c. 頇 *kan*, partie du cou derrière les joues, c.-à-d. *la partie dure de la tête.* Il signifie aussi *Os de joues élévés* (1). De là, en S., les mots *kan-tha*, „the neck, the throat", et *ganda*, „a cheek". Ce dernier mot signifie aussi le *cou*, car le composé *gala-ganda* signifie non-seulement „throat and cheek", mais aussi *broncocèle;* or cette tumeur spongieuse se développe sur la partie extérieure du cou, et non sur les joues.

Ganda signifie encore *un clou, un furoncle.* Cette signification est représentée en Chinois par le c. 嚂 *khin*, composé de la clef de *bouche* et de l'ancien phon. *kan*, „dur", et qui signifie *ulcère à la bouche*, litt. „la bouche durcie". On écrit ce c. aussi avec la clef de *chair:* 腒 avec la même prononciation et signification.

Ce même phon. *kan* 艮, ajouté à la clef des insectes, forme le c. 蛝 *hien* (C. E. *hán*), prononcé anciennement *kan*, et nom du *ver luisant* (2). De là, en Sanscrit, le mot *kan-abha*, „a kind of fly."

Le même phon. encore, placé sous la clef des *maladies*, forme le c. 痕 *han* (C. *han*, E. *hún*), prononcé anciennement *kan*, et qui signifie *cicatrice* (*litt.* „maladie d'induration"). Ensuite, comme une blessure qui se cicatrise provoque des démangeaisons, le c. signifie aussi *démangeaison.*

De là, en S., le mot *kandu*, „the itch", et ses dérivés *kan-dú-ya*, „se gratter", et *kan-duti*, „wantonness" — démangeaison voluptueuse.

—

Les caractères 建 *kien* et 堇 *kin*, qui signifient également *ferme, dur, tenace*, et qui se prononçaient primitivement aussi *kan*, sont souvent substitués au c. 艮 *kan*, dans les caractères composés. Ainsi, ajoutés à la clef des *lances*, ils forment les caractères 鞬 *kien* [E. *kien*, C. *kin*], nom d'une espèce de lance (3) *litt.* „la lance ferme", et 槿 *khin* [E. *kin*, C. *khan*], „hampe de lance" (4). De ces mots dérivent en Sanscrit, *kan-apa* et *kan-apa*, „a kind of spear."

—

(1) 頰後也. 又頰高也, Khanghi, Dict. Imp.

(2) Khanghi, Dict. Imp.

(3) 矛也, Khanghi, Dict. Imp.

(4) 矛柄也, *Ibid.*

Kunta est encore le nom d'une *lance* en S., et son dérivé *kuntala* signifie *poil;* la racine de ces mots est encore *kân.*

Nous avons vu à la page 121 que le c. 幹 *kân* signifiait *tige de plante, tronc d'arbre.* Ce c., écrit avec la clef de *bois:* 榦 *kân,* signifie *racine d'arbre,* et *le manche, la hampe* d'ustensiles (1). On s'en sert encore pour désigner la *lancière* autour de l'ouverture d'un puits, faite de lances ou de flèches en bois, placées l'une à côté de l'autre (2).

Le poil des bêtes étant *serré* comme l'est une *lancière* de puits, on le nommait également *kân,* et on se servait encore du même c. que celui pour le mot *kân* (lancière), en substituant au caractère *bois,* la clef des *poils:* 犴 (3). Ce c. se prononce maintenant *han,* mais primitivement *kân.* Il signifie encore *cheveux longs* (4) comme qui dirait *lancéolés,* signification littérale du mot chinois *kân* et de son dérivé sanscrit *kun-tala. Kun-tala* et *kun-ti* sont encore le nom d'un peuple, selon le Mahâbhârata 6, 347 et 2, 590; et, en Chinois, *kân* est également le nom d'un *royaume* (5), *litt.* „les lancifères".

La racine redoublée *kân* 奸 se prononce maintenant *kien,* et signifiait primitivement „tiges de plantes déchirées également".

Le c. 菺 *kien,* composé du c. *chuh,* „lier ensemble", et de ce phon. *kân* signifie *une petite gerbe,* c.-à-d. dix poignées de blé (6). La signification primitive était „gerbes *arrachées* (奸) et *liées* (束)."

De là aussi le c. 研 *yen,* composé de la clef de *pierre* et de ce phon. *kân,* et qui signifie „pulvériser dans une auge à meule", „triturer", puisque la meule égalise en déchirant les molécules. En ajoutant à ce c. la clef des *mains,* on a le c. 揅 *yen,* prononcé anciennement *gan,* et qui signifie *déchirer en pièces* (7).

---

(1) 樹木根也. 又柄也, Khanghi, Dict. Imp.

(2) 又井上木闌也, *Ibid.*

(3) 獸毫也, *Ibid.*

(4) 又長毛也, *Ibid.*

(5) 一曰榦國名, *Ibid.*

(6) 小束也. 禾十把也, Khanghi, Dict. Imp.

(7) 揅破也, *Ibid.*

En y ajoutant la clef de *riz*, on a le c. 粲 *yen*, „riz trituré, broyé" (1).

L'anc. pron. de ces caractères était encore *kan* ou *gan*, car 幵 est prononcé dans l'ancien dialecte de Canton *kin* (= kan), et 研 dans celui d'Emoui, *gan*. Au lieu de ce phon. radical, les Chinois employent aussi le simple phon. 見 *kien* (C. *kin*) [voir]; et les caractères 覸 *kien* (de *blé* et phon. *kan*) et 粯 *hien* (de *riz* et phon. *kan*) signifient tous les deux: „broken grain or rice, grit". Le dernier c. désigne aussi les grains grossiers qui se *voient* (見 *kien*) au dessus de la farine — „la grosse farine" (2).

A ce mot *kan* ou *kin* répond en Sanscrit le mot *kan-a*, „grain, broken rice", et ses significations dérivées: „goutte d'eau, étincelle de feu, un petit peu", *litt.* „une *graine* d'eau, de feu, etc."

Le même phon. *kan*, ajouté à la clef des vêtements, forme le c. 裖 *kien*, c. qui signifie *vieux habits* (3), *litt.* „habits broyés, usés". De là, en Sanscrit, le mot *kan-thá*, „a patched cloth."

—

Ce qui est trituré et broyé (kan) devient *petit;* conséquemment un *enfant* fut nommé également *kan;* et, comme l'enfant germe dans le sein de sa mère, comme la graine dans celui de la terre, on écrivit ce mot *kan* (petit enfant) avec l'ancien hiéroglyphe 𠂤, représentant l'enfant dans l'uterus de la mère. Cet hiéroglyphe, écrit maintenant 囝, se prononce aujourd'hui *kien*. Dans le dialecte d'Emoui, il se prononce *kia*, avec un son nasal, modification du son primitif qu'on retrouve encore dans le dialecte vulgaire d'Emoui *gin a* [*a* étant le diminutif], „petit enfant". *Ta-po-gin-a* est un enfant mâle, *tsa-bo-gin-a*, un enfant femelle. A ce mot répond en S., *kán-îna*, „a son, a daughter", *kan-yâ*, „a girl, a virgin", *kan-ya-ka*, „a girl"; et probablement aussi *kan-ishtha*, „smallest, very small" et *kan-îyams*, „very small."

Quant à la seconde signification du mot sanscrit *kân-îna*, (serviceable for the pupil of the eye), la √ *kân* est représentée en Chinois peu le c. 盱 *kân*, „an eye with much white in it; to open wide the eyes"; caractère composé de la clef de l'oeil et du phon. *kân*, „défendre, garder."

—

(1) 細米也, Khanghi, Dict. Imp.

(2) 麥屑也. 米屑也. 又粉頭粯子, *Ibid.*

(3) 故衣也, *Ibid.*

Le phon. *kan* 建, „fixer", placé à côte de la clef des yeux, forme le c. 瞷 *kien*, qui signifie „compter avec les yeux; un nombre" (1). Dans l'ancien dialecte de Canton, ce c. se prononce *kin*, ce qui prouve que son ancienne pron. était encore *kan*. De là, en S., le verbe *gan*, „to number, to value, to impute, to regard", et *vi-gan-a*, „to number, to consider".

Le mot *gana*, „a multitude, a class, a community, etc.", dérive, soit directement du verbe S. *gan*, soit indirectement du subst. Chinois *kien* 件, 1. *séparer*, *distinguer*, 2. „mot pour compter des objets différents (2)." Le hiéroglyphe représente un *homme* (亻) comptant ses *boeufs* (牛). On s'en sert maintenant comme particule numérique d'un grand nombre de choses. La signification de 件 *kien* était primitivement la même que celle de 瞷 *kien*, „*fixer les yeux* sur des objets pour les compter". Aussi ils ont dû se prononcer tous les deux d'abord *kan*.

Dans le mot S. *çanda*, „a collection of lotus flowers, an eunuch, a bull at liberty", qu'on fait dériver à tort d'une √ *çand* non-autorisée, se retrouve la même √ *kan* (建 ou 件). Ceci se prouve par le c. 犍 *kien*, composé de la clef des *boeufs* et de ce même phon. *kan*, „ferme, fort", c. qui signifie *boeuf châtré* (3). On l'écrit aussi 犍 [de la clef des boeufs et du phon. *kien*, „fort"], c. qui signifie „un *boeuf pervers* qui ne veut pas se laisser guider" (4). Enfin le c. *kien* 劍 [composé de la clef des couteaux et du phon. *kien*, „tigre"] signifie *châtrer un homme*. Tous ces caractères se prononçaient primitivement *kan*.

Le même phon. *kan* encore, ajouté a la clef des *poils*, forme le c. 毽 *kien*, „a football", *litt.* „une boule de *poils* (毛) *dure* (*kan*)"; de là le mot sanscrit *kan-duka*, „a ball for playing with".

—

(1) 目數也, Khanghi, Dict. Imp.

(2) 件分也.物別也.又名件條件.俗號物數曰若干件, Khanghi, Dict. Imp.

(3) 搾牛也, *Ibid.*

(4) 牛很不從引也.從牛從堅, *Ibid.*

Nous avons vu à la page 123 que le c. 艮 *kan* signifie *dur, ferme, rebelle.* De là, le mot 墾 *kien* [C. E. *kan*], signifiant „terre dure à travailler". Uni à la clef des *charrues*, il forme le c. 耕 *koan* [E. *kun*], „labourer de rechef", comme une terre dure. Uni à la clef des *vers*, il forme le c. 豤 *kan*, qui signifie „*mordre, ronger.* Ce c. fut écrit primitivement avec la clef des *cochons*: 豤 *kan*, c. qui signifiait „un cochon labourant la terre avec son museau (1).

Quand l'homme eut inventé la charrue avec laquelle il put entr'ouvrir le sein de la terre, il emprunta la dénomination de cette action à celle du cochon entr'ouvrant la terre dure avec son museau, et le mot *khan* 墾, écrit primitivement 墾, c. composé de la clef de *terre* et du phon. *kan*, „cochon fouillant la terre", reçut alors la signification de „retourner la terre avec vigueur en labourant" (2). Ensuite il reçut la signification de *blesser*, comme le fer de la charrue blesse le terrain (3). De là le verbe sanscrit *khan*, „to dig, to pierce", et le mot latin *can-alis*, „un canal" (4).

La même association d'idées se retrouve encore dans le Rigveda, où *vṛi*) *vṛ*le déchireur) désigne *le loup* et *la charrue*; et en Goth. où *hôha* (dérivé du Skt. *kôka*, „un loup"), signifie *charrue* (5).

—

Dans quelques composés on emploie au lieu des phon. précédents, le phon. 莫 *han*, écrit anciennement 𦎫, hiéroglyphe qui est lui-même l'ancienne forme du c. 堇 *kin* (C. *kan*), „vase tenace, argile" (6). On l'emploie comme phon. pour le son *han* dans plusieurs caractères, comme dans 𪜈 *han*, „labourer une terre dure" [= 耕 *kan*, „labourer de rechef"]; dans 嘆 *han*, „air sec"; dans

(1) 豕齧地也, Kanghi, Dict. Imp. *sub voc.* 墾.

(2) 墾開田用力反土也, *Ibid.*

(3) 墾傷也. 如鉏墾之傷物也, *Ibid.*

(4) Ce dernier mot dérive cependant peut-être du mot chinois *kien* 涧, composé de la clef de l'eau et du phon. *kan*, „enfant" [ci-dessus p. 126], „an aperture, a channel for water, an aquaduct", *litt.* „enfant de l'eau, eau petite".

(5) Kuhn, (Weber Ind. Studien I, 353).

(6) Vide Khanghi *sub. voc.* 嘆 et 堇.

漢 *han*, nom de plusieurs rivières et lieux en Chine; nom de la voie lactée; corpulent, etc. [*litt.* „fluide fort, dur"]; dans 僕 *han*, nom propre chinois, etc.

Uni à la clef de *bouche*, il forme le c. 嘆, qu'on prononce maintenant *than*, mais qui a dû se prononcer primitivement *han*, selon son phon. Il signifie *soupirer*, *admirer*, *applaudir*. Notre supposition sur l'ancienne pron. de ce c. est encore confirmée par les caractères synonymes 嗲 *yen* (E. *gan*), „se lamenter", et *gan*, „sourire" (1); et 唁 *yen* (E. *gan*), „se désoler". Ce sont des mots onomatopiques du son produit en *soupirant*, en se *désolant* et en *admirant*. A ces mots répond probablement le mot S. *han-ta*, „Hélas", interjection de douleur, de joie et de surprise.

—

L'ancienne racine *kán* se retrouve encore dans d'autres composés. Par exemple *gán* 豻, c. composé de la clef des reptiles et du phon. *kán* (attaquer), est le nom d'une espèce de *grand tigre*. Les caractères 豜 ou 豜, composés de la clef des *reptiles* et des *cochons* avec le phon. *kán* deux fois répété, désignent une espèce de *gros cochon*. Le c. 豚 *hin* [composé de deux cochons), signifie „une multitude de cochons"; mais prononcé *huan*, il signifie *stupide*, *obstiné* comme un cochon (2). Enfin les caractères 羦 *huan*, 羬 *kien* et 羦 *huan* désignent tous une espèce de *chèvre* ou de *bouc*. Tous ces caractères se prononçaient primitivement *kán*, puis *han*, et comportaient la signification des animaux à défenses (*kán* 干) comme le tigre, le sanglier et le bouc. Cette racine se retrouve dans le mot S. *hun-da*, „a tiger, a village hog, a blockhead, a ram".

Comme ces bêtes sont obstinées, elles sont aussi courageuses. De là, qu'en Chinois, le composé 膽豚 *tan huan* (tam kân), *litt.* „bile (tam) obstinée comme un *cochon* (kân)", signifie *courageux*, *vaillant*. Nous croyons donc que le mot sanscrit *hundika*, „an assignment, order, given for the maintenance of soldiers", ne dérive point de la √ non-autorisée et arbitrairement établie par les grammairiens: *hund*, „to collect, to select", mais qu'il répond au mot chinois *huan*

(1) 嗲唁也，音眼小笑貌，Khanghi, D. I.

(2) 音懁頑也，Khanghi, Dict. Imp

豚, *vaillant, courageux;* de sorte que *hun-dika* signifierait: „ce qui sert (pour l'entretien des) *vaillants* (*huan*), c.-à-d. des „soldats".

—

Après tant de preuves de l'origine chinoise de la √ *kán* en Sanscrit, serait-il hasardé d'y ramener encore le mot *yakan*, „le foie"? Généralement on le nomme en S. *yakrit*, mot qui, selon *Pott* (1), signifie: „faisant (*krit*) l'union (*yu*)". En Chinois le foie se nomme *kân* 肝, ç.-à-d. „*la chair* (肉) ayant une *tige* (干) et des branches" (2), selon la forme qu'a le foie. *Yakan*, „les tiges (*kan*) unies (*yu*)", serait alors une explication de la forme racinale *kán*.

Nous ne croyons point cette supposition très hardie, car l'identité entre les deux langues Sanscrite et Chinoise est quelque fois tellement étonnante, qu'il faut *absolument* croire à une identité d'origine des deux races.

En Chinois l'expression la plus injurieuse est celle de 姦爾嬤, *kan ni mô*, „je débaucherai ta mère". On retrouve cette expression dans tous les dialectes chinois. Selon l'ancienne prononciation on anrait dit *kân-nu-ma*. Or nous trouvons en Sanscrit l'expression *kánelî-mâtri*, „an abusive word"; according to glosses: „a son of an unmarried woman."

Encore aujourd'hui on prononce cette expression en dialecte de Canton *kân* (ou *tiu*)-*nei-a-ma*, et dans le dialecte d'Emoui *kân-li* (*lao*)-*bu*, „je débaucherai ta (vieille) mère". Comme le S. *mâtri* dérive de l'ancienne racine *ma*, „mère" (3), et que la √ *kán* signifie *adultère*, dans le composé *çun-dâ* (4), les expressions Sanskrite *kânelî-mâtri*, et Chinoise *kân-nu-ma* sont absolument identiques, et il faut donc bien admettre que cette expression outrageuse est peut-être la plus ancienne au monde (5).

—

§ 20.

Racine PAN PIEN PIN PON.

Cette racine, qui est représentée dans la langue chinoise dans plus de 70 mots, n'est que faiblement représentée dans les langues Aryennes. En Sans-

(1) Etym. Forsch., I, 322.

(2) 肝幹也. 其體狀有枝幹也, Khanghi Dict. Imp.

(3) Ci-dessus, page 105.

(4) Ci-dessus, page 120.

(5) Elle est usitée encore par le bas peuple en Espagne sous la forme: *beso tu madre.*

crit nous ne trouvons que les mots *panka* (vase), *pandu* (pale, blanc), *panduka* (la jaunisse) et peut-être *pinga* (jaune), qu'on pourrait ramener à une √ *pan* ou *pin*.

Cette pauvreté de la √ *pan* dans le S. fait qu'on ne retrouve point de racine pour les mots indo-européens qui ont le son *pan* ou *pin*.

Ainsi nous avons en Grec les mots:

πέν-ομαι (je travaille, ai besoin), *πέν-η(τ)-ς*, *πεν-ιχρός* (pauvre), *πόν-ος* (travail), *πον-έω* (je travaille, souffre), *πον-ηρός* (mauvais, vexant), *πεῖν-α* (faim);

En Latin: *pên-ûria* (pauvreté);

Puis encore en Grec:

πῆν-ος, *πήν-η*, *πην-ιον* (dor. *πᾶν-ιον*), „la chaîne, le tissu."

πην-ίζομαι (je dévide, tisse), *πην-ῖτις* (la tisseuse);

En Latin: *pan-nus*, *pan-nu-vellium*, *pân-us* (la chaîne);

En Gothique: *fan-a* (haillon, torchon);

En Ancien Germain: *fan-o* (toile, drapeau);

En Slav. épisc. *pon-java* (pièce de toile); *o-pon-a* (rideau, tapis);

En Lithuan. *pin-ti* (tresser), *pan-tis* (corde);

En Ancien Germain: *s-pan-nan* (tendre);

En Goth. et Anc. Germ. *s-pin-nan* (tisser).

Curtius, à qui nous empruntons cette liste (1), suppose pour ces mots une √ *span* ou *πεν*, qui, comme nous l'avons observé, n'existe point en Sanscrit. Voyons donc si elle n'a pas été conservée en ancien Chinois.

Le c. *khien* 辛, écrit primitivement 𠂇, signifie en Chinois une *faute*, un *crime*. Ce caractère, redoublé, forme le c. 辡, qui se prononçait avec changement du *k* initial en *p*, *pien*, et désignait „deux criminels confrontés s'incriminant mutuellement" (2).

De cette signification primitive dérivaient naturellement celles de: „faire de la peine à quelqu'un, être en peine, s'efforcer de se purifier soi-même en incriminant un autre, etc". En effet ces dérivations existent encore dans la langue chinoise.

Ainsi le c. 必, ou plutôt, selon l'ancien dictionnaire *Chouo-wen*, le c. 心 „coeur" (3), placé entre ce groupe *pien*, forme le c. 辦 *pien*, signifiant „triste,

(1) Griech. Etym., I., 237, 240.

(2) 罪人相訟也, Khanghi, Dict. Imp.

(3) 按說文宜從心, Khanghi, D. I.

affligé, oppressé (1), comme l'est le coeur de ces deux criminels s'accusant mutuellement.

Le c. 力 (force), placé entre ces deux criminels, forme le c. 辦 *pien*, „s'efforcer, préparer, faire." La phrase 爲主辦 *wei-tchou-pien*, signifie „s'efforcer, se mettre en peine, pour son maître."

Enfin les accusations confuses et inextricables dans lesquelles ces deux criminels confrontés s'embrouillèrent, suggérant la comparaison à un paquet de cordes entortillées, et aussi difficiles à débrouiller, qu'il était difficile au juge de débrouiller la vérité dans les paroles confuses et embrouillées des deux criminels s'accusant réciproquement; ces cordes furent nommées également *pien*, et on écrivit ce mot nouveau 辮 *pien*, c. composé de la clef des *fils* ou *cordes* et des deux criminels confrontés. La comparaison peut encore avoir dérivé de l'idée que les deux criminels cherchèrent à *s'entrelacer* mutuellement dans les filets de la loi, par leur paroles. Le c. 辮 *pien* signifie conséquemment *tresser* ou *tisser* (2). Le composé 辮髮 *pien fah*, signifie „tresser les cheveux". Tous ces caractères se prononçant maintenant dans le dialecte de Canton *pin*, ils ont dû se prononcer primitivement *pan*.

—

Au lieu de ces caractères *phonétiques*, on emploie aussi des caractères *significatifs*, auxquels on donnait la même prononciation.

Ainsi un *pauvre*, un homme qui a peu de bien, étant *peiné*, *oppressé*, *entortillé*, comme un criminel accusé, on le nommait également *pan;* et on rendait ce mot par le c. 貧 (M. *phin*, E. *pin*, C. *phan*], composé de 分 „portion" et 貝, „écaille de tortue", *cauri*, servant primitivement d'argent, c.-à-d. „qui a une petite portion de richesse", qui est *pauvre*, *indigent*.

La correspondance est claire maintenant. Au mot 辦 *pan*, „triste, affligé, oppressé," et à celui de 貧 *pan*, „pauvre", „indigent", répondent en Grec. *πέν-ης*, *πεν-ιχρος* (pauvre), *πεν-ία* (pauvreté), *πον-ηρός* (mauvais, vexant), *πεῖν-α* (faim); en Latin: *pên-ûria* (pauvreté); en Allemand: *pein*; en Hollandais: *pijn*; en Anglais: *pain*.

Au lieu du c. 辦 *pan*, „s'efforcer, se donner de la peine, faire, travailler

(1) 憂也，急也，Khanghi, Dict. Imp.

(2) 辮交織也，繆也，*Ibid.*

pour un maître", on employait les caractères 奔 et 賁 *pun* [E. *phun*, C. *pan*], signifiant „strenuous effort, to fagot".

A ce mot répondent, en Grec: *πεν-ομαι* (je travaille), *πεν-εσται* (serf, „qui travaille pour un maître"), *πόν-ος* (travail), *πον-έω* (je travaille, souffre).

Au lieu du c. 辮 *pan*, „tresser, tisser", on employait les caractères homophones 編 *pien*, „lier, entrelacer, tisser, tresser, une ligature", *litt.* „la corde (糸) plate (扁)", ou 楄 *pan*, „un lien, une ganse, des entraves", *litt.* „placer en séries (班) avec la main (扌)".

A ce mot *pan* répondent en Grec: *πῆν-ος*, *πήν-η*, *πην-ιον* (chaîne, tissu), *πην-ιζομαι* (je dévide, tisse), *πην-ῖτις* (tisseuse); en Latin: *pan-nus*, *pán-us* (la chaîne); en Goth. *fan-a* (haillon, torchon); en Anc. Germain: *fan-o* (toile, drapeau), *s-pin-nan* (tisser), *s-pan-nan* [1] (tendre); en Slavon: *pon-java* (pièce de toile), *o-pon-a* (rideau, tapis); en Lithuan. *pin-ti* (tresser), *pan-tis* (corde).

Curtius a donc parfaitement raison de supposer une connection de racine entre *πενομαι* et sa famille, et *πῆνος* et ses dérivés. Cette racine commune est la √ chinoise *pan* 辩, „deux criminels s'accusant réciproquement", avec les significations secondaires qui en dérivent, et que nous avons expliquées ci-dessus.

—

Nous rapportons encore à cette racine les mots: allemand *Pfanne* (bassin), hollandais *pan* (bassin et tuile), anglais *pan* (bassin), dont le thème est *pan*, *fan*.

Un bassin se nomme en Chinois *pien* 碗, c. composé de la clef des *tuiles* et du phon. *pan* (plat), *litt.* „la tuile plate". Une tuile se nomme aussi *pan* en Chinois; et on distingue la *tuile mâle* qui est tournée la partie convexe en haut, et la *tuile mère*, qui a la partie concave tournée en haut, et qui se trouve donc dans une position *renversée*. La première espèce s'écrit 瓪 *fan*, c. composé de la clef des *tuiles* et du phon. *pan*, „ordinaire, commun"; et la seconde s'écrit 瓦 *fan*, c. composé de la clef des *tuiles* et du phon. *pan*, „renverser, retourner" — soit: la tuile ordinaire et la tuile renversée.

—

(1) La √ *pan* avec le préfixe aryen *sa*, comme dans *spähen*, de *sa-paç* (Ci-dessus, p. 91).

§ 21.

Racine DAN DIN TAN TIN TIEN

Nous avons déjà vu à la page 15 et s., que la racine chinoise *tan* se retrouve dans la √ S. *tan*. Nous allons rechercher maintenant cette √ dans tous les mots Aryens où elle se trouve.

Le mot *tan* a, en S., les significations de *tendre un arc, étendre, couvrir, propager, augmenter, diriger, arranger, résonner, tonner.*

Nous avons déjà vu que plusieurs de ces significations se retrouvent dans le mot chinois *tan* 彈, c. composé de la clef des *arcs* et du phon. *tan*, imitatif du son vibrant d'une corde tendue qu'on lâche.

Les autres significations se retrouvent dans le caractère 闡, composé de la clef des *portes* et du phon. *tan*. Il se prononce maintenant *tchen*; mais nous savons que le *tch* moderne remplace presque toujours un *t* primitif (1). Ce c. a la signification de *ouvrir, étendre, élargir de la condition primitive, évident, clair.* Ces significations dérivent de l'idée d'une porte ouverte avec bruit.

Le même phon., ajouté à la clef des pièces d'étoffes, forme le c. 幝, prononcé maintenant *tsien*, mais anciennement, selon son phon. *tan*, *litt.* „la pièce de toile simple, ou vibrante", c.-à-d. *la couverture, le dais* d'une voiture.

Placé à côté de la clef des *bouches*, il forme le c. 嘽 *than*, „respirer avec force".

—

Au lieu du phon 單 *tan*, on emploie indistinctement le phon. 眞, prononcé maintenant *tsin*, et dont la signification était *léger, subtil, mince*, comme l'est la substance des fées. L'ancienne pron. de ce c. était *tan* ou *tin*, comme les caractères phonétiques le prouvent. Ainsi, uni à la clef des *arcs*, il forme le c. 瑱 *tchin*, c.-à-d. *tin*, car ce c. est identique en signification avec le c. 彈 *tan* (2).

Uni à la clef de *bouche*, il forme le c. 嗔 *thien* (C. *thin*), qui a la même signification que le c. 嘽 *than*, c.-à-d. „a fulness of breath, long-winded, a sound".

Uni à la clef de *terre*: 填 il se prononce *thien*, et signifie, entre autres, *son du tambour*; les tambours, dans la haute antiquité, étant faits en terre cuite.

(1) Edkins, Notes & Queries on China & Japan, II, 5.

(2) Khanghi, Dict. Imp. *s. v.*

Toutes ces significations sont exprimées en S. par le son *tan*; en Grec par les mots *τάν-υμαι, τείν-ω*, „étendre" (= 彈, 闡); en Latin: *ten-ere*, „tenir", *ten-dere*, „étendre", (= 彈, 闡), *ten-torium*, „tente" (= 幝); en Anc.-Germ. *dan-jan;* Angl.-Sax. *then-ian*, „étendre"; en Espagnol: *tan*, „sound of the tamborine", *tan-edor*, „player", *tan-ido*, „tune, sound" (= 填).

La √ *dan* ou *tan* 單 a en Chinois encore la signification de 眞 *din* ou *tin*, c.-à.d. *mince, subtil*, comme l'est la corde d'un arc. De là aussi la signification de *simple, seul*, comme l'est cette même corde. Comme tout ce qui est *mince* est aussi *faible*, et tout ce qui est *subtil, léger*, est aussi *gracieux*, la √ *tan* reçut aussi ces significations, et conséquemment le c. 單 *tan* signifie: *mince, débile, affaibli.* Le composé 單 身 *tan-sin* signifie *Moi-même, litt.* „le seul corps". Uni à la clef des *femmes*, il forme le c. 嬋 [*chen*, C. *chin*, E. et anc. pron. *tan*], qui signifie: „élégant, belle femme, femme qui a une fine taille, qui est délicate."

Ces mots sont représentés en S., par *tanu*, „thin, delicate, moderate, small" (= 單 et 嬋); „the body, one's self" (= 單 身 *tan-sin*), et *tanus* (*tan*+*us*), „the body"; en Latin par *ten-uis;* en Anc. Germ. par *dun-ni;* en Angl. Sax. par *thyn;* en Allemand par *dünn;* en Hollandais par *dun;* en Anglais par *thin*; en Slav. par *tĭn-ĭkŭ* (mince).

Le même phon., ajouté à la clef des *fils*, forme le c. 繟 *tch'en*, (selon (l'anc. pron. *tan*), qui signifie „une ceinture simple; lâché, délié". Avec l'autre phon. *tan:* 縝 (*tchin*, C. *tch'an*, E. *tien*), il signifie *un seul fil, filament d'un cocon, lier.* Dans cette dernière signification on l'écrit aussi 搌 *tchen* [C. *tchin*, E. *tien*), c. composé de la clef des *mains*, et de l'anc. phon. *tan*, „étendre" (1).

Le phon. *tan* 單, uni à la clef des *habillements*, forme le c. 禪 *tan*, „un habit simple, sans doublure". Uni à la clef des *arcs:* 彈 *tan*, il signifie aussi, comme nous l'avons déjà observé, „un instrument de musique à cordes". Uni à la clef de *main:* 撣 *than*, il signifie „pincer la harpe". Uni encore à la clef

(1) 縛束也, Khanghi. Dict. Imp.

des *femmes:* 嬋 (anc. pron. *tan*, M. *chen*, C. *chin*, E. *tan*), il signifie encore *parents, famille*, issu d'un même père = filiation de famille (1).

Ces significations diverses sont encore représentées en Sanscrit par les mots *tantu* (*tan*+*tu*), „a thread, cobweb, filament" (縝), „propagation, issue" (嬋); *tan*+*tu-ka*, „a string" (繟); *tán*+*a*, „a thread" (繟 縝); *tán*+*tra*, „musical instrument" (彈); *tántava* (*tan*+*tu*+*a*), „woven cloth" (禪). En Latin, par *ten-us* (un lien); en Slavon, par *ten-eto* (laqueus).

—

En S. *tantra* signifie encore „une série, arranger", et son dérivé *tantrin* (*tan*+*tra*+*in*), „un soldat". La √ est encore *tan*, et la signification dérive du verbe „étendre des fils en séries pour les tisser", „disposer des soldats en files comme ces mêmes fils."

En Chinois on nomme aussi ces mots *tan;* et on les représente par le caractère hiéroglyphique 陳, prononcé maintenant *tchin* [C. *tchan*, E. *tin*] (2), et composé de la clef des collines et du suffixe *orient.* Il signifie „rangs de soldats, une file de troupes, une armée"; ensuite, comme signification dérivée, „placer en rang et file", *arranger, diriger, dire.* Ces trois dernières significations se retrouvent en S. dans la √ *tan*, et conséquemment, *tantrin* signifie littéralement: „Ceux qui sont placés en files comme des fils", c.-à-d. *les soldats.* Le phon. primitif de ces mots reparaît dans le c. chinois 戰 *tchen* [C. *tchin*, E. *tsien*], composé de la clef des *lances* ou *armes*, et du phon. *tan*, qui signifie donc *les lances en file*, ou, comme les lexicographes chinois l'expriment, „la totalité des files *tchin* 陳" (3) = „se battre, combattre en rangs serrés."

—

Au lieu des phonétiques 單 et 眞 *tan*, on emploie aussi souvent le c. 今, prononcé également *tin* ou *tan* dans la haute antiquité. Ainsi, au lieu du c. 禪 *tan*, „vêtement simple", on écrit aussi le c. 衫 (*tchin*); au lieu-du c. 縝

(1) 嬋連親束也, Khanghi, Dict. Imp.

(2) Selon *Tsien-ta-hing*, cité dans Edkins (Mandarin Grammar, p. 86), l'ancien son de ce c. était *dien*, c.-à-d. *dan* (= tan).

(3) 皆陳曰戰, *Ibid.*

tchin (*tan*), „lier", on écrit le c. 紾 (*tch'in*), etc. Ces caractères se prononçaient tous anciennement *dan* ou *din*, comme le prouve le dialecte d'Emoui, où le c. 珍 *tchin*, „précieux, trésor", composé de la clef des pierres précieuses et du même phonétique, se prononce encore aujourd'hui *tin;* et où le c. 趁 *tch'in*, „suivre", composé de *courir* et du même phon., se prononce *than*.

Un autre caractère usité pour rendre le son *tan* est celui de 辰 [*chin*, C. *chan*, E. *sin*]. Son ancien son était probablement *din*, car le c. 振 *tchin*, „secouer, mouvoir", composé de la clef de *main* et de ce phon., est prononcé en dialecte vulgaire d'Emoui *tin* dans le composé *tin tang* (振動), „secouer"; et le c. 脣 *chun*, „lèvres", composé de la clef des *chairs* et de ce phon., s'y prononce *tun*.

Ce même phon., ajouté à la clef de *pluie*, forme le c. 震 *tchin*, signifiant „*retentir* comme le tonnerre; *tremblement* comme de la terre". Il est donc identique en signification avec le c. 彈 *tan*, „roulement du tonnerre", et a dû être primitivement homophone avec ce caractère. Ajouté à la clef de *bouche*: 唇 *tchin*, il signifie „être effrayé", *litt.* „quivering mouth". Ce c. se prononce à Emoui *tin* et *tun*.

Uni à la clef des coquilles *cauri*: 賑 [*tchin*, C. *tchan*, E. *tsin*], il signifie *richesses, riche, litt.* „choses précieuses, cauris résonnants."; le cauri ou la coquille-à-perles étant dans la haute antiquité, les représentants de la valeur monétaire.

Ce mot était rendu aussi par le c. 珍, dont l'ancienne prononciation était *dan* ou *tin*, comme dans le dialecte d'Emoui, et qui signifie littéralement „pierres précieuses fines."

Ces mots sont représentés en S., par les mots *dhan* (to sound) et *dhana* (chattels, wealth), *litt.* „ce qui sonne, ou ce qui est délicat."

Le composé *mahâ-dhana* signifie non seulement *riche, précieux*, mais dans les Védes aussi *bataille*. Ceci prouve que *dhana* ne représente pas seulement le mot *dan* dans 珍, 賑 (riche, précieux), mais aussi dans 戰 (bataille).

Il est extrêmement curieux d'observer comment toutes ces significations si diverses découlent facilement d'une même racine signifiant primitivement „vibrement d'une corde d'un arc", „vibrement du tonnerre."

Comme il n'y-a qu'une seule corde à un arc, la signification de *seul* apparaît; puis, comme ce qui est *seul* est *faible*, la racine *dan* reçut aussi cette signification; de *faible* à *délicat*, de délicat à *estimable*, *précieux*, il n'y-avait qu'un pas.

Ce qui est délicat, précieux, est désiré par l'homme; s'il le possède, il est *riche*.

Vers l'autre direction la racine *dan* s'élargit en *seul*, *seule corde*, *filament*; ce qui est fait de *filaments* (les habits); ce qui est placé en series de *fils*, comme dans les vêtements (série, rangs de soldats, file de bataille, arranger en séries, placer en ordre, etc., etc.).

Ou peut donc hardiment dire que toutes ces significations découlent des deux significations primitives et intrinsèques de la √ *dan*: 1. *vibrer*, 2. *seule corde*.

—

Les savants ne sont pas encore d'accord si les mots sanscrits *dhanus* (armé d'un arc), *dhanva* et *dhanvant* (un arc) appartiennent à la racine *dhan* ou à la √ *han* [*han*+*vant*] (1). En ce dernier cas ces mots découleraient du mot chinois 扞 *han*, „se défendre avec un arc" (2). Mais Kuhn (3) les rapporte à la √ *tan*, „étendre", et nous nous sentons enclins à admettre son opinion.

En Allemand *done* répond exactement à *dhanvan* et à *dhanva* (neutr.), qui ne signifient pas seulement la *corde*, mais aussi *l'arc* même. A ce mot il ramène encore l'Allemand moyen *don*, „tension", *gedon*, „difficulté, violence", *überdon*, „suaire d'un mort", *gedon* (adv.), „zêlé, pressé, hâté"; l'ancien Germain *ih don-eta*, „je suis excité par la douleur, la joie".

Or, tous ces mots appartiennent en effet à la √ *dan*, comme le prouvent les anciens caractères phonétiques chinois:

1. *Than* 憚 (*litt.* „homme partant comme la corde lâchée d'un arc"), *quick, hasty, the whole heart engaged* (= *gedon, don-eta*); *to move* (= S. *dhan*); *to annoy* (= *ge-don*, subst.); *urgent* (= *gedon*, adv.).

2. *Tan* 禪 (*litt.* „habit simple"), *a garment without lining, a sheet*;

   Tan 幝 (*litt.* „pièce de toile simple"), *covering of a carriage* (= *über-don*).

---

(1) Benfey, S.-E. Dict. p. 430.
(2) Ci-dessus, page 122.
(3) Zeitschrift II, 236—239.

3. *Tan* 憚 (*litt.* „coeur rebondissant comme une corde d'arc vibrante), *to dread difficulty or pain* (= *don-eta*).

Tous ces caractères sont composés avec la simple √ *dan*, „vibrer", d'un arc, qui se trouve aussi dans 彈 *tan*, „corde d'un arc" = S. *dhanvan*, *dhanva*.

—

Notre conjecture est confirmée par la signification de *désert* qu'a aussi, en Sanscrit, le mot *dhanus*; mot représenté en Chinois par le c. 墠 (*chen*), composé de la clef de *terre* et du phon. *dan* (seul, étendu), et qui a donc dû se prononcer primitivement aussi *dan*. Il signifie *désert*, *terre sauvage* (1), *litt.* „a sheet of land", un terrain uni, comme l'est un désert.

Ce c. se prononce encore aujourd'hui *than* dans la signification de *vaste, ample* (2), comme le sont les déserts.

Ce c. a encore la signification de: „enlever la terre devant l'autel". La terre *élevée* sur les lieux de sacrifice se nommait *thán* (壇) et la terre enlevée, *la dépression*, se nommait *chen* (墠, anc. prou. *tan*) (3). De là, en Grec, chez Pindare (Pyth. 4. 206), la signification de „dépression de l'autel", attachée au mot θέναρ, qui signifie aussi „la dépression de la main, la semelle du pied", significations représentées en Chinois par le c. 撣 *than*, composé de la clef de *main* et du phon. *dan* (*litt.* „la main plate"), signifiant „prendre et tenir dans la main" (4). M. Kuhn (5) a donc très bien séparé ce mot θέναρ du verbe θένειν, „battre", et l'a ramené à la √ *dhan*, dans *dhanvan*. L'ancien Chinois confirme d'une manière éclatante ses conjectures.

—

(1) 野土也, Khanghi, Dict. Imp.

(2) 又音灘. 寬也, *Ibid.*

(3) 祭處築土爲壇. 除土爲墠, *Ibid.* On l'écrit aussi 禪, de la clef des *Esprits* et du phon. *tan*, „to level a place to sacrifice on".

(4) 提持也. 持不堅也, *Ibid.*

(5) Zeitschrift II, 239.

§ 22.

Racine LIK — RIK.

Curtius (1) croit que la lettre *r* est plus primitive que la lettre *l*, et que cette dernière n'est qu'un adoucissement de la première.

Nous ne voulous pas nier que cette possibilité existe, mais quand nous voyons que la race chinoise, qui compte un tiers de la population entière du globe, ne sait pas prononcer cette lettre *r*, nous serions plutôt enclins à admettre la priorité de la lettre *l*, qui se serait peu-à-peu gutturalisée, d'abord en *r* (son intermédiaire en *l* et *sz*), puis en *r* dur, comme le suppose M. Benfey (2). Selon Lepsius la consonne *r* n'est pas une lettre primitive, mais dérive, dans la plupart des langues, d'autres consonnes. „Les lettres *l* et *r* se sont séparées les premières d'un son allié à ces deux sons, qui, plus il est ancien, plus il apparaît vocalisé. Pour cette raison une de ces deux lettres manque dans plusieurs langues, ou bien l'une remplace l'autre. Les Chinois n'ont pas d'*r*; les anciens Perses n'avaient, au contraire, pas d'*l*. Dans le Zend *r* répond partout à l'*l* Sanscrit: *Oui! je ne doute pas que le Sanscrit ancien n'avait pas la lettre r, comme lettre distincte du l.* Je remarque encore dans les Védes une lettre que les grammairiens transcrivent par *lr*; mais une pareille réunion aussi dure de deux liquides en une seule lettre, est impossible. Cette lettre était sans doute ce son primaire [Urlaut] chinois et ancien persan, qui se trouvait entre ces deux lettres, et qui tomba en désuétude, dès le moment que le *l* et le *r* s'étaient distinctement séparés . . . . . D'après ce que nous venons de dire sur le *r*, il nous semble que la formation tardive du *r* par d'autres consonnes, constitue une „période linguistique générale" (3)." Il est constant que dans plusieurs mot Aryens la lettre *l* primitive s'est endurcie en *r*. Nous en avons déjà donné un exemple à la page 25, et nous allons encore une fois poursuivre notre racine *lik* dans tous ses développements.

—

Nous avons vu à la page 24, que le mot *lik* signifiait en Chinois „pleuvoir" et „dégoutter", et que cette racine était devenue *rish* en Sanscrit, et *rik* dans les langues-soeurs: *rig-n*, *reg-en*, *lek-ken*.

Nous y observons déjà la transformation graduelle du *l* en *r* et *r*. Mais avant de poursuivre cette racine *lik* dans les langues dérivées, il convient d'abord de préciser le sens exact de la racine. Cette racine est représentée par

---

(1) Griech. Etymologie, I, 70.

(2) Comp. Zeitschrift, VII, 149.

(3) Lepsius, Uber die Anordnung und Verwandtschaft des Semitischen, Aethiopischen, Alt-Persischen und Alt-Aegyptischen Alphabets, pp. 9—13.

le c. 秝 *lik* (prononcé maintenant *lih*); et l'ancien dictionaire *Chouo-wen* nous dit qu'il est la racine des caractères prononcés *lih* [*lik*] (1).

Ce c. racinal est composé de la clef de *blé* (禾) deux fois répétée, et sa signification primitive était: „l'espace entre deux tiges de riz dans un champ", d'où dérivent les significations *par-ci-par-là*, *rare*, *ouvert*, *espacé* (2) comme le sont les tiges de blé ou de riz dans un champ (3).

Conséquemment la signification littérale du c. 霖 *lik*, „pluie", est „gouttes de pluie (雨) tombant à distances espacées (秝 *lik*)", désignation qui caractérise parfaitement une pluie continue.

—

Dans la plupart des composés le phon. primitif *lik* a été élargi en 歷 *lik*, caractère composé de *tiges de blé* (秝 *lik*) *entassées* (止) sous un *abri* (厂). Ces tas de gerbes, présentant un aspect confus, ont donné souvent à ce phonétique la signification de *confusion*, de *mélange*, dans les caractères composés, comme nous le verrons tantôt.

Nous avons vu que ce même phon., ajouté à la clef de *l'eau*, formait le c. 瀝 *lik*; litt. „Eau espacée", c.-à-d. *dégoutter*, comme l'eau qui tombe en gouttes espacées d'un toit, ou des feuilles d'arbre, après une averse.

L'eau, tombant goutte par goutte, finit par creuser, non seulement la terre molle, mais même les rochers. Conséquemment une *fosse*, un *creux de terrain* fut nommé également *lik*, et on écrivit ce mot 壢, c. composé de la clef de *terre* et du phon. *lik* „espacé" (par les pluies) = „terre égouttée, égout", mots formés en Français de la racine *goutte*, comme en Chinois.

Cette signification est plus apparente encore dans le c. 沥 *lik*, composé de la clef des *eaux* et du phon. 阞 *lik*, lui même composé de *colline* et de *force*. Ce dernier composé signifie „ondulations du terrain", c.-à-d. „force (de l'eau

(1) 凡歷曆等字從秝, *Vide* 說文.

(2) 稀疏適也, *Ibid.*

(3) Cette signification apparaît encore claire dans le c. 蒚 *lik* (de plante, et blé séparé), „plants growing wide apart."

qui creuse) les collines". Le premier composé 泐 *lik* signifie „fendre les rochers, veines dans les rochers", et puis *écrire* (1).

Le dictionnaire de Khanghi dit que le caractère *lik* désignait primitivement les veines dans les rochers faites par *l'eau* (2). Et c'est ici que nous voudrions hasarder une conjecture sur l'origine de l'écriture hiéroglyphique. Comme on le sait, l'eau de pluie, dégouttant le long d'une roche, y produit des figures bigarrées, des dessins plus ou moins fantastiques, dans lesquels on peut tantôt reconnaître un animal, tantôt un arbre, tantôt un homme, une maison, ou autre représentation.

Peut-être l'homme, pour fixer un dessin plus ressemblant que les autres sur la roche, en a creusé les contours avec un caillou pointu, un couteau en silex. On a du moins trouvé en Europe de pareils dessins, datant de longtemps avant l'histoire humaine.

Le c. 勒 *lik*, composé de la clef des cuirs ou peaux de bête tannées, et du phon. *lik* (force), c. qui signifie *graver* (3), prouve qu'on a tracé plus tard les caractères ou hiéroglyphes sur des peaux de bête comme le faisaient les anciens Gaulois.

Au lieu de ces caractères, qui ont plutôt une valeur significative que phonétique, on employait les caractères 劦 et 劘 *lik*, composés de la clef de *couteau* et du phon. primitif *lik*, cc. qui signifient *couper* (4), *litt.* „espacer avec un couteau", ou „(lignes) confuses (tracées par le) couteau". Car les premiers essais de l'homme dans l'art du dessin et de l'écriture ont dû avoir été confus et embrouillés comme les dessins tracés sur la roche par la pluie. Les mêmes dessins on *raies* pouvant être produits aussi par les ongles, on les nommait également *lik* 爄(5), c. composé de la clef des *ongles* et du phon. *lik* (espacer).

Le même phon., ajouté au caractère *fun* (diviser), formait le c. 劦, également prononcé *lik*, et qui signifie *diviser*. Ajouté à la clef des perches ou lances, avec celle des plantes, il forme le c. 靂, également prononcé primitivement *lik*, et qui signifie „*séparer*, *diviser* les plantes avec une perche."

—

(1) W. Williams, Tonic Dictionary.

(2) 泐水石之理也, Khanghi, Dict. Imp.

(3) 勒刻也, *Ibid.*

(4) 割也, Khanghi, Dict. Imp.

(5) 音歷, 以爪擇物, *Ibid.*

En tournant maintenant les yeux vers le Sanscrit, nous trouvons que le mot *rish* n'a non seulement la signification de *pleuvoir*, mais aussi celle de *percer;* et que le dérivé *rishti* y signifie „a spear, a sword", *litt.* „le perceur". Dans ces mots se trouve conséquemment la ✓ *lik* représentée dans les c. 霖 *lik* (pluie) et 劦 *lik* (couper). Le mot *rish* y signifie également: „to kill, to hurt", et le prtcp. du pf. pass. *rishta* est le nom d'un *démon*. La racine *lik* de ces mots se retrouve dans le Chinois 劦 *lik*, „couper" et 魊 *lik*, „nom d'un démon" = „le déchireur."

Nous trouvons qu'en S. le mot *likh* signifie „to scratch, prick, to write", et les dérivés *lekha*, „une lettre, un écrit", et *rekha* (c.-à-d. *likh+a*) „une ligne, un dessin, une raie". C'est encore toujours l'ancienne racine *lik*, représentée en Chinois dans les c. 劦 *lik* (couper), 泐 *lik* (veine de roche, fendre des roches, écrire) et 勒 *lik* (graver, écrire).

Si nous cherchons le représentant de la racine même dans le S., nous le trouvons dans le mot *rich*, „to evacuate, leave, join, mix, divide". Le fait curieux que ce mot signifie, et *diviser*, et *joindre*, *mélanger*, significations absolument opposées, prouve que la racine est la ✓ chinoise *lik* 秝 qui signifie „*séparé*, comme les tiges de riz" et (sous la forme 厤 ou 歷), „tiges de blé *mélangées*, confuses, entassées sous un abri."

Ici encore la signification véritable de la racine n'aurait jamais pû être éclaircie sans l'aide de l'écriture antique chinoise, qui a conservé non seulement la prononciation, mais aussi la signification de la racine, propriété dont les écritures alphabétiques et phonétiques ne sont pas capables.

Par là s'expliquent aussi les significations des mots alliés dans les langues-soeurs, comme en Latin *linq-uere* (*liq*-ui, *lic*-tum), „laisser, délaisser, passer"; Anglo-Sax. *lyf-an*, *be-lif-an*, *laef-an*; Goth. *af-lif-nan* (quitter, laisser), etc., représentés en Chinois par les mots *lik* (秝), „écarté, espacé", et *lik* (劦), „diviser".

Les mots sanscrits *rish* (percer), *riç* ou *liç* (to hurt) et *rish* (to kill, to hurt) appartiennent tous à la même ✓ *lik*, et sont représentés en Chinois par les mots *lik* 劦, „couper"; *lik* 擸 (1), „frapper"; *lik* 櫪, „pince-pouces", *litt.* „bois qui

(1) Composé de 扌 *main*, et du phon. *lik*, „creuser, rayer" = Anglais „to lick" (frapper).

raye les doigts"; *lik* 𣍐歷, „mourir", composé de 歹, fragments d'ossements, et du phon. *lik*, „creusé, rayé"; *lik*, 骶歷, „douleur dans les os", *litt.* „os rayés, creusés"; *lik* 齒歷, „dent cariée", *litt.* „dent creusée", etc.

—

Ce qui est constamment arosé ou creusé par un filet d'eau, comme, par exemple, une roche, devient *luisant, brillant.* Conséquemment la racine *lik*, placée à côté de la clef des *pierres*: 礫 signifie 1. *frotter*, 2. *luisant.* La surface de la roche humectée continuellement par l'eau, devient *blanchâtre*; conséquemment cette couleur fut nommée également *lik*, et écrite 皪, c. composé de la clef *blanc* et du phon. *lik* (rayer), soit „le blanc des roches creusées par l'eau" — *blanchâtre.* De là, en Sanscrit, le mot *rich*, „to shine". Le luisant de la flamme fut nommé également *lik* 爅, *litt.* „le feu rayant (*lik*)".

—

Nous avons observé ci-dessus que la syllabe racinale *lik* signifiait aussi *mélange, confusion*, à cause de l'aspect du blé entassé sous un abri (厤). Cette dernière signification apparaît plus claire encore dans le c. 櫪 *lik*, composé de „frapper légèrement" et du phon. *lik* (gerbes de blé sous un abri); caractère qui a la signification de *mélanger, confusion*, et qui est donc plus directement l'équivalent du mot S. *rich* dans sa signification de *mélanger.*

Le même phon., ajouté à la clef des *paroles*, forme le c. 譋 *lik*, „artificieux, cauteleux", *litt.* paroles confuses". Nous y assimilons le mot S. *reka*, „doute, peur", qu'on fait dériver d'une √ non-autorisée *rek*, „to suspect". La √ est plutôt *lik* (cauteleux); car on est cauteleux quand on est dans le doute — quand on a peur.

Cette conjecture est confirmée par le mot *rekhâ* (c.-à-d. *likh+a*), „une raie", que nous avons déjà ramené à la √ *lik* dans le mot chinois *lik* 勒 (graver, écrire). Car *rekhâ* signifie aussi *un peu*, c.-à-d. „une goutte" = *lik* 瀝, caractère qui a également la signification de: *un peu*, comme le vin au fond d'une coupe vidée. *Rekhâ* signifie encore „fraude"; et alors il dérive du mot chinois *lik* 譋, „crafty, wily."

—

Dans quelques cas la voyelle *i* primitive a été remplacée en S. par la voyelle *a*, quoique la première ait été conservée dans les langues-soeurs.

Par exemple notre même racine *lik*, ajoutée à la clef des *vêtements*, forme le c. 褵 *lik*, „lier, serrer" (1), comme une ceinture autour du corps, *litt.* „le vêtement serrant, rayant". Le substantif *bandage* est nommé également *lik* et écrit 裹.

En Sanscrit cette syllabe racinale est devenue *laj*, „vestire, tegere", mot non-autorisé encore. Mais dans les langues-soeurs la voyelle primitive reparaît dans le Latin *lig-are* (lier); Grec λυγ-όω (attacher); Irlandais *ligh*, *leagh-adh* (un lien); Cymr. *lleg*, *lleg-r* (lien, boucle).

A ce mot répondent encore le Goth. *leik-eis*, *lêk-eis* (médecin), *leik-inôn* (guérir), *leik-inassus* (guérison); l'anc. Slav. *lek-arj*, le Polon. *lék-arz*, l'Illyr. *ljek-ar* (médecin); le Lit. *lek-orus*, l'Irl. *leg-i*, *leigh-i* (médecin), etc., etc.; tous mots signifiant primitivement, comme verbes: *mettre des bandages* (autour d'une blessure, d'un ulcère), et comme substantif: *celui qui met les bandages* (le médecin, *en hollandais:* „verband-meester"). On peut ramener encore à la racine chinoise *lik* (裹) l'anc.-Slav. *lac-an*, l'anc.-Germ. *lach-an*, „un manteau, un voile", mots représentés en Chinois par le mot *lik* 靂 [composé de la clef des *filets-de-pêche* et du phon. *lik*], signifiant „une serviette pour couvrir les mets" (3). Peut-être pourrait-on ajouter encore à ce mot le mot sanscrit *lak-taka*, „a rag, or rags."

—

Le Cymr. *llog-awd*, *llog-ail*, „clôture", est ramené également par Pictet à la racine *lag* ou *lig* (4). Ces mots sont en effet représentés en Chinois par le c. 櫪 *lik*, qui a aussi la signification de *clôture* pour animaux. Le composé 馬櫪 *ma lik* signifie *écurie*, *litt.* „clôture pour chevaux". Le c. est composé de la clef de *bois* et du phon. *lik* (serré, comme le bled en tas).

—

Notre même syllabe racinale *lik*, ajoutée à la clef de *l'oeil*, forme le c. 瞷, prononcé primitivement *lik*, et qui signifie: „voir distinctement"; ajoutée à la clef des *oreilles*: 聽 *lik*, elle signifie „distinguer avec les oreilles"; ajoutée à la clef du *nez:* 齃 *lik*, elle signifie: „apercevoir par l'odorat". La signifi-

---

(1) 郎擊切音歷急纏也, 纏裹也, Khanghi, Dict. Imp.

(2) Comp. Pictet, dans Zeitschrift V, 31—35.

(3) 蓋食巾也, Khanghi, Dict. Imp.

(4) Zeitschrift V, 33.

cation primitive était *délinéer*, *tracer* (sur l'entendement) au moyen de l'oeil, de l'ouie ou de l'odorat.

Ces mots sont représentés en Sanscrit par le verbe *laksh*, „to mark, to see, to perceive".

Il est possible cependant que le mot S. *laksh* et ses dérivés soit une corruption du mot *yih* 億, prononcé primitivement *yik*. Ce c., composé de la clef de l'homme et de l'augment *yik* (intention, pensée), signifie: 1. Cent-mille, 2. calculer, imaginer (1). La signification première vient à ce mot, de ce que le chiffre 100,000 pouvait encore être conçu (意) par la pensée humaine (人). Or *laksh* et *lakshá* signifient en Sanscrit: 1. apercevoir, voir, un *but*, une visée, et 2. le chiffre 100,000, que les Indo-anglais nomment *a lac*. Le mot *laksh* serait alors une corruption du mot *vaç* (*uçvas*), „désirer, vouloir", qui se rattacherait alors directement au mot chinois *yik* 意, „intention, pensée, volonté.

—

Le phon. *lik* 歷 a lui même aussi la signification de „passer par dessus, enjamber", comme on le fait en plaçant le blé coupé sous un abri. Cette idée matérielle, prise ensuite dans un sens moral, donnait au mot *lik* aussi la signification de „passer par la vie", *vivre*. Ainsi le composé 來 歷 *lai* (venir) *lik* (passer) signifie „cours de la vie."

Ce phon. fut encore placé à côté du c. *courir*: 趮, quand il se prononçait également *lik*, et signifiait „marcher vite, parcourir" (2). Ajouté à la clef des *pieds*: 躚 *lik*, il signifiait „place par où le pied passe." Ajouté à la clef du *coeur*: 慭 *lik*, il signifie „sur quoi le coeur calcule", ce que le coeur traverse, ce qu'il projete, trace (3).

Ces mots sont représentés en S. par le verbe *rij*, 1. „aller", *c.-à-d.* „marcher vite ou lentement" (= 趮 et 躚 *lik*), 2. „vivre" (= 歷 *lik*, traverser la vie), 3. „désirer", „tâcher d'avoir" (= 慭 *lik*, ce que le coeur se trace).

—

(1) Le mot et caract. se trouvent déjà dans la signification de 100,000 dans le Chouking, 1100 ans avant notre ère. (Legge, Shooking, P. II, p. 289).

(2) Par antithèse aussi: „marcher doucement" (comme un voleur).

(3) 心所營也, Khanghi. Dict Imp.

Le mot *lik* 歷 a encore la signification de *ranger, placer en séries, en ordre,* comme le blé coupé, sous l'abri (1). Cette signification se retrouve dans le Latin *reg-ere, rec-tus*, le Goth. *raih-ts*, l'Allemand *rech-t, rich-ten*, le Hollandais *reg-t* (droit, en ligne droite). En Chinois le composé *lik-tai* 歷代 signifie „la série (lik) des générations" = l'Allemand „Geslechts—reihe"; *lik hoang* 歷皇 signifie: „la série (lik) des empereurs (hoang)" = l'Allemand „Fürsten-reihe"; la phrase *lik*[1] *lik*[2] *tsiong*[3] *pak*[4] *dzu*[5] 歷歷種白榆 (2) signifie: „il plantait[3] une rangée[1 2] d'ormes[5] blancs[4]", = l'Allemand: „Er pflanzte eine *reihe* (*lik*) weisser Ulmen."

Par suite de cette idée de *ranger, placer en ordre*, les constellations furent nommées aussi *lik* 曆, c. composé de la clef du *soleil* et du phon. *lik*, et qui signifie donc littéralement „la série régulière des constellations". Cette étymologie est garantie par l'antique forme de ce caractère: 𣏌 *lik*, „blé rangé régulièrement sous un abri". En Chinois les astronomes, qui „règlent" le calendrier d'après le cours régulier des astres, sont nommés *lik ka* 曆家, „les règleurs" (3).

—

Le mot S. *rij* a encore la signification de „être fort", quoique cette signification ne soit pas encore autorisée par les textes.

Aussi, si cette racine existe en S. dans ce sens, elle appartient à la √ Chinoise *lik* 力, „force", probablement alliée à la √ *lik* (秣) dans les mots *lik* 瀝 „goutte d'eau", 泐 *lik*, „roches creusées par la *force* (lik) de l'eau. Mais comme la signification de *force* pour le mot S. *rij* n'est pas autorisée, nous pouvons la laisser de côté.

—

(1) 歷次也. 歷歷行列貌, *Ibid.*

(2) Vide 古樂府, *apud* Khanghi, Dict. Imp.

(3) De ce mot *lik* 曆 (règler les astres) découlent probablement le Goth. *rah-njan*, l'Allemand *rech-nen*, le Hollandais *rek-enen*, et l'Anglais *reck-on* (calculer). Le dialecte vulgaire d'Emoui a conservé la plus ancienne pron. du c. 曆 *lik*, dans le mot *lah* (*lah djit* 曆日, un Almanach), qui représente un ancien son *lak*.

Nous avons vu à la page 144 que le mot S. *rich* (reluire) répondait aux mots chinois *lik* (皪), „blanchâtre" et *lik* (爍), „ardent, flambant, luisant."

Le même phon., ajouté à la clef de *bouche*, forme le c. 嚦 *lik*, signifiant „un bruit retentissant", *litt.* „bouches, clameurs, confuses". Ajouté à la clef des terrines on plats de sacrifice, il forme le c. 靂 *lik*, signifiant „roulement du tambour", *litt.* „bruit confus de vaisselle". Nous croyons encore reconnaître ces mots *lik* dans le S. *rej*, qui signifie en S. „reluire", mais dans les Védes encore „trembler".

—

Les mots grecs: λέχ-ος (un lit), λέκ-τρον (litière), ἄλοχ-ος (compagne de lit), λεχ-ώ (femme en couches); latins: *lec-tus* (lit), *lec-tîca* (chaise-à-porteurs); goth. *lig-a* (être couché), *lag-ja* (mettre, placer), *lig-rs* (lit); slavons: *loz-e* (lit), attendent encore toujours leur étymologie. (1)

Nous croyons pouvoir ramener encore ces mots à notre √ *lik*, qui, ajoutée à la clef des *lits* ou *couches*, forme le c. 瀝 *lik*, „natte pour dormir dessus", *litt.* „couchette pour loger (lik) le corps."

En Grec λόχ-ος, et en Anc.-Germ. *lâg-a* signifient encore „une embûche" (insidiae), c.-à-d. „un endroit où l'on se cache, pour surprendre un ennemi". Ces mots sont également représentés par la √ *lik*, et s'écrivent maintenant 櫪 *lik*, c. composé de la clef des bois fendus, ajoutée au phon. *lik*, signifiant littéralement: „planchettes fendues serrées", c.-à-d. paravent de bois, derrière lequel on pouvait se cacher pour surprendre un ennemi.

De là encore le mot *lik* 靂 (composé de la clef du *toit* et du phon. *lik*), signifiant littéralement „serré sous un toit, comme le blé fauché, c.-à-d. *sombre, secret, profond, silencieux, solitaire*, comme le sont p. e. les forêts. Peut-être pouvons nous ramener à ce mot, le λόχ-μη grec, qui signifie *une touffe, un hallier*.

Cette dernière signification se retrouve dans le c. chinois 麓 *luk* [C. *luk*, E. *lok*], „woody places on a hill-side"; c. composé de l'élément *forêt*, et du phon. *luk* (daim), qui semble se trouver ici au lieu du phon. 歷 *lik*, avec lequel il est quelquefois confondu, comme p. e. dans le c. 漉 *luk* (de *eau* et *daim*), „to ooze out", et qui est donc identique en signification avec le c. 瀝 *lik*. Car la

(1) Curtius, Griech. Etym., I, 162.

racine semble avoir varié entre les sons *lik*, *luk* et *lok*; et le c. 櫪 *lik* (le bois serré), qui désigne le *Chêne*, est aussi écrit avec le phon. *lok* (joyeux): 櫟 (1).

—

Le même phon. *lik*, ajouté à la clef des *chiens* ou des *bêtes*, forme les caractères 獦 獦 貜 *lik* et 獟, également prononcé *lik* (2), caractères que les dictionnaires n'expliquent que par le terme vague: „nom d'un quadrupède." La signification primitive aura été: „la bête agile", [comp. *lik*, „courir désordonnément", p. 146, et 樂 *lok*, „joyeux"]. Dans ce cas nous pourrons y rapporter encore les mots sanscrits *rish-ya* (une gazelle), *riç-ya* et *lig-u* (un daim), et les mots allemands *rick-e*, *Reh* (chevreuil), tous quadrupèdes excessivement rapides et agiles. Cette étymologie est garantie par le c. chinois 羬 *lik*, composé de la clef des chèvres et du même phon. *lik*, et qui signifie „chèvre des montagnes", „chevreuil" (3), *litt.* la chèvre agile.

Nous n'osons point ramener le mot sanscrit *riksha* (ours) au caractère chinois 貜 *lik*, à cause de la forme synonyme 獟 *lik*, „la bête joyeuse". Cependant il se peut que le c. 樂 *lok* (joyeux) ne soit ici qu'un simple phonétique sans signification. Dans ce cas 貜 *lik*, „la bête creusante" (4), pourrait être la désignation de *l'ours* qui se terre dans les creux de montagne. Nous insistons un peu sur cette étymologie, puisque le mot S. *riksha* signifie aussi *étoile*, ce qui a déconcerté tous les étymologistes (5). En admettant que la racine de *riksha* (ours et étoile) soit *lik* (歷), ce double sens s'explique parfaitement; car cette même racine, ajoutée à la clef du soleil: 曆 *lik*, signifie les *astres* (6), et ajoutée au

---

(1) 櫪同櫟, Khanghi, Dict. Imp.

(2) *Ibid.*

(3) 山羊也, *Ibid.*

(4) Comp. ci-dessus, page 144.

(5) Voyez Weber, dans Zeitschrift VI, 320.

(6) Comp. ci-dessus, page 147.

caractère *sing*, „étoile": 曆 *lik*, elle signifie „étoile" (1), *litt.* „étoiles rangées en ordre, comme le blé coupé sous l'abri."

Ligu (daim) signifie encore: „the mind", et contient donc la même racine *lik* dans *lik* (p. 146), „what the mind calculates upon".

—

Presque tous ces caractères furent écrits primitivement phonétiquement, sans la clef qui détermine leur sens précis, amélioration seulement introduite depuis le second siècle avant notre ère. Autrefois on ne les écrivit que phonétiquement, et ceci explique pourquoi le caractère racinal *lik* 歷 a lui-même encore les significations de 瀝 *lik* (confus), de 靂 *lik* (silencieux), de 櫪 *lik* (écurie), de 曆 *lik* (cours des astres), de 靂 *lik* (bruit confus du tonnerre), de 壢 *lik* (fosse, creux de terrain), etc. Ce fait prouve aussi, avec la dernière évidence, l'exactitude de notre méthode de ramener toutes les significations de ces caractères à la *signification radicale* de leur *phonétique*. — Continuons.

—

Notre même phon., ajouté à la clef du mouvement, forme le c. 遰 *lik*, signifiant „s'approcher, être près" (2), *litt.* „mouvement de rapprocher le blé." A ce mot se rattache l'Angl.-Sax. *laec-an*, „s'approcher". Pictet (3) relie à ce mot le Goth. *ga-leik-ôn* (rapprocher, comparer) et l'Angl.-Sax. *lîc*, le Norske *lîk-r*, l'Anc.-Germ. *lich*, dans les composés.

Il est probable que la √ Sanscrite *lag* (to adhere, to attach one's self) soit la même que la √ Chin. *lik*, „s'approcher"; car *lag* a aussi la signification de *mourir* (to pass away, to expire), et cette signification se retrouve dans le mot chinois *lik* 殮 (mourir), composé avec le même phonétique, et dont nous avons déjà traité à la page 144.

—

Le même phon., ajouté encore à la clef de *glace*, forme le c. 瀝 *lik*, qui signifie „un froid excessif" [*litt.* „serré par la glace"]. La même racine se retrouve encore dans le latin *rig-eo* et grec ϱιγ-όω, ϱιγ-ος, „devenir rigide de froid", „le froid."

—

Le phon. *lik*, ajouté au caractère *lui* (entasser, amonceler), forme le c. 櫪,

(1) 星貌, Khanghi, Dict. Imp.

(2) 近也, *Ibid.*

(3) Zeitschrift V, 33–34.

prononcé également *lik*, et signifiant *amasser* (1), comme le blé amassé sous un abri. Probablement de là, en Sanscrit, le mot *rik-tha*, „une succession, une propriété, richesse", dont la √ est également *rich*. Car, chez les peuples primitifs, le *blé* et les troupeaux constituent la richesse.

Alliés à cette racine, et se rapprochant plus de la signification de ce mot chinois *lik*, sont les mots grecs λέγ-ω (je recueille), συλ-λογη (collection); latins *leg-o*, *leg-io*(*n*), *leg-ulus* (collecteur), etc.; goth. *lis-a* (j'amasse); lett. *lasz-it* (recueillir, faire collection), pour lesquels on n'avait pas encore pu trouver une racine sanscrite correspondante (2). Il faut y ramener probablement aussi le lithuanien *rink-ti*, „amasser" (avec un *n* nasal); *rank-a* = l'anc.-slav. *rak-a*, „la main" (qui recueille), représentés en Chinois par le mot *lik* 擸, c. composé de la clef de *main* et du phon. *lok* (*lak*), et qui signifie: „to select, to pick and choose."

—

Nous avons vu à la page 145 que le c. 靂 *lik*, composé de la clef des filets et du phon. *lik*, signifiait „serviette pour couvrir les mets". Ce c. a en même temps la signification d'*enfumé* (smoky); soit que cette signification lui soit venue de la fumée des mets, passant à travers les mailles du filet de pèche, servant de couverture, soit à cause de l'apparence enfumée des filets de pèche suspendus pendant l'hiver dans les cabanes des pècheurs.

Le même phon., uni à la clef de la couleur noire, forme le c. 黸 *lik*, qui signifie *noirâtre*, comme le deviennent les rochers mouillés par la pluie (3). Nous ramenons à ces mots *lik*, le vélique *raj-as* (obscurité), le sanscrit *raj-anî* (la nuit) et le goth. *riq-uis* (l'obscurité).

§ 23.

Racine LUT — RUDH.

Nous avons vu à la page 13 que la √ *rudh* dans *rudh-ira* (sang) se trouvait dans le c. et mot chinois 膟 *lut*, „la chair de sacrifice sanglante". La même √ se retrouve encore dans le verbe s. *ruh* (primitivement *rudh*), „*croître, fleurir, germer*", et le Goth. *liud-an* (crescere). Ces significations se retrouvent dans le

(1) 積也, Khanghi, Dict. Imp.

(2) Curtius, Griech. Etym., I. 330.

(3) Comp. *lik* (blanchâtre), p. 144.

mot chinois *liuh* 蓾, composé de la clef des *plantes* et du phon. *lut*. Il se prononçait donc également *lut*, et signifie „commencer", „plantes commençant à germer."

Le même phon., ajouté à la clef du *coeur*, forme le c. 慄 *liuh* [C. E. *lut*], qui signifie: „être affligé, s'affliger, se désoler". Allié à ce mot sont probablement le verbe s. *rud*, „to weep, to bewail", et les dérivés: Latin *rud-ere*, Anc.-Germ. *riuz-an*, Angl.-Sax. *reotan*.

La signification de la racine dans ces mots semble être celle contenue dans le phon. 率 *lut*: „mener, conduire, tirer, traîner". Ainsi *lut* (chair de sacrifice) = „la chair (月) trainée, menée (率) à l'autel;" *lut* (plantes commençant à germer) = „plantes (艹) tirées (率) du sein de la terre"; *lut* (être affligé, se désoler) = „ce qui est tiré (率) du coeur (忄)."

La racine du reste n'a pas poussé beaucoup de branches et semble avoir eu peu de vitalité; car elle est très pauvrement représentée, et en Chinois et dans les langues indo-européennes.

§ 24.

Racine KUK, KOK — KIK, KAK.

Nous avons vu à la page 27, que la racine du mot. S. *koka* (anas casarka) était *kok* 鵠, d'après le son que fait cet oiseau.

En Sanscrit *koka* signifie en outre un *loup* et le *coucou*; tandis que *kokila* (c.-à-d. *koka+ila*) signifie également le *coucou*, une *souris* et un *insecte vénimeux*.

Ces mots sont tous onomatopiques, comme ils le sont aussi en Chinois. Ainsi le c. 豰 *huh*, composé de la clef des *porcs* et du phon. 殼 *kok* (1), signifie, selon Khanghi, un quadrupède, ressemblant au léopard, qui a la face d'un chien et qui dévore des singes. Il signifie aussi un *sanglier*.

La preuve que le c. 殼 est ici simple phonétique, se trouve dans le c. 豷 *hwuh*, composé des mêmes éléments que le c. précédent, avec l'addition du

(1) Ce phon. se prononçait primitivement *kak*, comme nous l'apprenons par le dialecte d'Emoui où le c. 穀 *kuk* (céréales) se prononce dans les livres *kok*; mais en dialecte vulgaire *kak*. Ce c. est composé de la clef des céréales et de ce même phonétique 殼.

c. 口 *bouche.*, et qui signifie „grognement (*kok kok*) d'un cochon"; en grec κοίζω, Lette *kweekt*, Lith. *zwegti*.

Ce même phon., ajouté à la clef des *souris*, forme le caractère 鼩 *kuh* (anc. pron. *kok*), qui désigne une espèce de *souris* ou de rat *sauvage*, c.-à-d. une espèce de rat qui fait le bruit *kuk-kuk*; Allemand *quieken*, Anglais *to squeak*.

Le même phon. qui se trouve dans le c. chinois *kok* (cygne), ajouté à la clef des *insectes*, forme le c. 蝈 *kho*, prononcé anciennement *kok*, et qui signifie un *scorpion* (1); c'est le *kok-ila* des Hindous.

—

Le mot *kukkuta*, qui désigne en S. un *coq* et un *chien*, est également onomatopique. En Chinois le cri des coqs, ou plutôt des poules sauvages, est rendu par le mot *kok* (咯) *kuk* (咕). On le rend encore par le mot *kik* (嘓 ou 嘓). A ce mot répond en Sanscrit, le mot *kék-a*, „cry of a peacock."

Dans l'ancien dialecte d'Emoui le gloussement des poules est nommé aujourd'hui encore *phah-kok-ke* [打 咯 雞], „émet-KOK-poule". On peut ramener à cette racine le grec κοκ-κάζω, l'anglais *cack-le*, *chuck*, l'allemand *gack-ern*, et le hollandais *kak-elen* (gloussement des poules ou des oies).

Les poussins sont nommés en Chinois *khao* 鷇, c. composé de la clef des *oiseaux* et du phon. *kuk*, soit: „les oiseaux qui font *kuk*". De là probablement l'Allemand *küch-lein*, l'Anglais *chick-en*, et le Hollandais *kuik-en*, *kiek-en* (poussins).

L'ancien phon. *kuk*, ajouté à la clef des chiens, forme le c. 彀 *huh*, „nom d'une espèce de chien". Ce caractère, prononcé anciennement *kuk*, est, avec la réduplication = le mot sanscrit *kukkuta* (chien).

Ce nom *kuk* est également onomatopique, imitatif du hurlement d'un chien. On le rend aussi par le c. 哭, composé de *chien* et de deux *gueules*, caractère qui symbolise un chien hurlant ou aboyant (kuk, kuk) sur la tombe de son maître. Comme les parents sanglotent aussi près la tombe d'un mort, on

---

(1) 蝎 也, Khanghi, Dict. Imp. Le *crapaud* est nommé également *kuk* 蜘; et *kuk* 蛩 est aussi le nom du grillon des champs (gryllotalpa). Tous ces noms sont onomatopiques.

nommait ce sanglotement aussi *kuk* (哭). A ce mot répond le S. *kūj* (= *kuk*), „to cry, to moan."

—

Parmi les onomatopiques en S., nous avons encore le mot *kaça* (un fouet), mot qu'on fait dériver d'une racine *kaç* (to sound), non-autorisée. En Chinois nous avons les caractères: 礭 *khioh* (composé de la clef des pierres et de l'anc. phon. *khok*), qui signifie un *fouet;* et 磬 *kih* (également composé de la clef de pierre et du phon. *kik*), qui signifie: „smack of a whip."

—

Les caractères phon. 嗃 *khioh* (de *bouche* et anc. phon. *kuk*), 嚇 ou 嚳 *khioh* et *keih* (de *bouche* et anc. phon. *kik*, „jouer, se divertir") et 朅 *kiŏ* (de *chair* et anc. phon. *kiok*) signifient tous *rire bruyamment.* Dans les langues aryennes nous avons les mots correspondants: latin *cachinnus*, grec καχ-άζω, καγχ-αλαω, anc. germ. *hôh* (to sneer), qu'on a fait dériver d'une racine sanscrite non-autorisée *kakh, kak* ou *ghaggh.*

La racine *kaç* est représentée en Chinois par le c. 谷 *kioh*, dont l'ancienne prononciation était *kak* (1), plus tard *kok*, et qui signifie respirer avec peine, éructation, en Allemand, *keichen;* c.-à-d. la respiration d'un homme courbé sous un fardeau. De là les caractères: 佮 *kih*, composé de *homme* et du phon. *kak*; 㱕 *kih*, de la clef *wang*, „hunchbacked" et du phon. *kak*; 郻 *kioh*, composé de *homme* et du phon. *kak*; qui signifient tous *fatigué, épuisé, las.* Ces caractères sont représentés en Sanscrit par le mot *kaç-mala* (√ *kaç*), „fainting, weakness."

—

Jusqu'ici nous n'avons trouvé que des mots onomatopiques dans la √ *kuk.* Nous allons en trouver maintenant d'autres.

Le c. 匊 *kiuh*, composé de la clef *paou*, „to enwrap, fold up, a bundle" et de la clef *mi*, „riz", signifie primitivement: „une main pleine de riz", puis: „tenir dans la main" (2). Il se prononçait primitivement *kuk*, comme encore aujourd'hui dans le dialecte de Canton. Ce phon., ajouté à la clef de *main*, forme le c. 掬, qui signifie: „prendre dans les deux mains; le creux de la

---

(1) 音角. 口上呵也, Khanghi, Dict. Imp. sous la 12e clef 八. Le c. 角 se prononce à Emoui *kak* dans la langue vulgaire, *kok* dans celle des livres.

(2) 手掬米會意. 滿手也. 手中也. 物在手中, Khanghi, Dict. Imp.

main". Il se prononçait primitivement aussi *kuk*, et nous retrouvons sa signification dans la racine sanscrite non-autorisée *kuk*, „to take."

Quand la main tient quelque chose, elle se *courbe* pour contenir l'objet qu'elle tient, et pour cette raison le c. 匊 *kuk* (main pleine de riz) est usité aussi comme phonétique dans les caractères qui signifient *courbé*, comme dans 躹 *kiuh* (composé de *corps* et phon. *kuk*), „the body bent"; dans 鞠 *kiuh* (composé de *peau de bête* et phon. *kuk*), „a football", *litt.* „pièce de cuir courbe."

—

Au lieu du phon. *kuk* 匊, on emploie aussi le phon. *khuk* 局 (son moderne *khiuh*), composé de *bouche* sous un *pied*, *c.-à-d.* „courbé en deux de sorte que la bouche touche aux pieds (1). Ce caractère signifie conséquemment: „courbé, resserré, le corps courbé, les cheveux bouclés ou frisés". Avec ce phon. se forment encore les cc. 跼 *khiuh* (de *pied* et *courbé*), „courber la tête, se courber; les pieds contractés par le froid" et 侷 *kiuh* (de *homme* et *courbé*), „contracted, dwarfish."

Tous ces caractères se prononçaient primitivement *kuk*, selon leurs phonétiques; et de cette racine phonétique dérivent le sanscrit *kuch*, „to straiten, to make narrow, to bend, to crisp"; le latin *quic* dans *con-quinisco*, *con-quex-i*, *cúlus* pour *cuc+lus;* le grec κύκ-λος; l'allemand *huck-e* dans *huck-e-back* (= 躹); le goth. *hauh* et l'ancien-norske *cuach-aim*, „I fold", *cuach*, „a curl," *cuach-ad*, „curled, frizled" (= 局 *kuk*, „cheveux frisés".)

—

Le premier phon. *kuk*, ajouté à la clef des cuirs tannés, forme le c. 鞫 *kiuh* (2), „to bind round, to bundle up". L'autre phon. *kuk*, ajouté à la clef de métal, forme le c. 鎩 *kiuh*, „to bind anything with iron". La signification primitive était „courber une lanière, ou une bande de métal, pour lier." Nous ramenons à ce mot le S. *kach*, „to bind."

On fait dériver le mot S. *kacha*, „cheveux", de cette √ *kach* (lier), de sorte que ce mot signifierait: „ce qui doit être — ou est — lié". Mais nous faisons dériver *kach* (lier) et *kacha* (cheveux) tous les deux de la racine chinoise *kuk*, „courbé, frisé", représentée en chinois par le c. 局 *kuk*. Plus tard on a ajouté à cette

---

(1) 局從口在尺下. 促也, Khanghi, Dict. Imp.

(2) On l'écrit aussi phonétiquement: 彀 (*hoh*), „to bind fast," c. composé de la clef des cuirs tannés et de l'ancien phon. *kak*.

racine, qui avait déjà elle même la signification de *cheveux frisés*, la clef des *cheveux*, et on avait le c. �figure *kiuh* (*kuk*), „cheveux frisés". Cette signification était rendue aussi par le c. homophone 髖 *khiuh* (*kuk*), composé de la clef des cheveux et du phon. *kuk*, „entortillé, courbé." *Kacha* signifie donc „les frisés" = les cheveux.

—

Allié probablement à la racine précédente, est celle de 鬲 *keh* ou 各 *koh*, cc. prononcés probablement primitivement *kak*, comme le premier se prononce encore aujourd'hui dans le dialecte de Canton. La signification de ces caractères est *séparer, intercepter, partager.*

Le premier phon., ajouté à la clef des *chairs*, forme le c. 膈 *keh* [E. *kik*, C. *kak*] qui désigne le diaphragme ou membrane qui sépare la poitrine de l'estomac, *litt.* „séparant la chair" ou „la chair séparante". Le composé 膈肋底, selon l'anc. pron. *kak lak ti*, signifie „les aisselles", *litt.* „sépare-côtes-fond." Le c. 膈 a donc aussi la signification *d'aisselles;* mot rendu cependant généralement par le c. primitivement homophone 胳, „sépare-chair", caractère qui se prononce maintenant *koh.*

Ajouté à la clef des vêtements, ce phon. forme le c. 袼 (*koh*, C. E. *kok*), qui désigne *la bordure d'un tablier* ou le *tablier même* (1). L'extrémité du tablier relevée et retroussée dans la ceinture, formait une large poche dans laquelle on put placer et garder ses objets. Les Chinois s'étant servis plus tard de leurs larges manches comme poche, au lieu du tablier retroussé, ce c. *koh* reçut plus tard la signification de *manche.*

Au lieu du c. phon. 袼 *kok*, on se servait aussi du caractère parlant *kih* 衱, composé de la clef des vêtements et de l'affixe *kiai*, „limite"; soit: „limite du vêtement", c'est à-dire son extrémité inférieure, sa *bordure* (2).

Notre même phon., ajouté à la clef des *arbres*, forme le c. 格 *keh* [E. *kik*, C. et anc. pron. *kak*], qui signifie „branches s'étendant d'un arbre; arbre élevé avec ses branches divergentes". Avec la prononciation *koh* [C. E. *kok*], ce c. signifie „les branches d'un arbre." L'ancienne prononciation de ce c. était donc probablement encore celle conservée dans le dialecte de Canton — *kak.*

---

(1) 衣袂當裖之縫也. 袼裖也. Khanghi, Dict Imp.

(2) 衣裾也, *Ibid.* Le phon. 戒 *kiai* était prononcé anciennement *kak*, (Edkins, Mandarin Grammar, p. 87, note).

Cette ancienne racine *kak* se retrouve dans la langue sanscrite, où *kak-sha* signifie: „a spreading creeper, a forest" (= 格 *kak*, „spreading branches".)

Elle se retrouve dans *kak-shá*, „aisselle" [= 膈 ou 胳 *kak*, „aisselle"] et „end of lower garment tucked into the waistband" [= 袼 ou 褡 *kak*, „bordure d'un tablier, ou d'un vêtement"]. La meilleure preuve de l'exactitude de notre étymologie se trouve dans le fait que les Bouddhistes chinois, quand ils voulaient traduire le mot sanscrit *kak-shá* (bordure de vêtement) en Chinois, se sont servis de ce même c. 褡 *kih* (1) [*limite* 戒 de *vêtement* 衣], qui, sans qu'ils le sussent, avait déjà servi de prototype étymologique au mot S. *kak-shá*.

Notre même phon. 各, placé sous la clef des plantes, forme le c. 茖 (*kih*, E. *kik*, C. *kak*), c. qui désigne *l'oignon sauvage* (2) à petites tiges et à grandes feuilles. Les Bouddhistes chinois ont classé cette plante parmi les cinq espèces de *végétaux aromatiques*, défendus à ceux qui jeûnent (3). Le c. a aussi, avec la pron. *koh* [C. E. *kok*], la signification générale de *herbes*, litt. „plantes (艹) divergentes, s'étendantes (各)" (4).

Nous retrouvons ces deux significations dans le mot sanscrit *kakkola*, que le Dict. S.-A. de Benfey traduit par: „a plant bearing a berry, the inner part of which is *aromatic*"; plante qui n'est probablement rien autre chose que l'oignon sauvage nommé *kak* 茖 par les Chinois, qui est également *aromatique*. La seconde signification de ce c. (spreading 各 weeds 艹) se retrouve encore dans le mot S. *kak-sha*, „weed, a spreading creeper."

§ 25.

RACINE LAT, LIT — RAD, RIT.

La signification primitive de cette racine était „séparer à l'aide d'un couteau";

---

(1) 釋典有衣褡, Dans les Canons des Bouddhistes se trouvent les cc. *i kih* (bordure *kih*, de vêtement, *i.*) = S. *kak-shá*, Khanghi, Dict. Imp.

(2) 山蔥也, *Ibid.*

(3) 佛家以茖蔥爲五葷之一, *Ibid.*

(4) 音各. 草也, Khanghi, Dict. Imp.

le c. 列 racinal étant composé de la clef des *couteaux* (刂) et de l'augment 歹, *fragment d'un os.* Cette racine se prononce maintenant *lieh,* en dialecte d'Emoui *liet* et en dialecte de Canton *lit,* son altéré d'une prononciation primitive *lat*; car, ajoutée à la clef des *dents,* elle forme le c. 齧, qui se prononce encore aujourd'hui *lah,* et, dans les dialectes de Canton et d'Emoui, *lat.* Ce c. signifie „bruit que l'on fait en broyant un os", „ronger."

Ajoutée à la clef des vêtements: 裂 *lieh,* ou à la clef des éclats de bois: 烈 *lieh,* elle signifie *déchirer, fendre, briser.* Ces caractères ont dû se prononcer également primitivement *lat.*

De là, en Sanscrit, *rad,* „to split, to divide"; en Latin: *rad–ere* (gratter), *rod–ere* (ronger); et encore en Sanscrit *rad+a* (fendant), *rad+ana* (une dent).

Unie à la clef des *maladies:* 痢 *lieh* [E. *liet,* C. *lit*], elle signifie „épidemie, maladie qui rage". Unie à la clef de *main:* 捩 *lieh* [E. *liet,* C. *lit*], elle signifie „tirailler, tortiller, tordre". Ajoutée à la clef de *coeur:* 悷 *lieh* [E. *liet,* C. *lit*], elle signifie „le coeur déchiré, affligé". Ajoutée à la clef des *tissus:* 帢 *lieh* [E. *liet,* C. *lit*], elle signifie „un lambeau de toile."

Toutes ces significations se retrouvent dans les mots: Sanscrit *radh,* „périr, tuer, blesser, faire de la peine, tourmenter"; Anglo–Sax. *rend–an* (avec un *n* nasal), „déchirer, mettre en lambeaux". Nous y assimilons encore l'ancien allemand *ryt–en,* le hollandais *rijt–en* (déchirer), *reet* (une fente), *retig* (plein de fentes), *ritten* (déchirer en courant). M. Woeste (1) suppose que l'ancienne forme était celle conservée dans les dialectes, et que ces mots ont passé par les formes *rit–s–en,* avant de devenir *rissen, reissen,* „déchirer", *ritz,* „fente."

Allié à cette racine est peut–être le latin *littera* [ce qui est gratté (列 *lit*) dans les planchettes ou tablettes] ≃ angl. *write* (écrire). M. Pott (2) n'ose rapporter ces mots à la √ S. *likh* (*scribere,* signific. prim. *radere*); mais il admet que *tera* ≃ *tra* est suffixe. La √ serait donc encore *lit* (≃ 列, fendre).

—

Ajoutée à la clef des *chevaux:* 駾 *lieh* [E. *liet,* C. *lit*], elle signifie „galopper régulièrement", c.–à–d. „en tenant la distance convenable"; puis: „dresser un cheval" (3). Ne retrouverait–on point cette racine dans les mots germaniques *rît-an, reiten* (allemand), *rijd–en* (hollandais), *rid–e* (angl.), qui signifient „monter à

(1) Zeitschrift IV, 177.

(2) Etym. Forsch, I, 232.

(3) 次第馳也. 馴也, Khanghi, D. I.

cheval", et pour lesquels, autant que nous sachions, aucune ✓ a été trouvée jusqu'ici? En Allemand „dresser un cheval" est nommé „ein Pferd *zu-reit-en*" (1).

Ajoutée à la clef des paroles, elle forme le c. 詅, prononcé maintenant *li* mais autrefois, selon son phon., *lat*, *let*. Il signifie *bien parler* (2), *litt.* „paroles régulières". Nous rattachons à ce mot le S. *rath*, „to speak", [pas encore autorisé]; l'Anc.-Germ. *red-iŏn*, *red-inŏn;* l'Anc.-Saxon *reth-jŏn*, *reth-inŏn* (loqui), et le Goth. *raz-da* (de *rath+da*), sermo, loquela; dont dérive l'Allemand moderne *red-en* (parler).

§ 26.

Racine LI, RI, RI — AR, ÎR.

Nous ne pouvons mieux terminer nos recherches que par la preuve que les races Ariennes et Chinoises sont issues d'une même famille, démontrée par le nom qu'elles se sont donné.

Kuhn nous dit (3) que les langues indo-germaniques, excepté le Sanscrit et le Zend, ont une racine commune pour le verbe *labourer*, comme: grec ἀροῦν, lat. *arare;* anc.-germ. *aran*, *eren;* dial. de Thüringue *åren;* anc.-angl. [Richard II, Act. III, s. II) *ear;* russe *orati;* polon. *orze;* lith. *arti*, lett. *art* (4); irl. *ar* (ploughing).

Selon le même savant aussi, il est probable que le nom des habitants de l'Inde, *Ârya* contient la même racine que celle qui se trouve dans les mots *arare*, etc., puisque *arya* signifie un homme de la 3e classe, consistant principalement de laboureurs.

Des verbes nommés ci-dessus, dérivent le lat. *aratrum;* anc.-sax. *erida* (la charrue); anc. norske *arti;* slav. *oralo;* polon. *radlo;* lith. *arimmas*, *arklas;* lett. *arrajs*, *arkls;* irl. *arach* (ploughshare); gallois *arad;* corn. *aradar;* bretagn. *arazr*, *alazr*, etc.

Nous supposons que cette racine *ar*, *er*, se trouve pour une racine primitive *ri*; car, selon Kuhn (5), la racine est la même que celle dans le S. *aritra* (gouvernail) = *ri+tra;* le latin *remus* (rame) = *ret+mus;* le grec ἐ-ρετ+μός, etc. Kuhn croit que la signification primitive de la racine a dû être celle de *fendre*, puisque le gouvernail fend l'onde, comme la charrue la terre. Il termine sa dis-

(1) Comp. Pott., Etym. Forsch, II, 103.

(2) 言美也, Khanghi, D. I.

(3) Zur ältesten Geschichte, etc. Weber, Indische Studien, I, 351.

(4) *ti* et *t* sont désinences de l'infinitif selon M. Kuhn.

(5) Op cit. p. 353.

cussion par la supposition que les peuples indo-germaniques ont dû connaître, avant leur séparation, l'agriculture, (la charrue) et la navigation; mais que la langue ne peut donner jusqu'ici la certitude pour ces deux idées. M. Kuhn a, nonobstant, deviné parfaitement bien la signification primitive de la √ *ar* ou *ri*, et nous allons la démontrer maintenant.

—

La langue chinoise possède une racine *li*, écrite 利, caractère composé de la clef des *couteaux* et du symbole des *céréales*. L'ancienne forme de ce c. était 秎 ou 秏 (1), de la clef des céréales et du c. *wuh*, „chose, objet, matière". La signification du c. était donc d'abord *couteau des céréales*, ou *instrument pour céréales*, „ce qui sert (pour produire) les céréales." De là les significations modernes du c. *li:* 1. *affilé, pointu, aigu*, 2. *profitable, gain* (c.-à-d. „la moisson").

Cette racine *li*, ajoutée à la clef des *couteaux*, forme le c. 剅 *li*, qui signifie „to flay, to skin".

Ajoutée à la clef des *métaux*, elle forme le c. 鋰, aussi écrit 銳 ou 鑗, également prononcé *li*, et qui signifie 1. *écorcher*, 2. *espèce de métal*, *litt.* „le métal aigu", *le fer* (2), etc. Ajoutée à la clef de *l'eau*, elle forme le c. 涖 *li*, „to flow rapidly", *litt.* „un courant perçant, fendant". Ajoutée à la clef de *bouche*, elle forme le c. 唎 *li*, „a sound, a noise", *litt.* „cri aigu".

Cette racine chinoise *li* se retrouve, avec changement des liquides, dans les mots sanscrits *ri*, *rî*, „to hurt" (= 剅, 銳, 鋰 *li*, „écorcher"); *rî*, „to howl, to distill, to ooze, to drop" (= 唎 *li*, cri aigu, 涖 *li*, courant fendant); *ri+nu*, „to gain, to acquire", *ridh* (c.-à-d. *ri+dhâ*), „to prosper", (Véd.) „to augment", (= 利 *li*, profit, gain) (3). Elle se trouve encore dans les mots *rî+ti*, „oozing, pale brass, calx of brass, rust of iron" et *rirî* (redupl.), „pale brass, prince's metal" (= 涖 *li*, courant rapide, 鋰 *li*, espèce de métal).

Dans tous ces mots on remarque encore la transformation graduelle de l'initiale primitive *l* en *r* et ensuite en *r*, comme nous l'avons déjà observé à la p. 140.

(1) Khanghi, Dict. Imp.

(2) 黑金也，鑗金屬．一曰剝也， Khanghi, Dict. Imp.

(3) En Chinois le composé 利害 *li hai* signifie *blesser*, et le comp. 利益 *li yih*, „avantager, augmenter".

Le *couteau-des-céréales* 利 *li*, est évidemment la „charrue", et ce c. servait probablement pour désigner cet instrument aratoire avant l'époque des caractères composés d'un phonétique et d'un déterminatif ou d'une *clef*.

Quand on commença à ajouter ces clefs aux cc. phonétiques anciens, la *charrue* et le verbe *labourer* furent désignés par le c. 犁 *li*, composé de la racine *li* et de la clef des *boeufs;* cette clef étant ici déterminatif du c. 利 *li*, „fer de charrue", „couteau-des-céréales".

Ce c. signifie aussi *noir* (1), puisqu'on commençait le labour de grand matin, quand il faisait encore *noir* ou quand l'aube fendait, déchirait (*li*), le voile noir de la nuit. Pour distinguer ce mot du mot *li*, „labourer", on ajouta plus tard à ce c. la clef de la couleur noire, et on écrivit 黧 *li*. Le composé 黧明 *li ming*, „noir-clarté", signifie „de grand matin."

Le riz étant planté dans des rizières inondées d'eau, le c. 犁 *li*, „labourer", fut aussi écrit 黎 *li* (2), c. composé de la racine *li*, „couteau des céréales" et du symbole de la pluie ou de l'eau. Ce c. se trouve rangé, dans le dictionnaire de Khanghi, sous la clef de *l'eau*, et aussi sous la clef 黍 *chou*, millet, ou riz glutineux. Mais cette dernière classification est fausse, car le c. 黎 *li* est *phonétique;* or, en le plaçant sous la clef *chou* 黍 (millet), il reste pour phon. le c. 勿, qui se prononce *wuh* (anciennement *mat*); le c. 黎 devrait se prononcer alors soit *chou* soit *wuh*, et non *li*, comme il se prononce effectivement selon son phon. 秈 *li*. Il reste alors le composé 氽 qu'on peut analyser en *jih* 入, „entrer" et *choui* 水, „eau", ou bien prendre comme représentant du c. 雨 *yu*, „pluie".

La preuve de ce que nous avançons ici, se trouve dans le fait que le c. 犁 *li* (labourer) est aussi écrit 犡 *li* (3), c. composé de la clef des *boeufs* (牛), de

(1) 犁黑也。天未明而尙黑也, Khanghi, Dict. Imp.

(2) 黎古文秈 (= 犁), *Vide* 篆字彙.

(3) 犁說文作, Khanghi, Dict. Imp.

charrue (秌 *li*), et de „entrer dans l'eau" — „labourer avec des boeufs dans l'eau"; et que le c. 犁 *li*, composé de la clef des *couteaux* et de ce même phon. *li* (labourer dans l'eau), signifie *fendre droit* [to split straight down] (1), comme le fer de la charrue pourfend la terre.

Le c. 黎 *li* signifie aussi *foule, multitude* (2), puisque les laboureurs venaient en foule le matin pour labourer, et peut-être aussi à cause de la quantité de riz planté dans l'eau. Dans cette dernière signification il s'écrit aussi 黧 *li*, (many, the multitude), c. composé des éléments *riz* (禾) *dans* (入) *l'eau* (水) et de l'exclamatif *hi* (兮), *litt.* „Ah! que de riz dans l'eau". Mais nous supposons que le c. 黍 est abrévié ici pour celui de 黎 *li*, de sorte que le c. signifierait „Ah! que de laboureurs."

Nous croyons même que le c. 黍 *chou*, qui signifie littéralement „riz dans l'eau", ou céréales aquatiques, est dérivé du c. *li* (labourer dans l'eau). Comme on fabriquait de ce riz glutineux une espèce de colle pour coller les souliers, cette colle fut nommée également *li* ou *ni*, et on écrivit ce mot 黧, c. composé de *riz glutineux* et du phon. *ni* (near, agreeing); ce c. signifie maintenant „to adhere, to paste together". Ensuite, comme le c. 黎 *li* (labourer dans l'eau) était *homophone*, ce dernier c. reçut également la signification de „colle pour souliers."

La marche lente du laboureur labourant son champ inondé, fut nommée également *li* et on écrivit ce mot 邌 *li*, c. composé de la clef du *mouvement* et du phon. *li* (labourer dans l'eau); il signifie littéralement „marcher dans l'eau en labourant". Ce mot correspond encore aux mots sanscrits *ri* et *ri*, „to go, to go to."

—

Nous trouvons maintenant que les Chinois se sont nommés, dès la plus hau-

---

(1) 音黎, 直破也, Khanghi, Dict. Imp.

(2) 黎衆也, *Ibid.*

te antiquité, *Li-min* 黎民, „les hommes *li*" (1). On a traduit ce nom par „le peuple à chevelure noire", parceque le c. *li* 黎 (labourer) est confondu avec le c. *li* 黧 (noir, de grand matin), comme nous l'avons démontré ci-dessus. Cette confusion dans l'usage des caractères homophones était très commune en Chine avant l'amélioration, introduite vers le second siècle avant notre ère, d'ajouter les clefs ou déterminatifs aux caractères phonétiques (2). On écrit p.e. ce c. 黎 *li* (labourer) pour le c. *li* dans *po-li* (頗 瓈), „verre"; et le c. 犁 *li* (labourer), pour 黧 *li* (noir), etc. (3). Anciennement le simple symbole 利 *li*, „couteau des céréales", signifiait à la fois *li* (犁), labourer; *li* (黧), noir; *li* (黎), labourer dans l'eau; *li* (邃), marcher; *li* (䂮), écorcher; *li* (鋫), écorcher, espèce de métal; *li* (唎), crier; *li* (浰), courant rapide, etc., etc., de même qu'en Sanscrit la simple syllabe *ri* (*ri*, *rî*) signifiait: 1. blesser, 2. hurler, 3. s'écouler, 4. cuivre pale (*ri+rî*); et le seul mot *rîti*, 1. écoulement, 2. cuivre pâle, 3. marche, etc.

Le c. *li* dans *li-min* (黎民) doit donc être traduit par *le peuple* (min, man) *laboureur* (*li*) et non par „le peuple à chevelure noire", désignation insignifiante, puisque toutes les races de couleur jaune en Asie ont les cheveux noirs, de sorte que les Chinois n'eussent pu se donner ce nom pour se distinguer des autres races habitant la Chine, qui auraient eu une autre couleur de cheveux que les Chinois, comme l'ont supposé MM. Biot (4) et Legge.

Par contre, nous trouvons que la race chinoise était *la seule*, parmi tous ses voisins, qui fut agriculteur par excellence, et les Chinois ont donc très bien pu se nommer „le Peuple-laboureur" (*li-min*), pour se distinguer de leurs voisins, nomades et pasteurs, de race Tatare on Scythique.

Et nous voici revenus à notre point de départ, et nous pouvons rallier maintenant tous les mots Indo-Européens désignant la charrue et le labour, et contenant la racine *ar*, *er*, *or*, *ir*, à la racine sanscrite *ri* ou *ri*, „to hurt"; elle

(1) Legge's Shooking, „Canon of Yaou", Vol. I, p. 17.

(2) During the age of Confucius the manner of writing differed from what it has been since the 2d century B. C., in having the hieroglyphic element more marked, and the charac. ters used *phonetically* often *without the adjuncts* called *radicals*, which now determine their meaning, (Chalmers, Origin of the Chinese.).

(3) Voyez les Dict. de Khanghi, etc.

(4) Tcheou-li, Introduction, p. V.

même identique avec la racine chinoise *li* 利, „affilé, aigu", dont dérivent les mots 犁 *li*, charrue, labourer, 黎 *li*, labourer dans l'eau, et les composés *fu li jin* 扶犁人, „un laboureur" (*litt.* tient-charrue-homme) et *li-min* 黎民, „le Peuple-laboureur".

C'est de ce dernier mot que nous faisons dériver le nom que portaient les races qui ont envahi l'Inde, ARYA, c.-à-d. *ri+ya* (1), que M. Spiegel fait dériver de la racine *ri*, „aller, s'élever", c.-à-d. „les élevés, les nobles." M. Pictet n'est pas aussi décidé sur la signification du nom *Arya;* mais suppose qu'il a dû être un nom honorifique, comme p.e. „les excellents." (2)

Mais si nous avons bien vu, les *li-min* et les *ri-ya* (Arya) sont identiques, et signifient „le peuple laboureur", ce que les Aryas étaient autant que les Proto-Chinois. La racine *ri* dans *Arya* n'est donc point *ri*, „aller" (= 遂 *li*, „marcher"), mais *ri*, „blesser" (= 犁 *li*, blesser, fendre la terre avec la charrue). En ramenant la racine *ri* dans le nom *Arya* à la signification de *blesser, fendre* (*ri*), nous obtenons la solution plausible des significations de *héros, brave* dans l'Arménien *ari* (vaillant), l'Irlandais *er* (héros, combattant), etc. (3)

La racine *ri* (*li* 犁), „labourer", se retrouve encore dans le mot S. *anritam* (le labourage), c.-à-d. *ri-ri tam;* les mots commençant en *ri* prenant en S. la réduplication *an*, selon M. Kuhn. (4)

La preuve que la racine *ri* dans ce mot signifie *fendre* (avec le fer de la charrue), se trouve dans le fait que les Aryas ont employé la même racine dans leur mot *aritra* (= *ri+tra*), „le gouvernail, ou la rame", c.-à-d. l'instrument (*tra*) qui fend (*ri*) l'onde. A ce mot répond, syllabe pour syllabe, le latin *arator*, mais qui y signifie, non le *gouvernail* (le fendeur de l'onde), mais le *laboureur* (le fendeur de la terre). Les Chinois ne se sont approchés que très tard vers la mer; et c'est probablement pour cette raison que la racine *li* (称) n'a pas été employée pour désigner „le bois fendant l'onde", comme dans les langues aryennes et indo-germaniques.

Curtius sépare la racine *ar* dans *aratro* de la racine ἐρ dans ἐρετ-μος, mais la racine *ri* a perdu, et en Chinois, et en Sanscrit, un *t* final, que le S. n'a

(1) Spiegel. Beiträge zur vergleichenden Sprachforschung auf dem Gebiete der Arischen, Celtischen & Slawischen Sprachen, Erstes Heft, Seite 130—131.

(2) Ibid. p. 93.

(3) Ibid. p. 91 et 93.

(4) Weber, Ind. Stud., I, 352.

conservé que dans le mot *rath-as* (un char), mais que les langues indo-germaniques ont souvent conservé.

Nous savons par les anciennes rimes que le c. racinal *li* 利 se prononçait primitivement *lit* (1) et, conséquemment, tous les caractères ayant ce phonétique ont dû se prononcer également *lit*, peut-être *lat*.

La racine est donc alliée à la racine *lit* (§ 25), anciennement prononcée *lat*, „séparer à l'aide d'un couteau."

Lorsque la finale *t* disparût, le mot *li* devint par méthathèse *il;* mot qui s'est ensuite gutturalisé en *ri*, qu'on devrait plutôt écrire *ṛ*, exactement comme en Chinois le nom de l'oreille 耳 *ni* s'est peu-à-peu changé en *eul* et se prononce maintenant, dans les provinces du nord, *ör, eurh*, c.-à-d. *ṛ* (2). Dans l'écriture phonétique on a vocalisé ce *ṛ* par une voyelle prosthétique: *ar, er, ir, or*, mais qui n'a rien à faire avec la racine *ṛ*.

La finale *t* est probablement conservée encore dans le mot S. *an-rit-am*, „le labourage", et dans les mots ancien-sax. *e-rid-a*, polon. *rad-lo*, gall. *a-rad* corn. *a-rad-ar*, bret. *a-laz-r, a-raz-r*. En slavon la charrue est nommée *oralo* et *ralo* c.-à-d.- *o-rad-lo, rad-lo;* ceci prouve que la voyelle devant tous ces mots est prosthétique comme dans le S. *aritra*, composé selon Benfey de *a-ri+tra*, anciennement *rit+tra;* dans le grec ἐρετ-μός (rame) et le latin ancien *resmus* (rame) au lieu de *ret+mus;* mots dérivés, selon Lottner (3), d'une racine *ret*, devant laquelle un *s* a été affixé en grec, comme dans *s-ρυθ-ρος* de √ *rudh*.

—

L'affinité entre les racines *lat, lit* (列) et *li* (*lit*) 秔 est prouvée par le fait que plusieurs caractères chinois sont écrits indifféremment avec l'un ou l'autre phonétique, et que la finale *t* de la √ *lat* (列) disparaît souvent.

Ainsi, comme nous l'avons vu à la page 158, le c. *lit* 裂, composé de la clef des vêtements et du phon. *lat* (fendre avec un couteau), signifie „vêtements déchirés". On l'écrit aussi avec le phon. *lit* (couteau des céréales): 褧, „ragged clothes". Ce c. se prononce maintenant *li*.

(1) Edkins, Mandarin Grammar, I, 87, note.

(2) Nous savons cela par les caractères phonétiques composés avec le c. 耳, oreille, comme 餌 *ni* et *ör*, arranger; 咡 *i* ou *ör*, coins de la bouche, etc. Ces cc. se prononcent à Emoui *dzi* et les mots ont passé par la forme *ilchs, lri* avant de devenir *eul* et *ör, rh*.

(3) Zeitschrift VII, 177.

Au lieu du c. 岦 *li*, de „montagne" 山 et phon. 列 *lat*, (séparer), „ce qui sépare les montagnes" = un sentier de montagne, on écrit le c. 莉, de „montagne" et „couper". Or le c. 岦 se prononce maintenant *li*, et non *lit*, comme il devrait se prononcer selon son phonétique; mais il a perdu son *t* final, quand le c. synonyme 莉 le perdit. Le c. 例, „lois, règles, directions, disposition, coutume," composé de la clef de *l'homme* et du phon. *lat*, „diviser", se prononce maintenant *li* (E. *le*, C. *lai*). Il a donc dû se prononcer primitivement *lat*, et signifiait littéralement „ce qui est séparé, disposé, par l'homme." Nous y relions le mot S. *a-rat-i*, „a disposer." Le mot *riti* (*ri+ti*), „way, road," répond au mot chinois *li*, „un sentier de montagne", prononcé anciennement *lit*, de sorte que *ri-ti* se trouve pour *rit+ti* primitif.

—

Au lieu du c. 犁 *li*, (labourer), on emploie aussi le c. 劉, également prononcé *li*, et composé de la clef des *couteaux* et du c. *Tsse*, „to clear land for cultivation". Ce caractère *li* signifie maintenant „entr'ouvrir"; mais sa signification primitive a dû être: „couteau pour entr'ouvrir la terre pour la cultivation des céréales" = „charrue."

—

Les vers et autres insectes creusant et fouillant la terre, comme la charrue creuse la terre, l'action de *labourer* y fut comparée et l'on écrivit le c. *li* 劉 ou 蠡, composé de la clef des couteaux et du c. *tchi*, „a worm, a grub", auquel on ajoutait, dans la seconde forme, la clef des insectes. Ces caractères signifient également ouvrir en coupant, „to cut open". C'est puisque le creusement des vers dans la terre fut nommé *li*, que le verbe labourer fut également nommé *li*; de même que le verbe labourer fut rendu aussi par le mot *kan*, puisque l'action du cochon fouillant et remuant la terre fut nommée aussi *kan* (1).

La racine *li*, rendue par ce c. 劉, se retrouve dans la √ S. *ri*, „to open, to pierce".

Le c. 蠡 *li*, qui ne diffère du précédent, qu'en présentant le symbole des insectes deux fois répété, signifie „couper et ciseler, comme des coupes ou des plats", *litt.* „creuser (le bois ou la pierre) comme les vers creusent (la terre)."

La racine *li* fut rendue aussi par le c. 厲 *li*, composé de la clef des In-

(1) Ci-dessus, page 128.

sectes et du phon. 厲 *li*, „insectes sous un précipice". Ce c. signifie „a stinging insect". Composé avec la clef des *couteaux*, au lieu de celle des insectes: 劙, il se prononce aussi *li*, et signifie *couper*, „fendre", comme les vers fendent la terre. Composé avec la clef des montagnes: 嶲 *li*, il signifie *haut, élevé*, *litt.* „montagne *élevée* par le creusement des insectes", comparaison tirée des fourmillières ou des hauteurs élevées par les vers ou les fourmis blanches, que les Anglais nomment aussi *anthill*, „colline de fourmis".

Nous retrouvons cette signification dans le mot S. *ri*, „to move, to raise."

Composé avec la clef de *force:* 勵 *li*, il signifie déployer sa force, animer, exciter à un effort", *litt.* „force des vers creusant la terre". La racine se retrouve dans le S. *ri-nómi*, „s'élever, exciter."

L'ancienne prononciation de ces caractères était encore *lit*, comme nous l'apprenons par le c. 爒 *lieh*, (couper — éteindre — une incendie), composé de la clef du feu et du même phonétique; c. qui se prononce encore aujourd'hui *liet* dans le dialecte d'Emoui, et *lit* dans celui de Canton. (1)

—

La racine *li* fut encore rendue par le c. 𢆶 *li*, composé des éléments „frapper, cogner" (攴), „pas encore" (未) et „précipice" (厂). Les bords des précipices, dit le dictionnaire de Khanghi, ont de la tendance à se fendre, comme si on les frappait et quoiqu'on n'y touche point (2). En d'autres mots, le c. *li* 犁, „labourer, *fendre*, la terre" est le verbe actif, tandis que le c. *li* 𢆶, „*se fendre* de soi-même", est le verbe neutre ou pronominal. Aussi le c. 𢆶 désigne le verbe „se fendre, s'entr'ouvrir, éclater", comme la coque ou la pelure des fruits quand ils sont mûrs. Comme la *fente* produite d'elle même est *mince, étroite*, ce c. *li* signifie aussi *mince, fin.*

Ce phon. radical, ajouté à la clef des couteaux, forme le c. 𣏌 *li*, et redevient alors actif, dans sa signification de „marquer avec un style en fer, graver"; il est alors synonyme du c. 𣐈 *li* (3), „couper, graver", et du c. 蠣

(1) 音列火斷也, Khanghi, Dict. Imp.

(2) 厂之性坼如有擊之者, Khanghi, D. I.

(3) Khanghi, Dict. Imp.

li, „ciseler", *litt.* „labourer avec le couteau", *ex-ar-are librum, litteras*, comme disaient les Romains, comme les anciens Chinois, à cause de leurs tablettes cirées, et de leurs lames de bambou *labourées* par l'écriture.

Ajouté à la clef des „signes d'écriture", il forme le c. 𣏌 *li*, „small, fine strokes". Nous assimilons à ce mot le latin *artus*, „étroit" (= 𣏌 *li*, „mince, étroit") et le S. *arpita*, c.-à-d. *ri+pita*, „cut in, written" (= 𣏌 *li*, „graver", 𣏌 *li*, „traits d'écriture").

—

La racine *li* est rendue encore par le phon. 离 ou 離 *li*. Le premier c., placé sous la clef des pattes de bête sauvage, est hiéroglyphique et représente une espèce de bête féroce (1), qu'on nomma probablement *li*, puisqu'elle fendait, déchirait ses victimes. Ceci expliquerait pourquoi ce c. signifie aussi *disperser, attaquer* (2).

Le second c. est composé en outre avec la clef des oiseaux, et signifie donc littéralement „l'oiseau déchirant, fendant"; de là les significations de „séparer, partir, diviser, couper en deux, partager ou arranger, mettre en paires."

On emploie ce c. pour désigner une espèce de faucon jaune que les Anglais en Chine ont nommé le *Mangobird*. Pour synonymes du c. 離 *li* (Mangobird) nous avons en Chinois les caractères 鸝 *li* (de *oiseau* et *fendre*), „the mango-bird"; 鸝 *li* (de *oiseau* et *fendre*), „le pinson"; 鸝 *li* (de *oiseau* et *fendre*), „le passereau"; et 鸝 *lieh* [anc. son *lit*] (de *oiseau* et *fendre*), „le pivert". Tous ces oiseaux, ayant le bec dur et fait pour briser ou fendre les coques des fruits dont ils se nourrissent, ou l'écorce des arbres dans lesquels ils nichent, furent donc désignés sous le nom générique de *lit*, „les Fendeurs", les oiseaux qui font *éclater* (lit) le bois, les fruits, etc.

Dans les Védes, *ri* signifie encore *attaquer*, et *ri+ti*, *l'attaque*. C'est la racine chinoise *li* 离, „attaquer, s'opposer à", comme la bête féroce attaque l'homme.

Ce phon., ajouté à la clef des paroles, forme le c. 謧 *li*, qui signifie: „verbeux, plaisanter, se moquer ou se rire de quelqu'un, ridiculiser", *litt.* „paroles attaquantes, fendantes, blessantes." Le phon. précédent, ajouté à la clef

---

(1) 离猛獸也. [說文註]從屮. 義無所取. 疑象形, Khanghi, Dict. Imp.

(2) 离散也. 違也, *Ibid.*

des paroles, forme le c. 謧 *li*, „to scold, to rail", *litt.* „paroles éclatantes, fendantes."

Nous ramenons à ce mot qui se prononçait primitivement *lit*, comme nous l'avons déjà observé, les mots latins *rid-ere* (rire, plaisanter, ridiculiser), *rid-i-culus*, *ir-rid-ere* (*aliquem*; se moquer de quelqu'un), etc., que nous ne pouvons admettre être dérivés de la √ S. *krîḍ* (ludere, jocari) comme le propose en hésitant M. Pott (1); surtout puisque *krîḍ* n'a la signification de „plaisanter", qu'avec le préfixe séparatif *vi*.

—

Le phon. *li* 离 ou 離 est synonyme avec la racine 利 *li*, „aigu, couper". P.e. le c. 浰 *li*, „courant rapide", s'écrit aussi 漓 *li*, „eau pénétrant dans la terre", ou 灕 *li*, „eau coulante", *litt.* „eau pénétrante, fendante."

Quand on a *refermé* une ouverture, une fente, on peut toujours voir l'endroit où la fente s'est trouvée. Conséquemment le verbe „fermer une fente" fut nommé également *li*.

Ainsi ce phon., ajouté à la clef des fils ou des vêtements, forme les cc. 縭 ou 褵 *li*, qui signifient „coudre des souliers, lier". La fille qui se marie, devenant le bien de son époux, auquel elle était *liée*, on symbolisait ce lien par une ceinture ou écharpe, liée par sa mère au jour des noces autour de la jeune fille. Cette écharpe fut nommée également *li* 褵.

On nommait cette écharpe aussi *wei* 褘 (2), c. composé de la clef des vêtements et de l'ancien phon. *ui* (vi) qui signifiait primitivement *rebelle*, *réfractaire*. Puis, comme on se servait de lanières pour *lier* des rebelles, des personnes réfractaires, le c. reçut la signification de *lier* comme nous l'avons vu à la page 35 (verbe *tisser*, *tramer*).

La signification de *lier*, *attacher* vient donc directement de la signification de *séparer*, *opposer*; et le c. 褵 *li* signifie donc „ce qui cause le lien". C'est le causatif de la racine *li* (离), „séparer, opposer", de même qu'en Sanskrit le causatif *ar-paya*, de la racine *ṛi*, „to open, to attack", signifie „to fasten."

Le c. *li*, 棷 composé de la clef de bois et du phon. *li*, „éclater, fendre", est le nom d'un arbre des branches duquel on peut fabriquer de *fortes cordes*.

Nous pouvons y ramener le grec ἀρ-πεδών, ἀρ-πεδόνη, „une corde, un lien",

(1) Etym. Eorsch., II, 240.

(2) 婦人之褘謂褵, Khanghi, Dict. Imp.

que Curtius (1) ramène lui-même au causatif *ar-paya* de la racine *ri* (ouvrir).

On voit que les idées d'*ouvrir* et de *fermer* sont alliées, puisqu'on refermait ce qui était ouvert, on reliait se qui était fendu. Car, malgré la reliure, le refermage, l'ouverture, la fente primitive, restait. Ceci explique pourquoi le c. 瞵 *li*, composé de la clef des yeux et de *li*, „fendre avec la charrue", signifie *regarder*, c-à-d. „les yeux ouverts"; tandis que le c. 睝 *li*, composé de la clef des yeux, et de *li* (charrue, fendre), signifie, „les yeux fermés"; puisque, malgré qu'on ait fermé les yeux, la *fente* reste visible.

Conséquemment la racine *li* sert aussi pour désigner tous les objets qui *renferment* ou enveloppent, mais qui sont en même temps *ouverts*. Par exemple les cc. 篥 et 籬 *li*, composés respectivement de la clef de bambou, et de la racine *li*, „fendre, séparer", signifient: „un vaisseau de bambou, un tamis, une passoire, une haie." Les cc. 蠣, 蜊 et 蜧 *li*, composés respectivement de la clef des insectes et du phon. *li*, „creuser, couper, fendre", signifient *huître* et *patelles*, qui *creusent* les rochers, mais y sont en même temps fortement *attachées*.

C'est pour cette raison que les suivants, les esclaves, d'un chef sont nommés également *li*, mot qu'on écrit maintenant 隸 *li*, c. composé de la clef *tai* 隶 (2) [to reach to, to come up from behind] et des éléments 出 *ts'ut* et 示 *chi*, „sortir pour voir". Ce c. désigne maintenant aussi les *agents de police* qui suivent les malfaiteurs, et qui sortent pour espionner. On ne peut trouver meilleure étymologie pour le mot gothique *airus*, „un envoyé, un servant", et le S. *aratis*, „un domestique, un assistant", c.-à-d. une personne *attachée* à la personne du chef, dont elle est *séparée* par sa position sociale.

L'ancienne pron. de ce c. était encore *lit* (3); et ceci explique pourquoi le c. 凓 *li*, *litt.* „fendu, ou attaché (*li*), par la glace (冫)", signifie *glace*, et est donc synonyme du c. 冽 *lit* (pron. mod, *lieh* et *li*), composé de *froid* et phon. *lit*, „fendre", — temperature froide.

Pour la même raison le c. 攦 *li*, *litt.* „main attachée", signifie *déchirer*, *ar-*

(1) Griech. Etymol., I, 305.

(2) Composé lui-même de *main* et *queue*, „prendre par la queue". Khanghi, Dict. Imp.

(3) 隸力結切.僕也, Khanghi, Dict. Imp.

racher, et est donc synonyme du c. 捩 *lit*, „to twitch", composé de *main* et *fendre*.

De là aussi que le c. 逮 *li*, composé de la clef *lip*, „se tenir debout", et *tai*, „près, arriver à", signifie: 1. *s'approcher*, 2. *ouvert*, *distant*; comme le domestique debout à *côté* de son maître, en est pourtant *distant*; et que le caractère 籬 *li*, „bambou rapproché", désigne un panier pour prendre des poissons; panier qui retient le poisson, et laisse écouler l'eau.

—

Le c. 摛 *li*, composé de la clef de main et du phon. *li*, „séparer, partager", signifie „étendre avec la main, déployer". On l'écrit aussi 儷 *li* (to spread out, to count in order to reckon). Ce dernier c. est composé de la clef frapper légèrement, *toucher*, et du phon. *li*, dont l'ancienne forme était 丽 et qui signifie une *paire*, *c.-à-d.* deux objets l'un à côté de l'autre, mais pourtant séparés (1). Plus tard on a ajouté à ce c. la clef des *cerfs*, puisqu'on voit les cerfs courir souvent en paires. Conséquemment le c. 麗 *li* a encore toutes les significations de la racine *li*, car une paire d'objets ou de personnes, quoique *rapprochés*, sont pourtant *séparés*. Il signifie entre autres: 1. être attaché, comme le soleil et la lune au ciel, ou les plantes et les arbres à la terre (2); 2. lier, comme une victime au pilier (3); 3. séparer, être distant de; 4. un nombre (4). Dans cette dernière signification il est synonyme du c. 儷 *li*, „compter, calculer", et du c. 笠 *li* et *lieh* (anc. pron. *lit*), „compter, calculer" (5), *lit.* „séparer, disposer des morceaux de bambou" servant de pièces numériques.

Nous pouvons donc allier à ces mots le Grec ἀρτάω, „joindre", ἀριθμός, „nombre" (d'où notre arithmétique), que Curtius ramène très bien à la racine S. *ar*, *ri* = chinois *li*.

---

(1) 麗馬兩馬也. 丽相附之形, Khanghi, Dict. Imp.

(2) 日月麗乎天. 草木麗乎土, Ibid.

(3) 牽牲麗于碑, Khanghi, Dict. Imp.

(4) 其麗不億, „leur nombre ne s'arrêtait point à un lac, (100,000)". *Ibid.*

(5) 算也, *Ibid.*

La preuve que le c. 麗 *li* est ⫗ à la ✓ *li* (séparer, couper) se trouve dans le fait que ce c. est synonyme du c. 鵹 *li*, the mangobird, *litt.* „l'oiseau fendeur", caractère qui est l'ancienne forme du c. 麗 *li* (1).

—

En Sanskrit le mot *arus* signifie „une blessure", et le mot *aruna*, „rouge-obscur, l'aube, le soleil." La racine de ces mots est encore *ri*. Le premier mot est représenté en Chinois par le c. 癘 *li*, composé de la clef de maladie, et du phon. abrévié 厲 *li*, „vers creusant sous un précipice". Il signifie „blessure, ulcère virulent", *litt.* „maladie perçante, rongeante."

Quant au second mot, il ne dérive point du premier (blessure sanglante ⫗ rouge); mais directement de la racine *ri* (labourer, fendre la terre avec la charrue). Nous avons vu, dans le commencement de ce §, que le c. 犁 *li*, „labourer", reçut la signification de *noir*, puisqu'on labourait de grand matin, quand il faisait encore noir, ou au moment ou la nuit se *séparait* (*li*) du jour. Le composé *li-ming* 犁 明, „sépare-clarté", signifie clarté de l'aube — l'aube.

La forme moderne de ce caractère est 黧 *li*, c.-à-d. qu'on a ajouté à la racine *li* (fendre) la clef de la couleur noire. Ce c. s'écrit aussi 黎 *li*, de la clef *noir* et du phon. *li*, „séparer", c--à-d. „le noir de la nuit se séparant de l'aube naissante". Ce c. désigne la couleur *noir-rougeâtre*, comme celle de l'aube. Le c. 黧 *li*, composé de la clef *noir*, et du phon. *li* (labourer dans l'eau), signifie *jaune-sombre*. Ces trois caractères *li* désignent donc en général le ciel sombre, rougeâtre et jaunâtre de l'aube.

Quant à la signification de *soleil*, qu'a aussi le mot S. *aruna*, elle vient, non de sa couleur, mais de sa force rayonnante. En Chinois, le c. 曮 *li*, composé de la clef du soleil et du phon. *li*, „fendre, creuser des raies comme les vers", signifie la pleine lumière du soleil (2), [the full blaze of the sun's light].

Les mots S. *arus* et *aruna* n'ont donc de commun que la racine *ar* (*ri*, *li*): „séparer" comme l'aube sépare le noir de la lumière, „creuser" comme font les vers ou autres insectes.

—

(1) 麗黃嚶嚶, 鵹麗古字通, *Ibid.*

(2) 日光盛也, *Ibid.*

Au lieu de ces phonétiques on emploie aussi le c. 來 *lai*, prononcé aussi *li*, qui signifie *arriver à, atteindre* (1). Il est donc synonyme du c. 隸 *li*, dont nous venons de traiter. Il signifie ausssi *crier, appeler* (2) et est donc synonyme du c. 唳 *li*, „voix aigue, perçante."

Composé avec la clef de force: 勑 *lai* (anc. pron. *li*), il signifie *encourager, sincère*, et est donc synonyme du c. 勵 *li*, „déployer sa force, animer, exciter", (p. 167). Avec la clef du mouvement: 逐 *lai*, il signifie „venir, s'approcher", et est donc synonyme du c. 遰 *li*, „marcher lentement", (p. 162).

Composé avec la clef des plantes: 萊 *lai*, il est synonyme du c. 藜 *li* (3), avec lequel il était primitivement homophone et qui signifie: „orach, golden rod". Le nom *li* a été donné à cette plante puisqu'elle s'étend sur les champs; aussi le c. 藜 *li* est usité pour le c. 離 *li*, „s'étendre" (4). C'est pour cette raison que le c. 萊 *lai* signifie aussi: „overgrown with weeds and jungle", et le composé 萊 田 *lai tien*, „une terre en friche"; — comme verbe 萊 *lai* signifie „to clear away the jungle". Composé avec la clef des charrues: 耛 *lai*, il signifie „labourer" et est donc synonyme du c. 犁 *li*, „labourer", avec lequel il était autrefois homophone; car tous ces caractères se prononcent encore aujourd'hui *lé* dans le dialecte de *Tchang-tcheou* près d'Emoui.

—

Nous arrivons maintenant aux caractères 贓 *li* et 賚 *lai*, prononcés primitivement tous les deux *li*. Le premier de ces cc. est composé de la clef des coquilles-à-perles ou des cauris, avec le phon. radical *li*, abrévié du c. 勵 *li*, „encourager, animer, exciter". Le second, également composé avec la clef des cauris, a pour phon. le c. *lai* (*li*), abrévié du c. 勑 *li*, „encourager,

---

(1) 來又音離利.來至也,及也, Khanghi, Dict. Imp.

(2) 來又呼也, *Ibid.*

(3) 萊藜草也, *Ibid*

(4) 配藜披離也, *Ibid.*

exciter". Ces caractères signifient donc littéralement „Cauris pour encourager". Conséquemment, le premier c. signifie „propriété, biens", et le second, „conférer, donner comme encouragement." Ces mots sont représentés en S. par le mot *artha*, c.-à-d. *ri+tha*, „wealth, worldly prosperity, money", dérivé de la racine *ṛi* (= *ar*), „excitare" (1).

—

La racine *li*, ajoutée à la clef du coeur, forme les caractères 愁, 悢 ou 慖 *li*, qui signifient: „haïr, être indigné, irrité", *litt.* „le coeur labouré", par la haine, l'indignation, etc.

Ce mot est devenu en Sanskrit, par méthathèse *ir* (= *ṛi*), „to excite, to go, to utter a sound" (= 邃, 唎, etc.). Mais en Latin la signification du mot chinois est restée plus claire dans *ira*, *iratus*, *irrito*, que Bopp fait dériver (2) de la √ S. *ir* — ita ut a motu animi sit nominata.

La racine *li* ou *lit* (*ṛi*, *ṛidh*) a souvent pris en Sanskrit le préfixe *sa*, „with, like"; quand la voyelle a disparu par contraction, comme dans le mot *sṛi* pour *sa+ṛi*, „to flow, to blow, to go, to extend, to attack"; dans *sṛidh* pour *sa+ṛidh*, „se battre avec, se battre ensemble", etc. Cette construction grammaticale se retrouve aussi dans le Chinois, où le mot *sa* est rendu par le mot *siang* 相, „mutuel"; mais qui ne marque souvent que la forme du verbe réfléchi, comme, dans 相 打 *siang ta*, „se battre, combattre"; 相 懲 *siang tching*, „réprimer".

Nous ne pouvons admettre avec Curtius (3) une racine *sar* pour ces mots; et la recherche après cette racine imaginaire a rendu impossible l'étymologie des mots alliés, comme on le voit chez Curtius.

Nous avons vu que notre racine *li*, ajoutée à la clef de l'eau: 涖, signifiait „un courant rapide", *litt.* „un courant aigu, perçant, fendant", et était représentée en S. par le mot *ṛî*. Ajoutée à la clef du vent: 颱 *li*, elle signifie „une tempête", *litt.* „un vent perçant". On écrit ce c. aussi 颱 *lit*, 霾 *li* ou 霾 *li*, *litt.* „Vent fendant" ou „Pluie perçante."

Ajoutée à la clef du mouvement: 邃 *li*, elle signifie „marcher" et répond au mot S. *ṛi*, „to go" (p. 162). *Sṛi*, „couler, souffler, aller", n'est donc que le verbe

(1) Comp. p. 167.
(2) Gloss. Sanskr. p. 43.
(3) Griech. Etymol. I, 313, No. 502.

réfléchi de la racine *ri*, *li* dans les mots chinois *li* „couler", *li* „vent", et *li* „marcher".

—

Nous avons vu (pp. 168 et 171) que le mot *li* 离 signifiait „attaquer" et le mot *li* 摛, „étendre." La racine *li* ou *ri* de ces mots se retrouve encore dans le verbe réfléchi *sri* (= *sa*+*ri*), „to attack, to extend".

Elle se trouve dans la forme primitive (*lit*) dans le mot *sridh* (= *sa*+*ridh*), qui signifie encore dans les Védes „assaillir, attaquer", et qui répondrait en Chinois à la forme 相 离 *siang*–*lit*, s'attaquer, combattre".

De ce mot dérivent probablement l'Anc.-Germ. *st*+*rit*–*an*, *st*+*rit*, l'Angl.-Sax. *st*+*ridh* et le Latin *lis*, *lit*–*i*–*s*.

—

La racine *lat*, *lit* 列 est synonyme de la レ 利 *li*, *lit*, comme nous l'avons déjà démontré à la p. 165. Ajoutée à la clef du *feu*, elle forme le c. 烈 *lieh* (C. *lit*), „a raging fire", *litt.* „un feu fendant". Ajoutée à la clef du *vent*: 颲 *lieh* (C. *lit*), elle signifie „tempête", *litt.* „*vent fendant*". Ajoutée à la clef des *pierres:* 砏, elle signifie „un coup de tonnerre", *litt.* „un fend-pierre" — a stonesplitter. Ce c. se prononce maintenant *pih*, puisqu'il a le même sens que le c. 霹 *pih* (a clap of thunder); mais il a dû se prononcer anciennement *lit*, d'après son phonétique.

Ces mots sont représentés en S. par le mot *Sridâku* (c.–à–d. *sa*-*rid*+*âku*), 1. „fire, the disk of the sun" (= 烈 *lit*); 2. „wind" (= 颲 *lit*); 3. „Indra's thunderbolt" (= 砏 *lit*); 4. „river" (= 浰 ou 洌 *lit*, courant, eau).

—

La voyelle du préfixe *sa* reparaît en Sanskrit dans les mots suivants:

I. *Sara* (*sa*+*ri*), 1. „qui va, allant" (= *li*, „marcher", p. 162.); 2. „lait coagulé, c.–à–d. „lait qui a *coulé* (*li*) *ensemble* (*sa*)"; en Allemand: „geronnene milch", du verbe *rinnen* = 浰 *li*, „courant."

II. *Sarâ*, *sarî* (*sa*+*rî*), „cataracte" = 相 浰 *siang li*, „eau rapide courant ensemble."

III. *Saraka* (*sa*–*ri*+*aka*), 1. „allant" = *li*, marcher; 2. „liqueur spiritueuse" = 酈 *li*, „bière", *litt.* „froment (麥) coupé (利 *li*) avec de l'eau", et 醨 *li*, „thin, poor spirits, weak liquor", *litt.* „vin séparé — coupé — avec de l'eau".

IV. *Sarat* (*sa*+*rit*), 1. „vent" = 颲 *lit*, 颲 *lit*, „tempête"; 2. „un nuage"

= 霖 *li, lit,* „tourmente de pluie"; 3. „Abeille" = 蠆 *lai, lit,* „a stinging insect"; 4. un lézard, un gecko (*sarata*) = 蜊 *lit,* „a cricket", 蠡 *li* (*lit*), „a kind of locust"; *litt.* „l'Insecte perçant", à cause de la voix stridente des lézards, geckos, grillons et sauterelles. Comp. 唎 *li, lit,* „voix aigue, perçante" (p. 160).

V. *Sarana* (*sa-ri+ana*), 1. „allant" = *li,* „marcher"; 2. „fer oxidé" = 鋰 *li,* „a kind of metal", 犁 *li,* „iron." (p. 160). *Sarana* est donc synonyme de *rîti,* „rust of iron." 3. une plante, Paederia fetida", *litt.* „la plante qui blesse (*ri*) l'odorat" (1).

VI. *Sârana* (*sa-ri+ana*), „dyssenterie" = 痢 *li,* „dyssenterie", caractère composé de la clef des *maladies* et du phon. *li* 利 abrévié du c. 涖 *li,* „courant aigu" — soit „la maladie coulante aigue."

Ou voit comment toutes ces significations si diverses dérivent naturellement de la simple racine *li, ri,* „charrue, couper, aigu, fendant, blessant."

Nous noterons enfin encore que les Bouddhistes chinois se sont servi des caractères 犁 梨 𥑮 離 隸 利 et 麗 tous prononcés *li,* et caractères radicaux de la racine *li* = *ri,* pour représenter les lettres sanskrites *r* et *r*. Ainsi ils ont transcrit le nom *Arya* par les caractères 阿 梨 耶 ou 阿 黎 耶 *A-li-ya;* le mot *Sûrya* par 蘇 利 耶 *sû-li-ya;* le mot *Dharmapriya* par 達 磨 畢 利 耶 *tat-ma-pit+li-ya,* etc. (2).

---

(1) Cette plante est nommée en Chinois 藤本女青 *thing pun niu tsing,* „le ligustre à tige de rotin."

(2) St Julien, Méthode pour déchiffrer et transcrire les noms sanscrits qui se rencontrent dans les livres chinois.

CHAPITRE QUATRIÈME.

CONCLUSION.

§ 27.

En terminant pour le présent nos recherches sur les racines primitives dans le Chinois et les langues Aryennes, nous avons à dire un mot sur le système que nous avons suivi pour expliquer ces racines, et que nous avons nommé, dans notre troisième chapitre, *Semasiologie*. Ce système a été attaqué par les étymologistes, surtout après que *Reisig*, dans ses „Lectures sur la philologie latine", en eût fait un usage tout-à-fait impropre, appartenant plutôt au champ de la rhétorique, qu'à celui de la grammaire. Selon Curtius (1), la Semasiologie ou la doctrine des significations, devait avoir la tâche de démontrer de quelle manière spéciale les significations des mots se sont développées dans la langue . . . . . „Mais, continue-t-il, comme nous ne pouvons reconnaître la modification des sons dans une langue, avant d'avoir d'abord déterminé le son primitif, de même, pour expliquer la modification des significations, nous avons besoin de la base certaine des racines existantes avant cette modification; et nous ne pouvons y arriver, que par la route de la philologie comparée historique.

Nous croyons avoir satisfait dans notre étude présente, aux conditions posées par M. Curtius; car on reconnaîtra avec nous que les significations des mots chinois, dérivées d'une racine commune, en découlent naturellement sans aucun effort.

Objectera-t-on que nous faisons dériver trop de mots dans les langues Aryennes d'une seule racine, nous rappellerons que Curtius, Benfey et surtout Pott se sont prononcés plusieurs fois et sérieusement pour le droit inaliénable de la langue de faire dériver plusieurs mots d'une *seule racine* et d'un *seul tronc*, par des suffixes différents (2).

Le Chinois, qui a fixé les mots ou sons de sa langue, depuis au moins quatre-mille ans, par son écriture graphique, n'a pu, il est vrai, empêcher

(1) Griech. Etym., I, 75.

(2) Curtius, Griech. Etym., I, 60.

les sons de suivre la loi graduelle de la modification, comme dans les autres langues.

Mais, tandis que la langue des autres peuples a été forcée de suivre cette modification graduelle des sons dans son écriture alphabéto-phonétique, pour pouvoir continuer à être comprise — en d'autres mots: puisqu'elle a dû s'écrire différemment à mesure que sa prononciation s'altérait — l'écriture chinoise grapho-phonétique n'en a pas eu besoin; et elle s'écrit aujourd'hui, comme il-y-a 4000 ans. Cela fait qu'on peut encore aujourd'hui reconnaître dans les caractères chinois phonétiques les sons qu'ils représentaient à l'époque de leur fixation, probablement près de 3000 ans avant notre ère.

Pour les caractères idéographiques, la difficulté est plus grande; mais ici les anciens dialectes d'Emoui et de Canton nous sont d'une utilité extrême; car les habitants des deux provinces Fuh-Kien et Canton ont été le plus longtemps indépendants, et ont pu, dans leur isolement montagneux, conserver le plus longtemps les anciens sons des mots, et se garder le plus possible contre la dépravation graduelle de la prononciation primitive, consolidée maintenant dans le *Kouan-wa*, ou la „langue mandarine", qu'on nommerait mieux „la langue officielle". Les recherches futures devront donc se baser de préférence sur ces anciens dialectes, sans lesquels aucune comparaison solide avec les autres langues ne pourra être établie.

On pourra se servir aussi avec fruit des travaux critiques indigènes, comme du 十駕齋養新錄 *Chih kia tchai yang sin luh* de 錢大昕 *Tsien ta hing*, natif de *Kia-ting* près de *Sou-tcheou*, fin du dernier siècle; du 六書音均表 de 段玉裁 *Toan you thsai*, natif de la province de *Kiang-su*, fin du dernier siècle; du 音學辨微 „Critique de la science des sons"; du 古韻標準 „Dictionnaire des anciens sons" et du 四聲切韻表 „Tables des sons arrangés selon les quatre tons", de 江永 *Kiang yung*, natif de *Hoei-tcheou*, fin du dernier siècle; du 易韻 „Sons du Yih-king" et du 韻學要指 „Guide nécessaire pour la science des sons" de *Mao si ho*, du *Chao-hing*; des cinq ouvrages: 音論 „Traité des sons", 詩本音 „Des sons du Livre des Odes", 易音 „Des sons du Yih-king", 唐韻正 „Tables de sons de la dynastie de Tang" et 古音表 „Tableau des anciens sons", de 顧炎武 *Kou yen wou* de *Koan-chan*, nommés collectivement 音學五書 „Les cinq livres de la science des sons", publiés au commen-

cement de la dynastie actuelle; du 古韻疏 de 陳盡謨 *Tchin tsin mou*; du 韻補 de 吳才老 *Wou thsai lao*, de la dynastie de *Sòung*, le fondateur de cette branche de littérature, etc., etc. Mais tous ces auteurs n'ont eu eux-mêmes d'autres bases pour leurs travaux, que celles dont nous nous sommes servis, c.-à-d. les anciennes poésies, où l'on trouve les mots rimant anciennement; les anciens dialectes; les caractères phonétiques et les anciens dictionnaires de rimes. Mais nous avons pu profiter en outre des langues alliées, dites Indo-européennes, pour déterminer la prononciation primitive des mots; secours dont ces savants auteurs chinois étaient presq'entièrement dépourvus. C'est des recherches combinées dans les deux sphères de langue, Chinoise et Aryenne, que la lumière a jailli et se fera jour entièrement avec le temps.

Nous terminons avec les paroles du célèbre philologue Schleicher:

„Ein zurückgehn bis zur form der einsilbigkeit, halten wir aber zur erkennt-„niss der höher organisirten sprachen nicht nur für möglich, sondern auch für „durchaus nothwendig" (1).

(1) Nous tenons pas seulement pour possible, mais même pour *absolument indispensable* de rétrograder jusqu'à la *forme monosyllabique*, pour l'étude des langues plus richement organisées. (Beiträge zur Vergl. Sprachf. auf dem Gebiete der Arischen, Celtischen und Slawischen Sprachen, I, p. 6.).

FIN.

CORRECTIONS & ADDITIONS.

Page 4, Ligne 5 *d'en bas*, *pour:* dérivé, *lisez:* fait dériver.

" 5, " 2 *d'en haut*, On trouve un exemple pareil de la crainte mystérieuse du nom du souverain sur les monnaies turques modernes sur lesquelles le nom du souverain est si curieusement frappé, que celui qui ne possède point la clef du secret, ne peut pas déchiffrer le diagramme compliqué composé de lettres, qui représente le nom du souverain [Note de M. I. A. van der Chijs].

" 6, " 4 " " Edkins [China's Place in Philology, p. 149] donne pour l'ancienne prononciation du caractère *ho* (feu), *ga*, puisqu'en général l'initiale *h* moderne remplace un *k* ou *g* ancien; mais dans les mots onomatopiques, la loi des modifications de son souffre quelquefois des exceptions, et la prononciation moderne *piao* [Canton *piu* = Goth. *fiu-r*] qu'a le c. *ho*, „feu", dans la forme 灬, et le *f* initial du nom du feu en Cantonnais: *fo* prouvent que l'initiale primitive était *p*.

" 12, " 5 *d'en bas*, *pour:* dérive, *lisez:* fait dériver.

" 30, " 11 *d'en haut*, Ces deux racines pronominales se retrouvent encore clairement dans les langues polynésiennes, comme en Tagal. *aco*, Malais *áku*, Jav. *aku*, Madag. *ahau*, Néo-Zéland. *ahau*.

" 33, " 15 " " *pour:* σ υ-τος, *lisez:* σκο-τος.

" 35, " 20 " " *pour:* FRAMER, *lisez:* TRAMER.

" 80, " 9 " " Le c. 妗 *gam* est synonyme du c. 含 *gam*, dans le composé 含 笑 *han siao*, „sourire", *litt.* „contenir (*gam*) le sourire". C'est une désignation flatteuse pour les relations feminines, — „la Rieuse";

„la Belle", „la Gracieuse", *litt.* „qui contient un sourire"; ayant la même portée qu'en Français, le mot *belle* dans *belle-mère*, *belle-soeur*, etc. [妗善笑貌. 又美也. 女輕薄貌, Khanghi, Dict. Imp.].

Page 125, note 6, *pour:* 束, *lisez:* 束.

„ 128, *Ligne* 15 *d'en haut*, *pour: vri) vɣ*, *lisez: vrika*(.

„ 133, „ 11 *d'en bas*, Pott (Etym. Forsch. I, 246), croit que l'allemand moderne *Pfanne* est une dissimulation du latin *patena;* mais la présence de ce mot en trois langues et leurs nombreux dérivés excluent l'idée d'un emprunt. La double signification de „bassin" et de „tuile" qu'a le mot *pan* en Hollandais et en Chinois prouve que ce mot est radical.

„ 152, „ 4 *d'en haut*, *pour:* Allié, *lisez:* Alliés.

„ 176, „ 10 *d'en bas*, *pour:* servi, *lisez:* servis.

WOORDENLIJST

DER

SAMPITSCHE EN KATINGANSCHE TAAL

DOOR

K. W. TIEDTKE.

BATAVIA

BRUINING & WIJT.

1872.

BLADWIJZER.

Gedaante.	Waarde.	Uitspraak.	Bladzijde.	Gedaante.	Waarde.	Uitspraak.	Bladzijde
ا	ā, a.	alif	1	ط	th.	tha	48
ب	b.	ba	9	ظ	thl.	thla	»
ت	t.	ta	16	ع	à, ain.	ain	»
ث	ts.	tsa	»	غ	gh, ghr.	ghain, ghrim	»
ج	dji.	djim	24	غّ	ng,	nga	»
چ	tj.	tja	26	ف	f.	fa	49
ح	h, hh.	ha, hha	30	ف	p.	pa	»
خ	kh, ch.	kha, cha	»	ق	kh.	khaf	59
د	d.	dal	31	ک	k.	kaf	60
ذ	dz.	dzal	»	گ	g.	ga	70
ڈ	d.	da	»	ل	l.	lam	74
ر	r.	ra	33	م	m.	mim	81
ز	z.	za	36	ن	n.	noen	87
س	s.	sin	»	و	o, ou, w.	wau	88
ش	sj, ssj.	sjin	47	ه ﻫ ﻩ	h.	ha	»
ص	ts.	tsad	»	ي	i, o, j.	ija	92
ض	dl.	dlad	48	ن	nj.	nja	»

WOORDENLIJST

DER

SAMPITSCHE EN KATINGANSCHE TAAL

DOOR

K. W. TIEDTKE,

CIVIEL-GEZAGHEBBER IN DE ZUIDER- EN OOSTER-AFDEELING VAN BORNEO.

1857.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Abang lakie-lakie.	Abang hatoewé.	Kaka hatoewé.	Oudste broeder.
" prampoewan.	" atin.	" bawie.	" zuster.
Abang (merah.)	Behandang.	Behandang.	Rood.
Iblies.	Iblies.	Kambé.	Duivel.
Aboe, haboe.	Kaboe.	Kaboe.	Asch.
Abantara.			Heraut.
Ator.	Ator.	Baris.	Orde, rij, rangschikken.
Atas.	Sihonjou.	Ngamboe.	Op, boven, over.
Atap.	Hatap.	Sapau.	Dak.
Oetama.			Uitmuntend, best.
Atau.	Atau, atawé.	Atawa.	Of, anders.
Oetoesan.	Oetoesan.	Soehoe-oelon.	Gezant, afgezant.
Adjar.	Adjar.	Ngatjar.	Leeren, kastijden.
Beladjar.	Beladjar.	Lakongatjar.	Leeren.
Pengadjaran.	Pengadjaran.	Pengadjar.	Verbetering, leer.
Peladjaran.	Peladjaran.		Leerling.
Pengadjar.	Pengadjar.		Onderwijzer.
Adjakh.	Adjakh.	Ngaija.	Noodigen, aanzetten, aanhitsen, uitdagen, plagen, vertoonen.
Atjawan.			Vorm, model.
Ichtiara.			Vrije wil, verkiezing, keuze.
Achier.	Achier.		Laatst, eindigend, einde, uiteinde.
Achierat.	Achirat.		Toekomstig leven, de andere wereld.
Iechlats.	Iechlats.		Vriendschap, opregt, genoegenheid, openhartig.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Ada.	Ada.	Arei.	Zijn, wezen, bestaan, is, zijn, was, waren, hebben, het is, daar is, zelfstandigheid.
Adara, oedara.	Oedara.		Lucht, dampkring, hemel.
Adas.	Adas.		Venkel, anijs.
Adang.	Indé-helo.	Kèreij.	Wachten.
Adapoen.	Ada-kia.	Aré pangèton.	Nademaal, overigens, wat betreft.
Adinda.	Ading.	Ading.	Jongere broeder of zuster.
Adoe.	Tiroe.	Tiroe.	Slapen, rusten.
Beradoe.	Betiroebe, bearing.	Batiroe, baring.	Rusten.
Adoe.	Adoe.		Een vertoog inbrengen, klagten inbrengen, voordragen.
Mengadoe.	Mengadoe.		Id. Id.
Adoh.	Adoh.		Helaas, ach.
Arta.			Waren, goederen.
Adiek.	Ading.		Jongere broeder of zuster.
Idzien.	Idzien.		Verlof, toestemming, vrijheid, ontslag.
Arang.	Harang.	Kareng.	Houtskool.
Arak.	Arak.	Arak-toeak.	Arak (drank).
Arakh.	Mearakh.	Maarakh.	In zegepraal gaan, in optogt gaan of dragen.
Arkijen.			Voorts, verder.
Arau, tjemara.	Arau.		Tjemara (boom).
Arie-Arie.	Arie-arie.		Pubes, blaas.
Aring.	Haring.	Simak, baring.	Stinkend, vuil.
Asa.	Asa.		Enkel, alleen, eenig.
Oesaha.	Oesaha.		Arbied, moeite, ijver, werken, pogen.
Astana.	Astana.		Koninklijk paleis.
Isterahat.			Rust, gemak, vr de, stil, rustig.
Istrie.	Sawéh.	Sawéh.	Huisvrouw, gemalin.
Istangi.	Doepa.		Wierook.
Istimewa.	Patoet-kia.	Patoetkia.	Inzonderlijk, hoofdzakelijk, bijzonder.
Istindja.	Istindja, babasoe.	Menjou.	Podicem detergere.
Asing.	Lain.	Béken.	Alleen, vreemd, afgezonderd.
Asap.	Asiep.	Asiep.	Rook.
Asam.	Asim.	Asiem.	Zuur, wrang, tamarinde.
Asoe.			Hond.
Asoh.	Toesoh.	Mangkep.	Opvoeden, zogen.
Asah, hasah.	Measah.	Ngasah.	Wetten, aanzetten, op een steen slijpen.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Atsal.	Atsal.		Oorsprong, bron, ras, afkomst, geslacht.
Atsal.	Atsal.		Zoodat, opdat, mits.
Angsa.	Angsa.		Gans.
Angoes.	Bekehoe.	Bakéhoe.	Branden.
Angsoer.	Betahoer.	Ngoesoel.	Trapsgewijze voortgaan, bij termijnen betalen.
Angka.	Angka.		Gedaante, omtrek, het Arab. teeken van verdubbeling p.
Angkat.	Angkatkia.	Ngatang.	Oprigten, opbeuren, bevorderen, aannemen, ondernemen, beginnen, aanvangen, opstaan.
Angkau.	Ikau.	Ikau.	Gij, u.
Angkoet.	Iangkat-kia.	Ngetoen.	Op den rug dragen.
Anggang.			Rhinoceros-vogel.
Anggor.	Anggor.		Wijn, de druif.
Angien.	Angien.	Riwoet.	Wind.
Apioen.	Apioen.		Opium.
Apa	É-in.	É-in.	Wat, welk.
Apa apa.	É-in-é-in.	É-in-é-in.	Wat ook, welk ook.
Oepama.	Oepama.	Oepama.	Gelijk, vorm, patroon, voorbeeld, zinnebeeld, bij voorbeeld, ondersteld dat, alsof.
Oepaija.	Oepaija.	Oepaija.	List, plan.
Apa-bila.	Hampariah.	Miraij.	Wanneer, op wat tijd, tijdens, zoodra als.
Apakh.	Hapakh	Kangap.	Geurig, rijk in geur.
Apam.	Apam.	Apam.	Brood, koek.
Apie.			Vuur.
Apiet.	Ihapiet.	Hapiet.	Digt op een, in aanraking, te zamen gedrukt, uitpersen.
Akoe.	Iakoe.	Akoe.	Ik, mij, wij, ons.
Akar.	Biaka.	Oehat.	Wortel.
Akan.	Akan.	Akan, toen.	Naar, met betrekking tot, aangaande, om, voor, door, zullen.
Akoe, mengakoe.	Akoe, mengakoe-kia.	Ngakoe.	Bekennen, toegeven, herkennen, aannemen, instaan.
Agar.			Om, opdat, ten einde.
Agar-agar.	Agar-agar.		Zeegewas (agar).
Agas.	Njamok.	Baroetoek.	Muskiet, mug.
Agama.	Agama.	Kaméjak-koe.	Godsdienst.
Agong.	Agong.	Agong.	Gong (speeltuig).

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Agah.	Kira.	Kaméjak.	Gissen, oordeelen, vermoeden, raden, omtrent, ten naasten bij.
Alat.	Alat.	Helat.	Gereedschap, krijgsuitrusting, voorraad.
Alor.	Aloeran.	Haroes.	Sloot, geul.
Oelor.	Hindipaij.	Handipaij.	Slang.
Alas.	Lapik.	Lapik.	Steun, voetstuk, stut, iets dat onder iets anders wordt gezet.
Alang, antang.	Antang.	Antang.	Kuikendief (vogel).
Alang.	Alang.		Eigendommelijke spreekwijs, vragender wijze gebezigd als: alang-kat.
Allah.	Allah.		God.
Aloe.	Haloe.	Haloe.	Rijststamper.
Alah, kalah.	Alah, kalah.	Alah.	Ten onder gebragt, overwonnen, geslagen.
Alies.	Boeloe-kening.	Kining.	Wenkbraauwen.
Alieh.			Draaijen, wenden.
Ama.	Oema.	Indang, indoe.	Moeder.
Amarah.	Sarikh.	Ngirieh.	Toornig, kwaadaardig, razend, toorn.
Ambatjang.	Ambatjang.	Pangie.	Paarden-manga (vrucht).
Ambaloe.	Ambaloe.	Katipaij.	Gomlak.
Oembak.	Galoembang.	Lipak.	Hooge zee, golf.
Ambil.	Indoean.	Indoe.	Nemen, aannemen.
Amboen.	Amboen.	Habon.	Daauw.
Amboeng.	Benkalang.		Soort van mand.
Amat.	Benar.	Toetoe.	Te zeer, overmatig.
Amas.	Amas.	Boelau.	Goud.
Amies.	Hamies.		Rijk in geur, welriekend.
Ampat.	Epat.	Èpat.	Vier.
Ampadal.	Hampadal.	Balalong.	Maag der vogelen, ook maag in 't algemeen.
Ampadoe.	Hampadoe.	Ampéroij.	De gal.
Amping.	Amping.	Kenta.	Geregt van padi.
Ampalas.	Hampalas.	Hampélas.	Heestergewas.
Ampalam.	Hampalam.	Ampalam.	Manga (vrucht).
Oempan.	Oempan.	Épan.	Aas (om te visschen).
Ampoen.	Ampon.	Ampoen.	Genade, vergiffenis.
Ampoeh.	Ampoeh.	Ampoh.	Overvloeijen.
Ampoenja.	Ampoenja.	Tempoéij.	Toebehoorende aan, eigen, van, bezitting te kennen gevende.
Amokh.	Amokh.	Ngamokh.	Wanhopig aanvallen, in razernij moorden.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Ananas.	Kanas.	Kanas.	Ananas (vrucht).
Antara.	Hèlat.	Hélat.	Tusschen, onder, intusschen, tusschentijds.
Anting-anting.	Anting-anting.	Soebang.	Oorsieraden.
Ontong.	Ontong.	Oetong.	Fortuin, winst, voordeel, goede of kwade kans.
Antokh.	Antokh.	Ngantokh.	Slaperig zijn.
Mengantokh.	Mengantokh.		In slaap vallen.
Antokh.	Antokh.	Tasikop.	Tegen iets stooten, struikelen, onwillig aanraken.
Terantokh.	Terhantokh.		Stooting, struikeling.
Oental.	Negokh.	Negokh.	Brood, koek, gebak.
Intan.	Intan.	Hintan.	Diamant.
Antah.	Antah.	Tahpeh.	Uitdrukking van twijfeling: ik weet niet, wie weet? misschien, 't kan zijn.
Indjat.	Meandjat.	Takenjoet.	Stooten, wrijven.
Andjar.	Kandjar.	Mangandjar.	Bewegen, verplaatsen
Andjieng.	Asoe.	Asoe.	Hond.
Indjak.	Hindjik.	Ingitjak.	Met den voet stampen.
Oendjoek.	Ningau.	Ngagah.	Aantoonen, uitwijzen, bewijzen, voor den dag brengen.
Intjiet.	Hadarie.	Boehau.	Weg, wegjagen, verdrijven.
Antjoer.	Hantjoer.	Loeloeh.	Ontbinden.
Oendoer.	Jöendoer.	Oendoer.	Weggaan, heentrekken, teruggaan, wijken.
Indong.	Indong.		Nest van insekten.
Indap.		Béloem.	Schuilen, verschuilen.
Indah.	Bagoes.	Sipan.	Kostelijk, prachtig, zeldzaam, hoog geschat.
Andei.	Sandei.	Andin-andin.	Gelijkenis, zinnebeeld.
Andeinja.	Sandeinja.	Andin-andinnja.	Bij aldien dat.
Ondei.	Ondei.		Lot, kans van looting.
Anakh.	Anakh.	Anakh.	Kind.
Anakh lakie lakie.	Anakh hatoewé.	Anakh hatoewé.	Zoon.
Id. prempoewan.	Id. bawéh.	Id. bawéh.	Dochter.
Id. tirie.	Id. tirie.	Id. tirie.	Stiefkind.
Id. soelong.	Id. bakas.	Id. boedjang, bakas.	Eerstgeborene.
Id. bongsoe.	Id. bongsoe.	Id. bongsoe.	Laatstgeborene.
Id. piatoe.	Id. ijatim.	Id. noelaij.	Wees.
Id. angkat.	Id. angkat.	Id. angkat.	Aangenomen kind.
Id. dara.	Id. dara.	Id. boedjang.	Maagd.
Id. gampang.	Id. tjada.	Id. sarau.	Bastaard.
Kanakh kanakh.	Id. olo koerikh koerikh.	Tabèla.	De kleine kinderen, kinderen.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Anakanda.	Anakanda.	Anakh-koe.	Kind van koninklijke of adelijke afkomst.
Anograh.			Gift, geschenk, goedheid, genade, gunst.
Ingoe.	Ingoe.	Ingoe.	Duivelsdrek.
Angor.	Angor.		Wijn.
Anam.	Djchawin.	Djahawin.	Zes.
Ano.	Janoe.	IJanoe.	Anders, onzeker, onbepaald.
Si-ano.	Si janoe.	Si ijanoe.	Een zeker iemand.
Anau.	Hanau	Boehoe.	Soort van palmboom.
Anjaja.	Menjoe:ah.	Soesah.	Bedroeven, benadeelen, vervolgen, onderdrukken, overheerschen, geweldig, wreed.
Wou-wou, au-wou.	Kalawit.	Kalawit-ngoewak.	Soort van aap zonder staart.
Awa, awakh.	Badan, koengei.	Koengan.	Lfgchaam, persoon.
Obat.	Tetamba.	Sangka.	Geneesmiddel.
Obat bedil.	Sindawa.	Sindawa.	Buskruid.
Oebong.	Njambong.	Noetong.	Aaneenhechten.
Oeban.	Oeban.	Hoban.	Kruin van het hoofd, grijze haren.
Obah.	Beobah.	Tindar.	Veranderen, verwisselen, intrekken, eene belofte breken.
Oebie.	Oebie.	Oebie.	Aardvrucht, jamjam.
Oetara.	Oetara.	Oetara.	Het noorden.
Oetas.	Tinsien.	Tjinsien.	Snoer, halsketen, halssieraad.
Oetoes.	Oetoes.	Soehoe.	Afzenden, in gezantschap zenden.
Oetoesan.	Oetoesan.	Luwang.	Gezant, afgezant.
Oetak.	Ontek.	Ontek.	Hersenen, merg.
Oedjar.	Aumoe.	Aumoe.	Zeggen, spreken.
Oedjong.	Hoedjong, poentjak.	Lawie.	Punt, uiteinde.
Oedjoed.	Oedjoed.	Betéin.	Aanzijn, wezen, zelfstandigheid.
Oedjie.	Oedjiean.	Oedjie.	Goud toetsen door middel eener steen.
Oetjap.	Betoetor.	Inoetoerê.	Zeggen, spreken, aanroepen, aanspreken.
Oedang.	Oendang.	Oendoet.	Garnaal.
Oerat.	Oehat.	Oehat.	Ader, zenuw, vezel.
Oeroet.	Joeroet.	Oehoet.	Verwarmen, wrijven, de spieren van het ligchaam wrijven.
Orang.	Olo.	Olon.	Mensch.
Oerap.	Mengaseih.	Baboerih.	Zalven, inwrijven, besmeren.
Oerie.	Oerie.	Poesor.	Los, niet vast, niet aaneengehecht.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Awas.	Mengitaij.	Gitan.	Oppassen, opletten.
Oesir.	Hadarie.	Baboehau.	Vervolgen, najagen, wegjagen.
Oesong.	Menangong.	Nangong.	Met twee of meer mannen iets aan een stok dragen.
Oesia.	Oemoer.	Oemoer.	Ouderdom.
Wang, oewang.	Oewang.	Doeit.	Geld.
Oenggol.	Mangok.	Oengèh.	Knikken. met hoofd wenken, schuldden.
Oengoe.	Oengoe.	Oengoe.	Purper, paarsch, violetkleurig.
Oewap, hoewap.	Hoewap.	Pandang, lasoet.	Damp.
Oepaija.	Bekahandakh.	Hoewang.	Ontwerp, plan, uitvinding, toevlugt, middeleu.
Oepat.	Koetok.	Ngatoek, mahonan.	Kwaadspreken, lasteren, te zeggen hebben, laken, schelden.
Oepatie.	Oepatie, hasil.	Wang kapala.	Schatting, belasting.
Oepas.	Ipoe.	Siren.	Vergift (zeker soort).
Oepam.	Melitjien.	Palisen.	Schrobben, glazen, polijsten.
Oepah.	Oepah.	Oepah.	Huur, werkloon.
Oepih.	Oepih.	Oepik.	Zelfstandigheid uit het plantenrijk, groeijende onder de takken van den betel of pinangboom.
Oekier.	Oekier.	Oekir.	Snijden, etsen.
Oekoer.	Joekoer.	Oekoer.	Meten.
Awal.	Helo.	Helau.	Eerste, voorgaande, eerder, begin.
Oelat.	Oelir.	Oelir.	Worm, mot.
Oelit.	Oelit.	Oepit.	Wiegen, zacht bewegen.
Oelar.	Hindipaij.	Handipaij.	Slang.
Oelas.	Joeles.	Boengoes.	Vastmaken, hechten.
Oelang.	Ngahoet.	Ngahoet.	Woorden of daden herhalen, af en aangaan, dikwijls bezoeken.
Oelam.	Oelam.	Nengoek.	Vermengen.
Auleh.	Auleh.	Dinoe.	Door, van, van wege.
Berauleh.	Berauleh-kia.	Dinoe-aréh.	Verkrijgen, bezorgen, bewerken.
Perauleh-han.	Oléhaja-kia.	Kindoe-wé.	Verkrijging, bewerking.
Oeling.	Lingar.	Linger.	Topzwaar.
Awan.	Awan.	Hawoen.	Wolk.
Oenak.	Dohie.	Dohie.	Prikkelend gewas.
IJa, dia.	IJaè.	IJaè.	Hij, zij, hem, haar.
Ajap.	Ajap.	Aijap.	
Iboe.	Oema.	Indang, indoe.	Moeder.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Itoe.	Èté.	Kai.	Die, dat, de.
Itoepoen.	Ètèpoen.	Kai, koewak-koe.	Daarop, waarop, toen, deswegens.
Itong.	Hitong.	Itoeng.	Tellen.
Itikh.	Itikh.	Itikh.	Eend.
Iedjoe.	Hidjou.	Hidjou.	Groen.
Idar.	Beindah.	Ngindah.	Omgaan, rondgaan, rondwentelen, rondwandelen.
Aijer.	Danoem.	Danoem.	Water, vocht, sap.
Ieriet.	Noendah.	Dehang.	Al trekkende leiden, slepen, achter zich aantrekken.
Iroet.	Herot.	Iroet.	Schuinsch, scheef, gebogen, krom (als de beenen).
Iris.	Ihiris.	Ihiries.	Hakken.
Iring.	Pahajak.	Haijak.	Volgen, vergezellen in gevolg, afhankelijk zijn van.
Irop.	Ihop.	Mihop.	Slurpen, zwelgen.
Iroes.	Sarakat.	Ki-iejet.	Lepel van kokosschaal.
Isang.	Hinsang.	Lahang.	Kieuwen eener visch.
Isap.	Isap.	Singoet.	Inzuigen.
Esokh.	Dapit.	Djeboe	Morgen, volgende dag.
Isie.	Isie.	Njoewang.	Vullen, de inhoud.
Ingat.	Ingat.	Tawak.	Zich iets herinneren, in acht nemen, aan iets denken, opletten, aandacht, voorzorg.
Ingoes.	Boerik.	Boerik.	Druipneus.
Ingien.	Handakh.	Nahoewang.	Begeeren, verlangen, dierlijke lust, belust.
Ipar.	Ipar.	Ipar, sindah.	Zwager of zwagerin.
Ajakh.	Ajakh.	Giling.	Zeef.
Ikat.	Ngahoet.	Ngahoet.	Binden, vast maken, hechten, knoop, band.
Ikoet.	Menpahajakh.	Ngajakh.	Volgen, vergezellen.
Ekor.	Ikoe.	Ikoeh.	Staart der dieren.
Ikal.	Ikal.	Kendet.	Kroes, gekruld haar.
Ikan.	Lauk.	Lauk.	Visch.
Elokh.	Bagoes.	Sipan.	Aardig, bevallig, schoon.
Ajam.	Manok.	Manoek.	Kip.
Ajam-betina.	Manok bawéh.	Manoek bawéh.	Hen.
Id. djantan.	Id. hatoewé.	Id. daroeng.	Haan.
Imat imat.	Ingat.	Tatawam-moe.	Zorgvuldig, oplettend.
Inie.	Ètoen.	Itoen.	Deze, dit.
Indoe.	Indoe.	Indang, indoe.	Moeder (ook bij dieren).
Inang.	Toendah.	Dehang.	
Inak.	Njaman.	Njaman.	Lekker, aangenaam, wellustwekkend.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Inei.	Patjar.	Ngatoe.	Struikgewas, het sap om nagels te verwen.
Ajoen.	Tojang.	Nojang.	Wiegen.
Aijah.	Nanang.	Apang.	Vader.
Ajanda.	Nanang-koe.	Apang-koe	Mijn vader.
Anjam.	Nanjam.	Nalie.	Plooijen, ineendraaijen.
Babat.	Babat.	Mèting.	Omwinden, gordel.
Babie.	Baboij.	Baboij	Varken, zwijn.
Batoe.	Batoe.	Batoe.	Steen.
Batang.	Batang.	Batang.	Boom, rivier, tak, stok.
Batokh.	Djémoe.	Gémoeh.	Hoesten, kugchen.
Badja, wadja.	Wadja.	Badja.	Staal.
Badjan.	Kawah.	Parioek.	Stalen braadpan.
Badjoe.	Badjoe.	Batjoet.	Opperkleed, baatje.
Badjie.	Badjie.	Badjie.	Wig, beitel.
Batja.	Imbatja.	Batja.	Lezen.
Badakh.	Badakh.	Badakh.	Rhinoceros.
Badei.			Storm, windvlaag.
Bara, barah.	Bahè.	Bahè.	Zweer, ontsteking, gloeijende asch.
Barat.	Barat.	Barat.	Het westen.
Baries.	Baries.	Baries.	Gelid van krijgslieden, exerceren.
Barang.	Talo.	Taloen.	Goederen.
Barang kalie.	Barang kahandakh.	É-in-ikau hoewang.	Nu en dan, misschien.
Sabarang barang.	Sabarang barang.	Rangaij rangaij.	Hetzelfde, hoe.
Baring.	Minter.	Galing.	Nederliggen, rusten.
Baroe.	Baharoe.	Saheta.	Nieuw.
Baroet.	Imbaroet.	Noesoet.	Omgorden, omwinden.
Basah.	Basah.	Bésa.	Nat, vochtig.
Basoeh.	Basoeh.	Menjau.	Wasschen.
Basie.			Muf, beschimmeld.
Bangat.	Hawas.	Péhes.	Spoedig, snel, terstond.
Bangal.	Bedingin.	Badingin.	Hardhoorig, weinig doof.
Bangoen.	Misik.	Misik.	Ontwaken, opstaan, zich oprigten.
Bangou.	Bangou.	Bangau.	Soort van ooijevaar.
Bapa.	Bapa-nanang.	Apang.	Vader.
Bakar.	Imapoeijé.	Mapoeijé	Branden, verbranden.
Bakas.	Ekas.	Ikas.	Vat, tobbe.
Bakoel.	Pangsok.	Koesakh.	Mand.
Bagoes.	Bagoes.	Sipan.	Aardig, schoon, aangenaam, fraai.
Bagei.	Roepa.	Amat.	Geslacht, soort, klasse, afdeeling, wijze.
Bagei bagei.	Roepa roepa.	Arak arak.	Verscheidenheid.
Bagimana.	Kakoeé.	Pen-ikau.	Hoe dat, waar naar toe, hoe zoo.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Balas.	Balas.	Maleh.	Teruggeven, vergelden, vergoeden, beloonen, wreken, teruggave.
Balikh.	Imbalikh.	Balikh.	Keeren, omdraaijen, terugkeeren, verkeeren.
Baloet.	Waloet.	Lindong.	Aal.
Balei.	Balei.	Goelang, balaij.	Openbaar gebouw, regtplaats.
Banei.	Banei.	Paré.	Zaad.
Banir.	Gandong.	Banir.	Uitspruitsels van een boom, digt bij den wortel.
Bawa.	Imbit.	Gaijah.	Brengen, voeren, medenemen, halen, dragen.
Bauwang.	Bauwang.	Bauwang.	Uijen.
Bahoewa.	Bahoewa.	Sahita.	Bij deze, mits deze.
Baijer.	Ngahor, inahor.	Maleh.	Betalen.
Bajang.	Bajang.	Kalengè.	Schaduw, schim, geest, spook.
Baik.	Baik, bagoes.	Karidah.	Goed, wel, het zij.
Baik-ie.	Impabagoes.		Verbeteren, herstellen, hernieuwen, schikken.
Bajam.	Bajam.	Djagoer.	Een moeskruid.
Banjak.	Aréh.	Aréh.	Veel, talrijk, vele.
Babal.	Babal.	Kaboeling, kamamot.	Onwetend, traag van begrip, onoplettend,
Boebongan.	Beboengan.	Baboengan.	Het dak van een huis.
Betapa.	Kakoeé.	Djoebaij.	Waarom, hoe, op welke wijze, door wat.
Beties.	Bontis.	Beties.	Het been.
Beting.			Bank, rif, plaat.
Betoel.	Benar.	Toetoe.	Regt, waar, echt, even, gelijk, wezenlijk.
Betoeah.	Betoeah.	Toeah.	Vrij van ongeluk, onkwetsbaar.
Betina.	Bawéh.	Bawéh.	Dier, vr., wijfje.
Bidjakeana.	Hartie benar benar.	Haratie katoetoeij.	Voorzigtig, bescheiden, wijs, geleerd.
Bitjerra.	Bitjerra.	Bisara.	Rede, gesprek, spreken.
Badakh.	Kasei.	Poepoer.	Een welriekend toebereidsel om na het baden het vel zacht te maken.
Bedil.	Badil.	Badil.	Schietgeweer.
Badan.	Badan.	Bitik, koengaij.	Ligchaam.
Boedi.	Boedi, haratie.	Haratie.	Wijsheid, verstand, geestigheid.
Boediman.	Samporna.	Karidah.	Wijs, verstandig.
Bras	Béhas.	Béhas.	Rijst.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Brapa.	Brapa.	Pèréi.	Hoeveel, hoe.
Beranak.	Meanakh.	Nganakh.	Voortbrengen, teelen van een kind, bevallen.
Barânie.	Bahanie.	Bahanjie.	Dapper, moedig, durven.
Berahie.	Berahie.	Katen kirang.	Beminnen, verliefd zijn.
Brat.	Bebehat.	Behat.	Zwaar, last, gewigtig.
Bersieu.	Bangin.		Niezen.
Broek.	Beroek.	Beroek.	Zeker soort van aap.
Berkalai.	Berkalahai.	Berkalahai.	Vechten.
Berkat.	Berkat.	Berkat.	Zegen, voorspoed, geluk.
Bernang.	Hanangoei.	Hanangoei.	Zwemmen.
Berniaga.	Berdagang.	Berdagang.	Handel drijven.
Beroewang.	Bahoewang.	Oenda.	Beer.
Berauleh.	Doean.	Indae.	Bezorgen, verwerven, verkrijgen.
Berhala.	Berhala.	Hampatong.	Afgod.
Berhenti.	Bersalang.	Tendèi.	Ophouden.
Brie.	Ninga.	Tingaij.	Geven, toekennen, toestaan.
Brita.	Brita.		Verhaal, faam, gerucht, rumoer, nieuws.
Brisieh.	Brisieh.	Henoet henoet.	Zindelijk, zuiver.
Besaar.	Datoe.	Haij.	Groot, gewigtig, uitgestrekt, grootte.
Besie.	Oewasie.	Oemat.	IJzer.
Bisie.	Brasie.	Paliscn.	Schoon, fraai.
Bangsa.	Bangsa.	Bansa.	Geslacht, gezin, stam.
Bangsawan.	Bangsawan.	Olon kapala.	Van hooge afkomst, van adel.
Bangsal.	Balei.	Goelang, balai.	Pakhuis.
Bongsoe.	Bongsoe.	Boesoe.	Het jongste kind.
Bangkakh.	Kimbang.	Bangkakh.	Gezwollen.
Bangkiet.	Iangkiet.	Ngatang.	Rijzen, opstaan.
Bongkar.	Bongkar.	Ngalihaij.	Tillen, opbeuren.
Bienkies.	Biengkies.	Pempait.	Geschenk, gift.
Bongkoes.	Imbongkoes.	Moekoes.	Bundel, pak, rol, bos.
Bongkal.	Bongkal.	Bongkal.	Gewigten om goud te wegen.
Boengkoel.	Boenking.	Bongking.	Knoest, kwast in hout.
Baka.	Baka.	Titir.	Duurzaam, voortdurend, onvergaankelijk, eeuwig.
Baktie.	Baktie.	Bahoet.	Vroom, gehoorzaam aan Gods woord, goede daden.
Bakas.	Kalikas.	Ekas.	Teeken, merk, sein, indruk, spoor, lidteeken.
Bakas tangan.	Kalika lingaij.	Ekas lingaij.	Handteekening.
Bakal.	Behata.	Bahata.	Voorraad van levensmiddelen voor eene reis.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Bakoe.	Bakoe.	Bakoe.	Hard worden, stollen.
Bagi.	Imbagih.	Membang.	Tot, aan.
Bagimana.	Kakoeé.	Djoebaij.	Hoe, op welke wijze, door wat middel.
Baginda.	Baginda.		Iemand van een vorstelijk geslacht, vorst, koning, hoogheid.
Bagi-inie, bagini.	Sama èton.	Sama èton.	Zoo, op die wijze.
Bagi-itoe, bagitoe.	Sama ètè.	Sama ètè.	" " " "
Balatantara.	Balatantara.	Biti.	Leger.
Bala.	Bala.		Hulp, bijstand.
Belatjan.	Balatjan.	Balatjan.	Kaviaar (trassie).
Belanga.	Landaij.	Parisek.	Aarden pan of pot.
Balik.	Balik.	Malik.	Terugkeeren.
Balakang.	Likor.	Likor.	Rug.
Bilalang.	Hankalap.	Bontak.	Sprinkhaan, wild in het algemeen, zoowel loopend als vliegend.
Boelalai.	Lalaij.	Tahie.	Snuit van een olifant.
Balat.	Hampang.	Bila.	Fuik.
Balas kasihan.	Balas kasihan.	Nagie.	Medelijden.
Belom.	Hindaij.	Éham.	Nog niet.
Belantara.	Himba.	Himba.	Bosch, woud, wildernis, land nog in den staat der natuur, woestenij.
Belandja.	Belandja, nepakah.	Kahoem kepan.	Huur, soldij, uitgave, arbeidsloon, inkomen.
Belah, blah.	Silah.	Beken.	Splijten, kloven.
Belie, blie.	Mamilie.	Milie.	Koopen.
Baliet.	Mèting.	Mèting.	Twijnen.
Balerang.	Malirang.	Malirang.	Zwavel.
Balikat.	Balikat.	Lijau.	Schouderblad.
Biliau.	Sida.	Jé.	Uitdrukking van eerbied, waarvan men zich bedient sprekende van zijne ouders of meesters, wanneer zij oud zijn.
Bilijong.	Balijong.	Oentak.	Soort van dissel.
Bimbang.	Bimbang.	Kadoeh.	Besluiteloos, wiefelachtig, onbestendig.
Bambangan.	Belarangan.	Ngapotong.	Heimelijke gemeenzaamheid tusschen jonge lieden van verschillende kunne.
Binatang.	Satoea, binatang.	Lauk.	Beest in het algemeen..
Binasa.	Lepah, binasa.		Vervallen, vernield, beroofd, vergaan.
Boentar.	Boentar.	Boentir.	Rond, dik, poezelig.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Bentang.	Bantang.	Niring.	Spreiden, uitstrekken, uitbreiden, kruisigen.
Bintang.	Bintang.	Bintang.	Ster.
Binting.	Koeboe.	Kotah.	Schans, wal.
Boenting.	Betihie.	Tihie.	Zwanger, bevrucht.
Bantok.	Bingkok.	Belantik.	Krom, gebogen.
Bantal.	Bantal.	Kalang olon.	Kussen (hoofd-).
Bintil, bintoel.	Boentil.	Papoendjin.	Puist, gezwel, blaar.
Bantoen.	Roeboet.	Ngaboet.	Optrekken, uittrekken, uitroeijen, uitrukken.
Bantoe.	Dohop.	Dadoehoep.	Helpen, bijstaan (bijzonder in den oorlog).
Bantah.	Bantah.	Habantah.	Kibbelen, twisten.
Bantei.	Simbalei.	Sombalieh.	Een beest slagten.
Banting.	Mengadah, mempantoh.	Madokh.	Slaan, kloppen, beuken.
Bandjar.	Bebaris.	Imbaris.	Rij, reeks, gelid.
Bandjer.	Danoem handalim.	Danoem haij.	Overstrooming.
Bintjie.	Sarik.	Djaré roeta.	Haten, verfoeijen, benijden, afkeer hebben.
Bantjie.	Rimbas.	Panaha.	Dissel, schaaf (kuipers-), trekmes.
Bonda.	Oema.	Indang.	Moeder (beleefde stijl).
Banda.	Talo.	Taloen.	Schat, koopwaar, ding.
Bandar.	Bandar.	Badar.	Zeehaven, handelstad.
Bandeira.	Bandeira.	Patoengoel.	Vlag, vaandel.
Benar.	Benar.	Toetoe.	Waar, waarachtig, opregt, zuiver, stipt.
Benang.	Lawé.	Lawé.	Garen, draad.
Benoea.	Léboe.	Léboe.	Stad, oord, gewest.
Benih, bani.	Paréh.	Paréh.	Zaad in het algemeen.
Boeang.	Kanan.	Nganaé.	Wegdoen, wegwerpen.
Boeaija.	Biaije.	Baé.	Alligator, krokodil.
Boeber.	Boebor, kankoeijou.	Boebou.	Pap, brij.
Boeboek.	Boeboek.	Moeboek.	Worm, mijt.
Boeboe.	Boeboe.	Boeboe.	Zeker vischtuig.
Boboh.	Boboh.	Noeboh.	Stellen, plaatsen, opleggen, vastzetten.
Boeta.	Beboeteij.	Boetaij.	Blind.
Boeat.	Hawé.	Ngaewé.	Doen, maken, oprigten, vervaardigen.
Boetoe.	Oetie.	Latak.	Membrum virile.
Boetir.	Bauwak.	Babak.	Korrel, bolletje.
Boedjoer.	Boedjoer.	Boetjoer.	Langs, in de lengte.
Boedjang.	Boedjang, dara.	Tabela.	Man of vrouw in den ongehuwden staat, jongman, weduwe, weduwnaar.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Boedjoek.	Maugong.	Mengandjoeh.	Streelen, stillen, liefkozen, vleijen.
Boetjor.	Botjor.	Doerau.	Dat lek is.
Boedakh.	Toendah, djipin.	Dehang.	Slaaf.
Bodoh.	Bangang.	Loela.	Onnoozel, dom.
Boedie.			Wijsheid, verstand.
Boeroet.	Boeroet.	Baboehoet.	Gescheurd, gebroken, ongemak aan het zakje der teelballen.
Boeroes.	Belajoe.		Verwelken, verdorren.
Boerong.	Boerong.	Boerong, milie.	Vogel.
Borong.	Borong.	Borong.	Verkoop in het groot, bij den hoop.
Boeroek.	Boeroek.	Boeroek.	Slecht, bedorven, leelijk, vervallen.
Boerikh.	Karatjak.	Boetih.	Pokdalig, mottig.
Boeranda.	Magon.	Magon.	Hut, kajuit.
Boeroe.	Harakh.	Harakh.	Jagen, drijven, verjagen, verdrijven.
Boerit.	Parah.	Oeles.	Achterste gedeelte.
Boeas.	Boeas.	Boeas.	Wild, wreed, verscheurend, roofzuchtig.
Boesokh.	Boeroek.	Boerok.	Stinkend, vuil, verrot, bedorven.
Boeang.	Kanan.	Nganaé.	Wegwerpen, uitdrijven, uitjagen, verstooten, verbannen, verkwisten.
Boenga.	Djoedjong.	Noetjong.	Bloem, bloesem.
Bongkar.	Bongkar.	Ngakat.	Optellen, ligten, ontladen.
Boeka.	Oewap.	Oewap.	Openen, ontdekken, blootstellen, open.
Boekit.	Boekit.	Boekit.	Heuvel, hoogte.
Bokor.	Sasangan.	Sampa.	Kom, bekken, vat.
Boekan.	Lain.	Beken.	Is niet, is er niet?
Boekoe.	Boekoe.	Boenking.	Geleding, gewrigt.
Boekoe-boeloeh.	Boekoe hoembang.	Boekoe lawas hoembang.	Geleding van bamboe.
Boelat.	Boentir.	Boentir.	Rond, cirkelvormig.
Boelan.	Boelan.	Boelan.	Maan, maand.
Boeloe.	Boeloe.	Boeloe.	Vederen, dons, wol, haar (op het lijf).
Boeloeh.	Hoembang.	Hoembang.	Bamboe.
Boleh.	Doe-au.	Nindoh.	Mag, kan, zal.
Boelie.	Boelie boelie.		Fleschje met langen hals.
Boemi.	Boemi, petak.	Petak.	De aarde, de wereld.
Boenie.			Verbergen.
Boenting.	Betihie.	Betihie.	Zwanger.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Boenoeh.	Mamoenoeh.	Moenoeh.	Dooden, vermoorden, uitblusschen.
Boeah.	Boeah.	Boeah.	Vrucht, fruit.
Bohong.	Pa-anjou.	Pengandjoh.	Liegen, onwaarheid spreken.
Boehie, boei.	Boeréh.	Potak.	Schuim.
Boeijong.	Boeijong.	Boeijong.	Watervat, aarden kruik.
Boenjie.	Auw.	Augh.	Klank, geluid, geraas.
Baharoe.	Baharoe.	Saheta.	Nieuw, versch.
Bhasa.	Bhasa.	Bhasa.	Taal, wijze van spreken.
Bhagie, bagi.	Babagie.	Mela.	Deelen, verdeelen.
Bhaja, baja.	Bhaja.	Kasiäl.	Kwaad, ongeval, ramp, gevaar.
Berak.	Mamanih.	Manih.	Alvum exonerare.
Bagia.	Kélèh.	Patoeah.	Gelukkig, gezegend, welvarend.
Bagian.	Bahagian.	Bamèla.	Verdeeling, scheiding.
Bahwa.	Bermoela.	Barasoelaka.	Nademaal, nu, dat, hoe of, wat betreft, dewijl.
Bea, beija.	Beija.	Tjoekei.	Regten, tol, belasting.
Biasa.	Pidjih.	Pidjih.	Gewoon, gewend, bekend.
Biawakh.	Biawakh.	Sambokh.	Guano, leguaan.
Bibier.	Bibi.	Toetoh.	Lippen, rand, boord.
Bebas.	Bebas.	Bebas.	Vrij, ongedwongen, vrijheid, vergunning.
Bidjie.	Bawak.	Bawak.	Zaad.
Bidjakh.	Bidjakh.	Haratie.	Voorzigtig, omzigtig, behendig, doortrapt.
Bidan.	Bidan.	Idong anakh.	Vroedvrouw.
Bidah.	Bedah.		Verschil in meening, oneens zijn in iets.
Biar, bi-er.	Marah.	Marah.	Toestaan, dulden, laten, toelaten.
Biri-biri.	Biri-biri.	Biri-biri.	Schaap.
Biroe.	Biroe.	Biroe.	Ligt blaauw.
Bisa.	Bisa.	Ratjoen.	Vergift, venijn.
		Pandei.	Geleerd, vernuftig.
Bisikh.	Bisikh.	Hasiwokh.	Fluisteren aan het oor.
Bisoel.	Beloejong.	Beloejong.	Buil, gezwel, puist.
Bisan.	Bisan, sangir.	Hasangir.	Verwantschap tusschen ouders, wier kinderen zamen trouwen.
Bisoe.	Bisoe.	Bisoe.	Stom, sprakeloos.
Biengies.	Penjerikan.	Pahalau.	Gramstorig, oploopend, bitsstraf, streng, wreed.
Biengong.	Biengong.	Boering.	Eenvoudig, onnoozel, hersenloos, dom.
Bila.	Pariah.	Miraij.	Tijd, tijdstip.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Apabila.	Ampariah.	Hamiraij.	Op wat tijd, wanneer.
Bila.	Bila.		In den dood vergezellen, opoffering van man of vrouw, bij den dood van een hunner.
Bilang.	Baparoeman.	Betoetor.	Vertellen, verhalen, rekenen, tellen.
Bilikh.	Serokh.	Serokh.	Vertrek, kamer.
Binie.	Sawéh.	Sawéh.	Vrouw, echtgenoot.
Taboer.	Tabor.	Taboer.	Graan zaaijen.
Tabier.	Dinding.	Dingding.	Gordijn, sluijer.
Tadas.	Tabas.	Mengdirik.	Den grond zuiveren van onkruid.
Tabang.	Menèbéng.	Menébing.	Boomen omkappen.
Tabekh, Tabéh.	Salam, tabéh.		Groet, saluut, heilwenschen.
Tatieng.	Tatieng.	Njandang.	Ligten, opheffen, ondersteunen.
Tatah.	Oekir.	Oekir.	Inzetten, inleggen met goud, juweelen.
Tadjie.	Tadjie.	Tadjie.	Kunstmatig spoor voor vechthanen.
Tadjakh.	Tadjakh.		Een soort van sikkel, of snoeimes.
Tadjam.	Benihie.	Benjihie.	Scherp, puntig.
Tadah.	Manantalai.	Nantaij.	Beletten te vallen, ophouden, opheffen.
Tadie.	Andau.	Andau.	Kort geleden, zoo even.
Tara.	Tara.	Menara.	Gelijk maken, schaven.
Tariek.	Batakh.	Mitjit.	Trekken, slepen, rukken.
Taroh.	Ina.	Ngina.	Stellen, plaatsen, zetten, nederleggen, in bewaring geven, verzamelen, bijleggen, inzetten in eene loterij of weddingschap.
Tarie.	Tarie.	Ngandjan.	Dansen, springen.
Tangies.	Tangies.	Nangies.	Weenen, huilen.
Tangan.	Lingèh.	Lengéh.	Hand, arm.
Tapa.	Tapa.	Betapa.	Boete, godsdienstige afzondering van de wereld.
Tapies.	Njaring.	Njaring.	Doorzijgen.
Tapakh.	Loekap.	Loekap.	Palm van de hand, zool van den voet, stooten, schuiven.
Tapies.	Akies.	Ngakies.	Slaan, kloppen.
Tapieskan tangan.	Akies lingèh.	Ngakies lengéh.	In de handen klappen.
Takoet.	Mikèij.	Mikèij.	Bevreesd, bang, angst.
Takar.	Takar.	Betakar.	Zekere maat, meten.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Takan, tekan.	Hinjékan.	Menjik.	Met het vlakke van de hand drukken, indrukken, uitpersen.
Tagal.	Tagal.	Sebab.	Om reden, uit hoofde.
Tagah.	Kahana.	Kahana.	Verhinderen.
Tagie.	Tagie.	Nagie.	Schuld eischen, manen.
Talam.	Talam.	Talam.	Metalen blad of schotel.
Talie.	Talie.	Talie.	Touw, koord, zeel.
Taman.	Toendah.	Déhang.	Gezellen, volgelingen.
Tanakh.	Tanakh.	Berapie.	Koken, zieden als een ketel met rijst.
Sapertanak nasie.	Idjèh sakarapia.	Itjèh sakarapie.	Tijdmaat, zooveel als noodig is om een pot rijst te koken.
Tanam.	Tanam.	Imbol.	Planten, begraven.
Tanoen.	Tanoen.	Mal mbang.	Weven.
Tanah.	Petak.	Petak.	Land, aarde, grond.
Tawar.	Hambar.	Tawah.	Laf, smakeloos.
Penawar.	Penawar.	Penawar.	Tegengift, tooverij.
Tawar.	Tawar.	Tawar.	Geld bieden, afdingen, bod doen, koop sluiten.
Tawas.	Tawas.		Aluin.
Ta-oesah.	Baré soesah.	Héram soesah.	Het behoeft niet.
Tawan.	Tawan.	Tawan.	Krijgsgevangene.
Tahan.	Tahan.	Nahaij.	Aanhouden, verdragen, volharden, vasthouden.
Tahoen.	Njelo.	Njelo.	Jaar.
Tahoe, tau.	Tau.	Tau.	Weten, wijs.
Tahai, tai.	Tahaie, taai.	Tahai.	Mest, drek, droesem.
Tanja.	Insikh.	Ngesekh.	Vragen, onderzoeken.
Taboes.	Taboes.	Neboes.	Vrij koopen, uitlossen.
Tabing.	Tebang.	Tebang.	Oever eener rivier.
Tabal.	Kandal.	Kadel.	Dik, stevig.
Taboe.	Téboe.	Téboe.	Suikerriet.
Tetapie.	Tetap'e.	Djaké.	Begrijpen, wel te verstaan, maar, wel, niettemin.
Tatas.	Tatas.	Tatas.	Losbreken, doorbarsten.
Tatap.	Tétep.	Tètep.	Veilig, onbevreesd, tevreden, gerust.
Tatak.	Nètek.	Nètek.	Snijden, kloven, kerven.
Tatkala.	Tatkala.	Kalaké.	Tijdens, toen.
Takhta.	Pangkat.	Djalahé.	Zetel, troon.
Tedong.	Tadong.	Andjoe.	Vergiftige slang.
Tedoh.	Tadoh.	Tendeh.	Gelijk, glad, effen, windstilte.
Tara.	Tara.	Menara.	Schaven, gelijk maken.
Taratak.	Taratak.		Hut, tent.
Ter oetama.	Permoelaän.	Bersoelakh.	Best, volmaakt.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Taras.	Téras.	Téras.	Hart van het hout.
Terbit.	Limboet.	Lemboet.	Voortkomen, voortspruiten.
Terbang.	Terbang.	Tarawang.	Vliegen.
Tertawa.	Tertawé.	Tatawé.	Lagchen.
Terdjang.	Naradjang,	Mangetas.	Voortschoffelen.
Terdjoen.	Jabreboe.	Séboe.	Vallen, afspringen.
Troes.	Paloes.	Paloes.	Door, door en door, geheel en al, open.
Trang.	Trang.	Tarang.	Licht, helder.
Terkadang.	Moela.	Soelak.	Dikwijls, somtijds.
Tariak.	Mengahau.	Ngahau.	Schreeuwen, uitroepen.
Tarima.	Tariema.	Tariema.	Ontvangen, aannemen.
Talokh.	Talokh.	Télokh.	Cijnsbaar, ook baai.
Tong.	Tong.		Vat, ton, tobbe.
Tarkam.	Maroengkop.	Nawan.	Verslindend, bloeddorstig.
Terlaloe.	Pehalau.	Pehalau.	Uitermate, buitengemeen, zeer, overtreffend.
Terlebeh.	Lebeh lebeh.		Zeer, in den hoogsten graad.
Terompa.	Terompa.	Tarompa.	Zeker houten voetschoeisel.
Taran.	Mahadjan.	Menganteh.	Persen, drukken.
Ternama.	Dapat aran.	Soepa ngaréh.	Beroemd, vermaard.
Troboe.	Troboek.		Zekere gezouten vischkuit.
Troesie.	Troesie.		Kopergroen, vitriool.
Tropong.	Tropong.		Verrekijker.
Taroena.	Dara.	Boedjang.	Jongman, vrijer.
Tengadoh.	Menangérah.	Menangérah.	Opwaarts zien, als in het gebed.
Tingkat.	Tingkat.	Tingkat.	Dek, zolder, terras.
Tongkat.	Tongket.	Tongket.	Stok, staf, stut, steun.
Tangkar.	Tangkar.	Betangkar.	Kijven, twisten.
Tangkas.	Tangkas.	Batékang.	Vlug, snel.
Tangkies.	Tangkies.	Tangkies.	Afkeeren, afweren.
Tangkap.	Inawan.	Nawan.	Grijpen, vatten, aanhouden.
Tingkap.	Tingkap.	Tingkap.	Venster, luik.
Tongkop.	Tongkop, toekop.		Torentjes van een gebouw, kanteelen.
Tengkok.	Tekok.	Tékokh.	Hals, nek.
Tingkoerak.	Krabang takoelok.	Krabang takoelok.	Schedel.
Tingkah.	Tingkah.	Tingkah.	Zeden, potsen, kuren.
Tangkei.	Tangkei.	Tondoij.	Steel, stengel, scheut.
Tanggalong.	Tanggalong.	Beoeng.	Civetkat.
Tanggong.	Tangong.	Nangong.	Dragen, verdragen, ondergaan, uitstaan.
Tanggal.	Beképak.	Belekakh.	Aftrekken, uittrekken, afstrijken, uitvallen.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Tinggal.	Belihie.	Balegah, belihie.	Blijven, voortduren, wonen, overblijven, verlaten, afstand doen, verzuimen, nalaten.
Tonggal.	Tonggoel.	Tongal.	Vlag, vaandel.
Anakh tonggal.	Anakh tonggal.	Anakh tongal.	Eenig kind.
Tonggoel.	Tonggoel.	Lawan.	Stam van een boom.
Tinggalam.	Lèting.	Lèting.	Zinken.
Tonggoe.	Tonggoe.	Nongoe.	Bewaken, oppassen, bewaren, bezetten.
Tanggong.	Inangong.	Inangong.	Verdragen, verduren.
Tanggoh.	Tanggoh.	Nangoh.	Wachten, dralen, vertoeven, uitstellen.
Tinggie.	Tinggie.	Ngamboe.	Hoog, verheven, hoogte.
Tanggiling.	Tanggiling.	Ahem.	Geschubde miereneter.
Tenglong.	Tenglong.		Lantaarn.
Tengah.	Pintok.	Bintok.	Half, midden.
Tangie.	Marat.	Pasimak, rateh.	Sterk, als boter of olie.
Tapat.	Tapat.		Bewoording tot de oost- en westpunten van het kompas behoorende.
Tepong.	Tèpong.	Tè ong.	Meel.
Tepoek.	Tapok.	Nekap.	Met het platte van de hand slaan.
Tepie.	Sisarei.	Sasaré.	Kant, zijde, boord, oever, kust, strand.
Tegar.	Tegar.		Hard, taai, stijf, hardnekkig, koppig.
Togoer.	Irawéh.	Marah.	Beknorren, berispen, hard aanspreken.
Tagap.	Tagap.	Tagap.	Sterk, stevig, vast, gezond, wel gespierd, zonder gebreken.
Togok.	Togok.	Nengok.	Teug, slok.
Tagal.	Tagal.	Sebab.	Omdat.
Tagalitjoh.	Takalitjoek.	Takaloetjek.	Rekken, verrekken.
Tagah.	Inkahana.	Kahana.	Beletten, voorkomen, bedwingen, verbieden.
Tegoh.	Koko-koko.	Badehen.	Sterk, vast, duurzaam.
Teladan.	Tjontoh.	Tjontoh.	Voorbeeld, vorm.
Telapak.	Tapak.	Nekap.	Zool van den voet, palm van de hand.
Telaga.	Telaga.	Talaga.	Waterplas, vijver.
Telor.	Antèlo.	Antèlo.	Ei, vischkuit.
Talokh.	Télokh.	Telokh.	Paai, inham.
Talan.	Negokh.	Nengokh.	Zwelgen, doorslikken.
Talantang.	Mentanga.		Op den rug liggen.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Talandjang.	Holobaij.		Naakt, ongedekt.
Teloendjoek.	Toendjoek.	Tendjoek.	De voorste vinger.
Telah.	Telah.	Keléké.	Na, nadat, voorbij.
Telinga.	Piending.	Piending.	Het oor.
Timba.	Timba.	Timba.	Emmertje.
Timba roeang.	Timba roeang.	Timba roeang.	Het onderste van een vaartuig, waar het water zich vereenigt, dat door lek in hetzelve komt.
Tambangan.	Tambangan.		Soort van schuit.
Tambakoe.	Tambakoe.	Tambakoe.	Tabak.
Tambaga.	Tambaga.	Tambaga.	Koper.
Tambat.	Iambat.	Marabas.	Binden, vastmaken.
Tambang.	Tambang.	Nambang.	Brengen, vervoeren.
Timbang.	Timbang.	Timbang.	Wegen, overwegen.
Toembang.	Beroewat.	Mahéwa.	Vallen, omvallen, ter neder werpen.
Toembong.	Boeroet.	Boeroet.	Luchtgat, opening om lucht te geven.
Timbak.	Timbak.	Nimbak.	Schieten.
Toembak.	Toembak.	Loendjoe.	Piek, lans, speer.
Toemboek.	Timpaij.	Nepé.	Stampen in een vijzel, beuken, kloppen.
Timboek.	Timbok.	Nimbok.	Hoofd, dijk, schans.
Timboel.	Timboel.		Rijzen, vlot komen, opschieten, verschijnen.
Tamboen.	Timboen.	Naboij, hatongkop.	Stapel, hoop, ophoopen.
Tamboes.	Bepétok.	Pètok.	Doorsteken, doorzijgen, doordringen, door en door.
Tambah.	Indahang.	Mandahang.	Bijvoegen, vermeerderen.
Toemboeh.	Toemboeh.	Toemboeh.	Uitspruiten, uitschieten.
Tambirang.	Tambirang.	Tamberang.	Want van een mast.
Timpa.	Ilaboe.	Balaboe.	Vallen, omwerpen, nedervellen, treffen.
Tempo.	Waija.	Waija.	Ten tijde, tijd.
Tampajan.	Tadjou.	Djawet.	Groote kruik, pot.
Tampat.	Oekan.	Cekan.	Plaats, oord, ligging.
Toempat.	Mangamping.	Hagampir.	Stoppen, afsluiten.
Tampar.	Tampar.	Tampar.	Een klap geven.
Toempang.	Toempang.	Noempang.	Geholpen, geriefd worden door huisvesting te krijgen, medegaan.
Timpang.	Timpang.	Timpang.	Mank, lam, verminkt.
Tampak.	Tampak.		Een hand breed.
Tampik.	Tampik.	Tampik.	Schreeuw, gillen.
Tampal.	Inoempang.		Lap, pleister.
Toempoel.	Toempoel.	Toempoel.	Bot, niet scherp.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Tampiliek.	Tampalak.	Sampalak.	Overtuigen, tegenspreken, wederleggen.
Tampoe.	Tampoe.		Met de voeten op iets rusten, terugtreden.
Tampoerong.	Bango.	Bango.	Notendop, schaal.
Tampoeng.	Nantalaij.	Nantaij.	Vangen, iets dat valt in den mond vangen.
Toempah.	Marieh.	Marie.	Schenken, storten.
Tampoeh.	Tampoeh.	Sahap.	Aanvallen, doortrekken, doorbreken.
Tampias.	Tampias.	Tapilie.	Stormachtig, hevig, buijig, slecht weder.
Teman.	Toendah.	Dehang.	Medgezel, volgeling.
Temoe, bertamoe.	Hasoepa.	Soepa.	Ontmoeten, aantreffen.
Tentoe.	Tentoe.	Tentoe.	Zeker, bepaald, vast.
Toentoet.	Toentoet.	Noentoet.	Verzoeken, vragen, eischen, navraag doen.
Tantara.	Tantara.	Helang helang.	Een leger.
Tantang.	Tantang.	Tahendeng.	Hard toeroepen, uitdagen, praaijen.
Tantang.	Tenting.	Tingting helem.	Nopens, aangaande, met betrekking tot.
Tantang roemah itoe.	Tenting hoema étè.	Helem hoemákaij.	Aangaande dat huis.
Tandjak.	Tandjak.		Soort van zeil.
Toendjoek.	Toendjoek.	Tindjok.	Doelen, aanwijzen, toonen, rigten naar.
Tindjoe.	Mengitaij.	Geté.	Aanzien, overzien, om hoog zien, nederzien, op uitkijk staan.
Tandjong.	Tandjong.	Tandjong.	Hoek, kaap, voorgebergte.
Tanda.	Tanda.	Tanda.	Teeken, merk, blijk.
Toenda.	Toenda.	Toenda.	Boegseren.
Tindis.	Iènget.	Tawak, nejek.	Drukken, verbrijzelen.
Tandang.	Nampietjak.	Nakir.	Schoppen, trappen.
Tandokh.	Tandokh.	Tandokh.	Hoorn.
Toendoek.	Toendoek.	Toendoek.	Zich buigen, nederbuigen, onderwerpen.
Tandan.	Toendon.	Toendon.	Tros pisang.
Tindeh.	Iènget.	Nejek.	Op elkander leggen, tegen iets drukken.
Tenang.	Tening.	Tening.	Stil, zacht, kalm.
Tanoen.	Tanoen.	Malambang.	Weven.
Toeang.	Rijau.	Ngarie.	Schenken, ingieten.
Toeb[illegible].	Toebaij.	Toebé.	Zeker bedwelmende wortel.
Toeboh.	Badan.	Betek.	Lighaam.
Tobat.	Tobat.	Belek.	Berouw, bekeering, ook een uitroep van verwondering.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Toetoer.	Toetoer.	Toetoer.	Verklaren, verslag doen, zeggen, toespreken.
Toetop.	Inoedong.	Noetop.	Sluiten, digt doen, toestopgen, dekken, insluiten, eindigen.
Toedjoe, toedjoek.	Injaloekan.	Djoeloek.	Wijzen, rigten.
Toedjoeh.	Oedjoeh.	Oedjoe.	Zeven.
Toedong.	Toedong.	Noetop.	Bedekken, sluijeren.
Toedoh.	Toedoh.	Toedoh.	Beschuldigen, betichten, aanklagen.
Toeroet.	Hampaïjak.	Hameré.	Volgen, vergezellen, navolgen.
Toeron.	Mohon.	Mohon.	Dalen, afstijgen, zinken, vallen.
Toengging.			Over vier dagen.
Toepei.	Toepei.	Sapoïjong.	Eekhorentje.
Toeping.	Toping.	Toping.	Masker, maskeren.
Toeak.	Toeak.	Toeak, baram.	Zekere sterke drank.
Toekar.	Mamilie.	Melie.	Ruilen, verwisselen.
Toekang.	Toekang.	Toekang.	Werkman.
Toekong.	Toekong.	Toekong.	Een lok haar.
Toekokh.	Imantokh.	Mantok.	Hard slaan, zacht kloppen
Toekal.	Gintjil.	Gintjil.	Streng, kluwen.
Toekol, poekol.	Imantokh.	Mantok.	Slaan.
Toegal.	Toegal.	Toegal.	Rijst op hooge gronden planten.
Taulat.	Daulat.		Ongeluk, ramp.
Toelat.			Over drie dagen.
Toelies.	Menjoerat.	Njoerat.	Schrijven, teekenen, afbeelden, schilderen.
Toeloes.	Boedjor, benar.	Ngaréné.	Regtvaardig, opregt.
Toelang.	Toelang.	Toelang.	Been, bonk.
Toelong.	Toelong.	Bantoe.	Helpen, bijstaan.
Toelak.	Tolak.	Tolak.	Schuiven, stooten.
Toelak bara.	Tolak bara.	Tolak bara.	Ballast van een schip.
Toelan, taulan.	Mikaij.	Mikaé.	Makker, bondgenoot.
Toelah.	Toelah.	Toelah.	Wreken, wraak, loon, straf.
Toelieh.	Mingintaij.	Ngité.	Zien, kijken, uitzien.
Toelie.	Bedingin.	Badingin.	Doof.
Toema.	Toemei.	Toemé.	Ongedierte, dat zich in vuile kleederen ophoudt.
Toemit.	Toemit.	Takir.	Hiel.
Toemies.	Toemies.	Djoehoe.	Stooven, soort van gebak.
Toenoe.	Ingabokh.	Ngabokh.	Branden, braden.
Toean.	Toean.	Toean.	Heer, meester, mijnheer.
Toehan.	Toehan.	Djatta.	God, de Heer.
Toenda.	Toendah.	Toendah.	Boegseren.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Toenas.	Saloendikh.	Soeloeh.	Uitbotten, uitspruiten.
Toenang.	Rarang'an.	Oemboê.	Huwelijkscontract.
Toenam.	Toenam.	Oepat.	Lont.
Toenoe.	Ingabokh.	Ngabokh, moekop.	Branden, braden.
Toenei.	Ngahoer.		Gereed geld, invorderbare schuld, betaalbaar op zigt.
Toeah.	Bakas.	Bakas.	Oud, bejaard.
Tohor.	Tèah.	Téah.	Ondiep water.
Tahadie, tadie.	Andau.	Andau.	Zoo even.
Tiharap, tiarap.	Mehingkip.	Tingkap.	Op het aangezigt, op den buik liggende, gebogen, kruipende.
Tiada.	IJé baré.	Héan aré.	Is niet, niet, neen.
Tiba, tibo.	Doema.	Doema.	Aankomen.
Titah.	Titah.	Printah.	Verordenen, bevelen, spreken, zeggen, gelasten.
Titih, titian.	Tatéan.	Tatéan.	Stijger, kaai, brug.
Tidor.	Mengtiroe.	Tiroe.	Slapen, slaap.
Tiram.	Tiram.		Oesters.
Tirei.	Dinding.	Dinding.	Gordijn.
Tirie.	Tirie.	Tirie.	Betrekking, ontstaande uit het huwelijk, reeds kinderen hebbende.
Anak tirie.	Anak tirie.	Anakh tirie.	Stiefkind.
Tiang.	Tihang.	Tihang djihé.	Pilaar, mast, paal.
Tengok.	Ngitaij.	Ngité.	Kijken, bespieden.
Tiap.	Tiap.	Djadjaké.	Ieder.
Tioep.	Ihimoen.	Himboij.	Blazen, waaijen.
Tipies.	Nipies.	Nipies.	Dun, teeder.
Tipoe.	Tipoe.	Nipoe.	Bedriegen, misleiden, list, geheim, bedrog.
Tikar.	Tikar.	Amakh.	Mat.
Tikoes.	Tikoes.	Balabau.	Rat, muis.
Tikam.	Njodokh.	Nakip.	Steken, doorboren.
Tiga.	Tèlo.	Tèlo.	Drie.
Tiliek.			Gunst, welwillendheid, toegevendheid, genegen.
Tilam.	Tilam.	Tilam.	Matras.
Timbok.	Timbok.	Tembok.	Beer, wal, schans.
Timor.	Timor.	Timor.	Het oosten, oost.
Timang.	Timang.	Nimang.	Lefrozen, troetelen.
Ttmon.	Hantimon.	Hantimon.	Komkommer.
Timah.	Timah.	Timah.	Tin, lood.
Tienting.	Tienting.	Helem.	Stofgoud zuiveren.
Tiendjoe.	Ingotjoh,	Nampar.	Vuist, vuistvechten.
Tiendek, tiendei.	Ihadjokh.	Ngitjok.	Ooren doorsteken.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Tiwas.	Tiwas.	Tiwas.	Ondergeschikt aan, minder dan, overwonnen, overtroffen.
Tiong.	Tiong.	Tiong.	Zwarte vogel met geele lellen, minah of minor genoemd.
Djabat.	Mimbing.	Ngojang.	Tasten, voelen, aanraken, vasthouden.
Djatoh.	Laboch.	Balaboe.	Vallen, nederstorten.
Djadjar.	Djedj r.	Hodoroij.	Rij, regel.
Djadi.	Djadie.	Djadie.	Zijn, worden, gebeuren, ontstaan, te pas komen.
Djarang.	Djarang.	Djarang.	Zelden, ijl, dun gezaaid.
Djarakh.	Djarakh.	Rangam.	Wonder- of kruisboom.
Djaroem.	Piloes.	Piloes.	Naald, priem.
Djarah.			Rooven, plunderen, verwoesten.
Djarie.	Toendjokh.	Tendjokh.	Vinger.
Djaring.	Djaring.	Djaring.	Een net, om vogels en andere dieren te vangen.
Djangan.	Ela.	Ilah.	Laat af, doe niet, dat kan of mag niet.
Djaga.	Djaga.	Djaga.	Bewaken, bewaren, opletten, wacht doen.
Djagong.	Dajgong.	Djagong.	Turksche tarwe, mäis.
Djala.	Djala.	Djala.	Werpnet.
Djalan.	Djalan.	Djalan.	Wandelen, gaan, weg, pad, reis.
Djam.	Djam.	Kareké.	Klok, bel, uur tijds.
Djamoe.	Meningah.	Nengoe.	Verblijven, zich ophouden.
Djanang.	Tjet.		Verw.
Djauh.	Kidjau.	Mitjoe.	Ver, verwijderd, veraf.
Djahat.	Djahat.	Djahat	Slecht, kwaad, ondeugend, schadelijk, boosaardig, mismaakt.
Djahiel.	Djahiel.		Onnoozel, gek, onwetend.
Djahiet.	Djahait.	Djahit.	Naaijen.
Djajahan.	Djajahan.	Koesakh.	Gewest, streek, land.
Djedjak.	Hinjik.	Nenjek.	Voetstap, spoor.
Djierat.	Djierat.		Strik, knoop, lijn, strikken, met strikken vangen.
Djernang, djeranang.	Djerénang.	Djirénang.	Drakenbloed.
Djernah.	Kining.	Tekining.	Helder, zuiver.
Djaring.	Djaring.	Djaring.	Een soort van vrucht.
Djangka.	Djangka.	Djangka.	Schrede, stap, passer.
Djangkiet.	Djangkiet.	Njalangkit.	Besmettend, aanstekend, ontvlammen, bevangen.
Djonkat.	Injongkat.	Tadjongat.	Opgetild, opgehaald.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Djongkang.	Djongkang.	Mahewa.	Nederliggen, als een beest.
Djankal.	Gawang.	Gawang.	Span.
Djanggoet.	Djangoet.	Djangoet.	Baard.
Djanggal.	Djangal.	Basélet.	Wanklinkend, tegen de regels der versmaat.
Djapoet.	Indoean.	Indoe.	Halen, medebrengen.
Djika, djikaloe.	Djika, djikalau.	Djaké.	Zoo, indien, in geval dat, wanneer, als.
Djeling.	Djeling.	Balias.	Op of naar iets kijken, uitkijken.
Djalang.	Mengdoema.	Doema.	Wachten, volgen, oppassen, dienen.
Djaloer.	Djaloer.	Rangkan.	Platte kiel van een vaartuig, uit een boomstam vervaardigd.
Djimah.	Hasakie, djimah.	Hatamoe.	Congressus venereus, bijslaap uitoefenen.
Djembatan.	Tatéan.	Tatéan.	Brug, kaai, beer, hoofd.
Djembangan.	Djembangan.	Kandara.	Pot, bloempotten van porselein of metaal.
Djamban.	Djamban.	Djamban.	Sekreet.
Djamboe.	Djamboe.	Djamboe.	Soort van vrucht.
Djamboe-djamboe.	Hamboer-hamboer.	Haboe-haboer.	Sprengen, begieten
Djamboel.	Tjangkong.		Kuif.
Djoempoet.	Indoean.	Indoe.	Halen.
Djoempah.	Hasoepa.	Hasoepa	Zamenkomen, toevallig ontmoeten, gebeuren.
Djoemlah.	Djoemlah.	Djoemalah.	De som, het geheel, gansche bedrag, verzameling.
Djamoe.	Meningah.	Nenga.	Verblijven, zich ophouden.
Djamoer.	Ingèkeij.	Ngikaij.	Droogen.
Djin.	Djin.	Peres.	Kwade geest, duivel.
Djenaka.	Nakal.	Oedoeh.	Schertsen, potsen maken.
Djantara.	Djantara.		Rad, werktuig dat met raderen werkt.
Djantong.	Djantong.	Hantoebong.	Hart.
Djintik.	Inintik.	Njalintik.	Een knip met den vinger, vingergreep.
Djantan.	Hatoewé.	Hatoewé.	Bij dieren het mannelijk geslacht.
Djintan.	Djintan.	Djintan.	Komijnzaad
Djantei.	Djoenteij.	Gagantong.	Hangende, wapperende.
Djoendjong.	Djoendjong.	Djoendjong	Drogen.
Djandjie.	Djandjie.	Djandjie.	Beloven overeenkomst.
Djenies.	Djanies.	Djanies.	Geslacht, soort, slag.
Djawab.	Djawab.	Djawab.	Antwoorden.
Djoeadah.	Tèpong, wadé.	Tèpong, wadé	Koeken, gebak.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Djoeal.	Djoeal.	Djoeal.	Verkoopen.
Djoebong.	Djoebong.	Djoebong.	Ligt gebogen dek van een vaartuig.
Djoeta.	Oeta.	Oeta.	Millioen.
Djoedie.	Djoedie.	Djoedie.	Spelen, dobbelen.
Djoeroe.	Djoeroe.	Djoeroe.	Besturen, het bewind hebben, opziener.
Djoeroe bahasa.	Djoeroe bahasa.	Djoeroe bahasa.	Tolk, taalmeester.
Djoeroe koentjie.	Djoeroe koentjie.	Djoeroe koentjie.	Schatbewaarder.
Djoeroe batoe.	Djoeroe batoe.	Djoeroe batoe.	Uitkijk op een vaartuig voorop.
Djoeroe toelis.	Djoeroe toelies.	Djoeroe toelies.	Schrijver, klerk.
Djoeroe moedie.	Djoeroe moedie.	Djoeroe moedie.	Stuurman, roerganger.
Djoega.	Kià.	Kiä.	Ook, nog, altijd, alleen, slechts.
Sama djoega.	Èton-kia.	Èton-kiä.	
Djoegiet.	Gandat.	Gandot.	Kluchtig.
Djoeloer.	Djoeloer.	Mansoeloet.	Zich als een worm of slang bewegen, golven, zacht bewegen.
Djoelang.	Inangong.	Nangong.	Schrijdelings dragen.
Djoelok.			Middel, waardoor de vrucht wordt afgedreven.
Djoeling.	Djoeling.	Boereng.	Scheel zien.
Djilat.	Djelap.	Djelap.	Met de tong likken.
Djimat.	Djimat.	Penjang.	Soort van voorbehoedmiddel.
Djintan.	Djintan.	Djintan.	Komijnzaad.
Djinakh.	Helinikh.	Lindah.	Tam, zacht, getemd.
Djiwa.	Njawa.	Njawa.	De ziel, het leven.
Tjaboet.	Iroeboet.	Ngaboet.	Uittrekken, aftrekken.
Tjabar.	Tjabar.		Vreesachtig, bang.
Tjabang.	Tjabang.	Paka.	Tak, spruit.
Tjabokh.	Tjabokh.		Zweep.
Tjaboel.	Tjaboel.		Onbetamelijk, ongeschikt, stijgende of zwellende als de golven.
Tjabei.	Lada.	Lada.	Spaansche peper.
Tjabikh.	Irawit.	Marabit.	Scheuren.
Tjatoer.	Tjatoer.		Schaak of damspel.
Tjtjat.	Tjatjat.	Roesak.	Prikken, tatoëren.
Tjatjar.	Tjatjar.	Poeroe.	Kinderpokken.
Tjatjing.	Handalaij.	Hambawoel.	Worm.
Tjara.	Tjara.	Noemon.	Wijze, gewoonte, manier, smaak, zeden.
Tjaroet.	Tjaroet.	Andjoeh.	Gulzig.
Pentjaroet.	Pentjaroean.	Pengandjoeh.	Gulzigheid.
Tjariekh.	Irawit.	Marabit.	Scheuren, verscheuren, afscheuren.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Tjaroe, tjaroek.	Tjaroe.	Andjoeh.	Slokken, zwelgen, gulzig eten of drinken.
Tjaroeh.	Intjaroeh.		Schoongemaakte rijst.
Tjarie.	Ingou.	Ngau.	Zoeken.
Tjanggang.	Ketjangan.	Batékang.	Verwonderd zijn.
Tjaping.	Tjapieng.	Tjaping.	Een zilveren plaatje, hetwelk kleine meisjes dragen om de schaamdeelen te bedekken.
Tjapei.	Meimbing.	Ngoeijang.	Vatten, aangrijpen.
Tjakar.	Ingaroes.	Marabis.	Krabben.
Tjakap.	Bertoetor.	Batoetor.	IJver, bereidvaardigheid, toestemming, gereed.
Tjanang.	Tjanang.	Tjanang	Een kleine gong.
Tjanie.	Tjanei.	Tjanei.	Glad wrijven, slijpen.
Tjawat.	Tjawat.	Ewah.	Schorteldoek om de schaamdeelen te bedekken.
Tjawak.			Soort van peulvruchten.
Tjawan.	Tjatjierie.	Tjatjirie.	Beker, bekken, pot, vorm.
Tjaja.	Tjahaija.	Kalengè.	Glans, schittering.
Tjajer.	Tjajer.		Vloeibaar, dun, helder, doorschijnend, gesmolten.
Tjaboer.	Menjehéboe.	Séboe.	Werpen, stooten, in het water springen.
Tjita.	Tjita.	Tjita.	Gemoedsaandoening, bekommering, wenschen, begeeren, gevoelen.
Tjitjak.	Tasakh.	Kèké.	Hagedis.
Tjidara.	Beobah.	Bèobah, babalik.	Verschil, verscheidenheid, twist, tweedragt.
Tjarawat.	Djeriawat.		Vuurpijl.
Tjeritra.	Tjeritra	Toetoer.	Verhalen, verslag doen, verklaren, verhaal.
Tjerdekh.	Tjeladikh.	Pintar.	Listig, loos, doortrapt, omzigtig.
Tjermin.	Tjermin.	Tjaramin	Spiegel.
Tjerei.	Pisah.	Hambilang.	Scheiden, verdeelen, heengaan, verlaten.
Bertjerei.	Hatoelang.	Malèkakh.	Scheiding, als echtscheiding.
Tjeria.	Brasie.	Lengis.	Zuiver, helder, zindelijk.
Tjerita.	Tjerita, toetor.	Toetor.	Verhaal, verslag, rede.
Tjanggang.	Tjanggang.	Taroemong taboring.	Bewonderen, verbazen
Tjangkrekh.	Djangkrikh.		Krekel.
Tjangkoel.	Tjangkoel.	Masap.	Schop, spade.
Tjongkil.	Paädjokh.	Ngetjokh.	Steker, priem, pook.
Tjingke.	Tjingké.		Nagelen (kruid).

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Tjanggei.	Tjanggei.		Nagel van den vinger, die men tot eene aanmerkelijke lengte laat groeijen.
Tjap.	Tjap.	Tjap.	Zegel.
Tjapat.	Lekas.	Oekes.	Ervaren, vlug, handig, vernuftig, gaauw.
Tjokmar.	Tjokmar.	Tjokmar.	Stok.
Tjekekh.	Ihèkakh.		Verteeren, verslinden, wurgen.
Tjela.	Djahat, tjela.	Djahat.	Gebrek, schandvlek.
Tjelaka.	Tjelaka.	Ka siál.	Ongeluk, tegenspoed.
Tjelana.	Salawar.	Salawar.	Broek.
Tjelop.	Tjalop.		Soppen, doopen, verwen.
Tjalakh.	Tjalakh.		Kleuren, oogenzalf.
Tjelah.	Helat.	Hela.	Scheur, spleet, barst.
Tjamara.	Tjamara.		Valsch haar, dat de vrouwen dragen.
Tjimboeroean.	Pangabéhoe.	Pengabéhoe.	Minnennijd.
Tjamboel.	Tjoemboel.	Tjamboel.	Kleine doos om reukwerken te bewaren.
Tjoemboe.			Pligtplegingen, vleitaal, streelen.
Bertjoemboe tjoemboe.			Als verliefden schertsen, elkander vleijen.
Tjimboeroe.	Abéhoe.	Abéhoe.	Jaloersch, achterdochtig.
Tjamat.	Tjamat.		Langs de wal halen of werpen, van een schip.
Tjamotie.	Tjamatie.		Zweep, riem, reep.
Tjamar.	Tjamar.	Djahat.	Vuil, beklad, slordig, ontuchtig, morsig, vuile redenen.
Harie tjamar kain.	Doema boelan.	Olo, sawéh-bedaha	Maandelijksche zuivering.
Tjamarlang.	Tjahaja.	Kalengé.	Glinsterend, blinkend.
Tjamas.	Gisot.	Kisot.	Beducht, bevreesd.
Tjampaka.	Tjampaka.	Tjampaka.	Een boom, die geele welriekende bloemen draagt.
Tjampedakh.	Toeadakh.	Toendakh.	Zekere groote vrucht.
Tjampoer.	Tjampoer.	Sampoer.	Mengen, verwarren.
Tjampakh.	Napéan.	Manting.	Werpen, verkwisten, verwijt, scherp, bits, verachting, harde bejegening.
Tjemokh.			Roede, zweep, riem.
Tjinta	Tjinta.	Ngasi-an.	Zorg, deelneming.
Bertjinta.	Bertjinta.	Ngasie ngasie	Angst ondervinden.
Tjantiek.	Bagoes.	Amat.	Bevallig, sierlijk, vrolijk, zindelijk.
Tjintjang.	Nedjip.	Netjep.	Hakken, houwen.
Tjintjin.	Tinsin.	Tesin.	Ring (voor den vinger).

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Tjendana.	Tjendana.	Tindana.	Sandelhout.
Tjendawan.	Koelat.	Koelat.	Uitwas, kampernoelje, paddestoel, schimmel.
Tjendor mata.	Pangitaij mahè.	Pengétè matè.	Teeken van herinnering, gering geschenk.
Tjandong.			Soort van ronde priem.
Tjoba.	Tjoba.	Nengkes.	Pogen, trachten, beproeven, wagen.
Tjoebit.	Ingoetil.	Ngoetil.	Knijpen, drukken.
Tjoetjoe.	Engsoh.	Engsoh.	Kindskind.
Tjoetjie.	Tjoetjie.	Tjoetjie.	Schoon, zuiver, wasschen.
Tjoetjoer.	Mahansor.	Hansor.	Ontspringen, uitspatten, uitstroomen.
Tjoetjoek.	Iadjokh.		Insteken, duwen, doorsteken, rijgen.
Tjoera.	Intjoera.		Als vogels babbelen, praten, snappen, kweelen.
Tjoera kain.	Tjoerah tapé.	Toelis tapéh.	Gestreept katoen.
Tjorong.	Tjorong.		Spleten, engten, naauwe doorgang, kreeken, trechter.
Tjoeroe.	Sondong.	Lendaij.	Scheef, schuins.
Tjoerie.	Menakau.	Ngakaù.	Stelen, ontvreemden.
Tjoeping.	Hatong pinding.		Oorlel.
Tjoepakh.	Paripatan.	Koelak.	Eene maat.
Tjoepoel.			Breed, gekromd als het voorste van een schip, kort ineengedrongen.
Tjoekoer.	Mengondoel.	Ngalas.	Scheren.
Tjoekop.	Tjoekop.	Tjoekop.	Genoegzaam, volledig.
Tjoekei.	Tjoekei.	Tjoekei.	Belasting, tol, regten.
Tjoela.	Tjoela.	Tjoelk, tomi.	Hoorn.
Tjoela-badakh.	Tjoela badakh.	Tomi badakh.	Rhinoceroshoorn.
Tjoelas.	Tjoelas.	Tjoelas.	Voorwenden, veinzen, valsch, trouweloos.
Tjoemiel.	Aré tjerita.	Aré toetor.	Morren, mompelen.
Tjoema tjoema.	Hadja-hadja.	Kapèna.	Vruchteloos.
Tjih.	Tjih.	Tjeh.	Foei! het is schande!
Tjarie.	Ingou.	Ingou.	Zoeken, navorschen.
Tjahaija, tjaija.	Tjahaija.	Kalengè.	Glans, luister, helder.
Tjitjik.	Tjitjit.		Kwelen, babbelen.
Tjitjir.	Tjitjir.	Tatirit.	In wanorde, verward.
Tjitjak.	Tasakh.	Djonjoe kèkè.	Hagedis.
Tjiriet.	Tjiriet.	Koendei.	Mest, drek, droesem.
Tjiriet.	Tjiper.	Tjeper.	Plat, niet bol.
Tjikong leher.	Salangka.	Salangka.	De holte tusschen de sleutelbeenen.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Tjioem.	Nijoem.	Njimakh.	Kussen, ruiken.
Hadjat.	Hadjat.	Hadjat.	Noodzakelijkheid, behoefte, gelofte.
Hasiel.	Hasiel.	Asiel.	Voortbrengsel, inkomst, voordeel, inzameling.
Hadlier, hazier.	Sedia.	Njanggam.	Gereed, vaardig, bereid
Hadlirat.			Koninklijke tegenwoordigheid, majesteit.
Hakiem.	Hakiem.		Regter, overheidspersoon.
Hal.	Halkahandakh.	Nahowang.	Staat, beroep, toestand, aangelegenheid, zaak, onderwerp, geval, omstandigheid.
Hal ahoewal.	Hal ahoewal, barang kahandakh.		De zaak met al derzelver omstandigheden.
Hamiel.	Betihie.	Betihie.	Zwanger, de vrucht.
Haram.	Haram.		Onwettig, verboden, onheilig, vervloekt.
Hoeroef.	Hoeroef.		De letters van het abé, de medeklinkers.
Harakat.	Harakat.		Klinkers.
Hormat.	Hormat.	Ngabélom, hahinoet.	Eer, ontzag, eerbied.
Hisab.	Hisab.		Optelling, berekening.
Ilmoe hisab.	Ilmoe hisab.		Rekenkunde.
Hakh.	Hakh.		Regt, billijkheid, wet, regel, gezag, regtvaardig.
Hikajat.	Hikajat.		Geschiedenis, verhaal, fabel, verdichtsel.
Hoekom.	Hoekom.	Hoekom.	Vonnis, straf, oordeel.
Hikmat.	Hikmat.		Wijsheid, kennis, kunst, tooverij.
Heiran.	Heiran.	Poeseng.	Verwonderd.
Heiwan.	Satoea.	Lauk lakau.	Dier, beest.
Khaliek.	Khaliek.		De schepper.
Khalaik, khalikah.	Olon.	Olon.	Schepselen, menschen.
Khabar.	Brita.	Barita.	Nieuwstijding, berigt.
Khedmat.			Dienst, ambt, bediening, hulde, dienaren.
Khedam.	Toendah.	Dehang.	Oppasser, bediende.
Kharadjat.	Kharadjat.		Schatting, tol, belasting.
Khorma.	Khorma.	Khorma.	Dadels.
Khoetbat.	Khoetoeba.		Leerrede, die men des vrijdags in de moskée houdt.
Khatieb.	Khatieb.		Prediker.
Khilap.	Khalapéan.	Khaloepê.	Verzuim, nalatig.
Khensa, papakh.	Bansier.	Bansier.	Manwijf.
Khianat.	Khianat.		Trouweloos, verraad, ontrouw.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Di.	Si, Sing.	Ni-sih.	Te, in, op.
Di sinie.	Si tèton.	Ni-èton.	Hier.
Di sitoe.	Si tetéh.	Ni-djiè.	Daar.
Di loear.	Sing adjoe.	Loear, siadjoh.	Buiten.
Di roemah.	Si hoema.	Ni hoema.	In huis, te huis.
Dabar.	Mengatar.		Kloppen, beven.
Datang.	Doema.		Komen, tot, tot zelfs.
Datoe.	Owé, datoe.	Hijang.	Edelman, hoofd, heer.
Datjing.	Datjing.	Datjing.	Unster, schaal.
Dada.	Oesokh.	Oesokh.	De borst.
Dadar.	Dadar.		Deeg, beslag, gebak.
Dadie.	Danoem toesoe.	Danoem toesoe.	Melk, kaas.
Dara, anak dara.	Dara.	Boetjang.	Maagd.
Darat.	Ngamboe.	Amboe.	Land, wal, strand.
Darah.	Daha.	Daha.	Bloed.
Darei.	Poesit.	Repoeh.	Klinken, weergalmen.
Depa, dapa.	Depèh.	Dè, é.	Vadem.
Dapat.	Dapat.	Soepa.	Verkrijgen, vinden, bereiken, bedenken.
Dapoer.	Dapoer.	Dapoer.	Keuken, stookplaats.
Dakap.	Ihoekoep.	Ngahéwé.	Omhelzen.
Dakie.	Likeij.	Likè.	Onzuiverheid van de huid.
Dagang.	Dagang.	Bedagang.	Reizend handelen.
Berdagang.	Berdagang.	Dagang-dagang.	Op eene plaats komen handel drijven.
Dagangan.	Dagangan.	Dagangan.	Handelswaren.
Dagoe.	Djang.		De kin.
Daging.	Daging.	Èsie.	Vleesch.
Dalam.	Handalim.	Handalim.	In, diep, diepte.
Damar.	Damar.	Damar.	Hars, harpuis.
Damei.	Injoepah.	Injoepah.	Vrede, eendragt.
Dan.	Dengan.	Dehan.	En.
Danau.	Danau.	Danau, tasikh.	Een meer.
Dawat.	Dawat.		Inkt.
Dawei, kawat.	Kawat.	Kawat.	Metaaldraad.
Daun.	Daun.	Dawoen.	Een blad.
Dahakh.	Dahakh.	Kérakh.	Slijm.
Dehem.	Mengéhem.	Mentehem.	Kugchen, als iets in de keel vastzit.
Dahan.	Dan.	Da-än.	Kleine takjes.
Dàhi.	Lingkau.	Lingkau.	Het voorhoofd.
Daja.	Daja.	Kakiré.	Bedrog, list, veinzerij.
Daja oepaja.	Daja oepaija.	Kakiré heijam.	Ontwerpen smeden.
Barat daja.	Barat-daija.	Barat daja.	Zuidwest.
Salatan daja.	Salatan daja.	Salatan daja.	Zuid-zuid-west.
Daerah.	Daërah.	Koesah.	Gebied, gewest, landstreek.
Dajang.			Vr. bediende, hofjuffer.
Dajong.	Dajong.	Dajong.	Roem, roeijen.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Doeboer.	Joeboer.		Podex.
Deri.	Bi, bara, baré.	Bara, aré.	Van, onder, dan.
Deri pada.	Bara janoe.	Djakaré.	Van wege.
Deri mana.	Bara koewé.	Bara-ăn.	Van waar.
Deri goenong.	Baré goenong.	Bara boekit.	Van den berg.
Doerdja.	Ba.		Het aangezigt.
Daradjat.	Daradjat.		Trappen, eeretrap.
Dras.	Landas.	Badehes.	Snel, hevig als een stroom.
Haroes dras.	Aroes landas.	Haroes badehas.	Sterke, hevige stroom.
Derma.	Sedekah.		Milddadigheid, aalmoezen, liefdegiften.
Dermawan.			Liefdadig, weldoenend.
Daroe.	Njaring.		Loeijen als de golven.
Berdaroe.	Benjaring.		Groot geweld maken.
Doeraka.	Doerhaka.	Ngasingin.	Verraderlijk, trouweloos, weerspannig, opstand.
Doesta.	Doesta.	Pangandjau.	Valsch, onwaar.
Dóä.	Dòä.		Gebed, zegening.
Dawa.	Menoedoe.	Menandah.	Regtsgeding.
Dengar.	Mehining.	Hèning.	Hooren, luisteren.
Dangong.	Dangong.	Ngaung.	Het gebrom van torren of bijen, geloei van den wind, echo, weerklank.
Berdangong.	Berdangong.	Beangaung.	Scherp geluid maken..
Dangkor.	Maërokh.	Kerok.	Snorken, ronken.
Dangkal.	Téah.	Téah.	Ondiep.
Dangki.	Dangki.	Mangasingin.	Nijd, haat, afgunst.
Dengan.	Dengan.	Dehan.	Met, en.
Daftar.	Daftar, soerat.		Boek, lijst, factuur.
Dapa.	Dépèh.	Dépè.	Vadem.
Doeka.	Socsah.	Soesah.	Smart, droefheid.
Dekat.	Toekep.	Danie.	Digt, digtbij, naast.
Doeka-tjita.	Soesah haté.	Pehé hoewang.	Droefheid, treurigheid, zielesmart.
Dakie.	Dikei.	Bagaij.	Schurft, huidziekte.
Doelie.	Pohokk.	Ragang.	Stof.
Delapan.	Hanja.	Hanja.	Acht.
Dalima.	Dalima.		Granaatappel.
Demi.	Demi.		Bij, zoodra als, op, nadat.
Damdam.	Damdam.	Nginah sihoewang.	Haat, vijandschap, wrok.
Dampar.	Dimper.	Tapèper.	Vergaan, verloren, gestrand.
Demikian.	Kakaij.	Kalie-é.	Dus, zoo, op die wijze.
Demam.	Haban.	Haba-an.	Koorts.
Dindang.	Timang.	Timang.	Zich verheugen, luid zingen.
Dinding.	Dinding.	Dinding.	Muur, afscheiding.
id.	id.		Gedroogd vleesch.
Dendam.	Demdam.		Wenschen, begeeren.
Dandan.	Dandan.	Dandan.	Uitzet van de bruid, sieraad.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Dinarie.	Din' harie.	Tampalawé.	Aanbreken van den dag.
Doenia.	Doenia.	Penda langit.	Wereld, aarde.
Doea.	Doè.	Doè.	Twee.
Doedoekh.	Moendokh.	Moendokh.	Zitten, zijn verblijf houden.
Doejong.	Doejong.		Zeekoe.
Dhaga.	Dhaga.		Dorst, dorstig.
Daholo.	Hèlo.	Hèlo.	Te voren, eertijds, eerst in de eerste plaats, voor als nog.
Dia.	IJaè.	IJé.	Hem, haar, het.
Didih.	Woebor.		Hard kooken (van water.)
Dirie.	Mending.	Mending.	Opgerigt zijn, overeind staan, oprigten, stellen.
Berdirie.	Bermending.	Bermending.	Staan.
Dirie.	Badan.	Betik.	Zelf, de persoon, gij.
Dirie-moe.	Badan-moe.	Betikaijemoe.	Gij zelf.
Dirie-nja.	Badaja.	Betik-ijè.	Hij zelf.
Desa.	Desa.	Desa.	Gewest, dorp, stadje.
Diam.	Milaij.	Ngondoug.	Zwijgen, ophouden.
Diën.	Diën.		Geloof, eeredienst.
Dhina.	Hina.	Papa belom.	Gemeen, van lage afkomst, gemeene zeden.
Dewa.	Dewa.	Sanggiang.	Wezens van eene hoogere orde dan de menschen, goede geesten, godheden van de Hindoesche fabelleer.
Dewasa.	Hélo.		Tijdperk, leeftijd, tijd.
Dewi.	Dewi.		Godin van de Hindoesche fabelleer.
Raba.	Iraba.	Rewah.	Voelen, raken, tasten.
Rabokh.	Rabokh.	Rabokh.	Tondel, zwam.
Rata.	Rata.	Sama.	Gelijk, glad, vlak, effen.
Ratoes.	Ratoes.	Ratoes.	Honderd.
Ratap.	Menangis.	Nangis.	Treuren, betreuren.
Radja.	Radja.	Radja.	Koning, vorst.
Radjoek.	Njalo.	Njalo, reukèng.	Gemelijk, stuursch, treurig, een kwade luim hebben.
Meradjokh.	Menjalo.	Merenkèng.	Knorrig zijn.
Radjien.	Pahias.	Mehias.	Vlijtig, vlug, naarstig.
Ratjiek.	Ratjiek.	Mèta.	Knip, val.
Ratjoen.	Ratjoen.	Ratjoen.	Vergift.
Radakh.	Iadjokh.	Ngetjokh.	Hark.
Rasa.	Rasa.	Rasa, kemé.	Smaak, geur, innerlijk gevoel, gewaarwording, proeven, smaken.
Merasa.	Merasa.	Kemé.	Gevoelen.
Rasa.	Rasa, tatamba.	Rasa, sangka.	Kwikzilver.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Masokhan rasa.	Menamejan rasa.	Patamé rasa sangka.	Kwikkuur ondergaan.
Rapat.	Rapat.	Hatjip, rapat.	Digt bij, naast, passende, voegen, zamentrekken.
Rapoh.	Ropoèi.	Reboh.	Broos, breekbaar, kruimel.
Rakiet.	Lanting.	Lanting.	Een vlot.
Raga.			Mand, korf.
Ragam.	Ragam.		Toonen in de zangkunst wijs, leed, stalen.
Ragam.	Ragam.	Andakh.	Neiging, wil, luim.
Ragie.	Ragie.	Ragie.	Gist, medicijn.
Ramie.	Ramie.	Ramie.	Vlas.
Ramas.	Ramas.	Hames.	Kneeden, drukken.
Romoe.	Ramoe.	Ramoe.	Hout hakken in 't bosch.
Rameh.	Rameh.	Rameh.	Aangenaam, sierlijk, bevallig, hoffelijk, beleefd.
Ramei	Ramei.		Bevolkt, wel bewoond, overvloedig, menigvuldig.
Ranoem.	Masakh benar-benar.	Masakh sarené.	Overrijp.
Rawang.	Belawa.	Belawa	Moeras, klein meer.
Rawong.	Mengarong ngarong.	Ngaleher.	Huilen.
Rawan.	Rawan.	Merawan.	Vermaak, wellust, verrukt door teedere aandoening.
Rawah.	Belawa.	Belawa.	Moeras.
Rahang.	Toelang djang.	Toelang djaäng.	De kaken.
Raja.	Raja.		Feestelijk.
Rajap.	Rajap.		Witte mier.
Rabi-rabbi.	Rabi.		De heer.
Rabana.	Rabana.	Rabana.	Bom, kleine trom.
Raboet.	Iraboet.	Njiwa.	Plunderen, rooven, grijpen.
Raboes.	Haraboes.	Maroe.	Kooken, stooven.
Rabong.	Oedjau.	Lemboij.	Wortel van den bamboe.
Rabah.	Behewa.	Mahewa.	Vallen, tuimelen.
Ratakh.	Ratakh.	Retas.	Gespleten.
Ratna.			Een juweel.
Ratjoen.	Ratjoen.	Ratjoen.	Vergift.
Rahiem.	Hoewang rahiem.		De baarmoeder, medelijden, mededoogend.
Rahman.	Rahman.		Medelijdend, goedertieren.
Radap.	Radap.	Radap.	Een kleine trom.
Radop.	Radoe.		Donker, nevelachtig.
Rezekie.	Rezekie.	Bakal.	Levensmiddelen, rantsoen, onderhoud, voedsel.
Rastong.	Rastong.	Rastong.	Puist, neuszweer.
Ridla.	Ridla.	Nenga.	Begeerte, neiging, goede wil, vermaak. genoegen.
Rajath.	Rajat.	Rajat.	Onderdanen, vasallen.
Rangas.	Rangas.	Rangas.	Een soort van hout.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Rangka.	Oebon.	Kloeboet.	Het voorste gedeelte van de kruin van het hoofd.
Ringkit.	Ringkit.	Ringit.	Spaansche mat.
Ramboet.	Balauw, boeloe boeloe.	Balauw.	Het haar.
Rombakh.	Rombakh.	Ngarakh.	Slechten, vernielen, afbreken.
Rambon.			De hagel.
Ramboe.	Ramboe.	Ramboé.	Franje.
Ramboet.	Balauw.	Balauw.	Het hoofdhaar.
Ramboetan.	Ramboetan.	Sagalong.	Zekere vrucht.
Rambie.	Rambei.	Rambei.	Id. id.
Roempoet.	Oeroh.	Oeroh.	Gras.
Rampas.	Rampas.	Narikh.	Rooven, plunderen, met geweld nemen.
Rampoes.	Tjeloengap.		In de rede vallen.
Roempang.	Bakibak, rompong.	Barimbakh.	Geschonden, aan wien eenig lid mankeert.
Ramping.	Ramping.	Ramping.	Slank, tenger van gestalte.
Rompakh.	Rompakh.	Rompakh.	Zeerooverij bedrijven.
Perompakh.	Perompakh.	Perompakh.	Zeeroof bedrijven.
Rampakh.	Rangkap.		Schaduwachtig, lommer.
Rompon.	Kapon.		Bos, enkele plant of wortel.
Rampah.	Rampah.		Specerijen.
Ramak.			Laat het zoo zijn, het is wel, laat dat toe!
Romokh.	Ramokh.	Repoh.	Aan stukken breken.
Rantaka.	Rantaka.	Rantaka.	Een klein stuk geschut.
Rantakh.	Batakh.	Netjet.	Met geweld afrukken.
Rintikh.	Rintikh.	Bintik.	Droppelen (als regen).
Rantau.	Rantau.	Rantau.	Bogt eener rivier.
Rontoh.	Bedoeroe.	Batéhep.	Met geraas vallen, barsten, kraken. afbreken.
Rantei.	Rantei.	Rantei.	Keten, ketting.
Randjou.	Soewa.	Soeha.	Voetangels van bamboe.
Rantjong.	Nadjim.	Natjim.	Snijden, snoeijen, afknippen.
Rinda.	Rinda.	Rinda.	Lint, galon, boordsel.
Randang.	Njangah.	Njangah.	Bakken, roosten.
Rindang.	Lindong.	Kalindong.	Schaduwrijk, prieel.
Rendam.	Rendam.	Lokom.	Dompelen, doopen, weeken.
Rindoe.	Rindoe.	Ngaijah.	Begeerte, lust, verlangen, spijt, zwaarmoedigheid.
Rendah.	Rendah.	Iwah.	Laag, nederig.
Renang, bernang.	Hanangoči.	Hanangoči.	Zwemmen.
Ranoem.	Masakh benar benar.	Masakh karené.	Al te rijp, overrijp.
Roeadat.	Hadat hadat.	Hadat hadat.	Gebruiken of gewoonten bij plegtige gelegenheden, gewone pligtpleging.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Roeang.	Roeang.	Roeang.	Openbaar gebouw.
Roboh.	Bedoeroe.	Mahéwa.	Omver werpen, afbreken, aan stukken breken, vellen.
Rotan.	Owé.	Owé.	Rotting, riet.
Rotie.	Rotie.	Tépong, rotie.	Brood.
Roedja.	Iroedja.	Ngetjokh.	Kwetsen, steken door den vloer van een huis.
Roeh.	Roëh.		Geest, de ziel (gedurende het leven van het ligchaam).
Roewas.	Roewas.	Boekoe.	De leden van den vinger.
Roesa.	Menjangán.	Badjang.	Hert.
Roesakh.	Roesakh.	Roesakh.	Bederven, vernielen.
Roesokh.	Balikat.	Balikat.	Zijde, flank, ribben.
Roeang.	Hélat.	Hélat.	Afstand, grensscheiding.
Rongging.	Gandot.	Gandot.	Danseres.
Roepa.	Roepa.	Adak.	Vorm, gedaante, soort.
Roegie.	Roegih.	Roegieh.	Verlies, schade.
Roema roema.	Boeloe boeloe.	Boeloe boeloe.	Haren, borstels, vederen.
Roeman.	Kajankang.	Hakadjankang.	Kaf van het graan.
Roemah.	Hoema.	Pasah, hoema.	Huis, woning.
Roenoet.	Tanda.	Tanda.	Spoor, voetstappen.
Roeah.	Ngahou.	Ngahau.	Van verre roepen, naroepen.
Rahsija.	Rahsija.		Geheim, verborgen.
Riba.	Imankoe.	Mangkokh.	De schoot, in den schoot nemen.
Riboe.	Riboe.	Riboe.	Duizend.
Riboet.	Sabakh.	Saloeh.	Storm, orkaan, bui.
Risoe.			Gekreukeld.
Risau.	Risau.	Risau.	Iemand van liederlijk gedrag, deugniet.
Riang.	Hankalap.	Habontak.	Rups.
Ringan.	Maheijan.	Maheijan.	Ligt, van weinig belang.
Rijoeh.	Rijoeh.	Gèger.	Luidruchtig vermaak, uitbundige vreugde.
Rimba.	Himba.	Himba.	De bosschen.
Zierha.	Badjoe-rantei.	Badjoe rantei.	Pantsier.
Zakat.	Zakath.	Djakat, kaséhan.	Aalmoes.
Zaman.	Njaman.	Njaman.	Tijd, eeuw, tijdperk.
Zemrod.			Smaragd.
Zina.	Bemain.	Bebandong.	Overspel, ontucht.
Sabong.	Njabong.	Sabong.	Als hanen vechten.
Saboet.	Saboet.	Saboet.	Schil van den kokosnoot.
Satoe.	Idjè.	Idjè.	Één.
Sadja.	Bewé.	Doega.	Alleen, slechts, enkel.
Sadjie.	Sahap.	Sahap.	Spijs bereiden, opdisschen.
Sadop.	Sadop.	Sadop.	Zeis, sikkel.
Sarat.	Sarat.	Sarat.	Geladen, vol.
Sarang.	Sarang.	Kaselah.	Nest.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Sarong.	Koempang.	Kompang.	Scheede, beker.
Kain sarong.	Tapé.	Tapéh.	De rokken der maleische vrouwen.
Sarakh.	Hatoelang.	Hatoelang.	Echtscheiden, verstooten.
Saát.	Njoeloe-henjoeloe. saät.	Handjoeloe.	Kort tijdsverloop, een oogenblik, uur, tusschentijd.
Sangat.	Koewat.	Pehes.	Zeer, uitermate.
Sapoe.	Sapoe.	Sapoe.	Vegen, schrobben.
Menjapoe.	Menjapoe.	Menjapoe.	Veeger, bezem.
Penjapoe.	Penjapoe.	Pinjapoe.	Veeger, veegster.
Sapie.	Sapie.	Sapie.	Koe.
Sakiet.	Kapéhé.	Péhé.	Ziek, ongesteld.
Sakei.			Bediende, volger, distrikt.
Saga.	Saga.	Taning badjang.	Roode erwt, die tot goud wegen gebruikt wordt.
Sagoe.	Hanboelong.	Oera.	Het meel van den palmboom.
Sagie.	Sagia.	Halapak.	De zijde van een vierkant.
Ampat persagie.	Èpat persagie.	Halapak èpat.	Vierhoekig.
Salokh.	Salokh.	Nakep.	Blaffen, keffen.
Salakh.	Salakh.	Hakam.	Zekère vrucht.
Salien.	Njalien.	Mansalöé.	Overgieten, overstorten, in een andere taal overbrengen, afschrijven.
Salah.	Salah.	Salah.	Slecht, gebrekkig, verkeerd, feit, misdrijf, schuld.
Sama.	Sama.	Sama.	Gelijk, evengroot, gelijkmet, van gelijke waarde.
Samar.			Vermommen, bespieden.
Samoen.	Njamon.	Nakau.	Afzetten, rooven, plunderen.
Menjamoen.	Menjamon.	Menakau.	Rooven.
Penjamoen.	Penjamoen.	Penakau.	Roover, bandiet.
Sana.	Kaai.	Jangánih.	Daar, ginds.
Sanakh.	Ampaharie beti.	Koela betie.	Magen, nabestaanden.
Sawann.	Sawan.	Takitjit.	Stuipen, vallende ziekte.
Sauh.	Sauh.	Sauh.	Anker, dreg.
Sawah.	Sawah.		Natte rijstvelden.
Saboet.	Noemba.	Njemaé.	Antwoorden.
Menjaboetan.	Menoemba.	Menjamaé.	Antwoord.
Saija.	Koela, ijako.	Akoe.	Ik.
Sajang.	Sajang.	Sajang.	Medelijden, deelneming, teeder, bezorgd, jammer.
Sajap.	Palapas.	Palapas.	Vleugelen.
Sajoer.	IJoeho.	Djoehoe.	Moeskruiden.
Sebarang.	Seharang.	Penaïj.	Wat ook, waar ook, werwaarts ook.
Sabagei.	Idjè bagian.	Idjè bagian.	Een deel, afdeeling.
Sabagimana.	Kakoewé.	In'adah.	Hoe, op welke wijze.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Sabanjak.	Karin.	Kakaré.	Zooveel als, zoowel als.
Sebab.	Sebab.	Sabab.	Oorzaak, rede, omdat.
Seboet.	Innjebot.	Injoeboet.	Melding maken, noemen.
Sabrang.	Diepa.	Diepa.	Overzijde, overwal, gene zijde.
Sebermoela.	Moela moela.	Soelak soelak.	Vooreerst, in de eerste plaats.
Sablas.	Sawalas.	Itjè lebéh poeloeh.	Elf.
Sablah.	Silaija.	Silaij.	De andere zijde, helft.
Sabentar.	Handjoeloe.	Handjoeloe.	Een oogenblik, korte tijd.
Saboleh-boleh.	Saboleh-boleh.	Saboeleh boeleh.	Zoo mogelijk.
Satara.	Antara.	Helang.	Gelijk, alsof, kwanswijs.
Setahoe.	Tahoe.	Tawa'n.	Kennis, kennisgeving.
Soetra.	Soetra.	Soetra.	Zijde.
Satroe.	Satroe.		Vijand, tegenstrever.
Satengah.	Hawenting.	Habenteng.	Half, de helft van.
Setelah.	Sesalah.	Semantalah.	Nadet, toen, zoodra als.
Satoeboh.	Satoeboh.	Djibitie.	Koppelen, paren.
Satorie.	Satorie.	Kalahaij.	Verhaal, verzinsel, onwaar.
Seti.	Sitie.		Eene vrouw van aanzien, eene deftige, bejaarde vrouw
Setie awan.			Getrouw.
Sedja, semedja.	Nahadja.	Kapena.	Sedert.
Sadjatie.			Algemeen.
Sedja.			Vers, gedicht.
Sedjoek.	Bedarim.	Bedarem.	Koel, frisch, gerust, te vreden, bezadigd, gelukkig.
Sedjoed.	Sedjoed.		Nederbuigen, zittende buigen, knielen, aanbidden.
Sadar.	Sadar.		Herdenken, zich herinneren, voor den geest brengen, herleven.
Sedang.	Sedang.		Genoeg, toereikend, want.
Sedap.	Njaman.	Njaman.	Vermakelijk, aangenaam, lekker, vergenoegd.
Sedekala.			Bestendig, bij aanhoudendheid, gewoonlijk.
Sedoe, sidoe.	Mariga.		De hik.
Soedah.	Djadi-am.	Djaiè.	Genoeg, voorbij, uit, over, reeds, geeindigd.
Sedia.	Njedia.	Njangam.	Gereed, oorspronkelijk.
Sedikit.	Bisoet.	Kisoet.	Een weinig.
Saratoes.	Saratoes.	Saratoes.	Honderd.
Siratan.			Verdeeling, tusschenruimte.
Serasa.	Serasa.	Kakémak.	Gelijk, evenals.
Saraga.			Een vierkant kussen om tegen te leunen.
Serawan.			Een tros vruchten, een stel knoopen.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Seraja.	Menjoehoe, seraija.	Soehaija joehoe.	Op eens, toen, op dien tijd, met, te, op, te gelijker tijd.
Sarai, sarei.	Sarei.	Sarei.	Limoenkruid.
Serba.	Pakakas.	Pakakas parabot.	Huisraad, gereedschap, vaatwerk, voorraad.
Serban.	Serban.	Sorban.	Tulband, hoofddeksel.
Serboek.	Rarabok'an.	Rabok.	Gestampt, poeder, stof.
Serboe.	Inaméjan.	Patamaij.	Voortstuwen, aanrukken, invallen, aanvallen.
Serta.	Hajak.	Hajak.	Met, te gelijk met, benevens, en, zoodra als, toen, daarop.
Sardam.	Sardom, saroenei.	Saroenei.	Een muzijkinstrument.
Sirdawah.			Rupsen.
Sarang.	Sarang.	Sarang.	Aanvallen, onverwachts, bestormen, overrompelen.
Serakh.	Sarakh.		Schor.
Sarkap.			Valdeur.
Soerga.	Soerga.	Soerga.	De hemel, de woonplaats der zaligen.
Saram.	Garam.	Kahiug.	Overeind staande (het haar), ten berge rijzend, ijzing.
Sarambi.	Tambiran.	Tingkoh.	Portaal, zaal, ingang, overdekte gaanderij.
Sarampang.	Sarapang.	Sahipang.	Harpoen, vischsteker.
Seroe.	Mengahau.	Ngahau.	Roepen, omroepen, afkondigen, hard aanspreken.
Serwa.			Een leger, heerschaar.
Sarawal.	Salawar.	Salawar.	Een broek.
Saroepa.	Saroepa.	Sama'adah.	Evenals, gelijkende.
Saroeni.			Schermen.
Saroenei.	Saroenei.	Saroenei.	Zeker speeltuig.
Soeroehan.	Soerochan.	Soeroehan.	Afgezant, boodschapper.
Serah.	Njarah.	Besarah.	Opbrengen, voortbrengen, afgeven, afstand doen.
Seri.	Tjahaija.	Kalengè.	De kleur van het aangezigt.
Sri padoeka.	Sri padoeka.		Genadig, majesteit.
Sarei.	Sarei.	Sarel.	Limoenkruid.
Sariboe.	Sariboe.	Sariboe.	Duizend.
Sari kaja.	Sari kaja.		Zekere vrucht.
Sasäat.	Hanjoeloe.	Handjoeloe.	Een oogenblik.
Sasawie.	Sasawie.		Mostaard.
Sasat.	Lajang.	Gagap.	Dolen, dwalen, missen.
Sasongoh.	Benar-benar.	Mang karené.	Inderdaad, waarachtig.
Sasak.	Sèkei.	Seké.	Verstopping, benaauwdheid, verlegenheid, vernaauwing, dwingen.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Sasal.	Sasal.	Nesel.	Berouw, spijt, wroeging.
Sasoeatoe.	Idjei idjei.	Idjiè idjè.	Een iegelijk, ieder, welk ook.
Sangadja.	Ngahadja.	Kapena.	Met opzet, voorbedachtelijk, al willens, doel.
Sangat.	Imèpet.	Moentot.	De angel van een insekt.
Menjangat.	Memèpet.	Memoentoet.	Steken.
Penjangat.	Memèpet.	Pemoentot.	Doorn, angel, steker.
Sangsara.	Sangsara.		Waagstuk, groot gevaar, smart, foltering.
Singsing.	Injintjing.	Nasat.	Opschorten, ophalen.
Songsong.	Njongsong.	Nosong.	Begeleiden, vergezellen.
Sasongohnja.	Benar benar.	Tatoetoe.	Waarachtig.
Sangka.	Njangka.	Djaké.	Verzinnen, meenen, gissen, raden, verbeelden.
Sangkar.	Koerongan.	Paselah.	Kooi, hok.
Sangkap.	Imbatakh.	Nitjit.	Op zijde schuiven.
Sangkal.	Sangkal.	Bakoelas.	Ontkennen, loochenen.
Singko.	Lilit.	Lilit.	Opschorten, omwinden.
Sangkoet.	Sangkawit.	Takawit.	Tegenhouden, verhinderen, verward raken (als touwen).
Singketa.			Pleitgeding, proces.
Sangoel.	Sangoel.	Sangoel.	Oprollen, vouwen, opstrijken, toehaken.
Singgah.	Singgah.	Tendé.	Aanleggen, pleisteren.
Songgoh.	Benar.	Toetoe.	Wezenlijk, zeker, in ernst.
Sangal.	Kapéhé.	Péhé.	Pijn in de ledematen en gewrichten hebben.
Sapatoe.	Kasot.	Tarompa.	Schoenen.
Sapatah kata.	Idjei kabawakh toetoer.	Idjè kabawakh toetoer.	Een enkel woord spreken.
Saparoh.	Bagie doeè.	Bagic doeè.	De helft.
Sapasang.	Sapasang.	Sapasang.	Een paar.
Sa oepama.	Saoepama.	Djaké.	Gelijk, gelijkende.
Sopaija.	Sopaija.	Aké.	Opdat, ten einde, zoodat.
Sepiet.	Tjapiet.	Tahatep.	Tang, nijptang.
Sepertie.	Sepertie.	Kadak'-èton.	Als, nopens, gelijkende.
Sepertanak.	Satahin berapie.	Itjè kasak rapie.	Een zeker tijdsverloop.
Saprie.			Gelijkende, gelijk.
Sapang.	Sapang.	Sepang.	Sapanhout.
Sapandjang.	Sapandjang.	Kapandjang.	Zoo lang als, gedurende.
Sapeningal.	Sapalihie.	Malihie.	Sedert, sints het vertrek van.
Sapoe tangan.	Sapoe tangan.	Sapoe tanganlaung.	Een doek, zakdoek.
Sapoeas.	Sapoeas.	Poeas.	Ten volle, tot verzadiging.
Sapoepoe.	Idjie tato.	Idjè tatie.	Verwantschap tusschen volle neven.
Sapoeloeh.	Sapoeloeh.	Sapoeloeh.	Tien.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Sapoh.	Njapoh.	Sapoh.	Metaal harden, door zwavel glans aan het goud geven.
Sapah.	Simpah.	Sipah.	De hoeveelheid sirie, die men in den mond heeft.
Sepih.	Soenie.	Toenies.	Zacht, koel, aangenaam.
Sepiet.	Tjapiet.	Tahatip.	Tnga, nijptang.
Sakti.	Sakti.	Kawasa.	Bovennatuurlijke kracht bezittende, magtig.
Sekadar.	Sekadar.	Sakian.	Omstreeks, bijna, enkel, niet meer dan.
Sakalat.	Sakalat.	Sakalat.	Scharlaken, fijn laken.
Soeka.	Soeka.	Ngaijah.	Blijde, verblijd, vrolijk.
Sekarang.	Katoen.	Hanoen èton.	Nu, tegenwoordig.
Sakala.	Tatkala.	Karikan, katika.	Op een tijd, op zekeren tijd.
Sakalie.	Sindei.	Sindé.	Eens, volstrekt, geheel.
Sakawan.	Sakawan.	Sakawaé.	Hoop, kndde, drift, een paar.
Sakat.	Hampang.	Hempeng.	Balk, dwarsbalk.
Sakoetika.	Koetika.	Katika.	Terwijl, inmiddels.
Sekedjap.	Handjoeloe.	Handjoeloe.	Lonk, vriendelijke oogwenk.
Soeka tjita.	Soeka tjita.	Nahoeang kilakh	Verheugd, blijde, verrukt.
Saksi.	Saksi.	Saksi.	Een getuige.
Siksa.	Siksa.	Mantoe hoekoman.	Straf.
Sekalian.	Handei aija.	Samaijé.	Ieder, allen, geheel en al, al te zamen.
Sekam.	Boeloe.	Boeloe, tenek.	Kaf, bolster.
Sekoetoekh.	Sakoetokh.		Vervloekt.
Sakorang korang.	Sakorang korang.	Sakorang koraug.	Ten minste, bij gebrek.
Sekoeat.	Sekoewat.	Hahengén.	Dapperlijk, met lust.
Sekahandakh.	Sekahandakh.	Apahoewang.	Naar willekeur, wil.
Sekira kira.	Sekira kira ngirat.	Kira-kira.	Naar gissing, omtrent, ten naasten bij.
Sakian.	Sakian.	Sakian.	Zoo velen, zoo menig.
Saga.			Zeker soort van rotting.
Segrah.	Lekas.	Balalias.	Spoed, haast, vlug.
Segar.	Sagar.	Hadoek.	Versch (als spijs, planten).
Segala.	Handei-aja.	Samandiäij.	Ieder, allen, ieder ding.
Segan.	Bantoesin.	Soeloeh.	Lui, traag.
Segenap.	Genèp genèp.	Genèp genèp.	Gansch, geheel en al, volkomen, allen, geheel.
Salatan.	Salatan.	Salatan.	Het zuiden.
Salatan menonggara.	Salatan menonggara.		Het Z. Z. O.
Salatan daja.	Salatan daija.		Het Z. Z. W.
Salasai.	Salasai.	Salasai.	Soort van plant.
Saloepa.	Saloepa.	Saloepa.	Koperen siriedoos.
Saloepoet.	Kaloepak.	Oepak.	Vlies, net, bekleedsel.
Salakoe.	Salakoe.	Sama adakèi.	Als, evenals, gelijkende.
Selagie.	Salagie.	IJeham.	Zoo lang als, nog.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Selaloe.	Salaloe.	Paloes.	Over, voorbij.
Selama.	Tatahei.	Katahai.	Zoo lang als, gedurende, van dien tijd af, sedert.
Salam.	Salam.	Salam.	Groot, heil, vrede.
Salamat.	Salamat.	Salamat.	Voorspoed, welvaren, vrede.
Salain.	Salain.	Salaiu.	Behalve, uitgezonderd.
Salat.	Salat.	Antasan.	Zeeëngte, straat.
Selselah.	Salselah.	Salahsilih.	Aaneenschakeling, ketting, opvolging, stamlijst.
Selései.	Selései	Salasaiè.	Beslissen, vereffenen, oplossen, in orde brengen.
Soelthan.	Soelthan.		Sultan.
Selang.			Bij afwisseling, vermengd, veelverwig, bout, geschakeerd, terwijl, intusschen, tusschentijd, tusschenruimte, van afstond tot afstand geplaatst.
Selaksa.	Selaksa.	Salaksa.	Tiendnizend.
Selam.	Menèsir.	Nèser.	Duiken, onder water zwemmen.
Salamboet.	Sapoet.	Ngampoe.	Beddekleed, sprei.
Salimpang.			Soort van zak of tasch.
Salindang.	Kakamban.	Sapiring.	Gordel, kleedingstuk.
Salindong.	Balindong.	Ngalindong.	In veiligheid, onder dak.
Saloebang.	Saroedong,	Talongkau.	Bedekt zitten, als een teeken van droefheid.
Bersaloebang.	Bersaroedong.	Bertalongkau.	In treurigheid zitten.
Seloeran.	Pantjoran.	Pantjor.	Gracht, goot, pijp, buis.
Seloeroeh.			Overal, gansch, geheel van het begin tot het einde.
Seloka.	Seloka.		Rijm, vers, couplet.
Saloekam.	Parit.	Parit.	Goot, riool.
Selisih.	Selisih.	Salisih.	Verschillen, niet overeenkomen, twisten.
Saligie.	Saloegi.	Saloegie.	Soort van werpspiets.
Salimoet.	Sapoet.	Ngampoe.	Deken, sprei, beddelaken.
Salemah.	Kana soewat.	Kana pères.	Verkoudheid, neusdrop.
Sama.	Lingkas.	Toelak.	Naar, te, voor.
Sama sendirian.	Sa-orang orang.	Itjè bité.	Alleen, enkel, verlaten.
Se mata.	Handeidaija.	Samandeiaija.	Zuiver, eenvoudig, onvermengd.
Soemangat.	Tankèjit.	Taketjit.	Schrik, ontsteltenis.
Samalem.	Malim bihin.	Alem malim.	De voorgaande nacht, gister.
Semana mana.	Semana mana.	Hahapa.	Waar ook, hoe ook, overal.
Semajam.			Gehoor verleenen, in staatsie zitten, hof.
Sambat.	Naméhan.	Patamé.	Vastmaken, haken, gespen, voegen, verbinden, haak.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Samboet.	Samboet.	Njamboet.	In handen ontvangen, waarnemen, iemand ten gast ontvangen,
Sambar.	Sambar.	Nongap.	Als een vogel grijpen, oppakken, krabben.
Samboer.	Samboer.	Samboer.	Stroomen, voortvloeijen, uitspuwen, uitbraken.
Soembing.	Bakibak.	Batibak.	Gespleten, spleet, keep.
Sambil.	Sambil.	Sasambil.	Terwijl, te gelijker tijd.
Sambal.	Sambal.	Sambal.	Toebereidsel van spijzen.
Sambelih.	Njambelih.	Njambeléh.	Een beest slagten.
Soemboe.	Soemboe.	Soemboe.	Pit van een lamp.
Samboet.	Samboet.	Njamboet.	Ontvangen.
Sambong.	Sambong.	Mintong.	Splitsen, aaneenhechten.
Samboenie.	Basahoekan.	Basoehoek.	Verbergen, verzwijgen, schuilen.
Samboijan.			Teeken, alarm, wachtwoord.
Sambah.	Menjimbah.	Njimbah.	Groet, buiging, hulde.
Samboh.	Kelè.	Amat.	Gezond, hersteld genezen.
Sambajang.	Sambajang.	Sambajang.	Bidden, goddelijke aanbidding.
Sombieng.	Bakibak.	Bakibak.	Onthand, geschaard.
Sambilan.	Djelatian.	Djalatian.	Negen.
Sambiloe.	Sambiloe.	Biloe.	Een splinter van bamboe. in de vorm van een mes,
Semoet.	Bitik.	Bitik.	Mier.
Samarbakh.	Hampis.	Simak.	Welriekend.
Sama-sama.	Sama-sama.	Sama.	Te zamen, te gelijk met.
Soemsoem.	Soemsoem.	Oesep.	Het merg der beenderen.
Samangka.	Samangka.	Timoen baka.	Watermeloen.
Sampat.	Simpit.	Sampêt.	In staat, kunnen, inhalen, bereiken, navolgende.
Soempit.	Sipit.	Sipêt.	Naauw, ingesloten.
Sampar.	Sampar.	Péres-sa.	Pest, besmetting, sterfte onder het vee, aanstekende.
Semporna.	Semporna.	Amat.	Volmaakt, volledig, zonder gebreken, onbesproken.
Simpang.	Simpang.	Sampang.	Afgaan, afdwalen, twee — sprong, tak eener rivier.
Sampakh.	Sampakh.	Sempakh.	De greep van een speer, het gevest van een dolk.
Sampal.	Injoembil	Nèseng.	Stoppen, digtmaken, stopsel, prop.
Simpoel.	Simpoel.	Merdjopong.	Een knoop.
Sampan.	Sampan.	Sampan.	Soort van vaartuig.
Simpan.	Njimpan.	Ngarimpis.	Bewaren, bergen, sparen, houden, verzamelen.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Sampah.	Pohokh.	Ragam.	Vuilnis, puin, splinters.
Soempah.	Soempah.	Njoempah.	Een eed.
Sampei.	Sampei.	Hitjik.	Aankomen, bereiken, tot aan, tot dat, genoegzaam.
Simpei.	Simpei.	Simpei.	Hoepel.
Soempitan.	Sipit.	Sipêt.	Blaaspijp.
Semakh.	Bedjikot.	Piroekat.	Struiken, dunne takken.
Samana mana.	Samana mana.	Hapa hapa.	Zonder rede, om niet.
Samantara.	Samantara.	Karèkan.	Ondertusschen, zoolang als.
Samoea.	Hadei-aija.	Sandei-aija.	Allen.
Semoet.	Bitik.	Bitik.	Mier.
Semoeka.	Tahadip.	Tahadep.	Gelijkende, aangezicht tot aangezicht.
Sanapang.	Sanapang.	Sanapang.	Geweer.
Sanama.	Sanama.	Pangantaij.	Naamgenoot.
Sonting.			Bloemen, die in het haar gedragen worden.
Santap.	Koman.	Koman.	Eeten, ververschingen gebruiken.
Sintakh.	Membatak.	Nitjit.	Ontwringen, ontweldigen, afrukken, schielijk wegnemen.
Santan.	Santan.	Santan.	Het vleezige van de kokosnoot geraspt.
Santausa.	Salamat, sanang.	Sanang.	Stil, rustig, tevreden, op zijn gemak, wel te moede.
Sontokh.	Hagatokh.	Tapangokh.	Struikelen, aanloopen, tegen iets stooten.
Senantiasa.	Satatahaija.	Katatahaija.	Gedurig, gestadig, eeuwig.
Sindjata.	Sindjata.	Sindjata.	Wapens.
Sendawa.	Sindawa.	Sindawa.	Salpeter, buskruid.
Sendat.	Beselet.	Baselet.	Naauw, beperkt.
Sandar.	Sandar.	Njingoh.	Leunen (tegen of op iets).
Soedokh.	Soedokh.	Njoedokh.	Lepel, schepper.
Sindi.	Oehat.	Oehat.	Lid, gewricht.
Sindier.	Sindier.	Sindir.	Boertig, schimpachtig, bespottend.
Sendirie.	Sa-orang.	Itjè bitèk.	Zelf, eigen ik.
Senistjaja,	Tentoe.	Tantoe.	Zekerlijk, bepaaldelijk.
Senang.	Sanang.	Sanang.	Vergenoegd, gerust, stil.
Senantiasa.	Senantiasa.	Satatahai.	Gedurig, eeuwig.
Senoenoeh.	Senoenoeh.	Sanoenoeh.	Zedig, beschaamd, gematigd.
Sinnjap.	Sinnjap.	Toenis.	Woest, onbewoond.
Sinnjioem.	Sinnjioem.	Ngioem.	Grimlagchen.
Soewab.	Soewab.	Njoeab.	Beet, mondvol.
Soeatoe.	Idjèi idjèi.	Itjè itjè.	Een, eene, iedereen.
Soeara.	Soeara.	Auh.	De stem.
Soeasa.	Soeasa.	Kalajoe.	Gemengd metaal.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Soewangie.			Tooverachtig, gedrogtelijk, verdicht, betoovering.
Soeal.	Soeal.	Hadjawab.	Eene vraag.
Swamie.	Swamie.	Sawéh.	Man, echtgenoot, meester.
Soebang.	Soebang.	Soebang.	Oorringen.
Soetra.	Soetra.	Soetra.	Zijde.
Soedjie.	Karawang.	Karawang, okir.	Borduren, naaldewerken.
Soetjie.	Brasie.	Lingis.	Zuiver, schoon, onschuldig.
Soedara.	Ampaharie.	Pahie.	Broeder of zuster.
Soedagar.	Soedagar.	Soedagar.	Koopman, reeder, handelaar.
Soedok.	Sindok, soedok.	Takip.	Lepel.
Soedoet.	Poeting.	Poeting.	Hoek.
Soedi.	Brasie.	Lingis.	Zuiver, vrij van droesem.
Soerat.	Soerat.	Soerat.	Geschrift, brief.
Soeroet.	Téah.	Kiah.	Terugtrekken, ebben.
Sa-orang.	Sa-orang.	Itjè bitéé.	Alleen, een eenig mensch.
Sorong.	Ingjoedjoeh.	Ngoedjoeh.	Schuiven, duwen.
Soerakh.	Soerakh.	Soerakh.	Gejuich, vreugdegalm.
Soeroeh.	Njoho.	Njohoe.	Bevelen, gelasten, zenden.
Pasoeroeh.	Panjoho.	Panjohoe.	Boodschappen, gezant.
Sorie.	Djelimei.	Lèmei.	De avond.
Soeson.	Injoeson.	Noesoen.	Op hoopen leggen, stapelen.
Soesoe.	Toesoe.	Toesoe.	De borsten.
Aijer soesoe.	Danom toesoe.	Danom toesoe.	Melk.
Menjoesoe.	Menoesoe.	Menoesoe.	Zogen, zuigen.
Soesoe-ie.	Inoesoe-ie.	Noesoe-ie.	Id.
Soesah.	Soesah.	Soesah.	Gemoedsontroering, angst' zorg, bedroefd.
Soengoet.	Garondom.	Garoenoem.	Mompelen, knorren, morren.
Bersoengoet.	Bergarondom.	Bagaroenoem.	Beknorren.
Soengoetmisi.	Singot.	Singot.	Knevels.
Soengei.	Songé.	Songé.	Rivier.
Sopakh.	Sopakh.	Koelak.	Witte vlekken op de huid.
Soepan.	Mahimin.	Mahawin.	Beleefd, eerbiedig, beschaafd, gedienstig, hoffelijk.
Soeka.	Soeka.	Ngaijah.	Blijde.
Soekat.	Ingantang.	Mangantang.	Zekere maat, meten.
Soekar.	Paija.	Oera.	Lastig, ingewikkeld, steil, moeijelijkheid verlegenheid.
Soekong.	Injokong.		Schragen, stutten, onderseunen.
Soekon.	Soekon.		De broodvrucht.
Soekoe.	Soekoe.	Djalahan.	Volkstam, geslacht.
Soegi.	Kasisik.	Koeijom.	De tanden schuijeren.
Soela.	Soela.	Soela.	Aan een paal spitsen.
Soeloe.	Njelik.	Njelikei.	Een verspieder.
Menjoeloe.	Menjelik.	Menjelikei.	Bespieden.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Soeloer, djoelor.	Djoeloh.	Ngoeloeh.	Als een slang of worm zich kronkelende bewegen.
Solong.	Djoelak.	Bakas.	Eerstgeborene, oudste.
Soelap.			Goochelen, bezweren.
Soelam.	Soelam.	Soelam.	Borduren met zijde.
Soelah.	Soelah.	Soelah.	Kaal.
Soeloeh.	Singa.	Singa.	Toorts, flambouw.
Soeling.	Soeling.	Soeling.	Eene fluit.
Soeam.	Hangat-hangat siloe.	Balasoet siloe.	Laauw.
Aijer soeam,	Danoem hangat-hangat siloe.	Danoem balasoet-siloe.	Laauw water.
Soembat.	Njoembil.	Nèseng.	Prop, stoppen, toemaken.
Soembang.	Soembang.	Soembang.	Bloedschande.
Soemor.	Soemor.	Soemoer.	Put, bron, wel.
Soenjie.	Soenie.	Toenés.	Stil, eenzaam, afgelegen, verlaten, onbezocht, onbewoond.
Sahadja.	Inahadja.	Kapéna.	Voornemen, opzet, bedoeling, ontwerp, zekerlijk, volstrekt.
Dengan di sahadjanja.	Dengan inahadja.	Bakapéna.	Met voorbedachten rade.
Sadja.	Bewé.	Adaké.	Alleenlijk.
Saharie.	Djandau.	Djandau.	Een dag, een enkele dag.
Saharie-saharie sárie sárie.	Djandau djandau.	Djandau djandau.	Iederen dag, altijd, dagelijks.
Sahaja, saja.	IJakoe, koela.	Akoe.	Ik (bet. ook een slaaf), Is ook eene nederige toestemming, als: saija Tocan! voor: ja, mijnheer!
Sahingga.	Sahinga.	Hagengé.	Naar, tot, zoo ver als, behalve, slechts, alles behalve.
Salei, alei.	Lembar.	Lambar.	Een blad.
Sahoet.	Inoemba.	Nimaé.	Antwoorden.
Si.	Si.		Voorvoegsel voor zekere eigennamen als: si Aboe.
Sia.	Sia.		IJdel, onnut, ongegrond, valsch.
Siang.	Sawah.	Handau.	De dag, de ochtend.
Siapa.	IJawé.	Ewé.	Wie, welke persoon.
Si anoe.	Ianoe.	Ianoe.	Zulk een, zeker iemand.
Sitoe.	Ngatèté.	Njangetè.	Daar, op die plaats.
Di sitoe.	Si ngatèté.	Njang ètè.	Id.
Sida.	Olo kabirie.	Olo ngaboetoe.	Een gelubde.
Sidisidi.	Boekoe.	Boekoe.	Leden, kneukels.
Sirat.	Mahir.	Mahir.	Strooijen, spreiden, slepen, hangende sleep, boordsel.
Siroet.	Sirat.		Breijen, netten maken.
Siram.	Intjoera.	Ngarie.	Besprenkelen.
Sirieh.	Sirieh.	Dawé.	De betelplant.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Sisa.	Tisa.	Tisa.	Overblijfsel, overschot.
Sisier.	Sondor.	Sondor.	Een kam, kammen.
Sisik.	Sisik.	Sisik.	De schaal der schildpad.
Sisi.	Menjaré.	Tewang.	Bezijden, nabij, langs.
Siang.	Maharagoe.	Ngoewé.	Ruimen, schoonmaken.
Sienga.	Sienga.		Een leeuw.
Siengiet.	Tiling.	Tiling.	Overhellen, buigen, voorover hangen.
Sijap.	Nijap.	Lelep.	Bereiden, gereed maken.
Sipat.	Sipat.	Njipat.	Een geteekende of met de liniaal getrokken lijn.
Sipakh.	Intjepak.	Sepakh.	Achteruit schoppen.
Sipakh raga.	Tjipak raga.	Sepakh owé.	Een spel, dat met een veerkrachtigen teenen bal gespeeld wordt.
Sikat.	Sikat.	Sikat.	Kam, borstel.
Sikap.			Evenredigheid der ledematen, gedaante, voorkomen, houding, welgemaakt, vlug.
Sikoe.	Sikoe.	Sikoe.	Elleboog, hoek.
Sila.	Njoehoe kamaire.	Njoehoe patie.	Noodigen, verwelkomen, door verzoek tot iets overhalen.
Siloe, hilap.	Kalapéan.	Kaloepé	Misslag, dwaling.
Siloe.	Siloe.	Siloe.	Schitterend.
Sinie.	Nga-tétón.	Njang-iton.	Hier.
Sinar.	Tjahaija mata andau.	Klingé mata andau.	Stralen, dageraad, aanbreken van den dag, glinste en.
Siwa.	Siwa.	Njewa.	Huren, in pacht nemen.
Menjiwa.	Menjiwa.	Menjiwa.	Verhuren.
Siwakan.	Njewakan.	Njewakan.	Gehuurd.
Sijoeng.	Taring.	Gawing.	Slagtand van een wild zwijn.
Sjah bandar.	Sjahbandar.		Havenmeester.
Saharbat.	Ihopan.		Wijn, siroop, sorbet.
Sart.	Sarat.		Voorwaarde, regeling, wet.
Siar, shiàr.	Seher.		Poëzij, verzen, gedicht.
Soeghoel.	Soeghoel.		Zorg, zwarigheid, angst, ongerustheid.
Sak.	Sak.		Twijfeling, verdenking, beleediging, ijverzucht.
Sakar, shakar.	Goela.	Goela.	Suiker.
Soekoer.	Soekoer.	Soekoer.	Lof, dankbetuiging, uitdrukking van erkentenis.
Siksa.	Siksa.	Mantoc.	Straf, straffen.
Saksi.	Saksi.	Saksi.	Getuige, getuigenis.
Sahadan.	Mamoela.	Mamoela.	Voorts, daarenboven.
Shetan, setan.	Setan, iblies.	Kambé, péres.	Satan, duivel.
Saboen, tsaboen.	Sabon.	Kasé, sabon.	Zeep, zaadvloed.
Sabar, tsabar.	Sabar.	Sabar.	Geduldig, verdraagzaam.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Sah, tsah.	Sah.		Bewegen, goedgekeurd, echt, bevestigd, dadelijk schaak in het schaakspel.
Sahbat, tsahbat.	Bedjikot.	Hoeré, toenaé.	Vriend, makker.
Sadakat, tsakat.	Tsakat.		Aalmoes, liefdegiften.
Sifat, tsifat.	Sifat.		Hoedanigheid, eigenschap.
Tabieb.	Tabieb.	Djaija.	Geneeskundige, arts.
Talakh.	Talakh.	Balekkak.	Echtscheiding, verstooting zijner vrouw.
Tahier.	Tahier.		Zuiver, onbezoedeld.
Tlahier, zahier.	Thlahier.		Open', openlijk, klaarblijkelijk, licht, uitwendig.
Adiel.	Adiel.	Boedjoer, adil.	Regtvaardig, billijk.
Adat.	Hadat.	Hadat.	Gewoonte, gebruik, wijze, staat, schikking, instelling.
Arief, ariep.	Tahoe benar benar.	Tawah-koe.	Verstandig, wijs, vernuftig geleerd, schrander.
Asiek, ashiek.	Asiek.	Kilakh.	Verliefd.
Afijat, apijat.	Kélé.	Amat.	Gezondheid, herstelling.
Aliem.	Aliem.	Barendeng.	Geleerd, geletterd, wijs.
Alam.	Alam.	Kaloenèn.	De wereld, de aarde, het heelal.
Ibadat.	Ibadat.		Goddelijke eeredienst, aanbidding.
Ibarat.	Ibarat.		Ontvouwing, uitlegging, verklaring, zinspeling, vergelijking.
Adjàieb.	Adjàieb.	Lepah hoeang.	Wonderdaden, wonderen.
Arash.	Arash.		De troon Gods, de derde hemel, het verblijf der zaligen.
Azimat.	Djimat.	Penjang.	Behoedmiddel, bezwering, talisman.
Akal.	Akal.	Akal.	Vernuft, doorzigt, beleid, list, verstand, oordeel.
Alamat.	Alamat.		Wenk, teeken, sein, merk, zinspruik, zinnebeeld.
Ilmoe.	Ilmoe.	Haratie.	Wetenschap, kennis, geleerdheid, kunst, beroep.
Oemoer.	Oemoer.	Oemoer.	Levenstijd, onderdom.
Amal.	Amal.		Eene godvruchtige daad.
Ghàieb.	Ghàieb.	Nihau.	Verborgen, duister, onzigtbaar, verdwenen.
Nganga.	Menalap.	Naàp.	Gapen, geeuwen.
Ngalier, halier.	Melilie.	Nitis, nata.	Vloeijen, vlieten, stroomen.
Ngiloe.	Banjilo.	Ngiloe.	Eggig (van de tanden sprekende) pijnlijk, waarin men smart gevoelt.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Faidat.	Goenaie.	Goenaie.	Nut, voordeel, winst.
Fitnah, fitanah.	Fitanah.	Fitanah.	Laster, hoon, kwaadsprekendheid, verwijt, beticht-ting, eerloosheid, snood bedrijf.
Fedjer.	Fedjer.	Tampalawé.	Ochtendschemering, daauw.
Ferdana, perdana.			Enkel, eenig.
Firman.	Firman.	Printah.	Gebod, openbare verordening, bevel, lastbrief.
Fasal.	Fasal.	Fasal.	Artikel, afdeeling, paragraaf.
Fadloelie, padoeli.	Fadhoelie.	Fadhoelie.	Zich bekreunen, zich bemoeijen, tusschenkomst.
Fena.	Fena.		Sterfelijk, broos, vergankelijk, bedorven.
Fehem.	Haratie.	Haratie.	Wetenschap, kunde, geleerd, verstandig.
Fikier, pikier.	Pikier.	Pikier.	Denken, bedenken, overwegen, raadplegen, peinzen, onderstellen, zich verbeelden.
Fihakh.	Fihakh.		Zijde, streek lands.
Patoet.	Patoet.	Patoet.	Regt, billijk, gepast, geschikt, aangenaam, het behoort, het past.
Patong, tempatong.	Hampatong.	Sapondoe.	Beeld van metaal, hout of steen.
Patokh.	Noetok.	Noetokh.	Beet van een slang.
Patek.	IJakoe, koela.	Akoe.	Slaaf, bediende.
Patah.	Patah.	Pela.	Breken, afbreken.
Padjar.	Padjar.		Pacht, een verpacht regt.
Padjal.			Geslagen (niet gegoten), taai.
Patjoel.	Patjoel.		Spade, houweel.
Pada.	Injaroeman.	Mara.	Voldoen, tevreden stellen.
Padang.	Padang.	Padang.	Vlakte, open veld.
Padoeka.	Padoeka.		Benaming van genegenheid.
Padam.	Belip.	Belip.	Uitblusschen, uitwisschen.
Padie.	Paré.	Paré, kékei.	Rijst in den bolster.
Paroet.	Bakahot.	Hakahot.	Lidteeken, teeken aan het ligchaam.
Paras.	Ampin baija.	Kadak baijé.	Gelaatstrekken.
Parang.	Pisau.	Pisau.	Hakmes.
Parang prang.	Prang.	Hasangs.	Oorlog.
Parau.	Parau, kasol.	Pehau.	Schor.
Paroh.	Toetok.	Toetok.	De bek van een vogel.
Pasang.	Pasang, ngoesol.	Pasang, ngoesol.	In beweging stellen.
Pasang apie.	Menoetong apoiè.	Nahau apoewé.	Vuur aansteken.
Pasang bediel.	Mengoesol bedil.	Ngoesol badil.	Een geweer afschieten.
Pasang bandeira.	Pasang bandeira.	Pasang bandeira.	Een vlag hijschen.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Aijer pasang.	Danoem pasang.	Danoem haij.	De vloed, wassend water.
Sapasang.	Doé doé.	Sapasang.	Een paar.
Pasakh.	Pasakh.	Pasakh.	Pen, speld, kleine spijkers vaststeken, inschieten.
Pasan.	Mamèté.	Pèté.	Belasten, bevelen, bestellen.
Pasoe.	Pasoe.	Kandara.	Groote houten of steenen kuip.
Pasier.	Karangan.	Paras.	Zand.
Papat.	Rata.	Sama.	Effen, regelmatig, eenvormig.
Papakh, khensa.	Bangsir.	Bangsir.	Manwijf.
Pakal.	Pakal.	Pakal, nèsing.	Kalefateren.
Pakan.	Pakan.	Mandaré.	Inslag, scheering.
Pakoe.	Pakoe.	Pakoe.	Spijkers, nagels.
Pakoe.	Badjaij.	Badjaij.	Eene eetbare plant.
Pakei.	Mahangap,	Hapa hangap.	Kleeden, zich kleeden, aannemen, gebruiken.
Pagie.	Soensong.	Koekoes.	Ochtend, morgen.
Pagoet.	Menoetok.	Noetok.	Pikken als een vogel.
Pagar.	Pagir.	Pager.	Omheining, wal.
Pagoe.	Pahan.	Papahan.	Zolder, zoldering.
Pala.	Pala.		Notenmuskaat.
Palat.	Palat.		Sodomie.
Palieng.	Palieng.	Malikh.	Draaijen, afwenden.
Paloe.	Ingadah.	Mantoe.	Kloppen, slaan.
Pamoer.	Pamoer.	Pamoer.	Het gedamasceerde op klingen van wapens.
Panat.	Panat.	Maner.	Zich in eene ongemakkelijke houding bevinden.
Panas.	Balasoe.	Balasoet.	Heet, warm, hitte.
Panau.	Kèpos.	Pahoes.	Witte vlekken op de huid veroorzaakt door schurft.
Panah.	Panah.	Panah.	Met pijl en boog schieten.
Anakh panah.	Anakh panah.	Anakh panah damikh.	Een pijl.
Pawoet.	Maantok.	Mahenkong.	Buigen, zich buigen.
Pauh.	Epau.	Epau.	De dij.
Pahat.	Pahat.	Pahat.	Beitel.
Pahiet.	Bepait.	Pahiet.	Bitter, walgelijk.
Pahar, talam.	Talam.	Talam.	Een groot koperen blad.
Pahakh.			Vallei, lage grond.
Pai, pergi.	Linkos.	Toelakh.	Gaan.
Paija.	Danoem bapaija.	Danoem oera.	Braak, moeras.
Paijong.	Pajong.	Pajong.	Zonne- of regenscherm.
Pajoe.	Inantoe.	Nantoe.	Besluiten, bepalen, vaststellen.
Pajah.	Pajah.	Pajah.	Vermoeid, uitgeput.
Petaroh.	Petaroh.	Betarok.	Inleg, iuzet, pand.
Poetra.			Vorst, koningszoon.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Poeterana.			Praalbed, rustbank.
Patarie.	Patarie.		Borax, soldeersel.
Poetrie.			Vorstin, koningsdochter.
Patang.	Djelemé.	Limé.	Avond, avondschemering.
Pitiek.			Kunstmatige klank, toonen voortbrengen.
Petei.	Petei.	Patei.	Soort van groote boon.
Petie.	Pati, sahara.	Sahara.	Kist, doos.
Pitjah.	Poesit.	Repoh, poesit.	Breken, opbreken, openbreken, uitbreken, barsten, scheuren, afbreken, ophouden, wegzenden, gebroken. vernield, verongelukt.
Pada.	Oewaija.	Oewaija.	Te, naar, op, in.
Pedatie.	Pedatie.		Kar, wagen.
Pedas.	Padas.	Dada.	Heet, scherp, bijtend.
Pedang.	Pedang.	Pedang.	Zwaard, sabel.
Pedoman.	Pedoman.	Pedoman.	Kompas.
Padoeka.	Padoeka.		Benaming van genegenheid.
Pedih.	Kakara.		Smart, pijn.
Prada.	Prada.	Prada.	Blad- of klatergoud.
Perassa.	Perassa.	Nanjam.	Het gevoel.
Parangi.	Parangi.		Aard, inborst, natuur.
Peranginan.	Beangin beangin.	Bariwoet.	Luchtig, aan de lucht blootgesteld.
Prawan.	Dara.	Boedjang.	Eene maagd, maagdom.
Prahoe.	Prahoe.	Aloer.	Een vaartuig.
Poerbakala.	Moela helo.	Babara helo.	Van ouds, in oude tijden.
Perboeroean.	Bagarit.	Ngandop.	Op wild gedierte jagen.
Perbandingán.	Sama sama ampiah.	Sama sama kädak.	Overeenkomst, vergelijking.
Perboeatan.	Pagawé-an.	Gawé.	Daad, handeling, werk.
Prabongan.	Rabong.	Oedjau, lemboij.	De nok van het dak.
Proet.	Tenaij.	Tenai.	Buik, pens, ingewanden.
Bertapa.	Batapa.	Batapa.	Kluizenaar, iemand die zich afzondert om boete te doen.
Pertama.	Moela moela.	Moela moela.	Voorcerst, in de eerste plaats.
Peratoeran.	Peratoerán.	Atoran.	Schikking.
Pertoean.	Pertoean.	Pertoean.	Regeren, gezag voeren.
Jang di pertoean.	Jang di pertoean.		Hij die het gezag voert, titel voor Z. M.
Pertoean-án.	Pertoean-an.	Koewasa.	Heerschappij, gebied.
Pertidoran.	Oekan mantiroe.	Oekan-tiroe.	Slaapplaats, bed.
Perdjalanán.	Badjallan-án.	Malan.	Gang, loop, togt, reis.
Perdjamoe-an.	Berkompol koman, rameh-rameh.	Hoemba koman, rameh-rameh.	Feest, onthaal.
Perdjoeal an.	Badjoeal-án.	Mandjoeal.	Verkoop.
Pertjah.	Boeroek.	Boeroek.	Lap, stuk (van stoffe).

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Pertjaija.	Pertjaija.	Pertjaija.	Gelooven, vertrouwen.
Pertjiek.	Hamboer.	Ambau.	Besprenkelen, begieten.
Pertjintaan.	Pertjinta-an.	Njinta njinta.	Bezorgdheid, droefheid.
Peradoean.	Oekan mantiroe.	Oekan tiroe.	Rustplaats, bed.
Perarak-an.	Perarak-an.		Zegekar, zegewagen.
Persagie.	Persagie.	Halapak.	Vierkant, teerling.
Per-istiwa.	Masti djadie.	Madjadie.	Gebeuren, geschieden.
Brisih, prisih.	Brasie.	Liugis.	Schoon, zuiver, net.
Prang.	Prang.	Hasang.	Oorlog.
Per-ingahan.	Pahinga-án.	Hingaé.	Grens, grenspaal.
Perkara.	Perkara.	Perkara.	Omstandigheid, zaak, soort, afdeeling, hoofd.
Perkakas.	Pakakas.	Pakakas.	Benoodigheden tot een of ander handwerk, en in het dagelijksch leven.
Pergi.	Linkos.	Toelakh.	Gaan, heengaan.
Perkalangán.	Galangán.	Galangan.	Soort van dok, waar vaartuigen op rollen of balken droog staan.
Pragam.	Paragam.	Paragam.	Ringel-duif.
Priksa.	Priksa.		Onderzoeken, nagaan, opsporen, gadeslaan.
Pergoena-án.	Goenaja.	Goenaja.	Waarde, nut, prijs, kracht.
Pergantian.	Gantian.	Silih.	Verandering, omwenteling.
Perlahan.	Perlahan.	Loeba loeba.	Zacht, langzaam aan, met gemak.
Paralantai.	Boehau.	Loenek, pahalau.	IJdel, ondeugend, losbandig.
Permata.	Permata.	Permaté.	Juweel, edelgesteente.
Permainan.	Permain-án.	Pangoesikh.	Speeltuig, vermaak, spel.
Per-amba-an.	Peramba-án.	Hoemba boengaij.	Dienstbaarheid, dienst.
Pramadanie.	Pramadanie.		Tapijtwerk.
Perampoewan.	Bawéh.	Babé.	Vrouw, wijf.
Permana-ie.	Hitong.	Isie.	Tellen, rekenen, optellen.
Per-mandi-an.	Oekan mandoi.	Oekan mandoi.	Bad, badkuip.
Permi.	Hodé hodé.	Kadikh.	Schoon, fraai, bevallig.
Permi soerie.			Vronw van een koning, koninklijke gemalin.
Peranakhan.	Peranakhan.	Tabela.	Baarmoeder, geslacht, afkomst, kinderen.
Poernama.	Poernama.		De volle (maan).
Parintah.	Parintah.	Parintah.	Regering, bestier, bevel, last, gezag, handeling, zaak.
Pernah.	Baré-pitjie.	Héam bisa.	Immer.
Perniaga-an.	Olo bedagang, perniaga-an.	Olon badagang.	Koophandel.
Perwara.			Opvoedende, zogende.
Proet.	Tanei.	Tanai.	De buik.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Peroesah.	Mengawé.	Bagawé.	Bouwen, oprigten, maken.
Peroegol.	Mengilah-anakh olo	Mengila-anakh olon.	Schaken, verleiden.
Prah.	Imarah.	Gerie.	Uitdrukken, uitpersen.
Perhimpoen-an.	Bakompol-an.	Hoemba hoemba.	Raadsvergadering, bijeenkomst, vereeniging.
Prahoe.	Prahoe.	Aloer.	Algemeene benaming voor vaartuigen.
Perhoema-an.	Boleh hoema.	Nangkang pasa.	Oogst.
Perhiasan.	Perhiasan.	Lamoes lamoes.	Versierselen, optooisels.
Pri.	Anon, khandakh, roepa.		Stand, gewoonte, aard, toestand, wijze, trant.
Pri-hal.	Manganon-hal.		De omstandigheden eener zaak.
Saprie.	Saroepa.	Samaie.	Gelijk.
Tiada terprie.	Baré kawah menjeroepah.	Heam oleh manoemoen.	Bovenmate.
Prasih.	Talabang.	Talabang.	Schild.
Prioek.	Koebalie, landaij.	Prioek.	Aarden pan.
Prigi, soemor.	Soemor.	Soemor.	Bron, wel.
Poesaka.	Poesaka.	Poesaka.	Erfenis, erfelijke goederen.
Pasagie.	Basagie.	Lapak.	Een vierkant.
Pesawat.			Strengen, koorden, snaren.
Pasti.	Pasti.	Tantoe.	Woord van bevestiging.
Poespa.	Hoewang.	Hoewang.	Bloemen, gemaakte bloemen.
Pasokh.	Bepetok.	Petok.	Een gat als (in stoffe).
Pasan.	Mamèté.	Mèté.	Bevelen.
Pasoendalan.	Pendjalang'an.	Atel, ihos.	Hoererij.
Pesoeroeh.	Menjoehoe.	Soehoe.	Bode, zendeling.
Paseban.	Paséban.	Goelang, balai.	Gehoorzaal, raadkamer.
Pasisir.	Pasisir.	Saran, tewang.	Het zeestrand.
Pengasoh.			Eene drooge min.
Pengapiet.	Pengapiet.	Pengapit.	Schut, luik, deur.
Pengapoh.	Pengapoh.		Vaantje, wimpel.
Pengawal.	Toenda.	Toenda.	Wacht, een schildwacht.
Pengaijoeh.	Pengaijoeh.	Bisaij.	Pagaaijer, schepriem,
Pengatam.	Kinto.	Pengètem, keto.	Werktuig om te oogsten.
Peng-a-tahoe-an.	Peng-a-tahoe-an.	Kata-wan.	Kennis, wetenschap.
Peng-adjar-an.	Pengadjaran.	Ngadjar.	Zorg, leiding, onderwijs.
Peng-adap-an.	Nahadip.	Mahadep.	Tegenwoordigheid, hof.
Peng-arah.	Peng-arah.	Pangirah.	Bijeen roepende.
Pangsa.	Boeroet.	Boeroet.	Hol, holte, ledig.
Pangsan.	Toedjah.	Toetjah.	Flaauwte, bezwijmen, vervoering van zinnen.
Pangkat.	Pangkat.	Pang-abaran.	Rij, stap, reeks, voortgang, rang, bediening.
Pangkal.	Mëindei.		Het voorste einde, het begin, oorsprong, inleg, hoofdsom, kapitaal.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Pangkalan.	Pangkal-an.	Talian.	Veer, aanlegplaats.
Pangkoe.	Pangkoe.	Pangkoe.	Boezem, schoot.
Peng-galie.	Peng-galie,	Peng-galie.	Graven, mijnwerker.
Peng-gawa.	Pengawa.		Krijgsman, held.
Piengier.	Saré.	Ngasaré.	Kant, zijde.
Pienggang.	Kahang.	Pinggang.	De leest, de lenden.
Panggang.	Panggang.	Téas.	Braden, roosteren.
Ponggong.	Pon-paij.	Pon-paij.	De stuit, de billen.
Panggal.	Pontonga.	Pontong.	Stuk, afsnijden of hakken, deel, gedeelte.
Panggil.	Imbawa.	Mawa.	Roepen, ontbieden.
Peng-giling-an.	Pen-gilang-an, kisaran.	Gilingan.	Fabriek, waar molens in werking zijn.
Pienggan.	Pinggan.	Pinggan.	Bord, schotel, schaal.
Panggoel.	Toelang kahang.	Toelang pingggang.	De heup.
Peng-goeling.	Tengiling.	Pengiling.	Rol, een soort van dier, geschubde miereneter.
Pienggier.	Saré.	Saré.	Rand, boord, kant, zijde.
Penggiriek.	Djoedjoekh.	Isoekh.	Boor, priem.
Peng-lipar.	Libor libor.	Nihawan howang.	Hetgeen tot opbeuring of verlustiging dient.
Panglima.	Panglima.	Pamanokh.	Krijgsoverste.
denglihat.	Peng-itaij.	Pangiteij.	Gezigt, droom, verschijning.
Peng-enal.	Katahoean.	Kataumoe.	Herkenning, herinnering.
Penghoeloe.	Penghoeloe.	Panghoeloe.	Leidsman, hoofdman.
Pengiboer.	Pengiboer.		Trooster, troost, verligting.
Peng-iriet.	Maihir.	Nitjit.	Trekkend, slepende.
Pengiring.	Ampahaijak.	Ngajakh.	Gevolg, sleep, stoet.
Pengikoet.	Id.	Id.	Bondgenoot, gezel, volger.
Papatiel.	Patiel.	Balioeng.	Soort van dissel.
Papaija.	Gadang.	Pisang malaka.	Eene vrucht.
Paprangan.	Paprangan.	Kalahai.	Krijgsdienst.
Paksa.	Imaksa.	Noekoen.	Kracht, dwang, dwingen, noodzaken.
Pakredja-an.	Pagawéan.	Pahawé-an.	Werk, beroep, bediening.
Pakal.	Pakal.	Makal.	Kalefateren.
Pakan.	Pasar.		Bazaar, markt, straat.
Poekah, pakapkh.	Bedingin.	Badingin.	Hardhoorig.
Pegang-an.			Ambt, gebied, ressort.
Pegawam.			Pleitbezorger, pleiter,
Pegawie.	Pakas bagawé.	Bakas bagawé.	Werktuigen, gereedschappen, uitrusting.
Pegang.	Imbing.	Noejang.	Houden, grijpen, vangen, bezitten, bestieren.
Palangie.	Palangie.	Palangie.	Veelkleurig, regenboog.
Palana.			Zadel.
Pelahan.	Pelahan.	Loeba loeba.	Op eene zachte wijze.
Pelbagei.			Verscheidenheid.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Peler.	Oetih.	Bawakh.	Penis.
Boeah-peler.	Latakh.	Latakh.	Scrotum, testiculi.
Palang.	Bélang.	Bélang.	Gestreept, gevlekt.
Palokh.	Ihoekop.	Hoekoep.	Omhelzen, omarmen.
Palemban.			Een voetpad door moerassen, kleine brug.
Palantaran.	Tatéan hoemakaraijan.	Kakéan pasah.	Zaal, voorhuis, gang.
Palinting.	Palanting.	Trabang.	Verstrooid langs den grond, door een enkelen slag omvergeworpen.
Terpalinting.	Terpalanting.	Batrabang.	Achterover vallen.
Palandok.	Palandok.	Itjokh.	Soort van hert, klein en zonder hoornen.
Peloeroe.	Peloeroe.	Pangoeloe.	Kogel.
Palongan.	Palongan.	Palangan.	Regenbak, waterkom, het bed eener rivier.
Ploeh, peloeh.	Bis.	Pinoeh.	Zweet, uitwaseming.
Pelihara.	Imalihara.	Palin béloman.	Zorg dragen voor, koesteren, bewaken, voeden, opbrengen, hoeden.
Palita.	Palita.	Soemboe.	Lamp, lampenpit.
Palipies.	Lingkau.	Linkau.	De slapen van 't voorhoofd.
Pematang.	Pematang.	Pematang.	Dijk, dam, zekere brug van eene boomstam.
Pemarap.	Maindong.	Ma indong-entang.	Iemand, wiens beroep het is een ander in slaap te brengen.
Pembrie.	Penengah.	Penengah.	Gift, geschenk.
Pembalasan.	Imbalas.	Maleh.	Wedervergelding.
Pemboenoehan.	Pemboenoehan.	Boenoehan.	Moord.
Pemarintah.	Mamarintah.	Sochoe.	Bestuurder, beheerscher.
Pemarintahan.	Mamarintahan.	Id.	Bestuur.
Pimpin.	Noentoen.	Noendoen.	Bij de hand leiden.
Pemlokh.	Imalokh.	Hoekop.	Handvol, omvademing.
Pemandang.	Pengitaij.	Pengitan.	Wenk, aanzien, gelaat, houding, begrip, opmerking.
Pemoeras.	Pamoeras.	Pamoeras.	Donderbus.
Pemoekol.	Pamantoh.	Pamantoh.	Werktuig om te slaan.
Penabor.	Penabor.	Nabor.	Zaaijer, landbouwer.
Penarohan.	Batarohan.	Ngina.	Inleg bij spel of wedden.
Penakoet.	Pamikaij.	Pamikeij.	Lafaard, vreesachtig.
Penawar.	Penawar.	Penawar.	Tegengift, behoedmiddel.
Pinta.	Minta.	Lakoe.	Vragen, verzoeken.
Maminta.	Maminta.	Id.	Verzoeken, smeeken.
Pantat.	Para.	Poeloes.	Grondlaag in het algemeen.
Pantas.	Pantas.	Pantas.	Vlug, wakker, bij de handt.
Pintas.	Mahantas.	Ngetas.	Dwarsweg.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Pantang.	Pantang.	Pantang.	Verboden, onthouden, ontzegd.
Pintang.	Timbang-aija.	Timbang.	Balans, gewigt.
Pontong,	Tètèkan.	Tètèk.	Blok (hout).
Pontok.	Galang.	Lasong.	Armbanden, ringen.
Pintal.	Ililit.	Lilit.	Breijen, spinnen, twijnen, vlechten.
Panton.	Panton.		Een puntdicht.
Pantan.	Saroepa.	Samaij.	Gelijk, zooals, gelijkende.
Pintoe.	Bantonggan.	Baon tonggang.	Deur, poort, ingang.
Pantei.	Pantei.	Pantei.	Het strand.
Tapie pantei.	Saran pantei.	Saran pantei.	Strandkant.
Pandjie.	Bapandji.		Vaandel, standaard.
Pendjabat.	Perassa.	Kemai.	Het zintuig des gevoels.
Pandjat.	Mandaij.	Njakei.	Klimmen, opgaan.
Pandjar.	Pandjar.	Pandjar.	Godspenning, voorschot.
Pandjang.	Pandjang.	Pandjang.	Lang, uitgerekt.
Pindjam.	Indjam.	Indjam.	Leenen.
Pendjoewal.	Mendjoewal.	Mana.	Verkooper.
Pendjoedie.	Badjoedie.	Djoedie.	Speler.
Pendjoeroe.	Menjoeroe.		Uitstekende hoek.
Pontjah.	Malirit, hoedjong.	Lawin, mamiris.	Pand of baan van een kleed.
Pantja-lima.			Sterrekunde.
Pantjar.	Mantjar.	Pantjar.	Gudsen, voortspruiten, uitwerpen, uitbarsten.
Pantja-roba,	Pantja roba.	Pantja roba.	Afwisseling der moesson.
Pantjang.	Toeroes.	Toeroes.	Paal, puntige staak.
Pantjong.	Pantjong.	Netjep.	Afsnijden, afhouwen, snoeijen.
Pintjang.	Batimpang.	Batimpang.	Kreupel, lam.
Pontjak.	Pontjak.	Tarokh.	Kruin van een berg.
Pentjoetjoek.	Paadjokh.	Patoesok	Priem, vork.
Pantjoeran.	Pantjoeran.	Pantjoeran.	Goot, pijp, waterleiding.
Pentjoerie.	Manakau.	Manakau.	Een dief.
Pantjing.	Pisie.	Pesie.	Hengelen.
Pentjiendir.			De vijf zinnen.
Pentjioem.	Pahampis.	Simak.	Het zintuig van de reuk.
Pendapat.	Pendapat.	Pandjoepa.	Meening, denkbeeld, begrip.
Pandang.	Pengitaij.	Pengitaij.	Zien, gewaar worden, op iets staren.
Pemandang.	Pengiloc.	Pengitan.	Aanzien, lonk, wenk.
Pondok.	Pondok.	Mantilong.	Loots, hut, kraam.
Pendek.	Pandak.	Panak.	Kort, klein in zijn soort.
Pandan.	Pandan, poedak.	Poedak.	Zekere heester.
Pindah.	Baienda.	Baienda.	Verhuizen, verplaatsen.
Pandei.	Tau, haratie.	Tau.	Geleerd, ervaren.
Pondi.	Paponjin.	Papoendjin.	Beurs, geldzak.
Pandita.	Lébeh.		Godsdienstleeraar.
Pending.	Panding.	Panding,	De gesp van een gordel.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Penarka.			Raadsel, vraagstuk.
Pening.	Ngaloh.	Ngaloe.	Suizelend, duizelig.
Penengar.	Pahining.	Méneh.	Het gehoor.
Penonggoe.	Manoengoe.	Ngongoe.	Wachter, oppasser.
Peningal.	Maningal.	Malihie.	Overschot, overhlijfsels.
Penambang.	Tambangan.		Veerschuit.
Penimbak.	Manimbak.	Nimbakh.	Schutter, scherpschutter.
Penoedoeh.	Manoedoeh.	Mamatoet.	Beschuldiger.
Penoeroet.	Manoewet.	Moenoemoen.	Volger.
Penoekir.	Manoekir.	Matar.	Beeldhouwer.
Penoelong.	Manoelong.	Manoelong.	Hulp, bijstand.
Penoeh.	Penot.	Penoh.	Vol, voltallig, volledig.
Penoehakan.	Imenot.	Menohkan.	Vol maken, vullen.
Penoeh ie.	Imenot benar benar.	Manoh kararinè.	Vullen.
Pinitie.	Penitie.		Speld.
Pinjoe.	Panjoe.		Schildpad.
Poewas.	Poewas.	Oembet.	Te vreden stellen, voldoen.
Poewasa.	Poewasa.	Poewasa.	Vastentijd.
Poealam.			Albast, marmer.
Poewan.	Poewan.	Poewan.	Schaal, schotel, betelschaal.
Poebong-an.	Baboeng'an.	Baboeng'-an.	Geraamte van het dak.
Poetar.	Imoesing.	Moesing.	Wenden, draaijen.
Poetoes.	Bagèto.	Bagèto.	Gebroken, afgebroken, geschorst, mislukt.
Poeting balijong.	Poeting balijong.	Poeting balijong.	Warlwind.
Potong.	Netek.	Nètek.	Snijden, hakken, slagten van een dier.
Poetih.	Bapoetih.	Poetih.	Wit, blank.
Poedji.	Poedji.	Heam-basa.	Lof, aanbidding, vleijerij.
Poetjat.	Poetjat.	Poetjat.	Bleek van kleur.
Poetjoek.	Bombong.	Tatjok.	Een jonge spruit.
Poedi.	Inèteh.		Verbrijzelen, vergruizen.
Poera-poera.	Poera poera.	Poera poera.	Veinzen, voorgeven.
Poeroe.	Gahan.	Poeroe.	Zweer, puist.
Poeroh.			Pennetje of puntig takje.
Poewas.	Poewas.	Oembet.	Vergenoegen, verzadigen.
Poesat.	Poeser.	Poeser.	De navel.
Poesar.	Imoesing.	Moesing.	Als water in een draaikolk draaijen, omdraaijen.
Poesing.	Idem.	Idem.	Ronddraaijen, omkeeren, dwarlen, ligt in het hoofd.
Poesoe.	Ienjet.	Iènjet.	Heuvel, hoogte, hoop.
Poengoet.	Mendoean.	Indoean.	Verzamelen, oprapen, opligten, afplukken.
Poepoe.	Tato.	Hiang.	Geslacht, afkomst.
Soedara sapoepoe.	Ampaharie idjè tato.	Ampaharie idjè hiang.	Neven.
Poepor.	Kasaij.	Poepoer.	Soort van blanketsel.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Poekat.	Poekat.	Poekat.	Soort van vischnet.
Poekang.	Menjaroengah.	Mendjaroengah.	Haastig, driftig.
Terlintang poekang.	Memhaparang menjaroengah.	Memhaparang menjaroengah.	Hals over kop tuimelen.
Poko.	Pojè.	Pojé.	Kapitaal, inleg, hoofdsom, grondslag.
Poekol.	Imantoh.	Pantoh.	Slaan, kloppen.
Poekie.	Toeko.	Pokei.	Pudendum muliebre.
Poela.	Hindei.	Iham.	Ook, insgelijks, wederom.
Poeloet.	Poeloet.	Djapet.	Zekere soort van rijst.
Poeloer.	Koeloer.	Boetong.	Het merg van planten.
Poelas.	Hoeles.	Poeles.	Wringen (als linnen), ontwringen, afrukken.
Poelang.	Boelik.	Boelie.	Terugkeeren, teruggeven. gaan, wederom, op nieuw.
Poelo, poelau.	Poelau.	Poelau.	Eiland.
Poeloeh.	Poeloeh.	Poeloeh.	Tien (in zam. telwoorden.)
Sapoeloeh.	Sapoeloeh.	Sapoeloeh.	Tien.
Berpoeloeh poeloeh.	Bapoeloe poeloh.	Bapoeloeh poeloch.	Bij tien- en twintigtallen.
Poen.			Wordt tot het maken van bijwoorden gebezigd en ook tot welluidendheid van sommige zinnen.
Poenokh.	Ponokh.	Tekokh.	De bult van een kameel.
Poenei.	Poeni.	Poeni.	De wilde of groene duif.
Pohon mamohon.	Minta.	Lakoe.	Verlangen, verzoeken, smeeken, bidden.
Pohon.	Pohn.	Pohn.	Een boom.
Poejong.	Mojang.	Oemboeh, hijang.	Overgrootvader.
Poenja.	Impoeja.	Poenja.	Achtervoegsel, dat eene bezitting te kennen geeft.
Pahala.	Pahala.	Pahala.	Verdienste, vergelding.
Pahalawan.	Pahalawan.	Pamanok.	Voorvechter, worstelaar.
Piatoe.	Piatoe.	Noelei.	Een wees.
Piara.	Iharagan.	Imbélom.	Opbrengen, opvoeden.
Piala.			Een beker, drinkglas.
Pita.	Soeka.	Soeka.	Tevreden, lustig, vrolijk.
Pities.	Pities.	Pitjis.	Zekere koperen munt.
Petakh.	Petakh.	Petakh.	Het ruim van een schip.
Pitiek.			De snaren (van een speeltuig) roeren.
Petam.	Kitam.		Toevallen, paroxismus.
Pitjat.	Impalewa.		Afdanken, ontzetten, van zijn stand berooven.
Pitjit.	Mitjit.	Ngoepeh.	Knijpen.
Pitjak.	Sikè.	Sikeij.	Naauw, eng, besloten,
Perang.			Bleek, ongedaan, bestorven.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Perakh.	Salaka.	Salaka.	Zilver.
Piring.	Piring, piengan.	Dawen, piring.	Bord, tafelbord.
Pisa.			Weefgetouw.
Pisang.	Pisang.	Pisang.	Zekere vrucht, banaan.
Pisakh.			Eene lange sleep van een vrouwenkleed.
Pisau.	Pisau, langei.	Pisau.	Een mes.
Piengiet.	Koerong.	Koerong.	Bedekken, verhelen, verbergen voor het oog.
Pipies.	Ingipies.	Mipis.	Malen roeren, vijzelen.
Pipih.	Pisek.	Mèsek.	Plat.
Pipi.	Pipi.	Pipi.	De wang.
Pikat.	Kabadang.	Piket.	Zeker vliegend insekt.
Pikier.	Pikier.	Pikier.	Denken, peinzen.
Pikol.	Inangong.	Nangong.	Dragen, tillen.
Piloe.	Piloe.	Piloe.	Bezorgdheid, teedere aandoening, spijt, zorg.
Pilih.	Pilih.	Pilih.	Kiezen, uitzoeken.
Pilien.	Imintal.	Pintal.	Twijnen, touw slaan.
Pinang.	Pinang.	Géhat.	De areka-noot.
Pioetang.	Pioetang.	Oetang.	Uitstaande schulden.
Penjapoe.	Penjapoe.	Papoeas.	Een bezem, veger.
Penjakiet.	Penjakit.	Kapéhé.	Ziekte.
Penjamoen.	Penjamoen.	Penakau.	Een struikroover.
Penjangat.	Peninget.	Pamoentoet.	De angel van een insekt.
Penjoedokh.	Sarakat.	Kiait.	Een schop, spade.
Penjoeroch.	Menjoehoe.	Soehoe.	Een boodschapper.
Penjoerat.	Penjoerat.	Menjoerat.	Schrijver, klerk.
Penjoesoe.	Manoesoe.	Menoesoe.	Min, zoogmin.
Penjoekor.	Penjoekor.	Bekalas.	Scheerder, barbier.
Penjoelap.			Kwakzalver, toovenaar.
Penjoelam.	Penjoelam.	Menjoelam.	Bordnurder.
Penjoeloe.	Penjoeloe.	Soeloe.	Verspieder.
Khoeboer.	Khoeboer.	Kalian.	Graf, grafstede.
Khaboel.	Ngaboel.	Penjoepa.	Welgevallig, aangenaam, toestaande, inwilligende.
Khader.	Khader.	Sadia, tétap.	Hoeveelheid, prijs, waarde.
Sekhadar.	Sekhadar.	Kakaraij.	Omstrecks, ten naastenbij.
Khoedoes.	Khoedoes.		Heilig, gewijd.
Khesad.	Khesad.		Voornemen, doel, inzigt.
Khalam.	Khalam.	Penjoerat.	Een pen, schrijfpen.
Khandiel.	Khandiel.	Palita.	Lantaarn, glazen lamp.
Khoewat.	Khoeat.	Tékang.	Kracht, sterkte, kloek.
Khaul.	Khaul.		Verdrag, overeenkomst, belofte, vergunning.
Khaum.	Khaum.		Volk, natie, ras, stam.
Khahawa.	Khahawa.	Khahawa.	De koffij.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Khiamat.	Khiamat.		De opstanding uit den dood.
Harie khiamat.	Harie khiamat.		De jongste dag.
Kaboet.	Kadap, kaboes.	Kapoet.	Mist, nevel, damp.
Kalam kaboet.	Kadap bagajap.	Kapoet pidjem.	Donker, duister.
Kaboer, kaboes.	Moela kadap.	Patok kapoet.	Ochtend of avondschemering, beneveld, verduisterd.
Kabong.	Ketètek.	Tètek.	Vadem.
Sakabong.	Idjè ketètek.	Idjè ketètek.	Een vadem.
Kata.	Toetor.	Toetor.	Zeggen, spreken, gezegde.
Berkata.	Batoetoer.	Manoetor.	Spreken, verhalen.
Perkata-an.	Batoetoer-an.	Kanda-an.	Gezegde, rede, woorden.
Mengata.	Manoetoer olo.	Manoetor olon.	Aanspreken, verwittigen.
Kata-sapatah.	Toetoer idjè kabawakh.	Toetor idjè kebakh.	Een enkel woord spreken.
Katieb.	Katieb.		Kerkelijk ambtschrijver.
Katoep.	Ingatoeb.	Katoep.	Sluiten.
Katak.	Barie katak.	Bakatakh.	Een kikvorsch.
Katok.	Imantoh.	Mantoh.	Kloppen, tikken.
Katiel.	Katiel.	Katiel.	Bedje, hangmat.
Katong.	Panjoe.		Een schildpad.
Kadjang.	Kadjang.	Kadjang.	Matten van palmbladeren.
Kadjot.	Tankejet.	Kedjet.	Verschrikken, ontstellen.
Katja.	Katja.	Kasa.	Glas, spiegel.
Katjang.	Katjang.	Harètak.	Soort van boonen.
Katjip.	Katjib.	Kantjib.	Soort van schaar om de pinangnoot te snijden.
Katjak.	Boehau.	Loenek.	Trotsch, verwaand, snoevend.
Kaadapan.	Di hépan.	Tahadep.	Tegenwoordigheid.
Kaada-an.	Ka-ada-an.	Ka-karé-an.	Wezen, zelfstandigheid.
Katjoek.	Ingatjoh.		Schudden, bewegen, roeren.
Kadang.	Kadang.	Andau.	Somtijds, nu en dan.
Berkadang kadang.	Bakadang kadang.	Andau andau.	Bij gelegenheid.
Kadoet.	Kadoet.	Papoendjin.	Soort van matwerk.
Karat.	Tagar.	Tagar.	Geroest, kanker.
Karoet.	Ingajoh.		Rimpelen, kronkelen.
Karang.	Karang.		Koraal, rots of rif.
Karang boenga.	Karang joedjong.		Zeegewas van koraal.
Boenga karang.	Joedjong karang.		Spons.
Mengarang soerat.	Mengarang soerat.	Mengarang soerat.	Een brief opstellen.
Karong.	Karong.	Balangsé.	Een zak.
Karam.	Kahem.	Kahem.	Schipbreuk lijden, tot verdelging gedoemd.
Karna.	Karna.	Karana.	Rede, omdat, uithoofde, ter zake van, oorzaak.
Karoenia.	Karoenia.		Genade, gunst.
Karau.	Basoempah.	Sapa.	Gods geregt, regterlijke proef door water of vuur.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Kasa-an.			Eenvoudigheid, eenzaam.
Kasoet.	Kasoet.	Taroempa.	Schoen.
Kasor.	Tilam.	Lalemeh.	Matras.
Kasar.	Kasar.	Hai bawak.	Ruw, grof.
Kasap.	Kasat.	Heam lamoes.	Hard, hobbelig, ruw.
Kasan.	Ékas.	Ékas.	Voetspoor, voetstappen.
Kasau.	Kasau.	Kasau.	Sparren, dakribben.
Kaseh.	Nengèh.	Kaseh.	Gunst, goede wil, toegenegenheid, ingenomen, uit vriendschap geven.
Kakaseh.	Kanengèh.	Pengaséh	Beminde, gunsteling.
Pengasehan.	Pengnengéhan.	Pengaséh aséh.	Gunst, genegenheid.
Perkaseh.	Pernengêh.	Pakaseh.	Genegenheid winnen.
Kasiem.	Kabiric.	Kabirie.	Gelubd, gesneden.
Kafier.			Een ongeloovige.
Kapas.	Kapas.	Kapas.	Katoen.
Kapang.	Kapang.	Kapang.	Een soort van worm.
Kapak.	Kapak.	Kapak.	Een bijl.
Kapok.	Kapok.	Kapok.	Zij, katoen.
Kapal.	Kapal.	Kapal.	Een schip.
Kapan.	Kapan.	Miré.	Kleeding, gewaad, kleed.
Kapoer.	Kapoer.	Toebar.	Kalk.
Kapoer baros.	Kapoer baros.	Kapoer baros.	Kamfer.
Kapah kapah.	Ma'pakh apakh.	Kapah kapah.	Worstelende, fladderende.
Kaka.	Atin.	Aka.	Oudere broeder of zuster.
Kakie.	Paij.	Paij.	Voet, poot, been.
Kakap.	Tjakap.	Tjakap.	Onder handen nemen, ondernemen.
Kala.	Holo, waija.	Helo, waija.	Tijd, tijdperk.
Daholo kale.	Njaman helo helo.	Djaman helo.	Eertijds.
Apa kala.	Waija èin.	Andau anoe, waija èin.	Op wat tijd? wanneer.
Barang kala.	Barang helo helo.	Talo helo.	Somtijds.
Sede kala.	Helo helo.	Helo.	Gedurig, altijd.
Kala, kaladjinking.	Kaladjanking.	Kala.	Schorpioen.
Kalong.	Kalong, samban.	Ébet, awaij, sentagie.	Halsband.
Kaloe.	Kaloe.	Kaloe.	Indien, mits, opdat.
Kaloeh.	Mendarahing.	Mandarahing.	Zuchten.
Kalie.	Kalie.	Kalie.	Maal, reis, werf.
Barang kalie.	Barang kalie.	Mate anoe.	Misschien.
Sekalie.	Sasindei.	Sindei.	Eens, op eens, heel en al.
Kamoe.	Ikau.	Ikau.	Gij, u.
Kamie.	IJakoe, ikèi.	Ikèi, ijakoe.	Wij, ons.
Kanak kanak.	Anakh olo.	Tabela.	Jonge kinderen, jeugd.
Kanan.	Kantau.	Kantau.	Regts, regter (zijde.)
Kawat.	Kawat.	Kawat.	Draad (metaal).
Kawal.	Toendah.	Déhang.	Bewaken, wachter.
Kawan.	Idem.	Idem, kawan.	Makker, bediende.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Sekawan.	Kakawan.	Sakawan.	Kudde, hoop, paar.
Kawien.	Kawien.	Pahoemba.	Trouwen, huwen.
Kaja.	Soegie.	Tatau, soegie.	Rijk, gegoed, magtig.
Kakaija-an.	Ka-soegie-han.	Panatau.	Rijkdom, welvaart.
Kaiet.	Kaiet.	Kait.	Een haak, haken.
Kaiel.	Pisie.	Pesie.	Hengelen.
Kain.	Kain.	Benang.	Lijnwaad, stoffe.
Kajoe.	Kajoe.	Kajoe.	Hout in het algemeen.
Kajoeh.	Bakajoeh.	Mèsaij, biseij.	Metpagaaijers roeijen.
Kababang-an.	Olo membiau mati m'anakh.	Olon manakh maté anakh.	Een dood geboren kind.
Kabat.	Petiug.	Meteng.	Binden, knoopen, pak.
Pengabat.	Pametiug.	Pameteng.	Zwachtel, windsel.
Kabidjakan.	Katau-an, pahalau-tan.	Panawak toetoe.	Wijsheid, voorzigtigheid.
Kabedjiekan.	Ka-bagoes-an.	Simpan-adak.	Welvaart, voorspoed, deugd, regtschapenheid.
Kabas.	Ihabar.	Koewan.	Bewegen, schudden, kwispelstaarten.
Kabakti-an.	Kabagoes-an.	Amat, simpan.	Goede werken of daden gehoorzaamheid aan overheden.
Kabal.	Tagoh.	Kabal.	Onkwetsbaar.
Kabenar-an.	Benar benar.	Toetoe.	De waarheid.
Kebon.	Doeko.	Roeko.	Een tuin.
Kabirie.	Kabirie.	Kabirie.	Gelubd, gesneden.
Kabanjak-an.	Karé an-an.	Karé-an.	Menigte.
Kitab.	Kitab.		Een boek.
Katar, mengatar.	Gagatar.	Gendjeh, hakitik.	Beven, vrees, ontroering.
Katok.	Imantoh.	Pantoe.	Tikken, kloppen.
Katakoet-an.	Mikaij.	Pamikeij.	Vrees, angst, schrik.
Katam.	Mengètem.	Ngeto.	Inoogsten, inzamelen.
Katam.	Katam.	Katam.	Krab, kreeft.
Katoembar.	Katoembar.		Korianderzaad.
Katoembok-an.			Hoop volk, krijgsbende.
Katoet.	Katokh.		Een hol stuk hout.
Katoedjoe.	Katoedjoe.	Kanahowang.	Geschikt, passend.
Katoeroen-an.	Katoeroen-an.	Kamoehan-an.	Afkomst, geslachtlijst.
Katoepong.	Katoepong.	Koepiah.	Soort van muts.
Katahoe-ie.	Katau-an.	Ikau me-inget.	Men wete! namelijk, dat is te zeggen, te weten.
Katahoe-ie auleh moe.	Katau-an hanta moe.	Me-ingat ikau.	Het zij U bekend, gij weet.
Katie.	Katie.	Katie.	Gewigt van $1\frac{1}{4}$ A/pond.
Katiak.	Kalatiak.	Kalakap.	Oksel.
Katika.	Katelo.	Katelo.	Tijd, stond, tijdstip.
Katiel.	Katiel.	Katiel.	Krib, kooi, hangmat.
Kidjie.	Pahalau djahat.	Pahalau djahut.	Vuil, laag, gemeen.
Kedjoet.	Tenkedjit.	Takedjet.	Schrikken, ontstellen.
Ka-djadi-an.	Kadjadian.	Mendadie.	Schepping, wording.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Kedjar.	Injasa.	Injasa.	Jagen, vervolgen, jagt maken.
Kedjap.	Pangirip matè.	Kedjep matè.	Wenken, knipoogen.
Kedjam.	Benjihie.	Benjehie.	Gesloten (de oogen).
Kadjoera.	Bintang timor.	Bintang timor.	De ochtendster.
Kadjahat-an.	Kadjahat-an.	Kadjahat.	Slechtheid, ondeugd.
Ketjapie.	Ketjapie.	Tjapie.	Luit, citer.
Ketjil.	Koerikh.	Koenèkh.	Luttel, klein, nietig, ondergeschikt.
Ketjil hatie.	Koerikh até.	Koenekh até.	Afgunst, wrok.
Katjoealie.	Katjoealie.	Salo alie.	Behalve, maar, tenzij, buiten en behalve, desniettemin.
Katjoebong.	Katjoebong.	Katjoebong.	Een bedwelmende plant.
Katjiba.	Soenie.	Soenie-an.	Stil, bewegingloos.
Kadoeka-an.	Soesah atè.	Soesa até.	Zorg, droefheid, verdriet.
Kadal.	Kadal.	Petokh.	Melaatschheid.
Kadei.	Kadei.		Winkel, kraam, stal.
Kara.	Bakara.	Bekara.	Apen in het algemeen.
Kraboe.	Krahoe.	Karaboe.	Oorringen.
Karangan.	Karangan.	Karangan.	Gouddraadwerk.
Kramat.	Kramat.	Kramat.	Heilige grond of graf.
Karawang.	Karawang.	Karawang.	Ingelegd schrijnwerk.
Karbau.	Adang'an.	Hadangan.	Een buffel.
Karbei.	Baloe.	Baloe.	Eene weduwe.
Krat.	Inètekh.	Tètek.	Snijden, afsnijden.
Kartakh.	Kartakh.	Kartakh.	Wrijven (warm).
Kartika.	Bintang krantika.	Bintang patendoe.	Het zevengesternte.
Kerdja.	Gawé.	Gawé.	Werken, bezigheid.
Mengerdja.	Begawé.	Bagawé.	Ten uitvoer brengen.
Perkredjaan.	Pagawé-an.	Pahawé-an.	Uitvoering, werk.
Karadja-an.	Karadja-an.		Opperheerschappij.
Kras.	Karas.	Karas.	Hard, sterk, streng.
Karsiek.	Karangan.	Baras, karangan.	Zand, rivierzand.
Korsie.	Korsie.	Korsie.	Stoel, zetel.
Kartas.	Kartas.	Kartas.	Papier.
Kring, karing.	Téah.	Téah.	Droog, dor, schraal.
Karong kongan.	Balinkong.	Balinkong.	De strot, keel.
Karap, krap.	Padit.	Padet.	Digt aan een, kort bij elkander, digtbij.
Karakh, krak.	Karakh.	Karakh.	Korst, aanbrandsel.
Karokh.	Inikis.	Ngikis.	Schrappen, krabben.
Karling.	Menjaling.	Mendjeling.	Van ter zijde aanschouwen, belonken.
Karam.	Kahim.	Kahem.	Vernield, vergaan.
Karampakie.	Pisau pentjoekor.	Langei pengalas.	Een scheermes.
Krandjang.	Krandjang.	Krandjang.	Mand, korf.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Karontjong.	Karontjong-an.	Gala-noehing.	Holle ringen om de enkels.
Karoenia.	Karoenia.		Genade, gunst, genegenheid-heid, geschenk, goedheid.
Karoewan.	Tentoe.	Tantoe.	Gedachte, denkbeelden, be-grip, overdenking, gewaar-wording.
Kroebong.	Maroebong.	Dahang.	Omringen, omsingelen.
Kroekoet.	Karot.	Garoet.	Rimpelen, zamentrekken.
Karoegie-an.	Roegie.	Roegie.	Verlies, schade.
Karoemoen.	Karoemoen.		Vergaderen, verzamelen, op-sluiten (om te vechten).
Karah.	Mari.	Atie helo.	Bijeenroepen, vergaderen.
Kroeh.	Kéroe.		Dik, vuil, troebel, droesem.
Kareta.	Kareta.	Karéta.	Wagen, rijtuig.
Kriting.	Kriting.	Ikal.	Gekruld.
Kris.	Kris.	Karis.	Dolk, kris.
Kring.	Téha.	Téah.	Droog.
Karnjiet.	Mangkaroet.		Het voorhoofd rimpelen, een norsch gelaat.
Koesta.	Koedong, kadal.	Hoedong, kadal.	Melaatschheid.
Kastorie.	Tingalong.	Tangalong.	Muskusdier, muskus.
Kasoedahan.	Kadjadie-aija.	Kadjaria.	Volbrenging, voleindiging.
Kasasakhan.	Kasasakhan.	Sasak.	Moeijelijkheid, zwarigheid.
Kasoesahan.	Kasoesahan.	Soesah noenjoe.	Droefheid, verdriet.
Kasakti-an.	Kasaktian.	Aré, toeloh, panawé.	Bovennatuurlijke magt.
Kasoekar-an.	Kasoesahan.	Koerang, tapas.	Moeijelijkheid.
Kasoeka-an.	Kasoeka-an.	Handjak hoeang.	Vermaak, vreugde.
Kasoemba.	Kasoemba.	Kadandang.	Soort van bloemen.
Kasempornaan.	Kabagoes-an.	Sepan adah.	Volmaaktheid.
Kasenangan.	Kasenangan.	Olon sanang.	Tevredenheid, gemak.
Kasoema.			Eenig kostbaar voorwerp.
Kasihan.	Kasihan.	Asie.	Medelijden, het is jammer.
Mengarian-ie.	Kasihan dingaija.	Nhasi ije.	Medelijden hebben met.
Kangkang.	Nangkang.	Nagis.	Schrijden, uitstrekken (de beenen).
Kangkong.	Kangkong.	Kangkong.	Soort van padde.
Kaingin-an.	Pahalau hendakh.	Pahalan hoang.	Lust, begeerte.
Kapan.	Kapan.	Benang bongkos.	Lijklaken, doodkleed.
Kaparat.	Kaparat.	Adak, baum.	
Kapala orang.	Takoelok olon.	Takoelok olon.	Hoofd.
Kapala negrie.	Kapala lewoe.	Takoelok lewoe.	Opperhoofd.
Mengapalakan.	Meng-apala-kan.	Mampahai.	Aan het hoofd zijn van.
Kapalang.	Mararawah.	Pahalan.	Uiterst, bovenmatig.
Kapada.	Mengowang.	Mengowang.	Aan, naar, tot, op, in, te.
Kapista.	Djahat.	Djahat.	Slecht, ondeugend.
Kapong.	Ingapong.	Ngapong.	Omgeven, omringen, be-legeren, omsingelen.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Keping.	Kabintak.	Lapis.	Plat (niet bol).
Kapal.	Kapal.	Kapal.	Een schip.
Koepil.	Njambong.	Sambong.	Zamenvoegen, hechten.
Kapoelaga.	Kapoelaga.		Cardamon.
Kapiting	Kapiting.	Katam, kapiting.	Kreeft, krab.
Kapiending.	Kimat.	Kimat.	Weegluis.
Koepiah.	Koepiah.	Kapiah.	Hoed, muts.
Kakalie.			Lastig vallen.
Kakrasan.	Pahalau karas.	Pahalau ngaras.	Onderdrukking, kramp.
Kakal.	Kakal.	Kakal.	Eeuwig, altijd.
Berkakal-an.	Berkakal-an.	Moengkoet.	Eeuwigheid.
Kakenda.	Atin.	Sendah.	Onder broeder of zuster.
Kakoedong.	Saroedong.	Sendoerong.	Hoofddeksel.
Koekoer-an.	Paroedan.	Karoedan.	Rasp.
Kaksja-an.	Kosoegihan.	Katatawan.	Rijkdom, grootheid.
Kalaboe.	Kaboe kaboes.	Haboer.	Vlies, vlek op de oogen.
Kaladie.	Talis.	Kladie.	Zekere eetbare plant.
Kalangar.	Toedjah.	Oetjoe.	In onmagt.
Kalahai.	Kalahai.	Kalahie.	Gevecht, strijd, twist.
Berkalahai.	Bakalahai.	Bakalahie.	Vechten, strijden.
Kalaboeran.	Paloewang.	Paloebang.	Val of kuil om wilde beesten te vangen.
Kalingking.	Angking.	Ingking.	De pink (vinger).
Kalangkap-an.	Kalangkap-an.	Tatap tatap.	Uitrusting, toestel, togt, onderneming.
Kalapar-an.	Kalau-an.	Kalau.	Hongersnood.
Keliep.	Irip.		Onwillekeurig of gedurig knipoogen.
Kalakoe-an.	Kalakoe-an.	Lakoe.	Gedrag, levenswijze, stand, staat.
Kalam.	Kalam.	Panjoerat.	Pen, schrijfpen.
Kaliem.			
Kalamarin.	Bihin.	Bihin.	De vorige dag, gisteren.
Klamboe.	Jangkot.	Kalamboe.	Gordijn.
Kalamoemor.	Loemoer.	Magaij makak.	Schurft op het ligchaam.
Kalintat.			Zekere bloem.
Kalintjier.	Malisin.	Malisin.	Glad, glibberig, glijden.
Kalintjoeh.	Tapaletjokh.	Tapaloekas.	Struikelen, waggelen.
Kaloewas-an.	Kabimba-an.	Himba.	Duidelijk, naauwkeurig, wijdte, breedte, uitgestrektheid.
Kaloebong.	Sandoerong.	Sandoerong.	Een los kleed, sluijer.
Kaloear.	Menjaloewa.	Baloewa.	Buitenwaarts, uit, weg, voort, wegkomen.
Koelawarga.	Koela warga.	Koela batik.	Bloedverwantschap.
	Ampaharie-bibi.	Amparie bitik.	Maagschap, verwanten.
Kaloewang.	Bangamat.	Ngawat.	Soort van vledermuis.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Kaloepas.	IJoesie.	Ngoepak.	Pellen, villen.
Kaloepakh.	Kaloepakh.	Opak.	Deksel.
Kiloh.	Menjehingap.	Magingap.	Zuchten, een zucht.
Kaliling.	Kaliling.		
Mengalliling.	Mengaliling.	Takombang.	Rond, overal, rondom, omringen, omsingelen.
Kalihet-an.	Pang itèij.	Pangeteij.	Gezicht, verschijning.
Kamarau.	Mandang, kamarau.	Andau téah.	Schoon, droog weder.
Kamarie.	Kamarie.	Atie.	Herwaarts.
Kamala.	Koemala.	Goemala.	Karbonkel, diamant.
Kamana.	Marà koeé.	Bara djoebaij.	Werwaarts.
Kombalie.	Boelieh.	Oleh.	Wederom, terug.
Kombala.			Veehoeder.
Kambar.	Begambar.	Hatahoef.	Tweelingen, paren.
Kambang.	Djoedjong.	Hoekah.	Ontluiken, bloemen, uitzetten, opengaan.
Koembang.	Koembang.	Koembang.	Zeker insekt, horzel.
Kambing.	Kambing.	Kambing.	Eene geit.
Kamatian.	Kamaté-an.	Kamaté-an.	De dood.
Kamoedian.	Harie-an.	Harie-an.	Naderhand, na, vervolgens.
Kamoerahan.	Pahalau moerah.	Kamoerah-an.	Edelmoedigheid, mildheid.
Kamaratak.	Mengaratak.	Ngatap ngatap.	Geklater.
Kampong.	Kampong.	Kampong.	Dorp, wijk, voorstad, buurt.
Kompol.	Ngampol.	Pompong.	Verzamelen, bijeenbrengen, opzamelen.
Kampoeh.	Kampoeh.		Werkmandje (vrouwen).
Kampah.			Verwen, kleuren.
Kamkama.	Kangkoema.		Saffraan.
Kamoelie-an.	Kamoelie-an.		Pracht, luister, glorie.
Kamanakan.	Akin.	Akin.	Een neef.
Kamontjak.	Pontjak.	Taroek.	De kruin, het bovenste.
Kamoedi.	Kamoedi.	Kamoedie.	Roer.
Kamoening.	Kamoening.	Kamoening.	Soort van hout.
Kamirie.	Kaminting.	Kaminting.	Soort van nooten.
Kaminjan.	Menjan.	Manjan.	Benzoingom.
Kena.	Kana.	Boeah.	Raken, treffen, aandoen, geplaagd zijn met.
Menganakan.	Mengnana-aija.		Treffen, vatten, hechten.
Kanarie.	Kanarie.		Soort van boom.
Kananga.	Kananga.	Kananga.	Zekere bloem.
Kantoet.	Mengètot.	Mengetot.	Scheet, wind.
Kantal.	Likat.	Likat.	Lijmachtig, pap, dik.
Koentoem.	Koedop.	Koeijoef.	Knop eener nog niet ontlokene bloem.
Koendjong.	Djarak.		Bezoeken, gebeuren, te beurt vallen.
Kandjie.	Kandjie.	Danoem boeboer.	Rijstwater, stijfsel.
Koentjie.	Koentjie.	Koentjie.	Sluiten, slot.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Kantjing.	Kantjing.	Kantjing.	Knoopen, gespen.
Kintjing.	Mahit.	Ngahit.	Pissen, wateren.
Kantjokh.			Krom, gebogen, scheef.
Kantjil.	Palandokh.	Palandokh.	Soort van klein ree.
Kandara.	Kandara, toengang.	Pasoe.	Gedragen, getrokken worden (door een dier), rijden.
Mengandara-ie.	Matoengang-ie.	Maloempat.	Te paard reizen.
Kandara-an.	Toengang-an.	Toengangan.	Rijpaard, draagstoel.
Kandoer.	Tendor.	Tendor.	Los, zwak, week, slap.
Kandang.	Kandang.	Kandang.	Hok, kooi, kraal.
Kandak.	Maija, bemain-ja.		Bijzit, bijwijf, hoer.
Berkandak.	Bemain.	Habandong.	Hoererij plegen.
Kandong.	Kandong.	Kandong.	Zak, breuk, kropgezwel, dragen (in een zak of beurs).
Mengandong.	Maintang.	Maintang.	In eene zak stoppen.
Kendi, gendi.	Koendi.	Kcendie.	Aarden waterkan.
Kendirie.	S'orang.	Kipan.	Zelf.
Kenang.	Inganang.	Tataoe.	Aanschouwen, overwegen, overdenken, zich herinneren.
Kening.	Kining.	Kining.	Wenkbraauw.
Kenal.	Katan-an.	Panaw-am.	Herkennen, onderscheiden.
Kenan.	Kenan, hendakh.	Hoang kenan.	Welkom, behagelijk, aangenaam.
Berkenan.	Berkanan.	Heam hoang.	Van iets houden, goedvinden, tevreden zijn met.
Koenjoet.	Baké.	Baké.	Grijnzen (als een aap).
Kenjang.	Beinsoe.	Bensoh.	Verzadigd, vol, vergenoegd.
Kau, angkau.	Ikau.	Ikau.	Gij, u.
Koeasa.	Koeasa.	Olon arie pangatan.	Gezag, magt, in staat.
Sakoeasa koeasa.	Sakoeasa koeasa.	Olon pangatan.	Onbepaalde magt.
Kwala.	Toembang.	Toembang.	Eene riviermonding.
Kwalie.	Kobalie.	Pariok.	IJzeren pan of ketel.
Koebakh.	Ngoebakh.	Ngoebak.	Pellen, schillen als vruchten.
Koeboe.	Koeboe.	Kotta.	Borstwering, verschansing.
Kota.	Kota.	Kotak.	Burgt, vesting, kasteel.
Kotakh.	Kotakh.	Ngetok hoenan.	Een doos voor werktuigen.
Koetokh.	Koetokh.	Mengotok.	Vloek, verwenschen.
Mengoetokh.	Mengoetokh.	Idem.	Vervloeken.
Koetiel.	Kimbang.	Kembang.	Gezwel.
Koetom.	Koedop.	Koekah.	Bloemknop.
Koetoe.	Goetie.	Goetie.	Luis.
Koedjoet.	Ingoedjoet.	Djarat.	Wurgen.
Koetjing.	Poesa.	Inas.	Kat.
Koetjoep.	Injioem, ngoetjop.	Simak.	Kussen, een kus.
Mengoetjoep.	Mengoetjop.	Singoet.	Kussen.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Koeda.	Djaran.	Adjaran.	Paard.
Koedis.	Koedis.	Bagaij makak.	Schurft.
Koedong.	Koedong.	Koentat.	Verminkt (van leden).
Koedi.	Koedi.	Koedie.	Koedi, twintig in getal.
Koera.	Koera.	Ngawetja.	Opzetting der milt.
Demam koera.	Haban koera.	Saban ngawetja.	Koorts daaruit ontspruitend.
Kories.	Ingoeris.	Ingoeris.	Krabben, kerven, insnijden.
Koeroes.	Paringkong.	Ringkang.	Tenger, mager, uitgeteerd.
Korang.	Korang.	Koerang.	Ontbreken, missen, aan iets gebrek hebben, minder, onvelledig.
Korangkan.	Korangkan.	Ingoerang.	Verminderen, verkleinen.
Koerong.	Ingoerong.	Ingoerang.	Opsluiten, in hechtenis stellen.
Koerap.	Koerap, kihis.	Koerap kihis.	Soort van schurft.
Korek.	Ingaribok.	Ngetok.	Wroeten, krabben.
Koeroe.	Kapéhé kahau.	Kapahé gahau.	Melaatsch, schurft.
Koesoet.	Koesoet, bakahot.	Koesoet, bakahot.	Verward, vervaard.
Kosong.	Boeang.	Nganaij.	Ledig.
Koeng.	Lioe.	Lioe.	De regenboog.
Koepas.	IJoesie.	Oesie.	Pellen, schillen.
Koepoe.	Koepoe koepoe, pasoelang.		Vlinder, kapelletje.
Koekoe.	Siloeh.	Siloe.	Nagel, klaauw.
Koekoer.	Koekoer.	Koekoer.	Fortelduif.
Koekoes.	Ingoekoes.	Ingoekoes.	Distilleren, overhalen.
Koekang.	Koekang.	Koekang.	De luiaard (beest).
Koekoekh.	Manandoh.	Ngoekok.	Kraaijen (als een haan), kirren (als een duif), klokken (als een hen).
Koelat.	Koelat.	Koelat.	Schimmel.
Koelit.	Koelit.	Koepak.	Vel, huid, leder, schors, schil, bast.
Koeloep, ghoelf.	Koeloep.	Koeloep.	Voorhuid, besnijdenis.
Koelam.	Soemor.	Soemor.	Vijver, badplaats.
Koeloem.	Ingojom.	Ingojom.	Mompelen, pruttelen, kieskaauwen, zuigen.
Koembang.	Koembang.	Koembang.	Zeker soort van vliegen.
Koemoer.	Koemoer	Koemoer.	Den mond spoelen, gorgelen.
Koemies.	Sasingot.	Sasingat.	Knevels, snorren.
Koempoel.	Ingompol.	Ingompol.	Verzamelen, garen.
Koenang.	Patining.	Patining.	Soort van glimworm.
Koening.	Bahinda.	Bahinda.	Geel.
Koenan.	Benar.	Benar.	Waarlijk, zeker, stellig.
Koewau.	Arcé.	Aroe.	Soort van fazanten.
Koeah.	Danoem-ijoehoe.	Danoem ijoehoe.	Saus, vocht.
Koejak.	Barabit.	Barabit.	In stukken scheuren.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Koenja.	Njipah.	Ngipah.	Kaauwen.
Koenjit.	Koenji:.	Koenjit.	Kurkema.
Kahidopan.	Kabélom-an.	Kabeloman.	Levensonderhoud.
Kahendakh.	Kahandakh.	Kahendakh.	Wil, begeerte, neiging, smaak, wensch, verlangen.
Berkahandakh.	Bakahandakh.	Mahoang.	Verlangen.
Kahandakie.	Ingahandakh.	Manahoeang.	Idem, koesteren.
Kija.	Kija.	Kia.	Speelkaarten.
Kiangan.	Kiangan.	Sangiang.	De kemel, verblijfplaats der hemelingen van den eersten rang.
Kibar.	Ingibar.	Habar.	Zweven, wapperen.
Kibas.	Kibas.	Sapoe.	Schudden (eenig deel van het ligchaam).
Kita.	Ita.	Ita.	Wij, ons.
Kitar.	Imoesing.	Moetar.	Draaijen (als een deur).
Kidjang.	Kidjang.	Karahan.	Soort van reebok.
Kidong.	Timang.	Timang.	Lied, zang, deun.
Kira.	Kira.	Kakira.	Denken, overwegen, gissen, berekenen.
Mengira-ngirakan.	Kirakan.	Kirakan.	Bedenken, in overweging nemen.
Sakira-kira.	Ing-ira-ira.	Ing-ira-ira.	Omtrent, nabij, overeenkomstig.
Perkira-an.	Kira kira.	Kameangkoe.	Begrooting, rekening.
Apalah kiranja.	Èin kira-à.	Meang.	Moge het u behagen, ik bid u.
Kirap.	Ingirap.	Malaijang.	Afschudden.
Kirim.	Kirim.		Zenden.
Kirim-an.	Kirim-an.	Ngapait.	Geschenk.
Kiri.	Sambir.		Linkerzijde, links.
Kirei.	Nantéké.		Wannen (graan).
Kisar.	Kisar.	Mindah.	Draaijen, malen.
Berkisar.	Berkisar.	Mamindah.	Raderen (van een werktuig).
Mengisar.	Mengisar.	Geling.	Draaijen, omdraaijen.
Kisaran.	Kiseran.		Handmolen.
Perkisaran.	Bakisar-an.		Afwisseling.
Kipas.	Kipas.	Kitap.	Waaijer.
Mengipas.	Mengipas.	Manirip.	Waaijen, wind maken.
Kikir.	Kikir.	Kikir.	Raspen, vijlen.
Pengikir.	Pangikir.	Pangikir.	Rasp, vijl.
Kikies.	Ingikis.	Ingikis.	Schrabben, afschrapen.
Kilat.	Kilat.	Kilat.	Weerlicht, bliksem.
Kilap, chilap.	Impalisin.	Malisin.	Vergeten, vergeten, vergissing.
Kilan.	Mailan.	Ngite.	Glinsteren, schijnen.
Kima.	Kima.	Kima.	Paarlemoer.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Kian.	Kian.	Kampirie kare.	Zoo, zooveel, zoo dikwijls als, dikwerf.
Sakian.	Sakian.	Sa anoe.	Zooveel, in zulke hoeveelheid.
Kalakian.	Kalakian.		Zoo dikwijls als.
Demikian.	Demikian.	Adah ejé.	Dus, op deze wijze.
Kinian.	Hanjoeloe.	Handjoeloe.	Aanstonds, op het oogenblik, nu.
Kanjata an.	Njata benar benar.	Toetoe.	Ruchtbaarheid, bekendmaking, openbaring.
Gaboes.	Gaboes.	Palawi.	Zekere soort van boom.
Gatal.	Gatil.	Gatel.	Jeukte, schurft, wulpsch, ontuchtig.
Gadjah.	Gadjah.	Gatjah.	Olifant.
Gadjie.	Gadjie.	Oepah.	Huur, loon.
Gada gada.	Gada-gada.	Kitik kitik.	Windwijzer.
Gadong.	Gadong.	Gadong.	Zekere aardvrucht.
Gadoeh.	Gadoeh, soesah.	Gadoeh, soesah.	Storen, plagen, hinderen, vervelen.
Gadei.	Gadei.	Gadei.	Verpanden.
Garoet.	Bedéhem.	Bedéhem.	Spuwen, rogchelen.
Garoes.	Garoes.	Garoes.	Stijfsel.
Garies.	Ngikis.	Ngikis.	Schrapen, scheren.
Garang.	Garang.	Garang	Luid, hard, schel, schaterend, onrustig, woest, wild, vergramd, toorn, woede, razernij.
Garokh.	Mengaus.	Mengaus.	Krabben, harkelen.
Garem.	Oijah.	Oijah, kahing.	Zout.
Gasap.	Kasar.	Kaser, hai.	Ruw (van een plank), hobbelig.
Gasal.			Oneven.
Gakoe.	Menjanjie.	Menjanjie.	Een liedje zingen.
Gagap.	Aga aga.	Aga-aga, djakei.	Stamelen, stotteren.
Gagakh.	Gagakh.	Gagak, kaak	Een raaf.
Gagah.	Gagah.		Sterk, vermogend, magtig, kracht, geweld.
Menggagah ie.	Mengagah-ie.	Gagah.	Geweld aandoen, dwingen, ontweldigen.
Penghagah an.	Penggagah-an.	Panekang.	Onderdrukking, dwang.
Gala gala.	Dompol.	Dampol.	Mengsel van harst, om schepen te bestrijken.
Galakh.			Woest, verwoed.
Galah.	Penanjak, galah, soehar.	Paneken.	Boom of stok om vaartuigen voort te stuwen.
Galie.	Ingalie.	Ngalie.	Spitten, delven, ondermijnen.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Galie-an.	Galie an.	Inloebang.	Gracht, groef.
Peng-galie.	Hapa mengalie.	Pang galie.	Spade, schop, houweel.
Gamat.	Gamat.	Gamat.	Zeker zeegewas.
Gamiet.	Ilambei.	Ngepaij.	Toewenken, een teeken geven.
Gamok.	Gamok.	Sepoet.	Zwaaijen (met een wapen).
Gawap.	Menalap.	Nalap.	Gapen, geeuwen.
Gawal.			Bot, dom, traag van verstand, schuldig aan wangedrag.
Gawam.	Awam.		Dingen, pleiten.
Gahie.	Gagah.	Gagah.	Kracht, sterkte, magt.
Gajiet.	Ingahit.	Ingahit.	Haken (met een werktuig).
Penggahiet.	Peng-ahit.	Peng-ahit.	Een haak.
Gajong.	Gajong.	Gaijong.	Soort van potlepel.
Gatam.	Inantop.	Taetop.	Bijten op de lippen.
Getah.	Getah.	Gita.	Gom, lijm, balsem.
Getah maloe pertjah.	Getah njatoh.	Gita njatoh.	Gutta percha.
Gedong.	Gedong.	Gedong.	Huis, pakhuis, magazijn.
Gadies.	Dara.	Boetjang.	Maagd, (het jonge wijfje van ieder dier.
Gadipong.	Para.	Poeloes.	De billen.
Garangan.	Garang-an		Ik bid u! eilieve, toch, wie? wat? o!
Garat.	Karet.		Grijnzen, knorren, met de tanden knarsen.
Gartak.	Gartak.	Ngatap.	Sporen, prikken.
Garonggong.	Garonggong.	Garonggang.	Hol, spelonk, kelder.
Garakh.	Gérekh.	Gerek.	Bewegen, verplaatsen.
Bergarakh.	Hagérekh.	Hagerekh.	Zich bewegen, id.
Garagadjie.	Garagadjie.	Garagadjie.	Een zaag.
Gargasie.	Gargahasie.		Een kwade of booze geest.
Garem.	Oeijah.	Kahing.	Zout.
Garinda.	Grindah, tjanei.	Tjanaij.	Slijpsteen.
Garoeda.	Garoeda.	Garoeda.	Een griffioen, fabelachtig monster der Maleijers.
Garoeh.	Mengérokh.	Mengoeroh.	Snurken.
Garahana.	Garahana.	Nawan rahoe.	Een eklips.
Garham.	Goentoem.	Kasingei	Baktand, kies, maaltand.
Gisier.	Baiendah.	Maindah.	Zich bewegen, vertrekken, van zijne plaats gaan.
Ganggam.	Ingarakop.	Ingarakop.	De vuist of gesloten hand, in de hand vatten.
Ganggoe.	Ganggoe.	Gangoe.	Luidruchtig, onrustig, te onpas spreken.
Ginggong.	Garieding.	Pahoentong.	Mondtrompettje.
Gagater.	Gagatar.	Hakitik.	Soort van klaterfrantje.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Gagap.	Aga-aga.	Djahei djahei.	Lispelen, stotteren, stamelen.
Gagindjal gindjal.	Kahang.	Kahang.	De lenden.
Galadier.	Manie.	Kanteng.	Slijm, dierlijk zaad.
Galaga.	Galaga.		Borrelen (als kokend water).
Galar, gelar.	Galar.	Mangalar.	Titel, eerenaam.
Menggalar.	Mengalar.	Galar.	Een titel geven.
Galaran.	Galaran.		Titel.
Galang.	Galang.	Lasoeng.	Armbanden.
Galap.	Kadap.	Kapoet.	Donker, duister, duisternis.
Galakh.	Fatawé koewat.	Pahalauw katawe	Overluid lagchen.
Galagar.	Galagar.	Galagar.	Balk, rib, dwarsbalk.
Galambong.	Galamboug.		Bobbel, schuim (bij regen),
Galombang.	Galoembang.	Lipak.	Golven der zee, baren.
Galintjir.	Galintjir.	Galintjir.	Glijden, glippen.
Galodja.	Balau.	Balau.	Gulzigaard.
Gilie.	Gilik.		Verfoeijen, afkeer hebben.
Gilie-gilie.	Sansébat.	Sansebat.	De nieren.
Galinggang.	Galinggang.	Galinggang.	Geneeskrachtige plant.
Galiga.	Galiga.	Galiga.	Bezoar steen.
Galigie.	Kankaliên.		Bibberen (van koude).
Gambar.	Gambar.	Tatoep.	Schilderij, afbeelding.
Gambang.	Gambang.	Gambang.	Soort van muzijktuig.
Gombong.	Mengimbong.	Mengedoet.	Gezwollen, opgezet.
Gambier.	Gambier.	Gambir.	Zeker struikgewas, waarvan de sap, gekookt, de gambier oplevert.
Gambira.	Gambira.		Opgewektheid, moed.
Gamatar.	Mengatar.	Kitiek gendjeh.	Beven, trillen, schudden.
Gamar.	Barahie.	Kana hoewang.	Zich verblijden, verheugen.
Gamaratakh.	Mengérekh.	Mengerekh.	Schel, luidruchtig, rinkelen, rammelen.
Gomirlap.	Gamirlap.	Mengilat.	Schijnen, blinken.
Gamarantjing.			Een hard, vreemd, onaangenaam geluid makende.
Gampar.	Géger.	Giroe.	Geschreeuw, opstand, oproer, muiterij, rumoer.
Gampang.	Moera.	Moerah.	Ligt, gemakkelijk, eenvoudig.
Anakh gampang.	Anakh gampang.	Anak sarau.	Een onecht kind, bastaard.
Goempal.	Kakapang.		Klont, kluit, kluwen.
Goempah.	Gampah.		Eene aardbeving.
Goemokh.	Basépot.	Basepot.	Dik, vet, zwaarlijvig.
Gamoeroh.	Goeroeh.	Goeroh.	Luid, schel, scherp, schaterend.
Gomilang.	Tjahaija.	Tjahaija.	Glinsterend, blinkend.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Gantie.	Gantie.	Takirie.	Veranderen, vervangen, aflossen, in plaats van, verwisselen.
Ginta.	Lontjing.	Gansa.	Een klok.
Gintas.	Ingetoh, irantas.	Ingatoh.	De top van een tak of loot afbreken of afknijpen.
Gantang.	Gantang.	Gantang.	Zekere maat voor rijst.
Ginting.	Kawah.		Eene pan.
Gantong.	Gantong.	Gantong.	Hangen, ophangen, hechten, kleven, vertrouwen op.
Bergantong.	Bagantong.	Bagantong.	Ophangen.
Goenting.	Goenting.	Goenting.	Schaar.
Ganteh.	Ganteh.	Gantih.	Spinnen (katoen).
Gandjiel.	Gandjiel.	Balabeijen.	Oneven.
Goentjang.	Ingontjang.	Ingontjang.	Schudden, bewegen, beven.
Ganda.	Ganda.	Mandehang.	Dubbel, tweevoud, drievoud.
Doea kalie ganda.	Handoewé ingandah.	Handoewé ingandah.	Verdubbelen.
Gandarang.	Gandang.	Gandang.	Soort van trom.
Gandang.	Idem.		Idem idem.
Gandong.	Ingandoet.	Ingandoet.	Op de heup dragen.
Goendikh.	Goendikh.	Goendikh.	Bijzit, hoer.
Goendoel.	Ingoendoel.	Ngalas.	Kaal.
Ginding.	Basalang.	Oembet.	Rusten, leunen, steunen.
Genap.	Genép.	Genep.	Volledig, vol, volmaakt.
Gotjoh.	Gotjoh.	Napak.	Met de vuist vechten.
Goedabier.	Laping.	Laping laping.	Onderkam van een haan, kieuwen van visch.
Goerdi.	Gordi.	Gordie.	Boor, steekboor.
Goeries.	Goeris.	Goeris.	Schrapen, uitschrapen.
Goerakh.	Likeij.	Likeij.	Schurft of vuil der huid krabben (het ligchaam).
Goeroe.	Goeroe.	Goeroe.	Leermeester.
Goerau.	Hodé.	Hakatik.	Boerten, kortswijlen, spotten, klucht, potsen.
Pergoerau-an.	Pahodé-an.	Bakatik.	Spotter, potsenmaker.
Bergoerau.	Bahodé.	Hadjadjoei.	Met iemand spotten, kluchten of potsen maken.
Goeroeh.	Goeroeh.	Goeroe.	De donder.
Goring.	Njangah.	Njangah.	Roosten, bakken, braden.
Goesar.	Sarékh.	Loeta.	Toornig, vergramd.
Gosong.	Gosong.	Gosong.	Zandbank, plaat, ondiepte.
Gosokh.	Ingosokh.	Ingosokh.	Wrijven, schuren, afvegen.
Goesi.	Lilir.	Lilir.	Het tandvleesch.
Gong.	Tawakh tawakh-agong.	Garantoeng.	Zekere metalen instrument.
Goepoh.	Goepoh.	Kareweng.	Met haast, in overijling, in wanorde, spoed.
Goegoer.	Laboe.	Laboe.	Vallen, storten, laten vallen.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Goegoe.	Mengèkokh.	Mengekokh.	Slokken, zwelgen.
Gogah.	Roesoeh.	Roesoeh.	Opstand, oproer, alarm.
Goela.	Goela.	Goela.	Suiker.
Goelong.	Ingoelong.	Ingoelong.	Oprollen (een mat of zeil), ringsgewijze krullen.
Goeling.	Ingoeling.	Ingoeling.	Voortrollen, iets wentelen, rollen, zich wentelen.
Goelinggang.	Goelinggang.	Galinggang.	Zekere geneeskrachtige plant, ook daun koerap genaamd.
Golokh.	Golokh.	Badek.	Sabel, slagzwaard.
Golekh.	Minter minter.	Galin.	Liggen.
Goelei.	IJoehoe.	IJoehoe.	Zekere inlandsche spijs.
Goemokh.	Basépot.	Lamak.	Vet.
Goemoel.	Goemoel.		Worstelen, strijden, twisten.
Goemei.			Lijstwerk (meubelen).
Goena.	Goena.	Goena.	Waarde, nut, einde.
Pergoena-an.	Bagoena.	Bagoena.	Idem idem.
Pergoena-kan.	Idem.		Nuttig maken of zijn.
Goenong.	Goenong.	Boekit.	Berg, heuvel.
Goenie.	Goenie.		Zakkenstof (voor rijst).
Goeah.	Goeah.		Spelonk, hok, kuil.
Gojang.	Hagérekh.	Hagerek.	Schudden.
Gah.			Roem, faam, vermaardheid.
Gaharoe.	Gaharoe.	Garoe.	Aloë-hout.
Giring giring.	Giring giring.	Ngaijak.	Soort van kleine bellen.
Girikh.	Girikh.	Moewoek.	Boren, doorsteken.
Peng-girikh.	Ping-girikh.	Djoedjoek.	Een boor.
Gisir.	Iharoe.	Ngoerah.	Wrijven (tusschen de handen).
Gigit.	Mankit.	Ngoelip.	Bijten.
Gigir.	Gèger.	Geger.	Geraas maken, krakeelen, luidruchtig, woelig.
Gigir-an.	Gèger-an.		Geraas, getier, geweld.
Gigas.			Mot (soort van worm).
Gigi.	Kasingèh.	Kasenggie.	Tand.
Gila.	Gila.	Gila.	Gek, onnoozel, dwaas, krankzinnig, maanziek, dol.
Giler.	Giler.	Gilier.	Verandering, beurt, afwisseling, omwenteling.
Gileran.	Giliran.	Mangiler.	Aflossing.
Gilang.	Gelang.	Belang.	Porselein (groente).
Gilang gomilang.	Gilang Gomilang.	Tjahaija batjahaija.	Prachtig, glansrijk.
Giling.	Imipis.	Mipis.	Ronddraaijen (als een molen), malen, rollen, opwinden.
Peng-gilingan.	Peng-gilingan.	Pengilingan.	Molen, maalmachine.
Laba.	Laba.	Are.	Winst, baat, voordeel.
Laba-laba.	Bankang.	Bangkang.	Spinnekop.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Laboer.	Laboer.	Lanjoeh.	Besmeren, bepikken, bestrijken.
Laboe.	Baloe.	Baloe.	Pompoen, kalbas.
Laboeh.	Laboeh.	Laboeh.	Ankeren, het anker laten vallen.
Berlaboeh.	Balaboeh.	Balaboe.	Idem.
Laboe-an.	Laboe-an.	Palaboehan.	Ankerplaats, reede.
Lata.	Lata.		Kruipen (als dieren), klimmen (als planten).
Ladjoe.	Ladjoe.	Lijas.	Vlug, snel, vlietende.
Lada.	Sahang.	Sahang.	De gewone peper.
Ladang.	Tanah.	Tanah.	Een droog rijstland.
Laroet.	Hanjoet.	Manjoel.	Doorzetten (als een schip).
Larang.	Larang.	Larang.	Verbieden, beletten, waarschuwen.
Larangan.	Larang-an.	Mapat.	Verbod.
Larang, djarang.	Djarang.	Djarang.	Zeldzaam, schaars.
Larie.	Hadarie.	Boehau.	Loopen, wegloopen, zich verbergen, vlugten.
Lariek.	Lariek.	Lengies.	Snel draaijen (als een top).
Lasa.	Pehé-maté-lingeij.	Pehé maté lingeij.	Verlamd, verminkt.
Langiet.	Langit.	Langit.	Het uitspansel de lucht.
Langan.	Penang.	Penang.	De arm, bovenarm.
Langau.	Langau.	Lalie.	Een soort van vliegen.
Lapar.	Balau.	Balau.	Hongerig, honger.
Lapies.	Lapies.	Lapies.	Verdubbelen, voeren, voering, in tweeën vouwen.
Lapang.	Lapang, loemba.		Wijd, ruim, opening.
Lapiek.	Lapiek.	Lapiek.	Grond, voetstuk, steunsel.
Lapoe.	Koelat.	Oler.	Beschimmeld, schimmel.
Lakie.	Hatoewé.	Hatoewe.	Man, echtgenoot.
Lakie-lakie.	Hatoewé toewé.	Hatoewe toewe.	Idem (meerv).
Lakoe.	Pabo-laijo.	Paijo lakoe.	Gedrag, levenswijze, gelaat, gebaren, gelukken, gangbaar zijn, aftrek hebben.
Kalakoe-an.	Kalakoe-an.	Adak.	Daden, gedrag.
Malakoe-kan.	Memaijo-aija.	Memaijoe-aija.	Bewerkstelligen, ten uitvoer brengen.
Salakoe.	Sapaijo.	Sapaijo.	Zoo, op deze wijze.
Lagie.	Hindei.	Djeham.	Meer, nog, steeds, daarenboven, ook.
Salagie.	Sahindei.	Djoewa.	Zoo lang als.
Laloe.	Mahalau.	Mangkalam.	Voorbijgaan, verloopen, overgaan tot, verouderen, verdwijnen; naderhand, dan, voorbij, overschrijden.
Malaloekan.	Mahalau-aija.	Mangkalau.	Doen verdwijnen.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Laloe-ie.	Mahalau-ie.		Voorbijgaan.
Terlaloe.	Pahalau.	Pahalau.	Zeer, buitengemeen.
Lalat.	Langau.	Lale.	Vlieg.
Tai-lalat.	Tanong.	Nenoeng.	Sproeten.
Lalang.	Halalang.	Halalang.	Soort van gras.
Lalei.	Lalei, lingah.	Kaloepi.	Nalatig, zorgeloos, traag zijn, talmen, dralen, sluimeren, bewusteloos zijn, zwijm, verrukking.
Terlalei.	Terlalei.	Kaloepe.	Luiheid, traag.
Lama.	Tahie.	Tahie.	Oud, lang geleden, eerste voorgaande, langdurig.
Salama.	Satahie-a.	Satahie.	Zoo lang als.
Laut.	Laut.	Laut.	De zee.
Lawang.	Mangirip.	Buntongan.	Wenken, knipoogen.
Lawan.	Lawan.	Malawan.	Tegenstand bieden, wederstaan, zich verzetten, strijden, wedijveren, tegenstreven, weêrgade.
Lajer.	Laijer.	Laijer.	Zeil.
Berlaijer.	Berlaijer.	Berlaijar.	Zeilen, ter zee reizen.
Lajoer.	Ihoeroe.	Die laijoe.	Verbranden, verzengen, verdorren.
Lajang.	Lajang.	Raijat.	Opvliegen, in de lucht zweven.
Boerong lajang.	Kalialang.	Kalampotong.	Vogels, die de bekende vogelnestjes (eetbare) opleveren.
Lajang lajang.	Lajang lajang.	Raijat.	Een vlieger.
Lajiekh.	Patoet.	Patoe.	Geschikt, gevoegelijk, gepast.
Lajam.			Zwaaijen.
Lain.	Lain.	Beken.	Een ander, andere.
Berlain lain.	Balain lain.	Beken.	Onderscheid, verandering.
Berlain-lainan.	Lain-lain-an.	Beken beken.	Ongelijkheid van gedaante.
Lainkan.	Ilain-kan.	Haka beken.	Veranderen.
Lajoe.	Balajoe.	Balaijoe.	Verwelken, kwijnen, vervallen.
Lajah.	Lajoer.	Narah.	Buigen, zich buigen.
Labat.	Labat.	Bakapal.	Dik, digt, kort op elkander.
Laboer.	Laboer.	Koe malihie.	Smelten (van metalen).
Laboeran.	Laboer-an.	Lenjoet.	Gereedschap of middelen tot smelting van metalen.
Lebah.	Binanie.	Banjie.	Een bij.
Leboh.	Leboh.	Djalan.	Straat, straatweg.
Lebeh.	Labeh.	Labeijen.	Meer, grooter, overmaat.
Terlebeh.	Talebeh.	Kalabeijen.	Zeer, buitengemeen.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Melebehkan.	Malebeh-aija.	Tapas.	Bijvoegen, vermeerderen.
Lebeh korang.	Lebeh korang.		Meer of minder.
Loeboeh.	Pohokh.		Stof.
Latop, latokh.	Hoetop.	Mangkeroe.	Kraken of springen (als hout in de vlammen).
Melatop.	Mahoetop.	Mahoetoep.	Laten kraken, springen.
Letakh.	Ina.	Ina.	Nederleggen, verlaten.
Letah.	Letah.	Galing.	Slap (als na een ziekte), kwijnend, magteloos.
Lezat.	Asaija.		Wellust (zinnelijke), smaak, geur, vermaak.
Lesoe.	Lasoe.	Deijoeh.	Slaap, week, zwak.
Lesong.	Linsong.	Lisong.	Stampblok, vijzel.
Leskar.	Leskar.		Een leger.
Lanath.	Lanath.	Roeta.	Vloek.
Lingar.	Lingar.	Lingar.	Draaijen, heen en weder draaijen.
Langas.	Laténh.	Balimae.	Klam, stram, vochtig.
Lingsier.	Lintjir.	Lintjir.	Dalen, zakken.
Longsong.	Paloes djalan.	Djalan paloes.	Gaan, zich begeven naar, voortgaan.
Langgang.			Eenzaam.
Lingkar.	Lingkar.	Mengoelong.	Oprollen (als een kabel), opschieten (touw), schroefsgewijze vouwen.
Melingkar.	Malingkar.	Ingolong.	Idem.
Langkong.	Inbinkong.	Belantik.	Halve cirkel, boog, gewelf, hol rond, halve maan.
Lingking.	Langking.	Tangkoehie.	Zekere vrucht.
Langkap.	Langkap.	Tatap tatap.	Volkomen, volmaakt, gereed, uitrusten, voorzien van.
Berlangkap.	Balangkap.	Manatap.	Gereed maken.
Melangkap.	Malangkap.	Katjoekoepan.	Idem.
Kalangkap-an.	Kalangkap-an.		Uitrusting, togt, vloot.
Langkokh.	Bingkokh.	Lantek.	Krom, buigen, overhellen.
Langkwas.	Langkoewas.	Laoes.	Zeker geneeskruid.
Langkah.	Langkah.	Panoelak.	Trede, stap, schrede.
Melangkah.	Malangkah.	Malaka.	Een stap doen, overschrijden.
Langgar.	Langgar.	Langar.	Aanranden, aanvallen, bestormen, aan boord klampen.
Linggang.	Linggang.	Lingang.	Bewegen, slingeren, waaijen (als een vlag), wapperen.
Melinggang.	Malinggang.	Malinggang.	Slingeren, schudden.
Loenggoe.	Balokh.	Pasongan.	Ketenen, boeijen, kluisters.
Loengoeh.	Sandar.	Singoeh.	Leunen, rusten.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Langier.	Kadjamas.	Kasei.	Zeker citroen-sap.
Lepas.	Liwoes.	Liwoes.	Laten gaan, vrij laten, ontelaan, kwijtschelden.
Lipoet.	Lepoet.	Lepoet.	Bevatten, in zich sluiten, overdekken, dekken.
Laksa.	Laksa.	Laksa.	Tien duizend,
Laksana.	Laksana.	Sama.	Als, gelijk.
Laksamana.	Laksamana.		Zeevoogd.
Lekat.	Liket.	Liket.	Kleven, hechten, vastzitten, digt tegen liggen, belenden.
Lakas.	Lakas.	Lias.	Zich haasten, spoed maken, haast, spoed, schielijk.
Lakokh.	Lebak.	Lebak.	Met hoogten en laagten, oneven.
Lelah.	Hèka.	Héka.	Vermoeid, afgemat.
Lemboe, sapi.	Sapie.	Sapie.	Ossen, koeijen.
Lomba.	Lomba.	Lomba.	Trachten, pogen.
Berlomba.	Balandja.	Balandja.	Wedren.
Ikan loemba loemba.	Lauk pos.		Bruinvisch.
Lambat.	Tahai.	Tahai.	Langzaam, traag, vervelend, slap, laat, te laat, lange tijd.
Perlambat.	Pertahai.	Katahaian.	Uitstellen.
Lamboet.	Balemoe.	Balemoe.	Slaap, week.
Lambong.	Balikat.	Balikat.	De zijde (regter of linker), rib.
Lambing.	Toembak.	Loendjoe.	Speer, piek.
Loemboe.			Rollende, hol, onstuimig.
Lembah.	Lebak.	Lebak.	Vallei, dal.
Lambei.	Lambei.	Kepaij.	Wenken, een teeken geven.
Lambekh.	Balemoe.	Balemoe.	Buigzaam, mnrn, gedwee.
Lemas.	Boesing.	Boesing.	Smooren, dempen, stikken.
Lemang.	Sabangkang.	Sabangkang.	Zekere spijs.
Limpa.	Até ampol.	Até boea.	De lever.
Lompat.	Menangkajok.	Manengkeroe.	Springen, huppelen.
Lampar.	Limpar.	Pénoe.	Overvloeijen, overstroomen, uitdampen, besmettelijk.
Loempoer.	Loempoer.	Loempoer.	Modder, slijk, slib.
Lampoer.			Hoopen (koren).
Limpar.	Menèpeh.	Manambelas.	Werpen, gooijen.
Lampien.	Lampien.		In de luren winden.
Lampong.	Balémoe, kampol.	Balemoe, kampol.	Zekere houtsoort.
Limpah.	Limpah.		Vol, overvloed, overbodig.
Kalimpah-an.	Ka-moerahan.	Kamoerah.	Milddadigheid.
Lampau.	Halau.	Mahalau.	Voorbij, over, naar gene zijde gaan, te boven gaan, overtreffen, geleden.

Maleisch.	Sampitsch.	Katinganseh.	Nederlandsch.
Terlampau.	Pahalau.	Pahalau.	Buitengemeen, te ver gaan.
Lampei.	Tingie koerikh.	Hamboe koerek.	Rank, schraal, dun en lang.
Limpei.			Wapperen, slingeren, bewegen.
Lemakh.	Basèpot.	Basepot.	Vet, smeer.
Lemah.	Balemoe.	Balemoe.	Zwak, kwijnend, magteloos.
Lontar.	Lontar.		Zekere palmboom.
Lantas.	Lantas.	Temboes.	Door, doorgaan, doortrekken, doordringen.
Lintang.	Hamparang mahanjarongah.	Hamparang.	Overdwars, kruiselings.
Lintong.	Tjampoer tjampoer.	Habaloet.	Overhoop, in verwarring.
Lantakh.	Lantakh-noembok.	Nepei.	Indrijven, inslaan (als een spijker) vastmaken.
Lantiekh.	Lantiek.	Balantik.	De gewrichten doen kraken.
Lintah.	Lintah, patjat.	Hamatek.	De bloedzuiger.
Lantei.	Lansé.	Lanse.	De vloer (van een huis).
Landjoet.	Landjoet.	Landjar.	Lang (in tijd), verlengd.
Landjoer.	Pahalau.	Lalau.	De palen der rede te buiten gaan, buiten sporig zijn.
Terlandjoer.	Tepahalau.	Tapahalau.	Buitensporig, onmatig.
Lantjar.	Lantjar.	Lantjar.	Schielijk voorbijgaan, vooruit snellen.
Lontjor.	Lontjor.	Malesen.	Uitspuwen, spuiten.
Lantjong.	Lantjong.	Elang.	Nagemaakt, valsch.
Lindasan.	Lindas-an.	Tangkaranan.	Aambeeld (smids).
Lindir.	Lier.	Lier.	Glad, glibberig, lijmachtig.
Lindong.	Lindong.	Lindong.	Schut, toevlugt, schaduw toeverlaat, scherm.
Berlindong.	Balindong.	Balindong.	Zijn toevlugt nemen.
Lindong-kan.	Ilindong-kan.	Ngina.	Verbergen, verduisteren.
Landakh.	Landakh.	Tahatong.	Egel of stekelzwijn.
Linnjap.	Lanjap.		Te niet gaan, verdwijnen, vergankelijk, onzigtbaar.
Loear.	Loear.	Loear.	Uit, buiten.
Kaloear.	Menjaloea.	Baloea.	Buitengaan, uitgaan.
Kaloearkan.	Njoela-kan.	Bedjaloea.	Buitenbrengen.
Di loear.	Si la-loear.	Sila-loear.	Van buiten.
Lobang.	Lobang.	Labang.	Holte, kuil, gat.
Lobakh.	Lobakh.		Soort van radijs.
Loeboekh.	Loeboekh.	Telok loeboekh.	Inham (eener rivier).
Loetoet.	Koeloktot.	Koeloktot.	De knie, knokkel.
Loetar.	Nèpeh.	Membalas.	Werpen, gooijen, schieten.
Peloetar.	Menèpeh.	Manambalas.	Een werpmachine.
Loetong.	Loetong.	Boehis.	Zeker soort van apen.
Loetjoet.	Liboes.	Liboes.	Verloren, geheel verloren, over en voorbij.
Loh.	Loh.		Plankje, bordje.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Loedah.	Loedjah.	Loetja.	Spog, speeksel, spuwen.
Loeroes.	Boedjor, benar benar.	Boedjoer, benar benar.	Regt, regtstreeks.
Loerong.	Djalan an.	Djalanan.	Pad, laan, weg, straat.
Loerah.	Hillat.	Hellat.	Volkstam, landstreek, streep.
Loeroeh.	Laboh.	Laboeh.	Vallen, afvallen, gestort worden, gevallen, afgevallen.
Loewas.	Himban.	Loemba.	Breed, ruim, uitgestrekt.
Kaloewasan.	Kahimbanan.	Ka-loembahan.	Wijdte, breedte, ruimte.
Loesa.	Sandilau.		Overmorgen, over twee dagen.
Loesoeh.	Meroesak.	Maroesak.	Verteren, verwoesten, verdelgen.
Longgar.	Longgar.	Saloeah.	Wijd, los (als een kleed), los (als een spijker), slap.
Loepa.	Kalapéan.	Loepe.	Vergeten, verzuimen, nalaten.
Loepoet.	Loepoet.	Loepoet.	Ontkomen, verlost, bevrijd.
Loeka.	Bahimang.	Bahimang.	Een wond, kwetsuur.
Loekies.	Loekies.	Manoeron.	Teekenen, figuren maken.
Loekoe.	Idem.		Ploeg.
Loeloet.	Bekasai.	Bapoepoer.	Besmeren, blanketten.
Loeloer.	Negokh.	Nengoenk.	Inslikken, inzwelgen.
Loeloes.	Loeloe.	Loeloes.	Verleenen, toestaan, dulden, gedoogen, toegeven, verlof geven.
Loelang.	Poesit.	Poesit.	Omkomen, vergaan.
Loelong.	Menangies.	Manangis.	Schreeuwen, huilen.
Loeloem.	Indjelap.		Likken, zuigen.
Loeloeh.	Petak loempor.	Petak loempoer.	Slijk, stof, zeer kleine deeltjes.
Loemat.	Aloes.	Aloes.	Poeder, fijn stof.
Lsemoet.	Loemoet.	Loemoet.	Kroost (gewas).
Loemor.	Loemor.	Loemor.	Besmeren, bekladden, bemorsen.
Loemas.	Ingossok.	Ingossok.	Besmeren, verwen.
Loemakh.	Balemo.	Balemo.	Zacht, niet hard.
Lojang.	Lojang.	Loijang.	Gegoten koper, metaal.
Lei.	Dji kalambar.	Dji kalambar.	Een bijzonder woord, bij optelling van sommige dingen gebezigd, als *kain salei*.
Lebar.	Himban.	Loembah.	Breed, wijd, breedte.
Liat.	Baliat.	Baliat.	Zacht, week, buigzaam.
Litar.	Meadoe adoe.	Meadoe oelon.	Praten, verklikken, snappen, babbelen.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Litjat.	Kapèhè.	Kapehé.	Smart, stoot, kwetsuur.
Litjin.	Malisin.	Malisin.	Zacht, glad, gepolijst, glibberig.
Litjah.	Litjak.	Litjak.	Slijk, modder.
Lidah.	Djela.	Djela.	De tong.
Anakh lidah.	Lintit balinkong.	Lintit balengkong.	De huig.
Lidi.	Lidi.	Ooesoek.	Vezels of ribben van het blad van den kokosboom.
Liar.	Baliar.	Baliar.	Wild woest, ongetemd.
Lior.	Lior.	Belaij.	Kwijl, speeksel, spog.
Liran.	Djandau djemalem.	Djandan djemalin.	De dag en nacht, de tijd van 24 uren.
Lisoet.	Menoesoe.	Menoesoe.	Zuigen (als een kind).
Lisoet.	Belaijoe.	Belaijoe.	Dor.
Lisah.	Belisah.	Basasak.	Onrustig (als een zieke), ongemakkelijk, lastig.
Lipoet.	Malili kapenoetan.	Peuoe.	Overloopen, overvloeijen.
Lipat.	Ilipit.	Ilipit.	Vouwen, plooijen, opvouwen.
Lipar.	Meliboerkan atémoe.		Opbeuren, troosten, stillen, goeden moed geven.
Penglipar.			Trooster.
Lipas.	Lipis.	Lipis.	Zeker insekt.
Lipan.	Halalipan.	Lalipan.	Duizendpoot (insekt).
Likor.	Likor.	Likoer.	Benaming dar telwoorden tusschen 20 en 30.
Salikor.	Doewa poeloe idjesalikor.	Doea poeloe idje.	Een en twintig, 21.
Lila.	Lilla.	Lilla.	Soort van geschut.
Lilit.	Ililit.	Ililit.	Winden, vlechten, omwinden.
Lelang.	Lelang.	Lelang.	Openbare verkooping, vendutie.
Lilin.	Lilin.	Lillin.	Was, waskaars.
Lilih.	Malilih.	Malabeen.	Vloeijen, stroomen, vlieten.
Aijer malilih.	Danoem malilit.		Stroomend water.
Leleh.	Ingarak.	Ingarak.	Ontblooten, uitkleeden.
Melelehkan soesoe.	Ioewab badjoe.	Maloesoet.	De borsten ontblooten.
Lima.	Limè.	Limè.	Vijf, 5.
Limau.	Limau.	Liman.	Citroen (in het algemeen).
Linang.	Balinang.	Menjar.	Biggelen, afloopen, druipen.
Liat.	Mengitè.	Menjek.	Zien, kijken, aanschouwen.
Pengliat.	Pangitè.		Het gezigt.
Leher.	Bongo.	Kokah.	Nek, hals, keel.
Ma, ama.	Oema.	Indang.	Moeder.
Mabokh.	Mabokh.	Boesau.	Dronken, beschonken, dronkenschap.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Mata.	Matè.	Mata.	Het oog.
Bidjie mata.	Bawak matè.	Maijan maté.	De oogappel.
Mata harie.	Mata handau.	Mata kendau.	De zon.
Mata pisoe.	Mata lading.	Mata lading.	Het lemmet van een mes.
Mata-mata.	Mata-mata.	Mata-mata.	Spion, policieambtenaar.
Matie.	Matei.	Matei.	Dood, sterven.
Kamatian.	Kamateian.	Kamatiean.	De afgestorvene, doode.
Madjoh.	Mamadjoh.	Manahoe.	Gulzig, vreetachtig.
Matjam.	Matjam.	Adakh.	Soort, monsters, stalen.
Madoe.	Djamboea.	Djamboea.	Veelwijverij.
Bermadoe.	Badjamboea.	Badjamboea.	Twee vrouwen trouwen.
Maranda.	Baloe.	Baloe.	Weduwe, weduwnaar.
Marah.	Sarikh.	Gerie.	Kwaad, boos, vergramd.
Marie.	Marie.	Atie.	Kom! herwaarte.
Kamarie.	Kamarie.	Atie atie.	Kom hier, hierheen.
Masa.	Katika.	Katika.	Tijd, jaargetijde.
Masa.	Masi kakai,	Masi kaka.	Inderdaad, waarlijk, toch.
	Barè mimin.	Amat.	Ondersteld dat, dit toegestaan, meent gij? laat het zoo zijn, welnu, wat er ook van zij.
Masa bagitoe.	Masi kakai.	Masi kakai.	Laat het alzoo zijn.
Masing masing.	Masing masing.	Hakabeken.	Afzonderlijk, respectivelijk, ieder op zich zelf.
Masakh.	Mansakh.	Masak.	Rijp (als vruchten), gereed (als eten) koken, stoven.
Masokh.	Tamè.	Tame.	Intreden, ingaan.
Masam.	Masim.	Asem.	Zuur, wrang, wreed.
Masin.	Masin.	Bakahing.	Zoutachtig, brak.
Mangoe.	Héran.	Poeseng.	Ontsteld, verslagen, verbaasd, verstomd, verbijsterd.
Makan.	Koeman.	Koeman.	Eten.
Makanan.	Makanan.	Taloekienan.	Voedsel, eetwaren.
Makie.	Menjoempa.	Njiepa.	Schelden, bespotten.
Malas.	Bantoesin.	Bakoela.	Traag, lui, nalatig.
Malang.	Malang.	Malang.	Tegenspoed, ongeluk, ramp.
Maling.	Maling, manakan.	Nakan.	Stelen, rooven, dief.
Malam.	Hamalim.	Hamalim.	Nacht.
Bermalam.	Bamalim.	Bamalim.	Overnachten.
Samalam.	Djimalim.	Tieroeg djalem.	Gisteren, een nacht geleden.
Samalam malaman.	Djimalim béwé.	Tieroeg mahamen.	De geheele nacht.
Maloe.	Mahamin.		Beschaamd, schande, hoon, smaad, zedig, beschroomd.
Kamaloe-an.	Kahawinan.	Leppah.	De schaamdeelen.
Malie.	Konkong.	Konkong.	Een halssnoer.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Mamar.	Himang.	Bahimang.	Gekneusd, gekwetst. verzwakt (door smart).
Ma moeda.	Ma boesoe.	Menjan.	Moeders jongere zuster.
Mamah.	Njipah.	Ngenta.	Kaauwen.
Mana.	Koè.	Njangean.	Waar, wie, wat.
Di mana.	Koè hijè.		Waar? op welke plaats?
Ka mana.	Ka koé.	Nangahen.	Werwaarts?
Manies.	Manies.	Manies.	Zoet, aangenaam.
Manisan.	Manis an.		Confituren.
Manoesia.	Manoesia.	Oeloen.	De mensch, het menschdom.
Manikam.	Manikam.		Robijn, edelgesteente.
Manikh.	Manikh.	Manas.	Koralen.
Mau.	Handakh.	Mahoeang.	Willen, verlangen, begeeren, wenschen, eischen, verkiezen.
Mawar.	Mawar.	Bahabar.	Roos, roozenboom.
Mawang.	Baharoe.	Setta.	Versch riekende (als een blad).
Mahal.	Larang.	Larang.	Duur, hoog in prijs.
Maja.	Tjahaja.	Kaliengeij.	Schijn, schaduw, schim.
Majang.	Majang.	Moeraai.	Bloesem van palmboomen.
Main.	Beroesik.	Beroesiek.	Spelen, zich vermaken.
Permainan.	Pemainan.	Pemainan.	Speeltuig, spel.
Permainkan.	Imainan.	Oloeh boesik.	Speler, muzijkant.
Matrie.	Matrie, indampol.	Messeng.	Zegel, verzegelen, zegelen.
Matoe.			Woord gebruikelijk om de innerlijke waarde van goud aan te wijzen.
Amas sapoeloeh matoe.			Goud van tien graden of 24 karaat.
Mata-harie.	Matan handan.	Matan handan.	De zon.
Moetiara.	Moetiara.		Paarl, paarlemoer.
Misal.	Misal-sama.	Prebasa toetoer.	Gelijkenis, beeld, overeenkomst, vergelding.
Madjlies.	Sibintok olo arè arè.	Sebintak.	Vergadering, bijeenkomst.
Madjelis.	Bagoes.	Amat.	Schoon, sierlijk, bevallig.
Madang.	Madang.	Ngaroe.	Zekere houtsoort.
Madat.	Madat.	Madoet.	Mengsel van opium.
Madoe.	Madoe.	Madoe.	Honig.
Marbau.	Alei.	Kaijoe alei.	Zekere houtsoort.
Mertabat.	Pangkat.	Pangkat.	Rang, ambt, bediening.
Mardjan.	Mardjan.	Lasoeng.	Bloedkoralen.
Mortja.	Toedja.	Loedja.	In flaauwte vallen, bezwijmen.
Martjoe.	Maligai.	Maligaij.	Wachttoren, uitkijk.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Marhoem.	Marhoem.		De overledene (iemand, die genade heeft gevonden).
Mardoe.	Augh bagoes.	Augh bagoes.	Welluidend.
Mardika.	Mardika.	Mardika.	Vrij, vrij man.
Marang.	Kiangkang.	Kiangkang.	Stroo, stoppels.
Merangkokh.	Mangkawang.		Kruipen op handen en voeten (als kleine kinderen).
Merapatie.	Boerong dara.	Boerong darah.	De duif.
Marakh.	Marakh.	Marakh.	De paauw.
Morka.	Morkah.	Marekang.	Toornig, vergramd.
Marika itoe.	Ikan ètè.	Ikou dje.	Deze lieden, zijlieden.
Mariam.	Mariam.	Mariam.	Kanon, grof geschut.
Mariau.	Mangalie.	Ngalie.	Eene mijn.
Mas.	Amas.	Amas.	Goud.
Mesdjied.	Mesdjied.		Moskee.
Mistar.	Mistar.		Een liniaal.
Maski.	Maski.		Hoewel, ofschoon, wel nu, niettegenstaande, al was het.
Maskien.	Maskien.	Papa beloem.	Arm, behoeftig.
Misjoe.	Sendawa.	Sandawa.	Buskruid.
Mesjawarat.	Meswarat.	Toetoer.	Raad, raadplegen, besprek, in rade beslissen.
Mesghoel.	Kapèhè atér.	Pahe.	Ontsteld, angstig, ongerust, bedroefd.
Masjhoer.	Masjhoer,		Vermaard, berucht, algemeen bekend, afgekondigd.
Maslahat.	Mehawé djahat.	Mehawa loempat.	List, bedrog.
Medlerat.	Hianat.	Roegie.	Schade, nadeel, onregt.
Moetalakh.	Rata rata,	Sasama.	Volstrekt, algemeen.
Màaf.	Meaf.		Ontslagen, vrij verklaard, vergeven, kwijtschelding, gunst, vergetelheid.
Maliem.	Maliem.	Maliem.	Stuurman, gids, loods, opzigter.
Maloem.	Maloem.	Baloenat,	Bekend, begrepen, duidelijk,
	Dapat kahendak.	Soepa hoeang.	zeker, algemeen bekend.
Mana, mani.	Èton kahendakha.	Toenoe hoeang.	Meening, zin, beteekenis.
Mengadjie.	Mengadjie.		De koran lezen, gebeden opzeggen.
Mengapa.	Ein sebab.	Ein sabab.	Waarom, om wat reden.
Mengalir.	Maleli.	Malele.	Vloeijen.
Mengamokh.	Mengamokh.	Ngamok.	Woedend moorden, amok loopen.
Mengaras-ie.	Mengaras ie.	Ngarasie.	Harden, hard maken.
Mengartie.	Tahoe.	Tawai.	Verstaan, begrijpen.
Mengaram.	Maherem.	Meherem.	Broeijen, op eijeren zitten.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Mangkat.	Maté.	Metei.	Overleden, gestorven.
Mangkokh.	Mangkokh.	Pangabangoe.	Kop, kom, beker.
Mangkal.	Mangkal.	Kalalangen.	Half rijp, groen (geplukt).
Mangko boemi.	Mangko boemi.	Mangkoe boemie.	Eerste staatsdienaar, vizier.
Mangkoedoe.	Bangkoedoe.	Bangkoedoe.	Zekere boom.
Mingkin.	Makin.	Pahalau are.	Te meer.
Menggies.	Soengkop.	Soenkop.	Zekere vrucht.
Mengaloh.	Mengaloh.	Nangies.	Zuchten, weenen, steunen.
Mengalie.	Mengitè.	Menggete.	Aanschouwen, ernstig aanzien.
Mengamadian.	Barang wajaâ.	Brangai andau.	Uitstellen, volgen.
Mengenap-ie.	Mengenapei.	Manggenep.	Voltallig maken.
Mengigal.	Boeghau.	Baboehauw.	Trotsch gaan (als een paauw)
Makhsoed.	Kahendakh.	Nahoeang.	Wensch, begeerte, voornemen.
Maka.	Maka.	Djahai.	Naardien, nu, en, om, voor, ten einde dat, indien.
Makota.	Makota.		Koninklijke kroon.
Makroeh.	Makroeh.		Onbetamelijk, onbehoorlijk, dat vermeden moet worden.
Malaka.			Soort van boom.
Malaikat.	Malaikat.	Lieauw.	Engelen.
Maloer.	Djoedjong malatie.		Soort van bloemen.
Moelia.	Moelia.		Roemrijk, grootsch, prachtig, vereeringswaardig.
Malainkan.	Malainkan.	Malainkan.	Maar, alleen slechts, anders, ten minste, nogtans, tenzij, opdat, zooals, etc.
Memada.	Memadai soeni soeni.	Tetanis.	Voldoen, tevreden stellen.
Mampoes.	Matè.	Matei.	Dood (in de gemeene taal).
Mimpie.	Noepie.	Benoepie.	Droom, droomen.
Mempoenja-ie.	Hajoeja.	Tepoei.	Zich toeëigenen, bezit nemen.
Menarie.	Bégal.	Begal.	Dansen.
Menafikh.	Menafikh.	Manafikh.	Een huichelaar.
Menahon.	Menahon.	Menjeloe.	Onderhouden of arbeiden.
	Benjeloe njeloe.	Benjeloe.	Bij het jaar.
Minta.	Meminta.	Blakoe.	Vragen, verzoeken, smeken.
Mantrie.	Mantrie.	Mantrie.	Raadsheer.
Mentoewakh.	Impoe.	Empoe.	Verwantschap door huwelijk, schoonvader of schoonmoeder.
Mantah	Mantah.	Manta.	Raauw, onrijp.
Moentah.	Moeta.	Moeta.	Braken, spuwen.
Moentjong.	Moentjong.	Moeloes.	Vooruitsteken (als de bek of snuit van een dier).

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Mandoel.	Manang.	Manang.	Onvruchtbaar (als vrouwen).
Mandie.	Mandoei.	Mandoei.	Baden, het lichaam wasschen.
Menang.	Menang.	Menang.	Winnen, overtreffen.
Menangkan.	Imanangan.	Imanangan.	Doen winnen.
Manangah.	Penanga.	Mentaok.	Middelbaar, matig.
Menoempang.	Menoempang.	Menoempang.	Vervoeren (goederen of passagiers), huisvesten.
Menantoe.	Menantoe.	Menantoe.	Schoonzoon of schoondochter.
Meni.			Sperma genitale.
Moeara.	Toembang.	Toembang.	Mouding eener rivier.
Moefakat.	Moepakat.	Moepakat.	Overeenkomen, eensgezind zijn, in overeenstemming handelen, raadplegen met.
Moeat.	Bamoeat.	Bamoeat.	Laden (goederen), inhouden.
Moeat-an.	Moeat an.	Moeatan.	Lading, vracht, last.
Moeda.	Moeda.	Mangoer.	Jong, jongeling, bleek (van kleur).
Moedikh.	Moerik.	Moerik.	Eene rivier opvaren.
Model.	Model.	Model.	Hoofdsom, kapitaal, inleg.
Moedah.	Moedah.		Gemakkelijk, goedaardig.
Moerah.	Moerah.	Moerah.	Goedkoop, milddadig.
Moeried.	Moerip.	Goeroe.	Een leerling.
Moesang.	Moesang.	Moesang.	De civetkat.
Moesim.	Njeloe.	Njeloe.	Jaargetijde, moesson.
Moesoeh.	Moesoeh.	Moesoeh.	Vijand schade toebrengen (als wilde dieren en insekten.
Moengkir.	Moengkir.	Beziet.	Ontkennen.
Moeka.	Ba.	Baoe.	Het aangezigt, voorzijde.
Moekah.	Bemain.	Oeloe boeziek.	Overspel.
Moega moega.	Moega moega.		Eene uitdrukking, waarbij een wensch wordt te kennen gegeven.
Moela.	Moela.	Moela moela.	Begin, oorzaak, oorsprong.
Bermoela.	Bemoela.	Bemoela.	In het begin.
Permoela-an.	Pemoelaân.	Sasoelak.	Aanvang, het begin.
Mamoela-ie.	Menamoelaâ.	Menamoelaâ.	Beginnen.
Moeloet.	Njamè.	Njawe.	De mond.
Moelas.	Ma-oelas.	Moeles.	Buikpijn, darmwee.
Moelekh.	Moelekh.	Amat.	Schoon, sierlijk, welgemaakt.
Mohon.	Meningaâm.	Mendjoeloek.	Verlof, toestemming.
Mojang.	Mojang.	Mojang.	Voorouders, overgrootvader.
Mahal.	Larang.	Larang.	Duur, hoog in prijs.
Majiet.	Majat.	Bangké.	Dood ligchaam, lijk.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Médan.	Médan.	Tampoean.	Plein, openbare plaats.
Miring.	Tiling.	Tiling.	Hellen, overhangen, neigen.
Merah.	Bahandang.	Bahandang.	Rood.
Misi.	Sesingot.	Sesingot.	Knevels.
Mega.	Langit.	Langit.	Wolken, verhemelte.
Mimang.			Oud, voorgaande, van eeuwigheid.
Minang.	Minsek.	Ngisek.	Vrijen, ten huwelijk verzoeken.
Minoem.	Maihof.	Miehop.	Drinken.
Minoem-an.	Ihopan.	Ngiehop.	Dranken, drank.
Minjak.	Minjak.	Kase.	Olie.
Menjerta.	Hajak hajak.	Soesoembah.	Overeenkomen.
Menjaroepa.	Saroepa.	Sama.	Gelijken.
Naraka.	Naraka.	Naraka.	De hel.
Nasie.	Nasie.	Nasie.	Gekookte rijst.
Nangies.	Menangics.	Nangies.	Huilen, weenen.
Nakal.	Mentjatjinga.	Merloetjiek.	Ondeugend, slecht.
Naga.	Naga.	Handie.	Draak, fabelachtige slang.
Nama.	Areia.	Ngaran oeloen.	Naam, benaming, faam, roem, vermaardheid, beruchtheid.
Nanas.	Kanas.	Samblaka.	Ananas (vrucht).
Nanah.	Nanah.	Nana.	Etter (eener verzwering).
Nawong.	Naong.	Siengou.	Schuilplaats, scherm.
Naik.	Mendai.	Nangkal.	Klimmen, rijzen, opgaan, vermeerderen, bedragen.
Kanaik-an.	Kanaik-an.	Oeloe panangkal.	Rij- voer- of draagtuig.
Naratja.	Timbangan.	Timbangan.	Weegschaal, schalen.
Nabie.	Nabie.	Nabie.	Een profeet.
Nedjies.	Nadjies.	Kadjadjielek.	Vuil, morsig, walgelijk, onrein, bevlekt.
Nachoda.	Nachoda.	Nachoda.	Scheepsgezagvoerder.
Nistjaja.	Kakai.	Kaka.	Zekerlijk, voorwaar, waarlijk.
Nasihat.	Nasehat.	Nengataloe panawei.	Raadgeving, waarschuwing.
Nangka.	Nangka.	Nangka.	Zekere vrucht.
Nafas.	Tahansing.	Hansing.	Adem, ademhaling.
Nafsoe.	Nafsoe.	Nasae.	Zinnelijke driften, begeerlijkheid, lust.
Nafirie.	Saroenai.	Saroenai.	Trompet, bazuin.
Negrie.	Lewoe.	Lewoe.	Stad, landstreek, gewest.
Nampakh.	Mengitè.	Mengetie.	Zien, aanschouwen, ontdekken.
Nantie.	Intè.	Ngaroe.	Wachten, uitstellen, blijven.
Nantiasa.	Katatahia.	Pah lan katakie.	Voortdurend, bestendig.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Nono.	Toekoe.	Pokie.	Pudendum puellae nondum nubilis.
Nibong.	Handibong.	Pandoong.	Soort van palmboom.
Nipah.	Ipah.	Ipah.	Idem " id.
Nipies.	Nipies.	Niepies.	Dun, niet dik, niet digt.
Nikah.	Nikah.	Nakat oeloeh.	De huwelijksplegtigheden, het huwelijk.
Nila.	Nila.		Indigo.
Niloer.			Kristal.
Nilam.			Saffier.
Nilei.	Nilei.	Nilei.	Schatten, waardij, prijs, waarde.
Nenekh.	Oek, abi.	Hiang.	Grootvader, grootouders.
Nijat.	Nijat.	Atie hoeang.	Oogmerk, besluit, wil, geloften.
Bernijat.	Banijat.	Idem.	Gelofte doen.
Wadja.	Wadja.	Wadja.	Staal.
Wadjieb.	Wadjieb.		Noodzakelijk, pligtmatig. behoorlijk.
Waries.	Waries.	Badaries.	Erfgenaam.
Wang.	Wang.	Oewang.	Geld, munt, gelmiddelen.
Walie.	Walie.		Bestierder, oppasser, hoofd, meester.
Warangan.	Warangan.	Warangan.	Rattekruid.
Warta.	Barita.	Taroong.	Berigt, mare, gerucht.
Warna.	Warna.	Arei baharei.	Verw, kleur.
Wasajat.	Bewakil.	Metteh.	Uiterste wil, testament, voorschrift, last, bevel.
Wakhtoe.	Wakhtoe.	Katika.	Tijd, bepaald tijdstip.
Wakiel.	Wakil.	Metleh.	Zaakgelastigde, vertegenwoordiger, gezant.
Walakin.			Maar, desniettemin, evenwel, hoe het zij, toch.
Habies.	Lèpah.	Lepah.	Gedaan, volbragt, verteerd, uitgeput.
Habieskan.	Lèpahan oe.		Eindigen, opmaken.
Penghabiesan.	Kelapahaija.	Kalepatai.	Het einde, laatste.
Sahabies habies.	Selepa iepa.	Idem.	Ten eenenmale, ten volle.
Haboe.	Kaboe.	Haboe.	Asch.
Hatie.	Até.	Hatei.	Het hart, gemoed, zintuig, von gevoel in verstand.
Hatie jang poetih.	Até jang bepoetie.	Até bepoetie.	Wit hart (het kenmerk van welwillendheid en opregtheid).
Rawan hatie.	Rawan até.	Barawen até.	Sterke aandoening (van blijdschap of droefheid).

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Besaar hatie.	Datoe até.	Patana kahaim hoeang.	Trotsch, fier, oploopend.
Ketjil hatie.	Koerik até.	Koerik atei.	Wangunstig, lafhartig.
Hadap.	Mangahaleip.	Tahadep.	Voor, in tegenwoordigheid van, tegenover.
Di hadapan.	Se dchápan.	Idem.	In bijzijn, tegenwoordigheid.
Mengadap.	Mengadap.	Mengahadep.	Verschijnen voor.
Haroes.	Haroes.	Haroes.	Betamelijk, behoorlijk, vereischt, noodzakelijk.
Harap.	Harap.	Harap.	Hoop, vertrouwen op, zich verlaten op, staat maken op.
Pengharapan.	Kaharapan.	Kaharapan.	Vertrouwen, vaste verwachting, hoop.
Haroe.	Haroe.	Saheta.	Verwekken, aanhitsen, beroeren, opruijen.
Haroe biroe.	Haroe biroe.	Saheta.	Geschreeuw, oproer, verwarring, krakeel, gewoel.
Harong.	Ma arong.	Njahombah.	Door (water) gaan, waden.
Harie.	Handau.	Handau.	Een dag, de dag (in onderscheiding van nacht).
Din' harie.	Tarang ahandau.	Handau tarang.	Het aanbreken van den dag.
Saharie harie.	Djenda djendau.	Djenda djendau.	Alle dagen, dagelijks.
Hangat.	Blassoe.	Blasoet.	Heet, warm, hitte, warm zijn, gloeijen, ijveren.
Hangoes.	Bakèhoe.	Baseha.	Branden, door vuur verteerd.
Hapoes.	Injapoe.	Injapoe.	Afvegen, uitwisschen, vernietigen, verdelgen.
Hapakh.	Hapakh.	Basimak.	Sterk, garstig (riekende).
Hulier.	Malili.		Straalswijze vloeijen, stroomen.
Haloes.	Aloes.	Haik.	Fijn, dun (van weefsel), ijl.
Haloe.	Haloe.	Haloe.	Een stamper.
Hamis.	Hampis boerok.	Siwak boeroek.	Sterk riekend.
Hawoes.	Hawoes.	Hawoes.	Dorst, dorstig.
Hawap.	Hoewap.	Ngoeap.	Damp, stoom, uitwaseming.
Hanja.	Hanja.		Maar, behalve, met uitzondering van, tenzij, slechts, alleenlijk, maar indien, hoe het zij, nog
Hanjoet.	Hanjoet.	Manjoel.	Drijven (als een vaartuig zonder stuur), in drift zijn.
Hanjier.	Hampis boerok.	Simak boeroek.	Bedorven, stinkend.
Hadjiah.	Meninga.	Menenga.	Een geschenk aan een meerdere.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Harta.	Harta.	Harta.	Goederen, koopmanschappen.
Hartawan.	Hartawan.	Arei ramoei.	Rijk, veel goederen bezitten.
Harga.	Rigaia.	Regai.	Prijs, waarde.
Haroem.	Haroem.		Welriekend, geurig.
Harimau.	Matjan.	Matjan.	Tijger.
Hasta.	Asta.	Satoelang.	Elleboogslengte (maat).
Hangkap.			Nederdalen (als een vogel), uitdagen, tarten, gezamelijk zingen, bij groepen dansen.
Hingga.	Hingga-a.	Hingei.	Tot zoo verre als, totdat, behalve, alleen, uitgezonderd.
Sahingga.	Sahingga-a.	Sahingei.	Idem idem.
Halaman.	Pamatang.	Tampoean.	Plein of weg voor een paleis of groot huis.
Hoeloebalang.	Hoeloebalang.	Hoeloebalang.	Voorvechter, officier.
Halilintar.	Njaroe, patir.	Pankar.	Een donderslag.
Halintah.	Lintah.	Djelou.	Bloedzuiger.
Halei-lei.	Djikalambar.	Dji kalambar.	Woord, waarvan men zich bij het tellen van dunne zelfstandigheden bedient.
Halia.	Laij.	Laij.	Gember.
Hamba.	Hoela.	Koela.	Dienaar, ik, mij.
Perhambaan.	Pakoela-an.	Pakoela-an	Dienstbaarheid, dienst.
Perambakan.	Marenda vrip.	Marenda.	Veroetmoedigen.
Hambat.	Hambat-ingada.	Hambat.	Vervolgen, inhalen, tegenhouden, stoppen, kwellen.
Hamboer.	Hamboer.	Nawoer.	Verspreiden, strooijen.
Hamboes.	Njipas-himoen.	Mangietap.	Blazen, waaijen.
Hampa.	Bangkien, beapis.	Bangkin.	Ledig, hol, kaf, schillen.
Hampadas.	Até hampol.	Atai hampol.	De lever.
Hampadoe.	Hampadoe.	Peloei.	De gal.
Hampar.	Ampar.	Ampar.	Spreiden, uitbreiden.
Hampir.	Tokip.	Danie.	Nabij, bijna, naderen.
Hampoes.	Lepah benar benar.	Lepah sene.	Uitwisschen, vernietigen.
Himpoen.	Ngampoelan.	Moepoeng.	Vereenigen, verzamelen, te zamen komen, optellen.
Himpoenan.	Ingampoelan.	Moepoeng.	Vergadering, raad.
Himat.	Himat.	Hiwah.	Neiging, oogmerk, bekoeling, meening, besluit.
Hantar.	Sjaga.	Ngahoem.	Brengen, leiden, zenden, vergezellen, overbrengen.
Hantar-an.	Antaran.	Ngagah.	Huwelijksgift.
Hantam.	Hantam.	Takai.	Slaan, tegen smijten.
Hantoe.	Kambè.	Kambe.	Spook, geest.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Hentie.	Njálang.	Tende.	Stilstaan, rusten, pleisteren, ophouden, staken.
Berhentie.	Menjèlang.	Tende.	Idem idem.
Perhentian.	Penjelangan.	Tende heloe.	Rust, stilstand, rustplaats.
Hintei.	Meindè.	Mennete.	Luisteren, toehooren, gadeslaan, opletten, waken.
Handjar.	Bainda.		Bewegen, verplaatsen.
Hantjoer.	Antjor.	Loeloe.	Ontbinden, wegsmelten, door bederf week worden.
Handakh.	Handakh.	Nahoeang.	Willen, begeeren, genegen zijn tot, voornemens zijn om.
Kahandakh.	Kahandakh.	Hoeangnga.	Wil, begeerte, neiging, wensch.
Berkahandakh.	Bekahandakh.	Oeloe sama nahoeang.	Willen, begeeren, wenschen.
Kahendakhie.	Ingahendakie.	Sama nahoeang.	Alles wat ik verlang.
Hening.	Djeranie.		Helder, zuiver (niet drabbig).
Hoea.	Hoea.		Jehova, God.
Hawa.	Hawa.	Pahala kahain hoeang.	Adem, lucht, genegenheid, lust, begeerte, zinnelijkheid.
Hoebong.	Menjambong.	Mennoentoeng.	Lappen, voegen, hechten, splitsen (touw), lasschen (boeten).
Hoeban.	Oeban.	Hoeban.	De kruin van het hoofd.
Holo.	Ngadjoe.	Ngatjoe.	De oorsprong (eener rivier), greep (hecht van een mes, dolk,).
Hoeloer.	Ioeloer.	Ngoeloeh.	Slap maken, loslaten (een touw), vieren, laten hangen (b. v. de arm).
Hoelam.	Ingatjan.	Maloet.	Mengen, mengsel.
Hoelam.	Naméan ngahoema.	Nanggoe pasah.	Inoogsten (graan) oogst.
Hoenoes.	Imbadak.	Netjiet.	Trekken (uit de scheede).
Hei.	Hé.		Ach! helaas! he! hoela!
Hies.	Mompo bagoes.	Ngawat.	Versieren, opschikken.
Perhias-an.	Kabagoesan.	Amat sarene.	Sieraad, versierselen.
Hiboer.			Troosten, opbeuren.
Penghiboer.			Trooster.
Heibat.	Heibat.	Pamiekot.	Vrees, beschroomdheid, ontzag, eerbied, geducht, vervaarlijk.
Hitam.	Babilim.	Babilim.	Zwart, donker blaauw.
Hidjau.	Hidjau.	Hidjau.	Groen.
Hid ng.	Idang.	Idang.	O[illegible]disschen (eetwaren), voorzetten.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Hidangan.	Idangan.	Idangan.	Spijzen, tafelgeregten.
Hidong.	Hidong.	Oeroeng.	Neus, snuit.
Hidop.	Bélom.	Belom.	Leven, levend.
Kahidopan.	Kabéloman.	Kabeloman.	Levensonderhoud.
Heiran.	Heiran.	Heiran.	Verwonderd verbaasd.
Hiris.	Hiris.	Hiris.	Kerven, fijn hakken, aan kleine stukken snijden.
Hisap.	Isap.	Njiep.	Zuigen, inzuigen, met vocht doortrokken worden.
Hinggoe.			Duivelsdrek.
Hela.	Imbatak.	Nietjiet.	Rukken, trekken, sleepen.
Hilir.	Mensangh.	Mensangh.	Eene rivier afvaren, zeewaarts gaan.
Hilang.	Ngihau.	Ngihau.	Verliezen, verdwijnen, verloren, overleden.
Himat.	Himat.	Himat.	Zorgvuldig, aandachtig, gissing, meening.
Hina.	Hina.	Toeloehawang.	Laag, gemeen, verachtelijk.
Hijoe.	Hijoe.	Hijoe.	Haai.
Ia, ija.	IJa.	Djé.	O!
IJa itoe.	IJa ètè.	Dje etèi.	Dat is te zeggen, namelijk.
IJatim.	IJatim.	Noelai.	Een wees.
IJakoet.	IJakoet.		Robijn, granaatsteen.
lanie, janie.	IJa kakai.	Djèkemèi.	Dat is te zeggen, te weten.
Jang, ijang.	Kakai.	Ekah.	Het bepalend lidwoord: de, het; dewelke, die, degene.
Jakien.	Jakien.	Batantoe.	Zekerheid, waarheid, kennis, het ware, zeker.
Nja.	Ia.		Een voornaamwoord, dat achter de bezitt. zelfst. naamwoorden wordt gevoegd en ook wel achter werk- en bijwoorden verbonden wordt.
Njata.	Njata.	Batantoe.	Klaarblijkelijk, openbaar, zigtbaar, duidelijk.
Menjatakan.	Menjata-ai.	Batantoe eije.	Doen blijken, aantoonen, bewijzen, ophelderen, verklaren, uitleggen.
Kanjata-an.	Kanjata-ai.	Batantoe sarene.	Ruchtbaarheid, openbaarmaking, verkondiging.
Njaries.	Nanjaris.	Majarih.	Schier, bijna.
Njarieng.	Njaring.	Njaring.	Luid doordringend, helder.
Njala.	Njala.	Dawen.	Vlam, brand.
Bernjala.	Banjala.	Dawen.	Ontbranden, vlammen.
Njamokh.	Njamokh.	Baroetoek.	Muskiet.

Maleisch.	Sampitsch.	Katingansch.	Nederlandsch.
Njaman.	Njaman.	Njaman.	Wel, in behoorlijken toestand, gezond, aangenaam, lekker.
Njawa.	Njawa.	Njawa.	Leven, adem des levens, ziel, geest.
Njanjie.	Batimang.	Nawoentaloen.	Zingen, gezang.
Njadar.	Mantiro koeat.	Tiroh pahalau.	Diep of vast slapen.
Nijoer.	Enjoe.	Enjoe.	Kokosnoot.
Njiroe.	Tapan.	Tapan.	Wan, groote, platte zeef om te wannen (graan).
Njiloe.	Njiloe.	Njiloe.	Eggig (van de tanden sprekende).

TELWOORDEN.

Satoe	١	Idjè.	Idjé.	Een 1.
Doea	٢	Doeè.	Doewè.	Twee 2.
Tiga	٣	Talo.	Tèlo.	Drie 3.
Ampat	٤	Épat.	Épat.	Vier 4.
Lima	٥	Limei.	Imei.	Vijf 5.
Anam	٦	Djehawin.	Djèhawin.	Zes 6.
Toedjoeh	٧	Oedjoeh.	Oedjoeh.	Zeven 7.
Delapan	٨	Hanja.	Anja.	Acht 8.
Sembilan	٩	Djelotièn.	Djilotian.	Negen 9.
Sapoeloeh	١٠	Sapoeloeh.	Sapoleoeh.	Tien 10.
Sabalas	١١	Sawalas.	Sawalas.	Elf 11.
Doea blas	١٢	Doewè walas.	Doewè walas.	Twaalf 12.
Tiga blas	١٣	Tèlo walas.	Tèlo walas.	Dertien. 13.
Ampat blas	١٤	Èpat walas.	Èpat walas.	Veertien 14.
Doea poeloeh	٢٠	Doewè poeloe.	Doewè poeloeh.	Twintig 20.
Doea poeloe satoe.		Salikor.	Salikor.	Een en twintig.
Doea poeloe doea.		Doewè likor.	Doewè likor.	Twee en twintig.
Tiga poeloe.		Tèlo poeloeh.	Tèlo poeloeh.	Dertig.
Ampat poeloe.		Èpat poeloeh.	Épat poeloeh.	Veertig.
Saratoes.		Saratoes.	Saratoes.	Honderd.
Doea ratoes.		Doewè ratoes.	Doewè ratoes.	Twee honderd.
Sariboe.		Sariboe.	Sekoijan.	Duizend.
Salaksa.		Sapoeloe riboe.	Sepoeloe koijan.	Tien duizend.
Sakatie.		Sakatie.	Saratoes koijan.	Honderd duizend.
Sadjoeta.		Sadjota.		Millioen.
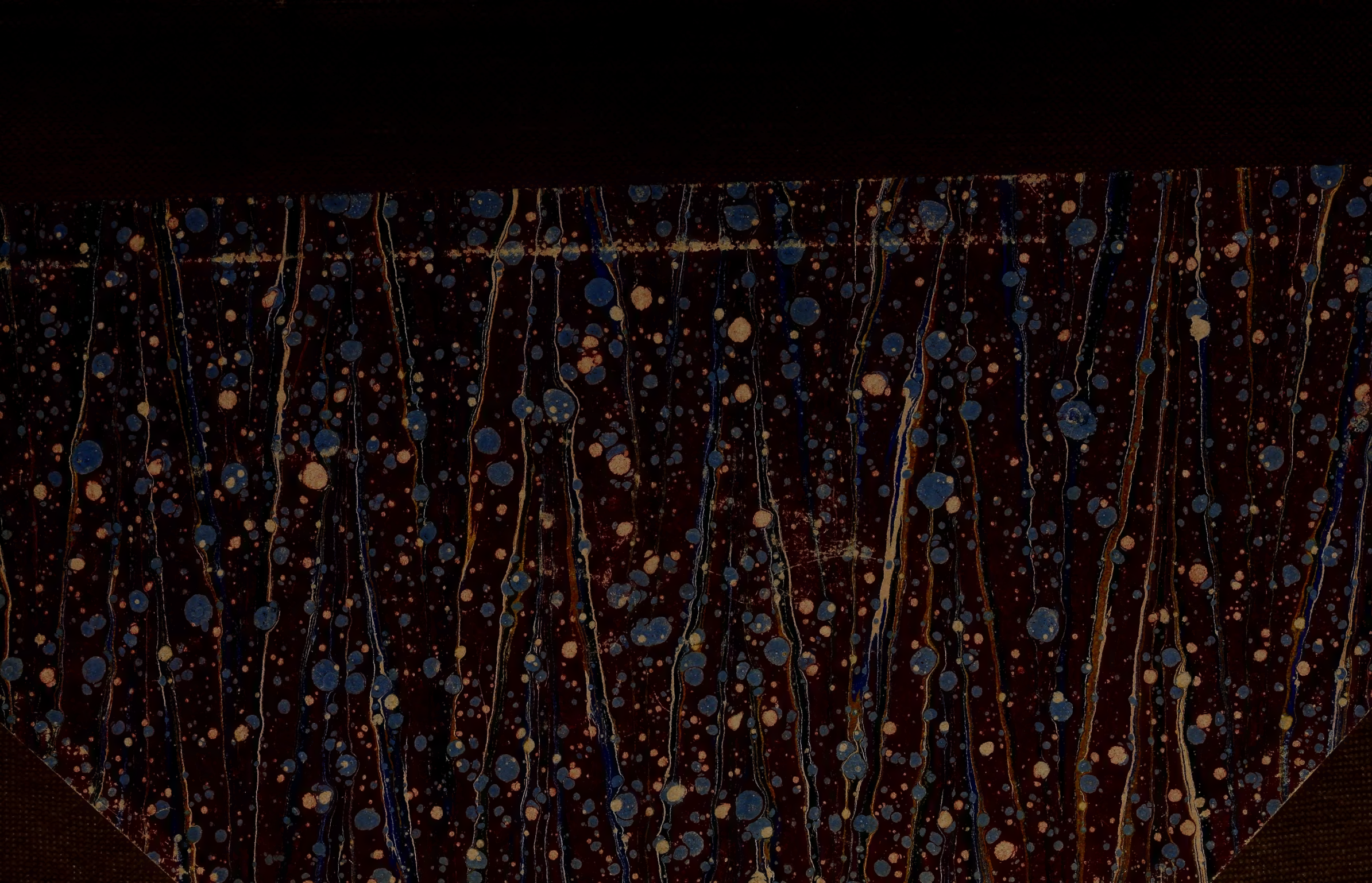
3 2044 106 182 124